

Mihail Şolohov

Ve Durgun Akardı Don - 4

Nobel Edebiyat Ödülü 1965

Çeviren: Tektaş Ağaoğlu

Roman
3. Basım

EVRENSEL BASIM YAYIN

EVRENSEL

BASIM YAYIN

Rusça orijinal adı “Tihi Don” (Durgun Don) olan dört ciltlik bu eser, “And Quiet Flows The Don” adıyla yayınlanan (Moskova Yabancı Diller Yayınevi, 1948) İngilizce basımından Türkçeye çevrilmiştir.

Mihail Şolohov

VE DURGUN AKARDI DON

(DURGUN DON)

dört ciltlik nehir roman

*

DÖRDÜNCÜ CİLT

Çeviren

Tektaş Ağaoğlu

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın 172

Mihail Şolohov: Ve Durgun Akardı Don - IV

Çeviren: Tektaş Ağaoğlu

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN (TK) 978-975-6865-69-9
CİLT NO 978-975-6865-73-6

© Evrensel Basim Yayın 2001 - Sertifika No 11015

Birinci Basım Ekim 2001 - İkinci Basım Kasım 2008

Baskı: Ezgi Matbaası Sertifika No: 12142
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com - www.ezgimatbaa.net

VE DURGUN AKARDI DON

DÖRDÜNCÜ CİLT

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Yukarı Don Kazaklarının ayaklanması hatırı sayılır Kızıl Kuvvetlerinin Güney Cephesinden çekilmesine yol açarak; Don Ordusuna, Novoçerkask'ı koruyan kuvvetlerini yeniden toparlayıp en güvenilir ve en denenmiş alaylarından (özellikle aşağı Don Kazaklarıyla Kalmuklardan) kurulu yaman bir vurucu kuvveti Kamenskaya ve Ust-Belokalitvenskaya bölgelerinde yığma fırsatını verdi. Vurucu kuvvetin görevi, günü gelince General Fitzhalarof'un birliklerine katılmak, Sekizinci Kızıl Ordunun On İkinci Tümenini dağıtmak, On Üçüncü Tümenle Ural Tümeninin gerisine inmek, kuzeyde cepheyi yararak isyancı Kazaklarla irtibat kurmaktı.

Vurucu kuvvetin toplanması için gerekli planları bir zaman önceden, Don Ordusunun kumandasını ellerinde tuttukları günlerde, General Denisof'la Kurmay Başkanı General Polyakof hazırlamışlardı. Mayıs sonuna varmadan, plan hemen hemen bütünüyle uygulandı. En azından 16000 süngü ve pala mevcutlu bir birlik, 36 sahra topu ve 140 makineli tüfekle Kamenskaya'ya getirildi. 1918 yazında askere alınan genç Kazaklardan kurulu "Genç Ordu"nun elde kalan süvari birlikleriyle en gözde alayları toplanma merkezlerine hareket ettiler.

Bu arada, dört bir yandan sarılıp kuşatılan isyancılar, üzerlerine varan Kızıl kuvvetlerin saldırılarını püskürtmeye devam ediyorlardı. Güneyde, Don'un sol yakasında, iki isyancı tümeni siperlere çakılıp inatla dövüştü, Kızıl Ordu bataryalarının bütün cephe boyunca aralıksız sürdürdükleri korkunç top ateşine rağmen düşmanı beri yana geçirmedi. Üç tümen daha batıdan, kuzey-

den ve doğudan saldırılara karşı isyancı topraklarını savunuyordu. Kayıpları korkunçtu: Özellikle kuzeydoğu kesiminde. Buna rağmen geri çekilmeyi hiç düşünmediler. Koper nahiyesi hudutları boyunca yayılan mevzilerini yılmadan savundular.

Nehrin kendi köylerinin karşısına düşen kesimini tutan Tatarsk Kazakları Bölüğü bir keresinde Kızıllara kötü bir oyun oynadı. Zorunlu işsizlikten canları sıkılan Kazaklar gecenin köründe sessizce kayıklara binip Don'un sağ yakasına geçtiler, orda bir Kızıl Ordu ileri karakoluna baskın verdiler. Dört eri öldürdüler, bir de makineli tüfek ele geçirdiler. Ertesi gün Kızıllar Viyeşenska'nın aşağılarından bir batarya getirip Kazak siperlerini topa tuttular. Şarapneller ağaçların arasından patır kütür uçmaya başlar başlamaz bölük siperlerden çekildi, nehrin kıyısını izleyerek korunun ortalarına kaçtı. Bir gün sonra batarya geriye çekildi, Tatarsk Kazakları mevzilerine döndüler. Bombardımanda biraz kayıp da verdiler. Son gelen takviyelerden iki delikanlı şarapnel parçalarıyla öldü, bölük kumandanının Viyeşenska'dan yeni dönen emir eri yaralandı.

Bundan sonra savaş biraz tavsar gibi oldu. Siperlerde hayat eski yoluna döndü. Karıları sık sık Kazakları görmeye geliyor, karanlık bastıktan sonra siperlere ekmek, kaçak votka getiriyorlardı. Oysa bol yiyecekleri vardı. Daha geçende, yolunu şaşıran iki danayı boğazlamışlardı. Her gün o yöre gölcüklerinde balık tutuyorlardı. Balık avını yönetme, yürütme işi Hristonya'ya düştü. Sol yakada bir göçmenin bırakıp gittiği on iki kulaç boyunda bir dip ağı bulmuştu. Balığa çıktığında ağı gölcüğün en derin yerine salıyor, kıyı boyunca uzanan bütün çayırlarda dibini tarayamayacağı tek göl olmadığını söyleyerek böbürleniyordu.

Bir hafta aralıksız balık tuttu. Sonunda mintanı ve Kazak şalvarı öylesine leş gibi balık kokar oldu ki, Anikuşka onunla aynı sığınakta yatmaya dünyada razı olmadı.

"Atbalığı leşi gibi kokuyorsun! Bir gün daha yanında kalırsam ömrüm boyu balığa el değdirmem!"

Sivrisinek, tatarcık demedi, açıkta uyudu ondan sonra Anikuşka. Sığınağın kenarına uzanmadan önce kuma saçılı balık

pullarını, leşe benzer pis kokulu balık içlerini ayıklar atar, tiksintiyle buruşturur yüzünü. Sabah olunca Hristonya balıktan döner. Sığınağın girişinde sakin, vakur oturur, tuttuğu balıkları temizlemeye koyulur. Tepesinde uçuşan mavili yeşilli kocaman sinekler. Ardı arkası kesilmez hırçın, sarı karınca sürüleri yürür üzerine, Anikuşka koşar da gelir, soluk soluğa. Daha uzaktan haykırır:

"Başka yer mi yok? Boğazında kalsın kılçıklar da geberesin inşallah! Uzak dur ulan, İsa hakkıyçün uzak dur şöyle! Orda uyuyorum ben, sen tuttun balık pisliğine boğdun orasını. Şu karınca ordusuna bak bi! Astırakan gibi kokuyor. Burnumun direği kırıldı."

Hristonya kendi eliyle yaptığı bıçağını pantolonuna siler, Anikuşka'nın öfkeli tüysüz yüzüne düşünceli düşünceli bakar da, sakin, konuşurdu:

"Balık kokusuna dayanamadığına bakılırsa sende kurt var, Anikuşka. Aç karnına biraz sarmısak yesen nasıl olur?"

Anikuşka yere tükürür, söve söve yürür giderdi.

Bu ikisinin dalaşmaları bitmek bilmedi. Ama bütün bölük orda, genellikle, dostça yaşadılar. Yiyecek boldu, Kazaklar neşeliydiler. Stepan Astakof'dan gayrisi.

Belki öbür Kazaklardan işitmişti, ya da belki, kendi yüreğinin sezintisi, Aksinya'nın Viyeşenska'da Gregor'la görüştüğünü biliyordu galiba. Ansızın üzerine bir hal geldi, dertleniverdi. Durup dururken takım kumandanına sövüyor, nöbete çıkmıyordu.

Kara damgalı kızak çulunun üstünde uzanır, bütün gün içini çeke çeke, hırsla, kaçak tütününü tüttürürdü. Bir gün, kazara, bölük kumandanıyla Anikuşka'nın konuşmalarına kulak misafiri oldu: Kumandan Anikuşka'yı fişek almak için Viyeşenska'ya gönderiyordu. Stepan iki gündür ilk kez sığınağından çıktı. Rüzgârda salınan ağaçların parıltılı çırpıntılı yapraklarına, ak yeleli savruk bulutlara eğri eğri baktı, ormanın mırıltısına kulak verdi. Uykusuzluktan şiş şiş olmuş gözleri kamaştı. Sığınakların önünden yürüyüp geçerek Anikuşka'yı bulmaya gitti.

Öbür Kazakların arasında konuşmak istemediği için bir kenara çekti onu.

"Viyeşenska'da Aksinya'yı bul, söyle ona gelsin beni görsün. Söyle ona, bitten ölüyorum. Gömleklerim pantolonum hiç yıkanmadı. Sonra, de ki ona…" Bir an sustu, sıkılgan bir gülümsemeyi bıyıklarının altında gizlemeye çalıştı, "de ki ona, çok özledim onu, yakında göreceğimi umuyorum."

Anikuşka geceleyin Viyeşenska'ya varıp Aksinya'nın kaldığı yeri buldu (Aksinya Gregor'la dalaşmasından sonra teyzesiyle oturmaya gitmişti). Stepan'ın söylediklerini ona olduğu gibi iletti ama, sözlerine daha bir ağırlık katmak için, sorumluluğu kendisi yüklenip bir şey daha ekledi: Aksinya gelmezse ben giderim oraya demişti Stepan.

Anikuşka sözünü bitirir bitirmez Aksinya hazırlanmaya koyuldu. Teyzesi bir acele hamur yoğurdu, fırında çörek pişirdi. İki saat sonra Stepan'ın aklı başında, söz dinler karısı Aksinya, Anikuşka'nın yanında, at sırtında, Tatarsk Bölüğünün olduğu yere gidiyordu.

Stepan, karısını belli etmemeye çalıştığı bir heyecanla karşıladı. Dikkatle baktı yüzüne. Aksinya çok zayıflamıştı. İhtiyatlı sorular sordu karısına ama bir kere bile olsun, boş bulunup da, Gregor'u görüp görmediğini sormadı. Yalnız bir ara, konuşurlarken, gözleri aşağıda, başı yana çevrikti, "İyi ama niçin o yoldan gittin sen Viyeşenska'ya?" dedi. "Niçin Tatarsk'ın karşısından geçmedin ırmağı?"

Aksinya dümdüz bir sesle cevap verdi. Yabancılarla ırmağı geçmeye fırsat bulamamıştı. Melekoflardan rica etmek de içinden gelmemişti. Bunu söyler söylemez, sözlerinin altında yatan anlamın farkına vardı: Demek Melekoflar yabancı değildiler, dosttular! Stepan'ın da sözlerini bu anlama alabileceği düşüncesi tedirgin etti onu. Büyük ihtimal, o da onu öyle anlamıştı. Kaşlarının altı ürperdi hafifçe, yüzü gölgelenir gibi oldu.

Bir şey sorar gibi kaldırdı gözlerini. Sessiz soruyu anlayan Aksinya şaşkınlığından, bir de kendine kızgınlığından, ansızın kızardı.

Onu bozmamak için, Stepan hiçbir şeyin farkına varmamış gibi davrandı, oralı olmadı. Çiftlikten söz açtı. Evden kaçmadan önce hangi eşyalarını saklayabilmişti? Onları iyice güven altına almış mıydı?

Kocasının bu gönlü yüce davranışı karşısında sorularını cevaplarken Aksinya azıcık tutuktu. Bütün olup bitenlerin önemsiz olduğuna onu inandırmak, biraz da kendi heyecanına gem vurmak için mahsus daha ağır, tutuk ve kesin konuşmaya başladı.

Sığınakta oturdular, sohbete daldılar. İkide bir Kazaklar gelip sözlerini kesiyordu. Önce biri geldi, sonra bir başkası. Derken Hristonya girdi içeri, hemen uyumaya hazırlandı. İstese de, istemese de öbürlerinin yanında konuşmak zorunda kalacağını gören Stepan, çaresiz lafı yarıda kesti.

Bunun üzerine rahat bir soluk alan Aksinya hemen kalktı, alelacele bohçasını çözdü, getirdiği çöreklerden sundu kocasına. Sonra Stepan'ın asker çantasından kirli çamaşırlarını çıkardı, yakındaki bataklık gölün başında yıkamaya gitti.

Gün ağarıyordu. Her yanda bir durgunluk. Koruyu kumru akı pus sarmış, çiyden ağırlaşan otlar yerlere sarkmıştı. Batak kuytularda kurbağalar cırlak cırlak bağırışıyor, sığınağa çok yakın bir yerde, baştan aşağı çiçek açmış bir isfendan kümesinin ardında, kuşun biri çatlak sesiyle ötüp duruyordu.

Aksinya isfendanların yanından geçti. Çalılık taa tepesinden gövdesine kadar sık otlarla örtünmüş, dört yanını bürümcek sarmıştı. Her bir bürümcek ipliğine minik çiyler takılıydı, inciler gibi ışıltılı. Kuş bir an sustu, sonra Aksinya'nın ayakları altında ezilen otlar daha dikilmeye vakit bulamadan, yine yükseltti sesini. Bataklığın ötesinden havalanan bir tepeli kuş yaslı ötüşüyle ona karşılık verdi.

Aksinya daha kolay hareket edebilmek için gömleğinin kuşağını çıkardı bir yana attı, dizlerine kadar suya girdi (gölün suyu azdan buharlı, ılıktı), çamaşırları yıkamaya koyuldu. Tepesinde tatarcıklar uçuşuyor, sivrisinekler vızıldıyordu. Sivrisinekleri

kovalamak için tombul esmer kolunu yüzünün üzerinden sıyırıp geçirdi. Durmadan Gregor'u, bölüğüne gitmezden önceki kavgalarını düşünüyordu.

"Şimdiden beni arıyordur belki de. Bu geceden tezi yok Viyeşenska'ya giderim," diye kararını verdi. Geri dönülmez bir karar. Gregor'u göreceğini, yakında barışacaklarını düşününce gülümsedi.

Garip! Son günlerde ne zaman Gregor'u düşünse, gerçek yüzüyle gelmiyordu gözlerinin önüne Gregor. Gördüğü, bugünün Gregor'u, başından nice olaylar geçmiş, göz kenarları büzüm büzüm, bakışları bezgin, kara bıyıklarının uçları kızıla çalmış, şakaklarına vakitsiz kır düşmüş, alnında derin kırışıklarla –savaş yıllarında katlanılan sıkıntıların silinmez izleriyle– bu dev Kazak erkeği değil, eski günlerin Grişa Melekof'uydu: İnsanı öyle delikanlıca kaba, beceriksiz kucaklayışıyla, ince, yuvarlak, gencecik boynu, herdaim gülümseyen dudaklarının umursamaz bükülüşüyle, eski günlerin Grişa'sı. Ondan, Aksinya Gregor'u daha da çok seviyor, şimdi de nerdeyse bir ana gibi şefkatle, içi yırtılarak anıyordu.

O paha biçilmez yüz hatlarını bir bir hatırladıkça soluğu derinleşti, yüzünde bir gülümseme belirdi. Aksinya dikeldi. Kocasının yarı yıkanmış mintanını yere çaldı. Birden tatlı yaşlar yürümüştü gözlerine. Yüreği ağzına geldi. "Lanet olasıca! Bi girdin ki gönlüme, çıkmak bilmiyorsun!"

Gözyaşları içini açtı ama sonradan, çevresini kuşatan soluk mavi sabah alemi ansızın daha da solar gibi oldu. Elinin tersiyle gözünün yaşını sildi, ıslak alnına düşen saçlarını arkaya attı, gözleri puslu, uzun bir zaman, hiçbir şey düşünmeden, suyun üstünde kayıp uçan ufacık bir martının ardından baktı. Martı gitti, gitti, rüzgârda kabaran sisin tozpembe nakışları arasında gözden kayboldu.

Aksinya esvapları yıkadı, çalılara kurumaya astı. Sonra gerisin geri sığınağa döndü.

Hristonya uyanmıştı. Girişin orda oturmuş, yamru yumru nasırlı ayak parmaklarını oynata oynata, Stepan'ı konuşturmaya çalışıyordu. Stepan çuluna serilmişti. İnatçı. Hristonya'nın sorularına hiç cevap vermiyor, susuyor, sigarasını tüttürüyordu.

"Demek Kızıllar bu yana geçmezler diyorsun, öyle mi? Cevap vermeyecek misin? Verme, n'apalım! Ama bana kalırsa yapacakları şey, geçitlerin ordan geçmeye çalışmak olacak… Geçitlerin ordan, tabii! Başka nerden geçebilirler ki? Belki de atları yüzdürüp süvarilerini geçirirler diyorsun, ha? Niçin konuşmuyorsun be Stepan? Son dövüşümüzü burda yapacağız galiba, sen kütük gibi serilmiş, yerinden kımıldamıyorsun!"

Stepan yarı doğruldu, tersledi onu:

"Nerden bela kesildin sen de başıma? Ne garip heriflersiniz be! Karım beni görmeye gelmiş, hâlâ sizden kurtulmanın yolu yok! Aptalca laflarınızla araya girip bırakmıyorsunuz insan karısıyla bir çift laf etsin."

"Bu herifle de konuşulmaz ki!" Hristonya gücendi, ayağa kalktı. Yamalı çarıklarını çıplak ayaklarına geçirdi, dışarı çıktı. Çıkarken kafasını kapının üstüne fena çarptı.

"Bırakmayacaklar burda konuşalım," dedi Stepan, "gel ormana gidelim?"

Aksinya'nın karşılık vermesini beklemeden girişe doğru ilerledi. Aksinya, boynu bükük, yürüdü ardından.

Öğle üzeriydi, sığınağa döndüler. Bir akçaağaç çalısının serin gölgeliğine uzanmış yatan İkinci Takımın Kazakları, Stepan'la Aksinya'yı görünce kâğıt oynamayı bıraktılar, sustular. Aralarında bakışıp birbirlerine göz kırpanlar, gülenler, yalancıktan iç geçirenler oldu.

Aksinya yanlarından geçerken onlara şöyle bir yukardan bakıp dudak büktü, beyaz dantel kenarlı mendilinin buruşuklarını düzeltti. O geçerken kimse konuşmadı, ama ardından yürüyen Stepan Kazaklarla bir hizaya gelir gelmez Anikuşka ayağa kalkıp ilerledi, yapmacık bir saygıyla yerlere kadar eğildi önünde.

“Bayramınız mübarek olsun!.. Orucu da bozdunuz!” dedi, yüksek sesle.

Stepan hemen gülümsedi. Kazaklar onu karısıyla ormandan dönerken gördüler diye sevinmişti. Hiç olmazsa, Aksinya’yla aralarının iyi gitmediği yollu söylentileri bir parça önlerdi. Hatta, toy bir delikanlı gibi, omuzlarını kabarttı, sırtında daha teri kurumamış gömleğini gözler önüne serdi.

Stepan’ın bu davranışından yüreklenen Kazaklar gülüştüler, ardından laf attılar:

“Karı da yaman ha, çocuklar! Stepan’ın gömleğini sıksan su çıkacak… Sırtına yapışmış da kalmış!”

“Amma da sıkı sürmüş oğlanı! Baksana kan ter içinde kalmış zavallı!”

Delikanlılardan biri Aksinya sığınağın ağzına varana kadar ardından bakakaldı. Kendinden geçmiş, dalmıştı. Sonunda, yine öyle dalgın, “Bütün yeryüzünde,” dedi, “bunun gibi bir dilber bulamazsın, tövbe, tövbe!”

Anikuşka taşı gediğine oturttu: “Eee? Bulmaya çalışsaydın bari birini!”

Tatsız konuşmaları işiten Aksinya’nın yanakları solar gibi oldu. Sığınağa girerken, az önce kocasıyla arasında geçen yakınlıktan da, kocasının dostlarının aşağılık sözlerinden de tiksinti duyuyordu. Suratı asıktı! Stepan onun içinden geçeni anlamıştı.

“Sen bakma o aygırlara, Aksinya!” dedi, gönlünü almaya çalışarak. “Canları çıktı burda, ondan imrendiler.”

“Kimseye kızdığım yok,” diye mırıldandı Aksinya. Keten torbasının içinde bir şey arıyordu. Kocasına getirdiklerini çabucak çıkardı, sonra daha usulca, “Asıl kendime kızmam gerek ya, korkaklığımdan işte!..” diye bitirdi sözünü.

Nedense, konuşacak bir konu bulamadılar. On dakika geçmiş geçmemişti, Aksinya kalktı. “Viyeşenska’ya gidiyorum derim ona,” diye düşünürken birden çamaşırları içeri getirmediğini hatırladı.

Sığınağın girişinde oturdu uzunca bir süre, kocasının terden çürümüş mintanlarını, donlarını onardı. Sık sık başını kaldırıyor, göğün doruğundan inişe geçen güneşe bakıyordu.

Yine de o gün orda kaldı. Bir türlü karar veremiyordu. Ertesi sabah ama, güneş ufukta tam yükselmeden kalktı, yol hazırlığına koyuldu. Stepan onu koyvermemeye çalıştı. Bir kısacık gün daha yanında kalsın istiyordu. Aksinya öyle kararlı diretti ki, Stepan tartışmaktan kaçındı, üstelemedi. Sadece, tam ayrılırlarken, "Viyeşenska'da mı oturmayı düşünüyorsun sen?" diye sordu ona.

"Evet. Şimdilik."

"Burda benimle kalamaz mıydın?"

"Burda olmam akıl kârı değil… Baksana bu Kazaklara!"

"Belki de hakkın var," dedi Stepan. Yine de, karısından ayrılırken soğuktu duruşu.

Sert bir güneydoğu rüzgârı esiyordu. Çok uzaklardan gelmiş, gece argın düşmüştü. Sabaha doğru Hazer-ötesi çöllerinin yakıcı sıcağını bir kere daha sürmüş, Don'a getirmişti. Şimdi sol yakanın sulak çayırlarına vurup çiyleri kurutuyor, sisi dağıtıyor, Don kıyısı tepelerinin kıraç yamaçlarını tozpembe pusa sarıyordu.

Aksinya sandallarını çıkarmıştı. Eteğinin ucunu sol elinde tutarak (ormanda çiy daha tazeydi) pek ayak altında kalmamış bir orman patikasından uçar gibi yürürken, çıplak ayakları ıslak toprakta hoşça serinliyordu. Kuru rüzgâr çıplak, tombul baldırlarını, boynunu okşuyordu.

Bir kayranda çiçek açmış bir yaban gülü fundası yanında biraz dinlenmek için oturdu. Yakınlarda, yarı yarıya kurumuş bir gölün sazları arasında yaban ördekleri dolaşıyordu. Bir erkek ördek kısık sesiyle dişisini çağırdı. Don'un ötesinden mitralyöz sesleri geliyordu: Hızlı hızlı değil de, ardı arkası gelmemecesine… Arada bir toplar ateş püskürüyor, bu yanda patlayan mermilerin gümbürtüsü yankı gibi yuvarlanıp uzuyordu.

Derken silah seslerinin ardı kesilir gibi oldu, bütün gizli kapaklı sesleriyle toprak Aksinya'ya bağrını açtı. Dişbudakların ak kenarlı yeşil yaprakları, kalıptan çıkmışcasına biçimli meşe yaprakları

rüzgârda hışır hışırdı, Aksinya, genç bir telli kavak kümesinden gelen aralıksız, üstü örtülü uğultuya, uzakta, çok uzakta, kim bilir kimin yaşanmamış yıllarını sayan guguk kuşunun ötüşüne kulak verdi. Gölün üzerinden uçan bir tepeli kuş durmadan, ısrarla, "Pivit, pivit!" diye bağırıyordu. İki adım ötede külrengi bir kuş, yol üstünde bir çukurdan su içiyor, küçücük kafasını geri geri atıp gözlerini hazla kırpıştırıyordu. Dört bir yanda, vız vız, kadifemsi, tozsu bal arıları uçuşuyordu. Esmer yabanarıları çayır çiçeklerinin çanaklarında dengelenmeye dalmışlardı. Arada bir uçup gidiyorlar, ağır kokulu çiçek tozunu içi oyuk ağaç kütüklerinin gölgeli serinine taşıyorlardı. Kavakların dallarından damla damla bir sıvı akıyordu. Bir alıç fundasının altından, çürüyen yaprakların mayamsı, keskin kokusu sızıyordu.

Aksinya hiç kımıldamadan oturduğu yerde ormanın çeşit çeşit kokularını içine çekti. Bin sesli, eşsiz bir musikiyle doluydu orman: Güçlü, ilkel hayatını yaşıyordu. Kayranın sulak çayır toprağı ilkbahar nemine taşım taşım doymuş otun bin çeşidine birden bağrında yer açmıştı. Öyle çok, Aksinya'nın gözleri birbirine dolanmış çiçeklerden, otlardan hangisine bakacağını bilemedi.

Sessizce dudaklarını oynatıp gülümseyerek, titrek elleriyle isimlerini bilmediği gökmavisi ufacık çiçeklerin saplarına dokundu, kokularını solumak için narin belini büküp eğildi. İnci çiçeklerinin iç bayıltan kokusu geldi tam o sırada burnuna. Elleriyle araştırarak buldu çiçeği. Karmakarışık, gölgeli bir fundanın altında, hemen yanındaydı. Yeşilini yitirmiş yayvan yapraklar uzun sapı korumak için çevresine dolanıp sarılmışlardı. Karbeyaz çiçekleri aşağı sarkıyordu. Ama çiyle, sarı küfle kaplı yapraklarını çoktan ölümün soluğu çarpmıştı. Yalnız en üstteki, parıl parıl çiylerle kaplıydı. Ansızın, göz kamaştırıcı alımlı bir beyazlıkla parıldayıverdi.

Kim bilir neden, tam o anda, nemli gözlerle çiçeğe bakıp yaslı kokusunu solurken, gençliği, mutluluğu onca az, uzun hayatı geldi Aksinya'nın gözlerinin önüne. Yaşlanıyordu herhalde… Genç olsa bir kadın, durup dururken yüreğini dalayan bir anısını düşünür de ağlar mı hiç?

Aksinya ellerini gözyaşlarından kirlenmiş yüzüne kapayarak ıslak, tombul yanağını buruşuk mendiline dayadı, hemen oracıkta uyuyakaldı.

Rüzgâr daha şiddetli esiyordu şimdi, kavakların, söğütlerin tepelerini batıya batıya eğerek. Telli kavağın soluk gövdesi ak yaprakların iniltili kasırgasına sarınmış sallanıyordu. Rüzgâr Aksinya'nın altında uyuduğu çiçek açmış yaban gülünü sarstı, baskına uğramış serçe sürüsü gibi yapraklar telaşlı bir hışırtıyla ordan oraya savruldular. Pembe, tüysü taç yaprakları uçuştu havada. Yaban gülünün solan yaprakları Aksinya'nın üzerine serpildi. Aksinya uyuyordu. Ne ormanın boğuk mırıltısını, ne de Don'un öte yakasında yeniden ateşe başlayan silahların sesini duyuyordu. Taa tepede parıldayan, açık başını yakan güneşten de habersizdi. İnsan sesleri duyunca uyandı. Başucunda bir at burun çaldı. Hemen toparlandı, oturdu.

Ak bıyıklı, ak dişli bir Kazak delikanlısı duruyordu yanında. Ak burunlu, eyerli atının dizginlerinden tutmuştu. Ağzı kulaklarına varmış gülümsüyor, omuzlarını kabartıp ayağını yere vurarak, biraz kısık ama kulağa hoş gelen yanık sesiyle şen bir türkü çığırıyordu:

Düştüm de uzandım kaldım,
Tek gözümlen çevreme baktım.
Oraya bak,
Buraya bak,
Yardıma gelen yok, ah, ne günler bunlar!
Derken çevirdim başımı, baktım ardıma,
Baktım ki bir Kazak ardımda.

"Ben kalkarım kendim," diye gülümsedi Aksinya. Davranıp ayağa fırladı, buruşan eteğini düzeltti.

Şen Kazak selamladı onu:

"Merhaba, canım! Bacaklarında derman mı kalmadı, tembelliğin mi tuttu, n'oldu?"

"Uyuyakalmışım," dedi Aksinya, az utanarak.

"Viyeşenska'ya mı yolun?"

"Evet."

"İster misin seni götüreyim?"

"Neylen götüreceksin ki?"

"Sen ata binersin, ben yayan giderim. Sen de beni görürsün…"

Genç Kazak şakacı bir göz kırptı.

"Yok, yok, sen bin atına git, Tanrı yolunu açık etsin. Ben kendi ayağımlan yürür giderim."

Ama çok geçmeden Kazağın sevda yolunda epey taban teptiği, üstüne de inatçı mı inatçı biri olduğu anlaşıldı. Aksinya'nın başörtüsüyle uğraşmasını fırsat bilip, kısa, güçlü kolunu beline sardığı gibi onu kendine çekti, öpmeye davrandı.

"Bırak aptallığı şimdi!" diye bağırdı Aksinya, adamın burnunun direğine dirseğiyle bir kondurarak.

"Canım benim, bırak boğuşmayı. Bak burası ne güzel! Her bir yaratık kendine eş bulmuş… Bırak da azıcık da biz günaha girelim…" diye fısıldadı Kazak. Gülen gözleri iyice kısılmıştı. Bıyıkları Aksinya'nın boynunu gıdıklıyordu.

Aksinya hiç de kızmadan ellerini uzatıp Kazağın esmer, terli yüzünü avuçlarının içiyle itti, kurtulmaya çabaladı. Ama adam onu sımsıkı kavramış, bırakmıyordu.

"Aptal herif! Pis bir hastalığım var benim… bırak beni!" diye yalvardı Aksinya, soluk soluğa. Böylesine ucuz bir kurnazlıkla adamın elinden kurtulurum sanmıştı.

"Vay, vay!.. Sen mi hastasın acaba, yoksa ben mi?" diye mırıldandı Kazak, dişlerinin arasından. Birden havalandırıverdi onu.

Aksinya şakanın yeri olmadığını, işin ciddiye varacağını anlamıştı. Adamın güneşten yanmış esmer burnuna var gücüyle bir yumruk salladı, kurtuldu gövdesine sarılan kollarından.

"Ben Gregor Melekof'un karısıyım! Yaklaşma bana, köpoğlu!.. Kocama söylersem görürsün…"

Sözlerinin bir işe yarayacağını sanmadan, yerden kuru bir dal parçası kaptı. Ama Kazak birden kendini toparlamıştı. İki burun deliğinden birden akıp bıyıklarına bulaşan bol kanı hâki gömleğinin yeniyle silerek öfkeyle bağırdı:

"Hay aptal! Hay aptal karı, hay! Niçin daha önce söylemedin? Bak, şu kana bak! Sanki düşman az kanımızı akıtmamış gibi, burda kendi Kazak karılarımızın yaptığına bak sen şimdi…"

Birden yüzü kül gibi oldu. Kötü kötü bakıyordu Aksinya'ya. Yolun üstünde bir su birikintisinden avucuna su alıp yüzünü yıkarken, Aksinya koşarak yoldan çıktı, kayranı geçti. Beş dakika sonra Kazak ardından yetişti. Sessizce gülümseyerek yandan bir baktı ona. Sonra tüfek kayışını elleyip sıkıladı, hızlı tırısta sürdü atını.

II

O gece, küçük bir köyün yakınında, bir alay Kızıl Ordu eri kalas ve kütüklerden yapılma sallarla Don'u geçti.

Köyü tutan Kazak bölüğü hiç beklenmedik bir anda baskına uğradı. Çoğu geceyi eğlencede geçiriyordu çünkü. Akşamın erken saatlerinden beri karıları kocalarını görmeye gelmiş, onlara yiyecek içecekle, testiler, kovalar dolusu kaçak votka getirmişlerdi. Vakit gecenin yarısını bulduğunda herkes zilzurna sarhoştu. Sığınaklarda şarkılar, sarhoş kadın çığlıkları, Kazak kahkahaları, ıslıklar… Nöbete çıkan yirmi Kazak da âleme katılınca, makinelinin yanında hepsi hepsi iki kişiyle bir kova votka kaldı.

Sallara doluşan Kızıl Ordu erleri tam bir sessizlik içinde Don'un sağ kıyısından ayrıldılar, karşı kıyıya çıkıp hiç gürültü etmeden, birerli kolda, şehrin iki yüz adım kadar ötesindeki sığınaklara doğru ilerlediler.

Salları yapan istihkâm erleri yeniden bu yana adam getirmek için hemen sallarla birlikte geri döndüler.

Sol yakada, beş dakika kadar bir süre, bölük pörçük Kazak türkülerinden başka ses duyulmadı. Sonra ansızın el bombaları patırdamaya başladı, bir makineli ateş açtı, düzensiz silah sesleri

işitildi. Titrek bir "Hurra! Hurra! Hurra!" gecenin içinde yuvarlandı gitti.

Bölük hemen alt edildi ama tamamı yok edilemedi. Zifiri karanlıkta peşlerinden gitmenin mümkünü yoktu çünkü.

Kazaklar, ağır kayıp vermeden, karılarını da alıp çil yavrusu gibi dağıldılar, otlakları geçip Viyeşenska yönünde kaçıştılar. Bu arada sallar sağ yakadan yeni Kızıl Ordu erleri getirmiş. Üçüncü Alayın Birinci Taburunun iki hafif makineli tüfekle donanmış bir yarım bölüğü, Bazki İsyancı Bölüğünün kanadında savaşa tutuşmuştu.

Açılan gedikten içeri yeni yeni takviye birlikleri doldu. Ne ki Kızıl Ordu erleri bu yöreyi hiç tanımıyorlardı, onun için yavaş ilerlediler. Birliklerin başında kılavuz da yoktu. Karanlıkta göz gözü görmüyor, ikide bir gölcüklere, derin sel sularına dalıyorlardı.

Hücumu yöneten tugay kumandanı Kazakları kovalamayı sehere kadar ertelemeye karar verdi. Bu arada yeni takviye birlikleri getirecek, Viyeşenska çevresine kuvvet yığacak, ondan sonra topçu ateşi ardından ileri saldırıya devam emri verecekti.

Gediği kapatmak için Viyeşenska'da da derhal karşı tedbir alınmaya başlandı. Kızılların nehri geçtiği haberini getiren ulak dörtnala şehre varır varmaz, genel karargâhtaki nöbetçi subayı, Kudinof'la Melekof'a haber saldı. Karginskaya Alayının bölükleri Çorni, Gorokova ve Dubrovka köylerinden bu yana çağırıldı, harekâtın genel kumandasını üzerine alan Melekof, Yerinski köyüne üç yüz kişilik bir birlik gönderdi. Bu birliğin görevi, sol yakayı takviye etmek, Viyeşenska'yı doğrudan ele geçirmeye çalıştığı takdirde düşmanın saldırısını önleyecek Tatarsk ve Lebyazi Kazaklarına yardımcı olmaktı. Melekof, Viyeşenska "yabancı" gönüllüleriyle Çir yaya bölüklerinden birini de batı yönünde Don'dan aşağıya, Bazki Bölüğüne yardıma gönderdi. Tehlikeye giren kesimde sekiz makineli mevziledi, kendisi birkaç atlı bölükle sabah saat iki sularında ormanın kıyısında mevzi aldı. Orda Kızıllara saldırmak için güneşin doğmasını bekledi.

Büyükayı henüz gökte silinmemişti. Nehrin Bazki'deki dirseğine varmak için ormanı geçip ilerleyen Viyeşenska Gönüllü Birliği, geri çekilen Bazki erleriyle karşılaştı. Gönüllüler gelenleri düşman sandılar, üzerlerine ateş açtılar bir süre. Sonra kaçmaya başladılar. Viyeşenska'yı otlaklardan ayıran geniş gölü yüzerek geçtiler. Aceleden, çizmelerini, giysilerini filan hemen kıyıda bırakıp daldılar suya. Yanlışlık çok geçmedi anlaşıldı ama, bu arada olan oldu, Kızılların Viyeşenska'ya yaklaşmakta olduğunu çevrede duymayan kalmadı. Mahzenlerde gizlenen göçmenler köyden çıkıp kuzey yönünde kaçıştılar. Kızılların Don'u geçtikleri, cepheyi yardıkları, Viyeşenska üzerine yürümekte oldukları söylentisi de onlarla birlikte dört bucağa yayıldı.

Gönüllülerin kaçtığını haber alan Gregor dörtnala gelip Don'a vardığında gün yeni ışımaya başlamıştı. Gönüllüler hatalarını anlamışlar, gerisingeri siperlere dönüyorlardı. Sıralarda konuşan konuşana. Gregor birkaçına yaklaşıp alayla sordu:

"Gölü yüzüp geçerken boğulan çok oldu mu bari?"

İliklerine kadar ıslanmış bir piyade eri, yürürken gömleğinin suyunu sıkıyordu, ibiği düşük bir sesle cevap verdi:

"Turna balıkları gibi yüzdük de geldik. Niçin boğulacakmışız?"

Bir başkası, don paça gidiyordu, vecize yumurtlar gibi konuştu:

"Herkes yanılabilir. Ama bizim takım kumandanı var ya o, o sahiden az daha boğuluyordu. Dolakları çözmek vakit alır diye çizmelerini çıkarmak istemedi, öyle yüzmeye başladı, yüzerken çözülüverdi dolaklar. Bacaklarına dolanınca… Görsen nasıl böğürüyordu! Bir verst öteden işitirdin!"

Gregor gönüllülerin kumandanını buldu, adamlarını ormanın kenarına götürmesini, gerektiği zaman Kızılların cenahdan saldırısına karşı koymak üzere orda mevzilenmesini emretti. Sonra atını mahmuzlayıp kendi bölüklerinin başına döndü.

Yolda, karargâhtan gelen bir emir eriyle karşılaştı. Adam hemen dizginlere asıldı. Atın körük gibi inip kalkan böğürlerine bakılırsa epey hızlı sürmüştü hayvanı.

“Sizi aramadığım yer kalmadı!” dedi emir eri, rahat bir soluk alıp.

“Niçin? Ne var?”

“Karargâhtan, Tatarsk Bölüğünün siperlerini bıraktığını size bildirmemi emrettiler. Çevrilmekten korktukları için kumluk araziye çekiliyorlar. Kudinof bana kendisi söyledi. Derhal oraya gitmenizi istiyor.”

Gregor atları en az yorgun Kazaklardan bir yarım takım toparlayıp ormanı geçti, yola vardı. Yirmi dakika kadar doludizgin gittiler. Goli İlmen Gölü’ne yaklaştıklarında, solda, paniğe kapılmış Tatarsklılarla karşılaştılar. Çayırda darmadağın koşuşuyorlardı. Cephe adamlarıyla yaşlılar nehrin kıyısını saran sazları siper almış, fazla acele etmeden gölden uzaklaşmaya çalışıyorlardı. Öbürleri, çoğunluk yani, bir an önce ormana ulaşmanın telaşı içindeydi. Bir koşuşmadır gidiyordu. Makineli salvolarına bile aldırış eden yoktu.

“Haydi peşlerinden! Basın kırbacı sırtlarına!” diye haykırdı, Gregor. Öfkeden gözleri şaşılaşmıştı. Kendi köylülerinin ardından atını dörtnala ilk kaldıran o oldu.

Hristonya, bir garip dans edercesine, ayakları sürçe sürçe en arkadan koşturuyordu. Akşam balık tutarken bir saza basmış, topuğunu fena kesmişti. O yüzden uzun bacaklarıyla öyle her zamanki gibi hızlı koşamıyor, ağır gidiyordu. Gregor kırbacını başının üstüne kaldırıp peşinden sürdü atını, yetişti ona. Nal sesini duyan Hristonya arkasına bir göz attı, gözle görülürcesine hızlandı.

“Nereye kaçıyorsun öyle? Dur, dur, diyorum sana!” diye Gregor haykırdı ya, boşuna.

Hristonya’nın hiç durmaya niyeti yoktu. Birden daha da hızlandı, develer gibi dörtnala gitmeye başladı.

Tepesi atan Gregor boğuk sesiyle korkunç bir küfür savurdu, atını daha hızlı sürdü. Hristonya’yla bir hizaya gelince Kazağın terli sırtına kırbacı indiriverdi. Oh olsun, domuz! Hristonya tıpkı

bir tavşan gibi sıçrayıp bir adım yana kaçtı, yere oturdu. Sonra yavaş yavaş, dikkatle, sırtını elledi.

Gregor'un yanındaki Kazaklar doludizgin ileri atıldılar, kaçakların önüne geçtiler, durdurdular onları. Kırbaçlarını kullanmadılar ama.

"Basın kırbacı… basın!" diye Gregor süslü kırbacını sallayarak boğazı yırtılırcasına haykırdı. Atı birden burkuluverdi altında, şaha kalktı. Ayak diriyor, gitmiyordu. Gregor hayvanı güç bela topladı, önünde koşan adamlara doğru doludizgin sürdü. Şimşek gibi yanından geçtiği bir çalılığın dibinde, ona bakıp kıs kıs gülümseyen Stepan Astakof'u gördü. Sonra kahkahadan kırılan, iki büklüm olmuş Anikuşka'yı gördü. Ellerini ağzının önünde boru yapmış, kadınsı tiz sesiyle haykırıyordu: "Kardeşler, herkes kendi başının çaresine baksın! Kızıllar! Ah! Yakalayın onları!"

Gregor içi pamuklu yelek giymiş, tezcanlı çevik adımlarla kaçan bir başka köylüsünün ardından saldırdı. Adamın yuvarlak omuzlu endamı pek yabancı gelmiyordu ona ama, kim olduğuna karar vermek için beklemeden, daha hayli geriden bağırmaya başladı: "Dursana ulan, köpoğlu köpek! Dur, yoksa tepelerim!"

İçi pamuklu yelek giymiş adam birden yavaşladı, durdu. Gregor'un çocukluğundan beri pekiyi bildiği kendine özgü bir hareketle, hiddetin son perdesini dile getiren bir hareketle, arkasına döndü. Şapşallaşan Gregor daha yüzünü görmeden tanıdı adamı: Babası!

Pantaleymon'un yanakları asabi asabi seğiriyordu

"Demek kendi baban da köpoğlu köpek oldu şimdi, ha? Şimdi de öz babanı mı tepeleyeceksin?" diye tiz perdeden cırlak bir sesle haykırdı.

İhtiyarın gözleri öylesine azgın ve bildik bir hiddetle parıldıyordu ki, Gregor'un kızgınlığı bir anda geçti, hemen dizginlere asılıp bağırdı:

"Sırtından tanımadım seni. Ne bağırıyorsun öyle, baba?"

"Ne demek beni tanımadın? Kendi babanı da mı tanımadın?"

Bu yaşlı adam huysuzluğu orda pek saçma, pek yersiz kaçmıştı. Gregor gülerek atını babasının yanına sürdü, gönlünü almak için, "Kızma bana, baba," dedi. "Sırtındaki ceketi hiç görmediydim. Sonra yarış atı gibi de koşturuyordun, topallamıyordun bile, nasıl tanısaydım ki seni?"

Bir kere daha, eski günlerde, evlerinde olduğu gibi, Pantaleymon'un öfkesi geçmeye başladı. Hâlâ derin derin soluyarak, ama kendine biraz daha hâkimdi şimdi, oğlunun düşüncesine katıldı:

"Haklısın. Ceketi yeni aldım. Gocuğumu verdim, yerine bunu aldım. Gocuk ağır çekiyor, ordan oraya taşınmıyor… Topallamaya gelince, topallayacak günlerde yaşamıyoruz. Topallamaktan söz etmenin sırası mı şimdi, oğul? Ölümle yüz yüze gelmişiz burda, sen neden söz ediyorsun…"

"Neyse, ölüm daha çok uzak, sen geri dön bakalım şimdi. Fişeklerini atmadın ya? Sakın atmış olmayasın?"

"Dönelim peki ama nereye dönelim?" İhtiyar yeniden öfkelendi.

O zaman Gregor sesini yükseltti. Kelimelerin üstüne basa basa buyurdu: "Sana geri dönmeni emrediyorum! Savaş alanında kumandanına itaat etmemenin cezası nedir, biliyor musun?"

Gregor'un sözleri hemen etkisini gösterdi. Pantaleymon tüfeğini omzuna yerleştirdi, isteksiz isteksiz döndü. Ondan da daha yavaş adımlarla giden ihtiyarlardan birinin yanına varınca, içini çekip konuştu:

"Gör işte, ne günlere kaldık! Oğullarımıza bak sen! Babasına saygı duyacağı yerde, ya da, yani, ne denir işte, babasını savaştan uzak tutacağı yerde herif savaşın ta göbeğine sürüyor babasını. Öyle ya! Bak mesela, benim ölen oğlum Piyotra, Tanrı merhametini esirgemesin, bundan çok daha iyiydi o. Yumuşak başlıydı. Ama bu kaçık. Grişa yani demek istiyorum, tabii tümen kumandanı falan filan, hakkı da zati ya, bu bir başka türlü işte. Bi alıngan ki, kirpi gibi! Valla hiç gözünün yaşına bakmaz bu adamın, baba maba dinlemez, tüüh!.."

Tatarsk Kazakları kolay yola geldiler. Gregor bütün bölüğü çabucak toparlayıp ileri götürdü, atından inmeden, sert bir sesle durumu anlattı onlara:

"Kızıllar ırmağı geçtiler, şimdi Viyeşenska'ya ulaşmaya çalışıyorlar. Don boyunca savaş oluyor. Şaka değil bu, öyle boşuna yüz geri edip kaçmanızı salık vermem size. Bir daha kaçarsanız Yerinski'deki süvarilere emir veririm, gelir hainler gibi kılıçtan geçirirler topunuzu…" Gözlerini hemşerilerinin üzerinde gezdirdi, karmakarışık kılık kıyafetlerine baktı, gizlemeye çalışmadığı bir horgörüyle sürdürdü sözünü: "Bölüğünüzde bir sürü aylak serseri toplanmış ortalığı karıştırıyor. Ne biçim savaşçılarsınız siz be? Sizin gibi böyle durup dururken kaçan, donlarını kirleten adamlardan savaşçı mı olurmuş? Bir de kendinize Kazak dersiniz! Ve de siz, yaşlılar, bir daha yapın bunu da göreyim sizi! Savaşacağız dediniz madem, savaşacaksınız! Başınızı bacaklarınızın arasına kıstırmanın âlemi yok. Hadi şimdi, takım düzeninde iki büklüm, şuradaki çalılıklara, çalılıkların içinden doğru ırmağa! Sonra da Don boyunca ilerleyip Semyonovski Bölüğüyle birleşecek, Kızıllara saldıracaksınız, cenahlarından vuracaksınız. Marş marş! Gözünüzü dört açın!"

Tatarsk köylüleri Gregor'u hiç ses etmeden dinlediler, sonra yine öyle sessiz, çalılıklara doğru ilerlediler. İhtiyarlar, yılgın, yıkkın, dörtnala uzaklaşan Gregor'la maiyetindeki Kazakların ardından bakakaldılar. Pantaleymon'un yanından yürüyen ihtiyar Obnizof takdir dolu bir sesle konuştu:

"Ya, ya, Tanrı seni işte böyle kahraman bir evlada lâyık görmüş! Sahici bir kartal bu. Nasıl da indirdi kırbacı, gördün mü, Hristonya'nın sırtına! Herkesi bi yola getiriş getirdi ki, çabucak!"

Pantaleymon'un baba koltukları kabarmıştı. Heyecanla Obnizof'un fikrine katıldı o da:

"Bana mı söylüyorsun? Onun gibi bir evlat herkese nasip olmaz. Bir sandık dolusu madalyası var. Şaka değil, ha! Bak mesela, Piyotra, Tanrı merhametini esirgemesin, o böyle değildi. Benim kendi oğlumdu o da, üstelik ilk göz ağrımdı ya, bunun gibi değildi

işte. Çok uysaldı, çook… Tam kıvamını bulamamıştı, bir çeşit. Namussuz! Mintanının altında kadın yüreği vardı onun. Ama bu öteki, tıpkı benim gibi. Benden de atak bu hani."

Gregor yarım takımıyla sinsice ilerleyip Kalmuk Geçidi'ne vardı. Ormana ulaştıkları zaman artık korkulacak bir şey kalmadığını sanmışlardı, oysa nehrin öbür yakasındaki gözetleme noktasından Kızıllar gördü onları, bir batarya ateş açtı. İlk mermi söğütlerin üzerinden uçarak bataklık bir çukura cılk diye oturdu, patlamadı. İkincisi, yolun az ötesinde kapkara, yaşlı bir kavağın çıplak kökleri arasına düşüp orda etrafa ateşler saçarak fışırdamaya başladı. Gürültüsü, Kazakların kulaklarını sağır etti, topak topak verimli toprak, çürümüş odun parçaları yağdı üzerlerine.

Gregor'un da kulakları, bir an, hiçbir şey işitmez olmuştu. Atın sağrısına ağır, ıslak bir şeyin çarptığını duyunca içgüdüsel bir davranışla öne eğildi, kolunu gözlerinin önüne kaldırdı.

Patlama yeri göğü sarstı. Kazak atları art ayakları üstüne çöktüler, sonra sanki emir verilmiş gibi ileri atıldılar. Gregor'un atı altında bir şahlandı, kaykıldı, sonra yavaş yavaş yan üstü yuvarlandı. Bir acele eyerden atlayan Gregor atın geminden kavradı. İki mermi daha uçtu üzerlerinden o sırada. Ormanın kıyısı herkesin dört gözle beklediği bir sessizliğe gömüldü. Barut dumanı otların üzerine yayılıp yerleşiyordu. Havada bir yeni karıklanmış toprak, kereste kıymığı, yarı çürümüş odun kokusu vardı. Uzakta bir fundalıkta kaygılı saksağanlar birbirlerine sesleniyorlardı.

Gregor'un atı bir horultu saldı. Titrek arka bacakları bükülüyordu. Acıdan dudaklarını sıyırdı, sarı sarı dişleri göründü. Durup durup kafa atıyordu. Kadifemsi külrengi burnunun üstünde pembe bir köpük belirmişti. Gövdesi habire titriyor, doru derisinin altında kasları seğiriyordu.

"Gitti, ha?" Ordan dörtnala geçen bir Kazak bağırarak sordu. Gregor atın gitgide feri kaçan gözlerine baktı, cevap vermedi. Hayvanın yarasına bakmadı bile. At az bir kararsız ileri atılır gibi oldu, toplandı, birden dizlerinin üstüne çöktü. Gregor azıcık yana

kaçtı. Hayvanın başı sahibinden af dilercesine önüne sarkmıştı. Kuru bir iniltiyle yana yıkıldı. Başını kaldırmaya çalışıyordu ama anlaşılan hiç hali kalmamıştı. Yavaş yavaş titremeler de geçti, hayvanın gözleri camlaştı, boynunda iri iri ter taneleri belirdi. Yalnız topuklarında, toynaklara yakın, belli belirsiz bir hayat kımıltısı vardı. Yıpranmış eyer keçesi hafif hafif kıpırdıyordu.

Gregor hayvanın sol kasığında derin bir yara gördü. Kaynaktan su çıkar gibi ordan kapkara ılık kan fışkırıyordu. Deminki Kazak atından inerken Gregor gözlerinin yaşını silmeden, kekeleyerek konuştu:

"Tek bir kurşunla bitir işini," dedi, adama kendi mavzerini uzattı.

Kazağın atına binip doludizgin bölüklerini bıraktığı yere yollandı. Oraya vardığında savaş başlamıştı.

Sabah gün ağarırken Kızıl Ordu erleri yeniden saldırıya geçtiler. Sis akıntıları arasında sıra sıra doğrulup, hiç gürültü çıkarmadan, Viyeşenska yönünde ilerlediler. Sağ kanatta sel basmış bir hendek yollarını kesti. Göğüslerine kadar suya girdiler, cephane torbalarını ve silahlarını başlarının üstünde tutarak ilerlediler. Az sonra Don kıyısı tepelerinde dört batarya gümbürdemeye başladı. Gülleler yelpaze gibi saçılıp ormanın içini taradı. İsyancılar ateş açtığı sırada Kızıl Ordu erleri silahlarını arkalarından sürüyerek koşuşmaya başlamışlardı. Yarım verst kadar önlerinde, ormanda, tok sesli şarapneller patlıyor, mermiler ağaçları çentiyor, deviriyordu. Orda burda apak duman bulutları uçuşuyordu. İki Kazak mitralyözü kısa salvolarla bir ötüp bir susuyordu. Kızıl birliklerin ön sıralarında adamlar sapır sapır dökülmeye başladılar. Gittikçe sıklaşan aralıklarla uçup gelen kurşunlar, kaputları kıvrılmış, sırtlarına atılmış adamları yüzükoyun, ya da sırtüstü yere yuvarladı. Öbürleri yere yatmayı düşünmediler yine de. Ormanla araları azaldıkça azaldı.

İkinci sıranın başında gövdesi iki büklüm öne eğilmiş, kaputunun etekleri yukarı kıvrılmış uzun boylu, başı açık bir kuman-

dan uzun adımlarla koşuyordu. Sıra bir ara yavaşlar gibi oldu. Kumandan döndü, bağıra bağıra bir şeyler söyledi, adamları yine koşmaya başladılar. Kısık, korkunç "Hurra!" sesleri yine de bir hiddet kasırgası gibi göğe savruldu.

O sırada bütün Kazak mitralyözleri birden takırdamaya başladı. Ormanın dört yakasından aralıksız silah sesleri geliyordu. Yanında bölükleriyle Gregor ormandan çıkan yolda bekliyordu. Hemen arkalarında bir yerden Bazki Bölüğünün ağır makinelisi ateş açtı. Kızıl sıraları, önce bir duraladılar, sonra yere yatıp ateş açtılar onlar da. Çarpışma belki bir buçuk saat sürdü. İsyancıların ateşi öylesine etkiliydi, ikinci sıra dayanamadı, ayağa kalkıp üçüncü sıraya katılmak için geri çekildi. Çok geçmeden, darmadağın kaçışan Kızıl Ordu erleri çayırlara saçılmıştı. Tam o sırada Gregor bölüklerini ormandan çıkardı, düzene soktu, Kızılların ardından ileri sürdü. Dörtnala ilerleyen bir Çir Bölüğü de geri çekilen birliklerle nehirdeki salların arasına girmiş, yollarını kesmişti. Ormanın dışında, nehrin hemen kıyısında kıyasıya savaşa tutuştular. Bir avuç Kızıl Ordu eri dövüşe dövüşe salların yanına varabildi. Balık istifi doluştular sallara, kıyıdan ayrıldılar. Nehrin kenarına dek sürülenler orda hâlâ düşmanla çarpışıyorlardı.

Gregor bölüklerini attan indirdi, atların başında bırakılan Kazaklara ormandan çıkmamalarını emretti, geri kalanların başına geçti, kıyıya yollandı. Ağaçtan ağaca koşup nehre yaklaştılar. Orda yüz elli kadar Kızıl Ordu eri el bombası ve makineli tüfeklerle üzerlerine saldıran isyancı piyadeleri karşısında direniyordu. Sol yakaya doğru yine birkaç sal açıldı. Bazki Kazakları, kürekçilerin hemen tümünü tüfekle hakladılar. Sağ yakada kalanların sonu belli olmuştu. Maneviyatları bozuldu, silahları atıp yüzerek karşı yakaya geçmeye çalıştılar. İsyancılar nehrin kıyısında yere yatıp kurşunladılar onları. Nehrin hızlı akıntısına karşı yüzmeye güçleri yetmeyen birçokları boğuldu, yalnız iki kişi sağ salim kıyıya çıkabildi. Birinin üzerinde çizgili bahriyeli gömleği vardı. İyi yüzücüydü. Sarp kıyıdan bir daldı suya, başı göründüğünde handiyse nehrin ortalarına ulaşmıştı.

Bir söğüdün yaygın, çıplak dalları arkasına gizlenen Gregor bahriyelinin düzenli kulaçlarla kıyıya yaklaştığını gördü. Bir adam daha sağ salim öbür kıyıya geçti. Göğsüne kadar suyun içinde durarak kalan son kurşunlarını da Kazakların üzerine boşalttı, anlaşılmaz bir şeyler haykırıp yumruğunu salladı, sonra yüze yüze nehri çaprazlama geçmeye başladı. Çevresine yağan kurşunlar suları fışkırttı hep ama biri bile ona değmedi. Öküzlerin suya indiği bir noktada doğruldu, silkindi, ağır ağır kıyıya tırmanıp kıyının ardındaki köyün avlularına yöneldi.

Karşı kıyıda kalan Kızıllar kumluk bir tepenin dibine yattılar. Ellerindeki makineli, su yatağında su kaynayana kadar konuştu.

Makinelinin sesi kesilir kesilmez Gregor adamlarına, "Peşimden gelin!" diye emir vererek palasını sıyırdı, tepeye yöneldi.

Kazaklar soluk soluğa ilerlediler arkasından.

Kızıllarla aralarında üç yüz adım ya kalmış ya kalmamıştı, üç salvo işitildi ve tepenin ardında, birden, uzun boylu, esmer, kara bıyıklı bir kumandan doğruldu. Meşin ceketli bir kadın onun ayakta durmasına yardım ediyordu. Kumandan yaralı bacağını ardından sürükleyerek tepeden indi, ucuna süngü takılı tüfeğini elinde sımsıkı tutup kısık bir sesle haykırdı:

"Yoldaşlar, ileri! Ezelim Beyazları!"

Bir avuç kahraman orda Enternasyonal'i söyleyerek karşı saldırıya geçtiler, ölümün üzerine üzerine yürüdüler. Don kıyısında en son düşüp ölen yüz on altı kişi, hepsi de Uluslararası Bölüğe kayıtlı komünistlerdi.

III

O gece Gregor karargâhtan evine vardığında vakit hayli ilerlemişti. Prokor Zikof onu bahçe kapısında bekliyordu.

"Aksinya'dan haber yok mu?" diye zoraki bir umursamazlıkla sordu Gregor.

"Yok. Uçtu, sır oldu!" dedi. Prokor, esneyerek. Bir yandan da

endişeyle düşünüyordu: "Tanrı korusun, ya bir de hadi git bul onu derse bana? Nedir bu başımın belaları, canım!"

"Bir şeyler getir bana, yıkanacağım. Terden öldüm. Hadisene!" dedi Gregor, hiddetle.

Prokor maşrapa almak için kulübeye girdi. Sonra geldi, uzun uzun su döktü Gregor'un avuçlarına. Gregor besbelli hoşlanmıştı yıkanmaktan. Ter kokan ceketini çıkardı.

"Biraz da sırtıma dök," dedi.

Soğuk su sırtını ürpertti. Gregor homurdandı, boğuk sesler çıkararak omuzlarını, kıllı göğsünü ovaladı. Temiz bir at çuluyla kurulandı sonra, daha neşeli bir sesle Prokor'a buyurdu: "Sabahleyin bana bir at getirecekler. Alırsın hayvanı, güzelce tımar eder, yemini verirsin. Sakın beni uyandırayım deme. Uyuyabildiğim kadar uyumak istiyorum. Yalnız karargâhtan bir gelen olursa uyandırırsın, anladın mı?"

Sundurmanın saçak altına gidip bir arabanın içine uzandı. Başını koyar koymaz deliksiz bir uykuya daldı. Gün doğarken üşüdü. Bacaklarını karnına çekti, çiyden ıslanan kaputunu sırtına sardı. Güneş yükseldiğinde yine uyumuştu. Saat yedi sıralarında ağır top sesleriyle uyandı. Köyün üstünde, açık mavi gökyüzünde, donuk gümüş rengi bir uçak dolanıyordu. Nehrin öte yakasından bataryalarla makineliler uçağa ateş açmışlardı.

"Ulan, vuracaklar şimdi!" diye mırıldandı Prokor. Sırığa bağlı yüksek bacaklı bir doruyu hevesle tımar ediyordu. "Bak, Pantaleyeviç, bak hele, sana gönderdikleri şeytana bak bi!"

Gregor gözlerini aygırın üzerinde gezdirerek memnunlukla sordu:

"Kaç yaşında? Beş yaşında var gibi, görünüşünden."

"Öyle. Beş yaşında."

"Yaman at, ha! Güzel bacakları var. Hepsi de sekili. Yakışıklı hayvan. Eh, vur eyerini de, bi gideyim göreyim bakalım kim geldi."

"Görünüşü iyi ya sırtına binince nasıl acaba? Oldukça atak olmalı," diye Prokor, hayvanın kolan kayışlarını sıkarken kendi kendine mırıldanıyordu.

Uçağın hemen yakınında havaya ak dumanlar üfürerek bir şarapnel daha patlayıverdi.

Konacak uygun bir yer seçen pilot çabucak alçalırken Gregor atını bahçe kapısından sürüp geçirdi, dörtnala köyün ahırına yollandı. Uçak ahırın ötesine inmişti.

Eskiden köyün aygırlarının barındığı ahıra –köyün hemen dışında, uzunca bir taş yapıydı– sekiz yüz Kızıl tutsak tıkılmıştı. Muhafızlar tutsakları hacetlerini görmek için bile dışarı salmadıklarından, yapının çevresini ağır, yoğun bir insan pisliği kokusu sarmıştı, duvar gibi. Kapının altından, yol yol, üzerleri zümrüt yeşili sineklerle kaplı pis kokulu sidikler akıyordu.

Gece gündüz, mahpusların tıkıldığı yerden, boğuk, kısık iniltiler duyulurdu. Yüzlerce adam orda bitkinlikten, salgın tifüs ve dizanteriden kırılıyordu. Bazen günler geçer, ölüler dışarı çıkarılmazdı.

Gregor atını hapisanenin çevresinden sürdü, tam inecekti, Don'un öte yakasında bir top daha patladı. Yaklaşan merminin ıslığı yükseldi, yükseldi, sonunda patlamanın ağır gümbürtüsüyle kesiliverdi.

Pilot ve uçakta gelen subay yere inmeye hazırlanıyorlardı. Uçağın çevresini Kazaklar sarmıştı. Tam o anda tepedeki bataryanın bütün topları birden ateşlemeye başladı. Ahırın oraya mermiler yağdı.

Pilot hemen gerisingeri pilot yerine tırmandı ama şimdi de motor çalışmıyordu.

"İtiverin şunu şöyle!" diye uçakta onunla beraber gelen subay sert bir sesle bağırdı. İlkin kendisi abandı kanatlardan birine. Uçak sağa sola sallanarak ilerdeki birkaç çam ağacına doğru kolayca kaydı. Batarya ateşi de peşinden kaydı. Mermilerden biri içi adam dolu ahırın tam üstüne düştü. Yapının bir köşesi çöktü,

ortalık toz duman oldu. Dehşetten çılgına dönen mahpuslar hayvanlar gibi ulumaya başladılar. Üçü, açılan gedikten dışarı fırladı. Kazaklar yakından haklayıverdi üçünü de.

Gregor atını dörtnala kaldırıp yana kaçtı.

"Haklayacaklar seni, çamlara kaç!" diye Kazaklardan biri yanından koşarken bağırdı. Yüzü korkudan allak bullak olmuş, gözleri dönmüştü.

"Haklarlar da hani, olur mu olur," diye düşündü Gregor. Sonra ağır ağır evine döndü.

O gün Kudinof genel karargâhtaki çok gizli bir toplantıya Gregor'u çağırmadı. Uçakla gelen Don Ordusu subayı, Kamenskaya ve çevresinde toplanan vurucu kuvvetin bugün yarın Kızıl Cephesini kırıp geçeceğini, General Sekretef kumandasındaki bir Don Ordusu süvari tümeninin isyancılarla birleşmek üzere yürüyüşe geçeceğini haber verdi. İsyancı süvari alaylarının Sekretef'in tümeniyle birleştikten sonra Don'un sağ yakasına aktarılabilmeleri için nehri aşmanın derhal bir yolunun bulunmasını önerdi. Yedek kuvvetleri de nehrin daha yakınına getirmelerini salık verdi. Toplantının sonunda, birlikleri karşı yakaya geçirme ve daha sonraki harekât planları görüşülüp kararlaştırıldıktan sonra sordu:

"Peki Viyeşenska'da niçin o kadar mahpus tutuyorsunuz?"

"Başka yer mi var ki? Dışardaki köylerin hiçbiri elverişli değil," diye karargâh subaylarından biri karşılık verdi.

Subay dazlak kafasının terini mendiliyle bir güzel sildi, ceketinin düğmelerini çözdü, içini çekip, "Kazanskaya'ya gönderin onları," dedi.

Kudinof hayretle kaşlarını kaldırdı:

"Eee, sonra?"

"Ordan da… Gerisingeri Viyeşenska'ya!" diye subay lütfetti açıkladı. Buz mavisi gözlerini kısmıştı, bakarken. Dudaklarını kısıp haşin bir sesle ekledi: "Gerçekten, beyler, bir türlü anlayamı-

yorum, bu herifleri… niçin kendinize dert ediyorsunuz...? Bana sorarsanız, şu sıralar hiç de zamanı değil. Maddi manevi çeşitli salgın hastalıklara yuva olan bu ayak takımı ortadan kaldırılmalıdır. Oturup onlara hastabakıcılık edecek değilsiniz ya! Saçma! Ben sizin yerinizde olsam, dediğim gibi yapardım."

Ertesi gün iki yüz kadar mahpus, ilk onlar, kumluklara götürüldü. Sıskaları çıkmış, yüzlerinde can kalmamış, bacaklarını zorlukla kımıldatabilen adamlardı hepsi de, gölgeler gibi hareket ediyorlardı. Atlı muhafızlar ayakları birbirine dolanan gürûhun çevresini sıkıca sardılar. Köyden yedi verst kadar dışarda, o iki yüz mahpus son adamına kadar kılıçtan geçirildi. Akşam üzeri, yenilerini çıkardılar. Muhafızlara sıkı emir verilmişti: Yalnız yürüyemeyenlere pala çalacaklardı ve ancak son çare olarak kurşun sıkılacaktı. Bu yüz elli kişiden yalnız on yedisi Kazanskaya'ya ulaşabildi. Aralarından biri, çingeneye benzer bir Kızıl Ordu eri, yolda aklını kaçırdı, bütün yol boyunca türkü söyledi, oynadı durdu. Bir demet kekik otunu göğsüne bastırmış, ağlıyordu. İkide bir yüzüstü sıcak kumlara seriliyor, gömleğinin kirli yırtıkları rüzgârda savruldukça sıska sırtında gergin cildi, çatlak tabanları görünüyordu. Muhafızlar onu ayağa kaldırıyorlar, yüzüne su serpiyorlar, adam kapkara ışıltılı gözlerini açıp sakin sakin gülüyor, iki yana yalpa vuraraktan yine yürümeye başlıyordu.

Yolda, küçük köylerden birinde, merhametli kadınlar yollarını kesti. Yaşlıca bir kadın, heybetli bir görünüşü vardı, muhafızların başına çıkıştı:

"Şu esmer oğlanı salın gitsin. Veli olmuş o, Tanrı katına yaklaşmış. Bunun gibi birisini öldürürseniz günaha girersiniz!"

Muhafızların başı, kırmızı bıyıklı, gösterişli bir sancaktar, alayla güldü:

"Bir günaha daha razıyız be anam! Nasıl olsa bizim için iş işten geçti artık."

"Yine de sen salıver gitsin onu, kırma beni," diye ihtiyar kadın diretti. "Ölüm hepinizin üzerinde, bak, kanadını çırpıyor."

Öbür kadınlar da onu hevesle destekledilər, sancaktar razı oldu.

"Bana göre hava hoş, alın gitsin!" dedi. "Nasıl olsa kimseye bir zararı dokunmaz artık. Ama bakın biz size iyilik ettik, siz de bize birer kap taze süt verin de ödeşelim."

Yaşlı kadın deliyi kendi ufak kulübesine götürdü, yemek verdi, ön odaya yatak serdi onun için. Adam bütün bir gün uyudu. Sonra uyandı, sırtını pencereye döndü, kendi kendine bir türkü mırıldanmaya başladı. Yaşlı kadın odaya girdi. Yüzünü avucuna dayayıp uzun uzun baktı delikanlının sıska yüzüne, dikkatle. Tok sesiyle konuştu:

"Sizinkiler çok uzakta değillermiş diyorlar…"

Deli, kısa bir süre sustu, sonra yine, ama bu sefer daha sakin, türküsünü çağırmaya koyuldu.

Yaşlı kadın çıkıştı:

"Sen bana oyun oynamayı bırak şimdi, delikanlım, beni kandıramazsın, onu iyice ko bi aklına. Bunca yıl yaşamışım, enayi değilim ben. Beni aldatamazsın. Kafan pekâlâ yerinde, biliyorum… Uykunda konuşurken duydum seni, doğru dürüst laf ediyordun."

Kızıl Ordu eri türküsünü sürdürdü. Ama sesi gitgide kısılıyordu. Yaşlı kadın üsteledi:

"Korkma benden sana kötülük gelmez. Alaman Savaşı'nda iki oğlumu yitirdim, en genci de bu savaşta Çerkask'ta gitti. Yüreğimin dibinde, na şuracıkta taşıdıydım ben onları. Emzirdiydim de, beslediydim o kadar. Gençken geceleri hiç mi hiç uyumazdım… Onun için şimdi orduda savaşan gençleri gördüm mü dayanamam, yüreğim paralanır." Bir süre sustu.

Kızıl Ordu eri susuyordu. Gözlerini yumdu. Belli belirsiz bir kızıllık yürüdü esmer yanaklarına. Kemikleri çıkmış ince boynunda mavi bir damar, kasılıp atmaya başladı.

Bir dakika kadar, bir şey bekler gibi, sessiz durdu. Sonra kara gözlerini açtı, yarım yamalak, baktı. Bakışları zekiydi…

Öyle sabırsız bir umutla parlıyorlardı ki, ihtiyar kadın, hafiften, "Şumilinskaya'ya yolu biliyor musun?" diye sordu ona.

"Bilmiyorum, ana." Adam dudaklarını hemen hiç kıpırdatmadan cevap verdi.

"Nasıl varacan o halde oraya?"

"Bilmem ki!"

"Gördün mü işte! N'apayım ben şimdi seninle?" Uzun bir zaman bekledi adam cevap versin diye. Sonra sordu: "Peki ama yürüyebilecek misin?"

"Bir şey yaparım artık."

"Bir şey yapmakla olacak günler değil bunlar. Geceleri gitmen gerek, hem de hızlı yürümeden olmaz. Yaaa, hem de var gücünle! Sen bir gün daha kal burda, sonra ben sana yiyecek veririm, ufak torunumu da katarım yanına, o sana yolunu gösterir. Senin Kızıllar Şumilinskaya'nın hemen dışındalar. Biliyorum ben, hem de iyi biliyorum. Gider onlara katılırsın. Ama sakın ana yoldan gitme. Bozkırdan vurup gideceksin, vadilerden, koruların içinden, yollara pek çıkmadan. Yoksa Kazaklar üzerine vardılar mıydı, halin dumandır. Bu böyle işte, güzelim."

Ertesi gün hava kararır kararmaz ihtiyar kadın on iki yaşındaki torunuyla Kızıl Ordu erinin başları üstünde haç çıkardı, sert bir sesle konuştu (adama bir Kazak ceketi vermişti):

"Hadi git şimdi, yolun açık olsun. Dikkat et, bizim askerlerimizin eline düşmeyesin… Hiç mi hiç onların eline düşmeyesin, yavrum, hiç mi hiç! Bana değil, Tanrı'ya şükret sen. Sade ben değilim, biz hepimiz iyi analarız… Acıyoruz siz zavallılara, ah, nasıl acıyoruz, bilemezsin!.. Hadi, hadi bakıyım şimdi, bas git, Tanrı yardımcın olsun!" dedi ve kulübesinin sarı balçık sıvalı çarpık kapısını küt diye kapattı.

IV

İlyinişna her sabah günün ilk ışığında uyanır, ineği sağar, ev

işini görmeye başlardı. İçerinin ocağını yakmaz, dışardaki mutfakta ateş yakardı. Yemeği hazır eder, sonra eve, çocukların yanına giderdi.

Natalya tifüsten sonra kendini zor toparladı. Teslis yortusundan sonra ikinci günü yataktan kalktı, güçsüz bacaklarını sürüye sürüye odadan odaya dolaştı durdu. Uzun bir zaman çocuklarının başında oturdu bit kırdı, bir ara da bir tabureye ilişip ufak tefek kirlilerini yıkamaya kalktı.

Sıskası çıkan yüzü sürekli bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Hafifçe kızaran, hastalıktan daha da büyüyen çukur gözleri lohusa yatağındaymışçasına bir titrek sıcaklıkla, ışıltıyla parıldıyordu.

"Polyuşka, canım, ben hastayken Mişatka hep kızdırmadı ya seni?" Sesi bitkindi. Her kelimeyi bir kararsız, geciktirerek söylüyordu. Kızının siyah saçlarını okşuyordu bir yandan da.

"Hayır, ana. Ama bir kere Mişatka bana vurdu, ama onunla beraber çok oynadık biz." Küçük kız fısıldayarak cevap verdi. Yüzünü anasının dizlerine bastırdı.

"Ninen baktı mı sana?" Natalya sorgusuna devam etti. Yüzünde yine o gülümseme.

"Çok baktı hem de."

"Peki yabancılar? Kızıl askerler dokunmadılar değil mi size?"

"Bizim ufak buzağımızı öldürdüler, kahrolasıcalar!"

Şaşılacak kadar babasına benzeyen Mişatka derin, ince bir sesle cevapladı anasının sorusunu.

"Lanet okuma, Mişatka! Bak hele, nasıl da koca adam gibi konuşuyorsun! Hiçbir zaman büyükler için ağzına kötü laf almamalısın," dedi Natalya, azarlar gibi onu. Gülümsememek için tuttu kendini.

"Ama ninem onlara öyle dedi. Sor istersen Polya'ya." Küçük Melekof ciddi gözlerle kendini haklı çıkardı.

"Doğru söylüyor, ana. Adamlar bütün tavuklarımızı öldürdüler, hepsini, hepsini!"

Polya birden heyecanlandı. Küçük, kara gözleri parıldayarak Kızıl erlerin nasıl avluya girdiklerini, nasıl tavukları, ördekleri yakaladıklarını, büyükanne İlyinişna'nın nasıl onlardan ibiğini don çalmış sarı horoza ilişmemelerini rica ettiğini (sonradan civciv üretmek için), şen bir Kızıl Ordu erinin horozu elinde sallayıp sallayıp da nasıl ona karşılık verdiğini anlattı: "Bu horoz, kocakarı, bu horoz, Şûra İdaresine karşı öttü! Biz de onu idama mahkûm ettik. Sen ne dersen de, çorba yapıp yiyeceğiz. Onun yerine sana eski keçe çizmelerimizi veririz!"

Kollarını ileri atıp ekledi Polya:

"Na bu kadar büyüktü bıraktıkları keçe çizmeler! Kocaman kocamandılar, hep de delikleri vardı."

Natalya güle ağlaya okşadı çocuklarını, hayran gözlerini kızından ayıramadan sevinçle fısıldadı:

"Ah benim Gregor'umun kızı, seni! Gregor'umun sahici kızı! Hık demiş burnundan düşmüşsün babanın."

"Ama ben de ona benziyor muyum?" Mişatka da kıskanıp sordu. Ürkek ürkek yaslandı anasına.

"Evet, sen de ona benziyorsun. Yalnız, unutmayın: Siz büyüyünce babanız gibi kötü olmayacaksınız."

"Peki o kötü mü? Nasıl kötü?" Polya sordu.

Natalya'nın yüzü kederle gölgelenir gibi oldu, cevap vermedi. Güçlükle kerevetten kalktı.

Odada duran İlyinişna üzgün bir ses çıkarıp başını çevirdi. Natalya artık çocukları dinlemiyordu. Pencerenin önünde dinelip Astakofların kulübesinin kapalı kepenklerine baktı kaldı. İçini çekti. Rengi uçmuş yeleğinin bağlarıyla oynuyordu sinirli sinirli.

Ertesi gün şafak vakti uyandı, çocukları uyandırmamak için usulcacık kalktı, yıkandı, sandıktan temiz bir eteklik, bir yelek, bir de beyaz başörtüsü çıkardı. Bayağı telaşlıydı. Giyinişinden, yaslı, yanına varılmaz sessizliğinden, İlyinişna gelininin dedesi Grişaka'nın mezarını ziyarete gideceğini anladı.

Tahminini doğrulamak için mahsustan sordu:

"Nereye gidiyorsun?"

"Büyükbabamı ziyarete gidiyorum," dedi Natalya, kendini savunurcasına. Ağlamamak için gözlerini yerden kaldırmadı. Büyükbabasının öldüğünü, Mişa Koşevoy'un evlerini ve çiftliklerini yaktığını öğrenmişti.

"Çok zayıfsın, oraya varamazsın bile."

"Dinlene dinlene giderim, beceririm. Sen çocukların yemeğini veriver, ana, ben belki çok kalırım."

"Ama niçin? Niçin çok kalacakmışsın?" dedi İlyinişna. "Tam da zamanıydı ölü ziyaretine gitmenin, tövbe yarabbi! Ben senin yerinde olsam gitmezdim, Natalya, canım!"

"Yok, yok, gideyim daha iyi." Natalya'nın yüzü asıldı. Kapının tokmağını tuttu.

"Beklesen ya biraz! Niçin aç karnına gidiyorsun? Azıcık bir şey ye de öyle git. Bir parça yoğurt çıkarayım mı sana?"

"İstemem, ana. Sağ olasın. İstemiyorum… Döndüğümde yerim."

Gelininin gitmeye kararlı olduğunu gören İlyinişna ona öğüt verdi:

"Don'un üstündeki yoldan, bahçelerin içinden gidersen iyi edersin. O yoldan kolay kolay görünmezsin."

Don'un üzerini örtü gibi sis basmıştı. Güneş daha yükselmemişti ama gündoğusunda, kavakların ardında gizlenen göğün kıyısı şafağın canlı renklerinden alaz alazdı. Serin bir sabah meltemi esiyordu, bulutların altından doğru.

Natalya, her yanını boruçiçeği bürümüş, yere devrik söğütlük çiti aşarak kendi bahçelerine girdi. Ellerini yüreğinin üstüne bastırdı, küçük bir tümseğin yanında durdu.

Bahçeyi ısırgan, ayrıkotu sarmıştı. Havada çiy serpili dulavratotu, ıslak toprak, sis kokusu vardı. Yangında tutuşup kavrulan yaşlı elma ağacına kabarık tüylü bir tarlakuşu tünemişti. Mezarın

tümseği düzlenmeye yüz tutmuştu. Kurumuş balçık topaklarının arasında, orda burda boy veren cılız yeşil otlar görünüyordu.

Natalya üzerine varan anıların ağırlığına dayanamadı, önce sessizce dizleri üstüne çöktü, sonra kaskatı acımasız toprağın üzerine yüzükoyun serildi. Toprak ölüm ve çürüyük kokuyordu.

Bir saat sonra, kimselere görünmeden çıktı bahçeden. Vaktiyle gençliğinin çiçek açtığı yere, yüreği acıdan burkula burkula son bir kere daha baktı. Bakımsız avlu perişandı. Sundurmaların yanmış, kararmış kirişleri, ocakların kapkara is bağlamış yıkıntısı, evin temelleri… Çabucak bir ara yola saptı, uzaklaştı ordan.

Gün geçtikçe iyileşiyordu. Bacakları güçlendi, omuzları yuvarlandı, gövdesi sağlıklı bir dolgunluğa vardı. Çok geçmeden ev işinde kaynanasına yardım eder olmuştu. Bazen, ocağın başında iş görürken, uzun uzun konuşurlardı aralarında. Bir sabah Natalya sesinde biraz öfkeyle sordu:

"Peki ne zaman son bulacak bu? Bıktım artık, burama geldi!"

"Göreceksin, bizimkiler yakında Don'u geçecekler yine," diye İlyinişna güvenle karşılık verdi.

"Nerden biliyorsun, ana?"

"Yüreğim öyle diyor."

"Kazaklarımız sağ olsunlar da… Tanrı korusun, ya birine bir şey olur da ölür, ya da yaralanırsa? Grişa bir deli ki…" Natalya içini çekti.

"Sanmam onlara bir şey olsun. Tanrı acır. Benimki bu yana geçip bizleri görmeye geleceğine söz verdiydi, kim bilir neden kaldı, gelmedi? Gelseydi sen de karşıya kocana bir gidiverirdin. Bizim köylü köyün hemen karşısını tutuyor. Sen yatakta kendinde değilken ben bir sabah Don'dan su getirmeye indiydim, ırmağın karşısında Anikuşka'nın sesini işittim. 'Merhaba büyük hanım!' diye haykırıyordu. 'Senin ihtiyardan selam var sana!'"

"Peki, Grişa nerde?" Natalya dikkatle sordu.

“Gerilerde o, hepsine kumanda ediyor,” dedi İlyinişna, kendine güvenle. Sakin.

“Nerden kumanda ediyor, peki?”

“Nerden olacak, Viyeşenska’dandır.”

Natalya sustu. İlyinişna başını kaldırıp baktı ona.

“Neyin var? Niçin ağlıyorsun?” diye endişeyle sordu.

Natalya sesini çıkarmadı. Kirli önlüğünü yüzüne bastırarak usulca hıçkırdı.

“Ağlama, Natalya’m. Gözyaşı dökmek boşuna. Tanrı dilerse hepsini sağ salim göreceğiz. Sen kendine bak şimdi. Durup durup avlulara çıkma öyle, sonra o deccallar görür de seni, göz etmeye filan başlarlarsa…”

Mutfağın içi karardı. Dışarda, pencerenin önünde bir erkek karaltısı belirdi. İlyinişna pencereye dönüp inledi:

“Onlar! Kızıllar! Natalya, canım, hemen yat yatağa, hastaymış gibi yap… Kim bilir şimdi ne gühah… ört bu çuvalı üstüne!”

Natalya korkudan tir tir titreyerek yatağa yeni dalmıştı, kapı mandalı tıkırdadı, uzun boylu bir Kızıl Ordu eri boynunu eğip içeri girdi. Çocuklar babaannelerinin eteğine yapıştılar. İhtiyar kadın sarardı. Ocağın yanında duruyordu. Birden kerevete çöktü, bir kap dolusu kaynamış sütü yere devirdi.

Kızıl Ordu eri mutfağı kolaçan ettikten sonra yüksek sesle konuştu:

“Korkmayın, yemem sizi. Merhaba!”

Natalya sahiden hastaymış gibi inleyerek çuvalı başına çekti. Mişatka ziyaretçiye dik dik bakıp sevinçle haber verdi:

“Nine! Bizim horuzumuzu öldüren bu. Hatırladın mı?”

Asker hâki kasketini çıkardı, dilini şaklatıp gülümsedi:

“Kerata, tanıdı beni! Nerden hatırladın be o horozu? Neyse, hanım, gelmemin sebebi şu: Bize biraz ekmek pişirir misin? Unumuz var.”

“Evet… tabii… pişiririm…” İlyinişna kekeleyerek cevap verdi. Kerevete dökülen sütü silerken ziyaretçiye hiç bakmıyordu.

Asker kapının yanına oturdu, tütün kesesini cebinden çıkardı, bir sigara sardı. Canı konuşmak istiyordu.

“Akşama kadar pişirebilir misin?”

“Pişiririm. Madem aceleniz var.”

“Savaş zamanı, nine, hep acelemiz var. Ama sen o horozdan dolayı kızma bana, olmaz mı?”

“Kızmadım ki!” İlyinişna telaşla cevap verdi. “Çocuk bu, aptal işte! Olur olmaz şeyleri hatırlıyor.”

“N’olursa olsun, sen de birazcık pintisin hani, oğlum,” dedi konuşkan konuk. Mişatka’ya dönüp tatlı tatlı güldü. “Ne bakıyorsun öyle yüzüme, kurt yavrusu gibi? Hadi gel yanıma da şu senin horozun hakkında biraz konuşalım seninle.”

“Gitsene yanına, aptal!” diye fısıldayarak İlyinişna torununu diziyle adama doğru itti.

Mişatka ninesinin eteğinden kaçıp mutfaktan çıkmaya davrandı. Yan yan kapıya doğru giderken Kızıl Ordu eri uzun kolunu uzatıp kendine çekiverdi onu.

“Kızdın mı bana?”

“Hayır.” Mişatka fısıldayarak cevap verdi.

“Eh, iyi öyleyse. Mutluluk horozla değil ya! Baban nerde senin? Don’un öte yanında mı, ha?”

“Evet.”

“Demek bizimle savaşıyor?”

Adamın tatlı konuşmasından yüreklenen Mişatka hemen haberi iletti:

“Babam bütün Kazaklara kumanda ediyor.”

“Amma yaptın sen de be oğlum!”

“Neneme sor istersen!”

Ninesi ellerini çarpıp homurdanmakla yetindi. Torununun gevezeliği canını sıkmıştı.

“Hepsine mi kumanda ediyor?” Asker şaşırmıştı.

“Belki hepsine değil…” Ninesinin çılgınca bakışlarından şaşkına dönen Mişatka kararsızca karşılık verdi.

Kızıl asker bir an sustu, sonra Natalya’ya baktı:

“Demek genç hanım hasta, öyle mi?”

“Tifüsü var,” dedi İlyinişna, isteksiz.

İki Kızıl Ordu eri bir çuval un getirip mutfağın eşiğine koydular.

“Yak ocağını, hanım,” dedi biri. “Akşamdan önce gelir somunları alırız. Ama dikkat et, iyi ekmek pişir, yoksa karışmam!”

“Elimden geldiği kadar pişiririm,” dedi İlyinişna. Yeni gelenler tehlikeli konuyu yarıda kestiler diye pek sevinmişti. Mişatka da o sırada odadan savuşmuştu.

Adamlardan biri başıyla Natalya’yı gösterdi:

“Tifüs mü?”

“Evet.”

Alçak sesle aralarında bir şeyler konuşup çıktılar. En sonuncusu köşeyi daha yeni dönmüştü, Don’un öte yanından silah sesleri işitildi.

İki büklüm eğilip bahçenin yarı yıkık taş duvarına koştular, ardına sindiler. Mekanizmaları işletip ateşe karşılık verdiler.

Korkunç bir dehşete kapılan İlyinişna avluya çıktı, Mişatka’ya bakındı. Duvarın arkasından erler seslendiler ona:

“Hey, nine, gir evine! Vurulacaksın!”

“Bizim çocuk avluda! Mişatka, canım!” İhtiyar kadın titrek sesiyle haykırdı.

Avlunun ortasına kadar koştu, tam o sırada da öte yakadan ateş kesildi. Kazaklar onu görmüş, tanımış olacaklardı, İlyinişna Mişatka’nın elinden kavradığı gibi mutfağa girdi o anda silah sesleri yeniden duyuldu. Kızıl erler Melekofların avlusundan çıkıp gidene kadar da kesilmedi.

Natalya'yla İlyinişna fıs fıs konuşaraktan hamuru kabarmaya bıraktılar. Oysa İlyinişna ekmekleri pişirmese de olurdu.

Öğleye doğru köydeki makineli yuvalarını bekleyen Kızıl Ordu erleri bir acele avlulardan çıkıp tepeye tırmanmaya başladılar. Makinelilerini ardlarında sürükleyip götürdüler. Tepedeki siperleri tutan bölük de onların peşinden hızlı yürüyüşle Hetman Şosesi'ne doğru ilerledi.

Ansızın Don kıyısı toprakları üzerine derin bir sessizlik çöker gibi oldu. Tüfekler, makineliler sustu. Yollar boyunca, ot bürümüş yaz patikalarında, bütün köylerden Hetman Şosesi'ne doğru sonu gelmez ikmal katarları, bataryalar, kol kol piyade ve süvari birlikleri ilerlemeye başladı.

Pencereden bakan İlyinişna son Kızıl Ordu erinin de tepenin kıraç yamacını tırmandığını görünce, ellerini perdeye silerek heyecanla haç çıkardı.

"Tanrı bugünleri de gösterdi bize, Natalya, canım! Kızıllar geri çekiliyorlar."

"Ah, ana, köyü bıraktılar, siperlere gidiyorlar. Akşama yine dönerler."

"O halde niçin koşsunlar öyle? Bizimkiler püskürttü onları, geri çekiliyorlar namussuzlar! Deccallar kaçıyor…"

İlyinişna sevinçliydi. Buna rağmen hamuru yoğurmaya devam etti.

Natalya merdiven başına çıktı. Eşikte durup elini gözlerine siper ederek güneşli, kıraç tepeye, güneşten kavrulan kahverengi yamaçlara baktı, baktı.

Fırtınayı haber veren görkemli bir durgunluk vardı havada. Tepenin ötesinde kabarık ak bulutların tepeleri görünüyordu. Öğle güneşi toprağı yakıp kavuruyordu. Otlaklarda sincaplar çığrışıyor, pes perdeden, biraz da yaslı sesleri tarlakuşlarının şen, uçarı ötüşlerine karışıyordu. Top ateşinin ardından bastıran sessizlik Natalya'ya iyi gelmişti. Orda durduğu yerde, hiç hareketsiz, tarlakuşlarının içten cıvıldayışını, kuyu çıkrığının gıcırtısını, pelinotu kokulu rüzgârın hışırtısını dinledi.

Ağır kokuluydu doğudan beri yana koşarayak gelen bozkır rüzgârı. Isınmış kara toprağın sıcak soluğuyla, güneşin alnında bezgin yatan bütün otların baş döndürücü kokularıyla kanatlanmış geliyordu. Ama şimdiden belliydi, yağmur yağacaktı. Nehirden bu yana taze, serince bir nem yükseldi. Kırlangıçlar çatal kuyruklarıyla yere değercesine uçup uçup havada örnekler çizerken, uzakta, çok uzakta, gökyüzünün koyulca maviliği içinde bir bozkır kartalı kanatlarını çırpa çırpa, yaklaşan fırtınadan bu yana kaçıyordu.

Natalya avluda dolaştı. Taş duvarın yanında, ezik otların üzerine bir sürü altın rengi fişek kovanı yığılmıştı. Evin pencerelerinde, badanalı duvarlarında mitralyöz kurşunları yaralar açmıştı. Hayatta kalan tavuklardan biri Natalya'yı görünce gıdaklaya gıdaklaya havalandı, gitti zahire ambarının damına kondu.

Köyün üzerine varan gökçe sessizlik çok sürmedi. Rüzgâr esmeye başladı. Boş evlerde sürgüsüz kepenkler, kapılar çarptı. Apak bir dolu bulutu güneşi sildi, batı yönünde uçtu gitti.

Rüzgârda uçan saçlarını tutarak Natalya mutfağa kadar yürüdü, yine tepeye doğru baktı. Ufukta leylâk rengi toza sarınmış askerler gidiyordu, dörtnala. Kimi de iki tekerlekli ordu arabalarındaydı.

"Doğru demek ki, geri çekiliyorlar," dedi kendi kendine. Rahat bir soluk aldı.

Ama daha eve girmeden, tepenin çok gerilerinde bir yerde dalga dalga yayılan büyük bir uğultuyla toplar ateşe başladı. Onlara karşılık verir gibi nehrin öte yanında, Viyeşenska'nın iki kilisesinden sevinçli çan sesleri işitildi.

Karşı kıyıdaki Kazaklar, yoğun bir kalabalık, ormandan boşalmaya başladılar, Yanlarında kayıklar getiriyorlardı. Kimini elde taşıyorlar, kimini peşlerinden yerde sürüyorlardı. Kayıkları suya indirdiler. Kürekçiler küreklere asıldı. Üç düzine kadar kayık hızla köye doğru gelmeye başladı.

"Natalya! Canım! Ah, canım… bizimkiler geliyorlar!" İlyinişna haykırıyor, ağlıyordu. Koşarak mutfaktan çıktı.

Natalya, Mişatka'yı kucağına alıp havaya kaldırdı. Gözleri hummalı hummalı parıldayarak, soluk soluğa, kırık bir sesle konuştu:

"Bak, canım benim… Senin gözlerin keskindir, belki baban Kazakların arasındadır… Görebiliyor musun babanı? Öndeki kayıktaki adam, o mu, ha? Ama doğru yöne bakmıyorsun ki…"

Kayıkların kıyıya vardığı yerde, sıskası çıkmış Pantaleymon Prokofiyeviç'i gördüler. Koca ihtiyar ilkin öküzleri, çiftlik mallarını, buğdayı sordu, sonra gözünden bir damla yaş akıtıp torunlarını kucakladı. Aceleyle, topal aksak yürüyerek avlusuna vardı. Orda birden sarardı, dizüstü yere çöktü. Kolunu bir kocaman savurup haç çıkardı. Doğuya döndü sonra, başını öne eğdi. Ve kır saçları ağarmış başını, uzun bir zaman, sıcak topraktan kaldırmadı.

V

10 Haziranda General Sekretef kumandasındaki 3000 er, 6 koşulu top, 18 mitralyöz mevcutlu Don Ordusu süvari grubu ezici bir darbeyle Ust-Belokalitvenskaya nahiye merkezinin yanındaki cepheyi yararak, demiryolu boyunca Kazanskaya nahiye merkezine doğru ilerledi.

Üçüncü günün sabahı, erkenden, Dokuzuncu Don Alayından bir subay keşif kolu nehre yakın bir yerde bir isyancı ileri karakoluyla karşılaştı. Atlıları gören Kazaklar hemen yarların içine koşup saklandılar. Oysa keşif koluna başkanlık eden Kazak subayı isyancıları giysilerinden tanımıştı. Palasına bağladığı bir mendili sallayarak çın çın öten sesiyle haykırdı:

"Biz sizden yanayız!.. Kaçmayın, Kazaklar!.."

Keşif kolu hiç tedbir almadan dere yatağının kenarına kadar geldi. İsyancı karakol başkanı, kır saçlı bir çavuş, çiy serpili kaputunun düğmelerini ilikleyerek ileri çıktı. Sekiz subay atlarından indiler, yüzbaşı çavuşun yanına gitti, Beyaz-subayı kokartlı hâki kasketini çıkarıp gülümsedi:

"Selam size, Kazaklar! Eski Kazak göreneğidir, öpüşelim baka-

lım." İsyancı Kazağın iki yanağından birden öptü, mendiliyle dudaklarını sildi, karşısındakinin meraklı gözlerle hâlâ kendisini süzdüğünü görünce, kelimeleri uzatıp çekerek, manalı bir gülümsemeyle konuştu:

"Neyse sonunda aklınız başınıza geldi, değil mi? Kendi adamlarınız Bolşeviklerden iyi çıkmadılar mı?"

"Öyle, Kumandan Hazretleri. Günahlarımızın kefaretini ödedik, üç aydır savaşıyoruz, sizleri pek göreceğimiz geldi."

"Gecikti biraz ya, sonunda yola geldiğiniz iyi oldu. Olan oldu, eski defterleri karıştırmayacağız. Siz hangi nahiyedensiniz?"

"Kazanskaya, Kumandan Hazretleri."

"Birliğiniz Don'un öte yakasında mı?"

"İyi bildiniz."

"Kızıllar hangi yoldan çekip gittiler?"

"Irmağı izleyip çıktılar. Donest'e doğru, belki de."

"Sizin süvarileriniz geçmediler mi daha?"

"Nerde!"

"Niçin geçmediler?"

"Bilemem ki, Kumandan Hazretleri! Bu yana ilk gönderdikleri bizlerdik."

"Burda Kızılların topları yok muydu?"

"İki bataryaları vardı."

"Ne zaman geri çektiler onları?"

"Geceleyin."

"Peşlerine düşmek gerekti, ah! Fırsatı kaçırdınız!" dedi yüzbaşı, üzüntüyle. Atının yanına gitti, çantasından bir yazı defteriyle bir harita çıkardı.

Çavuş, elleri pantolon çizgilerinin hizasında, hazır olda duruyordu. İki adım arkasında Kazaklar hep bir araya toplanmışlardı. Sevinçle karışık bir endişe içinde subayları, eyerleri, yol yorgunu safkan atları süzüyorlardı. Subaylar üzerlerine tıpatıp oturan

İngiliz asker ceketleri giymişlerdi. Apoletleri vardı omuzlarında. Dizlikleri geniş genişti. Vücutlarının ağırlığını bir bir bacağa, bir öbür bacağa verip atlarının çevresinde kımıldanıp duruyorlardı. Zaman zaman Kazaklara bakıyorlardı, yan gözle. Birinde bile, 1918 sonbaharında o kadar yaygın olan o kopya kalemiyle çizili apoletlerden yoktu. Çizmeleri, eyerlerine takılı karabinaları, hepsi de gıcır gıcır, yabancı ellerden gelmeydi. Yalnız birinin, görünüşüne bakılırsa içlerinden en yaşlı olanının üstünde iyi, mavi kumaştan bir Çerkez paltosu vardı. Yuvarlak Kuban şapkası giymiş, ayaklarına alçak topuklu dağcı çizmeleri çekmişti. Kazakların yanına ilk varan o oldu. Birkaç adım öne çıktı, sahra çantasından Belçika Kralı Albert'in resmiyle bezeli, süslü bir sigara paketi çıkardı.

"Tüttürün, kardeşler!" dedi.

Kazaklar sigaralara hevesle uzandılar. Öbür subaylar da yanaştı.

"E peki, hayat nasıldı Bolşeviklerin idaresinde?" Koskocaman kafalı, geniş omuzlu bir süvari yüzbaşısı sordu.

Eski püskü bir köylü paltosuna sarınmış bir Kazak, "Pek öyle ahım şahım değildi," dedi, az bir sakıngan. Ve hırsla sigarasını tüttürdü. Subayın sağlam baldırlarını çepeçevre saran dizden bağlı uzun tozluklardan gözlerini alamıyordu.

Kendi çarıkları paramparça olmuş, ayağından dökülüyordu. Özenle onarılmış beyaz yün çorapları, çoraplarının içine tıkılı pantolonu liğme liğmeydi. Büyülenmiş gibi sanki, o sağlam tabanlı, parıl parıl pirinç kopçalı İngiliz yapısı çizmelerden gözünü ayıramıyordu. Kendini tutamadı, büyük bir saflıkla, aklından geçeni dile getirdi:

"Amma da kıyak çizmeleriniz var!"

Yüzbaşı, Kazakla dostluğu ilerletmeye niyetli değildi. Sesinde ters, biraz da meydan okur gibi bir titreyişle, "Yabancı teçhizatını verip yerine Moskof'un çarıklarını almak istediniz," dedi, "şimdi hiç başkasının malına göz koymayın."

"Bir kusurdur işledik, bilemedik…" dedi, Kazak, tedirgin. Destek bulmak için başını çevirip öbür Kazaklara baktı.

Öbürü diskur çekmeyi sürdürüyordu.

"Ne öküz kafalı olduğunuzu gösterdiniz! Öküz öyledir işte. Önce yerinden bir kımıldar, sonra durur düşünür. 'Bir kusurdur işledik'miş! Ama cepheyi açıp oturduğunuzda, ne düşünüyordunuz o zaman? Komiser olmak istediniz, hepiniz, değil mi? Vatanı öyle bir korudunuz ki yani o kadar olur!"

"Bırak artık, yeter!" diye gençten bir bölük kumandanı tepesi atan yüzbaşının kulağına fısıldadı usulca. Adam sigarasını yere atıp ezdi, tükürdü, atların olduğu yere doğru yürüdü.

Kumandan ona bir pusula uzatarak alçak sesle bir şey söyledi. İri yarı yüzbaşı beklenmedik bir çeviklikle derhal atına atladı, başını çevirip batı yönünde doludizgin sürdü gitti.

Kazaklar susuyorlardı. Tedirgindiler. Kumandan yanlarına geldi, cana yakın bir sesle sordu:

"Varvarinski köyüne yol ne kadar tutar?"

"Otuzbeş verst," diye Kazakların birkaçı birden cevap verdiler.

"İyi. O halde gidin kumandanınıza haber verin, süvari birlikleri bir dakika bile gecikmeden bu yana geçecekler. Subaylarımızdan biri sizinle geçide kadar gidecek, süvariyi geçirecek. Piyade yürüyüş düzeninde Kazanskaya üzerine ilerleyebilir. Anlaşıldı mı? Hadi şimdi, dediğim gibi, geri dönün, hızlı adım, marş!"

Kazaklar, toplu halde bayır aşağı indiler. Aralarında anlaşmışlar gibi iki yüz adım kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Sonra köylü paltosu giymiş babacan bir Kazak, asabi yüzbaşının haşladığı adam, başını sallayıp yaslı yaslı içini çekti.

"Gördünüz mü işte yine birleştik, kardeşler…" dedi.

Bir ikincisi cevabı yapıştırdı:

"Olacağı buydu zaten!" Sunturlu bir küfür savurdu.

VI

Kızıl kuvvetlerin geri çekilmekte oldukları haberi Viyeşenska'ya ulaşır ulaşmaz, Gregor Melekof ve iki süvari alayı atlarını yüz-

dürüp Don'u geçtiler, çevreye güçlü devriye kolları yolladılar, Güney'e doğru ilerlediler.

Don kıyısı tepelerinin ardında çarpışmalar oluyor, ordan hâlâ top sesleri duyuluyordu. Gülleler toprağın altında patlıyormuş gibi bir uğultu, bir gümbürtü. Kısık, boğuk.

"Bu Kadetler de amma mermi harcıyorlar ha! Şimdi de baraj ateşi açtılar," dedi kumandanlardan biri, atının sırtında Gregor'un yanına gelirken.

Gregor sesini çıkarmadı. Süvari kolunun başında gidiyor, dikkatle yanını yönünü gözlüyordu. Don'dan Bazki köyüne kadar üç verst yol boyunca isyancıların ardlarında bıraktıkları arabaların sayısı binleri aşkındı. Ormanın her bir yanına saçılmış darmadağın eşyadan, öteberiden geçilmiyordu: Kırık sandıklar, iskemleler, esvaplar, koşum takımları, kap kacak, dikiş makineleri, tohum çuvalları… Don'a geri çekilen ahalinin büyük bir açgözlülükle kapıp taa oralara kadar getirdiği ev eşyası. Bazı yerlerde yola diz boyu altınsı buğday yığılmıştı. Orda burda çürümüş, korkunç biçimlere girmiş öküz ve at leşleri. Pis kokulu.

"Mallarına böyle baktılar işte!" diye haykırdı Gregor. Manzarayı görünce fena olmuştu. Kasketini çıkardı, koku almamaya çalışarak, ufak bir küflü buğday tümseğinin çevresini dolandı. Buğdayların üstünde Kazak takkeli, ceketi kana bulanık bir ihtiyar cesedi yatıyordu.

"Malını azıcık fazla korudu, ihtiyarcık! Şeytan mı büyüledi, n'oldu kim bilir, ayrılamadı buğdayının başından herhal," dedi Kazaklardan biri, acımayla.

"Buğdayını geride bırakmak istememiştir…"

"E hadi, yürüyün be, n'oluyor? Kokudan burnumuzun direği kırıldı. Hey, ilerlesenize!" diye geriden kızgın sesler duyuldu.

Bölük tırısa kalktı, konuşmalar kesildi. Ormanın içinde yalnız sayısız toynakların takırtısı, bir de derli toplu Kazak teçhizatının ona uyumlu aheste şıngırtısı kaldı.

Listnitski'nin çiftliği yanında çarpışma vardı. Kızıl Ordu erleri

kuru bir vadi boyunca birbirine yakın kollardan Yogodne'nin bir yanına doğru koşuyorlardı. Tepelerinde mermiler patlıyor, arkalarından mitralyözler ateş püskürüyordu. Bir Kalmuk alayının adamları tepeden Kızılların ricat yolunu kesmeye iniyordu.

Gregor alaylarıyla oraya vardığında çarpışma sona ermişti. Dağılan kuvvetleriyle On Dördüncü Tümenin ikmal katarının geri çekilme yollarını koruyan iki Kızıl Ordu bölüğü Kalmuk Alayı tarafından tepelendi, yok edildi. Vadinin yukarı yamaçlarında, tepelerde, Gregor kumandayı Yermakof'a devretti. "Burda işi bizsiz de görmüşler. Sen ilerle, bağlantı kur, ben bir gideyim çiftliğe bakayım," dedi.

"N'apacaksın orda? Niçin?" Yermakof şaşırıp sordu.

"Valla bilmem! Delikanlıyken çalıştıydım ben burda. Eski yerleri görmeden edemiyeceğim. Bir şey var, çekiyor…"

Prokor'u yanına çağırdı, Yagodne'ye giden yola saptı. İki yüz metre kadar gitmişlerdi, arkasına bakınca Kazaklardan birinin tedbirli davranıp yanında getirdiği bir beyaz çarşafı bölüklerin başında rüzgârda dalgalanır gördü.

"Teslim oluyorlar sanki," dedi kendi kendine, içinden. Yüreğinde belli belirsiz bir buruklukla, süvari kolunun yavaş yavaş, sanki istemeye istemeye vadinin içine dalışını gözledi. Süvariler ilerde Sekretef'in askerlerinden birkaç atlıya doğru yöneldiler. Atlılar çayırı geçip Kazakları karşılamaya geliyorlardı.

Gregor kağşamış bahçe kapısından geçip avluya girdiğinde âdeta bir viraneyle karşılaştı. Avluyu baştan başa ot bürümüştü, Yagodne tanınmaz haldeydi. Ne yana baksan amansız bir çöküntünün izi. Bir zamanların gösterişli yapısı sararıp solmuş, temelleri üzerine yığılmış kalmış gibiydi. Ne zamandır boyanmamış damda sarı sarı pas lekeleri görünüyor, saçaklardan kırık dökük su olukları sarkıyordu. Menteşelerinden çıkan kepenkler sağa sola kaykılmıştı. Kırık pencerelerden içeri rüzgâr giriyor, odalardan uzun zaman içinde yaşanmamış yerlerin ekşi, küflü kokusu taşıyordu.

Evin doğu köşesiyle merdiven başı altılık bir top mermisiyle yıkılmış, merminin söküp attığı bir akçaağacın tepesi koridorun kırık penceresine dayanmıştı. Kütüğün alt ucu temelden savrulan bir yığın tuğlanın içine gömülüydü. Soluk dallarına dinç ve yabani bir şerbetçiotu dolanmaya başlamıştı nasılsa sağlam kalmış camların üzerinden yürüyüp saçağa kadar uzanıyordu.

Zaman ve hava Yagodne'ye yapacağını yapmıştı. Avluda yapılar çürümüş, çökmüştü. Sanki yıllardır hiçbirine bir hayırsever insan eli değmemişti. Ahırın yıkık taşduvarı üzerinden bahar yağmurları akıp gitmişti. Arabalığın damı da bir fırtınada uçmuştu. Yalnız akı çıkmış çatı direklerinin, kirişlerin üzerinde, orda burda, yarı çürümüş samanlar görünüyordu.

Artık bütün bütün yabanileşmiş üç av köpeği hizmetkârlar bölümünün basamaklarına serilmiş yatıyorlardı. İnsanları görünce sıçradılar, kısık kısık havlayarak evin içine daldılar, gözden kayboldular. Gregor atını hizmetkârlar bölümünün ardına kadar açık penceresinin önüne sürdü, eyerden eğilip seslendi:

"Hey, yaşıyan var mı burada?"

Uzun bir sessizlik oldu. Ardından telaşlı bir kadın sesi duyuldu:

"Bekle azcık, İsa hakkıyçün! Şimdi geliyorum!"

Kocakarı Lukerya çıplak ayaklarını sürüye sürüye basamaklara çıktı. Güneşten korunmak için gözlerini kısarak Gregor'a baktı durdu orda.

"Tanımadın mı beni, Lukerya teyze?" dedi Gregor, atından inerken.

O zaman Lukerya'nın çopur yüzünden bir titreme geçer gibi oldu, giderek yüzündeki katı, umursamaz ifadenin yerini korkunç bir heyecan aldı, gözyaşlarına boğulan yaşlı kadın uzun süre konuşamadı. Gregor atını bağlayarak sabırla bekledi.

"Ah, neler çektim, bilsen! Tanrı bir daha bana o günleri göstermesin!" Lukerya yanaklarını kirli keten önlüğüne sile sile yakınıyordu. "Yine onlar geldiler sandımdı… Ah, Grişa, neler neler oldu burda, inanmazsın! Bi ben kaldım…"

"Niçin? Şaşka dede nerde? Ev sahipleriyle mi kaçtı o da?"

"Gitseydi bugün hayattaydı belki…"

"Ne diyorsun, öldü mü?"

"Öldürdüler. Şu üç gün var, mahzende yatıyor… Gömülmesi lazım ama ben hastayım… Şimdi de zor bela kalkabildim, senin sesini işittim de… Yanına varmaya ödüm kopuyor, o ceset öyle …"

"Niçin yaptılar peki bu işi?" Gregor boğazını sıkıştıran titrek bir sesle sordu. Gözlerini yerden ayırmamıştı.

"Hep o kısrak yüzünden… Beyler aceleylen ayrıldılar. Yalnız paralarını aldılar, mal mülk, ne varsa bana bıraktılar." Lukerya, birden fısıltıyla konuşmaya başladı. "Her şeyi sakladım, toplu iğneye kadar ne varsa sakladım. Beyler atlardan bi o üç Orlof aygırını aldılar giderken, öbürlerini Şaşka dedeye bıraktılar. Ayaklanma başlayınca Kazaklar geldi at aldı burdan, Kızıllar geldi at aldı. Yağız aygır, Kasırga vardı hani, hatırlarsın, baharda Kızıllar geldiler aldılar onu. Eyer vuracağız diye uğraştılar durdular. Biliyorsun, Kasırga'nın sırtına hiç eyer vurulmadıydı. Baş edememişler. Bir hafta sonra birkaç Karginskayalı Kazak uğradı da buraya onlar söyledi, tepede Kızıllarla karşılaşmışlar, üzerlerine ateş etmişler. Kazakların yanında aptal bir kısrak varmış, ufak tefek bir şey… Tam o sırada, işte, kısrak, kişnemeye başlamamış mı? Kasırga bir saldırış saldırmış üzerine, sırtında giden adam da tutamamış, ne yapsa. Aygırı durduramıyacağını anlayınca, dörtnal giderken kendini yere atmıya karar vermiş. Atmış da. Atmış ya ayağı üzengide takılıp kalmış. Kasırga da almış onu sürükliye sürükliye doğru getirmiş Kazaklara teslim etmiş."

"Aferin ona!" diye Prokor takdirle haykırdı.

"Şimdi Karginskayalı bir süvari yüzbaşısı biniyor aygıra," diye Lukerya istifini bozmadan hikâyesini anlatmaya devam etti. "Söz verdi. Bey döner dönmez Kasırga'yı ahıra geri getirecek. İşte böyle, bütün atları aldılar götürdüler, bir rahvan Ok kaldı burda. Tayı vardı da karnında, ondan kimse dokanmadı. Daha geçende doğurdu tayını. Şaşka öyle bir bakıyordu taya, inanmazsınız. Hep

kucağında taşıyordu. Süt verirdi ona. Bacakları için bi otlar filan hazırladıydı. Derken işte bir beladır geldi başımıza. Üç gün öncesi, öğleden sonra üç adam atlarıylan geldiler. Şaşka bahçede ot biçiyordu. 'Gel buraya, ulan, şu bu!' diye bağırdılar ona. O da orağını bıraktı, yanlarına gidip iyi günler diledi. Onlar onun yüzüne bile bakmadılar. Süt içiyorlardı. 'At var mı burda?' diye sordular. O da dedi ki, 'Bir atımız var,' dedi, 'ama', dedi, 'sizin işinize yaramaz o,' dedi. 'Kısrak, hem de tayı var, emziriyor,' dedi. İçlerinden en azılısı haykırdı: 'Orası seni ilgilendirmez. Getir kısrağı buraya, kocamış şeytan! Atımın sırtı cılk yara oldu, değiştirmem gerek,' diye bağırdı. Şaşka pekâlâ diyecek, kısrağa sahip çıkmıyacaktı işte, ama bilirsin ne biçim huyu vardı, koca moruk!.. Bazen bizim bey bile ağzını kapatamazdı onun. Hatırlarsın, değil mi?"

"Yani kısrağı vermedi demek onlara, ha?" diye Prokor araya girdi.

"Verir mi? Onlara dedi ki yalnız, 'Sizden önce,' dedi, 'kim bilir kaç atlı geldi atlarımızı aldı götürdü, ama hepsi buna acıdılar, siz niçün…' O zaman kızdılar onlar da. 'Ulan, salya ağız!' diye bağırdılar. 'Kısrağı efendine saklıyorsun, değil mi?' dediler, itelediler onu ordan… İçlerinden biri kısrağı çıkardı, eyerini vurmaya başladı. Tayı da girmiş hayvancağızın altına, memesine uzanır da durur. İhtiyar Şaşka yalvarmaya başladı. 'Acıyın, almayın bunu. Tayı n'apsın? Neriye gitsin?' Bir başkası, 'Ben gösteririm şimdi sana nereye gideceğini' demesiylen tayı anasının yanından kovalaya kaçıra tüfeğini omuzundan alıp ateş etmesi bir oldu. Ben ağlamaya başladım… Koştum, yalvar yakar Şaşka'nın kolundan tuttum çektim, başına bela gelmemesi için. Ama o, ufak taya bakıyor bakıyor da sakalı titriyordu. Duvar gibi bembeyaz oldu yüzü. 'Madem öyle, beni de vur, köpoğlu!' diye haykırıp üzerlerine atıldı. Yapıştı yakalarına, bırakmadı kısrağı kapatsınlar. Onlar da kızdılar, öldürdüler onu. Ona ateş ettikleri zaman aklım başımdan gidiyor sandım... Şimdi de, işte, n'apıcam bilemiyorum. Bir tabut ister ama kadın işi mi bu?"

"Sen bize iki bel, bir parça da çuval getir," dedi Gregor.

Prokor, "Onu gömmeyi mi düşünüyorsun?" diye sordu.

"Evet."

"Ne tuhaf düşüncelerin var, Gregor Pantaleyeviç! Hemen gider birkaç Kazak getiririm buraya, tabutunu da yaparlar, doğru dürüst bir mezar da kazarlar…"

Prokor'un bu işten hiç hazzetmediği belliydi. Tanımadığı bir ihtiyarı gömeceklerdi şimdi de. Gregor, ama, onun önerisini kesinlikle reddetti.

"Mezarını biz kendimiz kazar gömeriz onu. İhtiyar Şaşka iyi insandı. Sen bahçeye git, havuzun orda beni bekle, ben bi gideyim göreyim onu."

Kökleri çevresine saçılan o kavak ağacının altında, dört yanını ot bürümüş havuzun yanı başında, bir zamanlar Gregor'la Aksinya'nın küçük kızlarını gömdükleri yerde ihtiyar son uykusuna yattı.

Pörsümüş vücudunu, maya örtmek için kullanılan şerbetçi otu kokulu temiz bir çarşafa sardılar, mezara yatırdılar, üstüne toprak attılar. Bebenin tümseği yanında bir tümsek daha yükseldi. Kazak çizmeleri altında sıkışıp toparlandı. Taze ıslak balçık şen ışıltılar saçıyordu.

Gregor anıların yükü altında uyuşmuş gibiydi. O ufacık, pek aziz mezarlığın yanında otların üstüne uzandı, gözlerini tepesinde savrulan masmavi, görkemli göğe dikti. O sonsuz uzayın taa yukarılarında bir yerde rüzgârlar, ışıltılı gün ışığında soğuk bulutlar dolaşıyordu. Oysa toprağın üstünde, şen seyis, koca sarhoş Şaşka'yı az önce bağrına alan toprağın üstünde hayat, yine, bir çılgınca kargaşaydı. Bahçenin taa kıyısına kadar yemyeşil bir sel olmuş varan bozkırdan, eski harman yerinin çevresini saran yaban kendirlerinin karmaşıklığı içinden bıldırcınların aralıksız cıvıltısı duyuluyordu. Gelincikler çığırışıyor, balarıları uçuşuyordu. Rüzgârın okşayıcı soluğu altında çimler fısıldıyordu. Günbatışının taşkın ışığında tarlakuşları ortalığı velveleye vermişti. İnsanoğlunun doğa içindeki yerinin ne denli büyük olduğunu

bir kere daha doğrulamak için de, vadinin aşağılarından, taa uzaklardan, bir mitralyözün inatçı, öfkeli homurtusu işitiliyordu.

VII

Karargâh subayları ve bir bölük özel Kazak muhafızıyla Viyeşenska'ya gelen General Sekretef, Kazak topraklarının geleneksel tuz-ekmeğiyle, kilise çanlarının uğultusuyla pek cömertçe ağırlandı. İki kilisenin de çanları, Paskalya yortusuymuş gibi, bütün gün çaldı durdu. Aşağı Don yörelerinden gelen Kazaklar uzun yürüyüşlerden sıskası çıkmış kıpırdak Don atlarının üstünde sokaklardan geçtiler. Omuzlarında dünyaya meydan okuyan mavi apoletler vardı. Generalin konakladığı tüccar evinin yakınında, alanda, bir sürü emir eri bekliyordu. Ayçiçeği yiyorlar, bayramlıklarını giyinmiş köylü kızlarla yârenlik ediyorlardı.

Öğle vakti üç Kalmuk atlısı Genel Karargâha on beş kadar Kızıl Ordu eri getirdi. Tutsakların ardından, içi tepeleme çalgı aracı dolu iki araba geliyordu. Kızıl Ordu erleri garip bir üniforma giymişlerdi: Külrengi çuha pantolon, kolları kırmızı şeritli asker ceketi. Yaşlıca bir Kalmuk muhafız kapının yanında lafa dalmış emir erlerinden birine yanaştı, atından indi, çömlek çamurundan yapılma piposunu cebine soktu.

"Bizimkiler Kızıl borazancıları enselediler. Anladın mı?"

"N'apalım yani?" Ablak yüzlü bir emir eri, Kalmukun tozlu çizmelerine doğru ayçiçeği kabukları tükürüp tembel tembel karşılık verdi.

"N'apacaksınız, alın içeri herifleri. Şişko suratınla amma da budalaca konuşuyorsun sen de!"

"Hadi, hadi, kes artık, koyun kuyruğu!" diye emir eri gücendi, yapıştırdı karşılığı. Ama tutsakların geldiğini de haber vermeye gitmemezlik etmedi.

Tombul, gevşek etli, beli dar bir ceket giymiş yüzbaşı kapıdan çıktı geldi o sırada. Ayaklarını iki yana açıp durdu, tiyatrodaymış gibi poz vererek gözlerini Kızıl Ordu erlerinin üzerinde gezdirdi.

“Demek komiserlere müzik ziyafeti çeken sizsiniz, ha, sizi Tambof piçleri!” diye kükredi. “Bu külrengi üniformaları nerden ele geçirdiniz? Alamanlardan mı?”

“Hiç de değil.” En önde duran Kızıl Ordu eri gözlerini hızla kırpıştırarak cevap verdi. “Bizim bandoya bu üniformayı Kerenski zamanında, Haziran taarruzundan hemen önce vermişlerdi,” diye açıkladı. “O gün bugün giyiyoruz işte…”

“Giyeceksiniz, daha da giyeceksiniz, siz bana bırakın o işi!” Yüzbaşı yassı tepeli Kuban takkesini başının arkasına yıkınca, kazılı kafasında kocaman, mor bir yara izi göründü. Kalmuk muhafızları bir güzel haşladı sonra. “Niçin getirdiniz bunları buraya ulan, Allah’sız domuzlar! Yolda öldürüp işlerini bitiremez miydiniz?”

Hiç çaktırmadan Kalmuk bir doğruldu, toparlandı. Topuklarını birbirine yapıştırıp elini kasketinin siperliği ucunda tutarak cevap verdi:

“Bölük kumandanı bunları buraya getirelim söyledi.”

“Ya, öyle mi? Buraya getirin söyledi demek!” diye adamı taklit etti subay olacak züppe. Dudaklarını alayla büktü, ağır butlarını titrete titrete yürüyüp tutsakları teftişe gitti. Ata bakan at taciri gibi uzun uzun gözden geçirdi her birini.

Emir erleri, aralarında sessizce gülüştüler. Kalmuk muhafızların yüzleri, her zamanki gibi, kapı duvardı.

“Açın kapıları, sokun avluya şunları!” diye emir verdi subay.

Kızıl Ordu erleri ve karmakarışık çalgılarla dolu araba, basamakların önünde durdu.

“Bando başı kim?” diye sordu yüzbaşı, sigarasını yakarak.

Birkaç ses birden karşılık verdi.

“Yok bando başımız.”

“Nerde peki? Kaçtı mı?”

“Yok, öldü. Vuruldu.”

“İsabet, onsuz da yaparsınız. Hadi bakalım, hazır edin çalgılarınızı!”

Kızıl Ordu erleri arabaya gittiler. Avluda birkaç ürkek borazan sesi duyuldu, kilise çanlarının sürekli çangırtısına karışık.

"Hazır mısınız? Çalın bakalım, 'Tanrı Çarı Korusun'u çalın."

Bandocular sessizce birbirlerinin yüzüne baktılar. Kimse bir şey çalmadı. Bir dakika kadar süren ağır bir sessizlik oldu. Sonra içlerinden biri, çıplak ayaklıydı ama dikkatle sarılmış dolakları vardı, yere bakarak mırıldandı:

"İçimizde kimse eski marşı bilmez ki…"

"Kimse mi? Pek güzel, yahu bi… Hey, emir erleri, buraya bakın! Yarım manga hazır olsun. Alın tüfeklerinizi de, hadi!"

Yüzbaşı çizmelerinin burnuyla tempo tutuyordu. Emir erleri tüfeklerini takırdata takırdata koridorda sıraya girdiler. Çitin yanındaki sık akasya fundaları arasında serçeler cıvıldaşıyordu. Avluda kızmış teneke damlardan, insan terinden gelme ağır bir koku vardı. Yüzbaşı gölgeye çekilirken, çıplak ayaklı bandocu umutsuz gözlerle arkadaşlarına baktı ve usulca konuştu:

"Kumandanım! Biz burda hepimiz genç çalgıcılarız. Eski müzikten hiç çalmadık… Hep ihtilal marşları filandı, kumandanım."

Yüzbaşı dalgın, kılıç bağının ucuyla oynuyordu. Cevap vermedi.

Yarım manga merdivenlerin başında düzene girerek emir beklemeye başladı. O sırada bandocular arasından patlak gözlü, yaşlıca biri önündekileri itip kakarak ortaya çıktı. Boğazını temizleyip sordu:

"Ben çalayım mı? Çalarım." İzin beklemeden, rengi kaçmış flütünü titrek dudaklarına değdirdi. Tüccarın geniş avlusunda sipsivri yükselen yaslı, bezgin sesleri duyunca yüzbaşı öfkeyle yüzünü buruşturdu.

"Yeter! Kes şu dilenci nakaratını!.. Müzik mi diyorsun sen buna be?"

Pencerelerde, karargâh subaylarının, emir subaylarının gülümseyen yüzleri belirmişti.

"Şöyle bir güzel coşturucu cenaze marşı çaldırsana şunlara!" diye gençten bir teğmen pencereden sarkıp haykırdı.

Kilisenin çanları da bir anlığına susmuştu. Kaşları seğiren yüzbaşı tutsaklarının üzerine varıp bağırdı:

"Şu 'Enternasyonal'i çalın bari… Başlayın, korkmayın! Emir verdim, hadi!"

Avluyu kapsayan suskunluk içinde, günün o bunaltıcı öğlen sıcağında, 'Enternasyonal'in coşkun borazan salvoları bir anda hep birden cırlayıverdi, savaş çağrısı gibi.

Yüzbaşı, bacakları iki yana açık, çite saldıran bir boğaydı sanki, orda dinelmiş duruyordu. Dinledi, dinledi, adaleli boynuna, yarı kapanık gözlerinin maviye çalar aklarına kan doldu.

Dayanamayacaktı.

"Kesin!" diye çılgınlar gibi haykırdı.

Bütün bando birden sustu. Yalnız borulardan biri bir an gecikti susmakta: Boğazı burulmuş coşkun sesi, sıcaktan kavrulan havada bir süre titrek titrek çınladı.

Bandocular kavruk dudaklarını yaladılar, yenleriyle, kirli avuçlarıyla sildiler. Yüzleri yorgun, huzursuzdu. Yalnız bir tek tozlu yanakta, bir tek gözyaşından iz vardı.

Bu sırada General Sekteref, bir ara Rus-Japon savaşında yanında hizmet gören bir subay dostunun evinde akşam yemeği yemiş, sarhoş, emir subayının kolunda iki yana yalpa vuraraktan alana çıkıyordu. Sıcaktan, votkadan sersemlemişti. Duvarları tuğla örülü lisenin karşısına rastgelen köşede ayağı sürçtü, sıcak kumların üstüne yüzükoyun seriliverdi. Yaveri, şaşkın, onu kaldırmaya çalıştı ya, boşuna. Az ötede duran kalabalık yardıma koştu. İki yaşlı Kazak büyük bir saygıyla kollarından tutup kaldırdılar, general hemen orda, herkesin gözü önünde kusmaya başladı. Kusma nöbetleri arasında ikide bir haykırıyor, savaşkan bir edayla yumruklarını sallıyordu. Ne yaptılarsa, sonunda kaldığı eve dönmeye razı ettiler.

Az ötede duran Kazaklar generalin ardından uzun uzun baktılar, fısıldaştılar aralarında:

"Havadan bunaldı bizim kumandan. General olmuş, daha nasıl davranacağını bilmiyor."

"Kaçak votka bu, rütbe mütbe dinler mi, gözüm"

"İyi ama, masaya ne konduysa içmek de gerekmezdi ya, canım!"

"Herkesin harcı mı, kardeş? Çok kişi öyle sarhoş olup kepazesi çıkmıştır da bir daha içmeye tövbe etmiştir. Ortada yiyecek bir şey yokken insan domuz olsa aç kalmaya razı gelir."

"Ya, öyle işte! Ama seslenin şu oğlanlara da basıp gitsinler ordan, o ne bakış öyle? Hiç mi sarhoş adam görmediler hayatlarında?"

Viyeşenska'da hava kararana kadar kiliselerin çanları çaldı, votkalar içildi. Akşam, isyancı kumandanlığı orduevi olarak ayrılan evde yeni gelenler şerefine bir şölen verdi.

Boylu boslu, yakışıklı Sekretef Kazak oğlu Kazaktı, Krasnokutskaya nahiyesi köylerinden birinde doğmuştu, ata binmeye pek meraklıydı, mükemmel binici, kıyak süvari generaliydi, ama, nutuk atmayı hiç mi hiç beceremezdi. Şölende yaptığı konuşma da sarhoşça övünmelerle doluydu. Arada, Yukarı Don Kazaklarına yöneltilmiş azarlamalar, tehditler vardı.

Gregor da şölendeydi. Sekretef'in konuşmasını gergin bir hava içinde hınçla dinledi. General daha kendine gelmemişti. Parmaklarını masaya dayamış duruyor, mis kokulu votkayı bardağından saçıp olur olmaz her sözün üzerine basarak konuşuyordu:

"…Hayır, biz size, bize yardım ettiğiniz için teşekkür borçlu değiliz, siz bize teşekkür etmelisiniz. Siz, yalnız siz!.. Açıkça söylemek gerek. Biz olmasaydık Kızıllar hakkınızdan geleceklerdi. Çok iyi biliyorsunuz siz de bunu. Ama biz, siz olmadan da ayak takımını tepelerdik. Tepeliyoruz da, daha da tepeliyeceğiz, hatırınızdan çıkarmayın, tepeliyeceğiz, bütün Rusya'yı onlardan temizleyene kadar! Sonbaharda cepheyi açıp gittiniz, bıraktınız Bolşevikler Kazak topraklarına ayak bassınlar. Onlarla barış içinde yaşamak istediniz ama olmadı işte. Yapamadınız. Onun için ayaklandınız malınızı, mülkünüzü, hayatınızı korumak için. Doğrusunu söyle-

mek gerekirse kendinizi, hem de davarlarınızın canını kurtarmak istediniz. Geçmişi, size günahlarınızı başınıza kakmak için hatırlatmıyorum. Bunu sizi gücendirmek için söylemiyorum. Fakat gerçeği ortaya koymakta her zaman yarar vardır. Sizin ihanetinizi bağışladık. Kardeşleriniz olarak, ihtiyaç anında geldik size, yardımınıza koştuk. Ama utanç verici geçmişinizin kefaretini gelecekte ödemeniz gerekiyor. Anlıyor musunuz, beyler? Bundan böyle göreceğiniz yararlı işlerle, uysal nehrimiz Don'a içten hizmetle o kefareti ödemelisiniz, anlıyor musunuz?"

"Evet, günahların bağışlanması şerefine!" Gregor'un karşısında oturan yaşlıca bir Kazak albayı belli belirsiz gülümseyerek bağırdı. Kime söylediği belli değildi. Kimseyi de beklemedi, herkesten önce içti içkisini. Az çiçekbozuğu, kunt bir yüzü vardı. Gözleri derinden, ince bir alayla bakıyordu insana. Sekretef konuşurken dudakları birkaç kez belirsizce bükülmüş, gülümser gibi olmuş, sonra gözleri kararmış kopkoyu kesilmişti. Adamın Sekretef'le pek sıkı fıkı olduğu Gregor'un gözünden kaçmadı. Pek laubali davranıyordu ona karşı. Oysa öbür subaylarla arası oldukça tutuk ve soğuktu. Yalnız onun apoletleri hâki subay ceketine dikiliydi, yenlerinde Kornilof şeritleri vardı. "Ülkücü kişi" diye düşündü Gregor, "Gönüllü olmalı". Kazak subayı yaman içkiciydi. Ağzına bir lokma koymadığı halde sarhoş olmadı. Yalnız arada sırada enli İngiliz kemerini açıp belini gevşetiyordu.

"Şu karşımda oturan çopur suratlı adam kim?" diye Gregor, alçak sesle, yanında oturan Bogatiryof'a sordu.

"Kim bilsin?" Bogatiryof, belli birazdan kafayı bulacaktı.

Kudinof konuklarından votkayı esirgemiyordu. Masaya yeni çekilmiş içkiler gelirken, söylevini zor bela bitirebilen Sekretef hâki ceketinin düğmelerini çözerek lök gibi çöktü koltuğuna. Moğol yüzlü genç bir bölük kumandanı öteden kulağına eğilip fısıldadı.

"Hadi canım, sen de!" diyen Sekretef birden kıpkırmızı kesildi. Kudinof'un bardağına koyduğu içkiyi bir dikişte bitirdi.

"Peki o çekik gözlü adam kim? Emir subayı mı?" Gregor Bogatiryof'a sordu.

Yanındaki avucunu ağzına kapatarak cevap verdi:

"Hayır, Sekretef'in evlatlığı, Japon savaşı sırasında Mançurya'dan yanında getirdiydi. Büyümüş, subay okuluna göndermiş. Çocuk okuyup adam olmuş. Yaman herif. Dün Makeyevka'nın orda Kızılların hazine sandığını ele geçirdi. İki milyon banknot. Bak, ceplerinden saçılıyor, paraya bak! Rezil, bi talihli ki! Tam bir hazine! İçsene yahu, ne bakınıyorsun öyle etrafına!"

Kudinof da konuştu. Sekretef'e cevap verdi ama onu kimse dinlemedi. Cümbüş azdıkça azıyordu. Sekretef ceketini çıkarıp gömleğiyle kaldı. Dazlak kafası terden parlıyordu. Tiril tiril keten gömleği mor yüzünü, nerdeyse zeytin rengi güneş yanığı boynunu daha da belirgin kılıyordu. Kudinof kulağına eğilip bir şey fısıldadı. Sekretef ona bakmadan inatla tekrarladı:

"Yok, bağışlayın, özür dilerim! Size güveniyoruz, ama şu var ki… İhanetiniz öyle kolay kolay unutulmıyacak. Sonbaharda Kızıllarla cilveleşenler bunu hatırdan çıkarmasınlar!"

"Eh, al bizden de o kadar. Biz de hizmet ederiz size, ama şu var ki…" diye düşündü Gregor. Onun da az buçuk kafası dumanlanmıştı. İçinde buz gibi bir öfkeyle ayağa kalktı.

Kasketini almadan merdiven başına çıktı. Orda birden rahatladı. Gecenin tertemiz havasını ciğerlerine çekti.

Aşağıda, Don'da kurbağalar vıraklıyor, su böcekleri yağmur öncesinde gibi gamlı gamlı vızıldıyordu. Kumluk bir tümseğe tünemiş bataklık kuşları kederle birbirlerine sesleniyorlardı. Çok uzakta bir yerde, kıyı sazları arasında, anasından uzak düşmüş bir tay tiz bir sesle uzun uzun kişnedi. "Zorunlu kaldık da bir araya geldik, yoksa kokunuzu bile duymak istemezdik, nalet domuzlar! Kelfatma gibi kabardıkça kabarıyor, azarlıyor bizi. Bir haftaya kalmaz ensemizde boza pişirir… Olan oldu… Hep dediklerim çıktı işte… Belliydi böyle olacağı. Ama Kazaklardan umdukla-

rını şimdi nah bulurlar! Kumandanlarının önünde selam çakıp hazır olda durmasını unuttular ne zamandır," diye düşünüyordu Gregor, basamaklardan inip el yordamıyla bahçe kapısını bulmaya çalışırken.

İçki onu da sersemletmişti. Başı dönüyordu. Hareketlerinde bir kararsızlık, bir ağırlık. Bahçe kapısından geçerken sendeledi, kasketini başına geçirdi, ayaklarını sürüye sürüye sokaktan aşağı doğru yürüdü.

Aksinya'nın teyzesinin küçük evine yaklaşınca bir an duraladı, sonra yürüdü kararlı adımlarla. Merdiven başına açılan iç kapı kilitlenmemişti. Kapıyı vurmadan yürüdü, ön odaya girdi, orda masanın başında oturan Stepan Astakof'la karşılaştı. Aksinya'nın teyzesi ocağa dalmıştı. Masaya serili tertemiz sofra örtüsünün üstünde içi yarıya kadar dolu bir votka şişesi, bir tabağın içinde pembe pembe tütsülenmiş balık dilimleri duruyordu.

Stepan bardağındaki içkiyi yeni bitirmişti. Sigara yakmayı düşünüyordu galiba o sırada. Gregor'u görünce tabağını önünden itti, sırtını duvara yasladı.

Gregor, sarhoş olmasına rağmen, Stepan'ın ansızın ölü gibi sarardığını, gözlerinin kurtça ışıldadığını gördü. Stepan'la öyle yüz yüze gelince birden afallamıştı. Kendini zorlayarak, kısık bir sesle konuştu:

"Afiyet olsun!"

"Çok şükür!" Ev sahibi kadın telaşla karşılık verdi. Gregor'la yeğeni arasındaki ilişkiyi biliyor olmalıydı. Kocayla sevgilinin bu karşılaşmasından hayırlı bir sonuç çıkacağını hiç ummadığı halinden belliydi.

Stepan sesini çıkarmadan, alev alev yanan gözleri Gregor'a dikili, sol eliyle bıyıklarını sıvazladı.

Gregor eşikte ayaklarını iki yana açmış duruyordu. Çarpık bir gülümsemeyle, "Bi bakıyım dediydim… Özür dilerim," dedi.

Stepan konuşmadı, Can sıkıcı sessizlik bir süre sürdü. Sonunda ev sahibi kadın cesaretini toplayıp Gregor'u içeri buyur etti.

"Gelin oturun!"

Gregor için işin saklanacak bir yanı kalmamıştı artık. Aksinya'nın evine böyle gelişinin anlamı apaçık ortadaydı. O yüzden, hiç tınmadı.

"Peki, karın nerde?"

"Onu mu görmeye geldiydin?" Stepan titrek kirpiklerini gözlerinin üstüne düşürerek usulca, ama kesin bir sesle sordu.

"Evet, doğrusu, o," dedi Gregor, içini çekerek.

O anda her şeye hazırdı. Sarhoşluğu geçti, kendini savunmaya hazırlandı. Ama Stepan, az önceki çılgın ateşleri sönmüş gözlerini açarak, "Votka almaya gönderdim," dedi. "Gelir birazdan. Otur bekle."

Hatta ayağa bile kalktı, boylu boslu, yapılı vücudu ortaya çıktı, Gregor'a bir iskemle itti, ev sahibine bakmadan, "Teyzeciğim, bize bir temiz bardak," dedi. Gregor'a döndü sonra: "Bir bardak votka içersin, değil mi?"

"Yalnız bir bardak."

"Peki, otur."

Gregor oturdu. Stepan kalan votkayı iki bardağa üleştirdi, bir garip puslu gözlerini kaldırıp Gregor'a baktı.

"Herkes için!"

"Ve de sağlıklarına!"

Bardaklarını tokuşturdular. İçtiler. Konuşmuyorlardı. Kadın, sıçan gibi çevik, bir tabakla sapı çentikli bir çatal uzattı konuğa.

"Biraz balık alsana" dedi. "Çok tuzlu değildir."

"Sağ ol."

"Hadi al, ko tabağına biraz, afiyet olsun." Keyfi yerine gelen kadıncağız üsteledi. Her şey yolunda gidiyor diye, kavga çıkmadı, tabak çanak kırılmayacak, kimse bağırıp çağırmayacak diye sevinçliydi. O uğursuz konuşma sona ermişti. Koca, karısının sevgilisiyle aynı masada karşılıklı oturuyordu işte. Uslu uslu,

konuşmadan atıştırıyorlar, birbirlerinin yüzüne bile bakmıyorlardı. Yine de sandıktan temiz bir peçete çıkardı, uçlarını her ikisinin dizi üzerine koyup yerleştirdi. Böylece, bir çeşit, Gregor'la Stepan'ın arasını buldu.

"Niçin bölüğünde değilsin?" diye sordu Gregor, gözlerini balığa dikerek.

"Ben de ziyarete geldim," dedi Stepan, bir an süren sessizlikten sonra. Sesinden, ciddi mi konuşuyordu, alay mı ediyordu, belli değildi.

"Bütün bölük köye dönmüş olsa gerek, ha?"

"Köyde keyiflerine bakıyorlar… Ee, içkimizi bitirsek mi?"

"Bitirelim."

"Sağlığına!"

"Tanrı işini rastgetirsin!"

Merdiven başında kapının mandalı tıkırdadı. Artık adamakıllı ayılan Gregor kaşlarının altından Stepan'a bir göz attı. Yüzünün yine sarardığını gördü.

Aksinya girdi içeri. Başında işlemeli başörtüsü vardı. Gregor'u tanımadan masaya yanaştı, yandan baktı. İpiri açılan kara gözlerinde korkunç bir ürküntü… Soluğu kesiliverdi. Zorlukla konuştu:

"Merhaba, Gregor Pantaleyeviç!"

Stepan'ın masanın üstünde duran yamru yumru kocaman elleri titremeye başlamıştı. Gregor tek kelime söylemeden eğildi, selamladı Aksinya'yı.

Aksinya masanın üstüne iki şişe votka koydu, bir kere daha gizli bir sevinç ve endişeyle Gregor'a baktıktan sonra döndü, odanın en karanlık köşesine gidip orda sandığın üstüne oturdu. Titreyen elleriyle saçını düzeltti. Stepan sonunda kendini toparlayabilmişti. Mintanının yakasını çözüp ferahladı. Bardakları ağzına kadar doldurarak karısına döndü:

"Bir bardak al, gel otur sen de masaya."

"Canım çekmiyor."

"Gel otur buraya!"

"Ama ben votka içmem ki, Stepan!"

"Sana bir şeyi kaç kere söylemem gerek?" Stepan'ın sesi titriyordu.

"Otursana, komşu!" Gregor kadını yüreklendirerek gülümsedi. Aksinya yalvarırcasına bir baktı ona, sonra dolaba doğru yürüdü. Raftan yere bir bardak düştü, paramparça oldu.

"Hay Allah!" Ev sahibi kadın üzüntüyle ellerini çırptı.

Aksinya hiç sesini çıkarmamıştı. Cam kırıklarını topladı.

Stepan onun bardağını da ağzına kadar doldurdu. Gözleri şimdi yine kederle, nefretle yanıyordu.

"Eh, içelim…" diye başladı, sustu.

Sessizlikte, masaya oturan Aksinya'nın kesik kesik, heyecanlı soluk alışı duyuluyordu.

"Uzun bir ayrılığa içeceğiz, hanımım!.. Niçin? İstemiyor musun? İçmeyecek misin?"

"Ama biliyorsun ki…"

"Şimdi her şeyi biliyorum… O halde ayrılığa değil, sevgili konuğumuz Gregor Pantaleyeviç'in sağlığına içelim."

"Olur, evet. Onun sağlığına içerim!" dedi Aksinya, çın çın öten bir sesle. Bir dikişle bitirdi içkisini.

"Ah, akılsız kaltak!" diye ev sahibi kadın kendi kendine mırıldanarak soluğu mutfakta aldı.

Orda bir köşeye sindi, ellerini göğsüne bastırdı, masanın gümbür gümbür havaya uçmasını, kulakları sağır eden bir sesin kükremesini bekledi… Oysa mezar gibi sessizdi ön oda. Tavanın altında ışıktan tedirgin sineklerin vızıltısı duyuluyordu sadece. Pencerenin dışında horozlar köyün bir ucundan öbür ucuna seslenip gece yarısını karşılıyorlardı.

VIII

Don üzerinde Haziran geceleri karanlıktır. Ağır basan sessiz-

lik içinde altın rengi yaz şimşekleri çakar, arduvaz karası göğün bağrına yağan yıldızlar nehrin hızlı akıntılı yüzeyinde yansır. Bozkırdan kuru bir rüzgâr eser, çiçek açan kekiğin tatlı kokusunu taa evlere kadar getirir. Nehrin alçak kıyılarında nemli ot, kil, çürüyük kokusu vardır. Ağustos böcekleri öter habire. Nehrin kıyısındaki koru, tıpkı masallardaki gibi, gümüşsü bir sise bürünmüştür.

Prokor gece yarısı uyandı, kaldıkları evin sahibine, "Bizimki daha gelmedi mi?" diye sordu.

"Gelmedi. Generallerle keyfediyor."

"Buldular herhalde orda votkayı, keka!" diye Prokor gıptayla içini çekti, esnedi. Giyinmeye başladı.

"Nereye gidiyorsun?"

"Atlara su verecem, biraz arpa verecem. Pantaleyeviç gün doğarken Tatarsk'a gideceğimizi söyledi. Günü orda geçirip birliklerimize yetişmemiz gerekiyor."

"Gün doğmasına daha çok var. Az daha uyusan ya?"

Prokor aksi aksi cevap verdi:

"Gençliğinde hiç orduda bulunmamışsın sen, belli, ihtiyar. Biz atların yemini verip bakımına göz kulak olmazsak bu işten canlı çıkamayız. Acından ölen sütçü beygiri üstünde dörtnal gidemezsin, gidebilir misin? Altındaki hayvan ne kadar iyiyse o kadar hızlı kaçırır seni düşmandan. Ben düşmanın peşine düşmem ama, köşeye de sıkıştırıldım mı ilk tabanları yağlayan benimdir. Ben öyleyimdir. Bunca yıl kurşunlarla yüz yüze yaşamaktan bıktım artık, burama geldi. Yaksana şu ışığı be, dede, dolaklarımı bulamıyorum. Sağ olasın! Evet, bizim Gregor Pantaleyeviç, mesela, ne kadar haç, rütbe varsa aldı tümünü. Cehennem ateşine balıklama dalmış da çıkmıştır o. Ama ben öyle budala değilim, benim ihtiyacım yok öyle şeylere. İşte, geliyor bak. Çekmiştir yine kafayı. Sarhoşsa hiç şaşmam!"

Kapıya usulca vuruldu.

Prokor, "Gir!" diye bağırdı.

Bir Kazak girdi içeri. Hâki ceketinin omuzlarında astsubay apoleti vardı. Başına kokartlı, siperlikli kasket geçirmişti.

"General Sekretef'in karargâhından geliyorum. Emir eriyim. Kumandan Bay Melekof'u görebilir miyim?" Kapıda hazırolda durmuş selam veriyordu.

Prokor, "Burda yok," diye mırıldandı. İyi eğitim görmüş emir erinin duruşuna, konuşmasına şaşmış da kalmıştı. "Ne geriniyorsun öyle? Ben de gençliğimde böyle senin gibi dangalağın birisiydim. Melekof'un emir eriyim ben. Niçin aradın onu?"

"General Sekretef, Bay Melekof'u görmemi emretti. Derhal Orduevi'ne gitmesi isteniyor."

"Akşamleyin ordaydı ya!"

"Ordaydı. Sonra ayrıldı, eve gitti."

Prokor, hayretle bir ıslık çalıp yatağa oturan ev sahibine baktı, göz kırptı.

"Gördün mü, dede," dedi, "sıvışmış… Yani bu demektir ki, sevgilisine gitti demektir… Pekâlâ, asker, gidebilirsin. Ben onu hemen bulur yollarım."

İhtiyara atlara yem, su vermesini tembihledi, Aksinya'nın teyzesinin evine yollandı.

Viyeşenska zifiri karanlığa gömülü, uyuyordu. Don'un öte yakasındaki ormanda bülbüller ötüyordu, bir kıyamet. Prokor acele etmeden yürüdü, yolunu iyi bildiği kulübeye gitti, aralığa daldı, kapının mandalına elini attığı anda Stepan'ın gür sesini işitti. "İşte şimdi hapı yuttuk!" dedi içinden. "Niçin geldiğimi öğrenmek isteyecek. Ne derim?.. N'apalım, olan oldu bir kere. Votka almaya çıktım, komşular beni bu eve yolladılar derim."

Cesaretini toplayıp ön odaya girdi. Girer girmez de şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kaldı. Gregor, Astakof'la aynı masada oturmuş, aralarında hiç kavga yokmuş gibi, elinde bardak, duman yeşili kaçak ev votkasını yudumluyordu.

Stepan yüzünde gergin bir gülümsemeyle baktı Prokor'a.

"Ne öyle ağzın bir karış açık duruyorsun orda? Hiç değilse bir iyi akşamlar der insan! Hayalet mi gördün, nedir?"

Prokor, "Onun gibi," diye cevap verdi. Şaşkınlığı daha geçmemişti. Ağırlığını bir bacağından kaldırıp öbürüne yükledi.

"Hadi, hadi, korkma, gel otur," dedi Stepan.

"Oturmaya vaktim yok. Seni görmeye geldim, Gregor Pantaleyeviç. Derhal gidip General Sekretef'i göreceksin. Emir."

Prokor gelmeden önce de Gregor birkaç kere kalkmaya davranmış, bardağını itip ayağa kalkmış, sonra yine oturmuştu. Stepan ondan korktuğunu sansın istemiyordu. Gururu da Aksinya'yı orda Stepan'la bırakıp gitmesine elvermiyordu. İçiyordu. İçiyordu ama, votka da artık etkisizdi. Ayık kafayla, durumunun çapraşıklığını gördü, sonunun nereye varacağını merak edip bekledi. Bir an için, Aksinya onun sağlığına kadehini kaldırırken, Stepan'dan yumruğu yiyecek sandı. Yanıldı ama. Stepan nasırlı avcunu kaldırdı, güneşten yanmış alnını sildi, kısa bir susuştan sonra Aksinya'ya hayran hayran bakıp, "Yaman kadınsın, kadınım," dedi, "bayılıyorum senin cüretine."

O sırada işte Prokor içeri girdi.

Gregor bir an düşündükten sonra gitmemeye karar verdi. Böylelikle, Stepan'ın aklından geçenleri söylemesine fırsat bırakmış olacaktı.

"Git söyle onlara, beni bulamadığını söyle, anladın mı?" dedi, Prokor'a dönüp.

"Anladım, tamam. Ama gitseydin iyi olurdu, Pantaleyeviç."

"Orası seni ilgilendirmez. Hadi bakıyım!"

Prokor kapıya yöneldi. Tam o anda beklenmedik bir şey oldu. Aksinya araya girdi. Gregor'a bakmadan, kuru bir sesle, "N'oluyor anlamıyorum," dedi. "Hem sen gitsen daha iyi olacak, Gregor Pantaleyeviç. Eksik olma, bize konuk geldin, vaktini ayırıp bizimle geçirdin ama saat de gecikti, bak, ikinci horoz bile öttü. Birazdan

gün ağaracak, Stepan'la ben sabah erkenden eve gideceğiz. Zaten çok içtin bugünlük, yeter artık."

Stepan da onu alıkoymaya çalışmayınca, Gregor ayağa kalktı. Ayrılırken Stepan Gregor'un elini kendi soğuk, kaba elinin içinde tuttu biraz, sonunda bir şey söyleyecekmiş gibi. Ama hiçbir şey demedi. Sessizce Gregor'un kapıya gidişini seyretti, sonra yarım kalmış şişeye uzandı, usulca.

Sokağa çıktıklarında Gregor'u korkunç bir bezginlik basmıştı. Bacaklarını güç kımıldatabiliyordu. İlk yol kavşağına kadar yürüdü, birkaç adım arkasından gelen Prokor'a dönüp, "Git atları getir buraya," dedi. "Oraya yayan gitmek olmaz."

"Gidip yolda olduğunu haber vereyim mi?"

"Hayır."

"Pekâlâ. Sen bekle biraz, ben şimdi gelirim."

Her zaman işi ağırdan alan Prokor bu defa pürtelaş koşarak eve gitti.

Gregor çitin yanına çöküp bir sigara yaktı. Aklından Stepan'la karşılaşmasını geçiriyordu. "Neyse," diye düşündü, "İşte artık biliyor. Aksinya'yı dövüp etmesin de..." Sonra bezginlikten, geçirdiği heyecandan yorgun, uzandı kaldı. Uyuklamaya başladı.

Çok geçmeden Prokor atını sürdü geldi.

Salla Don'un öte yakasına geçtiler, atları hızla tırısa kaldırdılar.

Gün ağarırken Tatarsk'a girdiler. Avlusunun kapısında Gregor atından indi, dizginleri Prokor'a fırlattı, tez adımlarla, heyecanla, evine doğru yürüdü.

Natalya, yarı giyinik, o sırada bir iş için merdiven başına çıkmıştı. Gregor'u görür görmez uykulu gözleri ansızın öyle parıl parıl bir sevinçle alazlandı ki daha oracıkta Gregor'un yüreği hızla çarpmaya başladı. Bir an için, hiç beklenmedik bir anda, gözleri doldu. Natalya sevdiğini sessizce kucakladı. Bütün vücudunu onunkine bastırıp kaldı. Omuzlarının sarsılmasından, Gregor kadının ağladığını anladı.

Eve girdi, yaşlıları, ön odada uyuyan çocukları öptü. Sonra öyle durdu kaldı mutfağın ortasında.

"Ee, n'aptınız bakalım? Her şey yolunda ya?" diye sordu, heyecanından derin derin soluyarak.

"Çok şükür, evladım, korkunç şeyler gördük ama başımız pek belaya girdi diyemeyiz doğrusu," dedi İlyinişna, bir solukta. Yan gözle, bir köşede ağlayan Natalya'ya bakıp azarladı onu: "Sevinmen gerekirken ağlıyorsun, aptal, sen de! Ne duruyorsun orda öyle aylak aylak? Odun getir de ocağı yak, hadi!"

Natalya'yla İlyinişna telaşla kahvaltıyı hazır ederlerken Pantaleymon Prokofiyeviç oğluna bir temiz havlu getirdi, "Ben sana su dökeyim de sen bi yıkan," dedi. "Kafanı tazeler. Leş gibi votka kokuyorsun… Dünkü iyi haberi kutladınız herhalde?"

"Kutladık, kutladık! Yalnız şu anda daha belli değil, iyi mi, değil mi."

"O ne o?" İhtiyar pek şaştı bu söze.

"N'olacak, Sekretef bize kızgındı."

"Eh n'apalım, olur o kadar. Yoksa o da mı içti sizinle?"

"İçti ya, içti!"

"İçti, demek? Gördün mü ne şeref vermiş sana, Grişa? Sahici bir generalle aynı masada oturdun demek, ha? Düşün bi!" Oğluna sevgi dolu gözlerle bakarak keyfinden dilini damağına vurdu.

Gregor gülümsedi. Babasının saf sevincine katılmamıştı.

Büyük bir ciddilikle ihtiyarı mal mülk hakkında sorguya çekti, ne kadar ekinin ziyan olduğunu sordu. Babasının çiftlik hakkında konuşmaya eskisi kadar hevesli olmadığına da dikkat etti o arada. Daha önemli bir şey vardı adamın aklında. Onu ezen, üzerine üzerine varan bir şey.

Pantaleymon korkularını dile getirmekte gecikmedi. "N'olacak şimdi, Grişa? Orduda hizmet etmiyeceğiz artık değil mi, ha?"

"Kim?"

"İhtiyarlar. Ben mesela."

“Daha kimsenin bir şey bildiği yok.”

“İster istemez gideceğiz mi diyorsun?”

“Sen kalabilirsin.”

“Doğru mu söylüyorsun?” diye Pantaleymon sevinçle haykırdı. Kendini tutamayıp mutfağın içinde ordan oraya dolaşmaya başladı.

“Otursana aşağı, topal şeytan! Ayaklarının çamurunu bütün eve yayıyorsun. Sevincinden kaçık köpeğe döndün!” diye İlyinişna haşladı onu.

İhtiyar oralı olmadı. Ellerini ovuştura ovuştura, gülümseyerek, masayla ocak arasında gitti geldi, gitti geldi. Sonra yeniden şüphe düştü içine.

“Ama sen bana tezkere verebilir misin?”

“Tabii verebilirim.”

“Belge yazacaksın?”

“Tabii.”

İhtiyar, kararsız ağzında bir şeyler geveleyip duruyordu.

“Ne biçim bir belge olacak?” dedi sonunda. “Mühürsüz mü? Ama belki yanında mührün vardır senin, ha?”

“Mühürsüz de yaparım, olur,” dedi Gregor, gülümseyerek.

“O halde yeter bu kadar konuştuğumuz,” dedi ihtiyar. Neşesi yeniden yerine gelmişti. “Tanrı seni korusun! Ne zaman gideceksin?”

“Yarın.”

“Kuvvetleriniz ileri vardılar mı?”

“Vardılar. Ama sen meraklanma, korkma, baba. Zaten nasıl olsa senin gibi ihtiyarları yakında evlerine gönderecekler. Sizler hizmet sürenizi tamamladınız bitti artık.”

“İnşallah!” Pantaleymon haç çıkardı. Yüreği iyice ferahlamıştı.

Çocuklar uyandı o ara. Gregor kucağına aldı onları, dizine oturttu, bir onu öptü, bir onu. Sonra dudaklarından eksik olmayan bir gülümsemeyle, cıvıl cıvıl konuşmalarını dinledi.

Nasıl da kokuyordu bu çocukların saçları! Güneşten, ottan, ılık yastıklardan, onun için sonsuz aziz, ona sonsuz yakın bir başka şeyden bir şey… Bu çocuklar, onun etinden bu parçalar ufacık bozkır kuşları gibiydiler. Onları kucaklayan iri kara elleri ne tuhaf, sakar şeylerdi! Yabancısıydı buranın, bu dinginliğin o günü birliğine atından ayrılan, askerliğin, at terinin, savaşın, deri teçhizatın ağır kokusu iliklerine işlemiş atlı…

Gözleri yaşardı. Bıyıklarının altında dudakları oynuyordu. Üç kere, babasının sorularını cevapsız bıraktı. Neden sonra, Natalya ceketinin yenine dokundu da, kendine gelebildi.

Doğrusu bu ya, Gregor artık eski Gregor değildi. Öteden beri fazla duygulanmazdı, çocukken de pek arada bir ağlardı, ama şimdi bu gözyaşları, yüreğinin bu acele, boğuk çırpıntıları, boğazında durmadan, sessizce bir çıngırak vuruyormuş gibi o duygu… Ama, kim bilir, belki de akşam içkiyi fazla kaçırdığından, az uyuduğundandı hepsi.

Hayvanları çayırdan getiren Darya gülümseyen dudaklarını uzattı ona, bıyıklarını okşadı, Gregor yüzünü yakın getirince bir de gözlerini kapattı. Kadının kirpiklerinin rüzgâra kapılmış gibi kıpırdadığını gördü Gregor. Hiç solmayan yanaklarından saçılan küfsü süt kokusunu içine çekti.

Öyle ya hiç değişmemişti Darya. Sanki hayatta onu ezecek, başını önüne eğdirecek ne bir keder, ne bir üzüntü vardı. Tıpkı bir söğüt dalı gibi yaşıyordu dünyada: Öyle esnek, güzel, öyle kolay ele geçer cinsten.

"Daha solmadın, bakıyorum?" dedi Gregor.

"Yol kenarında biten banotu gibi, ya!" Darya ışıl ışıl gözlerini yarı kapayıp, göz kamaştırıcı bir gülümseyişle cevap verdi. Aynaya gitti, başörtüsünden çıkan bir tutam saçı düzeltti, üstünü başını çekiştirdi.

Ama o her zaman böyleydi zaten! Kim, nasıl başedebilirdi onun gibi karıyla? N'apabilirdi ki? Piyotra'nın ölümü onu daha da canlı kılmış, darbenin etkisi geçer geçmez Darya hayata daha bir hırsla sarılmıştı. Görünüşüne de daha çok önem verir olmuştu.

Zahire ambarında uyuyan Dunya'yı da uyandırdılar, bütün aile haç çıkarıp masaya oturdu.

"Aman abi ne kadar da yaşlanmışsın!" dedi Dunya, azarlar gibi onu. "Kurt gibi kırlanmışsın!"

Gregor masanın öte ucundan kız kardeşine sessiz, ciddi bir bakış fırlattı.

"Öyle de olması gerekir," dedi. "Ben yaşlanacam, sen gelişeceksin, kendine koca bulacaksın… Yalnız şunu söyliyim sana, bugünden itibaren bir daha Mişa Koşevoy'u aklının kenarından bile geçirmeyeceksin. Bir daha onu özlediğini duyarsam, bir ayağına bastığımlan öbür ayağını alırım elime, kurbağa gibi ikiye ayırırım seni, anladın mı?"

Dunya havuç gibi kızardı, gözleri yaşararak Gregor'a baktı.

Gregor gözlerini kızın yüzünden ayırmadı. Yüzünün bütün çizgilerinde, bıyıklarının altından sıyrılıp ortaya çıkan dişlerinde, kısılan gözlerinde o doğuştan hayvansı Melekof mayası şimdi daha da açıkça belli ediyordu kendini.

Ama o öyleydi de Dunya değil miydi? Utancını, sıkılganlığını yendi, usulcana, ama kesinlikle konuştu:

"Bilmez misin, abi, yürek ferman dinlemez!"

"Ferman dinlemeyen yüreği koparır atarlar!" dedi Gregor, soğuk soğuk.

"Sen de tam böyle konuşacak adamsın ya!" diye düşünüyordu İlyinişna, Pantaleymon söze karıştı. Yumruğunu masaya indirip kükredi:

"Kes sesini, kancığın kızı! Sopayı yedin mi başında bir tel saçın kalmaz, kaltak! Şimdi gidiyorum, nerde o dizginler?.."

"Ama, baba, hiç dizginimiz kalmadı. Hepsini aldılar ya?" diye Darya araya girdi. Uysal uysal baktı ihtiyarın yüzüne.

Pantaleymon ona da öfkeli bir bakış fırlattı, sesini alçaltmadan içini dökmeye devam etti:

"Bir kolan kayışı aldım mı elime, içinde ne kadar şeytan varsa dökerim dışarı, seni…"

“Kızıllar kolan kayışlarını da aldılar!” Darya bu defa daha yüksek sesle araya girdi. Kaynatasına uysal, masum gözlerle bakıyordu hâlâ.

Pantaleymon’un burasına gelmişti. Bir an bir baktı gelininin yüzüne, öfkeden çılgına döndü. Yarı aralık ağzıyla tıpkı sudan yeni çıkarılmış turna balığına benziyordu! “Kes sesini, boynu devrilesice! Şeytan alsın götürsün seni de, emi! Bırakmıyorlar bir laf edeyim be, bu ne bu böyle? Ama sen, Dunya şunu ko bir kere aklına ki bu iş olmaz! Seninle baban olarak konuşuyorum. Gregor iyi dedi. Öyle bir namussuzu aklından çıkarmazsan ölümden fazlasını hak edersin, haber vereyim. Hele bulduğu yavukluya bakın şunun! Darağacı kaçkını biri gönlünü çalmış! Ona da adam mı diyorsun sen be? Onun gibi bir haini ben kendime damat mı alırım sanıyorsun? Bi elime geçsin, ben kendim öldürecem onu! Ağzını açıp da cevap verirsen bir söğüt dalı alır, seni bi güzel…”

“Nerde! Gündüzün fenerle arasan bir tek dal bulamazsın avluda,” dedi İlyinişna, içini çekerek. “Avlunun dört bir yanını tırmıkla istersen, ateş yakacak bir ufacık çalı parçası bul getir bana da göreyim! O haldeyiz, yani!”

Bu saf sözlerde bile bir kötü niyet gören Pantaleymon karısının yüzüne dik dik baktı, birden deliler gibi ayağa fırlayarak avluya koştu.

Gregor kaşığını elinden bırakıp peçetesini yüzüne kapattı, sessizce gülmeye başladı. Gülmekten kırılıyordu. Kızgınlığı geçmişti. Tıpkı eski günlerde olduğu gibi gülüyordu şimdi. Hep güldüler, yalnız Dunya gülmedi. Masada daha neşeli bir hava esiyordu. Basamaklarda Pantaleymon’un ayak sesleri duyulur duyulmaz yüzler ciddileşti. İhtiyar, kasırga gibi daldı içeri. Peşinden upuzun bir akçaağaç dalı sürüklüyordu.

“Alın işte! Topunuza yeter, sizi gidi gevezeler sizi, uzun kuyruklu tilkiler sizi! Hiç dal yok, ha? Bu ne bu o halde? Sana da tattıracam bunun tadını, seni namussuz kocakarı, görürsün! Sen de, sen de tadacaksın!..”

Dal o kadar büyüktü ki mutfağa sokamadı. Bir tencereyi devirdi, sonra fırlattı attı dalı yere, aralıkta. Soluk soluğa kalmıştı. Masaya çöktü oturdu.

Gerçekten pek öfkeliydi. Hiç konuşmadan yemeğini yemeye koyuldu. Ötekiler de sustular. Darya, gülerim korkusuyla, gözlerini masadan ayırmıyordu. İlyinişna içini çekerek, güç işitilir bir sesle, "Ah Tanrım, büyük günah işledik, büyük!" diye fısıldadı. Yalnız Dunya'nın içinden gülümsemek gelmiyordu. İhtiyar dışardayken yüzünde bir garip, zoraki gülümseme beliren Natalya da yeniden daldı, yüzüne kederli bir ifade geldi.

"Tuz ver! Ekmek!" Pantaleymon arada sırada nemrut bir sesle böğürüyor, ateş gibi yanan gözlerle ailesini süzüyordu.

Aile kavgası bu kez başka türlü sona erdi. Herkes susmuşken Mişatka dedesini yeniden kızdırdı. Dedesiyle ninesi dalaşırken ninesinin ihtiyara söylediklerini aklında tutmuştu, şimdi de, çocuk aklı işte, huzuru kaçtı. Dedesi herkesi dövecem deyip duruyor, bağıra çağıra ortalığı birbirine katıyordu. Ansızın, burun delikleri titreyerek, cırlayıverdi:

"Nedir bu senden çektiğimiz, topal şeytan, sen de! Kafana bi iyi sopa istiyorsun ya sen, benimle ninemi korkutmıyasın diye…"

"Onu bana mı söyledin… dedene, ha?"

"Evet, sana!" dedi Mişatka, bir cesaret.

"Ama, dedene böyle şeyler demeye nasıl cüret ediyorsun sen?"

"N'apalım? Nedir bu çıkardığın gürültü yani?"

"Ulan şu kerataya bak hele!" Pantaleymon sakalını sıvazlarken şaşkın şaşkın odanın içine bakındı. "Hep senden öğreniyor bunları, koca kaltak! Sen öğretiyorsun ona!"

"Kim öğretiyor! Tıpkı tıpkısına senin gibi, babası gibi. Haşarı mı haşarı, oğlan!" İlyinişna öfkeyle kendini savundu.

Natalya ayağa kalkıp Mişatka'nın kıçına bir tokat attı. "Dedenle bir daha öyle konuşmayacaksın, işittin mi?"

Mişatka zırlamaya başladı, gitti yüzünü Gregor'un kucağına

gömdü. Torunlarını pek seven Pantaleymon bunu görür görmez yerinden fırladı, gözlerinden akıp sakalına bulaşan gözyaşlarına aldırmadan sevinçle haykırdı:

"Grişa, oğlum! Valla... Ne desem, bilmem ki?.. Karı haklı. Bizden bu oğlan, doğru! Melekof kanı var onda da, kimse susturamaz onu. Benim küçük torunum, canımın içi benim! Gel, gel beri, döv bu koca aptalı sen, eline ne geçerse vur sırtına, vur hadi, çek sakalını!" Mişatka'yı Gregor'un elinden kapıp başının üstüne kaldırdı.

Kahvaltıdan sonra masadan kalkıldı. Kadınlar bulaşıkları yıkamaya koyulurken Pantaleymon bir sigara yakıp Gregor'a döndü:

"Sana bunu demek istemezdim, daha konuk sayılırsın burda ya, çaresiz kaldım. Biraz yardım etsen de şu çiti yerine diksek, ha? Döven yerini de bir çevirivereydik. Her şey yerle bir olmuş, görüyorsun. Şu sıralar başkasından yardım isteyemiyor insan. Herkesin derdi aynı."

Gregor buna dünden razıydı. Yemek vaktine kadar avluda çalıştılar, çitlere çeki düzen verdiler.

Birlikte bir çit perdesini içeri sokarlarken ihtiyar, "Tam da ot biçme zamanı şimdi," dedi. "Ama ot alayım mı almayayım mı diye de düşünüyorum. Çiftliği nasıl buldun? Zahmete değer mi dersin? Bir aya kalmaz, bakarsın Kızıllar yine gelir konarlar tepemize. Hadi yine her şey gitsin o heriflere!"

"Bilmem ki valla, baba!" Gregor açık konuştu. "Olaylar ne yöne varır, kim üste çıkar, bilmiyorum. Kilerde ya da avluda hiç fazlalık bırakma, öyle yürüt işleri. Bu zamanda çalış çalış, boşuna. Al benim kaynatamı mesela. Hayatı çalışmakla geçti, para kazandı, biriktirdi, kendinin de başkalarının da canını çıkardı da eline ne geçti sonunda? Avlusu yanık kütüklerle dolu."

"Ben de onu diyordum işte, evladım!" diye ihtiyar içini çekecekken kendini tuttu.

Çiftlik hakkında daha fazla konuşmadı. Yalnız, hemen öğleden

sonra, Gregor'un harman yerinin kapısını yerine iliştirmek için biraz fazlaca uğraştığını görünce, kederli, acı bir sesle seslendi ona: "Canım, şöyle bir iliştiriver işte! Ne uğraşıp duruyorsun o kadar? Bütün bir hayat boyu kalacak değil ya!"

Belli, hayatını eski düzene sokmak için giriştiği gayretlerin ne kadar boşuna olduğunu ihtiyar daha yeni yeni anlıyordu.

Güneş batmazdan az önce Gregor çalışmayı bıraktı, eve girdi. Natalya ön odada yalnızdı. Bayramlıklarını giymiş, süslenmiş, koyu mavi yün etekliği, göğsü işlemeli, kollukları dantelli açık mavi pamuklu cepkeni bedenini sımsıkı sarmış, yüzü yumuşacık, pembe, sabundan parıl parıl, sandıkta bir şey arıyordu. Gregor'u görünce kapağını bıraktı, gülümseyerek doğruldu.

Gregor sandığa ilişti. "Otursana biraz," dedi. "Yarın gidiyorum, seninle şöyle bi konuşmadık daha."

Natalya geldi kocasının yanına sokuldu. Şaşkın gözlerle, yan yan bakıyordu ona. Gregor karısının elini kendi eline aldı birdenbire, okşayıcı bir sesle: "Hiç de hastalanmışa benzemiyorsun," dedi. "Öyle tazesin…"

"Geçti hastalığım… Biz kadınlar kedi gibi dokuz canlıyızdır." Natalya ürkek ürkek gülümseyip başını öne eğdi.

Gregor'un gözü kadının pespembe yumuşak kulak memesinde takıldı. Sonra ensesinin buğday rengi tenine baktı, saçlarının arasından. "Saçların dökülüyor mu?"

"Hemen hepsi gitti. Yakında kel olacam."

"Saçlarını kazıyayım, hadi gel," dedi Gregor, birden.

"Ne?" diye haykırdı Natalya, telaşla. "N'olurum sonra ben?"

"Şimdi kazımak en iyisi. Sonra bir daha uzamaz saçın."

"Anam söz verdi, makasla kesecek," dedi Natalya, gülümseyerek. Sıkılmıştı. Mor hâreli karbeyaz başörtüsünü alımlı bir hareketle başına sardı.

Natalya yanındaydı. Karısı, Mişatka'yla Polyuşka'nın anaları! O geldi diye süslenmiş, yüzünü yıkamış, hastalığından bu

yana saçının ne hale geldiğini o görmesin diye başına sardığı başörtüsüyle orda oturmuş, başı az yana eğik… Öyle acınası bir hali vardı, öyle bir garipti, ama öyle de güzeldi! Dupduru, içten vurup gelen bir güzellik, bir ışıltı… Boynundaki yara izini ona göstermemek için hep yüksek yakalı gömlekler giyerdi Natalya. Hepsi, hepsi onun için! Gregor'un yüreğini korkunç bir şefkat seli bastı. Natalya'ya sıcak, tatlı şeyler söylemek geldi içinden, kelime bulamadı. Sessizce kendine çekti onu, açık ak alnından, yaslı gözlerinden öptü.

Daha önce hiç şımartmamıştı onu bu tür okşamalarıyla. Bütün hayatı boyunca o Aksinya yolunu kesmişti. Kocasının duygulanmasından heyecanlandı Natalya, içi yana yana kocasının elini eline aldı, dudaklarına götürdü.

Bir dakika, hiç konuşmadan oturdular. Batı güneşi odanın içine alaz alaz ışınlar salıyordu. Çocuklar basamaklarda oyuna dalmıştı. Oturdukları yerden, Darya'nın pişmiş güveçleri fırından çıkardığını, hoşnutsuz bir sesle kaynanasına çıkıştığını işittiler:

"Şu inekleri olsun bari her gün sağsanız ya! Koca inek kesiyor mu sütünü nedir!"

Köy sürüsü otlaktan dönüyordu. İnekler böğürüyor, sığırtmaçlar kamçılarını şaklatıyorlar, zaman zaman köyün boğasının kısık böğürüşü duyuluyordu. İpeksi göğsü, boğum boğum sarp sırtı sinek ısırığından kan içinde kalmıştı. Huysuzlanmış, durmadan başını sallıyordu. Astakofların bahçesi önünden geçerken çite bir boynuz atıp yere devirdi, üzerine bastı geçti.

Pencereden bakan Natalya, "Biliyor musun, boğa da Don'un öte yakasındaydı," dedi. "Anam dedi ki, köyde silahlar patlamaya başlar başlamaz çıkmış ağılından, ırmağı yüzüp geçmiş, öte yandaki sazların arasına saklanmış."

Gregor konuşmuyordu. Düşünceliydi. Niçin böyle yaslı bakıyordu gözleri? Bir şey vardı o gözlerde, durup durup görünen, sonra kaybolan. Gizli, ele avuca gelmez bir şey… Sevinçliyken bile bir kederli hali vardı Natalya'nın. Aklıyla ne yapsa erişemediği

bir yerde… Viyeşenska'da Aksinya'yı görmeye gittiğini duymuş muydu acaba? Sordu sonunda: "Niçin böyle sıkıntılısın bugün? Seni üzen bir şey mi var? Söylemez misin bana, Natalya?"

Ağlayacağını, sitemler edeceğini sanıyordu. Oysa o çekinerek cevap verdi: "Yoo, hayır, sana öyle geliyor! İyiyim ben, iyiyim... Tabii daha tam iyileşmedim. Başım dönüyor da sık sık. Eğilirsem, yerden bir şey alırsam filan gözlerim kararıyor."

Gregor onu merakla süzdü. Yine sordu:

"Burda bensiz rahatsız olmadın ya? Kimse rahatsız etmedi ya seni?"

"Hayır, canım. Neler söylüyorsun! Hep hastaydım, yataktaydım." Doğruca gözlerinin içine baktı, hafifçe de gülümsedi. Bir sessizlik oldu. "Yarın erken mi gideceksin?" diye sordu Natalya.

"Gün ağarırken."

"Bir gün daha kalamaz mısın?" Kararsız, ürkek bir umut saklıydı sesinde.

Gregor başını salladı. Natalya içini çekti: "Şimdi n'olacak? Apolet mi takacaksın?"

"İster istemez."

"Ceketini çıkar da bari, ortalık aydınlıkken dikivereyim."

Gregor homurdana homurdana çıkardı ceketini. Ceket hâlâ terden ıslaktı. Omuz kayışlarının kumaşa sürtündüğü yerlerde, sırtında ve omuzlarında parlak lekeler vardı. Natalya sandıktan bir çift rengi uçuk hâki apolet çıkardı.

"Bunlar mı?"

"Onlar. Demek sakladıydın?"

"Gömmüştük sandığı," dedi Natalya. donuk bir sesle. İpliği iğne deliğinden geçirdi. Tozlu ceketi belli etmeden yüzüne kaldırdı, onca sevdiği tuzlu ter kokusunu hevesle içine çekti.

"Onu da niye yaptın?" diye sordu Gregor şaşkın.

"Senin kokun," dedi Natalya. Gözleri parlıyordu. Yanaklarının

kızarıklığını saklamak için başını öne eğdi, becerikli parmaklarıyla apoletleri dikmeye başladı.

Gregor ceketi giydi. Önce bir somurttu, sonra omuzlarını silkti.

"Apoletler yakışıyor sana," dedi Natalya. Hayran hayran bakıyordu kocasına.

Gregor sol omuzuna bir göz atıp içini çekti: "Bir daha gözüm görmese gam yemem. Sen de hiçbir şeyden anlamıyorsun!"

Ön odada, sandığın üzerinde uzun bir zaman oturdular. Elele tutuşmuşlardı. Sessizdiler. Düşünüyorlardı.

Alacakaranlık basarken, yapıların erguvan gölgeleri toprağa uzandığında, akşam yemeği için mutfağa gittiler.

Böylece gece geçti. Güneş doğana dek yaz şimşekleri sarstı göğü, gün ağarana dek kiraz bahçesinin bülbülleri geceyi şamataya boğdu. Gregor uyandı, gözlerini yumdu, yattığı yerde bülbüllerin tatlı cıvıltısını dinledi. Sonra, Natalya'yı uyandırmamak için usulca kalktı, giyindi, avluya çıktı.

Pantaleymon Prokofiyeviç atının yemini vermişti. "Şunun sırtına atlayıp, ırmakta bir yıkayayım mı?"

"Yıkanmasa da olur," dedi Gregor. Erken sabahın çiğ havası bir iyi gelmişti ona!

"İyi uyudun mu?" diye sordu babası.

"Kütük gibi. Ama bülbüller uyandırdı, neydi o ötüşleri bütün gece! Böylesini hiç görmediydim."

Pantaleymon atın yem torbasını çıkarırken gülümsedi.

"Başka yapacak işleri yok, ondan. Bazen, gün olur, güzelim kuşları kıskanırım. Ne savaş bilirler, ne dert…"

Prokor yeni tıraş olmuş, her zamanki gibi konuşkan, atını sürüp kapıya geldi. Hayvanı bir sırığa bağladıktan sonra Gregor'un yanına vardı. Keten gömleği ütülü. Omuzlarında yepyeni apoletler…

"Sen de mi apolet taktın, Gregor Pantaleyeviç?" diye bağırdı, daha öteden. "Durup beklediler işte bizi Allah'ın belaları! Şimdi

takarız onları ya eskitemeyiz ki! Onlar bizi eskitecek… Karıma dedim ki, 'Öyle,' dedim, 'hiç çıkmıyacaklarmış gibi dikme şunları,' dedim, 'şöyle iliştiriver işte, rüzgâr kapıp götürmeyecek kadar, yeter.' Biliyorsun işler ne halde. Tutsak düşersek hemen anlayacaklar rütbeli astsubay olduğumu. Subay olmadığıma filan bakmazlar. Aha diyecekler, rütbe almasını iyi becermişsin, şimdi de ilmiğe hazırla bakalım enseni! Görüyor musun nasıl duruyorlar omuzumda? Gülünç, gülünç!"

Gerçekten, Prokor'un apoletleri şöyle bir üflesen düşecek gibisinden takılmıştı. Çarpıktılar, üstelik.

Pantaleymon katıla katıla gülmeye başladı. O yaşında hâlâ bembeyaz dişleri kırçıl sakalının içinde parlayıverdi.

"Askerden gel! Demek bir şey oldu muydu hemen koparıp atacaksın apoletlerini, ha?"

"Tabii ya, ne sandın?" Prokor güldü.

Gregor gülümseyerek babasına döndü:

"Gördün mü ne yaman bir emir eri bulmuşum kendime? Başım derde girse bile o çeker kurtarır beni her türlü beladan."

"Orası öyle ya, Gregor Pantaleyeviç, durumu biliyorsun. Bugün sen gidersin, yarın ben," dedi Prokor, kendini haklı göstermek için. Apoletlerini kolaycacık koparttı, cebine tıktı. "Cepheye varalım da hele, yine takarım," dedi.

Gregor çabucak kahvaltı edip ailesiyle helalleşti.

İlyinişna oğlunu öperken, "Göklerin anası korusun seni!" diye fısıldıyordu. "Bi sen kaldın…"

"Yok, gözyaşı dökmek yok şimdi!" dedi Gregor, kendini güç tutarak. Atına doğru yürüdü.

Natalya İlyinişna'nın üç köşe siyah başörtüsünü başına atıp kapının dışına kadar çıktı. Çocukları eteğine yapışmıştı.

Polyuşka hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Gözyaşlarını tutmaya çalışarak, hıçkırarak, anasına yalvardı: "Bırakma gitsin! Bırakma gitsin, ana! Savaşta ölecek. Baba, gitme sen savaşa!"

Mişatka'nın dudakları titriyordu ama o ağlamadı. Erkekçe tuttu kendini, çıkıştı kız kardeşine: "Vıraklamasana be, kaz, sen de! Savaşta herkes ölmez ki!"

Dedesi ona Kazaklar hiç ağlamaz demişti, ağlamak utanç verici bir şeydi bir Kazak için. Ama babası atına binip de onu eyerin üstüne kaldırıp öperken baktı babasının da kirpikleri ıslak, o zaman artık dayanamadı, gözlerinde, yağmur taneleri gibi yaşlar aka aka yüzünü babasının göğsüne gömdü, omuz kayışlarına yapışıp zırlamaya başladı: "Dedem gitsin savaşsın! İhtiyacımız yok bizim ona burda… İstemiyorum sen gidesin…"

Gregor oğlunu yavaşça yere bıraktı. Elinin tersiyle gözünün yaşını silerek sessizce atını mahmuzladı.

O güne kadar kaç kere evinin önünde toprağı tozutup dörtnala kalkmıştı altındaki küheylan! Kaç kere onu ıssız bozkırda keçi yollarından, kara ölümün Kazakları yere çaldığı, Kazak ağıtının sözlerince "her günün her saatinde korku ve keder" dolu yere, cepheye götürmüştü. Ama Gregor hiçbir keresinde o sabah olduğu kadar gönlü karanlık ayrılmamıştı köyünden.

Belirsiz önseziler, endişe, korku eziyordu gönlünü. Dizginleri eyer kaşının üzerine bırakıp tepenin sırtına vardı, tozlu yolun yel değirmenine saptığı kavşakta arkasına baktı. Kapıda yalnız Natalya kalmıştı. Serin sabah meltemi siyah, yaslı başörtüsünü elinden kapıp götürmeye çalışıyordu.

Rüzgârın dövüp köpürttüğü bulutlar göğün kıpırtısız mavi yüzeyinde art arda akıyordu. Ufkun dalgalı sırtını titrek bir pus sarmıştı. Atlar âdeta gidiyordu. Uyuklayan Prokor eyerde sallanıyor, Gregor, dişlerini sıkmış, sık sık dönüp arkasına bakıyordu. Bir süre daha, söğütlerin yeşil kümelerini, Don'un gümüşsü şen şeridini, yel değirmeninin ağır ağır dönen kanatlarını görebildi, sonra patika güneye keskin bir dönüş yaptı, sazlık nehir kıyısı, Don, yel değirmeni, hepsi ezik ekin tarlalarının ardında gözden kayboldu. Gregor ıslık çalmaya başladı. Gözlerini atının altınsı-kahverengi boynunda beliren incecik ter tanelerine dikti ve bir daha arkasına

bakmadı… Canı cehenneme, bu savaşın da! Önce Çir boyunda çarpışmalar olmuştu, sonra Don kıyılarında. Şimdi de Koper, Medveditsa, Buzuluk üzerinde duyulacaktı savaşın gürültüsü. Zaten, diye düşündü, bir düşman kurşunuyla yere yıkılacak olduktan sonra, ha orda olmuş, ha orda, ne önemi var?

IX

Nahiye merkezi Ust-Medveditskaya çevresinde çarpışmalar oluyordu. Yazlık patikadan Hetman Şosesi'ne sapar sapmaz, Gregor uzaktan uzağa gümbürdeyen top seslerini duydu.

Şose boyunca, Kızıl kuvvetlerin acele geri çekilişinin izleri görülüyordu. Yolda bir sürü terk edilmiş arabayla karşılaştı. Bir köycüğün ardındaki yarda bir top arabası gördü. Bir mermi arabanın dingilini paralamış, namlusu çarpılmıştı. Falakasına bağlı koşumlar kopuktu. Yardan yarım verst ötede bir tuz batağının güneşten kavrulmuş güdük otları üzerinde hâki gömlekleri ve pantolonları, dizlikleri, ağır nalçalı çizmeleriyle asker cesetleri yatıyordu: Kazak süvarisinin peşlerinden yetişip kılıçtan geçirdiği Kızıl Ordu erleri.

Atını cesetlerin yanından sürüp geçen Gregor, büzüm büzüm olmuş gömleklere bulaşmış kuruyan bol kandan, cesetlerin duruşlarından anladı bunu. Tırpan yemiş ota benziyorlardı. Kazaklar öldürdükleri adamların urbalarını çıkarmamışlardı. Belki de kovalama devam etmekteydi, ondan.

Bir küme alıcın yanında iki yana açılmış bacaklarında pantolununun kırmızı şeritleri kararmaya yüz tutmuş bir Kazak yatıyordu. Az ötede, eyeri parçalanmış, eyer kaşı sarıya boyalı bir at boylu boyunca serilmiş kalmıştı.

Gregor'la Prokor'un atları yorulmaya başladı. Yemlerini verme zamanıydı ama Gregor daha yeni çarpışma olan bir yerde durmak istemedi. Bir verst kadar daha gitti, bir dere yatağına indi, orda dizginleri kıstı. Az ötede, bendi temellerine kadar yıkılmış, bir gölet vardı. Prokor, göletin toprağı ufalanmış, çatlamış kıyısına kadar sürdü atını, orda birden geri döndü.

"Ne var?" diye sordu Gregor.

"Yaklaş da bak!"

Gregor bende doğru ilerledi. Çamurda bir kadın ölüsü yatıyordu. Koyu renk etekliğinin kenarı yüzünü kapatmıştı. Bacakları dolgun ve beyazdı. Güneşten yanmış baldırları, gamzeli diz kapaklarıyla, öyle bir iğrenç, iki yana açık duruyordu. Sol kolu kıvrılmış, altında kalmıştı.

Gregor hemen atından indi. Kasketini çıkarıp eğildi, ölü kadının eteğini indirip bacaklarını örttü. Kadının genç, esmer yüzü ölümde bile güzeldi. Acıdan çatılmış kaşların altında yarı kapanık gözler soluk soluk parıldıyordu. Yumuşacık hatlarıyla ağzı sırıtıyor, sıkılmış dişleri sedefsi bir ışıltı saçıyordu. Yerde çimlere düşen yanağının üstüne ince bir tutam saç dökülmüş, ölümün kaçamak, safran sarısı gölgelerle boyamaya başladığı yanağa bir sürü karınca üşüşmüştü.

"Köpoğullarının harap ettiği güzelliğe bak sen!" dedi Prokor, hafifçe. Bir dakika kadar sustu. Sonra öfkeyle tükürdü. "Ben böylelerini, böyle… böyle kepaze herifleri duvara dayadım mı!.. Hadi çekip gidelim, İsa hakkıyçün! Bakamıyorum. Yüreğim parçalandı."

"Gömemez miydik onu dersin?" diye sordu Gregor.

"Her rastgeldiğimiz ölüyü gömmemiz mi gerek?" Prokor direndi. "Yagodne'de moruğun birini gömdük, şimdi de bu kadın burda… Hepsini gömmeğe kalksak elimiz nasır bağlayacak. Sonra, mezarı neyle kazacağız? Kılıçla mezar kazılmaz, kardeş! Bu toprak sıcaktan iki adım dibe kadar kaskatı kesilmiş, baksana."

Bir an önce çekip gitmek istiyordu. Çizmesinin ucunu üzengiye sokamadı bir türlü, acelesinden.

Yeniden sırtı tırmandılar. Orda, bir süredir düşünceye dalan Prokor, Gregor'a sordu:

"Ne diyorsun, Pantaleyeviç, bu dünyada döktüğümüz kan yetmedi mi daha, ha?"

"Yeter sayılır."

"Peki ne diyorsun sen, yakında bitecek mi dersin?"

"Bizim hakkımızdan gelsinler hele, ondan sonra bitecek."

"İyi valla, ne hayata çattık be! Belki de ne kadar çabuk haklarlarsa bizi o kadar iyi. Alaman Savaşında kendi parmağını vurup uçurursan evine yollarlardı adamı. Şimdi elini kopart at, yine dövüştürüyorlar. Kimsenin topallığına, sakatlığına, körlüğüne baktıkları yok. Fıtıklıları bile, her rezili alıyorlar. İki ayağının üzerinde durabiliyor musun, gel beri! Savaş böyle mi sona erdirilir? Allah tümünün belasını versin!" dedi Prokor, yeisle. Yoldan çıktı, atından indi. Kendi kendine mırıldanarak atının kolan kayışını gevşetmeye başladı.

Hava karardıktan sonra Ust-Medveditskaya'ın yakınında bir köycüğe vardılar. Yol başında gözcü duran Üçüncü Alaydan bir devriye onları durdurdu. Tümen kumandanını sesinden tanıyan Kazaklar tümen karargâhının tam o köyde konakladığını, kurmay başkanı Yüzbaşı Kopilof'un onu beklediğini bildirdiler. Ağzı kalabalık devriye başı, bir Kazağa Gregor'u karargâha götürmesini buyurup sözü bağladı:

"Çoksıkımevzialdılar,GregorPantaleyeviç,Ust-Medveditskaya'yı daha uzun zaman ele geçiremeyiz, bana kalırsa. Ama, kim bilir, tabii… Bizim de bir dolu birliğimiz var. Morozovskaya'dan İngiliz kuvvetleri gelecek diyorlar. Siz bir şey duydunuz mu?

"Hayır," dedi Gregor, atını mahmuzladı.

Karargâhın kaldığı evin kepenkleri sımsıkı kapanmış, sürgülenmişti. Gregor ilkin içerde kimse yok sandı ama koridora girdiğinde kulağına heyecanlı konuşmalar çalındı. Ön odanın tavanından sarkan koca lambanın ışığı dışarısının karanlığına alışan gözlerini kamaştırdı. Ağır kokulu yoğun tütün dumanı genzini yaktı.

"Hele şükür gelebildin!" dedi Kopilof, masanın üstünde dalgalanan mavi tütün dumanları arasından, sevinçle. "Ne zamandır bekliyorduk seni."

Gregor herkese selam verdi, kasketini, kaputunu çıkardı, masaya yanaştı.

"Bu ne duman böyle?" diye sordu, kaşlarını çattı. "Soluk alamıyor insan. Pencerelerden birini açamaz mıydınız?"

Kopilof'un yanında oturan Karlampi Yermakof gülümseyerek karşılık verdi: "Bizim genzimiz alışık, fark etmiyoruz bile!" Bir pencere camını dirseğiyle itti, kepengi açtı.

Taze gece havası odanın içine daldı. Lambanın alevi parlayıp söndü.

"Sen de bi iş yaptın ki! Ne diye açtın o camı sanki?" diye söylendi Kopilof. Elleriyle masanın üstünü yokladı. "Kimde kibrit var? Dikkat edin, masanın üstünde mürekkep hokkası olacak!"

Lambayı yaktılar, penceredeki deliğin üstünü örttüler. Kopilof çabuk çabuk konuşarak anlatmaya başladı.

"Şimdiki halde cephede durum şöyle, Yoldaş Melekof: Kızıllar Ust-Medveditskaya'yı tutuyorlar. Üç yandan destek görmekteler. Hepsi birden aşağı yukarı dört bin süngü mevcutları, yeterli sayıda top ve makineli tüfekleri var. Manastırın çevresinde siperleri kazdılar, başka yerlerde de. Don kıyısı tepeleri hep onların elinde. Mevzilerine gelince, hiç erişilmez demeyeceğim ama, herhalde ele geçirilmesi kolay olmayacak. Bizim taraftan, General Fitzharalof'un kumandasındaki tümenden ve iki subay birliğinden başka, Bogatiryof'un Altıncı Tugayı ile bizim Birinci Tümenimiz de geldiler. Ama tümen henüz tam mevcudunda değil. Piyade alayı yok. Ust-Koperskaya'da bir yerlerde daha. Süvarinin tümü burda ama bölükler tam mevcut olmaktan uzaklar."

"Mesela benim alayla Üçüncü Bölükte otuz sekiz Kazak var," dedi Dördüncü Alayın kumandanı, süvari yüzbaşısı Dudaref.

"Daha önce ne kadardı mevcudunuz?" Yernakof sordu.

"Doksan bir."

"Niçin bıraktın bölük dağılsın? Sen ne biçim kumandansın?" diye Gregor kaşlarını çatıp, parmaklarıyla masayı döverek sordu.

"N'apabilirdim? Kimi tutabiliyorsun ki? Köylere dağıldılar, ailelerini görmeye gitti hepsi. Ama yakında birer ikişer gelirler. Bugün üç kişi geldi."

Kopilof haritayı Gregor'un önüne itip işaret parmağıyla kuvvetlerinin yerlerini gösterdi. "Daha hiç hücuma kalkmadık. Dün İkinci Alay yayan olarak bu kesime karşı ilerledi, fakat bir sonuç elde edilemedi."

"Çok kayıp verildi mi?"

"Alay kumandanının raporuna bakılırsa yirmi altı ölü ve yaralı varmış. Kuvvetlerinin kıyaslanmasına gelince… Sayıca üstünlük bizde ama bir piyade hücumunu desteklemeye yetecek makinelimiz yok. Mermiden yana da sıkıntı çekiyoruz. Cephane subayı dört yüz mermiyle yüz elli bin fişek vaat etti. Mühimmat gelir gelmez gönderecek. Ama gelince gönderecek. Oysa biz yarın saldırmak zorundayız. General Fitzharalof öyle emretti. Vurucu birlikleri desteklemek için bir alay ayırmamızı öneriyor. Dün dört kere saldırdılar, çok ağır kayıp verdiler. Doğrusu bu ya, yaman dövüştüler. Neyse, Fitzharalof sağ kanadı pekiştirelim, hücumu şurda, şu nokta üzerine aktaralım istiyor. Görüyor musun? Burda arazi düşman hatlarına iki, ya da üç yüz adıma kadar sokulmamıza elverişli. Generalin emir subayı da demin burdaydı. Senle bana sözlü emir getirdi. Yarın sabah saat altıda General Fitzhalarof'un karargâhına gidecekmişiz. Harekâtın koordinasyonu için toplantı yapılacakmış. Generalle karargâhı şimdilik Bolşoy Senin köyündeler. Bizim işimiz, Sebriyakovo istasyonundan takviye birlikleri gelmeden düşmanı püskürtmek. Don'un öte yakasında kuvvetlerimiz pek bir şey yapamıyorlar… Dördüncü Tümen Koper'i geçti ama Kızıllar kuvvetli birlikler yolladılar o yana, demiryoluna giden yolları inatla tutuyorlar. Bu arada Don üzerinde duba köprüsü kurdular, teçhizat ve yedeklerini mümkün olan süratle Ust-Medveditskaya'dan çıkarıyorlar."

"Müttefikler yola çıkmış diyor Kazaklar, doğru mu?"

"Bir söylentiye göre birkaç İngiliz bataryasıyla tanklar Çerniçevski'den hareket etmiş. Ama mesele şurda: Bu tanklar

Don'u nasıl geçecek? Bana kalırsa, tanklar söylenti sadece. Ne zamandır sürüp gidiyor bu laflar…"

Odada uzunca bir sessizlik oldu.

Kopilof kahverengi subay ceketinin düğmelerini çözdü, tıraşı uzamış tombul yanaklarını ellerine dayadı, çoktan sönen sigarasının dibini uzun uzun çiğnedi durdu ağzında. Düşünceliydi. Koyu, yuvarlak, geniş aralıklı gözleri yorgunluktan handiyse kapanacaktı. Yakışıklı yüzünde uykusuz geçen gecelerin izi vardı.

Bu adam, bir zamanlar, bir kilise okulunda öğretmendi. Pazar günleri bölgedeki tüccarların evine konuk gider, tüccarlarla, karılarıyla küçük paraların döndüğü kağıt oyunları oynardı. O zamanlar iyi de gitar çalardı. Şen, hoşsohbet adamdı. Çok geçmeden, gençten bir kadın öğretmenle evlendi. Herhalde nahiye merkezinde oturacak, emekliliğine kadar çalışacaktı. Dünya Savaşı sırasında askere çağırdılar. Bir askeri okulda eğitim gördükten sonra Kazak alaylarından biriyle cepheye gönderildi. Savaş ne huyunu, ne suyunu değiştirdi. Etine dolgun bodur gövdesinde, düzgün konuşmasında saldırganlıktan uzak, sivil bir hava vardı. Askerlere özgü o madeni kumanda çatlağı vurmamıştı hiç sesine. Üniformasını sırtında çuval gibi taşırdı. Cephede üç yıl geçirmiş, olmasına rağmen hâlâ askere benzemiyordu. Her haliyle, savaşa kazara katılmış bir insanı andırıyordu. Görenler, sahiden subay değil, subay üniforması giymiş, hali vakti yerinde, kalantor bir şehirli derdi onun için. Ama Kazakların büyük saygısını kazanmıştı. Karargâh toplantılarında da sözüne değer verilir, serinkanlı muhakeme gücüne, uysal tabiatına, savaş alanında kaç kere ispat ettiği gösterişten uzak cesaretine her zaman güven duyulurdu.

Gregor'un bundan önceki kurmay başkanı, Kruzilin, kara cahilin biriydi. Çir'de savaşta ölünce karargâhı devir alan Kopilof görevlerini akıllıca, özenle ve başarıyla yerine getirdi. Bir zamanlar öğrencilerinin ödev defterlerini düzeltmede gösterdiği titizlikle harekât planları hazırladı. Gerektiğinde Gregor'un bir sözüyle karargâhı bırakır, atına atladığı gibi alaylardan birinin başında savaşa koşardı.

Gregor, ilkin, yeni kurmay başkanına karşı önyargıyla davrandı. Birkaç ay geçtikten sonra ama, daha iyi tanıdı onu. Bir gün bir çarpışmadan sonra açık açık konuştu onunla:

"Senin hakkında pek iyi şeyler düşünmediydim ben, Kopilof. Şimdi bakıyorum da, yanılmışım. Senden istediğim, bağışla beni. Mümkünse."

Kopilof gülümsedi, cevap vermedi. Bu saf itiraftan besbelli koltukları kabarmıştı.

Ünde, şanda gözü yoktu. Sıkı sıkıya bağlandığı siyasi görüşleri de yoktu. Savaşa karşı tutumuna gelince, bir an önce sona ermesini istediği kaçınılmaz bir belaydı savaş. Şimdi de, Ust-Medveditskaya'nın ele geçirilmesini sağlayacak harekâtın geleceğini değil, evde bıraktığı ailesini düşünüyordu. Doğduğu köyü düşünüyordu. Bir ata atlayıp dörtnala eve varmak, bir ay ya da altı hafta izinli kalmak orda… Ne iyi olurdu şimdi!

Gregor, Kopilof'u uzun uzun süzdükten sonra ayağa kalktı.

"Evet, kardeşler, atamanlar, gidelim evlerimizde uyuyalım bundan böyle bari! Burda oturduğumuz yerde Ust-Medveditskaya'yı nasıl ele geçiririz diye kafa patlatmanın hiç âlemi yok. Artık bizim yerimize generaller düşünüp karar verecekler. Yarın Fitzhalarof'a gideriz, bizim gibi zavallılara biraz akıl öğretir. Yalnız, İkinci Alayla ilgili olarak benim düşüncem şu: Daha elimizde yetki varken Kumandan Dudaref'in rütbesini indirsek iyi ederiz."

"Tayınını da," diye Yermakof araya girdi.

"Yok, şaka etmiyorum," dedi Gregor. "Bugünden tezi yok, rütbesini indirmeliyiz. Bölük kumandanı olsun o, Karlampi'yi alayın başına gönderelim. Sen hemen git, Yermakof, alayı devral, yarın sabah emirlerimizi bekle. Kopilof kumanda değişikliği ile ilgili emri derhal yazacak, alır yanında götürürsün. Benim gördüğüm, Dudaref hiçbir zaman bir alaya kumanda edecek adam değil. Kafa yok ki herifte. Kazakların başına yeni bir bela açmasından korkarım. Piyade savaşı nedir bilirsiniz… Kumandan ne yaptığını bilmezse adamların hayatı çok kolay harcanır…"

"Orası öyle. Ben Dudaref'i tenzilden yanayım," diye Kopilof da Gregor'u destekledi.

"Sen, Yermakof, sen karşı mısın?" Yermakof'un yüzünde hoşnutsuz bir ifadenin dolaştığını gören Gregor sordu.

"Yok, hayır. Ben bir şey demedim. Yani kaşımızı da mı oynatmayalım artık?"

"İyi öyleyse, Yermakof da karşı değil. Şimdilik onun atlı alayının kumandasını Riyabçikof üzerine alır. Kopilof, sen emri yaz, sonra gün ağarana kadar adamakıllı bir uyu. Saat altıda hep ayakta olacağız. Gidelim şu generali görelim bakalım. Ben yanımda dört emir eri götürüyorum."

Kopilof şaşaladı, kaşlarını kaldırdı. "N'apacaksın o kadar adamı?"

"Gösteriş olsun diye. Biz de ayak takımı değiliz ya, koskoca tümene kumanda ediyoruz!" diye güldü Gregor, omuzlarını dikeltti. Kaputunu omuzuna atıp kapıya yürüdü.

Bir sundurmanın saçak altına uzanıp üzerine bir at çulu çekti. Çizmelerini de, kaputunu da çıkarmadı. Emir erleri avluda uzun bir zaman gürültü yaptılar. Yakın bir yerde atlar burun çalıp ayak tepiyorlardı. Havada taze gübre ve günün sıcağından sonra daha tam serinlememiş toprak kokusu vardı. Gregor yarı uykuda emir erlerinin seslerini, kahkahalarını işitiyordu. İçlerinden biri, delikanlının biriydi sesine bakılırsa, atına eyerini vururken acı acı söyleniyordu:

"Ah be, birader, bıktım artık! Vakit gece yarısı, al haberi yola çık şimdi… Ne uyku var, ne bir dinlenme bizim için… Sıss, dur durduğun yerde ulan, şeytan! Ayağını, kaldırsana be şu ayağını!"

Bir ikincisi derin, boğuk bir sesle mırıldandı:

"Ulan askerlik, bıktık artık senden de! Boğazımıza kadar geldi. Ne kadar iyi atımız varsa çökertin be!.." Sesi birden bir yakarışa döndü: "Bi sigaralık olsun tütün döksene şuraya! Ulan ne biçim arkadaşsın sen? Belyavin'deyken sana verdiğim Kızıl Ordu çizmelerini unuttun mu? Unuttun, değil mi, ah ne domuzsun sen!

Başkası olaydı ömür boyu hatırlardı beni o çizmeler hayrına ya, senden bir sigaralık tütün sızdırabilen ne olsun!"

Gem atın dişlerine çarpıp şakırdadı. Hayvan derin derin soluyarak burun çaldı, nalları taş gibi sert, kuru toprağın üstünde klak ta klak sesler çıkararak tırısa kalktı gitti. "Hepsi aynı şeyi konuşuyor. Bıktık artık senden ulan askerlik, boğazımıza kadar geldi!" diye aklından geçirdi Gregor. Gülümsedi. Hemen o anda uykuya daldı. Uykuya dalar dalmaz da daha önce de çok kez gördüğü bir düş gördü… Kahverengi tarlalarda, diz boyu ekin dipleri arasında Kızıl Ordu erleri ilerliyor. İlk sıra göz alabildiğine uzanıyor. Ardında altı yedi sıra daha var. Sıkıcı bir sessizlik içinde gitgide yaklaşıyorlar. Ufacık kara karaltılar yavaş yavaş büyüdü. Şimdi hızla beri geldiklerini görebiliyor. Geldiler, geldiler, atış menzili içine girdiler. Silahları peşlerinde sürükleniyor. Başlarında kenarları sallanan kukuletalar. Ağızları açık, sessiz, Gregor sığ bir sipere uzanmış. Silahının mekanizmasını çekip çekip ateş ediyor. O ateş ettikçe Kızıl Ordu erleri tökezlenip yere yıkılıyorlar. Yeni bir kartuş sürdü silahına, iki yanına baktı, komşu siperlerden fırlayan Kazakları gördü. Yüzleri korkudan allak bullak. Kaçıyorlar. Gregor yüreğinin hızla çarptığını duyuyor. Haykırıyor: "Ateş etsenize, itoğlu itler! Nereye? Durun, kaçmayın!" Avazı çıktığı kadar haykırıyor ama sesi korkunç zayıf, hemen hiç işitilmiyor. Dehşete kapılıyor. O da ayağa fırlıyor. Duraklıyor orada, sessizce üzerine varan karanlık suratlı bir Kızıl Ordu erine son bir kere ateş ediyor. Iskalıyor. Er genç değil. Ciddi, haşin, korkusuz bir yüzü var. Hafif hafif koşuyor, ayakları değmiyor gibi yere. Kaşları çatık, kasketi başının arkasına yatık, kaputunun etekleri yukarı kıvrık. Gregor, bir an, yaklaşan düşmana bakıyor, parlayan gözlerini, yeni uzamış kıvırcık bir sakalın bürüdüğü yanaklarını, çizmelerinin geniş ağızlarını, az yere bakan tüfeğin ufacık, siyah namlu ağzını, onun üstünde bir yükselip bir alçalan süngünün kara ucunu görüyor. Anlatılmaz bir dehşete kapılıyor. Silahının mekanizmasına asılıyor. İşlemiyor. Sıkışmış. Bir gayret mekanizmayı dizine çarpıyor. Boşuna. Kızıl Ordu eri şimdi beş adım ötesinde. Gregor dönüp

kaçıyor. Önünde uzayan çıplak, kahverengi tarlada Kazaklar hep kaçıyorlar. Ardında adamın soluğu. Çizmelerinin yerden çıkardığı kof ses. Daha hızlı koşamıyor. Dermansız bacaklarını daha hızlı hareket ettirebilmek için korkunç bir çaba harcıyor. Sonunda yarı virane, kasvetli bir mezarlığa varıyor, yıkık çitin üstünden atılıyor, toprağa gömülmüş mezarların, çarpık çurpuk haçların, küçük adak yerlerinin arasından koşuyor. Biraz daha… kurtulacak. Ama ardında adımların gümbürtüsü arttı. Daha da arttı. Adamın sıcak soluğu ensesini yakıyor. Tam o anda kaputunun eteğinden yakalandığını duydu. Boğuk bir çığlık attı, uyandı.

Sırt üstü yatıyordu. Bacakları dar çizmeleri içinde uyuşmuştu. Alnı ter içindeydi, soğuk. Bütün vücudu kırbaç yemiş gibi sızlıyordu. "Allah kahretsin!" diye söylendi, boğuk bir sesle. Kendi sesini memnunlukla dinledi. Hâlâ, ama, başından geçenlerin bir düş olduğuna inanamıyordu. Yan döndü sonra, başına kadar çekti kaputunu. "Bırakacaktım yakına gelsin, darbesini karşılayıp dipçiği indirecektim, ondan sonra tüyecektim ama…" diye düşündü.

Birkaç keredir gördüğü düşü bir an aklından geçirdi. İyiydi böyle bütün bunların nalet bir düşten başka bir şey olmadığını, yakında tehlike olmadığını bilmek. Sevindi. "Garip! Düşte her şey hayattakinden on kat korkunç oluyor. Hayatımda böyle korkmadım ben, en belalı işlerde bile korkmadım bu kadar," diye düşünürken yeniden uyku bastırdı. Gregor uyuşmuş bacaklarını memnunlukla uzattı, gerdi.

X

Kopilof gün ağarırken uyandırdı onu.

"Hadi kalk, hazırlanıp gitme zamanıdır. Altıda orda olacaktık."

Kurmay başkanı daha yeni tıraş olmuş, çizmelerini temizlemiş, buruşuk ama yine de temiz pak ceketini giymişti. Acele ettiği belliydi. Tombul yanaklarında iki ustura yarası görünüyordu. Onda pek alışılmamış terütaze bir incelik vardı üzerinde.

Gregor adamı gözden geçirip düşündü: "Nasıl da giyinmiş

kuşanmış! Generalin karşısına öyle olur olmaz kılıkta çıkmak istemiyor…"

Kopilof, Gregor'un ne düşündüğünü sezmiş gibi, "Öyle kılıksız görünmemiz doğru olmaz," dedi. "Sana da doğru dürüst giyinmeni salık veririm."

"Ben olduğum gibi giderim!" Gregor gerinerek mırıldandı. "Saat altıda orda olmamız emredildi dediydin, değil mi? Demek daha şimdiden bize emir göndermeye başladılar, ha? Ne diyorsun?"

Kopilof güldü, omuz silkti.

"Yeni devirler, yeni davranışlar getirir. Rütbesi yüksek, onun için emre itaat etmeye mecburuz. Fitzhalarof koskoca general, ayağımıza gelecek değil ya!"

"Haklısın. Hakettik biz bunu," dedi Gregor. Yıkanmak için kuyu başına gitti.

Ev sahibi kadın bir koşu geldi, işlemeli temiz bir havlu uzattı Gregor'a kırıtaraktan. Gregor soğuk sudan kıpkırmızı kesilen yüzünü havlunun ucuyla ovuşturarak Kopilof'a seslendi:

"Haklısın, ama bu generaller şunu akıllarından çıkarmazlarsa iyi ederler: İhtilalden beri değişti halk. Yeniden doğmuş gibi şu sıra. Subaylarsa hâlâ eski havayı çalıyorlar. Günün birinde sesleri kısılıverecek, yazık… Pek gacur gucurlar. Beyinlerine biraz araba yağı bulunsa iyi olurdu, o kadar gıcırdamazlardı."

"Ne demek istiyorsun?" Kopilof, dalgın, kolundan bir toz tanesi üfürüp sordu.

"Ne demek isteyeceğim, hep eskisi gibiler diyorum. Mesela ben Alaman savaşından beri subayım. Kanımı akıttım da kazandım rütbemi. Ama ne zaman bir subayın yanına varsam, don paça ayaza çıkmış gibi oluyorum. Öyle soğuk ki herifler bana karşı! Baktım mı tüylerim diken diken oluyor." Gregor'un gözleri öfkeyle yanıyordu. Farkında olmadan sesini yükseltmişti.

Kopilof hoşnutsuzlukla baktı ona. "O kadar yüksek sesle konuşma," diye fısıldadı, "emir erleri işitecek."

"Peki, niçin? Sorarım sana!" Gregor sesini alçaltıp sözünü sürdürdü. "Çünkü, onlar için, aklar arasına düşmüş kara keçiyim ben. Onların elleri var, benimkiler el değil, at toynağı! Nezaketin, inceliğin dik âlâsı onlarda, ben bir odaya girdim mi ayağımı çarpmadığım eşya bırakmıyorum. Herifler baştan aşağı kokulu sabun kokuyor, bir sürü kadınsı yağlar, boyalar hep onlarda, ben at sidiği, ter kokuyorum. Onların hepsi okuması yazması olan kişiler, ben kilise okulunu güç bela bitirebildim. Tepeden tırnağa yabancıyım yani onlara, ondan bütün bunlar. Ne zaman yanlarından ayrılsam, yüzüme bir örümcek ağı yapışmış gibi oluyorum, dört bir yanım gıdıklanıyor, huzurum kaçıyor, canım temizlenmek istiyor." Havluyu kuyunun kenarına fırlattı attı, kırık tarağıyla saçını taradı. Güneş yüzü görmeyen alnı esmer yüzünde apak parlıyordu. "Bütün o eski hayatın değiştiğini, yerle bir olduğunu anlamak istemiyorlar," diye, daha sakin, devam etti. "Ayrı hamurlardan yapılmışız sanıyorlar. Okuması yazması olmayan sıradan bir adama bir çeşit davar gözüyle bakıyorlar. Sanıyorlar ki askerlikten ben ve benim gibiler onlardan daha az anlarız. İyi ama, Kızılların kumandanları kim? Budyeni subay mıydı ki? Savaştan önce çavuştu o. Çavuştu ya, karargâhtaki subayların ne güzel hakkından geldi! Guzelçikof bütün Kazak generalleri arasında en ünlü savaşçıydı hani? Geçen kış Ust-Koperskaya'dan donunu çekiştire çekiştire kaçmadı mı? Kim kovaladı onu öyle, biliyor musun? Moskovalı bir çilingir, bir Kızıl alayının kumandanı! Tutsaklar sonradan hep anlattılar durdular. Bunu anlaman gerek senin de. Sonra, bizden ne haber? Okuması yazması eksik Kazaklar, bizler, ayaklanmada Kazakları fena mı yönettik yani? Generallerin ne yardımı dokundu bize?"

"Epeyce yardım ettiler," dedi Kopilof, manalı manalı.

"Belki Kudinof'a yardım etmiş olabilirler, bana bir yardımları dokanmadı. Onların dediklerine kulak asmadan da pekâlâ Kızılların hakkından geldim ben."

"Peki ne yapalım istiyorsun öyleyse? Askerlik işlerinde bilime yer vermek gerektiğine inanmıyor musun?"

"İnanıyorum, inanıyorum ama savaşta en önemli şey o değil ki, birader!"

"Nedir öyleyse, Pantaleyeviç?"

"Ne için savaştığın."

"O başka şey…" dedi Kopilof, az bir tutuk gülümseyerek. "Orası öyle, tabii… Bu savaşta esas olan fikirdir. Ne için savaştığını bilen, davasına inanan taraf, kazanır. Dünya kurulalı beri bilinen bir şey bu, yeniden keşfetmişsin gibi ileri sürmenin âlemi mi var şimdi? Ben eski devirden, eski iyi günlerden yanayım. Eğer düzen değişecekse, yerimden kımıldayıp bir yere gitmem, ne de savaşırım. Bizden yana olanların hepsi eski imtiyazlarını savunuyorlar, ayaklanan halkı silah gücüyle bastırıyorlar. Senle ben de bastıranlardanız. Uzun zamandır gözlüyorum seni, Pantaleyeviç, hâlâ anlayamadım."

"İlerde anlarsın. Hadi gidelim," dedi Gregor. Sundurmaya yöneldi.

Gregor'un hiçbir hareketini kaçırmayan ev sahibi kadın ona yaranmak için, "Biraz süt içmez miydin?" dedi.

"Sağ olasın ana, süt içmeye vaktim yok şimdi. Sonra alırım."

Bir sundurmanın yanında Prokor Zikof bir kâseden yoğurt kaşıklıyordu. Dalmıştı. Gregor'un atını çözdüğünü gördü, gözünü bile kırpmadı. Dudaklarını yenine silerek sordu: "Uzağa mı gidecen? Ben de geliyor muyum?"

Gregor'un tepesi attı. Öfkeyle haykırdı:

"Ulan uyuz, yine mi dalga geçiyorsun? Görevini bilmiyor musun, ulan? Atım ne için koşulu duruyor? Kim getirecekti benim atımı? Ulan obur şeytan, tıkınmadığın zaman yok! Bırak o kaşığı elinden, hadi, disiplinsiz herif! Cehennem kuyusu!"

"Ne parlıyorsun öyle be?" Prokor eyere rahatça yerleşirken gücenik gücenik homurdandı: "Bağır bağır, boşuna, yok yere! Kendini ne sanıyorsun? Yola çıkmadan bi lokma bi şey yemesin mi insan? Ne bağırıyorsun?"

"Kollamıyorsun beni de ondan, domuz bumbarı! O ne biçim konuşmak öyle benimle? Bir generali ziyarete gidiyoruz, ona göre. Tetik dur, karışmam bak! Üstlerinle yüzgöz olmaya pek alıştın. Beni kim sandın? Beş adım geriden süreceksin atını!" diye buyurdu Gregor kapıdan çıkarken.

Prokor'la öbür üç emir eri geride kaldılar. Gregor'la Kopilof yan yana gidiyorlardı. Gregor şakacı bir sesle sordu:

"Peki nedir anlamadığın? Belki anlatırdım sana."

Gregor'un sesindeki alayı sezmeyen Kopilof, "Ne olacak, bu işte tutumun nedir anlamıyorum," diye karşılık verdi. "Bir yandan eski idare için savaşıyorsun, ama öte yandan, açık konuşuyorum, kusura bakma, biraz Bolşevikler gibi düşünüyorsun."

"Nasıl yani Bolşevik oluyorum?" Gregor'un yüzü asıldı. Eyerde bir kımıldadı.

"Bolşeviksin demiyorum, biraz Bolşeviklere benziyorsun diyorum."

"Nasıl mesela? Sorabilir miyim?"

"Subaylar hakkında, sana karşı tutumları hakkında söylediklerin, mesela. Nasıl davransınlar istiyorsun? Kaldı ki, senin istediğin ne bir kere?" diye sordu Kopilof. Ve iyilikle güldü. Kırbacıyla oynuyordu. Arkada heyecanla tartışmaya dalan emir erlerine bir göz attı, sesini yükseltti: "Seni kendileriyle bir tutmuyorlar, sana tepeden bakıyorlar diye kızıyorsun. Ama onlar da kendilerine göre haklı, anlaman lazım bunu. Sen de subaysın, doğru, ama subay rütbesine sen kazara ulaşmışsın, üzerinde subay üniforması da olsa, kaba saba bir Kazaksın sen. Görgün yok, ne demek istediğini iyi anlatamıyorsun, olur olmaz laflar ediyorsun. Okumuş adam hali yok ki sende. Mesela bütün kültürlü adamlar gibi mendil kullanmak varken burnunu yere sümkürüyorsun. Yemekte elinin yağını çizmelerine ya da saçlarına siliyorsun. Yıkandıktan sonra yüzünü at çuluna kuruluyorsun, birader, hiç de iğrenmiyorsun! Tırnaklarını da ya kemiriyorsun, ya da kılıcınla kesiyorsun. Dahası var: Geçen kış Karginskaya'da aydın takımından bir

kadınla konuşurken gördüm seni. Kazaklar kocasını tutuklamışlardı. Kadının önünde durdun da öyle, dükkânını kapattın."

"Kapatmıyaydım daha iyi olurdu!" diye Gregor asık yüzle gülümsedi.

Atları yan yana gidiyordu. Gregor yan gözle Kopilof'a, onun iyi huylu yüzüne bakıyor, az da olsa içine dokunan sözlerini dinliyordu.

"Mesele orda değil!" diye haykırdı Kopilof. Kızgındı bu kez. "Üstünde bir pantolonla, çıplak ayak, kadınla konuşulur mu? İyi hatırlıyorum, ceketini şöyle omzuna atmamıştın bile. Tabii, önemsiz şeyler bunlar aslında ama, üst üste, bir adamı özetlerler. Sen de… nasıl anlatayım, bilmem ki…"

"En basitinden söyle."

"Pekâlâ, son derece hoyrat bir adam olup çıkıyorsun! Sonra o konuşman yok mu, korkunç! Kulübe diyeceğine, gulbe diyorsun. Tahliye yerine dahliye diyorsun. Anlaşılan yerine, ağnaşıldığınlan diyorsun. Bütün cahiller gibi sende de anlaşılmaz bir heves var, koca koca yabancı kelimeler kullanma hevesi. Yerli yersiz kullanıyorsun onları, saçma sapan anlamlarda. Karargâh toplantılarında askeri terimler geçince –dislokasyon, dispogisyon, konsantrasyon gibi– insanın yüzüne ağzın bir karış açık bakakalıyorsun. Belki de, kim bilir, gıpta ediyorsun o lafları söyleyenlere."

"İşte burda saçmaladın!" diye bağırdı Gregor. Yüzüne neşeli bir ifade geldi. Atının kulak arasını okşadı, yelenin altında ipeksi, ılık deriyi kaşıdı. "Devam et," dedi, "veriştir daha bakalım kumandanına!"

"Dinle. Niçin veriştireyim sana? Bu konularda yaya kaldığını açıkça görmen gerekir. Sonra subaylar sana eşit davranmıyorlar diye güceniyorsun. Hal, tavır, tahsil bakımından odun kafalının tekisin sen!" Hakaret sözü az çok kazara çıktı ağzından. Kopilof telaşlandı. Gregor'un kızdı mı nasıl tepesi attığını bilirdi, birden parlayacak diye korktu. Ama yan gözle bir baktı ona, yüreğine su serpildi. Gregor kendini eyerin üstünde geri atmış, sessiz ses-

siz gülüyordu. Bıyıklarının altında göz kamaştırıcı bir sıra diş. Kopilof da sözlerinin böyle karşılanmasına şaşmıştı. Gregor'un gülüşü öyleydi ki, o da gülmeden edemedi: "Gördün mü işte… Aklı başında bir adam olsa bu azarı işitince oturur ağlardı… Sen burda kişniyorsun… Anlaşılmaz adamsın yani, kısacası!"

"Demek odun kafalının tekiyim, ha? Hay Allah müstahakını versin!" dedi Gregor, gülmesi kesilince. "Senin hâlini tavrını, âdetlerini öğrenmek istemiyorum ben. Öküz güderken benim işime yaramaz onlar. Allah izin verir de yaşarsam, yine öküzlerle uğraşacam ama önlerinde eğilip diz kırmanın ne yararı var? 'Ah, lütfen boynunuzu eğiniz, Kelkafa bey! Özür dilerim, Benekli, izin veriniz de şu boyunduruğunuzu düzelteyim ensenizde. Azizim beyefendi, Bay Öküz, karıkları bozmamanızı sizden bilhassa istirham ediyoruz efendim!' Böyle mi konuşalım yani? Biraz kaba olacaksın onlarla iş görürken. 'Deeh!' İşte o kadar. Senin dişkolazyonundan öküzler o kadar anlar."

"Dişkolazyon değil, dislokasyon!" diye Kopilof düzeltti.

"Pekâlâ, diskolasyon. Ama bir noktada seninle aynı gözle görmüyoruz bu işi."

"Neymiş o?"

"Hiç de odun kafalı değilim ben. Belki sana öyle gelir ama, bekle hele. Zamanı gelsin, Kızıllardan yana geçeceğim, o zaman kurşundan da ağır çekecek kafam. O zaman işte sizin gibi hal tavır bilir, okur yazar asalaklar elime düşmeyin hiç! Bağırsaklarınızı deşicem, tümünüzün birden!" dedi Gregor, yarı şaka, yarı da ciddi. Atını mahmuzladı, tırısa kaldırdı.

Don kıyısı topraklarına sabah öyle ince dokunmuş bir sessizlik perdesini sıyırıp geliyordu ki, her ses, en hafifi bile, sessizliği bozuyor, çevrede yankılar uyandırıyordu. Bozkır yalnız tarlakuşlarına, bıldırcınlara kalmıştı, buna rağmen yanındaki köycüklerde büyük askeri kuvvetlerin hareketine herdaim eşlik eden o gümbürtü, o uğultu uzaktan uzağa duyulabiliyordu. Yollarda top arabalarının, cephane arabalarının tekerleri takırdıyor, kuyu başlarında atlar

kişniyordu. Bölük bölük geçen Kazak piyadelerinin adım sesleri yumuşak ve boğuktu, cepheye erzak, cephane taşıyan arabalar yollarda taşlara çarpa çarpa ilerliyorlardı, sahra mutfaklarının çevresini darı haşlaması, defne yapraklı kavurma, fırından yeni çıkmış ekmek kokuları sarmıştı.

Ust-Medveditskaya'nın aşağı yörelerinden art arda tüfek sesleri geliyordu. Bazen tek bir top sesi tok, tembel gümbürtüsüyle araya giriyordu. Savaş yeni başlamıştı.

Yaşlıca, yorgun, bitik görünüşlü bir yaver içeri girdiğinde General Fitzhalarof kahvaltı ediyordu.

"Birinci İsyancı Tümeni Kumandanı Melekof'la tümenin kurmay başkanı Kopilof!"

"Odama al, şimdi geliyorum." Kocaman yamru yumru eliyle Fitzhalarof, içinde yumurta kabukları duran tabağını önünden itti, sütünü içti, peçetesini güzelce katladı, kalktı masadan.

Pek uzun boyu, şişmanlığı, yaşlıca heybetiyle o üst eşikleri çarpık kapılı, ufacık karanlık pencereli Kazak odasında aklın alamayacağı kadar iri görünüyordu. Boğuk boğuk öksürdü, üzerine tıpatıp oturan üniformasının yüksek yakasını düzelterek yandaki odaya geçti. O içeri girince ayağa kalkan Kopilof'la Gregor'a selam verip elini uzatmadan masaya çağırdı ikisini de.

Gregor kılıcını düzeltti. Taburenin hemen ucuna ilişip yan gözle Kopilof'a baktı.

Fitzhalarof geniş koltuğuna lök diye çökünce, koltuk altında çatırdadı, uzun bacağı eğrildi. General iri ellerini dizlerinin üstüne koyarak davudî bir sesle konuştu:

"Sizi buraya bazı meseleleri halletmek için çağırdım, beyler… İsyancı partizan savaşı sona ermiştir. Kuvvetlerinizin bağımsız birlikler olmalarına son verilecektir. Zaten hiçbir zaman, gerçekten birlik denemezdi onlara. Hikâyeydi o. Bundan böyle kuvvetleriniz Don Ordusuna katılacak. Planlı bir taarruza geçiyoruz. Bunu iyice anlamanız ve hiçbir şart ileri sürmeden Yüksek Kumandanlığın emri altına girmeniz gerekiyor. Dün hücum taburunun saldırısını

piyade alayınız niçin desteklemedi, lütfen söyler misiniz bana? Benim emirlerime rağmen alay niçin hücuma kalkmadı? Bu sözde tümeninizin kumandanı kim sizin?"

"Benim." Gregor alçak sesle cevap verdi.

"Lütfen soruma cevap verin o halde."

"Düne kadar tümene dönmemiştim."

"Ondan önce nerede bulunuyordunuz, beyefendi?"

"Köyümü ziyarete gittiydim."

"Askeri harekâtın yer aldığı bir zamanda bir tümen kumandanı köyünü ziyarete mi gidiyor? Bu tümen dediğiniz sizin, başı bozuk bir gürûh. Baştan aşağı laçka. Ne biçim iş bu böyle?" Generalin gür sesi gittikçe yükseliyor, küçük odanın içinde gümbür gümbür ötüyordu. Dışarda yaverler ayaklarının ucuna basarak dolaşıyorlar, aralarında fısıldaşıp gülümsüyorlardı. Kopilof'un yanaklarının rengi soldu ama Gregor generalin yüzüne sıkılmış şiş yumruklarına baktıkça, içinde önü alınmaz çılgın bir öfkenin kabarmakta olduğunu duydu.

Fitzhalarof, kendinden beklenmedik çevik bir hareketle ayağa kalktı, koltuğunun sırt dayanılacak yerinden tutup bağırdı:

"Askeri birliklere değil, Kızıl Muhafız güruhuna kumanda ediyorsun sen! Kazak değil bunlar, süprüntü, ayak takımı! Siz, Bay Melekof, bir tümene kumanda edecek yerde, emir eri olmalısınız. Çizme temizlemek senin işin, işittin mi? Niçin emrim yerine getirilmedi? Toplantı yapamadınız diye mi? Ha? Haberin olsun, bak, burda yoldaşlar değiliz, Bolşevik usulleriyle iş görmeyeceğiz. Biz buna meydan vermeyiz!"

Gregor boğuk bir sesle, "Sizden bana böyle bağırmamanızı rica etmek zorundayım," diyerek taburesini ayağıyla yana itti, ayağa kalktı.

"Ne dedin?" Fitzhalarof heyecandan soluk soluğa, boğulur gibi haykırdı. Masanın üstüne abandı.

"Bana böyle bağırmamanızı rica ederim." Gregor daha yüksek

sesle tekrar etti. "Bizi çağırdınız, bir karar verelim diye…" Bir saniye sustu. Fitzhalarof'un ellerine bakıyordu. Gözlerini kaldırmadan, fısıldar gibi alçalttı sesini. "Küçük parmağınızla bile olsa bana dokanmaya kalktığınız anda zatıaliniz ense kökünüze palayı yersiniz!"

Oda öyle sessizleşti ki Fitzhalarof'un kısık kısık soluk aldığını duydular. Bir dakika kadar sürdü sessizlik. Kapı gıcırdar gibi oldu, ürkek bir yaver aralıktan içeri baktı, kapı yine aynı dikkatle kapandı. Gregor'un eli palasının kabzasındaydı. Kopilof'un dizleri titriyor, gözleri duvarda geziniyordu. Fitzhalarof koltuğuna çöktü, ihtiyarlar gibi öksürüp homurdandı: "Bak sen şu işe şimdi!" Sonra büyük bir sükunetle, ama Gregor'a bakmadan konuştu: "Otur. Öfkelendik biraz ama geçti. Şimdi lütfen beni dinleyin. Sana emrediyorum, bütün atlı kuvvetlerini… Ama otursana!"

Gregor oturdu. Yüzünü ter basmıştı. Yeniyle sildi.

"Evet, bütün atlı kuvvetler derhal güneydoğu kesimine aktarılacak ve hemen hücuma geçecekler. Sağ kanatta ordu kumandanı Çumakof'un İkinci Taburu ile temas kuracaksın…"

"Ben tümeni oraya götürmem!" dedi Gregor, bezgin bir sesle. Mendilini çıkarmak için elini cebine daldırdı. Natalya'nın dantel mendiliyle yine alnının terini sildi, tekrarladı: "Tümeni oraya götürmeyeceğim."

"Niçin götürmeyecekmişsin?"

"Kuvvetlerin toplanması çok vakit alır…"

"Orası seni ilgilendirmez. Harekâtın sonucundan sorumlu olan benim."

"Pekâlâ ilgilendirir. Sorumlu olacak yalnız siz değilsiniz."

"Demek emrimi yerine getirmeyi reddediyorsun?" diye sesi kırılarak sordu Fitzhalarof. Kendini güç tuttuğu belliydi.

"Reddediyorum."

"O halde lütfen tümenin kumandasını devredersin. Derhal! Şimdi anlıyorum dünkü emir niçin yerine getirilmedi…"

"Siz istediğinizi anlayın. Tümenin kumandasını devretmiyeceğim!"

"Peki bundan ne anlıyayım ben şimdi?"

"Dedim ya." Gregor belli belirsiz gülümsedi.

"Seni kumandanlıktan azlediyorum!" Fitzhalarof sesini yükseltti. Gregor derhal ayağa kalktı.

"Ben zatıalinizin kumandası altında değilim, efendim," dedi.

"Kimin kumandası altındasın öyleyse?"

"İsyancı Kuvvetler Kumandanı Kudinof'un kumandası altındayım. Sizden böyle şeyler işiteceğimi hiç ummazdım… Hiç değilse şu anda, sizinle eşit haklara sahibiz. Siz bir tümene kumanda ediyorsunuz, ben de bir tümene kumanda ediyorum. Onun için şimdilik, iyisi mi, siz öyle bağırmayın bana... Bölük kumandanı rütbesine temzil edildiğimde, başüstüne. Ama o zaman da…" Gregor kirli işaret parmağını havaya kaldırdı, gözleri öfkeden alev alevken de gülümseyerek ekledi: "O zaman bile kimseyi bağırtmam ben yüzüme!"

Fitzhalarof ayağa kalktı. Sımsıkı yakasını düzeltip hafifçe öne eğilerek konuştu:

"Görüşülecek bir konu kalmadı. İstediğinizi yapın. Bu davranışını derhal ordu karargâhına bildireceğim. Şunu da söyliyeyim ki sana, bu duruma hemen bir son verilecektir. Harp divanımız bizim pek dakik işler."

Gregor, Kopilof'un meyus bakışlarına aldırmadan kasketini başına geçirdi, kapıya gitti. Eşikte durup konuştu:

"İstediğin yere bildir, beni korkutamazsın. Sinirlerim kuvvetlidir… Ve de şimdilik beni rahat bırakırsan iyi edersin…" Bir an sustu, düşündü, sonra ekledi: "Yoksa Kazaklarım canını yakarlar bak, karışmam…" Bir tekme vurup açtı kapıyı, palası şıngırdayaraktan sert adımlarla sahanlığa çıktı.

Kopilof heyecan içinde basamaklarda ardından yetişti.

"Çılgınsın sen, Pantaleyeviç!" diye fısıldadı, sımsıkı eline yapışarak.

"Atlar!" diye haykırdı Gregor. Kırbacını elinde büküp toparladı.

Prokor koşarak basamakların önüne geldi.

Gregor kapıdan çıkarken arkasına baktı: Üç emir eri birbirine girmiş, General Fitzhalarof'u uzun bacaklı, eyeri süslü atına bindirmeye uğraşıyorlardı.

Yarım verst kadar hiç konuşmadan sürdüler atlarını. Gregor'un konuşma havasında olmadığını sezen Kopilof hiç ağzını açmıyordu. Onunla tartışmaya girmek o anda tehlikeli olabilirdi. Sonunda Gregor dayanamadı.

"Niçin susuyorsun öyle?" diye sordu sert sert. "Ne diye geldin benimle? Tanıklık etmeye mi? Mahsustan sustun, ha?"

"Valla, Gregor, ağzına geleni söyledin orda."

"O söylemedi mi?"

"Haklısın, o da kabahatliydi. Kötü konuştu seninle, çok kötü."

"Bana kalırsa hiç konuşmadı bizimle. Taa başından, bağırdı durdu herif, kıçına iğne sokmuşlar gibi."

"Yine de iyi halt ettin sen. Yüksek rütbeli bir subaya karşı gelmek, dostum, savaş şartlarında…"

"Pöh! Yazık oldu, herif bana saldırmaya kalkmadı. Palayı savurduğumlan beyin kutusunu paramparça edecektim, görecekti gününü…"

"Her ne halse, bu işten hayır çıkmaz artık, hiç bekleme," dedi Kopilof, hoşnutsuz. Atını âdeta sürmeye başladı. "Belli artık, disiplini sıkılaştıracaklar. Sen biraz dikkatli olsan iyi edersin."

Atları yan yana gidiyor, burun çalıp kuyruk oynatarak sinek kovuyorlardı. Gregor alaycı bakışlarla süzdü Kopilof'u.

"Ne diye süslenip püslendin sanki? Ağırlayacak, çaya davet edecek seni sandın, değil mi? Kendi cici eliyle elinden tutup masaya buyur edecekti seni, değil mi? Tıraş oldun, ceketini temizledin, çizmelerini de cilaladın… Ben gördüm gözümlen, mendiline tükürdün de dizinin lekelerini temizledin."

"Bırak, Allahını seversen!" Kopilof kıpkırmızı oldu.

"Hepsi de boşunaydı işte!" Gregor alayı sürdürdü. "Çayı bırak, herif sana elini bile uzatmadı!"

Kopilof bir acele, "Sen ordayken belki öylesi daha fena olurdu," diye mırıldandı. Gözlerini kısıp şaşkınlık ve sevinçle haykırdı sonra: "Bak! Bizimkiler değil, değil mi, şunlar? Müttefikler!"

Dar yolda altı katır, bir İngiliz topunu çeke çeke onlara doğru geliyordu. Topun yanında bir İngiliz subayı kesik kuyruklu bir al ata binmişti. En öndeki katırın sırtında da İngiliz üniforması giymiş biri vardı. Kasketinde Rus subay kokartı. Omuzlarında teğmen apoletleri.

Subay daha birkaç adım öteden mantar miğferinin siperliğine iki parmağını değdirip başının bir hareketiyle Gregor'dan yol vermesini rica etti. Sokağın darlığından, eyerli atları ancak yandaki duvara sürtündürüp geçirebilirdi.

Gregor'un yanakları seğirmeye başlamıştı. Dişlerini sıktı, atını subayın üstüne sürdü dosdoğru. Adam şaşkın şaşkın baktı, kaşlarını kaldırdı, yana çekildi. Zar zor geçtiler. Hatta İngiliz, sımsıkı meşin dizlikli bacağını safkan kısrağının parıl parıl kaşağılanmış sağrısı boyunca havaya kaldırmak zorunda kaldı.

Topçulardan biri, bir Rus subayı olacaktı, kızgın bakışlarla Gregor'u tepeden tırnağa süzdü. "Biraz kenara çekilebilirdin! Kabalığınızı burda da göstermeseniz olmaz mı?" dedi.

"Sen atını sür, kes sesini, kancık memesi! Yoksa ben seni kenara kodum mu görürsün gününü!" dedi Gregor da, sesini azıcık yükseltip.

Subay hemen diklendi, arkasına dönüp bağırdı: "Beyler, tutun şu hergeleyi!"

Gregor kırbacını göze batırırcasına sallayıp atını âdeta sürdü. Yorgun argın, üstleri başları toz içinde topçular hepsi de bıyıksız genç subaylardı, kötü kötü baktılar ona ama hiçbiri üzerine varmaya kalkmadı. Altı toplu batarya ilerde bir dönemeçte gözden kayboldu. Kopilof Gregor'la yan yana gidiyordu. Dudaklarını ısırıyordu durmadan.

"Nedir bu halin, Gregor Pantaleyeviç? Çocuk gibi davranıyorsun valla."

"Ne var, yahu? Bana lala mı atadılar seni, nedir?" dedi Gregor.

"Fitzharalof'a kızmanı anlarım," dedi Kopilof, omuzlarını silkip. "Ama o İngiliz ne yaptı şimdi sana? Miğferini mi beğenmedin?"

"Burda, Ust-Medveditskaya'ya bu kadar yakında hoşlanmadım heriften. Başka yerde giysin o boku… İki köpek dalaşırken üçüncüsü araya girmez, anlıyor musun?"

"Haa, demek yabancılar işe karışsın istemiyorsun, öyle mi? Ama bana kalırsa, boğazına sarıldıkları vakit yardım geldiğinde memnun olursun sen de. Nerden geldiğine bakmadan."

"N'apalım, senin hoşuna gidebilir belki ama ben olsam toprağımıza adım attırmam bunlara."

"Kızılların yanında savaşan Çinlileri gördün mü sen?"

"N'olmuş?"

"Aynı şey değil mi? Onlarınki de yabancı yardımı?"

"Onlar başka, Çinliler Kızıllara yardıma kendileri geldiler. Gönüllü oldular."

"E, peki, bu ötekiler zorla mı geldi?"

Gregor ne cevap vereceğini bilemedi, uzun bir süre konuşmadan sürdü atını. Sıkıntı içinde, bu meseleyi düşünüyordu. Sonra sesinde gizlemediği bir üzüntüyle, "Siz okur yazar takımı hep böylesiniz işte," dedi. "Karda tavşanlar gibi kıvrım kıvrım eğilir bükülürsünüz. Biliyorum, dediğin bir yerde doğru değil ama, nereden yakalıyayım seni, onu bilemiyorum işte. Bırakalım bu konuyu. Kafamı karıştırma. Zaten karışmış karışacağı kadar, bir de sen karıştırma."

Kopilof gocunup sustu. Bir daha konuşmadılar. Yalnız, Prokor merakını yenemeyerek yanlarına geldi, sordu:

"Gregor Pantaleyeviç, Kumandan Hazretleri, öğrencilerin toplarına koşulu o hayvanlar neydi öyle söyler misin bana? Kulakları

eşek kulağıydı ya gerisi tıpkı tıpkısına at, bildiğimiz at. Hiç bakasım gelmedi o hayvanlara. Ne biçim şeytanlar bunlar, bir deyiver hele. Bahse girdik de…"

Beş dakika kadar arkalarından geldi, cevap alamayınca geri düştü, öbür emir erleri yanına vardıklarında kulaklarına eğilip fısıldadı:

"Hiçbir şey söylemediler, kardeşler. Bana sorarsan, nerden geldi dünyaya bu nalet hayvanlar diye onlar da meraktalar."

XI

Dördüncü kezdi, Kazak bölükleri sığ siperlerden ayağa kalktılar, sonra Kızılların korkunç mitralyöz ateşi altında yine yattılar. Sol yakadaki ormana gizlenen Kızıl Ordu bataryaları Kazak mevzileriyle yarlarda saklı yedekler üzerine sabahın köründen beri aralıksız ateş yağdırıyordu.

Sütakı, dağılgın mermi dumanı parıldıyordu Don kıyısı tepeleri üzerinde. Kazak siperlerinin kırık çizgisi önünde, kimi de ardında, kurşunlar kerpiç tozunu havaya havaya uçurup duruyordu.

Öğleye doğru çarpışma daha da kızıştı, batı rüzgârı top seslerinin gümbürtüsünü aldı Don boyunca taa ötelere götürdü.

Gregor bir isyancı bataryasının gözcü yerinden dürbünle savaşı izliyordu. Subay bölükleri kayıplarına aldırmadan, durup durup ileri atıldılar, ateş hızlanınca yere yattılar, siper aldılar, sonra yine ilerleyip yeni bir hatta vardılar. Fakat daha solda, manastır yönünde, isyancı bataryasının varlığıyla yokluğu birdi. Gregor bir pusula yazıp haberciyle Yermakof'a gönderdi.

Yarım saat sonra Yermakof, öfkeden alı al, moru mor, atını sürdü geldi. Eyerden atladı, gözcü yerinin siperine yaklaştı. Soluk soluğu kalmıştı.

"Kazakları yerlerinden kımıldatamıyorum! Çakıldılar!" diye bağırdı, daha uzaktan. "Şimdiden yirmi üç kişi kaybettik. Hoop, gittiler. Kızıllar makinelilerle nasıl biçti onları, gördün mü?"

"Subaylar ilerliyorlar, sen tutmuş adamlarımı kımıldatamıyorum diyorsun bana!" diye Gregor dişlerinin arasından hırladı.

"İyi ama bi düşünsene! Onların her mangasında bir hafif makineli var, boğazlarına kadar fişeğe gömülmüşler, bizim neyimiz var ki?"

"Mazeret istemem! Derhal hücuma kaldır adamlarını, yoksa başınlan ödersin!"

Yermakof sövüp sayarak bayır aşağı koştu. Gregor da ardından gitti. İkinci Piyade Alayını kendisi hücuma kaldıracaktı.

Alıç dalları altında ustalıkla gizlenen cenah topunun yakınında bir yerde batarya kumandanı durdurdu onu.

"Gel de bi bak bu İngiliz mallarına, Gregor Pantaleyeviç!" dedi. "Köprü üstüne ateş açacaklar şimdi. Bayırın üstüne çıkalım, hadi!"

Dürbünle bakınca Kızıl istihkâmcıların Don üzerinde kurdukları dubalı köprünün belli belirsiz, zarif şeridini gördüler. Köprünün üstünden art arda arabalar akıyordu.

On dakika kadar sonra, taşlık bir sırtın arkasında çukura yerleştirilen İngiliz bataryası ateşe başladı. Dördüncü mermide köprü tam ortasına yakın bir yerden ikiye bölündü, araba akımı durdu. Kızıl Ordu erleri parçalanan arabaları, at leşlerini nehre yuvarlamaya koştular.

Sağ kıyıdan istihkâm erleriyle dolu dört sandal ayrıldı. Köprünün kırılan parçasını onarma işi biter bitmez İngiliz bataryası bir salvo daha savurdu, mermilerden biri sol kıyıdaki giriş rampasını uçurdu, ikincisi köprünün hemen yanı başında yeşil suları havaya püskürttü. Araba akımı yine durdu.

"Köpoğulları, sahiden iyi ateş ediyorlar!" dedi Gregor'un batarya kumandanı. "Artık gece bastırana kadar geçirmezler onları ordan. O köprü bundan böyle bir dakikadan fazla bütün kalmaz."

Gregor dürbününü gözünden ayırmadan sordu: "Peki senin toplar niçin susuyor? Piyadeyi desteklemeniz gerek. Kızıl mitralyöz yuvalarını görüyorsunuz ya pekâlâ!"

"Görüyoruz, görüyoruz da, hiç mermimiz kalmadı. Sonuncuyu göndereli yarım saat oldu, o zamandan beri oruç tutuyoruz."

"Ne duruyorsun öyleyse burda? Koşun atları, çekin gidin!"

"Kadetlerden mermi istemeye adam gönderdim."

"Vermezler, merak etme!" dedi Gregor, kesinlikle.

"Bir kere reddettiler ama ben yine istedim. Belki bu sefer acırlar halimize de verirler. Birkaç düzine olsa yeter, şu makineli-leri haklayıverirdik. Şaka değil, yirmi üç adamımızı temizlediler. Daha kim bilir kaçımız gidecek! Bak, bak, nasıl da işliyorlar!"

Gregor gözlerini Kazak siperlerine çevirdi. Yakındaki yamaçta üzerine kurşun yağan topraktan toz havalanıyordu: Göze görünmez bir el siperlerin üzerinden ince, külrengi bir çizgi çekermişçesine. Bütün Kazak siperlerinden sanki duman tütüyordu. Tepelerinde tozdan bulutlar belirmişti.

Gregor İngiliz bataryasının ateşini gözlemiyordu artık. Bir dakika kadar, topların, mitralyözlerin sürekli gümbürtüsüne kulak verdi, sonra atını bayır aşağı sürüp Yermakof'a yetişti.

"Benden emir almadan hücuma kalkma," dedi ona. "Topçu desteği olmazsa onları ne yapsak püskürtemeyiz."

"Demedim mi ben?" dedi Yermakof, onu azarlar gibi. Huysuz atının sırtına iyice yerleşti.

Yermakof'un, hiç korkusuz, ateş altında dörtnala koşturup gidişini seyreden Gregor endişeyle düşündü: "Ne halt yemeye kestirmeden gidiyor bu herif? Mitralyözle haklıyacaklar. Çukura inmeliydi. Su boyunca ilerleyip tepenin çevresinden dolanır, adamlarının yanına varırdı." Yermakof atını çılgın gibi sürüp çukura vardı, daldı, öte yandan bir daha çıkmadı. "Tamam, demek anladı, gider artık oraya." Gregor rahat bir soluk aldı. İçini çekti. Bayırın eteğinde uzanıp kendine bir sigara sardı.

Garip bir umursamazlık içindeydi. Yok, hayır, mitralyöz ateşi sürüp giderken Kazakları hücuma kaldırmayacaktı. Ne gereği var? Bırak, subay hücum bölükleri saldırsın, Ust-Medveditskaya'yı

onlar ele geçirsin. Orda uzandığı yerde, hayatında ilk kez, bir savaşa doğrudan katılmayı yeğlemedi. O anda bu kararı vermesine sebep ne korkaklıktı, ne ölmek korkusuydu, ne de gereksiz yere can kaybından kaçınması. Daha geçende, birkaç gün önce, hem kendinin, hem de emri altındaki Kazakların hayatını sudan ucuz tutmuştu yine. Oysa şimdi, sanki hayatında bir şey kopmuş, kırılmış gibiydi. Çevresinde olup bitenlerin olanca anlamsızlığını hiç bu kadar açıkça görmemişti. Belki Kopilof'la konuşması, belki Fitzhalarof'la dalaşmaları, ya da, belki ikisi birden, böyle ansızın üzerine varan bu ruh haline yol açmıştı, kim bilir? Her ne halse, bundan böyle kararlıydı. Ateş altında hayatını tehlikeye atmayacaktı. Belli belirsiz düşünmüyor değildi: Kazaklarla Bolşeviklerin arasını bulmak ona mı kalmıştı? Zaten artık kendisi de onlarla barışamazdı ki! Ama ona yabancı, ona düşman olan bütün bu adamları, onu aşağılayan, kendisinin de bir o kadar hor gördüğü bütün bu Fitzhalarofları filan da savunamazdı artık, savunmayacaktı da. Bir kere daha, bütün çetinliğiyle, o eski çelişmelerle yüz yüze kaldı. "Onlar savaşsın. Ben durup bakarım. Tümeni alsınlar elimden, hemen geriye gönderilmemi istiyeceğim. Yetti artık," diye düşünüyordu. Kopilof'la tartışmalarını aklından geçirirken, Kızılları haklı göstermeye çalıştığının farkına vardı. "Çinliler Kızılların yardımına elleri boş geldiler, birlik oldular onlarla, şimdi de her Allah'ın günü üç kuruşluk asker maaşı karşılığında canlarını tehlikeye atıyorlar. Sonra, kaldı ki, maaşın ne ilgisi var bununla? O maaşla ne alabilir insan? Yalnız iskambilde kaybeder insan o parayı… O halde, kazanç davası değil bu, başka bir şey. Oysa Müttefiklere bak. Subayıydı, tankıydı, topuydu, neler gönderiyorlar! Katır kervanları bile gönderdiler be! Ama, sonradan bütün bunların karşılığını isteyecekler. Hem de fazlasıyla. Rubleler! Rubleler! Evet, bu akşam bu konuyu yine tartışacağız. Karargâha varır varmaz onu bir kenara çekip diyeceğim ki: 'Arada bir fark var ama, Kopilof,' diyeceğim. 'Hiç beni enayi yerine koymaya kalkma,' diyeceğim."

Ama yeniden tartışmayacaklardı. Kader. O akşam üstü Kopilof

atına atladı, yedekte tutulan Dördüncü Alaya giderken yolda bir kaza kurşunu ile öldü. Gregor ancak iki saat sonra onun ölüm haberini aldı.

Ertesi sabah General Fitzhalarof kumandasındaki Beşinci Tümen bir saldırı sonunda Ust-Medveditskaya'yı ele geçirdi.

XII

Gregor ayrıldıktan üç gün sonra Mitka Korşunof Tatarsk'a geldi. Yalnız değildi. Bağlı olduğu Cezalandırma Birliğinden iki arkadaşı vardı yanında. Biri yaşlı bir Kalmuk. Öbürü sıradan, bücür bir Kazak. Mitka, Kalmuk'u hor kullanıyor, Kazağa itibar ediyordu. Sinsi, bücür sarhoşun biriydi bu adam. Adı Silanti.

Anlaşılan Cezalandırma Birliğindeyken Mitka'nın Don Ordusuna az hizmeti dokunmamıştı. Kışın başçavuş olmuş, sonra asteğmen rütbesine yükselmişti. Köye subay üniformasını kuşanıp da geldi. Don'un öte yanında hayatı iyi geçmişe benziyordu. Açık renk hâki subay ceketi geniş omuzlarını sımsıkı sarıyor, boynunu sıkan yüksek yakasının üstünden yağlı derisi kıvrım kıvrım sarkıyordu. Çizgili mavi pantolonu öyle dardı ki üzerinde, nerdeyse butlarında patlayacaktı. Sıradan marifetleri, erdemleriyle Mitka, Atamanın Hassa erlerinden biri olur, sarayda yaşar, Majestelerinin kutsal şahsını korurdu, şu batasıca ihtilal patlak vermiyeydi! Ama o yine de memnundu hayatından. Kendi gayretiyle subay rütbesine ulaşmıştı ya, öyle Gregor Melekof gibi, hayatını tehlikeye atıp gözü kapalı maceraya dalmakla değil. Cezalandırma Birliğinde çalışan insanda başka erdemler aranır. Mitka'da bunlar fazlasıyla vardı. Öbür Kazaklara pek güvenemediğinden, birinin Bolşevikliğinden şüphe mi ediliyor, hemen oracıkta, kendi eliyle görüverirdi hesabını. Kaçakları da eline o anda ne geçerse onunla –kırbaçtı, tüfek harbisiydi– haklamaktan çekinmezdi. Tutsakları sorguya çekmede kimse onunla boy ölçüşemezdi. Kumandan kendisi bile omuzlarını silker de, "Ne derseniz deyin, beyler, bu Korşinof'a diyecek yok. İnsan değil, canavar bu adam!" derdi. Mitka bir özelliğiyle

daha göze çarpıyordu: Bazen, mesela, durum icabı bir tutsağı kurşunlayamazdın ama serbest bırakmak da olmazdı. O zaman adam falaka cezasına çarptırılır, infaz görevi Mitka'ya verilirdi. Mitka işini mükemmel görürdü. Ellinci darbeden sonra mahkûm kan kusmaya başlar, yüzüncüden sonra yüreği atıyor mu diye bakmaya bile gerek görmeden bir çuvala sarar götürürlerdi. Bu cezaya çarpılan tek bir kişi canlı kurtulamamıştı Mitka'nın elinden. Kendisi de, birkaç kere, gülerek, "Kırbaçladığım bütün Kızılların pantolonlarını, gömleklerini soysanız" demişti, "Tatarsk köyünde giyimsiz kuşamsız adam kalmaz."

Çocukluğundan beri böyleydi Mitka: Gaddar. Cezalandırma birliğinde görev ona biçilmiş kaftan oldu. Zulme yatkın mizacı gem vurulmadan alabildiğine gelişti, serpildi. Gördüğü hizmet gereği, subay sınıfının en soysuz adamlarıyla düşüp kalkıyordu: Esrarkeşler, ırz düşmanları, yağmacılar, daha başka ayak takımı… Kızıllara kininden doğan hevese köylü gayretkeşliğini de kattı, bu adamların Kızıllara kinlerinden ona öğretecekleri ne varsa hepsini öğrendi! Çok geçmeden, hocalarından da baskın çıktı. Döktükleri kandan, ona buna çektirdikleri ezadan yorgun düşen, sinirleri bozulan subaylar bazen pes ederlerdi de Mitka bana mısın demezdi. Parıl parıl gözlerini kısar, getirirdi işin sonunu.

Kazak birliğinden ayrıldıktan sonra Yarbay Piryanişnikof'un Cezalandırma Birliğinde rahat hayata konan Mitka işte böyle bir adamdı.

Köye varınca büyük bir kurumla atını âdeta sürdü, yoldan geçen kadınların boyun kırıp verdikleri selamları şöyle bir alıp doğru evine gitti. Yarı yanmış lekeli bahçe kapısının yanında atından indi, dizginleri Kalmuk'a uzattı, paytak bacaklarıyla badi badi yürüyerek avluya girdi. Silanti yanındaydı. Hiç konuşmadan temellerin çevresini dolandı. Yangından erimiş koyulca mavi bir pencere camı parçasına dokundu bir ara, kırbacının sopasıyla.

"Yakıp kül etmişler. Varlıklı evdi burası, köyün en iyi eviydi. Bizim köyden biri, Mişa Koşevoy yaktı bu evi. Büyükbabamı da o öldürdü. Eh, Silanti Petroviç, baba ocağına, evimize döndüğümde

neyle karşılaştığımızı gör sen de işte…" dedi heyecandan kısılmış bir sesle.

"Koşevoylardan kaçmayıp da kalan var mı?" Silanti sordu hemen."

"Olmalı. Onları… sonra görürüz… Önce dünürümüzü bi ziyarete gidelim bakalım."

Melekofların evine giderken yolda karşılaştığı Bogatiryof'un gelinine, "Anam Don'un ötesinden bu yana geçti mi?" diye sordu.

"Sanmıyorum daha geldiğini, Mitri Mironiç."

"Melekof evde mi?"

"Yaşlısı mı?"

"Evet."

"Evde. Hepsi iyiler. Piyotra'dan gayrisi. Geçen kış öldürüldü o. Duydun muydu?"

Mitka evet der gibilerden başını sallayıp atını tırısa kaldırdı.

Issız sokakta sürdü atını. Mitka'nın dünyaya doygun ve soğuk bakan kedi gözleri demincekki heyecanından hiçbir iz taşımıyordu. Melekofların avlusuna yaklaşırken alçak sesle, sanki yanındakilere söylemiyormuş gibi, "Kendi köyün işte böyle karşılıyor seni!" dedi. "Karnını doyurmak için akrabalara gitmek zorundasın… Eh, n'apalım, geçer bugünler de!"

Pantaleymon Prokofiyeviç bir sundurmanın altında harman makinesini onarıyordu. Atlıları görüp de aralarında Korşunof'u tanıyınca kapıya çıktı.

"Gelin, gelin, tabii!" dedi, konukseverlikle. Bahçe kapısını açtı. "Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz! Dönüşün hayırlı olsun, Mitka!"

"Merhaba, baba! Herkes sağ salim ya."

"Çok şükür şimdilik her şey yolunda. Ama sen subay üniforması mı giyiyorsun, ne?"

"Ne sandın ya? Yalnız senin oğulların mı takar beyaz apoletleri?" dedi Mitka, kurularak. Damarları kabarık uzun elini ihtiyara uzattı.

"Benim oğullarım pek hevesli değillerdi apolet takmaya," diye Pantaleymon Prokofiyeviç gülümseyerek cevap verdi. Yeni gelenlere atlarını nereye bağlayacaklarını göstermek için önden yürüdü.

Konuksever İlyinişna konuklara yemek çıkardı, konuşmaya daldılar. Mitka, ailenin başına gelenleri sordu. Sessizdi. Ne kızgın, ne de kederli gibi. Köyde Mişa Koşevoy'un ailesinden kimse var mı diye sordu, Mişa'nın anasıyla çocuklarının hâlâ orda olduklarını öğrenince Silanti'ye bakıp çabucak, çaktırmadan bir göz kırptı.

Konuklar az sonra kalkmaya davrandılar.

"Köyde çok kalacak mısın?" dedi Pantaleymon Prokofiyeviç, onları geçirirken.

"Eh, iki üç gün kadar, belki."

"Ananı görecek misin?"

"Bakalım, belki."

"Uzağa mı gidiyorsun şimdi?"

"Hımmm… Köyde birilerini görecektim. Birazdan döneriz."

Mitka'yla arkadaşlarının Melekofların kulübesine dönmelerine vakit kalmadan, köyde söylenti almış yürümüştü. Korşunof Kalmuklarla köye gelmiş, Koşevoy ailesinin tümünü öldürmüş!

Pantaleymon'un söylentiden haberi olmadı. Demirciye gitti, döndü, yeniden harman makinesinin başına geçmeye hazırlanıyordu. İlyinişna seslendi:

"Baksana buraya, Prokofiyeviç! Çabuk ol, gel!"

Yaşlı kadının sesinden belliydi pek telaşlandığı, korktuğu. Pantaleymon hemen eve koştu.

Natalya yüzü gözü yaşlar içinde, sapsarı, ocağın önünde duruyordu. İlyinişna gözünün ucuyla Anikuşka'nın karısını gösterdi. Usulca, "N'olmuş, duydun mu, baba?" dedi.

"Gregor'a bir şey oldu! Tanrım sen onu koru, hey ulu Tanrım!"

Düşünce Pantaleymon'un zihnini dağlayıverdi. Yüzü soldu. Kimseden bir ses çıkmadığını görünce korktu, gazaba gelip haykırdı:

"Söylesene nedir, Allahın belası? Ee, n'oldu? Gregor'a mı bir şey oldu?" Bağırmaktan gücü kesilmiş gibi sıranın üstüne çöktü, titreyen bacaklarını ovalamaya başladı.

İlk Dunya anladı, babasının oğlu hakkında kötü bir haber almaktan korktuğunu.

"Meraklanma," dedi, "yok Gregor'la bir ilişiği. Mitka, Koşevoyları öldürmüş!"

"Ne demek istiyorsun, 'öldürmüş'?" Pantaleymon'un birden yüreği ferahladı. Dunya'nın ne dediğini hâlâ anlamadan yine sordu: "Koşevoylar mı? Mitri mi dedin?"

Bir koşu gelip Melekoflara haberi getiren Anikuşka'nın karısı kekeleye kekeleye anlatmaya başladı:

"Ben bizim buzağıyı arıyordum, o sırada Koşevoyların kulübesinin önünden geçtim. Mitri'yle yanında iki asker at üstünde avluya vardılar, kulübeye girdiler. Ben düşünüyordum ki buzağı yel değirmeninden uzağa gitmemiş olsa gerek diyordum. Buzağıları çayırda yayma sırası bendeydi…"

"Bana ne be senin buzağından!" diye Pantaleymon kızarak onun sözünü kesti.

"… kulübeye girdiler," diye anlatmaya devam etti kadın, hıçkıra hıçkıra. "Ben durdum orda bekledim. Bunlar hayır işlemeye gelmedi buraya diye düşündüm. İçerden bağırmalar duydum sonra. Yumruk sesleri filan. Öyle korktum ki! Kaçayım dedim, tam çitten birkaç adım öteye varmıştım, ardımda adım sesleri duydum. Arkama baktım ki ne göreyim? Sizin Mitka ihtiyar kadının boynuna bir ip takmış, yerde sürükleyip götürmüyor mu? Tıpkı bir köpek gibi, tövbe yarabbi! Sundurmaya götürdü kadını. Zavallının hiç sesi çıkmıyordu. Kendinde değildi herhalde. Mitka'nın yanındaki Kalmuk kirişlerden birinin üstüne çıktı… Ben bakıyordum orda, Mitka ipin bir ucunu adama fırlattı. 'Yukarı çek, düğüm at!' diye bağırdı. Ah, ah, neler çektim ben o sırada! Gözümün önünde boğdular kadını, sonra atladılar atlarına yoldan aşağı sürdüler, giremedim kulübeye… Ama sahanlıktan kan sızıyordu… Kapının

altından akıp akıp merdivenlere iniyordu… Tanrım, sen bir daha böyle şeyler gösterme, yarabbi!"

"Tanrı'nın bize yolladığı konuklara bak sen!" dedi İlyinişna, meydan okurcasına kocasına bakarak.

Pantaleymon anlatılanları korkunç bir heyecan içinde dinlemişti. Anikuşka'nın karısı sözünü bitirince bir kelime bile söylemeden sahanlığa çıktı.

Az sonra Mitka'yla yardakçıları kapıda göründüler. Pantaleymon çevik adımlarla aksak ayak yanlarına gitti.

"Durun!" diye bağırdı, daha öteden. "Sokmayın atlarınızı avluya!"

Mitka, şaşkın, "N'oldu, ne var?" diye sordu.

"Geri dönün!" Pantaleymon doğru Mitka'nın yanına giderek ışıl ışıl yanan sarı gözlerinin içine baktı. Kesin bir sesle, "Kızma bana, hısmım, ama evimde kalmanı istemiyorum!" dedi. Kararlıydı. "Bir daha da eşiğimden adımını atma. Biz Melekoflar, cellatları akrabadan saymayız."

"Anlıyorum. Ama sen de biraz fazla merhametlisin, hısmım."

"Sen, anlaşılan, merhamet nedir hiç bilmiyorsun. Baksana, çoluk çocuğu, kadınları öldürmeye başlamışsın. Ah, Mitka, pis bir meslek seçmişsin kendine, pis!.. Rahmetli baban görseydi hiç hazzetmezdi bu halinden."

"Sen de ne dangalakmışsın be! Yok bi de tutup sevecektim onları! Babamı öldürsünler, büyük babamı öldürsünler, ben onlara öbür yanağımı uzatayım, öyle mi? Hadi ordan, sen de! Canın… biliyorsun nereye!" Mitka öfkeyle dizginleri çekti, atını bahçe kapısından sürdü çıkardı.

"Küfretme, Mitka! Daha oğlum olacak yaştasın. Seninle aramızda bir şey yok, hadi yolun açık olsun!"

Beti benzi büsbütün atan Mitka kırbacını havaya kaldırarak haykırdı: "Beni günaha sokma, zorlama! Natalya'ya acıyorum da… yoksa gösterirdim sana, seni merhamet budalası seni!.. Ben

bilirim seni, iyi bilirim! İçinden neler geçtiği belli. Donets'in ötesine çekilmedin, değil mi? Kızıllara yanaşıverdin, yanaşmadın mı? Öyle, ya! Tümünüze Koşevoylara yapılan yapılacak ki… Gidi köpoğlu köpekler sizi! Gelin hadi, çocuklar! Sen de, topal köpek, dikkat et, elime düşme. Düşersen canlı kurtulamayacaksın çünkü. Beni nasıl ağırladığını unutmayacağım. Bundan önce de hısımlarıma el kaldırmış adamım ben!"

Pantaleymon titreyen elleriyle bahçe kapısını kapattı, sürgüledi, sonra topallaya topallaya evine girdi.

"Kardeşini gönderdim burdan," dedi Natalya'ya, hiç yüzüne bakmadan.

Natalya ses çıkarmadı. Oysa, içinden, kaynatasının davranışını onaylamıştı. İlyinişna çabuk çabuk haç çıkardı, daha mutlu bir sesle konuştu:

"Gitti çok şükür, gelmez artık. Natalya, canım, kusura bakma ama, şu senin Mitka da pek rezil herifmiş hani! Ne biçim meslek seçmiş kendine? Şuna bak, öbür Kazaklar gibi doğru dürüst birliklerde savaşmıyor da gidip cezacılara katılıyor! Kazakların işi bu mu yani, cellatlık mı, ihtiyar kadınları asmak, çocukları kılıçtan geçirmek mi? Onlar niye sorumlu oluyormuş Mişa'nın yaptıklarından? O halde Kızıllar Grişa yüzünden beni de, seni de, Mişatka'yla Polyuşkayı da öldürselerdi, ha? Öldürmediler ama, acıdılar onlar. Yok, yok, Tanrı korusun, ben yokum böyle şeylere."

"Ben de kardeşimi savunmadım, ana," dedi Natalya sadece. Başörtüsünün ucuyla gözyaşlarını sildi.

Mitka o gün atını sürüp köyden çıktı. Söylentiye bakılırsa Karginskaya yakınında bir yerde Cezalandırma Birliğine katılmış, Donets Bölgesinde Yukarı Don ayaklanmasını bastırmaya yardım etmekle suçlanan Ukrayna köycüklerinde güvenliği sağlamaya gitmişti.

Mitka çekip gittikten sonra tam bir hafta köyde tartışma konusu oldu. Çoğunluk, Koşevoy ailesini öyle kendi keyfince kırıp geçirmesini suçluyordu. Ölüleri imeceyle gömdüler, küçük

kulübeyi satışa çıkardılar. Alıcısı çıkmayınca köy atamanının emriyle kepenklerin üzerine tahta perde çakıldı ve ondan sonra uzun bir süre çocuklar o ürkünç yere yaklaşmaktan çekindiler. Yaşlı kadınlarla erkekler kulübenin önünden geçerken haç çıkarır, öldürülenlerin ruhuna dua ederlerdi.

Derken bozkırda ot biçme zamanı geldi, bu son olaylar da unutuldu.

Köy yeniden çalışmaya dalmış, cepheye dair çevrede dolanan söylentilere kulak kabartmıştı. Çiftlikte çalışan hayvanlarını ne yapıp edip elden çıkarmayanlar, kamu hizmeti için arabaları, hayvanları ellerinden alınınca küfürü basıyorlardı. Hemen her gün öküzler, atlar tarlalardan alınıp nahiye merkezine gönderiliyor, yaşlılar atları bıçkı makinelerinden çözerken hâlâ sürüp giden savaşa lanet okuyorlardı. Ama cepheye fişek, mermi, dikenli tel makaraları götürmek de gerekti. Götürdüler. Sanki inadına, havalar da öyle güzeldi o ara, köylü yalnız bir şey istiyordu: Olgun, dolucana otu biçip tırmıklamak. Bir onu istiyordu köylü.

Pantaleymon ot biçmeye hazırlanırken Darya'ya çok kızdı. Çift öküzü almış, cepheye fişek götürmeye gitmişti. Aktarma iskelesinden bir hafta önce dönmüş olması gerekirken hâlâ görünürlerde yoktu. Oysa güvenilir yaşlı öküzler olmadan bozkırda hiçbir iş görülemezdi.

Doğrusu bu ya hiç göndermemeliydi Darya'yı. Öküzleri ona emanet ederken bir önseziyle içi burkulmamış da değildi. Darya'nın, fırsat buldu mu, gününü gün etmeye nasıl teşne olduğunu biliyordu çünkü. Hayvanları ihmal edecek gidecekti. Öyle ama, kimi göndersin başka? Dunya gidemezdi. Gencecik kızın yabancı Kazaklarla öyle uzun bir yolculuğa çıkması yakışık almazdı tabii. Natalya'nın desen, küçük çocukları vardı. O lanet fişekleri götürmek için de ihtiyar, yani, kendi mi gitsindi? Darya dünden razıydı gitmeye. Zaten gitmediği yer kalmamıştı. Gezmeye bayılıyordu. Bazen değirmene giderdi, ya da çiftlikle ilgili başka bir işe. Evden uzak mı, serbest demekti. Her yolculuk yeni bir eğlence vesilesi, zevk. Kaynanasının gözünden uzak kalıyor, gönlü dile-

diğince öbür kadınlarla dedikoduya dalıyor, kendi dediği gibi, gözüne ilişen avare Kazaklarla, kim olursa olsun, yolda azcık aşkın tadını tadabiliyordu. Piyotra'nın ölümünden sonra bile, İlyinişna ona göz açtırmazdı evde. Sanki daha hayattayken kocasını aldatan Darya, öldükten sonra ona bağlı kalmak zorundaymış gibi!

Pantaleymon öküzlere iyi bakılmayacağını biliyordu ya, elden ne gelir, gönderdi gelinini işte. Sonra da, bütün hafta boyunca, büyük bir endişe ve huzursuzluk içinde kıvrandı durdu. İkide bir, "Koca öküzlerim gitti elden," diye düşünüyordu. Gece yarıları uyanıyor, derin derin içini çekiyordu.

Darya hareketinden on bir gün sonra, sabahleyin döndü. Pantaleymon, Anikuşka'nın karısıyla tarlada ot biçmeden yeni dönmüştü. Onunla Dunya'yı bozkırda bırakıp su ve yiyecek almaya köye gelmişti. Öküz arabasının bildik teker takırtısı pencerenin dışında duyulduğu sırada yaşlılarla Natalya kahvaltı ediyorlardı. Natalya hemen pencereye koştu. Darya'yı yorgunluktan sıskası çıkmış öküzleri içeri sokarken gördü. Darya gözlerine kadar örtünmüştü.

Çabucak yuttuğu bir lokma ihtiyarın boğazında kaldı. Öksürerek, "O mu gelen?" diye sordu.

"O."

"Öküzleri bir daha göreceğimi hiç sanmadıydım… Neyse, lanet karı çıktı geldi sonunda!" diye mırıldandı kendi kendine. Haç çıkarıp, memnun memnun geğirdi.

Darya öküzlerin boyunduruklarını alıp mutfağa girdi. Katlı at çulunu eşiğe serdi, içerdekileri selamladı.

"Niçin bu kadar erken geldin, canımın içi, yolda bir hafta daha geçiremez miydin?" dedi Pantaleymon, hışımla. Kaşlarının altından bakıp Darya'nın selamını görmezlikten geldi.

"Sen kendin gideydin madem!" diye cevabı yapıştırdı Darya, tozlu başörtüsünü başından sıyırırken.

"Niçin bu kadar geciktin?" Soğuk havayı gidermek için İlyinişna da araya bir laf kattı.

"Bırakmadılar geleyim. N'apabilirdim?"

Pantaleymon inanmamacasına başını sallayıp sordu:

"Hristonya'nın karısını bıraktılar da seni niçin bırakmadılar?"

"Bırakmadılar işte!" Darya'nın gözleri sinirli sinirli parladı. "Bana inanmıyorsan atlar atına gidersin, sorarsın arabalara bakan adama."

"İşim yok da gidip senin işlerini soracam! Ama bir daha sefere otursun oturduğun yerde, anladın mı? Anca ölüm ayırır seni burdan!"

"Demek şimdi de tehdit, öyle mi? Evet, ya öyle! Zaten gitmem ki ben. Sen göndersen de gitmem!"

"Öküzler iyi mi?" İhtiyar daha yumuşak bir sesle sordu.

"İyiler. Öküzlerine bir şey olmadı…" Darya somurtarak, isteksizce cevap verdi.

"Yolda rastgeldiği bir sevgilisinden ayrıldı, ondan böyle aksi," diye düşündü Natalya da. O karışık gönül maceralarından ötürü oldum olası acırdı Darya'ya, hiç mi hiç hoşlanmazdı onun o halinden.

Kahvaltıdan sonra Pantaleymon dışarı çıkmaya hazırlanıyordu, köy atamanı geldi.

"Yolun açık olsun… Ama dur hele bi dakika, Pantaleymon Prokofiyeviç, gitme, dur!" dedi ataman.

"Yine mi araba istemiye geldin?" İhtiyar, abartılmış bir tevekkülle konuştu. Oysa hiddetinden dişi dişini yiyordu.

"Yok, yok, bu seferki başka. Don Ordusu baş kumandanı General Sidorin bugün buraya geliyor. Anlıyor musun? Nahiye atamanından ulakla yeni kağıt geldi. Bütün yaşlılarla kadınlar toplantıya gelecekler."

"Hiç mi akılları yok be bu adamların?" diye bağırdı Pantaleymon. "Böyle zamanda, herkesin işi gücü başından aşmış, kim cemaat meclisini toplayabilir? Senin General Sidorin'in mi benim kışlık samanımı verecek yoksa?"

"Bana vereceğini sana da verir," dedi ataman, hiç istifini boz-

madan. “Ben emir kuluyum. Sen çöz hayvanlarını, hadi. Generali gereğince ağırlamalıyız… Sonra bir şey daha: Dediklerine göre yanında müttefik generalleriyle geliyormuş.”

Pantaleymon arabanın yanında durdu biraz, düşündü, öküzleri çözmeye başladı. Sözlerinin etkisini gören atamanın neşesi yerine geldi.

“Senin kısrağı bana ödünç verebilir miydin acaba?”

“Niçin istiyorsun?”

“Kirpi üstüne oturasıcalar, emrettiler, Durnoy Deresi’ne kadar iki troyka gönderecekmişiz de karşılayacakmışız onları! Arabaları, atları ben nerden bulayım? Gün doğmadan kalktım, varmadığım yer kalmadı. Terden gömleğim sırtıma yapıştı. Bula bula dört at bulabildim. Herkes işinde gücünde, sen bağır istediğin kadar, kimin umuru…”

Yumuşayan Pantaleymon atamanın kısrağını almasına razı oldu, hatta küçük, yaylı arabasını bile verdi. Ne de olsa gelen ordunun başkumandanıydı. Yanında yabancı generaller vardı üstelik. Pantaleymon oldum olası generallere saygı duyardı.

Atamanın gayretleri sonucu iki troyka hazır edildi, şanlı generalleri karşılamak için Durnoy Deresi’ne gönderildi. Ahali de toplandı alanda. Çoğu ot biçmeyi bırakıp bozkırdan koşaraktan geldi.

Pantaleymon da işe boş verdi, giyindi kuşandı bir güzel. Sırtına temiz bir gömlek giydi, ayağına çizgili bez pantolonunu çekti, başına Gregor’un bir zaman ona armağan getirdiği kasketi geçirdi. Yaşlı karısına Dunya’ya su ve yiyecek götürmek için Darya’yı bozkıra yollamasını buyurduktan sonra topallaya topallaya, vakarla alana yollandı.

Çok geçmeden köye gelen yolda bir toz bulutu belirdi. Toz bulutunun arkasında madeni bir şey parıldıyordu. Derken bir klakson sesi duyuldu. Konuklar gıcır gıcır iki otomobil içinde, bozkırdan köye dönen çiftçilerin yanından geçtiler. Boş troykalar taa geride kalmıştı. Bu tarihi gün için atamanın bir yerlerden bulup çıkardığı çıngıraklar hamutların altında kasvetle şıngırdayıp duruyor-

du. Alanda toplanan kalabalık kıpırdandı. Kazaklar aralarında fısıldaşırken çocuklar sevinç çığlıkları atarak ortalığı birbirine kattılar. Atamanı bir telaştır aldı. Kalabalığın içinde ordan oraya koşturuyor, konuklara tuz-ekmek sunacak yaşlıları topluyordu. Bir ara gözü Pantaleymon'a takıldı, hemen koştu yanına geldi.

"İsa hakkıyçün yardım et bana! Gün görmüş adamsın sen, bu işleri iyi bilirsin. İdare edersin artık onları... Daha ne bileyim işte… Sonra zaten bölgede çalışmışlığın var, oğlun da… N'olur sen al şu tuz-ekmeği! Ben sinirli adamım, bak dizlerim nasıl titriyor!"

Pantaleymon'un koltukları kabardı. Sevincinden dört köşe oldu. Önce, arsız denmesin diye, kabul etmedi, sonra sanki başı omuzlarının arasına çekiliyormuş gibi bir hareketle çabucak haç çıkardı, tuz-ekmeği taşıyan tepsiyle işlemeli havluyu aldı, kalabalığı dirsekleyip öne çıktı.

Kısık kısık havlayan karışık soydan bir alay köpeğin ortasında iki mavi otomobil hızla alana yaklaştı.

"Nasılsın? Heyecanlı mısın?" diye sordu ataman Pantaleymon'a. Yüzü sapsarıydı. Hayatında ilk kez böyle önemli kişiler görüyordu. Pantaleymon ona yan gözle bakıp heyecandan kısılan sesiyle, "Al tut şunu da biraz, ben sakalımı tarayım, al!" dedi.

Ataman, n'apsın, aldı tepsiyi. Pantaleymon bıyıklarını düzeltti, sakalına da çeki düzen verdikten sonra tıpkı bir delikanlı gibi gerinip göğsünü kabarttı. Sakatlığını göstermemek için aksak ayağının ucuna basarak tepsiyi geri aldı. Ama elinde sarsılıp duruyordu tepsi. Ataman endişeyle seslendi ona:

"Düşüreyim deme sakın, dikkatli ol!"

Pantaleymon horgörüyle omuzlarını silkti. O mu düşürecek? O, ha? Saçmaya bak! Onun gibi nahiyede çalışmış, Vali konağında herkesle el sıkışmış biri, böyle durup dururken, bir generalden mi ürkecekti? Bu zavallı ataman da aklını mı kaçırmış ne?

"Kardeş, ben ordu konseyindeyken, ataman yardımcısıyla çay içtim de içinde şeker bile vardı…" diye söze başladı. Ama kelimeler dondu kaldı dudaklarında.

Önden gelen araba on adım ötede durmuştu. Sinekkaydı tıraş olmuş bir şoför, başında geniş siperlikli kasketi, ceketinin omuzlarında yabancı apoletler, çevik bir hareketle yere atlayıp kapıyı açtı. Hâki üniformalı iki subay indi arabadan, azametle. Kalabalığa doğru yürüyüp doğru Pantaleymon'un önüne geldiler. Pantaleymon doğruldu, hazır ola geçti. Bu sade giyimli adamlar generaller olacaktı. Arkadan gelenler de, daha parlak giysileriyle, maiyet subayları. Ama hani nerdeydi generallerin o pabuç gibi apoletleri? Sırma şeritleri? Sırma şeritler, madalyalar nerdeydi sahiden? Peki ne biçim generaldi bunlar böyle? Sıradan askeri kâtiplerden farkı neydi bunların?

İhtiyar, gözlerini kırpmadan, hayreti gitgide artarak, yaklaşan konuklara bakıyordu. Birden fena bozuldu. Gücendi hatta. O kendisi onları karşılamak için onca hazırlık yapmışken, bunlar gibi generaller generalliğin de içine ediyorlardı, Allah kahretsin! Bileydi böyle birilerinin geleceğini, hiç öyle özene bezene giyinmez, öyle yüreği heyecandan çarpa çarpa beklemezdi. Bir de, üstelik, elinde tepsiyle, tepsinin içinde burnu sümüklü bir kocakarının pişirdiği o berbat ekmekle, aptal aptal duruyordu orda. Yok, hayır, Pantaleymon Prokofiyeviç hiçbir zaman milletin alay konusu olmamıştı. Ama şimdi o da gelmişti işte başına! Az önce çocuklar arkada kikirdeyip dururken keratanın biri yüksek sesle seslenmişti arkadaşlarına: "Çocuklar, şu Melekof'a bakın hele, nasıl da kasmış kendini! Süpürge sopası yutmuş gibi." Bari alaylara katlanması, topal ayağını yorması için yeterli bir sebep olaydı! Pantaleymon sinirlendi. İçi içine sığmaz oldu. Hep o ataman olacak, korkak, lanet herifin yüzünden! Gel sen ağız kalabalığına boğ işi, al kısrağı, dolan dur köyün içinde, dilin bir karış dışarda… Troykalara çıngırak bulacakmış, laf! Görmemişe paçavra göster, sırmalı kaftan sansın. Pantaleymon hayatında böyle general görmemişti. Mesela imparatorluk resmi geçidinde, general dediğin, göğsü madalyalarla donanmış, sırmalar içinde yürür giderdi. Baktıkça keyiflenirdin. İkon sanırdın adamı, ne generali! Ama bunlar? Bu yeşilimtrak şey öyle, kargalar gibi? Neydi onlar öyle?

Hiçbirinin şöyle doğru dürüst siperlikli bir kasketi bile yoktu başında. Bir de utanmadan üniforma giymiş! Oturak gibi bir şey, başına geçirdiği. Üstüne bir de ağ sarmış. Yüzü de bi perdahlı ki! Herifte mumla arasan tek kıl bulamazsın… Pantaleymon somurttu. Handiyse tükürecekti. O sırada arkadan birisi sırtını dürtükleyiverdi, "Hadisene," dedi, sesini alçaltıp, "götür şunu onlara!"

Pantaleymon ileri bir adım attı. Tam o sırada General Sidorin onun başı üstünden ahaliye seslendi.

"Selam size, ağalar!" dedi cırlak sesiyle.

"Sağlığınıza duacıyız, Kumandan Hazretleri," diye köylüler hep bir ağızdan kaba kaba seslerle bağrıştılar.

General tuz-ekmeği Pantaleymon'un elinden aldı, "Teşekkür ederim," diyerek tepsiyi yaverine uzattı.

Mantar miğferi gözlerinin üstüne kadar inik, uzun boylu, ekşi suratlı İngiliz albayı Kazakları soğuk bir merak ve ilgiyle seyrediyordu. Kafkasya'daki İngiliz Askeri Heyeti başkanı General Brigs'den, Bolşeviklerden temizlenen Don Bölgesini Sidorin'le birlikte teftişe çıkması için emir almıştı. Bir tercümanın yardımıyla Kazakların ne havada olduklarını anlamaya çalışıyor, aynı zamanda cephedeki durum hakkında bilgi topluyordu.

Yolculuğun güçlüklerinden, tekdüze sürüp giden bozkır manzarasından, can sıkıcı konuşmalardan, büyük bir devletin temsilcisi olarak yüklenmek zorunda kaldığı çeşitli karışık sorumluluklardan yorgun düşmüştü. Ama yine de İngiliz Kralı ile Britanya İmparatorluğu'nun çıkarları ihmale gelmezdi. Yöre hatibinin konuşmasını dikkatle dinledi ve hemen her şeyi anladı. Başkalarına belli etmiyordu ama, iyi Rusça bilirdi.

Orda toplanmış cengâver bozkır çocuklarının çeşit çeşit yüzlerine gerçek bir İngiliz gibi şöyle yukardan baktı, bir bir. Kazak kalabalıklarıyla karşılaşanları her zaman etkileyen karmakarışık soy özellikleri onun da dikkatini çekti. Islav kanından gelme sarışın bir Kazağın yanında her haliyle Moğolum diyen biri duruyordu. Onun yanındaki, kolu sarılı, omzuna asılı karga karası bir

Kazak, kır saçlı bir dedeyle konuşmaya dalmıştı. O dedeyi gören de dosdoğru Tevrat'tan çıkmış gelmiş derdi. Albaya sorsan, Nuh Nebi'den kalma beli kemerli Kazak paltosu, kır sakalıyla asâsına dayanmış duran kır sakallı dedenin, damarlarında Kafkas yaylalarında yaşayanların en saf kanı dolaşıyordu. Kalıbını basardı öyle olduğuna.

Albayın oldukça geniş tarih bilgisi vardı. Kazaklara bakarken düşünüyordu: Ne bu barbarların, ne de onların torunlarının yeni bir Platof önderliğinde Hindistan'a yürümeleri söz konusu olabilirdi. Bolşevikler yenildikten sonra, iç savaştan bezgin düşen Rusya büyük devletler arasında daha uzun zaman gerilerde kalacak, Britanya'nın doğudaki mülkleri daha nice yıllar tehlike yüzü görmeyecekti. Albay, Bolşeviklerin nasıl olsa yenileceklerine inanıyordu. Soğukkanlı düşünen bir adamdı, savaştan önce uzun yıllar Rusya'da yaşamıştı. Bu yarı barbar ülkede komünist fikirler nasıl olur da yer eder, kökleşir, aklı almıyordu.

Aralarında yüksek sesle fısıldaşan kadınlar dikkatini çeldi. Başını çevirmeksizin yan gözle baktı kadınların tunç yüzlerine. Sımsıkı kapanmış dudakları belli belirsiz bir küçümsemeyle kıpırdadı.

Pantaleymon tuz-ekmeği verdikten sonra geri çekilmiş, kalabalığın arasına karışmış, Viyeşenska'dan biri Viyeşenska nahiyesi Kazakları adına konuklara hoş geldiniz diyordu. Pantaleymon adamı dinlemeden, az ötede duran troykalara doğru yürüdü.

Atlar hep köpük bağlamış, koşturmaktan canları çıkmıştı. Kısrağının yanına gitti. Burnunu yenine silerek içini çekti. İçinden küfretmek, hemen orda kısrağı çözüp eve götürmek geliyordu. Umutları o denli boş çıkmıştı.

Bu arada General Sidorin Tatarsklılara nutuk çekiyordu. Kızılların gerisinde yer alan askeri harekâtı övüyor, "Müşterek düşmanlarımıza karşı kahramanca dövüştünüz, gördüğünüz hizmeti anavatan unutmayacaktır!" diyordu. "Anavatan Bolşeviklerin ağır tahakkümünden adım adım kurtuluyor. Hepimizin bildiği

gibi Kızıllara karşı silahlı mücadelenizde bilhassa önemli görevler yüklenen köyünüzdeki kadınlara minnettarlığımızın nişanelerini sunmak isterim. Birazdan adları okunacak Kazak kadın kahramanlarımız lütfen öne çıksınlar."

Subaylardan biri kısa bir listeden adları okudu. İlk okunan, Darya Melekof'un adıydı. Öbürleri, ayaklanmanın başlangıcında öldürülen Kazakların karılarıyla, Darya gibi, Serdobski Alayının tesliminden sonra Tatarsk'a getirilen komünist tutsakların öldürülmesine yardım edenlerdi.

Darya, Pantaleymon'un sözüne kulak asmamış, tarlaya gitmemişti. Hatta orda, alandaydı. Kalabalığın içindeydi. Bayramlıklarını giymiş, takmış takıştırmış, bekliyordu. İsminin okunduğunu işitir işitmez önündeki kadınları iteleyip ileri çıktı. Beyaz dantel kenarlı başörtüsünü düzeltti de yürüdü. Gözlerini yarı kapamış, biraz sıkılgan, gülümsüyordu. Yolculuktan, aşk maceralarından yorgun düşmüş olmasına rağmen pek güzeldi. Güneş değmemiş solgun yanakları fettan gözlerinin sıcak parıltısını yansıtıyor, rastıklı kaşlarının kıvrımında, gülümseyen dudaklarının kenarında başına buyruk, yakışıksız bir ifade dolaşıyordu.

Arkası kalabalığa dönük bir subay yolunu kapatmıştı. Darya adamı yavaşça yana iteledi.

"Bir askerin dul karısına yol verin de, geçsin!" dedi.

Doğruca Sidorin'in yanına gitti.

Sidorin, Sen Jorj şeritli madalyayı yaverinin elinden alıp beceriksiz bir hareketle Darya'nın ceketinin sol göğsüne iğneledi. Gülümseyerek kadının gözlerinin içine baktı.

"Demek geçen Martta ölen süvari yüzbaşısı Melekof'un karısı sensin?"

"Evet."

"Birazdan para armağanı da alacaksın. Beş yüz ruble. Bu subay verecek onu sana. Askeri Ataman Afrikan Petroviç Bogayevski ve Don Hükümeti, gösterdiğin kahramanlıktan dolayı sana teşekkür ediyorlar, en iyi dileklerini kabul etmeni senden rica ediyorlar… Kederini yürekten paylaşıyorlar."

Darya generalin bütün dediklerini anlamadı bile. Başını sallayıp teşekkür etti, yaverden parayı aldı, sessiz sessiz gülümseyerek daha gençliğini yitirmemiş generalin gözlerinin içine baktı. Hemen de aynı boydaydılar. Darya hiç sıkılmadan süzüyordu onu. "Benim Piyotra'ya biçtikleri değere bak! Bir çift öküz bundan çok eder. Ama fena değil hani, bu general hiç de fena değil!" diye düşünüyordu. Sidorin Darya'nın gitmesini bekledi. O dinelmiş duruyordu hâlâ. Yaverle arkasında duran öbür subaylar kaşlarını kaldırıp alımlı dulu birbirlerine gösterdiler. Gözlerinde şen ışıltılar. İngiliz albayı bile şöyle bir canlandı. Kemerini düzeltti, hâlâ durduğu yerde ayak değiştirdi. Asık yüzünde uzaktan gülümsemeyi andırır bir kımıltı dolaştı.

"Gidebilir miyim?" diye sordu Darya.

"Ha, tabii!" dedi Sidorin, bir acele.

Darya sıkılgan bir hareketle parayı koynuna sokup kalabalığın arasına karıştı. Nutuklardan, törenlerden bezmiş subaylar genç kadının hafifcecik, salınmalı yürüyüşünü gözlediler.

Martin Şamil'in karısı, Sidorin'e yanaştı. Kararsızdı. Eski püskü gömleğine madalya iliştirilirken ağlamaya başladı. Öyle koyverdi gitti kendini, öyle kadınca acı gözyaşları döktü ki, subayların yüzlerindeki neşe hemen silindi, yerini ciddi, acıyan, ekşi bir ifade aldı.

"Senin kocan da öldürüldü, öyle mi?" diye sordu Sidorin, yüzü gölgelenerek.

Kadın ağlayarak ellerini yüzüne kapattı, sessizce başını salladı.

"O kadar çok çocuğu var ki, hepsini birden bir arabaya sığdıramazsın!" dedi Kazağın biri, kalın sesiyle.

Sidorin İngiliz'e döndü:

"Bolşeviklerle savaşta olağanüstü cesaret gösteren kadınlara armağan veriyoruz. Çoğu, Bolşeviklere karşı ayaklanmanın başında kocalarını kaybettiler. Kocalarının intikamını almak için de bu kadınlar bütün bir komünist birliğini yok ettiler. İlk madalya taktığım kadın zalimliğiyle ün salan bir komünist komiserini kendi eliyle öldürmüştür."

Tercüman, generalin sözlerini alelacele İngilizce'ye çevirdi. Kendisine anlatılanları başı önünde dinleyen albay, "Bu kadınların gösterdikleri cesareti takdir ediyorum," dedi, "Acaba erkeklerle aynı şartlar altında mı savaşa katıldılar, Generalim?"

Sidorin, kısaca, "Evet," diyerek, sabırsızlık belirtisi bir işaretle üçüncü dulu yanına çağırdı.

Az sonra konuklar nahiye merkezine hareket ettiler. Ahali dağılmaya başladı. Herkes yine ot biçmeye gidiyordu. Otomobiller çevrelerinde havlayan köpeklerle birlikte gözden kaybolduktan az sonra kilisenin çiti yanında sadece üç ihtiyar kalmıştı.

"Ne günlere kaldık!" dedi biri, kollarını iki yana açarak. "Eskiden savaşta Sen Jorj haçını, ya da madalyayı sahiden yararlılık gösterenlere, kahramanlara verirlerdi. Hem de ne adamlara verirlerdi! En yiğit, en gözünü budaktan esirgemez, öyle her önüne gelenin göze alamayacağı tehlikeli işlere atılan kişiler... Sonra ahali öyle kolay kolay ölümden, şandan söz açmazdı o zaman. Bu günlerde kadınlara madalya vermeye başladılar, yahu! Bari bir şey yapmış olsalar!.. Kazaklar tutsakları köye getirdi, kadınlar da öldürdü onları. Silahsız adamları yabalarla öldürdüler. Kahramanlık neresinde bunun? Ben anlamıyorum, tövbe tövbe, anlamıyorum!"

Bir başkası, gözleri az gören, çelimsiz bir ihtiyar, bir ayağını yana çekerek ağır ağır cebinden bir bez cüzdan çıkardı.

"Makamlar Novoçerskask'da bu işleri daha iyi görüyorlar. Bana kalırsa şöyle demişlerdir: Herkesi yüreklendirmek için, herkesin daha iyi savaşması için kadınlara da bir şeyler vermeli demişlerdir. Al işte sana bir madalya ve de beş yüz ruble! Hangi kadın böyle şerefe hayır der? Kimi Kazak cepheye gitmek istemiyordur, kimi savaşta başımı belaya sokmayım diyordur, ama şimdi artık evde rahat huzur mu kalır? Karıları başlarının etini yiyecek. Gece kumrusu çok şamata yapar. Şimdi her kadın düşünecek: 'Belkim bana da bir madalya takarlar.'"

"Saçmalıyorsun, emmioğlu Fiyodor," diye üçüncüsü ona karşı

çıktı. "Armağana lâyıklar, armağan aldılar. Kadınlar dul kaldı, bu para çiftlikte işlerine yarayacak. Madalyaları da onlara kahramanlık gösterdiler diye verdiler. Darya Melekof herkesten önce ölüme mahkûm etti Kotliyarof'u. Hakkı da vardı. Günahlarımızın takdiri Tanrı'dan ya, kadınları da suçlayamazsın! Akrabalık olunca işin içinde…"

Üç moruk, kilisenin çanı ahaliyi akşam duasına çağırana kadar tartışıp sövüştüler orda. Çan çalmaya başlar başlamaz üçü de ayağa kalktı, şapkalarını ellerine alıp haç çıkararak kilisenin avlusuna girdiler.

XIII

Şaşılacak şey, hayat nasıl da değişmişti. Melekof ailesinde! Daha dün, Pantaleymon Prokofiyeviç kendini evin mutlak hâkimi görüyordu. Dediği dedikti, ailede kimse sözünden çıkmazdı. Çiftlik işi birlikte görülür, kederler, sevinçler paylaşılırdı. Hayat güçlü, sürekli bir uyum içindeydi. Aile sımsıkı, tek bir varlıktı. Oysa şu geçen bahardan bu yana her bir şey değişmişti işte. İlk ayrılan Dunya oldu. Babasının sözünü dinlemiyor değildi açıkça ama, payına düşen işi hiç de saklamadığı bir isteksizlikle yapıyordu. Kendisi için değil de, ele çalışırmış gibi. İçine kapanık bir kız olmuş çıkmıştı. Aileden değil derdin, öyle. Şen şakrak gülüşleri artık pek duyulmuyordu.

Gregor cepheye döndükten sonra Natalya da yaşlılardan daha uzak durmaya başladı. Hemen bütün vaktini çocuklarının yanında geçiriyor, yalnız onlarla serbestçe konuşuyor, onların dertleriyle uğraşıyordu. Usul usul, ama derinden, bir şeyin yasını tutar gibiydi. Ailenin öbür üyelerine tek bir kelimeyle olsun derdini açıp kederini paylaşmaya yanaşmadı. Kimseye gidip yakınmadı. Derdini hep kendine sakladı.

Darya'ya gelince, araba ve öküzlerle gittiği o yolculuktan sonra bütün bütün değişti o. Sık sık kaynatasına karşı geliyor, İlyinişna'nın sözünü hiç dinlemiyordu. Durup dururken herkesle

çatışıyordu. Hastayım dedi tutturdu, ot biçmeye gitmedi. Öyle bir hali vardı, sanki Melekoflarda daha birkaç gün anca kalacakmış gibi…

Pantaleymon'un gözleri önünde aile dağılıyordu. Bir o, bir de yaşlı karısı kalmıştı. Aile bağları, birden, hiç beklenmeksizin çözülüvermiş, o eski içtenlik, yakınlık kayıplara karışmıştı. Konuşurken birbirlerinin dalına basmadan edemez olmuşlardı. Artık hep bir arada da oturmuyorlardı masada, iyi geçinen bir aile gibi... Kazara bir araya düşmüş insanlara dönmüşlerdi.

Hep bu savaş yüzünden! Pantaleymon bunun pekâlâ farkındaydı. Dunya anasına babasına kızıyordu. Çünkü Mişa Koşevoy'a, bakire ihtirasının olanca hırçınlığıyla sevdiği adama, varma umudunu elinden almışlardı. Natalya içine kapanık doğmuş, hep öyle yaşamıştı. Şimdi de sessiz sedasız, Gregor'un Aksinya'yla en son takıntısının acısını çekiyordu. Pantaleymon hepsini, hepsini görüyordu ya ne yapsın?Aile içinde o eski düzeni bir türlü yeniden kuramıyordu. Bütün olup bitenlerden sonra, kıyasıya Bolşevik bir adama nasıl versindi kızını? Sonra, zaten, evlenmelerine rıza gösterseydi de neye yarardı? Damat olacak herif cephede, üstelik Kızıl Ordunun içinde, ordan oraya koşturup duruyordu. Gregor da öyle. O da. Ah, o subay üniforması olmayaydı üzerinde Pantaleymon gösterirdi ona gününü ya! Hem öyle bir gösterirdi, bir daha Aksinya'nın avlusuna gözünün ucuyla dahi bakmaya cesaret edemiyesiye! Bu savaş, ama, işte gelmiş her şeyi bozmuş, hayatını gönlünce yaşama, evini gönlünce yönetme imkânını elinden çekip almıştı. Bu savaş onu perişan etmişti. Çalışma şevkini kırmış, büyük oğlunu almış götürmüş, ailesinin içine anlaşmazlık, dik kafalılık sokmuştu. Olgun buğdaylar üzerinde fırtına geçer gibi gelmiş geçmişti üzerinden. Ama fırtınadan da sonra buğday dikelir yine, günün altında güzeldir. İhtiyar, ne ki, dikelemedi bu kez. İçinden her şeye boş verdi. Adam sen de!

General Sidorin'den armağan aldıktan sonra Darya'nın neşesi yerine geldi. Alandan döndüğünde heyecanlı ve mutlu görünüyordu. Gözleri parlaya parlaya madalyayı Natalya'ya gösterdi.

"Niçin verdiler onu sana?" diye hayretle sordu Natalya.

"Emmioğlu İvan Aleksiyeviç namussuzu için, Allah gani gani rahmet eylesin! Bu da Piyotra için." İçinde gıcır gıcır Don kredi paralarının durduğu paketi çalımla açtı gösterdi.

Ama tarlaya gitmedi yine de. Pantaleymon yemekle göndermek istedi onu ama razı edemedi.

"Rahat bırak beni, baba. Yolculuktan sonra öyle yorgunum ki!"

İhtiyarın yüzü asıldı. Darya onun gönlünü almak için işi şakaya vurdu:

"Böyle bir günde nasıl olur da beni zorla tarlaya gönderirsin? Günah valla! Benim için bayram bugün."

"Peki, yemeği ben kendim götürürüm," dedi ihtiyar. "Eee, para n'olacak?"

"N'olacak?" diye Darya şaşkınlıkla kaşlarını kaldırdı.

"Parayla ne yapmayı düşünüyorsun diye sordum?"

"O benim işim. Canım ne isterse onu yaparım."

"Evet ama… ne demek istiyorsun? Sana bu parayı Piyotra için vermediler mi?"

"Parayı bana verdiler, sen harcıyasın diye değil."

"Öyle ama sen bu aileden misin, değil misin?"

"Sen ailenin bu kadınından ne istiyorsun, baba? Parayı kendine mi alıkoyacaksın?"

"Hepsini demiyorum. Ama Piyotra, ne dersin, bizim oğlumuz muydu, değil miydi? Ha? Benim karıyla benim de bir payımız olması gerekmez mi yani?"

İhtiyar pek bir kararsızca hak iddia ediyordu paranın üzerinde. Darya hemen üste çıktı. Güvenli, sakin bir sesle konuştu:

"Zırnık koklatmam size! Bir ruble bile vermem! Bu parada senin hiç payın yok, olsaydı sana verirlerdi. Ne patırtı ediyorsun öyle, payım payım diye? Kimse paydan söz açmadı. Elini parama hiç uzatma, alamazsın!"

Pantaleymon bir daha denedi.

"Bizimle yaşıyorsun, ekmeğimizi yiyorsun. Bu ne demek bu? Yani her şey ortak olmalı demek. Herkes kendi işine bakacak olursa n'oluruz sonra? Ben buna müsaade etmem!" dedi.

Ama Darya parasını Pantaleymon'a vermeye hiç niyetli değildi. Arsız arsız gülümsedi:

"Ben seninle evli değilim ki, baba! Bugün sizinle yaşıyorum ama yarın evlenirim belki, ondan sonra bir daha zor görürsünüz yüzümü. Yediğim ekmeğin parasını da ödeyecek değilim ya! Sizin için tam on yıl çalıştım ben, on yıl!"

"Kendin için çalıştın ulan, günahkâr kaltak!" diye köpürdü Pantaleymon. Bir şey daha söyledi bağırarak ama Darya dinlemedi bile onu. Eteğinin ucunu ihtiyarın burnuna doğru savurarak döndü konuk odasına gitti. "Yanlış kapı çaldı, yanlış!" diye fısıldadı, alaycı bir gülümsemeyle.

Konuşmaları orda sona erdi. Doğrusu bu ya, Darya ihtiyarın öfkesinden korkup hakkından geçecek kadınlardan değildi.

Pantaleymon tarlaya gitmeye hazırlandı. Yola çıkmadan önce, İlyinişna'yla kısaca konuştu:

"Darya'ya göz kulak ol sen."

"Göz kulak mı olacak mışım? Niçin?" İlyinişna anlamadı.

"Niçin olacak, pılısını pırtısını toplar da kaçarsa sonra? Belkim bizim eşyalardan da alır götürür. Bana sorarsan bir kurduğu var kafasında… Delikanlının birini bulduysa, yakında evlenir mi evlenir hani."

"Belki haklısın," dedi İlyinişna. İçini çekti. "Köyün dışındaki Hokollar gibi yaşıyor. Hiçbir şeyi beğenmez, her bir şeye burun kıvırır… Bugünlerde bizden pek ayrı düştü. İstediğin kadar dene, bir kere dilim olmuş ekmeği somuna ekleyemezsin."

"Karıyı yeniden eklemeye çalışacağız da n'olacak? Öyle bir laf ederse sakın aptallık edip de tutayım deme, çıksın gitsin evden. Bıktım artık bu karının derdinden be!" diyerek Pantaleymon

arabaya tırmandı. Öküzleri dürtüklerken sözünün sonunu getirdi: "Ateşten kaçar gibi kaçıyor işten. Ama yemeğin en iyisini ister hep. Aklı fikri eğlencede. Piyotra da, nur içinde yatsın, gitti onun gibisini aldı. Ailede yeri yok. Kadın değil, baş belası!"

İhtiyarlar yanılıyorlardı. Kendine yeni bir koca bulmak Darya'nın aklının ucundan bile geçmemişti. Evliliği düşünmüyordu, başka bir derdi vardı.

O gün bütün gün şendi, herkesle iyi geçindi. Para kavgası bile keyfini kaçırmadı. Uzun bir zaman aynanın önünde döndü durdu, dört bir yönden madalyasını inceledi. Çizgili Sen Jorj şeridinin hangi cepkene daha iyi gittiğini görmek için tam beş kere üstünü değiştirdi. "Birkaç haç daha almalıyım şimdi," dedi kendi kendine. Sonra İlyinişna'yı konuk odasına çağırdı, avucuna iki tane yirmi ruble tıkıştırdı, ihtiyar kadının boğum boğum elini kendi ateş gibi yanan ellerine alıp göğsüne bastırdı, fısıldadı: "Piyotra'nın ruhuna dua okunması için. Söyle kilisede dua okusunlar. Biraz da yulaf haşlarsın, cemaate dağıtırlar." Birden ağlamaya başladı. Bir dakika sonra gözleri hâlâ yaşlı yaşlı parıldıyordu ama, Mişatka'yla oyuna dalmış, bayramlık ipek şalını çocuğun üzerine sarıyor, ömrü boyunca hiç ağlamamışcasına, tuzlu gözyaşının tadını hiç tatmamışcasına, gülüyordu.

Dunya tarladan döndükten sonra daha da neşelendi. Oturdu, madalyayı nasıl aldığını, generalin nasıl öyle ciddi ciddi konuştuğunu anlattı. Sonra Dunya'ya çaktırmadan Natalya'ya bir göz kırpıp şakacıktan ciddileşerek, Dunya'ya, onun, Darya'nın yani, Sen Jorj haçı alan bir subay dulu olarak subay rütbesine yükseltileceğini, yaşlı Kazaklardan kurulu bir bölüğe kumanda edeceğini bildirdi.

Çocukların gömleklerini onaran Natalya, Darya'nın söylediklerini dinlerken gülümsememek için kendini güç tutuyordu. Fakat Dunya hepten afallamıştı. Ellerini kavuşturup yalvardı:

"Darya, canım Darya, masal anlatmayı bırak şimdi, İsa hakkıyçün! O hale geldim ki, ne zaman doğru söylüyorsun, ne zaman atıyorsun bilemez oldum. Doğru dürüst konuşsana!"

"İnanmıyor musun bana? Çok akılsızmışsın sen de, kardeş! Sana doğruyu söylüyorum işte. Bütün subaylar cephedeler. Yaşlılara yürümesini, askerliği kim öğretsin? Sen bak hele, bak, bir emrim altına girsinler, ben nasıl idare ediyorum onları. Böyle yapacam, bak." Mutfağa açılan kapıyı kapadı, kaynanası görmesin diye, sonra eteğini alelacele bacaklarının arasına tıkıştırdı, bir eliyle aradan ucunu tuttu, çıplak düzgün baldırları parıldayarak odanın içinde yürümeye başladı. Dunya'nın önüne gelince durdu, taa göğüsten gelen bir sesle kumanda verdi:

"Moruklar, dik-kaat! Sakallarınızı dik tutun orda! Sola çark, hızlı adım, marş!"

Dunya kendine hâkim olamadı. Ellerini yüzüne kapatarak bastı kahkahayı. Natalya da gülüyordu.

"Yeter, yeter artık!" dedi. "Sonu kötüye varacak."

"Demek sonu kötüye varacak, ha? Peki öyleyse, sen hiç iyi bir şey gördün mü hayatında? Ben biraz güldürmesem bu evde küfleneceksin be!"

Darya'nın neşe fırtınası başladığı gibi ansızın dindi. Yarım saat sonra küçük odasına çekildi, uğursuz madalyayı hışımla göğsünden çekti koparttı, sandığın içine fırlattı. Yanaklarını ellerine dayayıp pencerenin önünde oturdu uzun bir zaman. Geceleyin çıktı bir yerlere gitti. Döndüğünde ilk horoz çoktan ötmüştü.

Ondan sonra dört gün tarlada canla başla çalıştı.

Kuru ot yapımı iyi gitmiyordu. İşçi yetmedi kimseye. Günde topu topu on iki, on üç dönüm biçilebiliyordu. Biçilen otlar yağmur yemiş, ıslanmıştı, o da işi bir güçleştirdi. Desteleri güneşte yayıp kurutmak gerekiyordu. Otu yığar yığmaz da yeniden yağmur yağmaya başladı, akşam olduktan sabah gün doğana kadar tam bir güz yağmuru sürekliliğiyle yağdı durdu. Sonra hava açtı. Doğudan bir rüzgâr esti. Bozkırda bıçkı makineleri yeni baştan takırdamaya koyuldu. Kararmış yığınlardan dört bir yana tatlı-acı bir küf kokusu saçıldı. Bozkır pusa sarındı. Ufku bekleyen höyüklerin silik çizgileri, derelerin mora saran derin kuytuları, uzak göl-

cüklerin üzerinde söğütlerin yeşil tepeleri, gökmavisi sisin içinden kararsızca belirdi.

Dördüncü günü Darya tarladan doğru nahiye merkezine gitmeye hazırlandı. Öğle paydosunda tarlada çardağın altına oturduklarında niyetini açınca, Pantaleymon hoşnutsuzluğunu belli eden alaylı bir sesle sordu ona:

"Acelen ne? Pazara kadar da mı bekleyemezsin."

"Yapılacak işim var. Beklemez."

"Bir güncük de mi beklemez?"

Darya dişlerinin arasından cevap verdi:

"Beklemez!"

"Eh, madem sabredemezmişsin, onca önemliymiş işin, git, n'apalım! Ama, yine de, neymiş söylesene şu acele işin senin? Bize de mi söylenemez yani?"

"Her şeyi bilirsen erken ölürsün."

Darya her zamanki gibi dobra dobra konuştu. Kızıp yere tükürен Pantaleymon da soruşturmayı kısa kesti.

Ertesi gün, nahiye merkezinden dönerken, Darya yoldan sapıp Tatarsk'a uğradı. Evde İlyinişna'yla çocuklardan başka kimse yoktu. Mişatka yengesine doğru koşacak oldu, Darya iteledi onu yanından, kaynanasına, "Ana, Natalya nerde?" diye sordu.

"Bostanda patates çapalıyor. N'apacaksın? Bizimki mi çağırıyor yoksa? Söyle ona, ne hali varsa görsün! Ben öyle dedim de."

"Kimse çağırmadı Natalya'yı. Konuşacağım bir şey var da onunla."

"Yayan mı geldin?"

"Yayan geldim."

"Bizimkiler işi bitiriyor mu yakında?"

"Belki yarına biter."

"Beklesen biraz, nereye koşturuyorsun öyle? Yağmur otu çok bozdu mu?" İhtiyar kadın basamaklardan inerken Darya'ya sordu da sordu.

"Pek o kadar değil. Neyse, ben gidiyorum şimdi, vaktim yok…"

"Bostan dönüşü buraya uğra da ihtiyara bir mintan götürürsün... duydun mu?"

Darya duymamış gibi yaparak hemen ağıla yöneldi. Nehrin kıyısında iskelenin yanında durdu, gözlerini yarı kapatıp Don'un yeşil enginliğine baktı. Nehirden yükselen taze, ıslak hava birden içini üşüttü. Bostanlara doğru yürüdü, kıyı kıyı.

Don üzerinde hafif meltem esiyor, martılar havada çemberler çiziyordu. Dalgalar tembel tembel gelip eğinik kıyıya vuruyorlardı. Saydam, leylak rengi bir pusa sarınmış kıraç tepeler güneşin alnında hafif hafif parıldıyordu. Öte yakadaki yağmurdan yunmuş koru, baharın ilk günlerinde gibi gencecik, taptaze bir yeşilliğe bürünmüştü.

Darya sancıyan ayaklarından pabuçlarını çıkardı oturdu kıyıda. Uzun bir zaman oturdu. Altında iri çakıllar ateş gibi kızmıştı. Avucunu gözüne siper edip martıların meyus çığlıklarını, suyun gide gele kıyıya çarpıp çırpınışını dinledi. O durgunluk, martıların yürek yaralayıcı haykırışları…

Natalya belini güçlükle doğrultup çapasını çitin tahtasına dayadı, Darya'yı görünce yanına gitti.

"Beni mi istedin, Darya?"

"Derdim var, sana geldim…"

Yan yana oturdular. Natalya başörtüsünü çıkardı, saçını düzelterek merakla Darya'nın yüzüne baktı. Darya'da son birkaç gündür beliren değişiklik karşısında şaşırdı birden: Yanakları çökmüş, yüzünün rengi küle çalmıştı. Alnında derin bir kırışık vardı. Gözleri gamlı gamlı bakıyordu.

"Neyin var senin? Yüzün bi kararmış ki!" dedi Natalya, acır gibi bir sesle.

"Benim yerimde olsan sen de kararırdın." Darya zorla gülümsedi, sustu. "Daha çok çapalıyacan mı?"

"Akşama biter. Peki ama n'oldu sana?"

Darya zorla yutkundu. Çabuk çabuk mırıldandı:

"Bak sana ne diyeceğim. Hastayım ben. Pis bir hastalık kaptım… Şu son yolculukta kaptım… Namussuz subayın birinden."

"Gördün mü yaptığını şimdi?" diye Natalya korku ve üzüntüyle ellerini çırptı.

"Öyle, yaptıklarımın cezası… Ama söylenecek bir şey yok, kimseden de yakınmıyorum… Benim kendi zayıflığım işte. Domuz, suyuma gitti, kandırdı beni… Bembeyaz dişleri vardı ya, içi bozuktu… Hapı yuttum ben."

"Oh canım, canım Darya'm, şimdi n'apacaksın?" Natalya büyüyen gözlerle baktı Darya'ya. Darya ilkin ayaklarına bakıyordu, sonra toparladı kendini, daha sakin konuştu:

"Daha yolda tuhafıma gitti. İlkin, dedim, belki işte… Biliyorsun, kadın kısmının bir dolu derdi olur. Geçen bahar da bir çuval buğday kaldırdıydım, tam üç hafta kanadım o yüzden. Neyse, sonra ama, baktım bu seferki değişik biraz… İşaretler de göründü sonra… Dün işte, nahiye merkezinde doktoru görmeye gittim. Utancımdan öleyazdım… Ama bitti şimdi… Uslu kız mükâfatını aldı sonunda!"

"Kendini iyileştirmen lazım. Pis bir hastalık bu, ayıp. Ama dediklerine göre böyle hastalıklar iyileşirmiş."

"Yok, kız, benimkisi iyileşmez." Darya çarpık bir gülümsemeyle, ateş gibi yanan gözlerini kaldırdı. Konuşmaya başladıklarından beri ilkti bu. "Benimkisi firengi, onun da hiç mümkünü yok. Burnun bir de bakıyorsun düşüveriyor… Kocakarı Andrinika gibi… Sen hiç gördün mü onu?"

"N'apacaksın peki şimdi?" Natalya ağlamaklı bir sesle sordu. Gözleri dolmuştu.

Darya epey bir zaman konuşmadı. Mısır sapına sarılı bir sarmaşık çiçeğini koparıp gözlerinin önüne kadar kaldırdı. Küçücük çiçeğini körpecik pembe kenarlı borusuna, ıpışıltılı öyle, yarı saydam, yok gibi, gün dökülü toprağın ağır kokusu sinmişti. Darya sanki hiç görmemişti onun gibisini, öyle bakıyordu çiçeğe, istekle,

merakla. Burun delikleri titreyerek kokladı çiçeği. Sonra, dikkatle, rüzgârdan kurumuş, un ufak olmuş toprağın üzerine, bıraktı.

"N'apacam diye soruyorsun. Nahiye merkezinden gelirken yolda düşündüm durdum… Canıma kıyıcam, n'apıcam! Yazık ama başka da çaresi yok gibi. İyileşmeye çalıştım diyelim, boşuna. Köyde duymayan kalmaz. Hepsi beni gösterecek, arkamdan gülecekler. Bu halimle kim alır beni? Güzelliğim kalmayacak, pörsüyüp gideceğim, canlı canlı çürüycem olduğum yerde. Yok istemem, ben!" Kendi kendisiyle tartışıyormuş gibi konuşuyordu. Bir şey söylemek isteyen Natalya'ya fırsat vermedi. "Viyeşenska'ya gitmeden önce pis bir hastalığa yakalandıysam eğer iyileşirim diye düşündüydüm. Babama parayı ondan vermedim. Hekime vermek için filan işe yarar dediydim… Ama şimdi fikrimi değiştirdim. Bıktım artık, bıktım! İyileşmek de istemiyorum!"

Korkunç, erkekçe bir küfür savurdu, tükürdü. Uzun kirpiklerinden sarkan bir gözyaşını elinin tersiyle sildi.

"Neler söylüyorsun? Tanrı'dan kork…" dedi Natalya, usulca.

"Hah, Tanrı'ymış! Tanrı'dan artık bana hayır gelmez. Zaten neydi ki, hayat boyu yolumu kesti!" Darya gülümsedi. O gülümsemesiyle de öyle, yaramaz, kurnaz. Natalya bir saniye için önünde eski Darya'yı görür gibi oldu. "Onu yapamazsın, bunu yapamazsın! Herkes sana kıyamet gününü hatırlatır, ödünü patlatır. Aman, günaha girme! Ama benim kendime vereceğim hükümden daha korkuncu kimsenin aklının kenarından bile geçemez. Natalya, her bir şeyden bıktım, bıktım vallahi! Gına geldi. Herkes bi kötü ki şu günler, kendimi öldürmek kolay olacak benim için. Ne önümde, ne ardımda kimsem var. Yüreğim de bomboş… Doğrusu ya, bomboş!"

Natalya üzerine vara vara tartıştı onunla. Düşünsün, taşınsın, intihar fikrini aklından kovsun diye yalvardı yakardı. İlkin onu dalgın dalgın dinleyen Darya birden toparlanıp sözünü kesti. Kızmıştı.

"Bırak bu lafları şimdi, Natalya! Buraya beni kararımdan

caydırasın diye, kendime yalvartmaya gelmedim. Seni uyarmaya geldim. Bugünden tezi yok bırakma çocukların yanıma yanaşsınlar. Hastalığım bulaşıcıymış diyor hekim. Ben de öyle işittiydim. İstemem çocuklar benden bu hastalığı kapsınlar. Görmüyor musun be, aptal kız? Sonra, ihtiyar kadına da sen söyle, benim yüzüm yok… Fakat ben… gidip hemen başıma ilmiği geçirecek değilim, korkma. Daha vakit var, dur hele… Biraz daha yaşıyacam. Hayatın tadına varayım hele bir. İyice bir helalleşmem gerek dünyayla. Biliyorsun ne biçim insanlarız hep. Yürek bir yere bağlandı mı, kör gibi gider durur insan… Şu benim hayatıma baksana. Kör gibiyim ben de. Ama Viyeşenska'dan dönerken, yakında bütün bunları bırakıp gideceğimi düşündüm de, sanki gözlerim dünyaya yeniden açılır gibi oldu. Don'a baktım, çırpın çırpın güneşin altında, gümüş gibi, öyle çırpıntılı, gözlerim yaşardı bakmaktan. Döndüm, her bir yana bakındım… Tanrım, ne güzeldi dünya! Ben hiç farkında değilmişim meğersem…" Sıkılgan sıkılgan gülümsedi, sustu. Yumruklarını sıktı, boğazında düğümlenen hıçkırığı tutarak yeniden konuşmaya başladı. Sesi daha tiz, daha gergin çıkıyordu. "Buraya gelirken birkaç kere ağladım… Köye yaklaştığımda nehirde yıkanan çocuklar ilişti gözüme… Onlara baktım, yüreğim dağlandı birden, ağlamaya başladım aptallar gibi. Kumların üstünde bir iki saat uzandım kaldım da öyle geçti. Kolay değil benim için öyle…"

Ayağa kalktı, etekliğini silkeledi, hep yaptığı gibi başörtüsünü düzeltti.

"Ölümü düşündüğümde bir tek neye seviniyorum, biliyor musun? Öbür dünyada Piyotra'yı yeniden göreceğim… 'Eee,' diyeceğim, 'dostum Piyotra Pantaleyeviç, çapkın karını al bakalım geri!'" Her zamanki uçarı şakacılığıyla ekledi sonra: "Ama orda beni dövemiyecek. Kavgacı adamları cennete almıyorlar, değil mi? Neyse, hadi alasmarladık, Natalya, canım. Anama şu derdimi söylemeyi unutma sakın!"

Natalya oturduğu yerde tozlu avuçlarını gözlerine kapatmıştı. Parmaklarının arasında gözyaşları çam kıymıkları arasında reçi-

ne gibi parıldıyordu. Darya çitin kapısına varınca arkasına döndü, kesin bir sesle konuştu:

"Bugünden sonra ben ayrı kaptan yemek yiyorum. Anama öyle söylersin. Ha, evet, bir şey daha: Söyle ona, babama hiç açmasın, yoksa delirir ihtiyar, kovar beni evden. O da bardağı taşırır işte. Şimdi ben doğru ot biçmeye gidiyorum Hoşça kal!"

XIV

Bozkırdan ertesi gün döndüler. Pantaleymon otu, yemekten sonra arabaya yükleyip getirmeye karar verdi. Dunya öküzlere su vermeye Don'a indi. İlyinişna'yla Natalya çabucak sofrayı kurdular.

Darya en son geldi sofraya, bir uca ilişti. İlyinişna onun önüne küçük çorba tabağının içinde lahana çorbası, bir kaşık, bir parça ekmek koydu, öbürlerinin çorbasını, her zamanki gibi, büyük ortak kaba boşalttı.

Pantaleymon şaşkın şaşkın baktı karısının yüzüne. Gözleriyle Darya'nın tabağını gösterip sordu:

"Onunkini niçin ayrı kodun? Dinimize imanı mı kalmamış artık?"

"Sen de ne istiyorsun yine? Yesene sen yemeğini!"

İhtiyar, Darya'ya şakacı bir göz atıp gülümsedi: "Aha, anladım, madalya aldı ya, ortak kaptan yemek istemiyor gayri. Neyin var, Darya? Bizimle bir kaptan yemeyi kendine yediremedin mi yoksa?"

"Yoo! Yememem gerek de,"dedi Darya, boğuk bir sesle.

"Niçin?"

"Boğazım ağrıyor."

"N'apalım boğazın ağrıyorsa?"

"Viyeşenska'da hekime gittim, sizinle aynı kaptan yememem lazımmış, öyle dedi."

"Benim de boğazım ağrıdıydı bir kere, ama kimseden ayırma-

dım kendimi, çok şükür kimseye de bir hastalık geçirmedim. Ne biçim soğuk algınlığıymış ki bu seninkisi?"

Darya sarardı, eliyle dudaklarını sildi, kaşığı bıraktı. Kocasının patavatsızlığına kızan İlyinişna hırslandı:

"Yine ne tedirgin ediyorsun kadını? Masada hiç rahat huzur yok senden. Kene gibi yapışıyorsun, bir bela oluyorsun ki insanın başına!"

"N'oluyor, ne bu telaş yahu?" diye Pantaleymon hırslanıp hırladı. "Bana ne be, ne yaparsan yap!"

O kızgınlıkla ağzına bir kaşık sıcak çorba attı, boğazı yandı, çorbayı tükürüp sakalına saçarak çılgınlar gibi kükredi:

"Doğru dürüst yemek sunmasını bile bilmiyorsunuz, tümünüzün Allah belasını versin! Ateşten alındığı gibi gelir miymiş çorba sofraya?"

"Yemek yerken daha az konuşsaydın ağzın yanmazdı," dedi İlyinişna.

Babasının alı al, moru mor bir yüzle sakalından lahanaları, bir de bir patates parçası ayıkladığını gören Dunya az kalsın katıla katıla gülecekti. Ama herkes öyle ciddi duruyordu ki, çekindi, yerli yersiz gülmemek için gözlerini yana çevirdi.

Yemekten sonra ihtiyarla iki gelini ot getirmeye gittiler. Pantaleymon uzun bir yabayla otu alıp alıp arabaya attı. Natalya küf kokulu yığını ezip bastırdı. Tarladan Darya'yla birlikte döndüler. Pantaleymon yaşlı öküzlerle önden yürümüştü.

Höyüğün ardında güneş batıyordu. Biçili bozkırdan yükselen acı pelinotu kokusu akşama doğru şiddetini arttırdı, ama aynı zamanda daha yumuşak, daha hoş bir koku oldu, gün boyunca insanı tıkayasıya çarpan ağırlığını yitirdi. Hava serinliyordu. Öküzler hevesle yürüyorlar, yaz yolunda toynaklarından saçılan ağır toz dalga dalga kabarıp yol kenarında biten dikenlerin üstüne yağıyordu. Dikenlerin al taçlı çiçekleri üzerinde arılar vızıldıyordu. Bozkırda bağıra çağıra bir küme yağmur kuşu uçuyordu, uzakta bir gölcüğe doğru.

Darya iki yana sallana sallana giden arabada yüzüstü uzanmış, dirseklerine dayanmıştı. Arada sırada Natalya'ya bakıyordu. Natalya, düşünceli, günün batışını seyre dalmıştı. Sakin, açık yüzüne bakır alı bir ışık vurmuştu. "Natalya mutlu. Kocası var, çocukları var, başka ne ister? Ailede herkes seviyor onu. Ama ben, benim işim tamam. Ben ölünce kimse ardımdan gözyaşı dökmeyecek." Darya böyle gıptayla eltisini düşünürken, birden içinde bir duygu kıpırdandı, bir şey yapıp Natalya'yı bozmak, canını yakmak istedi. Niçin, o, Darya, bir o ikide bir böyle umutsuzluğa kapılsındı? Niçin o, yalnız o, durmadan boşa çıkan hayatını düşünsündü, acı çeksindi? Natalya'ya bir daha baktı, çabuk çabuk, içten olmasına çalıştığı bir sesle konuştu:

"Natalya, sana bir sırrımı açmak istiyorum."

Natalya hemen cevap vermedi. Güneşin batışına dalmış, daha Gregor'un sözlüsü olduğu günü hatırlamıştı. Eve onu görmeye geldiği gün. Ayrılırken, kapıya kadar geçirmişti onu. O gün de gün böyle alev alev batıyordu. Batıda ahududu rengi bir ışıltı, yaygın. Söğütlerin arasında gaklayan kargalar. Gregor eyerin üstünde yarı yan dönmüş, sürmüş atını gitmişti. Ardından bakıp kalmıştı o da, nedense hüzünden gözleri yaşarmıştı. Uçları sivri bakire memelerine ellerini bastırmış da yüreğinin küt küt attığını duymuştu… Darya ansızın sessizliği bozunca sıkıldı, isteksizlendi:

"Nedir, ne söyleyeceksin?"

"Ben bir günah işledim, Natalya. Hatırlıyor musun, hani Gregor cepheden izinli geldiydi köye? O akşam işte, ineği sağıyordum, kulübeye girerken Aksinya çağırdı beni. Evine çağırdı, bu yüzüğü verdi. Zorla tutuşturdu elime…" Darya altın yüzüğü parmağında çevirdi. "Gregor'u ona göndermemi istedi. Çok ısrar etti. Ben de, eee, bana ne dedim, gittim söyledim Gregor'a. Bütün o gece… hatırlıyor musun, Kudinof geldi, konuştuk dediydi? Yalandı tabii. Aksinya'nın yanındaydı o gece."

Natalya uyuşmuştu sanki. Oturduğu yerde kanı çekilmiş bir yüzle, eline geçirdiği bir parça kuru yoncayı kırdı durdu, kırdı durdu.

"Kızma bana, Natalya, sana söylediğime de bak şimdi pişman oldum işte," dedi Darya, alçakgönüllülükle, Natalya'nın gözlerinin içine bakmaya çalışarak.

Natalya sesini çıkarmadı. Ağlamamak için kendini zor tuttu. Yeniden üzerine varan keder öyle beklenmedik, öyle ağırdı, Darya'ya cevap verecek gücü yoktu. Çarpılan yüzünü saklamak için başını öte yana çevirmekten başka bir şey yapamadı.

Araba köye yaklaşırken, Darya kendine kızmış, düşünüyordu: "Şeytan kışkırttı beni böyle. Şimdi bütün bir ay ağlar durur. Bilmiyeydi n'olurdu sanki? Bunun gibi inekler için kör kalıp yaşamak daha iyidir." Sözlerinin etkisini birazcık olsun yumuşatmak için, "O kadar da üzülme," dedi. "Ne var öyle içini çekecek? Benim derdim seninkinden büyük, bak ben başımı eğiyor muyum hiç? Zaten, kim bilir, belkim o gece onunla değildi de, sahiden Kudinof'u görmeye gitmişti. Peşinden gitmedim ya! Yakayı ele vermeyene kimse hırsız diyemez."

"Nereye gittiğini bildiydim ben," dedi Natalya, sakin bir sesle. Başörtüsünün ucuyla gözünün yaşını sildi.

"Madem bildin, niçin sormadın ona? Aptal kız, sen de! Benim elimden kurtulamazdı. Onu öyle bi köşeye sıkıştırırdım ki neye uğradığını şaşırırdı!"

"Gerçeği öğrenmekten korktum… Ne sanıyorsun? Kolay mı?" dedi Natalya. Heyecandan kekeliyordu. Gözleri birden harlandı. "Sen belki… Piyotra'yla öyle yaşadın… ama ben bütün o… bütün o çektiklerimi hatırlıyorum da… şimdi bile… ah!"

"N'apalım öyleyse, unut gitsin," diye Darya toyca öğüt verdi.

"Öylesi unutulmuyor. Hiç unutulmuyor!" Natalya garip, kısık bir sesle haykırdı.

"Ben olsam unuturdum. Boşuna telaş bu seninkisi."

"Sen kendi hastalığını unut!"

Darya birden gülmeye başladı.

"Keşke unutabilsem, ama bırakmıyor ki, nalet! Bak bana,

Natalya, istersen Aksinya'ya sorar öğrenirim ben. Söyler bana. Söylemezse Allah cezamı versin! Kadın kısmısı kendini bir seven var mı, kimdir, nasıl sever, başkasına söylemese kudurur. Ben kendimden biliyorum."

"Senden yardım isteyen yok. Bir kere etmişsin, yeter," dedi Natalya, kuru kuru. "Ben kör değilim, biliyorum niçin söyledin sen bunu bana. Benim için üzüldüğünden mi söyledin sanki? Beni daha az mutlu görmek istedin, ondan söyledin…"

"Haklısın," dedi Darya, içini çekti. "Ama sen de bi düşün bak, tek ben mi kaldım bu dünyada acı çekecek, ha?"

Arabadan kayıp indi, dizgini eline aldı, bezgin adımlarla yürüyen öküzleri bayır aşağı çekti götürdü. Kulübeye giden yolun başına vardıklarında arabaya yaklaşıp konuştu:

"Natalya, canım, sana bir sorum var… Kocanı çok mu seviyorsun?"

"Elimden geldiğince," dedi Natalya, belirsizce.

"Seviyorsun o halde." Darya içini çekti. "Ama ben kimseyi çok sevemedim. Köpek nasıl severse ben de öyle. Orda, burda, nerde olursa… Yeniden doğabilsem, hayatımı başka türlü yaşardım."

Kısa yaz akşamının ardından hava kararadı. Otu avluda karanlıkta tınazladılar. Kadınlar hiç konuşmadan çalışıyorlardı. Pantaleymon ona bağırdı durdu da Darya bir kerecik olsun karşılık vermedi.

XV

Don Ordusu ile Yukarı Don isyancılarının birleşik kuvvetleri Ust-Medveditskaya'dan çekilen düşmanın peşine düşerek kuzeye doğru ilerlediler. Şaşkin'de Dokuzuncu Kızıl Ordunun dağınık alayları Kazakları durdurmaya çalıştılarsa da mevzilerinden püskürtüldüler, fazla direnmeden Çaritsin demiryolu yakınına kadar geri çekildiler.

Gregor ve tümeni de katıldı savaşa. Cenahtan hücuma uğra-

yan General Stulof'un piyade tugayına hayli yardımları dokundu. Gregor'un hücuma kaldırdığı Yermakof'un atlı alayı iki yüz kadar Kızıl Ordu erini tutsak etti, dört makineli, on bir cephane arabası ele geçirildi.

İkindi vakti Gregor Birinci Alaydan birkaç Kazak süvarisiyle Şaşkin'e girdi. Tümen karargâhının yerleştiği evin yakınında bir yerde yoğun bir tutsak kalabalığı duruyordu: Pazen gömlekleri, donlarıyla bembeyaz bir yığın adam. Başlarında muhafızları: Yarım Kazak Bölüğü. Tutsakların çoğunun ayaklarından çizmeleri alınmış, giysileri çıkarılmış, don paça kalmışlardı. Orda burda göze çarpan tek tük kirli hâki asker ceketi, yığının ak görünümünü parçalıyordu.

Prokor Zikof tutsakları gösterip, "Şunlara bak, kaz gibi beyazlanmışlar!" diye haykırdı.

Gregor dizginlere asıldı, atını yan çevirdi. Kazakların arkasında duran Yermakof'u yanına çağırdı.

"Daha yakın gelsene! Ne öyle başkalarının arkasına saklanıyorsun?"

Yermakof yumruğunu ağzına tutup öksürerek atını sürdü geldi. Seyrek kara bıyıklarının altında, ezik dudaklarında katılmış kan vardı. Sağ yanağı şişmiş, morarmıştı. Hücum sırasında atı dörtnal giderken altında sendeleyip düşmüş, Yermakof beş adım öteye uçmuştu, taş gibi. Sonra nadasa bırakılmış bir mısır tarlasının tümsekleri üstünde bir süre kaymıştı. Atı da, kendi de aynı anda ayağa fırlamışlardı. Bir dakika sonra Yermakof yine eyeri üstündeydi. Başı açık, yüzünden kanlar aka aka, elde pala, bayır aşağı akan Kazak süvarilerine yetişmeye gidiyordu.

"Niçin saklanacakmışım?" dedi, Gregor'la bir hizaya gelince. Sesinde belli bir şaşkınlık ifadesi vardı. Kan çanağına dönmüş gözlerinde savaşın ateşi daha sönmemişti. Sıkıldı, gözlerini kaçırdı.

"Süt dökmüş kediye dönmüşsün! Ne diye öyle arkamdan geliyorsun?" dedi Gregor, kızgın.

Yermakof şiş dudaklarını büküp zorlukla gülümsedi. Tutsaklara baktı.

"Ne sütü? Nedir? Bırak şu bilmecelerini şimdi. Zaten bilemem de, baş üstü atımdan düştüm bugün…"

Gregor kırbacıyla tutsakları gösterip, "Senin marifetin mi bu?" diye sordu.

Yermakof tutsakları sanki yeni görüyormuş gibi pek şaşmış göründü.

"Hay Allah! İtoğlu itler! Namussuzlar! Soymuşlar adamları. Peki ama ne zaman yaptılar bunu? Akıl almaz, valla! Daha bir dakika olmadı yanlarından ayrılalı. Emir verdim, kıllarına dokunulmayacak dedim. Bir de şimdi bak şunlara! Zavallıları yolunmuş kuşa çevirmişler."

"Beni uyutmaya kalkma, Karlampi. Yine ne numara çeviriyorsun? Sen mi emir verdin bunları soysunlar diye?"

"Allah göstermesin! Aklını mı kaçırdın, Gregor Pantaleyeviç?"

"Emrimi hatırlıyor musun?"

"Yani, hani şu?.."

"Evet, o!"

"Hatırlamaz olur muyum? Ezberimde bile, okulda bize öğrettikleri şiirler gibi..."

Gregor ister istemez gülümsedi. Eğilip Yermakof'un kılıç kemerinden kavradı. Bu gözüpek, atılgan kumandanını da az sevmiyordu.

"Karlampi, bana bak, kes numarayı! Niçin bıraktın yapsınlar bunu? Karargâhta Kopilof'un yerine getirilen albay rapor edecek, senden hesap soracaklar. O zaman hoşuna gitmeyecek ama. Sorular, sorgular peşi sıra..."

"Dayanamadım, Pantaleyeviç!" diye Yermakof yüzünde ciddi, sade bir ifadeyle cevap verdi. "Yepyeniydi urbaları. Heriflere Ust-Medveditskaya'da yeni urba dağıtmışlar. Benim oğlanların üstü başı perişan, evlerinde de bir şeycikleri yok. Zaten cephe gerisine gönderilince neleri var neleri yok hep alınacak. Yani bunları biz tutalım, gerideki fareler mi soysun? İyisi mi bizim çocuklar giysin

urbaları. İstedikleri kadar hesap sorsunlar, hava alırlar! Sen de üzerime varma. Benim bu işten hiç haberim yok, bilesin. Nerden de yapmışlar, kim yapmış? Allah Allah!"

Tutsaklarla bir hizaya geldiler. Mırıltılar kesildi. Kenarda duranlar atlıların yolundan kaçtılar. Kazakları, asık yüzlerinde korku ve merakla seyrediyorlardı. Bir Kızıl Ordu eri Gregor'un kumandan olduğunu anlayıp yanına geldi, eliyle üzengiye dokundu:

"Kumandan yoldaş, Kazaklarına söyle de hiç olmazsa kaputlarımızı versinler bize. Hiç olmazsa o kadarcık acıyın. Geceleri soğuk oluyor, halimizi de görüyorsun, çırılçıplağız."

"Yaz ortasında üşüyüp donmazsın, merak etme!" diye Yermakof hırçın bir sesle susturdu adamı. Atıyla onu yana iteleyip Gregor'a döndü: "Sen üzülme, şimdi söylerim urbalarından bir kısmını geri verirler. Hadi şimdi, basın geri, basın, savaşçılar sizi! Kazaklarla savaşa çıkacağınıza siz oturun da donlarınızda bit kırın, ulan!"

Karargâh odasında, tutsak düşen bölük kumandanını sorguya çekiyorlardı. Yeni kurmay başkanı Albay Andreyanof, köhne muşamba örtülü bir masanın arkasında oturmuş, yaşlıca, küt burunlu, şakaklarında saçlar çok kırlaşmış, çocuklar gibi kocaman yelken kulaklı bir adamdı. Kızıl kumandan birkaç adım ötede masanın önünde duruyordu. Andreyanof'la birlikte tümene atanan kurmay subaylardan biri, yüzbaşı Sulin, zabıt tutuyordu.

Kızıl kumandan boylu boslu, pos bıyıklıydı. Çok kısa kırpılmış kül akı saçları vardı, Sarıya boyalı döşemenin üstünde ayak değiştirip duruyor, arada sırada albaya bakıyordu. Kazaklar her şeyini almışlar, yalnız sarı pazenden asker iç gömleği kalmıştı üstünde. Pantolonunu da almışlar, yerine orası burası yamalı, çizgileri soluk bir Kazak şalvarı vermişlerdi. Gregor masaya yanaşırken, mahpusun bir acele, sıkılgan, kıçı yırtık şalvarını üstüne sarıp çıplak vücudunu örtmeye çalıştığını gördü.

"Orel, Taşra Askeri Levazım Dairesi mi dedin?" Albay, gözlüklerinin üzerinden hızla adama bakıp sordu. Sonra gözlerini indirdi, yarı yumdu, elinde duran bir belgeyi incelemeye koyuldu.

"Evet."

"Geçen yıl sonbaharda, değil mi?"

"Sonbahar sonunda."

"Yalan söylüyorsun."

"Doğruyu söylüyorum."

"Yalan söylüyorsun diyorum sana!"

Adam omuzlarını silkip sustu. Albay, Gregor'a baktı. Mahpusu başıyla gösterip küçümseyerek konuştu:

"Gör işte! İmparatorluk Ordusunda subaymış vaktiyle, ama şimdi, gördüğün gibi, Bolşevik olmuş! Yakayı ele verdi ya, şimdi bize Kızılların arasına kazara karıştığını, zorla askere alındığını anlatmaya çalışıyor. Lise talebesi bir genç kız gibi saçma sapan, çocukça yalanlar söylüyor, sonra da yalanlarına inanalım istiyor. Vatana ihanet ettiğini kabullenmeye cesareti yok, tabii... Korkuyor rezil!"

Adam zorlukla konuştu:

"Ama sizde bir tutsağa hakaret edebilecek kadar cesaret olduğunu görüyorum, albayım."

"Rezillerle konuşmam ben."

"Fakat konuşmak hakkımdır!"

"Dikkat et, bak, başka türlü hareket etmeye zorlama beni!"

"Sizin durumunuzda onu yapması kolay. Daha da önemlisi, hiçbir tehlikesi yok."

Ağzını açıp tek kelime söylemeyen Gregor geldi masaya oturdu. Dudaklarında anlayışlı bir gülümsemeyle tutsağa baktı. Adam öfkeden bembeyaz kesilmişti. Korkusuz konuşuyordu. "Albayın bastı damarına," diye düşündü Gregor, memnunlukla, Andreyanof'un tombul, kırmızı, asabi asabi seğiren yanaklarına garezkâr bir sevinçle bakarak.

Daha ilk karşılaşmalarında yeni kurmay başkanından hoşlanmamıştı. Andreyanof Dünya Savaşı süresince bir kerecik olsun

cepheye adım atmamış bir subaydı. İşini uydurmuş, sözü geçer memurların, aile tanışlarının iltimaslarıyla gerilerde, emin görevlerde gününü gün etmiş, hatta iç savaşta bile açıkgözlük edip geride görev almıştı Novoçerkask'da. Neden sonra, Ataman Krasnof'a iktidardan el çektirilince, cepheye gitmek zorunda kalmıştı.

Andreyanof'la Gregor iki gece aynı evde kaldılar, o iki gece içinde Gregor subayın ne kadar dindar olduğunu, gözleri yaşarmadan ibadetten söz edemediğini karısının dünyanın en erdemli kadını, adının da Sofiya Aleksandrovna olduğunu, bir vakitler ataman yardımcısı von Grabbe'nin bile ona kur yaptığı halde iş çıkaramadığını kendi ağzından, öğrendi. Albay, babasının çiftliği hakkında da bir dolu bilgi verdi. Albay olana kadar nasıl uğraştığını anlattı, 1916'da birlikte ava gittiği yüksek mevki sahibi kişilerden söz etti. Oyunların en soylusu briçti, içkilerin en yararlısı kimyonlu konyak, atanmaların en kârlısı da levazım bölümünde hizmet!

Ne zaman yakında bir tüfek patlasa Albay Andreyanof yerinden sıçrar, çok zorunlu kalmadıkça ata binmezdi. Nedeni: Karaciğer rahatsızlığı. Genel Karargâh muhafızlarının sayısını artırmayı kendine dert edinmişti. Kazaklardan nefret ettiğini gizlemiyordu. 1917'de bütün Kazaklar hainlik etmişlerdi. O tarihten itibaren o da, hiç ayırdetmeksizin bütün "aşağı tabaka"dan nefret eder olmuştu. "Rusya'yı yalnız soylular kurtarabilir," diyor, kendisinin de soylu bir aileden geldiğini, Andreyanofların bütün Don ilinde en eski, en şerefli ailelerden biri olduğunu belirtmeden geçmiyordu.

Tabii en büyük kusuru gevezeliğiydi. O yaşlıca, önü alınmaz, korkunç gevezelik. Bir çeşit konuşkan, zekâsı kıt adam vardır, hayatları boyunca her şey ve herkes hakkında ucuz yargılara varmayı kendilerine iş edinirler ve bir de öylelerinin yaşlanma yıllarında kapıldıkları bir gevezelik vardır, işte öylesi.

Gregor onun gibilerini çok görmüş, tümünden nefret etmişti. Andreyanof'la bütün gün karşılaşmamaya çalışır, karşılaşmazdı. Ama geceyi geçirmek için mola verdiklerinde hiç sektirmez, çıkar gelirdi herifçioğlu. Gelir sorardı hemen: "Aynı evde kalsak mı bu gece?" Sonra Gregor'un cevabını beklemeden eklerdi: "Piyade

hücumunda Kazaklara güven olmaz diyorsun ya sen, dostum, ben Majestelerinin maiyetinde subayken... Hey, getirin ordan benim sandığımla yatağımı buraya!" Gregor uzandığı yerde yumar gözlerini, "Ya sabır!" der, dinlerdi. Sonra da durup dinlenmeden çene çalan adama saygısızlıkla döner sırtını, kaputunu başına çekip sessiz, kızgın, düşünürdü: "Burdan atanmam çıksın, o saat kafasına bir şey indirecem! Hiç olmazsa bir hafta konuşmaz ondan sonra."

"Uyuyor musun, bölük kumandanı?" Andreyanof sorardı. "Evet," derdi Gregor, kısık bir sesle. "Kusura bakma, daha sözümü bitirmedim." Hikâye devam ederdi. Gregor uykuya dalarken düşünürdü: "Bu papağanı başıma kasten musallat ettiler! Fitzhalarof bir tedbir mi alıyor nedir? Kim böyle bir herifle doğru dürüst iş görebilir?" O uykuya daldığında albayın keskin, kıvrak sesi, teneke damı döven ince yağmur misali, öter dururdu.

Tutsak düşen Kızıl kumandanın çalçene kurmay başkanının ağzının payını verdiğini görünce Gregor doğrusu pek sevindi. Sevinmekte de haksız değildi hani.

Andreyanof tam bir dakika konuşmadı. Gözleri yarı kapanık, oturdu oturduğu yerde. Yelken kulaklarının uzun memeleri kızıla kesmişti. Masanın üstünde duran etli beyaz eli, işaret parmağında som altın yüzükle birlikte tir tir titriyordu.

"Bana bak, köpek!" dedi, heyecandan burulmuş bir sesle. "Seni buraya bana cevap yetiştiresin diye getirmedim, unutma! Anlamıyor musun, ne yaparsan yap yakanı kurtaramayacaksın!"

"Onu gayet iyi anlıyorum."

"Anlarsan senin için daha iyi olur! Aslında bana vız gelir, Kızıllara kendi dileğinle mi katıldın, yoksa zorla mı alıp götürdüler. Orası önemsiz. Önemli olan, yalandan bir şeref anlayışı bahane edip konuşmuyorsun."

"Şeref konusunda sizinle ayrı görüşlere sahibiz herhalde..."

"Çünkü sende hiç şeref kalmamış, hepsi bu..."

"Bana karşı davranışınıza bakılırsa sizde öteden beri hiç olmadığı anlaşılıyor."

"Galiba, işi bir an önce bitirmek niyetindesin?"

"Uzatmaya çalışmanın ne anlamı var? Boşuna beni korkutmaya kalkmayın, yapamazsınız."

Andreyanof titreyen parmaklarıyla sigara tabakasını açtı, bir sigara yaktı, çabuk iki nefes çekti, tekrar mahpusa döndü.

"Sorulara cevap vermeyi reddediyorsun demek ki?"

"Kendime dair her şeyi söyledim."

"Senin canın cehenneme, be! Seninle mi uğraşacağım ben, işim yok da? Lütfen şu soruya cevap ver: Sebriyakovo İstasyonu'ndan ne kadar takviye aldınız, ne aldınız?"

"Söyledim ya size, bilmiyorum."

"Biliyorsun!"

"Pekâlâ. Madem öyle, biliyorum. Ama size söylemeyeceğim!"

"Şimdi emreder tüfek harbisiyle dövdürürüm seni, bak o zaman nasıl söylersin!"

"Sanmıyorum." Adam sol eliyle bıyıklarına dokunup, kendine güvenle gülümsedi.

"Kamişinski Alayı bu savaşa katıldı mı?"

"Hayır."

"Fakat sol kanadınızı süvari tutuyordu. Hangi alaydı o?"

"Size bir kere daha söylüyorum, bu tür sorularınızı cevaplandırmıyacağım!"

"Karar senin. Ya şimdi köpek gibi dilini çözersin, ya da on dakikaya kadar duvarın önüne çekilirsin. Hadi bakalım!"

Mahpus hiç beklenmedik, tiz bir sesle karşılık verdi:

"Yeter artık be, bıktım senden, ahmak herif! Alık! Sen benim elime düşseydin ben seni böyle sorguya çeker miydim sanki?"

Andreyanof sarardı, eli tabanca kılıfına gitti. Gregor yavaşça yerinden doğrulup elini kaldırdı.

"İyi, iyi, yeter artık," dedi. "İyi çene çaldınız, yetti. İkiniz de çabuk kızan adamlarsınız, anlaşılıyor... Bir anlaşmaya varamadı-

nız ama zararı yok. Konuşacak konu kalmadı. Kendi adamlarını ele vermemekte diretiyor. Haklı. Yaman herif, valla! Bu kadar dayanacağını ummamıştım."

"Ama, müsaade et de..." dedi Andreyanof. Nevri dönmüştü. Tabanca kılıfını açmaya çalışıyor, yapamıyordu.

"Yok, müsaade etmiyorum!" dedi Gregor, neşeli bir sesle. Masanın yanına gidip tutsağın önüne geçti. "Bir tutsağı öldüreceksin de n'olacak? İnsan utanır bu durumda bir adamın üzerine varmaya yahu! Silahı yok, tutsak düşmüş, esvapları bile alınmış sırtından, sen tutmuş ona silah çekiyorsun..."

"Çekil kenara! Bu rezil bana hakaret etti!" Andreyanof, Gregor'u şiddetle yana iterek tabancasını çekti.

Mahpus yüzünü pencereye döndü, üşümüş gibi omuzlarını büzdü. Gregor albayı seyrediyor, hem de gülümsüyordu. Albay tabancasının kabzasını avucunda sıkarak havada bir tuhaf salladı, sonra indirdi namluyu, öte yana döndü.

"Elimi kirletmek istemiyorum..." dedi, kısık bir sesle. Derin bir soluk aldı. Kuruyan dudaklarını yaladı.

Gregor gülümsüyordu. Bıyıklarının altında beyaz dişleri parıldayarak konuştu:

"Kirletmezdin ki! Hele iyi bak, kurşun yok tabancada. Bu sabah kalkınca masadan aldım baktım, tek kurşun yoktu içinde. Bir iki aydır da temizlenmemiş, belli. Teçhizatına hiç iyi bakmıyorsun, haber vereyim."

Andreyanof yere baktı. Sonra tabancasının topunu döndürerek gülümsedi.

"Hay Allah! Haklısın..."

Olayı sessizce, dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle seyreden Yüzbaşı Sulin tuttuğu zaptı yuvarladı, sesinde hoş bir çınlamayla, "Size birkaç kere söylemiştim, Semyon Polikarpoviç," dedi, "silahlarınızı çok kötü tutuyorsunuz. Bugünkü olay ne kadar haklı olduğumu gösterdi işte."

Andreyanof kaşlarını çatarak haykırdı:

"Hey, kim var orda? Erlerden kimse var mı?"

İki emir eriyle muhafızların kumandanı ön odadan çıkıp geldiler.

"Götürün bunu!" Andreyanof başıyla tutsağı gösterdi.

Adam yüzünü Gregor'a döndü, önünde sessizce eğildi. Kapıya yürüdü. Kıpkızıl bıyıklarının altında dudakları belli belirsiz bir minnet ifadesiyle gülümsüyormuş gibi geldi Gregor'a.

Adamın ayak sesleri uzaklaşırken Andreyanof bezgin bir tavırla gözünden gözlüklerini çıkardı, ufak bir güderi parçasıyla camlarını temizlerken çatlak bir sesle, "O alçağı çok iyi savundun doğrusu," dedi. "Takdiri sana ait ama o herifin önünde tabancamdan öyle söz edip beni güç durumda bırakmaktan kastın neydi?"

"Bir kötülük yok canım bunda," dedi Gregor, kurmay başkanının gönlünü alırcasına.

"Belki yok ama yine de yapmamalıydın. Herifi öldürebilirdim. Mendebur, alçak! Sen gelmeden önce yarım saat uğraştırdı beni. Ne yalanlar söyledi, neler demedi! Yanlış bilgi verdi üstelik. Ortadaydı yanlış olduğu. Sonunda yalanını yakaladım, o zaman açıkça reddetti konuşmayı. Düşmana askeri sırları açıklamasına subay şerefi elvermezmiş! Köpoğlu köpek, kendini Bolşeviklere kiralarken düşünmedi ama subay şerefini... Bana kalırsa onu ve kumandanlardan iki kişiyi sessiz sedasız kurşuna dizmeliyiz. Bu durumda anlaşılıyor ki, elde etmek istediğimiz bilgileri bize verecek değiller, o bakımdan da bize bir faydaları dokunmayacak. Namussuzluk iliklerine işlemiş. Acıyacağız heriflere de ne olacak yani? Ne dersin?"

Gregor soruya cevap vereceğine, "Bölük kumandanı olduğunu nerden öğrendiniz?" diye sordu.

"Kendi adamlarından biri onu ele verdi."

"Bana kalırsa o adamı kurşuna dizelim, kumandanlara dokanmayalım," dedi Gregor. Meydan okurcasına bir baktı Andreyanof'a.

Albay omuzlarını silkip gülümsedi, kötü bir şakaya gülümser gibi.

"Hayır, ciddi konuşuyorum, ne dersin?"

"Ne diyeceğim, söyledim işte!"

"Afedersin ama, hangi gerekçeyle?"

"Hangi gerekçeyle mi? Rus ordusunda disiplin ve düzen bozulmasın diye. Dün akşam yatarken, albayım, hatırlıyor musunuz, Bolşevikleri tepeledikten sonra gençler arasında yaygın Kızıl salgını temizlemek için orduya verilecek düzen hakkında bir dolu akla yakın sözler ettinizdi. Sizinle tastamam aynı fikirdeydim, hatırlıyor musunuz?" Gregor bıyıklarını sıvazlıya sıvazlıya albayın yüzündeki ifadeyi inceledi. Sonra devam etti: "Ama şimdi ne öneriyorsunuz? Orduda askerlerin maneviyatını bozmak için birebirdir bu sizin dediğiniz. Askerler, akıllarına estiği gibi subaylarını ele vereceklerini sanacaklar ki, felâket! Sonra, günün birinde biz kendimizi de bu durumda bulsak n'aparız, siz hiç onu düşündünüz mü? Kusuruma bakmayın ama ben sizin fikrinizde değilim."

"Nasıl istersen," dedi Andreyanof, soğuk bir tavırla. Gözlerini Gregor'un yüzüne dikmişti. İsyancı kumandanın kendine özgü bir ahlâk anlayışına sahip acayip biri olduğunu duymuştu ama bu kadarını da beklemiyordu. "Elimize düşen Kızıl kumandanlara her zaman yaptığımız budur, özellikle eski subaylar olursa. Senin bu söylediklerini hiç düşünmemiştim. Bu kadar açık bir meselede bu tutumunu anlamıyorum doğrusu," demekle yetindi.

"Savaşta elimize fırsat geçtikçe öldürdük herifleri ama, durup dururken, hiç sebepsiz, tutsakları kurşuna dizmedik biz," diye birden parladı Gregor.

Andreyanof, "Pekâlâ, öyleyse, cephe gerisine yollarız onları," dedi. "Bir başka mesele var şimdi. Tutsaklardan bir kısmı, Saratof ilinde askere alınanlar, bizim safımızda savaşmak istediklerini bildirdiler. Üçüncü Piyade Alayımızda üç yüzden az adam var. İyi bir seçme yapıp gönüllü tutsaklardan bir kısmını oraya verebilir miyiz dersin? Ordu karargâhından bu konuda kesin talimat aldık..."

"Ben kumandam altına tek bir köylü almam. Eksikleri Kazaklar arasından tamamlarsınız," dedi Gregor, kesinlikle.

Andreyanof onu razı etmeye çalıştı: "Boşuna hırlaşmayalım şimdi," dedi. "Tümeninin hep Kazaklardan kurulu olmasını istemeni anlıyorum ama, mecbur kalınca ne yapabiliriz? Tutsak deyip geçemeyiz. Gönüllü orduda bile bazı alayların mevcudu tutsaklarla tamamlanmıştır."

"Onlar istediklerini yapsınlar. Ben köylü almam. Kararım kardır."

Sonra Gregor dışarı çıktı, tutsakların cephe gerisine yollanması için emir verdi. Yemekte Andreyanof, biraz heyecanlı bir sesle, "Görüyorum birlikte pek iyi çalışamayacağız," dedi Gregor'a.

"Ben de öyle düşünüyordum," dedi Gregor, umursamazcasına. Sulin'in gülümsemesine aldırmadan, elini uzatıp tabağından bir parça koyun haşlaması aldı, sert kıkırdağı katır kutur çiğnemeye koyuldu. Öyle kurtça bir iştahla yiyordu ki, bir yeri acırmış gibi kaşlarını çattı Sulin, hatta bir saniye için gözlerini kapattı.

İki gün sonra, geri çekilen Kızıl kuvvetlerin peşine düşme görevi General Salnikof'un birliğine verilerek Gregor acele genel karargâha çağrıldı. Kurmay başkanı temiz yüzlü, yaşı ilerlemiş bir generaldi. İsyancı kuvvetlerinin dağıtılıp yeniden toparlanması için Don Ordusu Kumandanı tarafından çıkarılan emri Gregor'a okuduktan sonra hemen konuya girdi:

"Kızıllara karşı partizan savaşında tümeninize büyük başarıyla kumanda ettiniz. Ama şimdi size bir tümen değil, bir alay bile veremeyiz. Askerlik öğreniminiz yok. Bugünkü şartlarda, cephe böyle gelişirken, çağdaş savaşma usulleriyle savaşma zorunluğu varken, büyük bir askeri birliğe kumanda edemezsiniz. Öyle değil mi?"

"Evet," dedi Gregor. "Zaten ben de tümenin kumandasını bırakmak istiyordum."

"Kabiliyetinize aşırı değer biçmediğinizi görüyorum. İyi bir şey bu. Bugünlerde genç subaylar arasında böyle davrananlara kolay

rastlanmıyor. Evet, cephe kumandanının emriyle On Dokuzuncu Alayın Dördüncü Bölüğüne kumandan atandınız. Alay şu anda burdan on beş verst ötede Viyaznikof köyü yakınlarında yürüyüş halindedir. Bugün ya da en geç yarın alayınızda olmalısınız. Söylemek istediğiniz bir şey mi var?"

"Levazım bölüğüne atanmamı istiyordum."

"O imkânsız. Size cephede ihtiyacımız olacak."

"İki savaşta tam on dört kere yaralandım, mermi şoku geçirdim."

"O hiçbir şey ifade etmez. Gençsiniz, sağlam görünüyorsunuz. Daha savaşabilirsiniz. Yaralarınıza gelince, yaralanmamış kaç subay var? Gidebilirsiniz. Yolunuz açık olsun!"

Belki de İsyancı Ordunun dağıtılmasının Yukarı Don Kazakları arasında ister istemez doğuracağı hoşnutsuzluğu karşılamak amacıyla, Ust-Medveditskaya'nın ele geçirilmesinden hemen sonra, ayaklanmada yararlılık gösteren Kazaklar astsubaylığa terfi ettirildiler, çavuşlara asteğmen rütbesi verildi. Ayaklanmaya katılan subaylar da mükafat gördüler, rütbeleri yükseltildi. Bu arada Gregor'u da ihmal etmediler. Yüzbaşı yaptılar onu da. Günlük emirlerden birinde, Kızıllara karşı savaştaki olağanüstü hizmetinden söz edildi, kumanda heyetinin kendisine duyduğu minnettarlık dile getirildi.

İsyancı alaylarının dağıtılması işi birkaç gün içerisinde bitirildi. Okuma yazma bilmeyen tümen ve alay kumandanlarının yerini generaller, albaylar aldı, bölüklerin başına tecrübeli subaylar atandı, batarya ve karargâh kumandanlarının hepsi değiştirildi. Bu arada Kazakları da Donets nehri boyunca yer alan savaşlarda tam mevcutlarının çok altına düşen çeşitli Don alaylarına dağıttılar.

Akşam üzeri Gregor, tümenindeki Kazakları içtimaya çağırarak İsyancı Ordunun dağıtıldığını bildirdi, adamlarıyla vedalaştı.

"Hakkınızı helâl edin, Kazak kardeşlerim. Beraber hizmet ettik, öyle gerekti. Bugünden itibaren her birimiz kendi başının çaresine bakacak. Her şeyden önce kafalarınıza sahip çıkın,

bırakmayın Kızıllar orda delik açsınlar. Bizim kafalarımız pek iyi işlemeyebilir ama, durup dururken de kurşunlara hedef olmaları için bir sebep göremiyorum. Daha işimiz var bizim bu kafalarla. Düşüneceğiz. Bundan sonra ne yapacağımızı düşüneceğiz..."

Kazaklar onu meyus bir sessizlik içinde dinliyorlardı. Sözünü bitirince hep bir ağızdan konuşmaya başladılar. Heyecanlıydılar:

"Demek eski günler geri geliyor, ha?"

"Şimdi nereye gidelim peki biz? Gördün mü bak?"

"Halkı yine bildikleri gibi kullanıyorlar, domuzlar!"

"Terhis olmak istemiyoruz! Nedir bu başlattıkları yeni düzen?"

"Eh, çocuklar, birleştik işte! Şimdi kendi kendimizin ensesinde boza pişireceğiz!"

"Beyler, paşalar bizi soyup soğana çevirecekler yine."

"Şimdi gözünüzü dört açın. Bakın bize neler yapacaklar..."

Gregor herkes sussun diye bekledi, sonra konuştu: "Boşuna bağırıp gırtlağınızı yırtmayın! Emirleri tartışıp subaylara karşı geldiğimiz iyi günler geçti artık. Haydi, kışlalarınıza! Ağzınızı da sıkı tutun, yoksa yakında kendinizi harp divanında bulursunuz. Sonra da idam mangası!"

Kazaklar takım düzeninde yanına gelip elini sıktılar.

"Alasmarladık, Pantaleyeviç," dediler. "Sen de hakkını helâl et bize."

"Yabancıların emrinde hizmet görmek kolay olmayacak."

"Bizi bırakmayacaktın sen. Tümenin kumandanlığından istifanı vermeyecektin."

"Seni özliycez, Melekof. Yeni kumandanlar senden çok okumuş olsalar da bize ne? Kötü iş bu, kötü!"

Ama bir Kazak, bölüğün şakacıbaşısı, araya girdi:

"Sen inanma bunların dediklerine, Gregor Pantaleyeviç," dedi. "İster kendi adamlarınla hizmet gör, ister yabancıların emri altında, hepsi bir. Vicdanın kaldırmadıktan sonra..."

Gregor o gece Yermakof ve diğer Kazaklarla oturdu votka içti. Ertesi sabah da Prokor Zikof'u yanına alarak On Dokuzuncu Alayın peşinden gitti.

Bölüğü devralıp adamlarıyla doğru dürüst tanışmasına vakit kalmadan onu alay kumandanının yanına çağırdılar. Sabahın körüydü. Gregor atların muayenesi yüzünden yarım saat gecikti. Alay kumandanı subaylarına göz açtırmayan sert bir adamdı, iyi bir zılgıt yemeyi göze almıştı Gregor. Oysa kumandan onu dostlukla karşıladı. "Eee, nasıl buldun bölüğünü?" diye sordu. "Sıkı adamlar, ha?" Cevap beklemeden, gözleri Gregor'un ardında bir yere dikili, devam etti:

"Evet, dostum, sana çok üzücü bir haber vermek zorundayım... Evde büyük bir felâket... Dün gece Viyeşenska'dan bir telgraf geldi. Sana bir ay izin veriyorum, git ailenin işlerini hale yola koy. Hemen hareket edebilirsin."

"Telgrafı verin bana," diye mırıldandı Gregor. Sapsarı kesildi birden.

Katlı kağıdı eline alıp açtı. Okudu. Sonra avucunun içinde buruşturdu. Eli bir anda terden sırılsıklam olmuştu. Bir gayret kendini toparladı. Hemen hiç kekelemeden konuştu:

"Bak bu hiç aklıma gelmemişti. Gideyim en iyisi. Alasmarladık."

"Yol kağıdını almayı unutma."

"Tabii. Sağ olun! Unutmam."

Sert, güvenli adımlarla merdiven başına çıktı. Her zamanki gibi, kılıcının kabzasını sımsıkı elinde tutuyordu. Fakat camlıktan inerken, birden kendi ayak seslerini işitmez oldu. Sipsivri bir acı gelmiş süngü ucu gibi yüreğine saplanmıştı sanki.

En alt basamakta sendeledi. Sol eliyle sarsak parmaklığa tutundu, sağ eliyle ceketinin düğmelerini çözdü çabucak. Derin derin soluyarak bir dakika durdu orda. O dakika içinde duyduğu acıdan sarhoş olmuş gibiydi. Elini parmaklıktan zorla çekip atının bağlı durduğu bahçe kapısına doğru yürürken adımları ağırdı. İki yana yalpa vura vura yürüdü.

XVI

Darya'yla konuşmalarından sonraki birkaç gün Natalya derinden derine, uykuda kötü düş görüp de bir türlü uyanamayan adamın acısına benzer bir acı çekti. Prokor Zikof'un karısını gidip görmek için makul bir bahane aradı. Gidecek, ondan, geri çekilme sırasında Gregor'un Viyeşenska'da nasıl yaşadığını, Prokor'un orada Aksinya'yı görüp görmediğini öğrenmeye çalışacaktı. Kocasının işlerinden iyice emin olmak istiyordu. Darya'nın sözüne hem inanmış, hem inanmamıştı çünkü.

Akşam geç vakit Zikofların avlusuna vardı. Elinde ufak bir dal parçası sallıyordu, hiçbir şey umurunda değilmiş gibi. Günün işini bitiren Prokor'un karısı kapının yanına çıkmıştı.

"Merhaba, asker karısı!" diye seslendi Natalya ona. "Bizim buzağıyı gördün mü acaba bir yerlerde?"

"Merhaba, canım! Yok, hayır, görmedim."

"Namussuz, dolaşmayı öyle seviyor ki! Hiç evde durduğu yok. Kim bilir nerelere vardı şimdi de..."

"Dur da dinlen barim azıcık. Birazdan görünür. Ayçiçeği almaz mıydın?"

Natalya yanaşıp kadının yanına oturdu. Hemen orda basit, olağan kadın konuşmasına daldılar.

"Senin askerden ne haber?" diye sordu Natalya.

"Hiç haber yok. Sırra kadem bastı, deccal! Seninkisi, o bir haber yolladı mı?"

"Grişa mektup yazacağına söz verdiydi ama daha almadım. Bizim birlikler Ust-Medveditskaya'nın ötesine varmışlar diyorlar, başka bir şey duymadım." Natalya sözü Don'un öte yakasına çekilme konusuna getirdi, askerlerin Viyeşenska'da nasıl yaşadıklarını, köyden kimsenin o sıralar orda kalıp kalmadığını sormaya başladı. Merakını pek belli etmemeye çalışsın istediği kadar, Prokor'un karısı, kurnaz, Natalya'nın ne için geldiğini anlamıştı. Cevapları kapalı ve kısa oldu.

Kocası ona Gregor'un bütün yaptıklarını anlatmıştı. Konuşmak için dili kaşınıyordu ya, bir şey demeye de korkuyordu. Prokor'un tehdidi aklındaydı daha: "Bana bak, sana söylediklerimi kimseye çıtlatırsan dilini keserim, inan olsun!" demişti. "Bu söylentinin azıcığı Gregor'un kulağına gitsin, öldürür beni, hiç dinlemez. Senden bıktıysam hayattan da bıkmadım ya! Onun için, anladın mı, ağzını açayım demeyesin..." Öyle demişti.

Natalya sabredemedi sonunda, açıkça sordu: "Senin Prokor Viyeşenska'da Aksinya Astakova'yı hiç görmüş mü acaba?"

"Niçin görsün? Orda işi başından aşmış... Allah inandırsın, sana doğruyu söylüyorum, Mironova, ben hiçbir şey bilmiyorum, sorma bana. Benim ak başlı şeytandan doğru dürüst bir şey öğrenmek ne mümkün? Bütün dediği, şunu yap, bunu getir, onu götür! Başka söz bilmez."

Natalya, Prokor'un karısından ayrıldıktan sonra, eskisinden de sinirli, heyecanlıydı. Daha fazla karanlıkta kalmaya dayanamadı. Gidip Aksinya'yı görecekti, çaresiz.

Son yıllarda, kapı komşuydular, sık sık karşılaşır olmuşlardı. Yolları rastdüştü mü ya sessizce selamlaşır, ya da bir iki laflar, geçerlerdi. Selamı sabahı kestikleri, nefret dolu gözlerle bakıştıkları günler geride kalmıştı. Karşılıklı duydukları düşmanlığın o eski acı tadı da yoktu artık. Natalya şimdi Aksinya'yı görmeye giderken, onun kendisini kovmayacağını, Gregor hakkında konuşmak isteyeceğini umuyordu. Yanılmadı. Şaşkınlığını gizlemeye hiç çalışmadan, Natalya'yı konuk odasına buyur etti, perdeleri çekti, lambayı yaktı, ve sordu Aksinya:

"Ne gibi bir iyi haber aldın da geldin?"

"Ne zaman iyi haberle geldim ki ben sana, Aksinya?.."

"Kötü haberi söyle, öyleyse. Gregor Pantaleyeviç'in başına bir kaza mı geldi yoksa?"

Aksinya'nın sorusunda öylesine derin, apaçık bir endişe vardı ki, Natalya her şeyi anladı. Aksinya bir cümleyle bütün içini dökmüştü. Ne için yaşadığını, korkularını... Ondan sonra artık

ona Gregor'la ilişkisi hakkında soru sormak gereksizdi ama, yine de, Natalya çekip gitmedi. Bir an süren bir duraklamadan sonra, "Yok," dedi, "kocam hayatta, iyidir. Telaşlanma."

"Telaşlanmıyorum, neden telaşlanacakmışım ki? Kocanın sağlığınlan ilgilenmek sana düşer, benim kendi derdim bana yetiyor." Aksinya rahat konuşuyordu ama, birden yüzünün kızardığını anlayıp masaya yanaştı. Konuğuna sırtını döndü, uzun boylu uğraştı durdu orda lambanın fitilini ayarlamak için. Lamba pekâlâ yanıyordu oysa...

"Senin Stepan'dan ne haber?"

"Birkaç gün oluyor, selam yolladıydı."

"İyi mi?"

"İyi, anlaşılan!" Aksinya omuz silkti.

Yine duygularını belli etmeden edememişti. Kocasının âkıbetiyle hiç mi hiç ilgilenmediği öyle açıktı ki, Natalya elinde olmadan gülümsedi.

"Bakıyorum, onu pek merak etmiyorsun... Ama senin bileceğin iş, tabii. Ben şundan geldim sana: Köyde bir söylenti var. Gregor'la yine aranız iyiymiş, köye geldiği zamanlar görüyormuşsun onu diyorlar. Doğru mu?"

"Sen de geldin tam adamına soruyorsun!" dedi Aksinya, alaycı bir sesle. "Ben sorsam sana, doğru mu değil mi? Ha?"

"Doğruyu söylemekten korkuyor musun yoksa?"

"Niçin korkacakmışım?"

"Söyle, o halde. Ben de bilirim de kendime dert etmem bundan böyle. Niçin boşuna kederleneyim?"

Aksinya gözlerini kıstı, koyu kaşları titredi.

"Zaten sana acıyacak değilim," dedi, hırçın bir sesle. "Seninle aramızda şu var, bak: Ben dertlendim mi sen seviniyorsun, sen dertli oldun mu, ben mutluyum... Çünkü aynı herifi paylaşıyoruz, değil mi? Evet, sana doğrusunu söyleyim de bil vaktinde. Hepsi doğru! Söyledikleri doğru! Gregor'u yine elime geçirdim, bir daha

elimden kaçırmamak için ne gerekirse yaparım. Sen n'apacaksın şimdi, onu söyle? Evimin pencerelerini mi kırıp dökeceksin, yoksam bıçaklayıp öldürecek misin beni?"

Natalya elindeki esnek dalı büküp büküp ocağa doğru fırlatarak pek ondan beklenmedik bir kesinlikle konuştu:

"Şimdi sana bir kötülük yapacak değilim. Bekleyeceğim Gregor dönsün, onunla konuşayım, ondan sonra görürsünüz ikiniz de ne yapacağımı. İki çocuğum var benim. Onların da, kendimin de hakkını korumasını bilirim. Göreceğiz bakalım!"

Aksinya gülümseyerek karşılık verdi:

"O halde şimdilik korkusuz yaşayabilirim, öyle mi?"

Aksinya'nın sesindeki alayı kaçıran Natalya onun yanına kadar geldi, yenine dokundu:

"Aksinya, hayatım boyunca yolumu kestin. Ama artık eskisi gibi yalvarmıyacağım sana. Hatırlıyor musun? Gençken, aptalken daha, düşünmüştüm: 'Yalvarırım ona, bana acır, dayanamaz, bırakır Gregor'u,' demiştim. Bu sefer yok öyle şey! Ben bir şeyi iyi biliyorum: Sen onu sevmiyorsun. Özlüyorsun sadece, alışkanlığından. Hiç sevdin mi sen acaba onu, benim gibi? Nerde! Listnitski'yle de oynaştın sen. Zaten kim kaldı ki oynaşmadığın? Bir kadın bir erkeği severse yapmaz öyle şeyler."

Aksinya sarardı. Natalya'yı iteleyip sandıktan kalktı.

"Gregor hiç böyle laflar etmediydi bana, ama sen ediyorsun. Seni ne ilgilendiriyor? Pekâlâ. Ben kötüyüm, sen iyisin. N'olmuş yani?"

"Tamam, bitti. Kızmana gerek yok. Gidiyorum işte. Bana doğruyu söylediğin için sağ olasın."

"Hiç bana minnet etme. Ben olmasam da nasıl olsa öğrenecektin. Dur gitme! Çıkıp kepenkleri kapatacağım."

Merdiven başında durdu.

"İyi oldu da kavga etmedik," dedi. "Ama ben sana bir şey söyleyim mi, canım komşum, bundan sonrası bak şöyle olacak: Gücün

yeterse al onu! Yetmezse ama, gücenmek yok, tamam mı? Senin kadar ben de vazgeçmem ondan. Gençliğim kalmadı artık. Sen bana herkesle oynaşıyorsun dedin ya, bakma, sizin Darya değilim ben, hayatım boyunca bu yolda oyun oynamadım ben. Senin çocukların var. Benim için ama o..."

Aksinya'nın sesi titredi, daha da kısıldı, derinleşti. "Hayatta yalnız o var benim için. İlk sevdiğimdi, sonuncusu da olacak. Ama yeter artık ondan söz ettiğimiz. Sağ dönerse, Rabbim onu esirger de geri gelirse, o bilir, o bilir kimi seçeceğini..."

O gece Natalya hiç uyumadı. Ertesi sabah İlyinişna'yla karpuz tarlasını çapalamaya gittiler. Çalışırken daha bir huzura varıyor, güneş kurusu kumlu gevrek balçığa çapayı indirdikçe kafası hep bir düşünceye takılıp kalmıyordu. Arada bir doğrulup dinleniyor, yüzünün terini siliyor, bir yudum su içiyordu.

Rüzgârın dağıtıp yırttığı ak bulutlar akıyordu mavi gökte. Güneşin ışınları sıcaktan kavrulan toprağa tepeden dimdik yağıyordu, amansız. Doğudan yağmur geliyordu. Natalya başını kaldırmadan da biliyordu bir bulutun gelip güneşi kapattığını. Sırtı bir an serinliyor, kahverengi sıcak toprağın üzerinden, karpuz filizlerinin sarmaşık düğümleri üzerinden akça bir gölge kayıyordu. Gölge, yamacı kaplayan karpuzların, sıcaktan nemlenen, sünen otların, kuş pislikleriyle donanmış yaprakları perişan alıçların, böğürtlenlerin üzerini kapatıyor, o zaman bıldırcınların özlemli haykırışları daha da belirginleşiyordu, tarlakuşlarının şen cıvıltısı daha açık seçik işitiliyordu. Ilık otları karıştıran rüzgâr bile sanki daha serin esiyordu. Derken güneş batıya uçan bulutun parıltılı ak kenarını delip geçiyor, bulutun ağından sıyrılıp çıkıyor, toprağın üzerine bir kere daha yandan altınsı bir ışık seli boşaltıyordu. Çok uzakta, Don kıyısı tepelerinin masmavi yamaçlarında, uzaklaşan bulutun leke gibi gölgesi dolaşıyordu. Karpuz tarlaları ise yeniden kehribar sarısı öğlen sıcağına gömülüyordu. Ufukta akıcı puslar oynuyordu. Toprak da, ondan beslenen otlar da daha bir keskin, daha bir ağır koku salıyordu.

Öğlen vakti Natalya kayalarda bir kaynağa gidip bir testi dolu-

su buz gibi soğuk su getirdi. İlyinişna'yla kana kana içtiler o sudan, ellerini yıkadılar, sonra güneşin alnında yemek yemeye oturdular. İlyinişna yere bir peşkir serdi, ekmeği güzelce dilimleyip peşkirin üzerine koydu. Torbadan iki kaşık, bir kâse çıkardı. Güneş değmesin diye ceketinin altına soktuğu dar ağızlı yoğurt ibriğini de ortaya yerleştirdi.

Natalya'nın iştahı yoktu. Kaynanası sordu:

"Son günlerde bir gariplik var sende... Grişa'yla aranız mı bozuk, n'oldu?"

Natalya'nın kavruk dudakları üzüntüyle titredi. "Yine Aksinya'yla sürtmeye başladı, ana."

"Ne? Nerden biliyorsun?"

"Dün Aksinya'yı görmeye gittim."

"Eee, kabullendi mi, kaltak?"

"Evet."

İlyinişna sustu. Düşünüyordu. Çizik çuzuk yüzü kasıldı, dudaklarının köşeleri sarktı, haşin bir ifade geldi yüzüne.

"Belki yalandır, böbürleniyordur, boynu devrilesice!"

"Yok, ana. Doğru. Niçin yalan..."

"Gözünün önünde tutmadın onu..." dedi ihtiyar kadın, az bir kararsız. "Onun gibi bir kocayı bir an gözden ırak tutmaya gelmez."

"İyi ama n'apabilirim? Vicdanına güvendim ben de... Tutup da beline ip bağlayamazdım ya!" Natalya acı acı gülümsedi. Zor duyulur bir sesle ekledi sonra: "Mişatka değil ki bu, çocuk değil ki! Saçına hep kır düştü, geçmişi unutmuyor bi türlü..."

İlyinişna kaşıkları yıkayıp sildi, kâseyi duruladı. Öteberiyi torbaya doldurduktan sonra sordu:

"Hepsi bu mu?"

"Ne tuhafsın sen de, ana! İnsanın hayatını zehir etmeye yetmez dert mi bu?"

"Peki, n'apacaksın? Ne düşünüyorsun şimdi?"

"N'apabilirim? Çocukları alıp ailemin yanına gideceğim. Onunla yaşayamam artık. Alsın onu evine, onunla otursun... Yeter benim çektiklerim..."

"Ben de geçliğimde öyle düşünürdüm," dedi İlyinişna, içini çekip. "Benimki de köpeğin biriydi, hiç hilafsız. Ondan çektiklerimi anlatamam sana! Yine de, insanın kocasını bırakıp gitmesi kolay iş mi? Zaten, yararı ne? Biraz daha düşün bak, kendin de göreceksin. Sonra, çocukları nasıl ayırırsın babalarından? Yok, yok, saçmalığı bırak, aklının kenarından bile geçirme bu işi. Ben bırakmam."

"Sen ne dersen de, ana, ben onunla yaşamayacağım! Onun için, boşuna nefes tüketme."

"Ne demek o, 'boşuna nefes tüketme'?" İlyinişna gocundu. "Benim kızım değil misin sen? İkiniz için de, ah canı çıkasıcalar, ikiniz için de üzülmüyor muyum sanıyorsun? Şurda bana, anana, bir yaşlı kadına söylediğin şeye bak? Sana aklından çıkar dedim bu işi, işte o kadar! Hah! 'Evden gidecem,' diyor. Nereye gideceksin, peki? Ailenden kim istiyor seni? Baban yok, evin yanmış kül olmuş, anan bir başkasının evinde sığıntı... Onun yanına gidip benim torunlarımı da mı sürükleyeceksin peşinden, öyle mi? Yok, canım, olmaz öyle şey!.. Gregor hele bir dönsün bakalım, onu da yola getiririz. Ama şimdi laf istemem, anlaşıldı mı? Bir kelime daha işitmek istemiyorum!"

Ne zamandır yüreğinde birikip duran acının ansızın boşalmasıyla Natalya hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Başörtüsünü yere çaldı, kaskatı kuru toprağın üstüne yüzükoyun yuvarlanarak memelerini toprağa yasladı ağladı, ağladı orda. Gözünden yaş akmadı.

İlyinişna, hâkim, cesur koca kadın, yerinden bile kıpırdamadı. Sonra yoğurt ibriğini ceketine sarıp serin bir yere koydu, bir kabın içine su döktü, Natalya'nın yanına çömeldi. Derdin böylesine kelimelerin derman olmayacağını biliyordu. Gözyaşı dökmenin, öyle kupkuru ağlamaktan, dudak çiğnemekten daha iyi oldu-

ğunu da biliyordu. Bıraktı Natalya kana kana ağlasın, boşalsın. Sonra iş yorgunu elini uzattı, gelininin parıl parıl siyah saçlarını okşayarak, azarlar gibi ona, "Hadi hadi, yeter bu kadar!" dedi. "Gözyaşlarını hep harcama, başka sefere de kalsın azcık. Al hadi, bak, su iç biraz."

Natalya sakinledi. Omuzları hâlâ arada bir sarsılıyordu. Bütün vücudunu ince bir titreme sarmıştı. Birden ayağa fırladı. İlyinişna'yı bir yana itti, yüzünü doğuya dönüp gözyaşlarına bulanmış ellerini kavuşturdu, çabuk çabuk, hıçkıra hıçkıra haykırdı:

"Tanrım! Öldürdü perişan etti beni, yaşamaya gücüm kalmadı artık, Tanrım! Sen cezasını ver onun, kahret onu, Tanrım! Ölsün, yok olsun, acı çektirmesin bana artık!"

Doğudan kapkara, kocaman bir bulut geliyordu. Ötede gök gürültüsü uğulduyordu. Sarp bulutları yarıp apak ışıyan bir şimşek göğün yüzünde kıvrılıp kaydı. Rüzgâr mırıltılar salan otu batıya yöneltti, yoldan acı bir toz bulutu kaldırdı, yükünü almış ayçiçeği başlarını yerlere kadar eğdi, Natalya'nın dağınık saçlarına saldırdı sonra, yüzünden akan gözyaşlarını kuruttu, entarisinin eteklerini bacaklarına sardı.

İlyinişna orda kala kalmış, dehşet içinde, gelinine bakıyordu. Göğün taa tepesine ulaşan kapkara fırtına bulutunun önünde garip, korkunç yaratığa benziyordu Natalya.

Yağmur tepelerinden aşağı boşandı. Fırtınadan önceki dinginlik ancak bir an sürdü. Yandan dalışa geçen bir atmaca birden acı acı haykırmaya başladı. Öteden bir gelincik çığırdı. Rüzgâr, kumla karışık ince tozu İlyinişna'nın yüzüne çarparak çığlık çığlığa bozkırın bağrına savruldu gitti. Yaşlı kadın güçlükle ayağa kalktı. Yaklaşan fırtınanın uğultusu içinden haykırırken yüzü ölü yüzü gibi sararmıştı:

"Ne diyorsun? Tövbe de! Kime inkisar ediyorsun öyle?"

"Tanrım, sen cezasını ver onun! Ver cezasını, Tanrım!" dedi Natalya yine, var gücüyle haykırarak... Gözlerini bulutlara dik-

mişti. Korkunç bir vahşetle, ihtişamla toplanıyordu bulutlar. Rüzgâr onları üst üste yığıyor, şimşekler kör edici ışıklarıyla aydınlatıyordu.

Kuru bir gümbürtüyle, bozkırın üzerinde fırtına patladı. Korkudan eli ayağı boşanan İlyinişna haç çıkardı, kararsız adımlarla Natalya'nın yanına gidip omuzlarına sarıldı.

"Diz çök! İşitiyor musun, Natalya?"

Natalya görmeyen gözlerle baktı kaynanasına. Ne yaptığını bilmeden dizlerinin üstüne çöktü.

"Tövbe de, Tanrı bağışlasın seni!" diye İlyinişna sert bir sesle buyurdu. "Tövbe de, duanı kabul etmesin! Kimin ölümünü istiyorsun sen? Çocuklarının babası mı ölsün istiyorsun? Ah, ah! Bir günah ki bu, ölümcül... Haç çıkar, eğ başını toprağa! 'Tanrım,' de, 'kötülüğümü bağışla benim, bu günahkârı sen bağışla, yarabbi!' de, hadi!"

Natalya haç çıkardı. Bembeyaz olmuş dudaklarını kıpırdatarak bir şeyler mırıldanırken çeneleri sımsıkı kenetlendi, olduğu yerde yanlamasına yere yuvarlandı.

Sağanağın yıkayıp geçtiği bozkır akıl almaz bir yeşilliğe büründü. Uzaktaki gölcükten taa Don'a kadar parlak bir gök kuşağı belirdi. Batıda daha gök gürlüyordu. Tepelerin çamurlu suları derelerde çağıldamaya başlamıştı. Yamaçtan aşağı, karpuz bostanları üzerinden Don'a köpüklü dereler akıyor, rüzgârın koparttığı yaprakları, topraktan yolunmuş otları, kırık dökük çavdar başaklarını almış götürüyordu. Yoğun, kumlu bir balçık tabakası bostanları kaplamış, ağır ağır ilerliyor, kavunların, karpuzların filizlerine bulaşıyordu. Şen sular akıyordu yaz patikaları boyunca, derin derin oyuklar açarak. Üzerine yıldırım düşen bir tınaz, uzakta, bir yarın yamacında, ateş almış yanıyordu. Leylak rengi duman sütunu yükseldi, yükseldi, nerdeyse ufkun üzerine kapanan gökkuşağının doruğuna ulaştı.

Pis, kaygan yolun çamuruna çıplak ayaklarıyla basıp eteklerini

kaldırarak yürüyen İlyinişna'yla Natalya köye yollandılar. Yolda İlyinişna yine konuşmaya başladı:

"Siz gençler çok çabuk alınıyorsunuz her şeyden, valla öyle! Ufacık bir şey oldu mu hemen delleniyorsunuz. Sen benim gençliğimde yaşadığım hayatı yaşasaydın n'apardın acaba? Grişa hayatı boyunca bir fiske vurmadı sana, sen hâlâ memnun değilsin, dertlenip duruyorsun. Yok onu bırakacakmışsın da, bilmem ne! Kendinden geçmeler falan filan. Tanrı'yı bile getirdin soktun bu pis işine... Söyle bakalım, zavallı kızım benim, iyi mi ettin sanki? Ha? Ben gençken benim topal herifim bi sopa atardı ki bana, ohooo! Hem de ne için? Hiç, sebepsiz! Şu kadarcık haketseydim yüreğim yanmazdı. Kendisi yapmadığını bırakmaz, sonra gelir hıncını benden alırdı. Sabah gün ağarırken dönerdi eve. Bağırır çağırırdım, demediğimi komazdım, o zaman o da başlardı beni dövmeye... Bir ay, her bir yanım mosmor gezdiğim oldu. Yine de ama katlandım her şeye de büyüttüm çocuklarımı, bir kerecik bile çekip gitmeyi düşünmedim. Şimdi tutup sana Grişa'yı övecek değilim ama onun gibi bir adamla da pekâlâ yaşanır, kızım. O yılan karı olmasaydı, tam gönlüne, şeker gibi bir koca olurdu sana ya büyüledi herhal onu o karı, büyüledi!"

Natalya bir süre konuşmadan düşünceli düşünceli yürüdü. "Artık bundan söz etmek istemiyorum," dedi sonunda. "Gregor gelsin hele, ne yapacağıma o zaman karar veririm. Belki ben kendim giderim, belki o beni evden kovar. Ama şimdilik sizi bırakıp bir yerlere gitmeyeceğim."

"Gördün mü? Niçin daha önce söylemedin?" İlyinişna sevindi. "Tanrı'nın yardımıyla her şey yoluna girecek, bak gör nasıl girecek! Gregor ne yapsan seni kovmaz. Aklından öyle şeyler geçirme sen. Seni de, çocukları da öyle çok seviyor ki, o da nerden aklına geldi şimdi? Asla! Aksinya için senden vazgeçmez o. Yapamaz. Sonra, zaten, en iyi ailelerde bile kavga olur. Sağ salim dönsün gelsin de bi hele..."

"Ölsün istemiyorum. Kızdım da söyledim. Başıma kakmasan iyi edersin... Bir türlü yüreğimden söküp atamıyorum onu ya, böyle yaşaması da zor, işte."

"Canım benim, Natalya'm! Bilmiyor muyum sanıyorsun? Yalnız, acele bir iş yapayım deme sen. Haklısın, bırakalım artık bu konuyu. Allahaşkına ihtiyara bir şey çıtlatayım deme, olmaz mı? İlgilendirmez onu."

"Yalnız bak ne diyecem, ana... Daha şimdi tam bilmiyorum Gregor'la yaşar mıyım yaşamaz mıyım. Ama artık ondan çocuğum olsun istemiyorum. Başımda bu ikisiyle n'aparım, nereye giderim bilmezken... Şimdi bir tane daha var karnımda..."

"Ne vakittir?"

"Üçüncü ayımdayım."

"İyi ama nasıl başından atarsın çocuğu! İstesen de istemesen de doğuracaksın artık."

"Hayır, doğurmayacağım!" dedi Natalya, kararlı. "Hemen bugün kocakarı Kapitanovna'ya gidiyorum. O kurtarır beni bu beladan... Başka karılara yardım etti, bana da eder."

"Ne? Tohumu mu öldüreceksin? Ne biçim konuşma öyle, utanmaz şıllık seni!" Öfkelenen İlyinişna yolun ortasında durup ellerini çırptı. Bir şey daha söyleyecekti, arkalarından bir tekerlek gürültüsüyle at toynaklarının çamurda çıkardığı vıcıltılı sesi işittiler. Birisi atına bağırdı.

İlyinişna'yla Natalya yoldan çıktılar, eteklerini indirdiler. İhtiyar Besklebnof tarladan dönüyordu. Onlarla bir hizaya gelince huysuz kısrağının dizginlerine asıldı.

"Hadi atlayın, götüreyim sizi de," dedi. "Boşuna çamur yoğurmayın burda."

"Sağ olasın, Ageviç. Kaya kaya bi hal olduk," dedi İlyinişna, memnun. Geniş arabaya tırmanıp yerleşen ilk o oldu.

Yemekten sonra aklına koydu, Natalya'yla bir kere daha konuşacaktı. Gebeliğine son vermesi için ortada bir sebep olmadığını söylemek istiyordu ona. Bulaşıkları yıkarken aklınca en doğru bulduğu sebepleri bir bir düşündü, tarttı. Hatta, bir ara, Natalya'nın kararından Pantaleymon'u da haberdar etmeyi, kederden sapıtan

gelininin bir delilik etmesini önlemek için onun da yardımını istemeyi düşündü. Ama o ev işlerine dalmışken Natalya sessiz sedasız hazırlanmış, evden çıkmıştı.

"Natalya nerde ki?" diye az sonra Dunya'ya sordu İlyinişna.

"Bir bohça hazır etti, çıktı gitti."

"Ne yana gitti? Ne dedi? Ne biçim bohça?"

"Ben nerden bileyim, ana? Bir örtünün içine temiz bir eteklikle bir şey kodu, söz etmeden gitti."

"Hay bahtsız kız, hay!" İlyinişna kerevete çöküp oracıkta ağlamaya başladı. Dunya hayretler içinde kalmıştı.

"N'oldu ana? Tanrı yardımcın olsun, niye ağlıyorsun ki?

"Sen kendi işine bak, baş belası, sen de! Seni ilgilendirmez. Peki ama ne dedi? Hazırlanıyordu da niçin bana haber etmedin?"

Dunya sinirli sinirli cevap verdi:

"Sen de ne biçim şeysin! Sana haber etmem gerektiğini nerden bilecektim? Herhalde anasını görmeye gitmiştir. Sen burda oturmuş niye ağlarsın, ben onu anlamıyorum."

İlyinişna Natalya'nın dönmesini büyük bir endişe içinde bekledi. Kocasının kızıp kendisini azarlamasından korkuyordu, onun için ona açılmamaya karar verdi.

Güneş batarken köyün sürüsü bozkırdan döndü, yaz gününün kısa süren alacakaranlığı bastı köyü. Orda burda tek tük ışıklar belirdiğinde Natalya daha ortalarda yoktu. Melekoflar yemeğe oturdular. İlyinişna meraktan sapsarı kesilmiş bir yüzle sofraya ayçiçeği yağında kızarmış soğanlı şehriye çıkardı. İhtiyar Pantaleymon kaşığını eline aldı, bayat ekmeği kaşığın içine ufalayıp sakallı ağzından içeri boşalttı. Masada oturanlara dalgın gözlerle bakıp sordu:

"Natalya nerde? Niçin çağırmıyorsunuz onu da sofraya?"

"Natalya dışarda," dedi İlyinişna, alçak sesle.

"Dışarda, nerde?"

"Herhalde anasını görmeye gitti, orda kalmaya karar vermiştir."

"Geç kalıyor ama. Yaşını başını almış kadın... Bilmesi gerekir..." diye söylendi Pantaleymon.

Her zamanki gibi iştahla, hevesle yedi yemeğini. Arada sırada kaşığının dibini masaya dayayıp yanında oturan Mişatka'ya yan yan bakıyor, memnun, kaba bir sesle, "Dön bakayım biraz, evladım," diyordu, "dön de dudaklarını sileyim. Anan sürtük, kimseler yok sana bakacak..." Kapkara, yayvan, nasırlı avucuyla siliyordu torununun körpecik pembe dudaklarını.

Hiç konuşmadan yemeklerini yediler. Sofradan kalktılar. Pantaleymon buyurdu:

"Lambayı söndürün. Yağımız azaldı, israfa lüzüm yok."

"Kapıyı sürmeleyim mi?" diye sordu İlyinişna.

"Sürmele."

"Peki ama, Natalya?"

"Dönerse çalar kapıyı. Sabaha kadar sürter belki, olur a. Ne biçim iş bu be? Bari bırakaydın da biraz daha kendi bildiğini okuyaydı, koca kaltak seni! Geceyarıları ziyaretlere gitmekmiş!.. Sabahleyin gösteririm ben ona. Darya'dan heveslendi."

İlyinişna soyunmadan yatağına uzandı. Yarım saat bir o yana, bir bu yana döne döne içini çekti durdu. Tam kalkıp Kapitanovna'yı görmeye gidecekti, pencerenin altında kararsız, sarsak ayak sesleri işitti. Yaşından umulmadık bir çeviklikle ayağa fırladığı gibi aralığa koştu, kapıyı açtı.

Natalya, sapsarı bir yüzle, parmaklığa tutunarak ağır ağır basamakları çıkıyordu. Dolunay sıska yüzünü, çukura kaçmış gözlerini, acıdan çatılmış kaşlarını aydınlatmıştı. Basamakları çıkarken yaralı bir hayvan gibi titriyordu. Bastığı yerde koyu bir kan lekesi kalıyordu.

İlyinişna ses etmeden kucakladı onu, merdiven başına çıkardı. Orda sırtını kapıya dayayan Natalya kısık bir sesle fısıldadı:

"Herkes uyuyor mu? Ana, ardımdaki kanları silsene... Bak nasıl hep kanlandı buralar..."

"N'aptın böyle kendine?" İlyinişna hıçkırıklarını tutmaya çalışarak fısıldadı.

Natalya gülümsemeye çalıştı. Apacı bir sırıtış yüzünü çarpıttı.

"Ağlamaya başlama şimdi, ana, herkesi uyandıracaksın... Eh, attım başımdan... Artık yüreğim rahat... Yalnız çok kan geldi. Yardılar sanki beni, öyle boşanıyor içimden... Elini uzatsana. Başım dönüyor."

İlyinişna kapıyı sürgüledi. Sonra, sanki yabancı evdeymiş gibi, titreyen eliyle uzun bir süre iç kapının tokmağını aradı karanlıkta. Ayaklarının ucuna basa basa Natalya'yı geniş konuk odasına götürdü. Dunya'yı uyandırarak dışarı gönderdi. Darya'yı çağırdı, lambayı yaktı.

Mutfak kapısı açıktı. İçerden Pantaleymon'un düzenli horultusu duyuluyordu. Küçük Polyuşka tatlı tatlı dudaklarını yalayıp uykusunda mırıldandı. Çocuk kısmının dertsiz, rahat uykusu derin olur.

İlyinişna yastığı kabartıp yatağı hazır ederken Natalya da bir kerevete oturdu, yorgun başını masanın kenarına dayadı. Dunya içeri girmek istiyordu. İlyinişna, "Çekil git, hadi, utanmaz kaltak!" diye haşladı onu. "Görünme burda! Burnunu sokacağın bir iş yok senin burda, haydi!"

Darya homurdana homurdana bir ıslak bez alıp merdiven başına gitti. Natalya güçlükle başını kaldırıp konuştu:

"Temiz çarşafı yataktan çıkar... Bir parça çuval ser... Kirletirim nasıl olsa..."

"Kes sesini!" diye buyurdu ona da İlyinişna. "Soyun da uzan, hadi. Çok mu fenasın? Azıcık su getireyim mi?"

"Çok bitkinim, ana... Bana bir temiz gömlek, biraz su getirsen..."

Güç bela doğrulup kararsız adımlarla yatağa gitti. Ancak o zaman İlyinişna etekliğinin hep kana bulanmış olduğunu gördü. Ardında, ağır mı ağır, sarkıyordu öyle. Natalya eğildi, eteğinin

kenarını sıktı, yağmurdan gelmiş gibi. Sonra soyunmaya başladı. İlyinişna dehşet içinde seyretti onu.

"Öleceksin bu kanamayla!" diye hıçkırdı.

Natalya soyundu. Gözlerini yumdu. Soluması düzensiz, çabuk çabuktu. İhtiyar kadın ona bir baktı, sonra kararlı adımlarla mutfağa yöneldi. Epey uğraştıktan sonra uyandırabildi Pantaleymon'u.

"Natalya hasta... Çok fena, ölebilir... Atları koş, hemen Viyeşenska'ya git, hekim getir!"

"O da nesi? N'oldu ona? Neymiş hastalığı? Geceleri sürtmiyeydi öyle..."

İhtiyar kadın olanları kısaca anlatınca Pantaleymon bir hışım yatağından fırlayıp pantolonunun düğmelerini ilikliye ilikliye konuk odasına seğirtti.

"Seni şırfıntı karı seni! Kancık kızı kancık! Nedir bu yaptığın, ha? Mecbur kaldın, değil mi? Eh ben gösteririm şimdi ona..."

"Delirdin mi, hey, nereye gidiyorsun, boynu kırılasıca? Gitme oraya, ne işin var orda...? Çocukları uyandıracaksın. Avluya çık da atları hazır et, hadi çabuk!" İlyinişna ihtiyarı durdurmaya çalıştı ya beriki aldırmadan yürüdü, konuk odasının kapısına vardı, bir tekmede açtı kapıyı.

"İyi halt ettin, iblisin kızı!" diye kükredi, eşikte durup.

"Yapma, baba, gelme içeri. İsa hakkıyçün gelme!" Natalya bir çığlık attı. İç gömleğini çıkarmıştı. Hemen onunla göğüslerini örttü.

Pantaleymon söve saya paltosunu, kasketini, koşumları arıyordu. O kadar uzun sürdü ki aranması, Dunya kendini tutamadı, mutfağa dalıp babasının üzerine yürüdü. Gözleri yaşlı yaşlı, "Hemen sür git atları! İnek bokunda bok böceği gibi ne aranıp duruyorsun öyle?" diye bağırdı. "Natalya ölüyor, bu burda bir saatte hazır olamıyor! Ne biçim babasın sen? Gitmek istemiyorsan, öyle de. Ben koşarım atı, giderim."

"Deliliği bırak, ne öfkeleniyorsun? Kim senden emir alıyor-

muş, sırnaşık uyuz! Şuna bak, bu da babasına bağıranlardan oldu, orospu!" Pantaleymon meydan okurcasına paltosuna sarındı, kendi kendine mırıldanarak lanet okuya okuya avluya çıktı.

O gittikten sonra evdekilerin endişesi yatıştı biraz. Darya sandalyeleri, kerevetleri ordan oraya ite kaka yeri silerken, İlyinişna bıraktı artık Dunya konuk odasına girsin. Kız gitti Natalya'nın başucunda oturdu, yastığını düzeltti, su verdi ona. İlyinişna ikide bir, usullacık, çocukların uyuduğu yan odaya girip çıkıyor, sonra avucu yanağında acı acı başını sallayarak Natalya'ya bakıyordu.

Uzanmış kalmıştı Natalya. Sesi çıkmıyordu. Terden ıpıslak olmuş, saçları, karmakarışık, yastığa saçılmıştı. Yarım saatte bir İlyinişna onu hafifçe kaldırıyor, hep kan olmuş çarşafı altından çekip aldıktan sonra yerine yenisini, bir temizini seriyordu.

Saatten saate güçten kesildi Natalya. Gece yarısından sonra açtı gözlerini, "Birazdan hava ışıyacak mı?" diye sordu.

"Daha vakit var," dedi ihtiyar kadın onu avutmak için. Kendi kendine düşünüyordu: "Bu demek ki, gitti kızcağız. Çocuklarını görmeden öleceğinden korkuyor."

Onu doğrular gibi, Natalya usulca konuştu o sırada: "Ana, Mişatka'yla Polyuşka'yı uyandırsana..."

"Niçin, canım şekerim? Gece yarısı niçin rahatsız edelim onları istiyorsun? Seni böyle görünce korkup da ağlamaya başlamazlar mı?.. Niçin uyandıralım onları?"

"Görmek istiyorum onları... İyi değilim ben."

"Tanrı korusun!.. Neler diyorsun öyle? Birazdan baban hekimi getirecek, o da seni iyi edecek. Hadi sen uyu biraz şimdi, uyu canım benim."

"Nasıl uyurum, nasıl?" Natalya sesinde az bir öfkeyle karşılık verdi. Ondan sonra bir süre hiç konuşmadı, soluk alışı da daha düzene girdi.

İlyinişna yavaşça dışarı çıktı, orda ağlamaya başladı. Doğuda şafağın belli belirsiz ışıltısı belirmeye başlarken kıpkırmızı, şişkin

bir suratla içeri girdi. Kapı gıcırdayınca Natalya gözlerini açıp sordu:

"Gün ışıyor mu?"

"Az kaldı, birazdan ışıyacak."

"Ayaklarıma bir gocuk örtün."

Dunya genç kadının ayaklarını örttü, sıcacık battaniyeyi de yanlarına tıkıştırdı. Natalya gözleriyle ona teşekkür edip İlyinişna'yı daha yakına çağırdı:

"Yanıma gel otur şöyle, ana. Sen, Dunya, Darya sen de, siz dışarı çıkın, anamla yalnız konuşmak istiyorum... Gittiler mi?" diye sordu, gözlerini açmadan.

"Gittiler."

"Babam daha dönmedi mi?"

"Şimdi dönecek. Daha mı fenasın?"

"Hayır, bir şey değil... Sana demek istiyorum ki ana, çok kalmam, ölecem ben. Yüreğim biliyor. Çok kanım gitti, çok! Darya'ya söyle, ocağı yakınca bol su koysun... Siz kendiniz yıkayın beni. İstemiyorum yabancı eller..."

"Natalya! Hiç çıkar yavrum. Ölümden söz edilir mi şimdi? Tanrı rahimdir, iyileşeceksin."

Natalya bitkin bir hareketle kaynanasını susturdu:

"Kesme sözümü. Zaten güç konuşuyorum. Bir şey diyecektim... Yine başım dönüyor. Suyu söyledim mi sana? Ama güçlü olmalıyım... Kapitanovna hemen işe girişti, yemekten sonra ben gider gitmez... Çok korktu olanı görünce, zavallı! Korkunç kan kaybettim... Ah, bi sabaha kadar yaşayabilsem... Çok, çok su koyun. Ölünce temiz olmak istiyorum... Ana, üzerime yeşil etekliğimi giydirin, kenarları işlemeli olanı. Grişka beni onunla gördü de beğendiydi. Sonra poplin cepkenimi... Sandıkta en üsttedir. Sağda köşede, bir şal var, hemen onun altında... Sonra ben ölünce çocukları aileme gönderirsiniz... Anamı da çağırın gelsin... Onunla helalleşmeliyim... Çarşafı çeksene altımdan, ıpıslak oldu..."

İlyinişna kolunu Natalya'nın sırtına dolayıp kaldırdı onu, çarşafı çekti, yerine yenisini tıkıştırdı. Natalya fısıldadı:

"Çevir beni... Yan çevir!" Kendini kaybetti.

Kumru rengi şafak aydınlığı pencereden içeri sızınca Dunya kovalardan birini yıkayıp inekleri sağmaya avluya çıktı. İlyinişna pencereyi açtı. Taze kan, yanmış gaz kokusundan havası ağırlaşan konuk odası yaz sabahının keskin, canlandırıcı serinliğiyle birden şenleniverdi. Rüzgâr pencerenin dış pervazına düşmüş vişne yaprakları üzerinden çiy damlaları uçurdu. Kuşların sabah sesleri, ineklerin böğürmeleri, arada bir de sığırtmacın ağır kamçısından çıkan ses doldu içeri.

Natalya gözlerini açtı. Dilinin ucuyla kupkuru, kanı çekilmiş sararmış dudaklarını yaladı. Su istedi. Artık çocukları da anası da yanına gelsin istemiyordu. Her şey elini çekiyordu ondan, bir daha dönmemecesine.

İlyinişna pencereyi kapatıp yatağa yanaştı. Bir gece içerisinde nasıl da değişmişti Natalya! Daha bir gün öncesi, bahara varmış taptaze bir elma ağacınca güzel, sağlıklı, güçlüydü. Şimdiyse Don kıyısı tepelerinin kirecinden beyazdı yanakları. Burnu incelmiş, dudakları daha dünkü körpecik tazeliğini yitirmiş, zayıflamıştı. Yalnız gözleri yine eskisi gibi parıl parıl, ışıltılıydı. Ama ifadeleri bir başkaydı bu defa. Değişik, garip, telaşlı bakıyorlardı. Zaman zaman, hangi zorunlukla bilinmez, moraran kapakları kalkarak odanın içinde geziniyor, İlyinişna'nın üzerinde az bir süre öyle kala kalıyorlardı.

Pantaleymon gün doğarken döndü. Gözleri mahmur bakan hekim, uykusuz gecelerden, tifüs ve yaralarla uğraşmaktan bitkin, önce bir gerindi, sonra atladı arabadan, yağmurluğunu çıkardı. Parmaklıkların üzerinden eğilip eline su döken Dunya'ya kaşlarının altından baka baka kıllı ellerini yıkadı, bir ara da göz kırptı ona. Sonra konuk odasına girip herkesi dışarı çıkardı. On dakika kadar kaldı Natalya'nın yanında.

Pantaleymon'la İlyinişna mutfakta oturdular.

“Peki nasıl şimdi?” diye karısının kulağına fısıldadı ihtiyar, konuk odasından çıkar çıkmaz.

“Kötü...”

“Kendi isteğiyle mi yaptı bunu?”

“Kendi fikriydi.” İlyinişna soruyu geçiştirdi.

“Sıcak su getirin, çabuk!” Hekim dağınık saçlarıyla başını kapıdan uzatıp seslendi.

Su ısınırken odadan çıktı, mutfağa geldi. İhtiyarın sessiz sorusuna karşılık elini salladı, umutsuzca:

“Yemek vaktine kalmaz, ölür. Çok kan kaybetmiş. Yapacak hiçbir şey yok. Gregor Pantaleyeviç’e haber saldınız mı?”

Pantaleymon bir şey demeden, topal aksak, hemen merdiven başına çıktı. Darya sundurmanın saçak altına, harman makinesinin yanına gittiğini gördü ihtiyarın. Orda başını bir yığın eski tezeğe dayadı Pantaleymon, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Hekim yarım saat daha kaldı. Bir ara basamaklarda oturmuş, doğan güneşin ışınları altında uyukluyordu. Semaver kaynamaya başlayınca konuk odasına döndü. Natalya’ya bir kâfur iğnesi yaptı. Sonra dışarı çıkıp süt istedi. Esnememeye çalışarak iki bardak süt içti.

“Hemen geri götürün beni,” dedi. “Viyeşenska’da o kadar hasta, yaralı varken burda daha fazla kalmam gereksiz. Hiç ümit yok. Gregor Pantaleyeviç için elimden geleni esirgemem ama açıkça söylüyorum size, bir şey yapamam artık. Zaten elimizden gelen ne ki? Biz yalnız hastaları iyi edebiliriz, ölüleri diriltmesini daha öğrenmedik. Sizin kadıncağızı öyle kesip biçmişler ki, neyle yaşasın zavallı, hiçbir şeysi kalmamış... Rahim berbat, hemen hepsi gitmiş. Kocakarı çengel mi kullandı, ne yaptı? Cahilliğimiz işte! Her yerde başımıza bela!”

Pantaleymon arabanın içine saman atıp Darya’ya, “Sen götür hekimi geriye,” dedi. “Don’a indiğinizde kısrağa su içirtmeyi unutma.”

Hekime para vermeye davrandıysa da adam ayak diredi, almadı.

"Sözü bile olmaz, utanın! Kendi ailem sayılırsınız, paranın lafı mı olur? Hayır, hiç kalkışma! N'olacak? Gelinini iyi etseydim, hadi neyse, başkaydı."

Sabah saat altı sularında Natalya kendini daha bir iyi hissetti. Yıkanmak için su istedi, Dunya'nın önünde tuttuğu aynaya bakıp saçını taradı. Parlayan gözlerle, zorla gülümsedi.

"Evet, işte şimdi iyileşmeye başladım. Zaten korkmamıştım ki, gerçekte. Sandım ki gidiyorum... Ama niçin çocuklar hâlâ uyuyorlar? Dunya, git bak bakayım, kalkmışlar mı?"

Anası Lukiniçna, küçük kardeşi Agripina ile çıktı geldi. Yaşlı kadın kızını görünce hemen ağlamaya başladı. Natalya heyecanlı bir sesle yatıştırmaya çalıştı onu: "Niçin ağlıyorsun, ana? O kadar fena değilim artık... Yoksa beni gömmeğe mi geldiniz? Söylesene, niçin ağlıyorsun?"

Agripina anasını dürtükleyiverince Lukiniçna gözünün yaşını kurulayıp oyalayıcı bir sesle konuştu: "Neler de düşünüyorsun, yavrum? Ağladım işte, aptallığımdan, n'olacak! Seni görünce yüreğim sızladı birden. Öyle değişmişsin ki!.."

Mişatka'nın sesini, Polyuşka'nın gülüşünü duyan Natalya'nın hafifçe yanakları kızardı.

"Getirin onları buraya! Çabuk getirin! Sonra giyinirler."

İlkin Polyuşka geldi, kapıda durdu. Minicik yumruğuyla uykulu gözlerini ovuşturuyordu.

"Anan hastalandı," dedi Natalya, gülümseyerek. "Gel bana, canımın içi!"

Polyuşka kerevetlerin üstünde yüzlerini asmış oturan büyüklere şaşkın şaşkın bakarak, kızgın bir sesle, "Niçin uyandırmadın beni?" dedi anasına. "Bunlar da neden gelmişler sanki buraya?"

"Beni görmeye geldiler... Ama niçin uyandıracakmışım seni?"

"Sana su getirirdim, yanında otururdum..."

"Peki, hadi git yıkan şimdi, saçını tara, duanı et, sonra gelir otursun yanımda."

“Peki, kahvaltıya kalkacak mısın?”

“Bilmiyorum. Sanmam.”

“Peki öyleyse, senin kahvaltını ben buraya getiririm. Ha, ister misin, ana?”

“Tıpkı babasına benziyor! Ama yüreği onunkisi gibi değil, daha yumuşak...” dedi Natalya, bitkin bir gülümsemeyle. Başı yastığa düştü, üşümüş gibi battaniyeyi bacaklarına sardı.

Bir saat sonra fenalaştı. Çocuklarını yanına çağırıp kucakladı, başlarının üzerinde haç çıkardı, öptü ikisini de. Anasından onları yanına almasını istedi. Lukiniçna çocukları Agripina’yla dışarı gönderip kızının yanında kaldı.

Natalya gözlerini yumarak, sayıklar gibi konuşuyordu:

“Demek onu göremeyeceğim...” Sonra sanki bir şey hatırlamış gibi birden doğruldu yatağında. “Mişatka’yı geri getirin!”

Agripina, gözyaşları içinde, oğlanı odaya iteledi. Kendisi mutfakta kaldı.

Mişatka ürkek ürkek yatağa yanaştı. Yüzünde Melekofların hırçın, somurtkan ifadesi vardı. Anasındaki apansız değişikliği yadırgamış gibiydi. Natalya oğlunu kendine çekti. Ufacık yüreğinin kafese tıkılmış serçe gibi attığını duydu.

“Eğil bana doğru, oğlum benim, yakın gel,” dedi.

Kulağına bir şey fısıldadı, sonra itti onu kendinden. Bir cevap bekler gibi gözlerinin içine bakıyordu. Titreyen dudaklarını kıstı, acıklı, güçsüz bir gülümsemeyle, zoraki, “Unutmazsın, değil mi?” dedi. “Söyleyeceksin değil mi ona?”

“Unutmam!” Mişatka anasının işaret parmağını yakalayıp kendi sıcacık, küçük yumruğunun içinde sıktı, bir saniye kadar sımsıkı tuttu, bıraktı. Yataktan uzaklaşırken, nedense, ayaklarının ucuna basarak, kollarıyla denge tutarak yürüyordu.

Oğlu kapıya varana kadar Natalya arkasından baktı, sonra sessizce duvara döndü.

Öğle üzeri öldü.

XVII

Cepheden köyüne iki günlük yol süresince Gregor düşüncelerinin, anılarının ağırlığını bir türlü üzerinden atamadı. Bozkırda acısıyla baş başa kalmaktan, durmadan Natalya'yı düşünmekten korktuğu için Prokor Zikof'u da yanına almıştı. Bölüğün konakladığı köyden çıkar çıkmaz ilk iş savaştan söz açtı. Avusturya hududunda On İkinci Alaydaki hizmetini, Romanya'ya yürüyüşlerini, Almanlarla savaşmalarını anlattı. Hiç durmadan konuşuyordu. Olur olmaz şeyleri, alaydaki yoldaşların başından geçen saçma sapan olayları hatırlıyordu. Gülüyordu...

Gregor'un bu görülmemiş konuşkanlığına şaşan basit kafalı Prokor ilkin yan yan, şaşkın şaşkın baktı ona, sonra Gregor'un geçmiş günlerin anısına dalarak tatsız düşüncelerinden kurtulmaya çalıştığını anladı, belki de gereksiz bir gayretle ona yardımcı oldu. Çernikof hastanesinde geçirdiği günleri anlatırken, bir ara Gregor'un derin çizgili esmer yanaklarından yaşlar aktığını gördü. Saygıyla iki adım geri düştü, yarım saat kadar arkadan sürdü atını. Sonra yine yanına gelip önemsiz bir konudan söz açmaya çalıştı. Gregor konuşmuyordu. Öğlene kadar yan yana, sessizce, üzengileri âdeta birbirine sürtüne sürtüne sürdüler atlarını.

Gregor bir an önce köye ulaşmaktan başka bir şey düşünmez oldu. Havanın sıcaklığına aldırmadan atını hızlı tırısta sürüyor, dörtnala kalkıyor, ancak arada bir âdeta gidiyordu. Güneşin tepeden inen ışınları öğle üzeri dayanılmaz bir yakıcılığa kavuşana kadar sürdü bu. O vakit Gregor bir yarda durdu, atının eyerini çıkardı, hayvanı başıboş otlamaya saldı. Kendi de gitti bir gölgeye yüzükoyun uzandı. Sıcak biraz geçene kadar kaldı orda. Bir ara atlara yulaf verdiler. Gregor yem saatlerinin geçmesine pek aldırmıyordu. İlk günün sonunda, uzun yürüyüşlere alışık oldukları halde atların böğürleri birbirine geçmiş, sabahki atılganlıkları kalmamıştı. "Hayvanların canı çıkacak bu gidişle" diye kızgın kızgın düşünüyordu. "Kim böyle at sürer? Onun için mesele yok, namussuz! Zorluyor hayvanını işte. Dilediği zaman tutar bir başkasını alır ya ben n'aparım sonra? Ben nasıl alırım? Atları çatlata-

cak, Tatarsk'a kadar bütün yolu yaya gideceğiz, ya da tıngır mıngır bir araba bulursak, artık..."

Ertesi sabah dayanamadı. "Gören de sanacak ki hiç kendi atın olmadı," dedi Gregor'a. "Hiç dinlenmeden böyle gece gündüz dörtnal at sürüldüğü nerde görülmüş? Şu atların haline bak bi! Bari akşamleyin doğru dürüst yemlerini verelim."

"Sen yoluna devam et, geri kalma," dedi Gregor, dalgın.

"Yetişemiyorum ki sana! Atımın canı çıktı, azcık olsun durup dinlenemez misin?"

Gregor cevap vermedi. Yarım saat, aralarında tek kelime konuşmadan tırıs gittiler. Sonra Prokor kararını açıkladı. "Hiç olmazsa biraz soluk alsınlar. Burdan öteye bir adım gitmiyorum ben! İşitiyor musun?"

"Bas kırbacı, bas!"

"İyi ama, daha ne kadar basıcaz kırbacı? Hayvanlar çatlayıp çökene kadar mı?"

"Bırak dırdırı şimdi!"

"Acı biraz, Gregor Pantaleyeviç! Atımı bitirmek istemiyorum ben. Ama bu gidişle..."

"Pekâlâ öyleyse, dur, Allah'ın belası, dur! İyi ot olsun, bak şuralara!"

Telgraf, Gregor'un peşinde, Koper Bölgesinin bütün nahiyelerini dolaşmıştı. Eline ulaştığında çok geçti. Natalya gömüldükten üç gün sonra Gregor köye vardı. Bahçe kapısında atından inerken Dunya bir koşu evden çıkıp ağlamaya başladı. Aceleyle kız kardeşini kucaklayan Gregor kaşlarını çatarak, "Atı iyice bir yürüt," dedi. "Hadi bakayım, bırak zırlamayı şimdi!" Prokor'a döndü, "Sen de sür hadi evine!" diye buyurdu. "Lazım olursan ben seni çağırırım."

Mişatka'yla Polyuşka'nın ellerinden tutan İlyinişna oğlunu karşılamaya merdiven başına çıkmıştı.

Gregor çocuklarını kapıp kucağına aldı. Sesi titriyordu konu-

şurken: "Ağlamayın, ağlamayın! Bak şimdi, ne bu gözyaşları? Gözümün nurları! Ananız öldü de öksüz mü kaldınız? Yoo, yoo!.. Ananız bizi yüzüstü bıraktı gitti işte, gördünüz mü?.."

Ama kendisi eve girip babasını selamlarken hıçkırıklarını zor tutuyordu.

"Kurtaramadık onu..." dedi hemen aksak ayak aralığa çıkan Pantaleymon.

İlyinişna Gregor'u konuk odasına alıp Natalya'nın başına gelenleri anlattı. Bütün gerçeği söylemek istemiyordu ya, Gregor sordu:

"Niçin tutturdu peki öyle çocuğu doğurmayacağım diye? Biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Eee?"

"Senin şeyi görmeye gittiydi... İşte... Bir gün önce Aksinya her şeyi söylemiş ona."

"Aha! Ondan demek ki!" Gregor kıpkırmızı oldu, gözlerini indirdi.

Odadan çıktığında çok daha yaşlanmış görünüyordu. Sapsarıydı. Konuşmadan, morarmış titrek dudaklarını ısırdı durdu. Masaya oturup çocuklarını dizlerine oturttu, okşadı sevdi onları bir süre. Sonra asker çantasından bir parça tozlu şeker çıkardı. Şekeri avcunun içinde bıçakla ikiye bölerken suçlu suçlu gülümsüyordu. "Size getirebildiğim, hepsi bu... Babanız böyle işte sizin... Hadi bakayım, koşun şimdi avluya da dedenizi çağırın gelsin."

"Mezarı görmeye gidecek misin?" diye sordu İlyinişna.

"Sonra. Bir fırsatını bulduğumda giderim... ölüler gücenmez insana nasıl olsa... Mişatka'yla Polyuşka nasıllar, iyiler mi?"

"İlk günü çok ağladılar. Hele Polyuşka, aman!.. Ama şimdi aralarında anlaşmışlar gibi. Bizim önümüzde hiç analarının sözünü açmıyorlar. Dün gece ama, baktım, Mişatka usul usul ağlıyor. Başını yastığın altına sokmuş, duyulmasın diye... Yanına gittim,

‘Neyin var, canım?’ diye sordum. ‘Gel koynumda yat istersen,’ dedim. ‘Yok bir şeyim, yok, nine,’ dedi, ‘uykumda ağladım herhalde...’ Sen de konuş çocuklarınla. Acı onlara. Dün sabah aralıkta konuşuyorlardı. Polyuşka, ‘Dönecek bize anamız,’ diyordu. ‘Genç o daha,’ diyordu, ‘gençler ölmezler.’ diyordu. Daha akılları ermiyor ama küçücük yürekleri acıyor işte, büyükler gibi... Acıkmışsındır sen herhalde. Otur da bi lokma bir şey hazırlayım. Ne duruyorsun öyle donmuş gibi?”

Gregor konuk odasına girdi. Sanki o odaya ömründe ilk kez giriyordu. Dikkatle duvarları gözden geçirdi, gözü yatağa daldı. Yapılmış, yastıkları kabartılmış. Natalya’nın öldüğü yatak, sesinin son kez işitildiği yer. Çocuklarla helâlleşirken, onları öperken, belki de başlarının üstünde haç işareti yaparken görür gibi oldu onu. Bir kere daha, onun ölümünü haber veren telgrafı okuduğu anda olduğu gibi, yüreğinde keskin, bıçak ucu gibi bir acı duydu. Kulakları uğulduyordu.

Evin içinde her şey, ufacık şeyler, aklına Natalya’yı getiriyordu. Hatırası ölümsüz, acı. Nedenini bilmeden odadan odaya girip çıkıyor, geziniyordu. Sonra koşar adım basamaklara çıktı. Yüreğindeki acı gitgide dağlıyordu içini. Alnını ter basmıştı. Korkuyla avucunu sol göğsünün üstüne bastırıp basamaklardan inerken, “Bu sütçü beygiri de epey yoruldu artık,” diye düşündü.

Dunya avluda atını dolaştırıyordu. Zahire ambarının yanında hayvan dizgine asıldı, durup toprağı kokladı. Boynunu ileri uzatıp üst dudağını kaldırdı, kocaman sarı dişleri çıktı ortaya. Sonra burun çalıp ön bacaklarını kıvıracak oldu. Dunya dizgini çekiştirdi ama, hayvan hiç oralı olmadı, yere yatmaya başladı.

“Bırakma yuvarlansın!” diye Pantaleymon ahırdan bağırdı o sırada. “Görmüyor musun, eyerli hayvan? Niçin çözmedin eyerini, ahmak!”

Acele etmeden, kulağı yüreğinin çarpıntısında, Gregor atın yanına vardı, eyerini çıkardı. “Babam hâlâ bağırıyor, değil mi?” dedi Dunya’ya. Zorla bir gülümsedi.

“Her zamanki gibi.” Dunya da bir gülümsemeyle karşılık verdi.

“Hayvanı biraz daha yürüt sen, bacım.”

“Teri kurudu şimdi ama sen istiyorsan yürütürüm.”

“İsterse yatsın, bırak. Engel olma.”

“Bak şimdi, bak, abi... Üzgün müsün?”

“Üzülmem mi?” dedi Gregor. Boğulur gibiydi.

Yüreği parçalanan Dunya ağabeyinin omuzuna bir öpücük kondurdu. Gözleri yaşarmıştı. Hemen dönüp atı ahıra götürdü. Gregor da babasının yanına gitti. Pantaleymon ahırdan tırmıkla at pisliği çıkarıyordu.

“Atına yer hazırlıyorum,” dedi ihtiyar.

“Bana söyleseydin. Ben kendim temizlerdim.”

“Akla bak! Ben yapamaz mıyım yani? Hâlâ çakı gibiyim, çakı! Köhneyeceğim yok benim. Çok şükür daha ayaktayım. Yarın gidip çavdar biçmeyi düşünüyorum. Sen burda çok kalacak mısın?”

“Bir ay.”

“Bak bu iyi işte! Tarlaya beraber gidelim, ha? Çalışmak iyi gelir sana...”

“Ben de zaten öyle düşündüydüm.”

İhtiyar, tırmığı elinden attı, yüzünün terini yenine silerek sakin bir içtenlikle, “Hadi eve gidelim, karnını doyur sen,” dedi. “Başından atamazsın, mümkünsüz... Yani acını diyorum. Hiç kaçıp saklanmayacaksın. Böyledir bu...”

İlyinişna sofrayı kurdu, Gregor’a temiz bir peşkir verdi. Gregor yine düşünmeye dalmıştı: “Eski günlerde Natalya hizmet ederdi bana,” diyordu içinden. Duygularını belli etmemek için yemeğe saldırdı. İhtiyar, kilerden boynu samanla sarılı bir ibrik içinde votka getirdi. Gregor minnetle baktı babasının yüzüne.

“Ölenin hatırasına içelim... Nur içinde yatsın!” dedi Pantaleymon. Birer bardak votka içtiler. İhtiyar yeniden doldurdu bardakları. İçini çekti:

“Bir yılda aileden iki kişi gitti... Ölüm abayı yaktı galiba bizim eve.”

“Konuşmayalım bunları, baba,” dedi Gregor.

İkinci bardak votkayı bir dikişte bitirdi. Ağzına bir parça kuru balık attı, ağır ağır çiğnemeye koyuldu. İçkinin başına vurmasını, tatsız, davetsiz düşüncelerinin önünü almasını bekliyordu.

“Bu yıl çavdar iyi oldu. Bizim ekinin üstüne yok,” dedi Pantaleymon, koltukları kabararak. Bu övünme de, babasının sesi de Gregor’a biraz zorlama gibi geldi.

“Peki, buğdaydan ne haber?”

“Buğday mı? Bir parça don çaldı buğdayı ama fena sayılmaz. Şöyle böyle bir hasat olacak. Sert buğday bu defaki... Başkaları iyi ürün alıyorlar. Bizse, nasıl olduysa işte, hiç ekmediydik. Ama ben pek aldırmıyorum. Baksana nasıl darmadağın ortalık! Ürün alacaksın da ne geçecek eline? Ne satabilirsin, ne depoda tutabilirsin. Cephe buraya geri gelsin, yoldaşlar alıp giderler hemen hepsini, bize bir şey komazlar. Aldırma sen. Bu yılın hasadını saymasan bile bir iki yıla yeter buğdayımız var. Çok şükür ambarlar ağzına kadar dolu. Daha başka yerde de var. Bakma...” İhtiyar kurnaz kurnaz göz kırptı. “Sor Darya’ya da söylesin sana ne kadar buğday gömdük. N’olur n’olmaz... Bir çukur, senin boyunda. Eni de sen kollarını iki yana açmışsın gibi. Ağzına kadar doldurduk. Bu olmaz olasıca hayat düşürdü bizi, fukara kıldı ama bir zamanlar halimiz vaktimiz yerindeydi...” İhtiyar sarhoş sarhoş güldü. Sonra birden sakalını vakarla sıvazlayıp, ciddi, işbilir bir havayla konuştu: “Belki kaynananı düşünüyorsundur. Söyliyim sana, onu unutmadım. Muhtaç zamanlarında yardımlarına koştum. O ağzını açmadan, ben koca bir araba dolusu buğdayı, hiç tartmadım da üstelik, aldım onlara götürdüm. Senin Natalya da pek sevindi. Ağladı, duyduğunda... Var mısın bir üçüncü bardağa, oğlum? Artık senden başka gönlümü sevindiren kimsem kalmadı benim de.”

“Pekâlâ, dök bakalım,” diye Gregor bardağını öne sürdü.

Tam o sırada Mişatka, ürkek, sıkılgan, yan yan geldi masaya yanaştı. Babasının dizine tırmandı, sol kolunu boynuna dolayıp dudaklarına kocaman bir öpücük kondurdu.

"Bu da niçin?" diye sordu Gregor. Heyecanlanmıştı. Çocuğun yaşlı gözlerine baktı. Votka kokan soluğu oğlunun yüzüne vurmasın istiyordu.

Mişatka sesini kısarak cevap verdi:

"Anam konuk odasında yatarken... Daha yaşıyorken, beni yanına çağırdı, dedi ki bana, 'Baban geldiği zaman,' dedi, 'öp onu benim için ve de ki ona, sana acısın...' dedi, sonra bir şey daha dedi ama ben unuttum ne dediğini."

Gregor bardağını masaya koydu, yüzünü pencereye çevirdi. Odanın içinde uzun, sıkıcı bir sessizlik oldu.

"İçelim mi?" dedi Pantaleymon, kısık bir sesle.

"Canım çekmiyor artık," dedi Gregor. Oğlunu dizinden kaldırdı. Ayağa kalkarak hızlı adımlarla merdiven başına yöneldi.

"Dur, gitme! Etini yemedin. Haşlanmış tavuk var, börek var!" diye İlyinişna ocağa koştu. Gregor kapıyı ardından çarpmış çıkmıştı.

Aylak adımlarla ağıldan ahıra doğru yürüdü. Atını görünce, "Şunu yıkanmaya götürmeliyim," diye düşündü, sonra sundurmanın saçak altına gitti. Orda hasada hazır duran harman makinesinin yanında çam yongaları, biraz talaş döküntüsü, birkaç çarpık tahta parçası gördü. "Natalya'nın tabutunu yapmış olacak babam," dedi kendi kendine. Hızlı adımlarla evin basamaklarına doğru yürüdü.

Pantaleymon oğlunun isteği üzerine vakit kaybetmeden hazırlandı, harman makinesine atları koştu, makinenin üstüne de ufak bir fıçı su koydu. O gece Gregor'la birlikte tarlaya çıktılar.

XVIII

Gregor acı çekiyordu. Acı çekiyordu, çünkü Natalya'yı kendin-

ce sevmiş, birlikte yaşadıkları altı yıl içinde ona alışmıştı. Yalnız bu yüzden değil, onun ölümünden kendini sorumlu gördüğü için de acı çekiyordu. Natalya dediği gibi çocukları alıp anasıyla yaşamaya gitseydi de orda ölseydi, vefasız kocasından nefret ederek, ona dargın ölseydi, Gregor kaybının acısını belki bu kadar derinden duymazdı. Hiç değilse içi böyle vicdan azabıyla kavrulmazdı. Ama anası Natalya'nın onun bütün yaptıklarını bağışladığını, onu sevdiğini, son dakikasına kadar onun adını ağzından düşürmediğini söylemişti. Bunu bilmek acısını bir kat artırıyor, içini sızlatıyor, geçmiş yıllarını, bütün yaptıklarını bir başka gözle görmeye zorluyordu onu.

Karısına karşı içinde sadece soğuk bir umursamazlık duyduğu, hatta onu kendine düşman bildiği zamanlar olmuştu. Olmuştu ama son yıllarda o da değişmişti. Çocuklardı bunun belli başlı nedeni.

Gregor ilk başlarda babalık duygusu nedir pek bilmedi. Sonradan geldi o. Cepheden kısa izinlerle evine döndüğünde, hani nerdeyse bir görevi yerine getirir gibi, bir de analarını hoşnut etmek için sever okşardı çocuklarını. Natalya'nın kendini coşkun, anaca duygulara kaptırıp koyverişini de şüpheyle karşılar, şaşardı. O minicik gürültücü yaratıkları bu kadar kendini vererekten nasıl sevebilirdi insan, doğrusu bir türlü anlayamamıştı. Natalya daha çocukları emzirdiği sıralarda kaç kere geceleyin, sesinde bir acı alayla, "Ne sıçrıyorsun öyle deliler gibi?" demişti. "Veletler daha bağırmadan sen ayaktasın. Bırak ağlasınlar, tepinsinler azıcık. Ölecek değiller ya!" Çocuklar da ona karşı kayıtsızdılar. Ama büyüdükçe babalarına bağlandılar. Onların sevgisi onu duygulandırmaya başladı, onları sevdikçe analarını da sever oldu.

Aksinya'yla bozuştuktan sonra karısından ayrılmayı hiç düşünmedi. Aksinya'yı yeniden bulduğunda bile, çocuklarının anasının yerini alabileceğini düşünmemişti. İkisiyle de yaşayabilirdi, ikisini de ayrı ayrı sevebilirdi. Ama şimdi, karısını yitirince, birden Aksinya'dan uzaklaştığını hissetti. Aralarındaki ilişkiyi açığa vurup Natalya'nın ölümüne sebep olduğu için de kızgındı ona.

Tarlada çalışa dura acısını unutmaya ne kadar uğraşsa sonunda ister istemez aklı ona kayıyordu. Canı çıkana kadar çalıştı, bazen saatlerce harman makinesinden inmediği oldu, yine de hep Natalya'yı düşündü. İkide bir aklına birlikte hayatlarının çok uzak, çok önemsiz ayrıntıları, birbirlerine söyledikleri sözler geliyordu. Hafızası öyle hevesliydi geçmişi anmaya, kendini bir an koyverse Natalya gülümseyen yüzüyle yine gözünün önünde canlanıverecekti. Vücudunu hatırlıyordu onun, yürüyüşünü hatırlıyordu, saçını düzeltişini, gülümseyişini, sesinin iniş çıkışlarını.

Üçüncü gündü, arpayı biçmeye başladılar. Öğle üzeri Pantaleymon atları durdurunca Gregor makineden indi, kısa saplı yabasını döşemenin üstüne bıraktı, "Bir iki saat için eve gitmek istiyorum, baba," dedi.

"Niçin, ne var?"

"Hiç, çocukları özledim..."

"Pekâlâ, hadi bas!" dedi babası, memnunlukla. "Biz de bu arada biraz deste yaparız."

Gregor hemen atını çözüp, sırtına atladı, sararmış fırça gibi ekin dipleri üzerinden şoseye doğru âdeta sürdü hayvanı. "Söyle ona, sana acısın!" Natalya'nın sesi kulaklarında çınlıyordu. Gözlerini yumdu, dizginleri koyverdi. Anıları aldı götürdü onu. Atı bıraktı kendi haline.

Masmavi gökyüzünde rüzgârın dağıttığı tek tük bulutlar süzülüyordu, belli belirsiz. Ekin dipleri arasında düşük kanatlarıyla ekin kargaları sekiyordu. Destelerin üzerine üçü beşi bir arada konmuş olanlar vardı. Yetişkinler, yeni yumurtadan çıkmış kararsız-kanat yavrularla gaga gagaya vermiş, besliyorlardı onları. Göz alabildiğine biçili arazi üzerinde kargaların gaklayışı hep bir arada sonu gelmez bir inilti gibiydi.

Gregor'un atı hep yolun kenarından gitmeye çalışıyor, zaman zaman bir ağız dolusu yonca koparıp çiğniyordu. Boşta kalan gemi şıngır şıngır ötüyordu. İki kere, uzaktan atlar gördü, durdu. Kişnedi. Gregor kendine geldi, dehledi hayvanı. Bir yandan da

görmeyen gözlerle bozkırı, tozlu yolu, destelerin sarı serpintisini, yeşil-kahverengi bostanları ya da olgun darıyı seyre daldı.

Eve varır varmaz, Hristonya çıkageldi. Yüzü bir karış asıktı. Sıcağa rağmen İngiliz kumaşından asker ceketi, geniş süvari külotu giymişti. Dişbudaktan yeni yontulmuş kocaman bir sopaya dayanarak girdi içeri, Gregor'u selamladı.

"Seni göreyim diye uğradım, acını işittim de... Demek Natalya Mironovna'yı gömdüler, ha?"

"Nasıl oldu da döndün sen cepheden?" diye sordu Gregor, Hristonya'nın sorusunu duymazlıktan gelerek. Yamru yumru, hafif kambur duran gövdesini memnunlukla süzdü.

"Yaralandım, iyileşeyim diye köye gönderdiler. Karnıma aynı anda iki kurşun birden saplandı. Hâlâ ordalar, bağırsaklarımın orda bir yerde, Allah'ın belaları! O yüzden baston kullanıyorum ya işte!"

"Nerde bu hale kodular seni?"

"Balaşof'a yakın."

"Ele geçirdiniz mi bari orasını? Yükünü nasıl aldın peki?"

"Hücumdaydık. Balaşof ele geçirildi, Povorino da. Ben de vardım o savaşta."

"Hangi alaya bağlısın, söyle bakalım? Köyden başka kim var seninle? Otur. Bir sigara içmez misin?"

Gregor yeni bir yüz gördüğüne, aileden olmayan birisiyle ona kederini hatırlatmayacak birisiyle konuşma fırsatı bulduğuna çok sevinmişti. Hristonya da oldukça anlayışlı çıktı, Gregor'un kendine acınmasını istemediğini sezdi eni konu. Hevesle, ama ağır ağır, Balaşof'un nasıl ele geçirildiğini, kendisinin nasıl yaralandığını anlatmaya koyuldu. Koskocaman bir sigarayı tüttüre tüttüre, davudî sesiyle konuştu:

"Ayçiçeklerinin arasından yaya ilerliyorduk. Kızıllar makinelileriyle, toplarıyla üzerimize ateş ediyorlardı. Tabii tüfekleriyle de... Söylemeye ne hacet? Beni hemen gördüler. Öbürlerinin yanında

tavuklar arasına düşmüş kaz gibiyim ya ben? Ne kadar eğilirsem eğileyim her yerden görünüyorum. Neyse, buldular tabii beni... Kurşunlar demek istiyorum. Aslına bakarsan, boylu boslu olmam iyi de oldu, yoksa tam kafadan yiyecektim kurşunları. Uzak mı düşmüşler ne? Yine de bana bi çarptılar, karnımda ne varsa gurul gurul ötmeye başladı. Sonra, ne diyim, öyle sıcaktılar ki, ikisi de, namussuzlar! Ocaktan çıkmışlar sanki! Elimi yarama götürdüm ki, içimdeler, deri altında kese gibi, oynak, yakın birbirine. Parmaklarımla bir yoklayım dedim, o sırada birden yere yuvarlandım. 'Pis bir şaka bu,' dedim kendi kendime. 'Ne biçim şaka bu be! İyisi mi sen hiç kımıldanma, kal olduğun yerde şimdi, yoksa biri daha geldi mi, daha güçlüsü, valla deler de geçer,' dedim. Neyse işte, yattım orda öyle. Elimle yokluyordum arada bir... Kurşunları yani. Hâlâ ordaydılar. Bir öbürüne yakıncacık. Derken içime bir kaygı düştü. Ya ordan yürür de karnımın içine girerlerse? N'apardım? Bir kere bağırsaklarımın arasına daldılar mı nerden bulur çıkarır ondan sonra hekimler onları? Hem zaten pek o kadar hoş bir şey olmazdı da onları içimde taşıması. Herkesin gövdesi, benimkisi bile, içersi suludur. Kurşunlar gide gide bağırsaklarımın da içine girdiler mi, postacı çanı gibi çangur çungur yürü dur ondan sonra ortalarda! Bana göre değil bu iş, aslanım, dedim. Yattığım yerde bir ayçiçeğinin başını büküp koparttım, çekirdeklerini yedim. Ama n'apsam korkum geçmiyordu. Bizimkiler de yürümüş gitmişlerdi. Neyse, Balaşof ele geçirildikten sonra bir yolunu bulup vardım ben de oraya. Sonra Tişanka'da sahra hastanesinde kaldım. Ordaki hekim bi kibirli herif, bi kibirli! Durup durup soruyordu bana, 'Karnını kesip çıkaralım mı kurşunları?' diye. Ama ben yattım orda, düşündüm şöyle bi iyicene... Sonunda, 'Kumandanım,' dedim, 'içimde kaybolurlar mı, ne dersiniz, bu kurşunlar?' diye sordum. 'Hayır,' dedi, 'kaybolmazlar,' dedi. O öyle deyince, o halde ben de dedim kendi kendime, çıkarttırmam onları dedim. Olacağı biliyorum çünkü. Hemen alaya geri gönderilecem. 'Yok, hayır,' dedim, 'istemiyorum çıkarılsınlar, kumandanım,' dedim. 'İçimde kalsınlar, daha iyi. Eve götürüp karıma gösterecem ben onları,' dedim. 'Zaten rahatsız da etmiyorlar beni.

Pek bir ağırlıkları yok' dedim. Bir araba küfür işittim heriften ya, yine de bir hafta istirahat verdi."

Gregor basit hikâyeyi dinlerken gülümsüyordu. "Hangi alaydansın peki şimdi sen?" diye sordu.

"Dördüncü."

"Bizim köyden başka kim var seninle?"

"Kimler yok ki? Anikuşka, Besklebnof, Akim Kolevedin, Siyomka Miroşnikof, Tikon Gorbaçef..."

"Kazaklar ne âlemdeler? Şikayetçi değiller mi?"

"Subaylarla başları dertte gibi. Başımıza öyle domuz herifleri getirip kodular ki, tahammülü mümkünsüz. Hemen hepsi de Rus. Tek bir Kazak yok içlerinde."

Hristonya konuşurken ceketinin kısa kolunu çekiştiriyor, öyle şık elbise giydiğine bir türlü inanamıyormuş gibi İngiliz pantolonunun nefis kumaşını seyredip okşuyordu.

"Ama biliyor musun, o kadar aradım, ayağıma uygun bir çizme bulamadım," dedi, düşünceli düşünceli. "İngiltere'de yaşayanlar bu kadar büyük ayaklı değiller galiba. Biz buğday eker, buğday yeriz ama, anlaşılan İngiltere'de de milet, Rusya'da olduğu gibi, yalnız çavdarla geçiniyor. Benimkiler gibi kocamana ayak nerden olsun onlarda! Bizim bütün bölüğü giydirip kuşattılar, kokulu sigaralar gönderdiler. Ama, yine de... işler kötü."

"Nedir kötü olan?" Gregor ilgiyle sordu.

"Dışardan her şey yolunda görünüyor ya, içersi berbat." Hristonya gülümsedi. "Kazaklar yine savaştan kaçmaya can atıyorlar, senin anlıyacağın. Onun için bu savaştan hiçbir şey çıkacağı yok. Koper hududundan bir adım öteye gitmeyiz demeye başladılar bile."

Hristonya'yı uğurladıktan sonra Gregor bir an düşündü, kararını verdi: "Bir hafta daha kalır, dönerim cepheye. Burda bu üzüntü beni öldürecek." Akşama kadar evden çıkmadı. Kendi çocukluk günlerini hatırladı, Mişatka'ya sazdan bir yel değirmeni, at kılın-

dan serçe kapanı, kızına döner tekerlekli, oku alaca boyalı küçücük bir araba yaptı. Hatta evde kalmış paçavralardan bir de bebek yapmaya kalktı ya beceremedi. Dunya bitirdi sonunda bebeği.

Çocuklarına hiç bu kadar vakit ayırdığı olmamıştı. Önce, niyeti nedir bilemediler, uzak durdular ondan. Ama sonradan bir dakika bırakmadılar peşini. Akşam üzeri, Gregor tarlaya dönmeye hazırlanıyordu, Mişatka ağlamaklı bir sesle, "Sen de hep böylesin işte!" dedi. "Gelir gelmez yine çekip gidiyorsun... Al senin olsun kapan, değirmeni de, kaynana zırıltısını da al! Hepsini götür, istemiyorum!"

Gregor oğlunun minicik ellerini kendi kocaman avuçları içine aldı. "Madem öyle diyorsun, gel anlaşalım seninle," dedi. "Sen bir Kazaksın. O halde ata binip benimle tarlaya gideceksin. Arpayı biçip deste yapacağız. Sen dedenle harman makinesinde oturur atları sürersin. Orda otların arasında ne çekirgeler bulacaksın, bak gör! Yarlarda ne kuşlar var! Ama Polyuşka nenesiyle evde kalacak. O gelmese de olur. O kız o, onun işi yerleri süpürmek, nenesine Don'dan küçük kovayla su getirmek. Kadınların evde gördükleri bir dolu iş vardır. Hadi, geliyor musun?"

"Geliyorum, geliyorum!" dedi Mişatka sevinçle. Gözleri parladı.

"Nereye götürüyorsun onu?" diye İlyinişna karşı koyacak oldu. "Yine ne kodun aklına? Nerde uyuyacak çocuk? Kim bakar ona orda? Tanrı korusun, atlara yaklaşıp tekmeyi yese, ya da bir yılan soksa sonra? Sen gitme babanla canım, kal evde," dedi torununa dönüp.

Fakat Mişatka'nın daracık gözleri birden uğursuz bir ateşle parıldayıverdi (tıpkı öfkesi kabardığı zamanlar dedesinin olduğu gibi), küçük yumruklarını sıktı, ağlamaklı tiz bir sesle avazı çıktığı kadar haykırdı:

"Sus sen, nene! N'olursa olsun, gidiyorum ben! Dinleme sen onu, baba!"

Gregor gülerek oğlunu kollarına aldı, havaya kaldırdı. Annesini rahatlattı:

"Benimle uyur. Oraya kadar atı yürütürüz. Düşürmem onu, korkma. Esvaplarını hazır et de şimdi, ben sağ salim geri getiririm onu sana. Yarın akşam getiririm," dedi.

Gregor'la Mişatka dost oldular böylece.

Tatarsk'ta geçirdiği iki hafta içinde Gregor Aksinya'yı hepsi hepsi üç kere, o da uzaktan, şöyle bir gördü. Aksinya, doğuştan güçlü önsezisiyle, onunla karşılaşmaktan çekiniyor, yanına varmamanın daha iyi olacağını biliyordu. Kadınca ileri görüşüyle, Gregor'un ne hava çaldığını anlamış, ona karşı duygularını apaçık ve zamanı değilken göstermekle onu kendisine düşman edebileceğini, ilişkilerine gölge düşürebileceğini sezmişti. Gregor kendisi gelsin konuşsun onunla diye bekledi. Cepheye gitmeden bir gün önce oldu bu. Akşam geç vakit, bir araba yükü tahılla tarladan dönüyordu Gregor. Bozkıra en yakın sokakta, alacakaranlıkta Aksinya'ya rastgeldi. Daha bir hayli uzaktayken, eğilip selam verdi Aksinya. Belli belirsiz gülümsedi. Hafif cilveli, merak yüklü bir gülümsemeydi. Gregor da aldı onun selamını ama konuşmadan geçemedi yanından.

"Ne âlemdesin?" diye sordu, belli belirsiz dizginlere asılıp. Atları yavaşlattı biraz.

"Fena değilim, eksik olma, Gregor Pantaleyeviç."

"Niçin hiç ortalarda görünmedin?"

"Tarladaydım. Yalnızdım da, işim başımdan aşkın."

Mişatka da arabada, Gregor'un yanındaydı. Belki ondan, Gregor atları durdurup fazla konuşmadı. Birkaç adım gitmişti ki, birinin seslendiğini işitip döndü. Aksinya çitin yanında duruyordu.

"Köyde çok kalıyor musun?" diye sordu, telaşla, elinde tuttuğu bir papatyanın taç yapraklarını yolarak.

"Bugün yarın gidiyorum."

Öyle bir duraklayışından belliydi, soracakları daha bitmemişti Aksinya'nın. Neden bilinmez, bir şey demedi. Elini sallayıp çabucak ortak toprağa doğru yürüdü, hiç arkasına bakmadı.

XIX

Gökyüzü bulutlarla kaplıydı. Elekten geçmişcesine ince bir yağmur serpiştiriyordu. Bozkıra saçılı taze fundalar, çalılar yabandikeni kümeleri parıltılar içindeydi.

Köyden böyle hemencecik ayrıldığına fena içerleyen Prokor atını sürerken sessizdi. Alaya varıncaya kadar hiç konuşmadı. Bir köyün ötesinde üç Kazak atlısıyla karşılaştılar. Adamlar peş peşe gidiyorlar, hayvanlarını topuklayıp gayrete getiriyorlardı. Hararetli hareretli de konuşuyorlardı aralarında. Yaşlıca, kızıl sakallı, köylü esvabı giymiş birisi Gregor'u tanıdı. Yüksek sesle yanındakilere, "Bakın, kardeşler, Melekof işte şurdaki!" dedi. Gregor'la aynı hizaya geldiklerinde yüksek bacaklı doru atının dizginlerine asıldı.

"Selam sana, Gregor Pantaleyeviç!" diye bağırdı.

"Selam!" Gregor bu kızıl sakallı, asık yüzlü Kazağı nerden tanıyordu, boşuna hatırlamaya çalıştı.

Anlaşılan adam daha yeni süvari yüzbaşısı olmuştu, sıradan bir Kazak eri olmadığını göstermek için de yeni apoletlerini köylü paltosunun omuzlarına dikmişti.

Atını doğru Gregor'un yanına sürüp elini uzattı, soluğu votka koka koka, "Tanımadın mı beni?" dedi. Yeni yetme yüzbaşının suratından aptalca bir kibir akıyordu. Küçük, mavi gözleri parlıyor, kızıl bıyıklarının altında dudakları sırıtıyordu. Gregor'un tuhafına gitti köylü elbiseleri içinde bu subayın öyle birden ortaya çıkışı. Açıkça gülümseyerek cevap verdi:

"Hayır, tanımadım. Epey oldu herhalde görüştüğümüz. Yeni mi terfi ettin?"

"İyi bildin! Tastamam bir hafta oluyor yeni rütbemi alalı. Ama biz Kudinof'un karargâh toplantılarından birinde karşılaştıydık seninle, Meryem yortusu sıralarıydı zannımca. Sen o zaman beni az bir beladan kurtarmadıydın, hatırlamıyor musun? Hey, Trifon, siz yavaş sürün, ben birazdan yetişirim size!" diye bağırdı ötede durup onu bekleyen Kazaklara.

Gregor kızıl saçlı Kazakla nasıl tanıştığını ve Kudinof'un onun hakkında söylediklerini neden sonra hatırladı: "Yaman bir nişancı, hiç kaçırmaz. Çok iyi dövüşür, iyi keşifçidir, ama aklı çocuk aklı." Ayaklanma sırasında bir bölüğe kumanda ederken bir yerde işleri karıştırmıştı. Kudinof fena bir ders vermeye niyetliydi ona ya Gregor araya girmiş, adam bağışlanmış, bölük kumandanlığı elinden alınmamıştı.

"Cepheden mi geliyorsun?" Gregor sordu.

"Evet, Novokopersk'den izne gidiyorum. Yolu yüz verst uzattım, bir akrabamı görmek için. Hafızam kuvvetlidir, Gregor Pantaleyeviç. Sana bir şey ikram edeyim, kırma beni. Yüzde yüzlük iki şişe var çantamda. Hemen açalım, ha? Hemen şimdi, şuracıkta!"

Gregor ikramı kesinlikle reddetti ama adamın hediye olarak uzattığı şişeyi almazlık etmedi.

"Orda olacaktın da görecektin! Kazaklar da, subaylar da, bi mal yüklendiler, ne mal!" Yüzbaşı kabararak bildirdi. "Balaşof'da da vardım. Orasını ele geçirip doğruca demiryoluna dayandık. Hatlar silme vagon doluydu. Birine tepeleme şeker doldurmuşlar, ikincisinde üniformalar vardı, üçüncüsünde ne ararsan bulurdun. Kazaklardan bazısı en az kırk kat esvap yüklendi gitti. Sonra Yahudileri tepelemeye gittiğimizde, orda olaydın nasıl gülerdin, bilsen, benim yarım bölükte kurnaz bir Yahudi-avcısı tam on sekiz saat toparladı, onu altın. Hepsini astı göğsüne. Oraların en zengin tüccarı derdin herife. Hele kaldırdığı yüzükler, bilezikler... Haddi hesabı yoktu. Her bir parmağında ikişer, üçer tane..."

Gregor adamın şişkin eyer torbalarını gösterdi.

"Sen ne aldın?"

"Ben mi? Ooo, bir dolu..."

"Sen de katıldın demek ki yağmaya?"

"Canım, öyle demesen de olur... Yağma etmedik, kanunen kazandık biz onları. Alay kumandanımız dedi ki, 'Şehri alın,' dedi, 'iki gün sizindir,' dedi. Başkaları benden aşağı mı kaldılar sanki?

Ben kanuni olanları aldım, ne geçerse elime. Başkaları daha neler yaptı bilsen!"

"Yaman dövüşçülermişsiniz!" Gregor adama tiksintiyle bakıp ekledi: "Sizin gibiler şoselerde köprü altlarında pusuda bekler, ama dövüşmezsiniz hiç. Savaşı yağma seferine çevirdiniz be! Ulan reziller! Yeni bir ticaret buldunuz şimdi de, değil mi, kendinize? Ama sanıyor musunuz ki günün birinde senden de, senin kumandanından da bunun hesabı sorulmayacak?"

"Neyin hesabı?"

"Bütün bunların hesabı!"

"Kim soracak o hesabı?"

"Daha yüksek bir kumandan."

Adam gülümsedi.

"Ama hepsi yapıyor bunu!" dedi. "Biz kaldırdığımızı yalnız heybelerimize ya da arabalarımıza doldururuz. Onlar koca koca katarlara yükleyip götürüyorlar."

"Sen hiç gördün mü öyle yapanları?"

"Gördüm mü de ne demek? Ben kendim böyle bir katarı Yarızenskaya'ya götürdüm! Koca bir vagon dolusu gümüş vardı. Kaşıklar, tabaklar, kâseler. Subaylardan bazısı üzerimize atıldılar. 'Ne var orda? Hadi, gösterin bakalım!' Bilmem hangi generalin kendi öz malıdır dedim de, avuçlarını yaladılar."

"Kim bu general?" Gregor gözlerini kısıp, dizginlerle asabi asabi oynayarak sordu.

Adam kurnazca gülümsedi:

"Adını unuttum. Neydi? Ha... Neyse, hatırlıyamadım. Ama boşuna sövüyorsun, Gregor Pantaleyeviç. Tanrı hakkıyçün, herkes yapıyor bunu. Onların yanında ben kurt yanında kuzuyum, kuzu! Ben az aldım. Başkaları halkı yolun ortasında soyup soğana çevirdiler. Irzına geçmedik Yahudi kızı bırakmadılar. Benim gözüm yoktu öyle şeylerde. Benim kendi nikahlı karım var benim. Ne karı, ama! Karı değil, aygır! Sen de bana ne diye kızıyorsun sanki? Dursana yahu, nereye gidiyorsun?"

Gregor soğuk bir selam verip atını tırısa kaldırdı. "Hadi, gel!" dedi Prokor'a.

Yolda birer ikişer, ya da daha kalabalık giden izinli Kazaklara rastgeldiler. Sık sık da çifte koşulu arabalarla karşılaştılar. Yükleri katranlı bezle ya da battaniyelerle örtülü, sımsıkı bağlıydı. Arabaların arkasından, üzerlerinde yepyeni yazlık üniformaları, hâki Kızıl Ordu pantolonlarıyla, üzengilere basıp kalkmış Kazaklar geliyordu. Tozdan ağarmış yağız yüzleri heyecanlı, neşeliydi. Gregor'u görür görmez seslerini kısarak çabucak selam verip geçiyorlar, ancak araya epey bir yol girdikten sonra yeniden konuşmaya dalıyorlardı.

"Tüccarlar göründü!" diyordu Prokor, yağma malla tepeleme dolu bir arabayı getiren atlıları uzaktan görünce.

Ama yolda karşılaştıkları, izne giden adamların hepsi de yağmalanmış malla yüklü değildi. Köylerden birinde atları sulamak için bir kuyubaşında mola verdiler. Gregor'un kulağına komşu avluda türkü çağıran sesler çalındı. Güzel, taze, açık seçik sesler. Birkaç Kazak delikanlısı olacaktı.

"Askerin birini uğurluyorlar galiba," dedi Prokor, kovayla su çekerken. Bir akşam önce içtikleri bir şişe votkadan sonra şimdi canı yine içki istiyordu. Atlara çabucak su verdi, sonra gülerek, "Ne dersin, Pantaleyeviç, gidip katılalım mı şunlara biz de?" dedi. "Belki yol için de bir şişe ele geçiririz. Kulübenin damı sazdan ama, varlıklı kişiler bunlar."

Gregor genç Kazak delikanlısının yola nasıl uğurlandığını gidip görmeye razı oldu. Atları çite bağladıktan sonra Prokor'la avluya girdiler. Bir sundurmanın altında, yuvarlak yemliklerin başında dört at duruyordu. Zahire ambarından, içi tepeleme yulaf dolu bir kova taşıyan bir delikanlı çıktı. Gregor'a bir göz attı, kişneyen atların yanına vardı. Kulübenin köşesinden bir türkü sesi geliyordu. Tiz, titrek bir ses:

Hiç ayak değmemiş o yolda,
Hiç ayak değmemiş...

Kalın, dumansı bir ses son kelimelerini tekrarlayıp, ona katıldı, derken başka sesler duyuldu, türkü heybetli, coşkun, yaslı, aktı gitti. Adamların türküsünü yarıda kesmek istemeyen Gregor, Prokor'un yenine dokunup fısıldadı:

"Bekle azıcık. Seni görmesinler, bitirsinler."

"Pek coşturucu değil. Yelanskaya Kazakları hep böyle söylerler. Ama iyi söylüyorlar, namussuzlar!" Prokor takdirle konuşup, kızgın, yere tükürdü. Umduğu içkiyi bulamayacaktı galiba.

Bir hoş ince yanık ses, savaşta rezili çıkan Kazağın hikâyesini sona erdirdi:

Hiç ayak değmemiş, at izi görünmemişti,
Ama vaktiyle bir Kazak alayıydı, geçmişti
O yoldan. Ardından bir yaman küheylan,
Bir güzelim eyerdi sallanan sağrısında,
İpek dizginleri çözülmüş, yuları da,
Ardından bir genç Kazaktı koşan.
Koşarken bağırdı Kazak:
"Bekle, bekle, sadık atım benim,
Bırakma, yüzüstü bırakma beni,
Çeçenlerin hışmına salma beni."

Türküye dalıp giden Gregor kulübenin beyaz badanalı duvarına dayandı, ne atların kişnemelerini, ne de sokaktan geçen arabaların gıcırtısını işitir oldu.

Türkü sona erince, söyleyenlerden biri öksürüp konuştu:

"İşte buna türkü çağırmak derler, azizim! Bundan iyisi can sağlığı ya, asker adama bundan fazlası gerek, kadın gerek! Karnımızı iyice doyurduk, çok şükür, doyurduk ya, yola ne çorbamız var, ne bir şeyimiz..."

Gregor dalgınlığından sıyrılıp köşeyi döndü. Kapının dibinde, en alt basamakta dört Kazak delikanlısı oturuyordu. Komşu kulübelerden koşup gelen kadınlarla çocuklar yoğun bir kalabalık olmuş, çevrelerini sarmışlardı. Dinleyiciler, burunlarını çeke çeke, başörtülerinin ucuyla gözlerinin yaşını siliyorlardı. Gregor

basamaklara doğru yürüdü. Uzun boylu, kara gözlü bir ihtiyar kadın, pörsümüş yüzünde ikonu andırır sert bir güzelliğin izleri, kelimeleri uzata uzata konuşuyordu:

"Ne de güzel, ne de hazin söylüyorsunuz, evlatlar! Herhalde her birinizin anası vardır, savaşta oğlunun nasıl canının çıktığını düşünür düşünür de iki gözü iki çeşme ağlar durur." Gözlerinin sararmış aklarını o sırada kalabalığı selamlayan Gregor'a çevirdi ve birden gazaba gelip bağırdı: "Ve de sen, kumandan, bunlar gibi çiçekleri alır ölümlerine götürürsün, değil mi? Savaşta öldürürsün onları, değil mi, ha?"

"Biz kendimiz ölüyoruz orda, nine," dedi Gregor, huysuz bir sesle.

Tanımadıkları bir subayla karşılaşan Kazaklar sıkıldılar, hemen ayağa fırladılar. Basamaklarda duran içi yemek artıkları dolu tabakları iterek ceketlerini düzelttiler, silah kayışlarını, kemerlerini ayarladılar. Tüfeklerini omuzlarından çıkarmadan dalmışlardı türküye. En yaşlıları yirmi beşinden fazla göstermiyordu.

"Nerdensiniz siz?" diye sordu Gregor, delikanlıların genç, dinç yüzlerine bakıp.

"Bir alaydan..." Küt burunlu, güleç bir delikanlı kararsızca cevap verdi.

"Yani, nerde doğdunuz? Köyünüz neresi? Buralı değilsiniz galiba?"

"Yelanskayalıyız biz. İzne gidiyoruz, kumandanım."

İnce yanık sesi tanıyan Gregor gülümseyerek sordu: "Bir başına söyleyen sendin, değil mi?"

"Bendim."

"İyi, iyi. Güzel sesin var. Ama ne içindi bu? İçinizden mi geldi, bir şeye mi sevindiniz? Pek de sarhoşa benzemiyorsunuz..."

Uzun boylu, sarışın bir delikanlı, toza bulanmış fiyakalı bir perçemi vardı, esmer yanakları al al olmuştu, yan gözle ihtiyar kadına bakıp sıkılgan bir gülümsemeyle, isteksizce cevap verdi:

"Bizim ne sevincimiz olur ki? Muhtacız da ondan söylüyoruz. Burda hayat pek iyi değil, iyi beslemiyorlar adamı... Bir parça ekmek bulursan ne âlâ! Biz de bari şarkı söyleyelim dedik. Biz başlar başlamaz bütün kadınlar koşup dinlemeye geliyor. Hazin bir şarkı tutturduk mu, tamam! Bir parça yağ, bir kap süt ya da yiyecek bir şey getiriyorlar işte..."

"Bir çeşit keşişlik bizimkisi, yani, yüzbaşım. Şarkı söyleyip dileniyoruz," dedi, yanık seslisi. Arkadaşlarına göz kırptı, ışıl ışıl bakan gözleri bir gülümsemeyle kısılıverdi.

Kazaklardan biri göğüs cebinden yağlı bir kâğıt çıkardı, Gregor'a uzattı.

"İzin kâğıdımız burda işte."

"N'apayım ben onu?"

"Bizi kaçak filan sanırsınız da belki."

"Sen onu bir Cezalandırma Birliğine çattığınızda gösterirsin," dedi Gregor, azıcık kızıp. Yine de, yanlarından ayrılmazdan önce, "Geceleri gidin, gündüzleri bir yerlerde saklanın," diye salık verdi. "Kağıdınız işe yaramaz. Ona buna gösterip de başınızı derde sokmayın. Mührü var mı?"

"Bizim bölüğün mührü yoktu."

"Neyse. Kalmuklar sizi bir güzel pataklasın istemiyorsanız dediğim gibi yaparsınız."

Köyün üç verst dışında, yolun kenarına kadar uzanan küçük bir korunun yakınında, Gregor karşıdan gelen iki atlı gördü. Atlılar durup bir baktılar, hemen koruya daldılar.

"Kâğıtları yok," dedi Prokor. "Gördün mü nasıl sapıverdiler koruya? Niçin gündüz vakti gider böyle bu enayiler?"

O gün daha birçok atlı Gregor'la Prokor'u görünce yoldan çıkıp saklandı. Yayan giden bir yaşlı Kazakla karşılaştılar, o da evine gidiyordu, hemen bir ayçiçeği tarlasına daldı, tıpkı bir tavşan gibi tarlanın yamacında büzüldü kaldı. Yanından geçerlerken Prokor üzengilere basıp kalktı:

"Hey, hemşerim, öyle mi saklanır insan? Başını saklamışsın, götün dışarda kalmış!" Kızmış gibi yapıp bağırdı sonra: "Hadi şimdi, çık da şu kâğıtlarını görelim bakalım!"

Kazak sıçradığı gibi, iki büklüm, ayçiçeklerin arasından koştu gitti. Prokor kahkahadan kırılıyordu. Adamı kovalamak için atını kırbaçlayacakken Gregor durdurdu onu.

"Bırak şaklabanlığı şimdi. Bırak, canı cehenneme! Bu gidişle zaten soluksuz kalacak. Korkusundan ödü patlar ölüverir eder de, sonra..."

"Yanılıyorsun. O herifi av köpekleriyle bile ele geçiremezsin artık. On verst koşmadan durmaz. Nasıl da sıyrılıp gitti ayçiçeklerinin arasından! Bu halleriyle nerden buluyorlar bu gücü anlamıyorum." Kaçaklar hakkında kesin fikirler beyan ettikten sonra ekledi:

"Hep de üçü beşi bir arada gidiyorlar. Çuvaldan fasulye saçılır gibi. Valla, Pantaleyeviç, bu gidişle yakında cephede bir sen bir de ben kalacağız galiba!"

Cepheye yaklaştıkça Don Ordusundaki maneviyat bozukluğunun belirtileri bir bir ortaya çıkıyordu. Panik, isyancılarla takviye gören ordunun tam da Kuzey Cephesinde en büyük başarılarını elde ettiği sırada başgösterdi. Ordu kuvvetleri kararlı bir hücuma kalkıp düşmanın direnişini bertaraf edecek güçten yoksun düştüler. Ciddi bir hücuma karşı durabilmeleri bile artık söz konusu değildi.

İleri hat yedeklerinin konakladığı nahiye merkezleri ve köylerde subaylar işi cümbüşe vurdular. Ağzına kadar talan yüklü çeşit çeşit ikmal katarları hâlâ cephe gerisine gönderilmemişti. Tam mevcudunun yüzde altmışını bulan birliğe rastlayamazdın. Kazaklar izinsiz mizinsiz başlarını alıp gidiyorlar, bozkırı kasıp kavuran Kalmuk Cezalandırma Birlikleri toplu kaçak selini durdurmaya güç yetiremiyorlardı. Saratof ilinin işgal altındaki köylerinde Kazakların davranışı yabancı toprakları ele geçiren savaşçılardan farksızdı. Yağma, ırza geçme, ekin yakma, hayvan öldürme

olağan işlerden oldu. Bıyığı terlememiş delikanlılarla ellisini aşkın adamlardan takviye birlikleri kuruluyordu. Bölüklerde, açıktan açığa, savaşmaya isteksizlikten söz ediliyor, Voronez'e ilerleyen birliklerde Kazaklar subaylarını hiç takmıyorlardı. Söylentilere bakılırsa, ileri hat mevzilerinde öldürülen subay sayısı da gittikçe artmaktaydı.

Gregor geceyi geçirmek için Balaşof'a oldukça yakın bir küçük köyde mola verdiğinde hava kararmaya başlamıştı. Yaşlı yedeklerden toplanan Dördüncü Yedek Bölüğü ile Taganrog Alayının bir istihkâm bölüğü köyde ne kadar kalacak yer varsa kapatmıştı. Gregor bir yer bulmak için epey uğraştı. Çok zaman yaptıkları gibi geceyi açıkta, bir tarlada da geçirebilirlerdi ama, yağmur yağmaya başladı, Prokor'u yine sıtma nöbeti tuttu, kapalı bir yer bulmak zorunda kaldılar. Köyün başında, kavakların çevrelediği büyücek bir evin yanında top ateşinden harap olmuş bir zırhlı araba duruyordu. Gregor atını sürüp geçerken arabanın yeşil kenarına çiziktirilmiş bir yazı ilişti gözüne: "Kahrolsun namussuz Beyazlar!" Onun altında arabanın adı: "Hışım." Avluda direklere bağlı atlar burun çalıyor, insan sesleri duyuluyordu. Evin arkasındaki bahçede ateş yakılmıştı. Duman, ağaçların yeşil dorukları üzerinden sıyrılıp gidiyordu. Ateşin başında, alev aydınlığında kıpır kıpır Kazak karaltıları vardı. Havada yanık saman ve domuz kılı kokusu dolanıyordu.

Gregor atından inip eve girdi.

İçinde bir sürü adamın kaynaştığı alçak tavanlı bir odaya girerken, "Kim bu evin sahibi?" diye sordu.

"Benim. Ne istiyorsun?" Ocağa yaslanmış duran tıknaz bir köylü yerinden kımıldamadan dönüp Gregor'a baktı.

"Geceyi burda geçirebilir miyiz? İki kişiyiz."

Kerevete uzanmış yatan yaşlı bir Kazak, "Karpuz çekirdeği gibi sıkışığız zaten," diye homurdandı.

"Bana göre hava hoş. Yalnız bir hayli adam var burda," dedi evin sahibi, özür dilercesine.

"Bir yer bulunur artık. Bu yağmurda dışarda kalacak değiliz ya!" diye diretti Gregor. "Emir erim de hasta üstelik."

Kerevette uzanan Kazak ayaklarını yere sarkıttı, Gregor'a bakıp değişik bir sesle konuştu:

"Kumandanım, on dört kişi iki odada kalıyoruz, aileyi hiç sayma. Öbür odada iki emir eriyle bir İngiliz subayı var. Bizim subaylardan biri de onun yanında kalıyor."

"Belki onların yanında bir yer bulurdunuz," dedi bir başka Kazak, dostça. Sakalına bolca kır karışmış biriydi. Apoletlerine bakılırsa bir astsubay.

"Yok, burası daha iyi. Fazla yer istemez zaten. Yere uzanıveririm. Siz rahatınıza bakın." Gregor kaputunu çıkardı, avucuyla saçlarını düzeltip masaya oturdu. Prokor atlara bakmaya dışarı çıktı.

Yandaki odadan sesleri duyulmuş olacaktı. Beş dakika geçmeden kapı açıldı, ufak tefek, fiyakalı bir teğmen göründü.

"Kalacak yer mi arıyorsunuz?" diye sordu. Sonra Gregor'un apoletlerine göz atıp terbiyeli terbiyeli gülümsedi. "Bize katılmaz mıydınız, kumandanım? İngiliz Ordusundan Teğmen Campbel ve ben sizi davet ediyoruz. Bizimle daha rahat edersiniz. Benim adım Şiçeklof. Sizinkisi?" Gregor'un elini sıktı. "Cepheden mi geliyorsunuz?" diye sordu. "Haa... İzinliydiniz. Gelin, içeri buyurun, memnun oluruz. Acıkmışsınızdır, yiyeceğimiz de var."

Teğmenin tertemiz yeşil ceketinin göğsünde Sen Jorj haçı sallanıyordu. Saçının ayrığı pürüzsüz, çizmeleri yıkanmıştı. Sinekkaydı tıraşlı yanakları, sırım gibi vücudu, her şeyi temizlik ve kolonya kokuyordu. Gregor geçsin diye yana çekildi.

"Soldaki kapı. Dikkat edin, orda bir kutu var."

Çakır gözleri birbirine yakın, siyah pos bıyıklı, güçlü kuvvetli genç bir teğmen Gregor'u karşılamak için ayağa kalktı. Üst dudağında görünen derince bir yara izini kara bıyıkları az çok gözden saklıyordu. Rus teğmen İngilizce bir şeyler söyleyip onu tanıştırdı. İngiliz Gregor'la el sıkıştı, kâh ona, kâh tercümana bakıp birkaç kelime söyledi. Oturmaları için işaret etti.

Odanın ortasında dört portatif karyola duruyordu. Bir köşeye kutular, sahra çantaları, deri bavullar yığılmıştı. Geniş bir sandığın üzerinde Gregor'un hiç görmediği marka bir hafif makineli duruyordu. Onun yanında bir dürbün çantası, fişek kutuları, koyu renk kundaklı, namlusu donuk donuk parıldayan bir karabina.

Teğmen kulağa hoş gelen yumuşak sesiyle bir iki laf etti, dostça baktı Gregor'a. Gregor hiç duymadığı yabancı dili anlamadığı halde kendinden söz edildiğini sezdi, sıkıldı. Yüzünde bir gülümsemeyle İngilizi dinleyen Rus teğmen bavullardan birini karıştırıyordu.

"Teğmen Campbel Kazakları çok takdir ettiğini söylüyor," dedi. "Yaman süvaridirler, iyi savaşçıdırlar diyor. Bir lokma bir şey yemek ister miydiniz? İçki içmez misiniz? Tehlikenin arttığını söylüyor... Neyse işte, bir dolu saçmalıyor." Teğmen bavulun içinden birkaç kutu konserve ile iki şişe konyak çıkardı, yine bavulun üzerine eğildi. Bir yandan İngiliz'in sözlerini tercümeye devam ediyordu: "Ust-Medveditskaya'da Kazak subaylarının kendisini çok iyi ağırladıklarını söylüyor. Koca bir fıçı Don şarabı içmişler. Herkes küfelik olmuş, birkaç okullu kızla pek hoş vakit geçirmişler... Anlarsınız. Kendisine gösterilen konukseverliği ödemek istiyor. Kurbanı siz olacaksınız. Valla acıyorum size... İçki içer misiniz?"

"Sağ olun, içerim," dedi Gregor. Yolun tozundan, dizgin derisinden kapkara kesilmiş ellerine baktı, gizlice.

Teğmen kutuları masanın üstüne koydu, bıçakla ustaca açtı.

"Bilseniz, yüzbaşım, bu İngiliz domuzu beni canımdan bezdirdi! Sabahtan akşama kadar içiyor. Lık lık gidiyor. Ben de içerim, içerim ya, böylesi değil..." Gülümseyerek baktı İngiliz'e. Sonra korkunç bir küfür sallayıp Gregor'u da şaşırttı. "Aç karnına da içer bu!"

İngiliz teğmen gülümseyerek başını salladı. Kırık dökük Rusçasıyla, "Evet, evet," dedi, "sağlığınıza içmeliyiz."

Gregor güldü. Alnına düşen saçını kaldırdı. Adamlardan hoş-

lanmıştı. Manasız gülümseyişi, saçma sapan Rusçasıyla İngiliz teğmen doğrusu fevkalâdeydi.

Teğmen bardakları silerek konuştu: "Bununla iki haftadır ordan oraya dolaşıp duruyorum. Ne dersiniz bu işe? İkinci Kolorduya verilen tankları nasıl kullanacağımızı öğretiyor. Beni yanına tercüman verdiler. İyi İngilizce konuşmam felâketim oldu... Bizim millet de içer ama bunun gibi değil. Şimdi kendi gözünüzle de göreceksiniz ya zaten. Ağırdan alırsa günde dört beş şişe konyağa bana mısın demiyor. Hiç de sarhoş olmuyor! O kadar içiyor, içiyor da yine de çalışıyor herif! Canımı çıkardı. Mideme de bir hal oldu galiba. Her sabah yataktan öyle fena kalkıyorum ki! İçim dışım alkol oldu, bir lambanın yanına oturmaktan korkuyorum, inanın. Nedir bu benim başına gelen yahu!" Bir yandan da iki bardağı ağzına kadar içkiyle doldurdu, kendine az bir şey aldı.

Bardaklara bakıp gülen İngiliz heyecanla konuşmaya başladı. Rus teğmen elini yüreğine koyup yakarırcasına konuşuyordu onunla. Arada bir koyu, uysal gözlerinde bir sabırsızlık kıvılcımı parıldayıp sönüyordu. Gregor cömert ev sahipleriyle bardağını tokuşturdu, konyağın hepsini bir dikişte bitirdi.

"Oooo!" diye bağırdı İngiliz, takdirle. İçkisini yudumlaya yudumlaya küçümseyici gözlerle tercümanına baktı.

İngiliz teğmen kocaman işçi ellerini masanın üstüne koymuştu. Derisinin gözeneklerine makine yağı dolmuş, leke yapmış, benzinden, eski yara izlerinden sertleşmiş ellerdi. Oysa yüzü pürüzsüz, yuvarlacık, kıpkırmızıydı. Yüzle eller arasındaki bağdaşmazlıktan, sanki teğmen yüzüne maske takmış gibi geldi Gregor'a.

O sırada Rus teğmen dostlarının bardaklarını ağzına kadar doldurarak, "İmdadıma yetiştiniz," dedi.

"Kendi başına içmez mi bu?" diye sordu Gregor.

"Benim de derdim o ya! Sabahları kendi başına içiyor, akşam oldu mu, yok, içemez! Neyse, hadi içelim!"

"Sert içki bu..." Gregor içkisini yudumlarken İngilizin şaşkın

şaşkın baktığını gördü, geri kalanı olduğu gibi boğazından aşağı boca ediverdi.

"İyi adam diyor sizin için. İçki içişinizi sevmiş."

"Sizinle işleri değiş tokuşa razıyım ben," dedi Gregor, gülümseyerek.

"Eminim iki haftaya kalmaz fellik fellik kaçarsınız."

"Böyle kolay işten mi?"

"Valla ben bu kolay işi bırakıp kaçacağım!"

"Cephede durum daha kötü."

"Burası da cephe sayılır. Orda bir kurşun gelir adama, ya da bir şarapnel filan, gidersin. Ama gelmeyebilir de. Oysa burda, hiç yolu yok, yakında hayaletler filan görmeye başlarım. Bu meyva konservesinin tadına bakmaz mısınız? Biraz domuz pastırması istemez miydiniz?"

"Sağ olun, benim de var."

"İngilizler bu işi iyi beceriyorlar. Ordularını bizim gibi beslemiyor onlar..."

"Biz besliyor muyuz sanki ordumuzu? Bizimkisi halkın sırtından geçiniyor."

"Ne yazık ki öyle. Orduyu böyle beslemenin sonu iyi değil. Hele bırakırsan adamlar halkı diledikleri zaman, diledikleri gibi soysunlar, tamamdır."

Gregor Rus teğmenin taa gözlerinin içine bakıp sordu:

"Çok ilerleyeceğinizi umuyor musunuz?"

"Hep aynı yoldayız. Niçin sordunuz?" Teğmen, İngiliz'in şişeyi alıp onun bardağını ağzına kadar doldurduğunu görmedi.

"İşte şimdi bunu içmeden olmaz," diye gülümsedi Gregor.

"Hay Allah!" Teğmen bardağına bakıp inledi. Yanaklarını hafif bir kızarıklık kapladı.

Üç adam bardaklarını tokuşturup sessizce içtiler içkilerini.

"Evet, hep aynı yolda gidiyoruz ama aramızda fark var..."

Gregor kaygan bir kayısıya çatalını boşuna batırmaya çalışıp kaşlarını çatarak sözüne devam etti: "Bir kısmımız oraya daha önce varacak, bir kısmımız daha sonra. Tıpkı bir trendeki gibi..."

"Son durağa kadar gitmeyi ummuyor musunuz?"

Gregor sarhoş olmak üzere olduğunu anladı ama henüz daha tam sersemlememişti. Gülerek cevap verdi:

"Bütün yol için bilet almaya benim sermayem yetmiyor. Siz?"

"Benim mi? Benim durumum başka. Yoldan çevirseler de, ben yoluma yayan devam ederim."

"Yolunuz açık olsun öyleyse! Hadi, içelim!"

İngiliz teğmen Gregor ve tercümanla bardak tokuşturdu, sesini çıkarmadan içti. Hemen hiçbir şey yemiyordu. Yüzü tuğla kırmızısına dönmüş, gözleri daha da parlamıştı. Hareketlerine ölçülü bir ağırlık gelmişti. İkinci şişeyi bitirmeden, bir gayret ayağa kalktı, sert adımlarla bavulların olduğu yere yürüdü. Üç şişe konyakla geri döndü. Şişeleri masanın üstüne koyup dudaklarının köşeleriyle gülümsedi. Gıcıklı bir sesle konuştu sonra.

"Teğmen Campbel âleme devam etmeliyiz, diyor. Ne şeytanın piçine çattık be! Nasılsınız?"

"Ben iyiyim." Gregor razıydı.

"Herifteki dayanıklılığa bak sen! O İngiliz gövdesinde bir Rus tüccarının ruhu var. Galiba ben uçmak üzereyim..."

"Öyle görünmüyorsunuz," diye yalan söyledi Gregor.

"Görünmüyor muyum? Hah! Bir bakire gibi zayıfımdır. Ama, yine de, sorumluluğuma müdrikimdir. Evet, müdrikimdir!"

Rus teğmen dolu bir bardağı yuvarladıktan sonra adamakıllı sarhoşlamıştı. Kara gözleri vıcık vıcık parıldıyor, az da kayıyordu. Yüzünün kasları gevşemişti, dudaklarına söz geçiremez olmuştu. Pürüzsüz yanakları asabi asabi seğiriyordu. Konyak fena çarpmıştı adamcağızı. Yüzündeki ifadeyi görsen, tıpkı mezbahada kafasına beş kiloluk tokmak yemiş öküze benziyordu.

"İyi gidiyorsunuz. Alışmışsınız da pek etkilemiyor sizi," dedi

Gregor. Onun da kafası bir hayli dumanlanmıştı. Ama, daha içerim diyordu.

"Ciddi mi konuşuyorsunuz?" Rus teğmen birden sevindi. "Evet, başlangıçta pek iyi hissetmiyordum kendimi ama şimdi her şeye hazırım. Her şeye! Sevdim sizi, yüzbaşım. Sizde güçlü kuvvetli, içten bir hal var. Hoşuma gider bu benim. Evet, hadi şu ayyaş budalanın ülkesinin şerefine içelim! Herif hayvanın teki ama ülkesi yaman bir yer. Britanya, denizler hâkimi! İçelim mi? Dibine kadar değil ama... Yurdunuzun şerefine, Bay Campbel!" Rus teğmen yüzünü ekşiterek yuvarladı içkiyi. Bir pastırma parçası attı ağzına. "Yaman ülke, kumandan. Gözünüzün önüne getiremezsiniz, imkânsız. Ben yaşadım orda... Evet, evet, hadi içelim!"

"Nasıl olursa olsun, insanın kendi anası her zaman başkalarının anasından azizdir."

"Orasını tartışmayalım şimdi, içelim!"

"İçelim."

"Bu ülkenin içindeki çürümüşlüğü ateşle, kılıçla deşip atmak gerek ama elden ne gelir? Bir de bakıyoruz, ülkemiz yok. Eeeh, canı cehenneme! Campbel Kızıllarla başa çıkabileceğimizi sanmıyor."

"Öyle mi?"

"Sanmıyor. Bizim orduyu beğenmiyor hiç, Kızılları öyle övüyor ki!"

"Savaşa katılmış mı?"

"Katılmış, tabii. Üstelik Kızıllar az kalsın yakalıyorlarmış herifi... Hay Allah kahretsin bu konyağı!"

"Sert, değil mi? İspirto gibi."

"O kadar değil. Campbel'i süvariler kurtarmış, yoksa yakayı ele veriyormuş. Zukof köyü yakınında Kızıllar bizim tanklardan birini ele geçirmişler. Üzüntülü duruyorsun, ne var?"

"Karım öldü geçenlerde."

"Çok fena. Çocukların var mı?"

"Var."

"Çocuklarının sağlığına! Benim yok, ama belki vardır. Eğer varsa bir yerlerde, sokakta gazete satıyorlardır. Campbel'in İngiltere'de nişanlısı var. Hep yazar ona, haftada iki kere. Kim bilir ne saçmalıklar! Bayağı nefret ediyorum bu heriften. Ne dedin?"

"Bir şey demedim. Kızıllara neden saygı duyuyormuş?"

"Kim dedi saygı duyuyor diye?"

"Sen dedin."

"İmkânsız. Onlara saygı duymaz o, duyamaz. Yanılıyorsun. Ama bir soralım bakalım."

Campbel solgun yüzlü sarhoş teğmeni dikkatle dinledi, sonra İngilizce uzun bir cevap verdi. Gregor adamın sözünü bitirmesini beklemeden sordu:

"Neler zırvalıyor?"

"Kızıl piyadelerini silahsız, ayaklarında çarıklarla tankların üstüne yürürken görmüş. Ne yani, yeter mi? Halk yenilmez diyor, ahmak! Sen inanma ona!"

"Niçin?"

"Fikir baştan aşağı yanlış."

"Ama niçin?"

"Herif sarhoş, saçmalıyor. Ne demek o, 'Halk yenilmez?' Bir kısmı tepelenir, geri kalanlar pekâlâ söz dinlemeye zorlanır... Kaç şişe oldu içtiğimiz?" Rus teğmen masanın üstüne yıkıldı. Yıkılırken de bir konserve kutusunu devirdi. On dakika kadar, orda yüzü kollarına dayalı, derin derin soluyarak kaldı.

Dışarda gece karanlıktı. Yağmur kepenkleri dövüyordu. Uzaktan uzağa bir gümbürtü... Gregor gök gürültüsü mü, top ateşi mi, kestiremedi. Campbel oturduğu yerde konyağını yudumluyordu. Çevresi hep puro dumanı. Gregor tercümanı sarstı, kendi de sallana sallana ayağa kalktı.

"Hadi sor şuna, niçin Kızıllar bizi yeneceklermiş?"

“Canın cehenneme!” diye homurdandı Rus teğmeni.

“Hadi, sor!”

“Çek git, şeytan alsın canını!”

“Sor diyorum sana!”

Rus teğmen çılgın gözlerle bir an baktı Gregor’a, onları dikkatle dinleyen Campbel’e dönüp bir şeyler kekeledi, sonra yine başı kollarına düştü. Campbel küçümseyici bir gülümsemeyle süzüyordu onu. Gregor’un koluna dokunup anlatmaya çalıştı. Hiç konuşmadı. Masanın ortasına bir kayısı çekirdeği iteledi, iri avcunu getirdi çekirdeğin yanına koydu, dilini şaklatıp çabucak kapattı çekirdeğin üstünü avucuyla.

“Ne de kurnazsın! Onu babam da bilir...” diye mırıldandı Gregor, düşünceli düşünceli. Ayakta sallanıyordu. Konuksever İngiliz teğmeni kucakladı, kolunu masanın üstüne doğru savurup eğildi. “Konukseverliğinize teşekkürler! Alasmarladık. Biliyor musun ne diyecem sana? Bir an önce çek git memleketine sen, burda kafan kırılmadan git! Doğrusu bu, namusum hakkıyçün! Anladın mı? Bizim işimize burnunu sokmanın âlemi yok. Anladın mı? N’olursun git memleketine sen, delikanlım, yoksa burda koltuk değneğini verecekler eline, öyle bir verecekler ki!”

Teğmen doğrulup bir selam çaktı. Yeniden hevesli hevesli konuşmaya başladı. Bir yandan, n’aparsın birader der gibilerden, yanı başında uyuyan tercümanına bakıyor, bir yandan da dostça Gregor’un sırtını tapışlıyordu.

Gregor kapı mandalını zor buldu, sahanlığa zor çıktı. Yandan yağan, ince bir yağmur çarptı yüzüne. O sırada şimşek çaktı, büyük avluyu, ıslak çiti, bahçedeki ağaçların parıldayan yapraklarını aydınlattı. Gregor basamaklardan inerken ayağı kaydı, düştü. Tam doğrulurken birtakım sesler duydu.

“O subaylar içiyorlar mı hâlâ?” diye soruyordu aralıkta kibrit çakan adamın biri.

Kısık bir ses hırladı:

“İçerler, içerler!.. Tıkanıp geberene kadar içerler onlar!”

XX

Tıpkı 1918'de olduğu gibi, Don Ordusu Koper Bölgesinin hudutları ötesine kadar ilerledikten sonra yine saldırı hızını yitirdi. Yukarı Don'un Kazak isyancıları ile Koper Irmağı Kazaklarından bir çoğu, hâlâ, Don Bölgesi hudutları dışında savaşmak istemiyorlardı. Öte yandan Kızıl Ordu birlikleri de onlara karşı inatla direnmekteydiler. Şimdi takviye görmüşler, üstelik mahalli halkın desteğini kazandıkları topraklarda harekâta girişmişlerdi. Bir kere daha Kazaklar kendilerini savunmadan öte bir adım atmamaya kararlıydılar. Beyaz Ordu kumandanlığının bütün kurnazlığı, kendi toprakları içinde daha geçende gösterdikleri yiğitlikle savaşmaya onları razı edemedi. Oysa, bu kesimde kuvvet dengesi onlardan yanaydı. 11 000 süngü, 5000 pala, 52 top mevcutlu Dokuzuncu Kızıl Ordunun karşısındaki Kazak kuvvetlerinin elinde 14 400 süngü, 10 600 pala ve 53 top vardı.

En etkin hareket cenahlarda yer aldı: Özellikle Gönüllü Kuban Güney Ordusunun harekâta katıldığı kesimlerde. Bu ordu başarıyla Ukrayna içerilerine yürürken, General Vrangel kumandasındaki Gönüllü Ordunun bir kısmı da Onuncu Kızıl Orduyu sıkıştırıp geri çekilmeye zorlayarak, çetin direnmeye rağmen, Saratof yönünde ilerliyordu. 28 Temmuz günü Kuban süvarileri Kamişin şehrini ele geçirdiler. Şehri savunan kuvvetlerin büyük kısmı tutsak edildi. Onuncu Kızıl Ordunun karşı saldırısı püskürtüldü. Bir Kuban süvari tümeninin cüretkâr manevrasıyla sol kanadı tehlikeye giren Onuncu Ordu, Borzenkovo-Latişevo-Krasnil, Yar-Kamenka-Bannoye hattına çekildi. Bu zamana kadar Onuncu Ordunun elinde 18 000 süngü, 8000 pala ve 132 top vardı. Gönülü Kuban Ordusu 7600 süngü, 10 750 pala ve 68 topla dövüşüyordu. Beyazları, ayrıca, tank birlikleri ve hem keşiflerde, hem de savaşta kullanılan oldukça bol sayıda uçak desteklemekteydi. Yine de, ne elindeki Fransız uçakları, ne İngiliz yapısı tankları, topçusu Vrangel'in Kamişin'den öteye gitmesini sağlayabildi. Bu kesimde gelişen sürüncemeli, kıyasıya savaşlar cephe hattında durumu çok az değiştirdi.

Temmuz sonunda Kızıl Ordu, Güney Cephesinin orta kesiminde geniş bir taarruz harekâtının hazırlığına başladı. Dokuzuncu ve Onuncu ordulardan Şorin kumandasında bir vurucu kuvvet kuruldu. Doğu Cephesinde Kazan ve Saratof savunma bölgelerinden çekilen iki tümen onlara destek olacak, vurucu kuvvet cephe hattı yedeklerinden birlikler ve Elli Altıncı Piyade Tümeniyle takviye edilecekti. İki ek tümenin desteklediği Sekizinci Ordu kuvvetleriyle de ayrıca bir darbe indirilmesi planlanmıştı.

Taarruz harekâtı Ağustosun ilk on günü içerisinde başlayacaktı. Kızıl Ordu yüksek kumandanlığının hazırladığı plana göre, Sekizinci ve Dokuzuncu orduların hücumunun yanı sıra, kanatlardaki ordular da kuşatma harekâtına girişeceklerdi. Onuncu Orduya sorumluluğu büyük ve karışık bir görev verildi: Düşmanı Don'un sol yakasında savaşa çekerek belli başlı kuvvetlerinin Kuzey Kafkasya yolunu kesmek. Batıda On Dördüncü Ordunun bir kısım kuvveti düşmanı aldatmak için Çaplino-Lozovaya hattına doğru geçer gibi yapacaktı.

Dokuzuncu ve Onuncu orduların birleştirilmesi işi yürütülürken, Beyaz kumandanlığı taarruzu önlemek amacıyla General Mamantof'un kolordusunu toplamaya çalışıyordu. Bu kuvvetle cepheyi yarıp Kızıl ordularının arkalarına derinlemesine baskın vermeyi umuyorlardı. Vrangel Ordusunun Çaritsin yönünde kazandığı başarı Vrangel'in cephesini sola doğru uzatmaya elverişli bir durum yaratmıştı. Böylelikle Don Ordusunun cephe hattı kısaltılabilecek, oradan birkaç süvari tümeni alınabilecekti. Uryupinskaya nahiyesinde 6000 pala, 2800 süngü ve üç dört toplu batarya yığıldı. 10 Ağustosta General Mamantof'un kolordusu Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl orduların arasına girerek Tambof yönünde ileri atıldı.

Beyaz kumanda heyetinin ilk niyeti, Mamantof'un Kızıl Orduları'nın gerisine yapacağı baskını General Konovalof'un süvari kolordusuyla desteklemekti. Konovalof'un tuttuğu cephe kesiminde gelişen şiddetli çarpışmalar bu kolordunun ordan çekilmesini imkânsız kıldı. Mamantof'a verilen görevin sınırlı

olmasının sebebi buydu. Generale cephe gerisine fazla dalmaması, ya da Moskova üzerine yürümeyi filan aklından geçirmemesi emredilmişti: Düşmanın geri hizmetlerini ve muharebe yollarını dağıttıktan sonra Beyaz Ordunun ana kesimiyle yeniden birleşecekti. İlk planlara göre Mamantof ve Konovalof, orta kesimdeki Kızıl Orduların kanatlarına ve gerilerine ağır bir darbe indirdikten sonra cebrî yürüyüşle Rusya'nın göbeğine dalacaklar, halkın içinde şûralara düşman olanlardan takviye görüp, kuvvetlerini tazeleyerek Moskova üzerine yürüyeceklerdi.

Sekizinci Kızıl Ordu sol kanadında yedeklerini harekâta sokarak durumu düzeltti. Ama Dokuzuncu Ordunun sağ kanadı daha ağır bir darbe yemişti. Vurucu kuvvet kumandanı Şorin iki ordu arasında açılan gediği kapatabildi ama Mamantof'un süvarilerinin ilerlemesine engel olamadı. Yedekte tutulan Elli Altıncı Tümeni Mamantof'un yolunu kesmeye gönderdi. Tümenin arabalara yüklenip Sampur İstasyonu'na yollanan bir taburu, Mamantof'un kolordusuna bağlı bir cenah birliğiyle karşılaşıp yenildi. Tambof-Balaşof demiryolunu tutmak için getirilen Otuz Altıncı Piyade Tümeninin süvari tugayı da aynı âkıbete uğradı. Mamantof'un süvari kuvvetinin olanca gücüyle karşılaştılar, kısa bir çarpışmada darmadağın oldular.

18 Ağustosta Mamantof, Tambof'a girdi. Buna rağmen, üstelik de tam mevcuda yakın iki piyade tümeni ona karşı çıkarılmak zorunda kalındığı halde, Şorin vurucu kuvvetinin taarruz harekâtını başlatması engellenemedi. Kızıllar aynı zamanda Güney Cephesinin Ukrayna kesiminde de saldırıya geçtiler.

Kuzey ve kuzeydoğuda Stari Oskof ile Balaşof arasında aşağı yukarı düz bir hatta ilerleyerek Çaritsin yönünde bel veren cephe, toparlanmaya başladı. Üstün kuvvetlerin baskısı altında Kazak alayları sık sık karşı saldırıya geçip düşmanın harekâtını geciktirerek güneye çekildiler. Kazak topraklarına ayak basınca da dışarda yitirdikleri savaş gücünü yeniden buldular. Kaçakların sayısı derhal azaldı, Orta Don nahiyelerinden takviyeler aktı geldi. Şorin'in vurucu kuvveti Don Kazak Ordusu bölgesine daldıkça,

Kazakların direnişi güçleniyor, kızışıyordu. Yukarı Don'un isyancı nahiyelerinden gelen Kazaklar köy toplantılarında kendi başlarına genel seferberlik ilan ettiler, kiliselerde âyinler düzenlediler, hiç vakit kaybetmeden cepheye yollandılar.

Şorin Birliği savaşa savaşa Koper ve Don'a doğru ilerledi. Beyazların çetin direnişini yenerek yöre halkının açıkca Kızıl Orduyu düşman bildiği topraklara girdi ve orada, yavaş yavaş, ilk baştaki hızını yitirdi. Bu arada Kaçalinskaya ve Kotluban İstasyonu bölgesinde Beyaz Kumandanlığı manevra kabiliyeti yüksek, güçlü bir kuvvet toplamıştı. Üç Kuban Kolordusu ile Altıncı Piyade Tümeninden kurulu bu kuvvet, taarruzunu büyük bir başarıyla geliştirmekte olan Onuncu Kızıl Ordunun üzerine yürüyecekti.

XXI

On iki ay içinde Melekofların sayısı yarıya inmişti. Pantaleymon bir gün ailenin üzerinde bir uğursuzluk dolaşıyor derken haklıydı. Natalya'yı daha yeni gömmüşlerdi, Melekofların geniş oturma odasını yeni baştan günlük kokusu ve peygamber çiçekleri doldurdu. Gregor cepheye döndükten on gün kadar sonra Darya kendini Don'a atıp canına kıydı.

Cumartesi günü, tarladan döndükten sonra Dunya'yla nehirde yıkanmaya gittiler. Mutfak bahçesinin altında soyundular, ayak altında ezilmiş yumuşak otların üzerinde uzandılar uzun bir süre. Sabahın erken saatlerinden beri Darya'nın huysuzluğu üzerindeydi yine. Baş ağrısından, bitkinlikten yakınıyordu. Birkaç kere de kimseye göstermeden ağladı. Dunya suya girmeden önce saçını toplayıp düğüm yaptı, üç köşeli başörtüsüyle bağladı, yan gözle Darya'ya bakıp, acıyan bir sesle, "Ne de zayıfladın, Darya, sen!" dedi. "Kemiklerin sayılacak nerdeyse?"

"Yakında bir şeyim kalmaz."

"Başının ağrısı geçti mi?"

"Geçti... Hadi girelim suya. Geç bile oldu." İlk o koştu kıyıya.

Daldı, çıktı, ağzından ve burnundan su fışkırtıp orta yere doğru yüzdü. Hızlı akıntı onu kaptığı gibi götürmeye başladı.

Dunya, Darya'nın erkekçe kulaçlarla yüzüşünü seyrede ede beline kadar suya girdi. Yüzünü yıkadı, güneşten ılınmış kadınca yuvarlacık gürbüz kollarını, göğüslerini ıslattı. Komşu bahçelerden birinde Obzinofların iki gelini lahanaları suluyorlardı. Dunya'nın gülerek Darya'ya seslendiğini duydular:

"Dön geri, Darya! Balık kapacak seni!"

Darya döndü, biraz yüzdü, sonra bir an beline kadar suyun dışına sıçradı, kollarını başının arkasında kavuşturup haykırdı: "Allasmaladık, kadınlar!" Sonra, taş gibi, suyun dibine indi.

On beş dakika kadar sonra, Dunya, beti benzi kaçmış, üzerinde yalnız iç gömleğiyle, Melekofların kulübesine daldı.

"Darya boğuldu, ana!" dedi soluk soluğa, güçlükle.

Darya'nın cesedini ancak ertesi gün, o da balık tonozuyla bulabildiler. Gün ağarırken Tatarsk'ın en yaşlı, en tecrübeli balıkçısı Arkip Peskovatskof tonozunun altı ucunu birden Darya'nın boğulduğu yerin altına bırakıp bir süre sonra Pantaleymon'la birlikte ipleri gözden geçirmeye gitti. Kıyıya sürüyle kadın, çoluk çocuk üşüşmüştü. Dunya da aralarındaydı. Arkip dördüncü ipi küreğiyle yoklaya yoklaya kıyıdan altmış adım kadar uzaklaştığı sırada Dunya, adamın alçak sesle, "Galiba bulduk," dediğini işitti.

Arkip, tonozu daha dikkatle taramaya başladı. Dosdoğru dibe inen ipi belli bir gayretle çekiyordu. Derken, sağ yakanın orada ak bir parıltı görüldü. İhtiyarların ikisi birden suya eğildiler. Kayığın küpeştelerinden içeri sular doldu. Kayığa alınan bir gövdenin döşemeye vurup çıkardığı boğuk ses kıyıda soluklarını tutmuş bekleyen kalabalığın kulaklarına kadar erişti. Hep birden ürperdiler. Bir kadın usulca hıçkırmaya başladı. Az ötede duran Hristonya, çocuklara, "Hadi bakıyım, çekilin ordan!" diye bağırdı. Yaşlı gözlerle nehre bakan Dunya, Arkip'in kayığın kıçında ayakta durup tek kürekle ustaca, sessiz, kıyıya doğru geldiğini gördü. Kayık asap bozucu bir gacırtıyla kıyının kireç rengi küçük

çakıllarına bindirdi. Darya, bacakları altına kıvrılmış, cansız yatıyordu. Yanağı kayığın ıslak döşemesine dayalıydı. Beyaz vücudu henüz morarmaya başlamamıştı, gövdesinde tonoz kancalarından kalma derin izler görünüyordu. Zayıf, esmer baldırında, dizkapağının hemen altında, suya girmeden önce çıkarmayı unuttuğu keten dizbağının yanında taze, pembe bir yaradan kan sızıyordu. Bir kancanın ucu çizmişti bacağını. Eğri, çentikli bir çizgi. Önlüğünü telaşla elinde buruşturaraktan yanına ilk varan Dunya oldu. Dikişlerinden sökülü bir çuvalla ölünün üstünü örttü. Pantaleymon da çabucak pantolonunun paçalarını sıyırıp kayığı kıyığa çekti. Bir iki dakika sonra bir araba geldi, Darya'yı aldılar, Melekofların kulübesine götürdüler.

Dunya duyduğu korkuyu ve tiksintiyi yenmeye çalışarak anasına yardım etti, Don akıntısının soğuğundan buz kesmiş cesedi daha ılınmadan yıkadılar. Darya'nın biraz şişmiş yüzünde, bir gün suda kalmaktan feri kaçmış gözlerinin ışıltısında bir yabancı ifade, sertlik okunuyordu. Saçında gümüşsü nehir kumu pırıldıyordu, yosunların ıslak ibrişimleri yanaklarında yeşil yeşildi. Kerevetten aşağı sarkıp iki yana açık kalan kollarda öylesine korkunç bir rahatlık vardı ki, gözü Darya'nın kollarına takılan Dunya birden sarsıldı: Bu ölü kadınla o güler yüzlü, alaycı, hayat dolu Darya hiç de birbirlerine benzemiyorlardı! Hayretler içinde kaldı, dehşete kapıldı. Çok sonraları, Darya'nın memelerinde, karnında duyduğu o taşsı ıslaklığı, katılaşan kollarının ve bacaklarının esnekliğini hatırladıkça elinde olmadan sarsılır, o manzarayı unutmak için elinden geleni yapardı. Ölü kadın geceleri düşüne girecek diye ödü patlıyordu. Bir hafta İlyinişna'nın koynunda uyudu. Yatağa girmezden önce Tanrı'ya yakarırdı: "Tanrım, düşümde görmeyim onu, sen beni koru Tanrım!"

Obzinofların gelinleri Darya'nın "Alasmaladık, kadınlar!" diye bağırdığını duymamış olsalardı pekâlâ sessiz sedasız gömülecek, bir şey olmayacaktı. Ama Darya'nın kendi canına kıymaya niyet ettiğini açıkça ortaya koyan bu gerçeği öğrenen Papaz Vissaryon kendi canına kıyan kadını gömmem de gömmem diye tutturdu. Pantaleymon da buna dehşetli öfkelendi:

"Ne demek, gömmezsin? Vaftiz edilmemiş miydi yani?"

"Kendi canına kıyanları gömemem. Kanun elvermiyor."

"O halde sence nasıl gömülecek bizim Darya? Köpekler gibi mi gömülecek?"

"Bana sorarsan, istediğin gibi, istediğin yere gömersin. Ama namuslu Hıristiyanların yattığı mezarlıkta olmaz."

"Yahu, acı biraz!" Pantaleymon, papazı kandırmaya çalıştı. "Ailemizde hiç böyle bir şey olmadıydı. Yerin dibine geçeceğiz..."

"Gömemem! Pantaleymon Prokofiyeviç, sana büyük saygım vardır. Sektirmeden kiliseye gelirsin, örnek kişisindir, ama yapamam. Başdiyakosa haber verirler sonra, başım belaya girer," diye inat etti, direndi Vissaryon.

Olacak şey değildi. Pantaleymon, inatçı papazı yola getirmek için her yolu denedi. Fazla ücret ödemeye, hem de güvenilir Çarlık rubleleriyle ödemeye söz verdi. Bir yaşında bir kuzu hediye ederim sana, dedi. Bunların da para etmediğini görünce, sonunda tehdide başvurdu:

"Mezarlıktan başka bir yere gömmem ben onu! Evime sokaktan gelmedi, benim kendi gelinimdi. Kocası Kızıllara karşı savaşırken öldü, rütbesi subaydı. Kadının kendine de Sen Jorj madalyası verdiler. Düpedüz saçmalık derler senin bu yaptığına. Yok, papaz efendi, olmaz öyle şey! Dediğim gibi gömersin onu. Şimdilik bizim konuk odasında kalsın da, ben gideyim nahiye atamanıyla bi konuşayım, o da gelsin seninle bi konuşsun bakalım."

Pantaleymon alasmarladık bile demeden papazın evinden çıktı gitti, hatta öfkesinden kapıyı bir hışım çarptı da öyle çıktı. Tehdidinin yararını da gördü. Yarım saat sonra papazdan bir adam geldi. Vissaryon haber göndermiş, birazdan gelip ölenin duasını okuyacakmış.

Darya'yı, hakkı olduğu gibi, mezarlıkta Piyotra'nın yanına gömdüler. Mezarı kazdıkları sırada, Pantaleymon kendisi için de beğendi orasını. Elinde kürekle çalışırken çevresine bakıp bakıp sonunda ordan âlâsını bulamayacağına karar verdi. Başka bir

yer aramaya değer miydi yani? Piyotra'nın mezarı üstünde yeni dikilmiş bir kavak ağacının körpe dalları hışırdıyordu. Yaklaşan sonbahar, ağacın üst yapraklarına çoktan çürümenin sapsarı acı rengini çalmıştı. Kırılan çitten geçen buzağılar mezarların arasından kıvrılıp giden bir patika açmışlardı. Yel değirmenine giden yol da çitin yanından geçiyordu. Ölülerin akrabalarının sevecen elleriyle diktikleri isfendan ağaçları, kavaklar, akasyalarla hüdayınâbit yaban dikenleri, yemyeşil, taptaze, insana gelberi ediyordu. Boruçiçekleri ağaçların gövdelerine dolana durmuş, gecinden çiçek açan kolza sarı sarı boyvermiş, yabani yulaf, dolgun taneli ayrıkotu başağa varmıştı. Mezar başlarına çakılı haçları, baştan aşağı, cana yakın mavileriyle kahkaha çiçekleri sarmıştı. Evet, şen bir yerdi burası, ve de kuru...

İhtiyar, mezarı kazarken birkaç kere küreği elinden atıp ıslak, balçığımsı toprağa oturdu, sigara içti, ölümü düşündü. Anlaşılan, yaşlıların yine kendi damları altında usulcacık ölecekleri, babalarının, dedelerinin son sığınaklarına vardıkları yerde uzanacakları günler henüz gelmemişti...

Darya gömüldükten sonra Melekofların evinde hayat daha da gürültüsüz patırtısız geçmeye başladı. Ekini tarladan taşıdılar, dövdüler, karpuz bostanından da iyi ürün aldılar. Gregor'dan haber bekliyorlardı ama, cepheye gideli beri ondan hiç ses çıkmamıştı. İlyinişna, "Şeytanın dölü, çocuklarına bile selam yollamıyor," diyordu. "Karısı da öldü, artık bizi hiç aramaz sormaz oldu." Derken, cephe Kazakları gitgide sıklaşan aralarla Tatarsk'a gelmeye başladılar. Kazakların Balaşof Cephesinde yenildiğine, Don'a geri çekilmekte olduklarına dair söylentiler duyuldu: Orda nehrin savunma hattı gerisine sığınıp kışa kadar kalacaklarmış. Kış gelince ne olacaktı peki? Cephe adamları gerçeği saklamadılar: "Don donunca Kızıllar bizi taa denize kadar sürer atarlar artık."

Döven işine dalmış çalışan Pantaleymon, Don topraklarında dolaşan söylentilere pek kulak asmaz görünüyordu ama, ne de olsa olaylara, olanlara sırtını çeviremezdi. İlyinişna'yla Dunya'ya eskisinden de çok bağırıyordu şimdi. Cephe onlara yaklaştıkça, o

daha çabuk kızar, öfkelenir olmuştu. Çok kere çiftlik için bir şey yapmaya kalkar, ufacık bir aksilik çıktı mı her işi bırakır, ifrit olur tüküre homurdana harman yerine koşardı. Öfkesi geçene kadar orda kalırdı. Dunya birkaç kez babasının böyle tepesinin attığını gördü. Birgün bir boyunduruğu onarmaya oturmuştu, ne olduysa, istediğini yapamadı. Hiç sebebi yokken baltayı kaptığı gibi boyunduruğu param parça etti oracıkta. Geriye bir dolu yonga kaldı. Bir keresinde de bunun aynısı hamutun başına geldi. Bir akşam ateşin başında oturmuş, mumlu sicimle hamutun patlayan kaplamasını dikiyordu. Belki sicim çürümüştü, belki de ihtiyarın telaşı, sicim iki kere üst üste koptu. Sen misin kopan? Pantaleymon korkunç bir küfür sallayıp ayağa fırladı. Tabureyi bir tekmede ocağın önüne gönderdi, tıpkı bir köpek gibi hırlayıp hamutun deri kaplamasını dişlemeye koyuldu. Sonra hamutu yere attı, horoz gibi seke seke üzerinde sıçramaya koyuldu. O akşam erken yatağa giren İlyinişna gürültüyü duyunca korkuyla yatağından fırlayıp geldi. Olanları görünce bu defa da o sinirlendi. Kocasını azarlamaya başladı:

"Aklını mı kaçırdın, boyu devrilesice herif! Bu yaşında nedir bu halin böyle? N'aptı sana o hamut şimdi?"

Pantaleymon, karısına çılgın gözlerle bakıp kükredi:

"Sus sen, açtırma ağzımı!" Hamutun bir parçasını kaptığı gibi ihtiyar kadının yüzüne fırlattı.

Gülmemek için kendini güç tutan Dunya ok gibi fırladı, merdiven başına çıktı. İhtiyar bir süre daha bağırıp çağırdı, sonra geçti kızgınlığı. O hışımla söylediği sözler için karısından özür diledi. Talihsiz hamutun parçalarına bakıp başının arkasını kaşırken, artıkları ne işe yarar acaba diye düşünüyordu.

Bu öfke nöbetleri birkaç kez tekrarlandı. İlyinişna olanlardan dersini almıştı, işe başka türlü müdahale etmesini öğrendi. Pantaleymon lanetlerini kusup, öte beriyi parçalamaya başlar başlamaz, ihtiyar kadın saygıyla, ama yüksek sesle konuşmaya başlıyordu: "Parçala, Pantaleymon Prokofiyeviç, parçala! Kır, dök hepsini! Yenilerini almak için nasıl olsa biz daha çoook para

kazanırız!" Hatta o da kocasına yardımcı olmaya kalkardı eşyaları paralamakta. O zaman Pantaleymon kendini toparlar, görmeyen gözlerle karısını bir dakika kadar süzer, titrek elleri cebini araştırır, tütün kesesini bulur, sinirlerini yatıştırmak için kuytu bir köşeye çöküp şaşkın şaşkın sigarasını tüttürürdü. Bir yandan da, içinden, asabi mizaçlı olduğuna kıza dura, sebep olduğu zararı hesap ederdi.

O günlerde her nasılsa bahçeye giren üç aylık bir domuz yavrusu, ihtiyarın zapta rapta gelmez öfkesinin kurbanı oldu. Küreği indirdiği gibi domuzun bel kemiğini kırdı. Beş dakika sonra hayvanı boğazlamış, çiviyle kıllarını kopartıyor, bir yandan da suçlu suçlu karısının somurtkan yüzüne bakıyordu: "Biliyorsun, başımızın derdiydi bu domuz. Ölecekti zaten. Yılın bu zamanında hep vebadan kırılırlar, hiç değilse bunu yeriz. Orası öyle, değil mi, büyük hanım? Eee, ne bakıyorsun öyle, fırtına bulutu gibi? Kahrolası domuz, üç kere kahrolasıca! Doğru dürüst bir domuz olaydı bari! Yavruydu daha. Öldürmek için küreğe de gerek yoktu hani, bir tükürük yeter de artardı bile. Burnunu sokmadığı yer kalmamıştı edepsizin. En azından kırk patates fidesini söküp çıkardıydı."

"Bahçedeki bütün patates fidelerini kopartıp atsaydı, sayısı otuzu bulmazdı," diye İlyinişna sükûnetle düzeltti onu.

"Belki... Ama kırk tane olsaydı, kırkını da bozardı. Öyleydi o. Çok şükür, kurtulduk hışmından!" diye Pantaleymon hiç düşünmeden cevabı yapıştırdı.

Babalarını geçirdikten sonra çocukların huzuru kaçmıştı. Ev işine dalan İlyinişna onlarla gereği kadar uğraşamıyordu. Bir başlarına kaldılar, bahçede ya da harman yerinde saatler saati kendi kendilerine oynar oldular. Bir gün yemekten sonra Mişatka ortadan kayboldu, neden sonra hava kararırken döndü. İlyinişna nerde olduğunu sordu. Oğlan, Don'un orda başka çocuklarla oynamaktan geldiğini söylüyordu, Polyuşka onu ele verdi:

"Yalan söylüyor, nine, yalan! Aksinya teyzeyi görmeye gitti."

“Sen nerden biliyorsun?” diye sordu İlyinişna. Habere şaşmış, hiç de memnun olmamıştı.

“Onların avlusundan çiti tırmandı bu yana geldi, gördüm ben.”

“Orda mıydın? Söylesene, evladım, niçin kızarıyorsun?”

Mişatka ninesinin gözlerinin içine bakıp cevap verdi: “Yanlış söyledim sana, nine. Don’un orda değildim. Aksinya teyzemlendim.”

“Niçin gittin oraya?”

“Çağırdı beni, ben de gittim.”

“Niçin bana çocuklarla oynadım dedin öyleyse?”

Mişatka bir an cevap veremedi. Sonra kaşlarını kurnazca kaldırıp fısıldadı: “Sen kızarsın diye korktum.”

“Niçin kızacakmışım? Yoo... Peki ne istedi senden? N’aptın sen orda?”

“Hiç. Beni gördü, seslendi. Gel buraya dedi, ben de yanına gittim. Beni eve aldı bir iskemleye oturttu...”

“Eee?” İlyinişna, sabırsız, sordu. Gittikçe artan telaşını saklamaya çalışıyordu.

“...Bana soğuk börek verdi, sonra bunu verdi.” Mişatka cebinden bir parça şeker çıkarıp gururla gösterdi. Sonra yine cebine koydu şekeri.

“Peki ne dedi sana? Bir şey sordu mu?”

“Arada bir gidip onu görmemi söyledi, çünkü hep yalnızmış, canı sıkılıyormuş. Bana ziyafet çekeceğini söyledi... Onunla olduğumu kimseye söyleme dedi. Sen kızarsın bana dedi.”

“Ya!” İlyinişna patlamamak için harcadığı çabadan soluk soluğa kalmıştı. “Peki, sana hiçbir şey sordu mu?”

“Sordu.”

“Ne sordu? Söyle bana, canımın içi, korkma.”

“Babamı özledim mi diye sordu. Ben de özledim evet dedim. Sonra o, babam ne zaman gelecek diye sordu, ondan ne haber var

dedi. Ben de dedim ki, bilemiyorum, savaşta dövüşüyor dedim. Sonra beni dizine oturttu, masal söyledi." Mişatka'nın gözleri heyecanla parıldıyordu. Gülümsedi. "Çok güzel bir masaldı. Vanya adında birinin masalı. Kuğular nasıl kanatlarının üstünde taşımışlar onu. Sonra Büyücü Baba Yaga'yı anlattı."

İlyinişna dudaklarını büzmüş, Mişatka'nın itirafını dinliyordu. Sonunda, "Bir daha sakın oraya gitme, tamam mı?" dedi, kaşlarını çatarak. "Ondan hiç hediye alma. Yoksa deden bir duyarsa elinden kurtulamazsın. İnşallah deden öğrenmez bunu, yoksa derini yüzer, alimallah. Bir daha gitme oraya, canım oğlum benim!"

Yasak masak, Mişatka iki gün sonra yine gitti Astakoflara. İlyinişna Mişatka'nın gömleğini gördü de anladı gittiğini. Sabahleyin onarmaya vakit bulamadığı yırtık gömlek bir güzel örülmüş, yakasına da yepyeni bir sedef düğme iliştirilmişti. Dunya'nın dövende çalıştığını, çocukların esvaplarını onarmaya vakti olmadığını bilen İlyinişna ayıplarcasına sordu Mişatka'ya: "Yine mi komşu ziyareti, ha?"

"Evet," dedi Mişatka, şaşkınlık içinde. Sonra hemen ekledi: "Bir daha gitmem, nine! Ama sen kızma bana, olmaz mı?"

İlyinişna kararını verdi: Aksinya'yla konuşacak, Mişatka'yı rahat bırakmasını, öyle hediyeler verip ya da masal filan anlatıp çocuğa yaranmaktan vazgeçmesini söyleyecekti. "Natalya'nın ölümüne sebep oldu, şimdi de, kaltak, çocukların gözüne girmeye, ordan Gregor'u avlamaya çalışıyor. Yılan karı! Kocası daha hayatta, bana gelin olacak aklı sıra! Ama olacağı yok. Zaten bütün bunlardan sonra Gregor hiç alır mı onu?" Böyle düşündü ihtiyar kadın.

Keskin, kıskanç ana gözlerinden, Gregor'un evdeyken Aksinya'yla karşılaşmaktan çekindiği kaçmamıştı. Belli, köylünün söz edeceğinden korktuğundan değil, Aksinya'yı karısının ölümünden sorumlu tuttuğu içindi bu. İlyinişna, gizlice, Natalya'nın ölümünün Gregor'u Aksinya'dan uzaklaştıracağını, Aksinya'nın Melekof ailesine bundan böyle artık hiç yanaşmayacağını umuyordu.

Aynı akşam, Don'un kıyısında iskelenin yanında Aksinya'yı görünce seslendi ona:

"Buraya bak, gelsene biraz yanıma! Seninle konuşacaklarım var..."

Aksinya kovasını yere koyup, sakin sakin geldi, hal hatır sordu.

"Beni dinle, canım," dedi İlyinişna, komşusunun güzel yüzüne dikkatle bakıp. "Niçin oğlanı yanına çağırıp yaranıyorsun ona? Senden kim istedi de çocuğun gömleğini diktin, ona hediyeler verdin? Ne düşündüğünü bilelim bakalım! Anası gitti diye ona bakacak kimse kalmadı mı sandın? Sensiz işlerimizi kıvıramaz mıyız sandın? Sende hiç vicdan denen şey yok mu, gözü doymaz şey?"

"Benim kime ne zararım dokundu? Niçin kızıyorsun, nine?" diye sordu Aksinya, birden parlayıp.

"Ne demek, kime zararım dokundu? Natalya'nın çocuğuna elini sürmeye senin ne hakkın var? Anasını mezara gönderen sen değil misin?"

"O ne biçim söz öyle, nine? Aklını başına topla! Kim göndermiş onu mezara? O kendi canına kıydı."

"Kıydıysa senin yüzünden kıydı."

"Ben ne bileyim?"

"Ben biliyorum ama!" diye İlyinişna birden galeyana gelip haykırdı.

"Bağırma öyle, büyük hanım! Ben senin gelinin değilim, ne bağırıyorsun bana? Benim kocam var, o bağırır."

"Ben seni iyi bilirim. Ne umduğunu da biliyorum. Gelinim değilsin ama olmak istersin. İlkin çocuklarına yaranacan, sonra Grişa'yla aranı yapacan. Değil mi öyle, söyle?"

"Hiç de senin gelinin olmaya niyetli değilim. Aklını mı kaçırıyorsun, nedir? Daha hayatta kocam var benim."

"Tabii ya, işte! Yaşayan kocandan kaçıp bir başkasına yamanmaya çalışıyorsun!"

Aksinya'nın benzi gözle görülürcesine sarardı.

"Niçin böyle üzerime varıp kötü laflar ediyorsun bana, bilmiyorum," dedi. "Ben hiçbir zaman kendimi kimseye yamamadım. Aklımdan bile geçmedi öylesi. Senin torununa iyilik ettiysek fena mı ettik? Sen de biliyorsun, kendi çocuğum yok benim. Başkalarının çocuklarını görmek hoşuma gidiyor, ondan çağırdım onu. Hediye vermeye gelince, bir parçacık şeker verdim, hediye dediğin ne? Sonra ne diye hediye verecekmişim ben ona? Ne için yani? Allah bilir ne zırvalıyorsun!"

"Anası hayattayken hiç evine çağırmadın çocuğu. Natalya ölür ölmez mi iyiliğin tuttu?"

"Natalya hayattayken de beni görmeye gelirdi o," dedi Aksinya, belli belirsiz bir gülümsemeyle.

"Yalan söylüyorsun, utanmaz kaltak!"

"Sen önce ona sor, sonra bana yalancı de."

"Bana ne, n'olursa olsun! Bir daha onu evine çağırdığını görmiyim. O yoldan Gregor'un gözüne gireceğini sanma hiç! Hiçbir zaman onun karısı olmayacağını da bil, anladın mı?"

Kızgınlıktan yüzü çarpılan Aksinya sesi kısılarak karşılık verdi:

"Yeter artık, sus! Senden izin mi alır sanki o? Başkalarının işine ne burnunu sokuyorsun?"

İlyinişna bir ters laf daha edecekti, Aksinya sessizce döndü, kovalarının olduğu yere gitti. Suları yola saça saça hızla yürüdü.

O günden sonra da ne zaman Melekoflardan birine rastgelse, ağzını açıp tek kelime söylemedi, selam da vermedi. Şeytanca bir gururla, burun delikleri oynaya oynaya geçer giderdi yanlarından. Ama Mişatka'yı yalnız gördüğü zaman ürkek ürkek yanına yönüne bakar, kimseler yoksa koşar yanına varır, eğilir, bağrına basardı onu. Gülerek, ağlayarak, çocuğun güneş yanığı alnından, küçük, kara, huysuz Melekof gözlerinden öper, karmakarışık bir şeyler mırıldanırdı: "Benim minnacık Gregoryeviç'im! Canım benim! Ne çok özledim seni! Senin bu Aksinya teyzen yok mu, bir aptal ki, ne aptal!" Ondan sonra uzun bir zaman titrek bir gülümseme

dolaşır dururdu dudaklarında, nemlenen gözleri tıpkı bir genç kızınkiler gibi mutlu mutlu parıldardı.

Ağustos sonunda Pantaleymon'u askere aldılar. Onunla beraber, Tatarsk'ta ne kadar eli silah tutar Kazak varsa hepsi cepheye gitti, erkek olarak köyde yalnız yaralılar, çocuklar, kocamış ihtiyarlar kaldı. Eli ayağı tutar bütün erkekleri toplayıp götürdüler. Köy atamanından toplanma yerine gitme emrini alan Pantaleymon karısıyla, torunlarıyla, Dunya'yla alelacele helâlleşti, inleyip homurdanarak ikonların önünde diz çöktü, iki kere başını yere kadar eğip haç çıkardı.

"Hoşça kalın, canlarım!" dedi. "Galiba bir daha birbirimizin yüzünü görmek nasip olmayacak. Son saat geldi çattı. Size buyruğumu iyi dinleyin: Buğdayı, gece demeyin, gündüz demeyin dövün, yağmurlar başlamadan bitirin o işi. Gerekirse adam tutun size yardım etsin. Güze kadar ben gelmezsem bensiz işe koyulun. Güz tarlalarını gücünüz yettiğince sürersiniz, hiç değilse beş on dönüm çavdar ekersiniz. Aklını başında tut, kocakarı, işini iyi gör. Tembellik etme. Gregor'la ben dönsek de, dönmesek de her bir şeyden çok buğday gerek size. Savaş savaştır ama, ekmeksiz hayat olmaz. Neyse, Tanrı sizi korusun!"

İlyinişna, kocasını alana kadar geçirdikten sonra, Hristonya'nın yanı sıra arabanın peşinden topal aksak koşturup gidişini seyretti. Sonra gözlerinin yaşını önlüğüyle kuruladı, bir daha arkasına dönüp bakmadan evin yolunu tuttu. Harman yerinde onu yarısı dövülmüş bir buğday yığını bekliyordu. Süt ocaktaydı, çocuklar sabahtan beri açtılar. İşi başından aşkındı, velhasıl. Bir yerde durmadı, yolda rastladığı birkaç kadına çabucak selam verip evine koştu. Kimseyle konuşmadı. Tanışlarından biri, teselli makamında, "Askerini uğurladın mı, ha?" diye sorunca başını sallayıp geçiştirdi.

Birkaç gün sonraydı. İlyinişna gün ağarırken inekleri sağmış, yan sokağa çıkarmıştı. Avluya dönmek üzereyken insanın içini ezen büyük bir gök gürültüsü çalındı kulağına. Yanına yönüne bakındı. Gökyüzünde tek bulut yoktu. Az sonra gök gürültüsü tekrar işitildi.

"Duydun mu çalgıyı, büyük hanım?" diye sordu yaşlı sığırtmaç. O da inekleri toparlıyordu.

"Ne çalgısı?"

"İşte ordaki, hani alçak perdeden..."

"Duyuyorum duymasına ya, n'olabilir, bilemedim."

"Birazdan bilirsin. Öteden gelip çarpacak köye, o zaman hemen bileceksin. Buna top ateşi derler, top! Bizim moruklara duman attırıyor orda..."

İlyinişna sessizce haç çıkararak bahçe kapısından içeri girdi.

Dört gün hiç ara vermeden sürdü topların gümbürtüsü. Özellikle gün ağarırken, bir de hava kararırken, şiddeti artıyordu. Rüzgâr kuzeydoğudan esti miydi, uzaklarda sürüp giden savaşların gürültüsü gün ortasında da duyulabiliyordu. O zaman harman yerlerinde bir an iş durur, kadınlar haç çıkarıp iç çekerler, sevdiklerini hatırlar, dualar ederlerdi. Dövenler yine dönmeye başlayınca çocuklar atları, öküzleri dehlerler, iş günü yine hakkını alırdı. Ağustos sonu havalar öyle güzel, öyle kuru geçiyordu, şaşardın. Rüzgâr saman tozunu köyün içine dek savurdu, dövülmüş çavdar samanının tatlı kokusu sindi dört bir yana. Güneş hâlâ hiç acımasız yanıyordu tepede ama, güzün gelişi her şeyde ve her yerde yine de belli ediyordu kendini. Çayırda rengi solan kumru rengi pelinotu donuk beyaz bir ışıltı saçar oldu, Don'un ötesindeki kavakların tepeleri sarardı, bahçelerde güz elmalarının kokusu keskinleşti. Uzak ufuklar güzce bir berraklığa büründü. Biçili tarlalarda göçmen turnaların ilk sürüleri göründü.

Hetman Şosesi boyunca, batıdan doğuya, Don geçitlerine askeri malzeme götüren ikmal katarları geçiyordu. Don kıyısı köylerine gelen göçmenler, Kazakların savaşa savaşa geri çekilmekte olduklarını söylediler. Kimine göre birlikler mahsustan, Kızılları avlamak için geri çekiliyorlardı, sonradan hepsini kuşatıp temizleyeceklerdi. Tatarsk'ta bir kısım köylü çaktırmadan kaçmaya hazırlandı. Öküzlerine, atlarına bol yem verdiler, geceleri buğdaylarını, en değerli mallarıyla yüklü sandıklarını çukurlara göm-

düler. Bir ara dinen top sesleri 5 Eylülde yeniden duyuldu. Hem bu sefer daha da şiddetli. Açık seçik. Ürkütücü. Don'un ötesinde, Tatarsk'ın kırk verst kuzeydoğusunda savaş vardı. Bir gün sonra, nehrin yukarı batı ucundan da top sesleri gelmeye başladı. Cephe gitgide nehre yaklaşıyordu.

Köylünün, çokluk, kaçmaya hazırlandığını duyan İlyinişna da, Dunya'ya yola çıkmayı teklif etti. Şaşkındı. Evi, çiftliği ne yapacaktı? Hepsini bırakıp öbürleriyle birlikte çekip gitsinler mi, gitmesinler miydi? Pantaleymon cepheye gitmeden önce harmandan, tarlaları sürmekten, sığırlardan söz etmişti ama, cephe Tatarsk'ın yanı başına gelirse ne yapacaklarına dair tek kelime söylememişti. Sonunda İlyinişna Dunya'yla çocukları, en değerli eşyalarını da yanlarına katıp, köylülerden biriyle göndermeye karar verdi. Kendisi, isterse Kızıllar ele geçirsindi köyü, geride kalacaktı.

17 Eylül gecesi Pantaleymon ansızın eve geldi. Kazanskaya nahiye merkezinin taa yakınlarında bir yerden yürüyerek gelmişti. Bitkindi. Asabı da bozuk. Yarım saat dinlendi, sonra masaya oturup yemek yedi. Karısı birlikte yaşadıkları bir ömür boyu kocasının böyle yemeğe saldırdığını görmemişti. Nerdeyse yarım kova dolusu yağsız lahana çorbasını içip bitirdikten sonra sıra darı lapasına gelince, İlyinişna hayretle ellerini çırptı:

"Tanrım! O ne biçim yemek yemek öyle, Prokofiyeviç? Üç günlük açlıktan çıkmış gibisin!"

"Üç gündür yemek mi yedim sanıyorsun, şaşkaloz? Üç gündür ağzıma bir çiy damlası bile girmedi."

"Niçin? Orduda beslemiyorlar mı sizi?"

"Bırak namussuzları!" diye Pantaleymon, avurtları dopdolu, kedi gibi ağzının yarısıyla mırıldandı. "Orda eline ne geçerse tıkınıyorsun ama ben daha çalmasını öğrenemedim. Gençler yapıyorlar. Hiç vicdan denen şey kalmamış heriflerde. Bu namussuz savaşta ona buna el atmaya bi alışmışlar ki nasıl, gördüm de şaştım! Sonunda aklım başıma geldi ama... Ne görseler kalk gidelim diyorlar... Savaş mı, bir Allah'ın belası!"

“Birden bu kadar yemesen daha iyi. Dokunmasın sonra? Baksana, örümcek gibi şişiriverdin.”

“Kes sesini! Süt getir! En büyük kâseye koy da getir!”

İlyinişna açlıktan canı çıkan kocasına bakıp ağlamaya başladı.

“Yine gidecek misin?” diye sordu, kocası en sonunda tabağın başından çekilip arkaya yaslanınca.

Pantaleymon, “Bakalım,” dedi geçiştirdi.

“Yoksa siz ihtiyarları koyverdiler de mi geldin?”

“Kimseyi bıraktıkları filan yok. Bırakırlar mı? Kızıllar Don’a yaklaşırken üstelik? Kaçtım da geldim.”

“Peki, hesap sormazlar mı senden?” dedi İlyinişna, korkuyla.

“Yakalarlarsa sorarlar.”

“Saklanacak mısın öyleyse?”

“Yo, dostları görmeye, alanda oynamaya gidecektim! Ulan ne şapşal karısın be!” Pantaleymon hiddetlenip yere tükürdü. İhtiyar kadın devam etti: “Eyvah, eyvaaah! Bunca çektiğimiz yetmezmiş gibi... Ya bi de tutarlarsa şimdi seni?..”

“N’apalım! Belki kodeste yatmak bozkırda elde silah koşturmaktan iyidir.” dedi Pantaleymon, bezgin. “Kocamış adamım, dayanamıyorum. Günde kırk verst yol yürü, siper kaz, iki büklüm hücuma kalk, yerlerde sürün, kurşunları kolla... Şeytan olsa yapamaz be! Krivaya Reçka’dan bir yoldaşımın tam sol küreğinin altından girdi de kurşun, adam ayağını bile kıpırdatamadı. Zınk! Öyle. Tadı yok bu işin.”

İhtiyar, tüfeğiyle fişek kesesini dışarı çıkarıp samanlıkta sakladı. İlyinişna paltosunun nerde olduğunu sorunca isteksiz ve huysuz. “Eskidi,” dedi, “daha doğrusu, attım gitti sırtımdan. Şumilinsk’den sonra öyle bi bastırdılar ki, herkes nesi var nesi yok attı, deliler gibi kaçtı. Kim düşünür paltoyu o hengâmede? Bazılarının gocukları vardı, onları bile atıp kaçtılar. Nerden aklına takıldı o palto şimdi? İyi bir şey olsaydı, hadi neyse... Dilenciye versen almazdı.”

Aslında palto iyiydi de, yeniydi de. Ama ihtiyarın elden çıkarmak zorunda kaldığı her şey ille de kötü olmalıydı. Öyle der, öyle avunurdu. İlyinişna onun bu huyunu bildiğinden paltonun değeri üzerinde kocasıyla tartışmaya girmedi.

O gece aile meclisi toplandı, İlyinişna'yla Pantaleymon'un çocuklarla birlikte son ana kadar evde kalmalarına karar verildi. Onlar mallara gözkulak olacaklar, harmanı tamamlanan buğdayı gömecekler, Dunya yaşlı öküzleri sürüp ailenin sandıklarını Çir Irmağı üzerinden, Latişef köyündeki akrabalarına götürecekti.

Bu planın tam tamına uygulanması kısmet olmadı. Ertesi sabah Dunya'yı uğurladılar uğurlamasına ya, öğle vakti Kalmuk Kazaklarından bir Cezalandırma Birliği atlarını sürüp Tatarsk köyüne girdi. Köylülerden biri Pantaleymon'u evine girerken görmüş olmalı, bir saat sonra Kalmuklar doludizgin Melekofların avlusuna dayandılar. Atlıları gören Pantaleymon şaşılacak bir hızla tavan arasına tırmanıverdi. İlyinişna konukları karşılamaya çıktı.

"Nerdedir senin ihtiyar?" diye sordu yaşlıca, sağlam yapılı bir Kalmuk. Kolunda başçavuş sırmaları vardı. Atından inip İlyinişna'yı iteleyerek bahçe kapısından içeri girdi.

"Cephede, nerde olacak?" dedi İlyinişna, kabaca.

"Götür bizi eve. Yapacağız arama."

"Niçin?"

"Kocanı arayacağız. Utan, utan! Bu yaşta yalan söylüyorsun." Gençten bir çavuş, İlyinişna'yı azarlar gibi başını salladı. Beyaz, düzgün dişleri parıldadı.

"Ne sırıtıyorsun öyle, pis kâfir! Yok burda dedim ya, yok işte!"

"Yeter konuştun. Evi göster. Yoksa gireriz biz." Kalmuk gocundu. Yampiri ayaklarını açık açık basarak sert adımlarla merdiven başına doğru yürüdü.

Odaları dikkatle aradılar, bir ara aralarında Kalmukça konuştular. İkisi, sonra, arka avluya bakmaya gitti. Biri de, kısa boylu,

esmer olanı, yüzü çopur, burnu küttü, geniş çizgili Kazak şalvarını çekip sahanlığa çıktı. Ardına kadar açık kapıdan bakan İlyinişna adamın sıçrayıp kirişe tutunduğunu, sonra kendini ustaca yukarı çektiğini gördü. Beş dakika sonra adam çevik bir hareketle aşağı atladı. Arkasından, inildeye homurdana, bastığı yeri kollayarak gelen Pantaleymon göründü. Üstü başı çamur içindeydi. Sakalına örümcek ağı takılmıştı. Dudaklarını sımsıkı kapatmış duran yaşlı karısına bakıp, "Buldular beni, namussuzlar!" dedi. "Birisi söylemiş olmalı..."

Yanına muhafız katıp Karginskaya nahiye merkezine gönderdiler. Sahra mahkemeleri orda çalışıyordu. İlyinişna birkaç gözyaşı döktü, ağladı, sonra Don'un ötesinde yeniden duyulmaya başlayan top seslerine, mitralyözlerin açık seçik takırtısına kulak verdi, hiç olmazsa birkaç kile buğday saklamak için zahire ambarına girdi.

XXII

Ele geçirilen on dört asker kaçağı yargılanmayı bekliyordu. Duruşmalar kısaydı, kimsenin gözünün yaşına bakılmıyordu. Mahkeme başkanı yaşlı yüzbaşı, sanığın adını, alayını soruyor, ne kadar zamandan beri kaçak olduğunu öğreniyor, sonra öbür üyelerle –biri bir kolunu kaybetmiş bir teğmendi, öbürü rahat işlerde ense yapmaktan göbeği yağ bağlamış, sakallı, şişko suratlı bir çavuş– fıs fıs birkaç kelime konuşuyor, hükmü bildiriyordu. Kaçakların çoğu kırbaç cezasına çarptırılırdı. Cezaları, özel olarak bu işe ayrılan sahipsiz bir evde Kalmuklar infaz ederdi. Kahraman Don Ordusunda cepheden kaçma olayları o kadar yaygındı ki, artık 1918'de olduğu gibi açık açık, herkesin gözü önünde kırbaçlamak olmuyordu adamları.

Pantaleymon sırada altıncıydı. Heyecanlı, solgun yüzüyle gitti yargıçların masası önünde esas vaziyetinde durdu.

"Soyadın ne?" Yüzbaşı sanığa bakmadan sordu.

"Melekof, kumandan hazretleri."

"Adın? Baba adın?"

“Pantaleymon Prokofiyeviç, kumandan hazretleri.”

Yüzbaşı gözlerini kâğıtlarından kaldırdı, dik dik baktı ihtiyarın yüzüne.

“Nerelisin?” diye sordu.

“Viyeşenska nahiyesinde Tatarsk köyündenim, kumandan hazretleri.”

“Bölük kumandanı Gregor Melekof’un babası mısın yoksa sen?”

“Evet, kumandan hazretleri.” Pantaleymon hemen kendine geldi. Yaşlı gövdesinden sopaların uzaklaşmakta olduğunu sezer gibi olmuştu.

“Hay Allah, insan kendinden utanır, yahu!” dedi yüzbaşı, çelik gibi gözlerini Pantaleymon’un sıska yüzünden ayırmadan.

Bunun üzerine ihtiyar bütün askerlik kurallarını bir yana bırakıp sol elini göğsüne götürdü, ağlamaklı bir sesle konuşmaya başladı:

“Kumandanım! Yüzbaşım! İzin verin de ömrümün sonuna dek sağlığınıza duacı olayım. Kırbaçlatmayın beni! İki evlenmiş oğlum vardı, yaşlısını Kızıllar öldürdü. Torunlarım var. Benim gibi bir ayağı çukurda bir adamı kırbaçlatacaksın da ne geçecek elinize sanki?”

“Yaşlılar da, gençler de, hepiniz göreceksiniz görevinizin ne olduğunu. Birliğinden kaçtın diye bir de sana haç mı verilecek sandıydın?” Tek kollu teğmen araya girip ihtiyarın sözünü kesti. Ağzının köşeleri seğiriyordu.

“Haçı n’apayım ben?.. Beni alayıma geri gönderin, namusum hakkıyçün iyi dövüşeceğim! Valla! Ben de bilmiyorum nasıl oldu da kaçtım. Mendebur şeytan aklımı çelmiş olmalı...” Pantaleymon harmanlanmamış ekinden, topallığından, ihmale uğrayan çiftlikten filan söz açıp mırıldanmaya devam etti. Yüzbaşı elinin bir hareketiyle susturdu onu, teğmenin kulağına eğildi. Teğmen başını salladı. Yüzbaşı Pantaleymon’a döndü:

“Pekâlâ. Bitti mi söyleyeceklerin? Oğlunu tanırım, senin gibi

bir babası olduğuna şaştım doğrusu. Ne zaman kaçtın birliğinden? Bir hafta mı oldu? Pekâlâ, ister misin Kızıllar köyünü ele geçirsinler, hepinizin derisini yüzsünler? Genç Kazaklara böyle mi örnek olacaksın? Kanuna göre seni mahkûm edip kırbaçlatmamız gerek ama oğlunun subay rütbesine saygımızdan bu seferlik bağışlıyoruz. Astsubay mıydın sen?"

"Evet, kumandan hazretleri."

"Rütben nedir?"

"Onbaşıyım, kumandan hazretleri."

"Rütben tenzil edildi!" Yüzbaşı sesini yükseltip kaba kaba emretti: "Derhal alayına gideceksin, Harp Divanı tarafından onbaşı rütbesinden tenzil edildiğini bölük kumandanına bildireceksin. Eski savaşlarda nişan almış mıydın?.. Haydi bas!"

Pantaleymon sevinçten uçuyordu. Kilisenin önünde haç çıkardı, tepelerden bayırlardan vurup doğru evine yollandı. "Eh, bu sefer daha iyi saklanırım. Kodularsa bulsunlar beni! İsterlerse üç bölük Kalmuk göndersinler peşimden!" Çayır otu bürümüş tarlalarda topal aksak yürürken böyle düşünüyordu.

Bozkırda karşılaşacağı atlıların dikkatini çekmemek için şoseden gitmenin daha iyi olacağını düşündü. "Yoksa kaçak sanırlar beni. Askerlerle karşılaşabilirim, onlar sorgu sual etmeden basarlar kırbacı," dedi kendi kendine, yüksek sesle. Sürülü tarlalardan çıkıp sinirotu bürümüş, ıssız bir patikaya daldı. Nedense artık kendini kaçak saymıyordu.

Don'a yaklaştıkça, rastladığı göçmen arabalarının sayısı artıyordu. İlkbahar geri çekilişinde gördüğü manzaralarla yeniden karşılaştı. Ev eşyası yüklü arabalar, böğrüşen sığır sürüleri, yürüyüşe çıkmış süvari birlikleri gibi her bir yönde bozkırı kaplamıştı. Orda burda koyun sürüleri havayı tozutuyordu. Tekerlek gıcırtısı, at kişnemesi, insan haykırışı, sayısız toynaktan çıkan gümbürtü, koyun melemesi, çocuk ağlaması... Bozkırın dingin uçsuz bucaksızlığı içinde ardı arkası kesilmeyen asap bozucu bir gürültüdür gidiyordu.

"Nereye böyle, dede? Dön geri, Kızıllar peşimizdeler!" diye yanından geçen bir arabanın içinden, başı sarılı bir Kazak seslendi ona.

"Haydi ordan! Nerde Kızıllar, hani?" Pantaleymon durdu. Afallamıştı.

"Don'un öte yanındalar. Viyeşenska'ya yaklaşıyorlar. Onlara mı katılmaya gidiyorsun yoksa?"

Nehrin Kızıllarla arasında kaldığını duyunca gönlü ferahladı Pantaleymon'un. Yoluna devam etti. Akşama doğru Tatarsk'a yaklaştı. Tepeden aşağı inerken dikkatle yanına yönüne bakındı. Köyün bomboş oluşu garibine gitti. Sokaklarda in cin top oynuyordu. Evler, kepenkleri kapalı, sessizdiler. Ne bir insan sesi duyuluyordu, ne bir inek böğürtüsü. Ama nehrin orda bir çalışmadır gidiyordu. Pantaleymon biraz daha yaklaşınca ordaki karaltıların nehirden kayıkları çekip köyün içine taşıyan silahlı Kazaklar olduğunu gördü. Tatarsk'ın toptan boşaltılmış olduğunu düşündü. Çevresini kollaya kollaya kendi sokağına saptı, evine doğru yürüdü. İlyinişna'yla çocuklar mutfaktaydılar.

"Dedem geldi!" Mişatka sevinçle bağırarak kollarını ihtiyarın boynuna doladı.

İlyinişna sevinç gözyaşları içinde konuştu:

"Artık seni görmem diyordum, Prokofiyeviç! Valla, sen nasıl istersen ama, ben artık kalmıyorum burda. Yaksınlar isterlerse her şeyi, ben bomboş bir evi beklemem, dünya bir araya gelse beklemem! Köyde kimsecikler kalmadı, ben burda çocuklarla aptal aptal oturup duruyorum. Hemen koş kısrağı, çekip gidelim burdan. Nereye olursa. Bıraktılar mı seni?"

"Öyle."

"Temelli?"

"Temelli, ele geçmediğim sürece."

"Ama burda saklanamazsın. Bu sabah Kızıllar öte yakadan ateş etmeye başlayınca öyle korkunçtu ki! Çocukları aldım kilere

indim, ateşin ardı kesilmeden çıkamadım. Şimdi püskürttüler onları. Birkaç Kazak geldi, süt istediler. Durmayın gidin burdan dediler."

"Kazaklar mı? Bizim köylüler olmasın?" diye sordu Pantaleymon, birden ilgilenerek. Pencerenin pervazında yeni açılan bir kurşun deliğini yakından inceledi.

"Hayır, yabancı bunlar. Koper'den galiba."

"O halde gitmemiz gerekiyor," dedi Pantaleymon. İçini çekti.

İkindi vakti tezek yığınının altında bir çukur kazıp içine yedi çuval buğday yuvarladı, çukuru yeni baştan dikkatle doldurdu, tezekleri üstüne yığdı. Hava kararır kararmaz arabaya kısrağı koştu, içine iki gocuk, bir çuval un, darı, bir de ayakları bağlı koyun attı. İki öküzü arkaya bağladı. İlyinişna'yla çocukları çuvalların üstüne oturttu. "Hadi bakalım, Tanrı yardımcımız olsun!" dedi.

Avludan çıktılar. Pantaleymon dizginleri yaşlı karısına verdi, kapıları kapattı. Tepelere varana kadar, burnunu çekip gözünün yaşını yenine silerek arabanın yanında yürüdü.

XXIII

17 Eylülde kumandan Şorin'in emrindeki Dokuzuncu Ordunun ileri kolları otuz verstlik bir yürüyüşten sonra Don kıyısına vardılar. 18 Eylül sabahı Medveditsa ağzından Kazanskaya nahiyesine kadar bütün bir hat boyunca Kızıl bataryaları ateşe başladı. Kısa süren top ateşinin ardından piyade sol yakadaki köylerle Bukanovskaya, Yelanskaya ve Viyeşenska nahiye merkezlerini ele geçirdi. Günün sonunda sol yakanın yüz elli verstden fazla bir kısmı Beyazlardan temizlenmişti. Kazak bölükleri, düzeni bozmadan, önceden hazırlanan mevzilere çekildiler. Nehri geçmek için gerekli araçlar hep onlardaydı ama, Viyeşenska'daki köprü az kalsın Kızılların eline geçiyordu. Kazaklar çok önceden köprünün çevresine saman yığmışlar, tahtaların üzerine gaz dökmüşlerdi. Geri çekilirken yakacaklardı köprüyü. Tam o işi yapmaya hazır-

lanırlarken dörtnala bir haberci geldi, Otuz Yedinci Alay bölüklerinin Perevozni köyünden Viyeşenska Köprüsü'ne çekilmekte olduklarını bildirdi. En son bölükler çılgınca köprüye atılırlarken Kızıl piyadeler şehre giriyorlardı. Mitralyöz ateşine rağmen Kazaklar köprüyü geçtiler ve hemen ateşe verdiler. Bu arada ondan fazla adam, bir o kadar da at öldü, yaralandı.

Eylül sonuna kadar Dokuzuncu Kızıl Ordunun Yirmi İkinci ve Yirmi Üçüncü tümenlerine bağlı alaylar Don'un sol yakasında zaptettikleri köyleri ellerinde tuttular. Düşman kuvvetleri ayıran nehrin genişliği o zamanlar iki yüz metreden azdı, bazı yerlerde yetmiş metrenin de altına inerdi. Fakat Kızıllar karşı kıyıya geçmek için pek bir gayret göstermediler. Orda burda bir iki geçitten geçmeye kalktılar, geri püskürtüldüler. İki hafta süreyle bütün cephe kesiminde toplarla, küçük silahlarla karşılıklı ateş edildi. Hâkim tepeleri ellerinde tutan Kazaklar Don'a yaklaşan noktalarda düşman birliklerinin yığınaklarını topa tutup gündüzün kıyıya gelmelerine engel olabiliyorlardı. Ama bu kesimdeki Kazak bölükleri en işe yaramaz askerlerden (yaşlılarla on yedi ve on dokuz yaşları arasında delikanlılardan) kurulu olduğundan, Kazaklar da Don'u geçip Kızılları sol yakadan geri sürmeye kalkışmadılar.

İlk günden sağ yakaya çekilen Kazaklar, o zamandan beri, Kızılların elindeki köylerin yakılmasını bekliyorlardı. Sol yakada tek bir duman sütunu görülmeyince şaştılar buna. Dahası, geceleri karşıdan gelen köylüler Kızıl Ordu erlerinin mala mülke dokunmadıklarını, aldıkları yiyeceklerin karşılığında, hatta karpuzlar için bile, bol Şûra parası verdiklerini söylediler. Bu haber Kazaklar arasında büyük şaşkınlık yarattı. Kızdılar da. Onlara sorarsan, ayaklanmadan sonra, Kızıllar bütün isyancı köyleriyle nahiye merkezlerini yerle bir etseydiler yeriydi. Geride kalan ahalinin, hiç değilse erkeklerin, kökü kazınacak diye bekliyorlardı. Oysa şimdi gelen habere, hem de güvenilir habere bakılırsa, Kızıllar kendi halinde ahaliden bir kişinin olsun kılına bile dokunmamışlardı. Her şey, intikam almak niyetinde olmadıklarını gösteriyordu.

19 Eylül gecesi Viyeşenska karşısında mevzilenen Koper

Kazakları düşmanın bu garip davranışının nedenini araştırmaya karar verdiler. Davudî sesli bir Kazak avcunu ağzının kenarına dayayıp bağırdı:

"Hey, kızıl karınlılar! Niçin evlerimizi yakmıyorsunuz? Kibritiniz mi yok? Gelin buraya da verelim size birkaç tane!"

Yine davudî bir ses karanlığın içinden ona karşılık verdi: "Evinizde kıstırmadık sizi de ondan, yoksa tümünüzü yakıp kül edecektik!"

"Yoksul düştünüz demek, ha? Ateş yakacak bir şeyiniz de mi kalmadı?" diye Kazak geri bağırdı.

Sakin, neşeli ses yeniden duyuldu: "Sen gel ulan buraya, Beyazın piçi, götüne koru dayayalım da gör sen! Ömrün boyunca kaşınır durursun!"

İleri karakollar karşılıklı sövüşüp sayıştılar, az sonra birkaç el ateş ettiler, sustular.

Ekim başlarında, Don Ordusunun Kazanskaya-Pavlovsk kesiminde yığılan iki kolordudan kurulu belli başlı kuvvetleri taarruza kalktı. Üçüncü Don Kolordusu 8000 süngü ve 6000 palayla Pavloska'ya yakın bir yerde Don'u geçti, Elli Altıncı Kızıl Ordu Tümenini geri attı, doğuya doğru başarılı bir ileri harekâta girişti. Bundan az sonra General Konovalof'un İkinci Kolordusu da Don'u geçti. Bu kuvvetin büyük kısmı süvari birliklerinden kuruluydu. Düşman mevzilerine dalıp derinlemesine birkaç ağır darbe indirebildiler. Bunun üzerine, o zamana kadar yedekte tutulan Yirmi Birinci Kızıl Piyade Tümeni harekâta katıldı, Üçüncü Don Kolordusunun ilerlemesini kısa sürede durdurmayı başardı, ama her iki kolordunun birleşik baskısı altında geri çekilmek zorunda kaldı. 14 Ekimde yer alan çetin bir savaşta İkinci Kolordu, On Dördüncü Kızıl Piyade Tümenini aşağı yukarı yok etti. Bir hafta içerisinde Kızıllar taa Viyeşenska'ya kadar bütün sol kıyıdan geri atılmışlardı. Bu geniş köprübaşını ellerinde tutan iki Don Kolordusu, Dokuzuncu Kızıl Ordu üzerinde baskıyı sürdürdüler.

Hemen hemen General Konovalof'un İkinci Kolordusuyla aynı

zamanda bir başka kuvvet daha –Kletskaya Bölgesinde bulunan Birinci Don Kolordusu da– Don'u geçti.

Dokuzuncu Kızıl Ordunun sol cenah tümenleri kuşatılma tehlikesiyle karşılaşınca, Güneydoğu Cephesi kumandanı bu birliklere İkorets Nehri ağzından Kumilinzenskaya'ya kadar uzanan hatta çekilmelerini emretti. Ama Dokuzuncu Ordu bu hattı da tutamadı. Genel seferberlikte rastgele kurulan Kazak bölükleri Don'un sağ yakasından öbür yakaya geçtiler. İkinci Don Kolordusunun düzenli birliklerine katılıp Kızıl kuvvetlerini kuzeye sürmeye devam ettiler. 29 Ekimde Beyazlar Filonovo ve Povorino istasyonlarını ve Novokopersk şehrini ele geçirmişlerdi. Ne ki, Don Ordusunun Ekim içindeki başarıları büyük olmasına büyüktü ya, Kazaklar, ilkbaharda kuzey hudutlarına doğru başarılı yürüyüşleri sırasında maneviyatlarını yücelten güven duygusundan bu defa yoksundular. Cephe adamlarının çoğu bunun geçici bir başarı olduğunun, kışa kadar ancak tutunabileceklerinin farkındaydı.

Güney Cephesinde durum birdenbire değişti. Gönüllü Ordunun Orel-Kromi Cephesinde bir genel çarpışmada yenilmesi ve Budyeni'nin süvarilerinin Voronez kesiminde elde ettikleri parlak başarılar, mücadelenin nasıl bir sona varacağının habercisi oldu. Kasım ayında Gönüllü Ordu geri çekilerek Don Ordusunun sol kanadını açtı, böylelikle onu da geri çekilmek zorunda bıraktı.

XXIV

Pantaleymon küçük Latişef köyünde ailesiyle iki buçuk hafta güven içinde yaşadı, Kızılların Don'dan geri çekildiklerini duyar duymaz da dönüş hazırlığına başladı.

Tatarsk'a beş verst kala yüzünde kararlı bir ifadeyle indi arabasından. "Yeter artık be!" dedi. "Nedir bu, tıngır mıngır... Bu kahrolasıca ineklerle tırıs da gidemiyor insan. Ne bok yemeye aldık bunları yanımıza bilmem ki! Dunya, durdur şu öküzlerini! İnekleri arabana bağla sen, ben önden gidiyorum. Belki çoktan yandı kül oldu evimiz, biz burda..."

Pek sabırsızdı. Hemen çocukları kendi arabasından Dunya'nın arabasına aktardı, bütün fazla yükü de oraya yığdı, hafifleyen arabasıyla engebeli yolda tangur tungur koşturmaya başladı. İlk verstin sonunda kısrak kan ter içinde kalmıştı. Sahibi hiç bu kadar merhametsizce sürmediydi onu. Kamçıyı elinden bir an bırakmıyor, şaklatıyordu habire sırtında.

"Öldüreceksin kısrağı! Ne var öyle deliler gibi sürecek?" diye arabanın kenarına tutunmuş, ordan oraya sarsılıp atıldıkça kaşlarını çatan İlyinişna haykırdı.

"Hayvanın gelip mezarımda ağlayacağı mı var? Deh, şeytan! Terledin, ha? Daha terletirim ben seni! Evimizden geriye bir iki kütük ya kaldı ya kalmadı belki de..." diyordu Pantaleymon, dişlerinin arasından.

Korktuğuna uğramadı. Evi yıkılmamıştı. Yıkılmamıştı ama, hemen bütün pencereleri kırılmış, kapılar menteşelerinden çıkmıştı. Duvarlar delik deşikti: Kurşun izleri. Avlu ne yana baksan bir harabeydi. Ahırın köşesini bir mermi almış götürmüş, bir ikincisi duvarın yanında sığ bir çukur açarak çevreyi darmadağın etmiş, kuyunun çıkrık tahtasını ikiye biçmişti. Pantaleymon'un fellik fellik kaçtığı savaş, sonunda gelmiş evini bulmuş, yanı sıra getirdiği yıkımın korkunç izlerini ardında bırakarak çekmiş gitmişti. Ne var ki Tatarsk'ta konaklayan Koper Kazaklarının yaptıkları ondan da beterdi. Ağılda çitleri devirip adam boyu siper kazan onlar. Tembelliklerinden ambarın duvarlarından birini yıkıp kirişlerini siperlere payanda yapan onlar. Taş duvarın taşlarını söküp makineliye mazgal deliği açan, yarım tınaz samanı harcayıp hayvanlarına bol keseden yem yapan, çitleri yakan onlar... Bahçedeki mutfağın ocağını yıkan da yine onlar!

Evi, dış yapıları gözden geçiren Pantaleymon başını iki elinin arasına aldı. Bu kere zararları azımsamadı, nedense. Allah kahretsin! Buna da bir şey değil diyemezdi ya! Koskoca zahire ambarı başkaydı, palto başka. Kolay mı bir yenisini yapması? Az para mı?

"Sanki burda hiç ambar olmamış!" dedi İlyinişna, içini çekerek.

Pantaleymon, "Pek bir şey de..." diyecek oldu, cümlesini bitirmeden elini salladı, harman yerine gitti.

Evin kurşundan, şarapnelden kalbura dönmüş duvarlarının hali perişandı. Rüzgâr odanın birinden girip öbüründen çıkıyordu. Masaların, kerevetlerin üstü bir parmak toz bağlamıştı. Her şeyi derleyip toplamak, yoluna koymak kim bilir ne çok zaman alacaktı.

Hemen ertesi gün Pantaleymon atına atlayıp Viyeşenska'ya gitti. Bir hayli uğraştıktan sonra, orda tanıdığı hekimden, Kazak Pantaleymon Prokofiyeviç'in ayağındaki arıza nedeniyle yürüyemediğini, bakıma muhtaç olduğunu bildiren bir belge aldı. Belgeyi atamana gösterdi, bir daha da cepheye gönderilmedi. Ondan sonra ne zaman köy odasına gitse, daha da inandırıcı olsun diye bir sopaya dayanır, kâh bir ayağı, kâh öbür ayağı üzerinde sekerdi.

Tatarsk'ta hayat hiç o defaki köye dönüş gibi patırtılı geçmemişti. Köyde herkes Koper Kazaklarının dört bir yana dağıtıp saçtığı eşyalarını aramaya çıkmış, avlu avlu dolaşıyordu. Başını alıp giden sığırların peşinden koskoca bozkırı taradılar, yarlara dalıp çıktılar. Tatarsk'ın topa tutulduğu ilk gün köyün yukarı ucundan üç yüz koyunluk bir sürü kayıplara karışmıştı. Çobanın dediği, mermilerden biri gelmiş gelmiş de tam sürünün önünde patlamış, koyunlar ağır kuyruklarını sallaya sallaya kaçıp bozkıra yayılmışlardı. Köylü döndükten bir hafta sonra kırk verst ötede bulundular. Bulundular ama, geri getirilip de herkes kendi koyununu seçip alınca, sürünün yarısının el koyunu olduğu anlaşıldı: Kulaklarında kimsenin tanımadığı bir işaret vardı. Bu arada elliden fazla Tatarsk koyunu kaybolmuştu. Bogatiryofların dikiş makinesi Melekofların bahçesinde bulundu. Pantaleymon'un ambarının teneke damı da Anikuşka'nın harman yerinden çıktı. Bütün komşu köylerde durum aynıydı. Uzun bir zaman Don Bölgesi köylüleri yakından uzaktan Tatarsk'a geldiler, uzun bir zaman, "Bir al inek gördünüz mü, kel alınlı bir inek, sol boynuzu kırık?", "Bir yaşında bir boğa. Sıçan rengi. Kazara sizin köye gelmiş olmasın?" gibi sorular birbirini izledi.

Şüphesiz bir değil, birden fazla yaşını doldurmuş dana, Kazak bölüklerinin kazanlarında, sahra mutfaklarında haşlanmış yenmişti. Yine de, umut fakirin ekmeği, sahipleri bozkırı dere tepe düz aştılar da, yitirdiklerinin hepsini yeniden bulamayacaklarına iyice akılları kesene kadar ayaklarına kara sular indi.

Ordu hizmetlerinden kurtulan Pantaleymon hemen işe koyuldu, dış yapılara, çitlere filan çeki düzen verdi. Harman yerinde daha dövülmemiş yığınla ekin vardı, obur sıçanlar cirit atıyordu ekinin içinde, ona rağmen ihtiyar dövene el sürmedi. Çiftliğin çiti yokken, ambarı yokken, her şey utanç verici bir düzensizlik içerisindeyken nasıl yapsın? Zaten güzle birlikte iyi havalar da birbirini kovalıyordu. Harmanı aceleye getirmeden de olurdu.

Dunya'yla İlyinişna evi yeniden sıvayıp badanaladılar, çitin şöyle böyle yerine konulmasında, daha başka işlerde Pantaleymon'a yardımcı oldular. Bir yerden biraz cam bulup pencerelerin camını yenilediler, bahçedeki mutfağı, kuyuyu temizlediler. İhtiyar kuyunun dibine indi, orda üşüttü. Bir hafta terli gömleğiyle, öksüre aksıra dolaştı. Sonra bir oturuşta iki şişe kaçak votka içti, sıcacık ocağın üstünde biraz oturdu da, o sayede sanki sihirli eller aldı götürdü hastalığını.

Gregor'dan hâlâ haber yoktu. Ancak Ekim sonunda Pantaleymon, o da kazara, sağlık haberini aldı. Voronez ilinde bir yerde alayında olduğunu öğrendi. Köyden geçen, Gregor'un alayından bir yaralı ulaştırdı ona bu haberi. Pantaleymon pek keyiflendi. Sevinçten, ilaç niyetine kullandığı kırmızı biberle çekilmiş son votka şişesini de içti bitirdi. Bütün gün gevezeliği üstündeydi. Genç horozlar gibi mağrur. Yolda kime rastlasa, "Haberin var mı," diyordu, "bizim Gregor Voronez'i zaptetmiş! Bir söylenti geldi kulağımıza, rütbe almış, şimdi yine bir tümene kumanda ediyormuş, ya da, ne bileyim, belki de bir kolorduymuş galiba. Nerde onun gibi asker? Sen de bilirsin..." Yalan da olsa söylemeden edemiyordu. Sevincini illa paylaşacaklar. İlla böbürlenecek.

"Senin oğlanın da yiğitliğine diyecek yokmuş doğrusu," diyordu köylüler ona.

Pantaleymon mutlu. Göz kırpıyordu:

"Tabii yiğit ya! Kimin oğlu o? Ben de gençliğimde, övünmek gibi olmasın ama, ondan aşağı kalmazdım. Şu bacağım olmasa bugün de aşağı kalmam ya! Belkim bir tümen değil ama bir bölüğü pekâlâ idare ederim. Cephede bizim gibi ihtiyarlardan üç beş kişi daha olsaydı şimdiye çoktan Moskova'yı almıştık. Ama şimdi bekle dur. Şu köylülerin hakkından gelemedik gitti..."

O gün son konuştuğu adam yaşlı Besklebnof oldu. Melekofların avlusu önünden geçerken Pantaleymon ona seslenmeden edemedi. "Hey, dursana biraz, Filip Ageviç! Nasılsın? Gel bir dakika konuşalım seninle." Besklebnof yaklaşıp Pantaleymon'u selamladı.

"Benim Grişa'nın yaptıklarından haberin var mı?" diye sordu Pantaleymon.

"Ne var? Ne yapmış ki?"

"Bir tümenin başına vermişler onu. Öyle bir canavara kumanda ediyor işte şimdi."

"Tümen mi?"

"Tümen ya?"

"Deme!"

"Diyorum, ne var? Öyle her önlerine gelene tümen mi emanet ederler sanki? Ha?"

"Tabii etmezler."

Pantaleymon şöyle yukardan bir baktı dostuna. Pek hoşuna gidiyordu bu konuşma. Devam etti:

"Benim oğluma herkes hayran. Bir sandık dolusu haçı var... Ha, ne diyorsun buna? Kaç kere yaralandı, mermi şoku geçirdi, başkası olsaydı şimdiye çoktan ölmüştü ama ona vız geliyor! Ördek sırtı nasıl su tutmaz, o da öyle işte. Yok, yok. Don topraklarında gerçek Kazakların daha kökü kurumadı, siz ne derseniz deyin!"

"Haklısın. Yalnız her ne hikmetse bize pek bir yararları dokanmıyor," dedi ihtiyar Besklebnof, düşünceli düşünceli. Zaten oldum olası az konuşurdu.

"O da nedenmiş? Baksana Kızılları nasıl taa Voronez'in ardına dek kovaladılar da şimdi Moskova'ya yaklaşıyorlar!"

"Taa ne zamandır yaklaşıyorlar Moskova'ya..."

"Aceleye gelmez bu iş, Filip Ageviç. Savaşta işlerin aceleye getirilmeyeceğini anlaman gerek. Acele işe şeytan karışır. Her yaptığını yavaş yavaş yapacaksın, haritalara göre, plana göre... Daha bi dolu şeye göre. Rus köylüsü tarlada çekirge kadar çok. Kaç Kazak var ama? Hepsi bir avuç!"

"Bunlar hep doğru, doğru diyorsun ama, galiba bizimkiler fazla tutunamayacaklar. Kışa yine konuklar gelir diyorlar."

"Moskova'yı şimdi hemen ele geçiremezlerse Kızıllar geri gelirler. Orası öyle, haklısın."

"Sahiden Moskova'yı ele geçirecekler mi dersin?"

"Geçirmeleri lazım. Lâkin Tanrı ne dilerse o olur. Bizimkiler becerir o işi, canım! Kazakları son adamına kadar askere aldılar. On iki Kazak kolordusu var, becermezler mi yani?"

"Kim bilir? Peki, sen ne âlemdesin? Savaşmıyor musun artık?"

"Hani ne de iyi savaşçı olur benden, bu bacakla! Bacağım sakat olmasaydı gösterirdim ben onlara düşmanla nasıl savaşılacağını. Biz ihtiyarlar yamanızdır, yaman!"

"Dediklerine göre yaman ihtiyarlar Don'un öte kıyısında Kızıllardan öyle bir kaçış kaçmışlar ki, biri bile gocuğunu geri getirmemiş. Üstlerinde ne varsa çıkarıp atmışlar. Tüm bozkır gocuktan sarıya kesmişti diyorlar. Çiçek tarhına dönmüş."

Pantaleymon Besklebnof'a yan yan bakıp sertçe konuştu:

"Hepsi yalan, bana sorarsan. Belki bazıları hafiflemek için esvaplarını çıkarıp atmışlardır, olur a. Ama niçin ordan oraya gidip pireyi deve yapıyorlar, canım? Neymiş ki? Bir palto, hatta bir gocuk da ne ola? Hayat ondan değerlidir. Yoksa değil mi, ha? Sorarım sana, değil midir? Sonra kaldı ki, her ihtiyar da esvapları üzerindeyken doğru dürüst koşamaz ki! Bu namussuz savaşta tazı gibi bacakları olmalı insanın. Ben, mesela, ben nerden bulayım

öyle bacakları? Sonra, sen ne diye kendine dert ediyorsun bunu o kadar, Filip Ageviç? Tövbe, tövbe, ama sana ne yararı var onların, yani gocukların demek istiyorum? Mesele gocuktu, paltoydu filan değil, düşmanı bir güzel pataklamak, mesele. Öyle değil mi? Neyse, hoşça kal hadi. Amma da uzun konuştuk! O kadar işim vardı... Ha, buzağını buldun mu? Bakıyor musun, hâlâ? Bir haber çıkmadı mı? Herhalde Koperliler yemişlerdir. Gözlerine dizlerine durur inşallah! Ama sen hiç savaşı merak etme. Bizimkiler köylülerin hakkından mutlak gelecekler." Pantaleymon kabara kurumlana, topallayarak basamaklara doğru yürüdü.

Ne ki, anlaşılan, "Köylülerin hakkından gelmek" pek o kadar da kolay olmuyordu. En son Kazak taarruzunun başarıyla sonuçlanmasına rağmen çok ağır kayıplar verilmişti. Aradan bir saat bile geçmedi, Pantaleymon kötü bir haber aldı, bütün neşesi kaçtı. Kuyunun çıkrığına bir kiriş hazırlarken bir kadının avaz avaz ağlayıp dövündüğünü işitti. Sesler gitgide yaklaştı. Pantaleymon Dunya'yı gönderdi, ne oluyor baksın diye.

"Koş bak bakalım, kim ölmüş?" dedi, baltasını kütüğe indirip orda bırakarak.

Dunya çabucak döndü. Yukarı Don Cephesinden köye üç Kazak ölüsü getirmişlerdi: Anikuşka, Hristonya, bir de köyün öte ucunda yaşayan on yedi yaşında bir delikanlı. Haberi duyunca neye uğradığını şaşıran Pantaleymon kasketini başından alıp haç çıkardı.

"Tanrı günahlarını bağışlasın, ne yiğit Kazaktı!" dedi, yaslı yaslı, Hristonya'yı düşünerek. Daha geçende onunla Tatarsk'tan çıkıp toplanma merkezine gitmişlerdi.

Çalışamadı daha fazla. Anikuşka'nın karısı sanki boğazlanıyormuş gibi canhıraş çığlıklar atıyordu. Öyle acı acı ağlıyordu ki, ihtiyarın yüreği parçalandı. Hemen uzaklaştı ordan. Evine girdi, kapısını sımsıkı kapattı. Konuk odasında Dunya heyecandan boğulacak gibiydi.

"Ben... ben şöyle bi baktım, anacım, Anikuşka'nın hiç başı

maşı kalmamış, bulamaca dönmüştü. Oh, korkunçtu! Hem öyle kokuyordu ki bir verst öteden duyardın. Niçin getirmişler onları buraya bilmem ki! Hristonya da arabanın içinde uzanmıştı, sırtüstü. Kaputunun altından bacakları görünüyordu... Tertemiz. Öyle beyaz, öyle beyaz, kardan yapılma gibi. Yalnız sağ gözünün hemen altında küçücük bir delik vardı. Bir kapikten büyük değil, tam o kadarcık işte. Kulağının ardında kan kurumuştu."

Pantaleymon hışımla yere tükürüp avluya çıktı. Baltayla küreği kaptığı gibi topal aksak Don'a gitti. Yazlık mutfağın yanında oynayan Mişatka'ya seslendi giderken:

"Ninene söyle, ben karşı kıyıdayım. Odun kesmeye gittim. Duydun mu, canım?"

Don'un ötesindeki korulara sonbahar olanca güzelliği ve sükûnuyla gelmiş iyiden iyiye yerleşmişti. Kavaklardan hışır hışır kuru yapraklar dökülüyordu. Alıç fundaları tutuşmuş yanıyordu sanki: Seyrek yaprakları arasında al taneleri ufacık alev dillerini andırıyordu. Bütün ormanı çürümüş meşe kabuğunun acı, taşkın kokusu sarmıştı. Duman mavisi salkımlarını güneşten korumak için sürüngen dallarının karmaşası altında saklayan yaban mersini koru tabanında adım atacak yer bırakmamıştı. Gölgede, ölü otlar hâlâ çiyle kaplıydı, bir örümcek ağının üzeri çiy damlacıklarıyla gümüş gümüştü. Sessizliği bozan tek şey, ağaçkakanın düzenli tap tapı, ardıç kuşunun cıvıltısı...

Ormanın haşin, sessiz güzelliği Pantaleymon'u az da olsa huzura kavuşturdu. Fundalar arasından usulca geçerken, yere dökülen yaprakların nemli örtüsünü ayaklarıyla kaldırarak kendi kendine düşünüyordu: "Hayat bu işte. Az önce yaşıyorlardı, şimdi mezarları kazılıyor. Ne eşi bulunmaz Kazaktı ama! Yine de yıktılar işte! Bize geldiği sanki daha geçen gündü. Darya'yı sudan çıkardığımızda kıyıda durmuş dineliyordu. Ah, Hristonya, ah! Senin de yolunu bekleyen bir düşman kurşunu vardı demek? Anikuşka, seni de. Ne şen adamdı! İçkiyi sever, gülmesi desen hiç eksik olmaz... Şimdi bir ceset." Dunya'nın anlattıklarını hatırlayınca Anikuşka'nın tüysüz, sıska, güleç yüzü umulmadık bir

canlılıkla gözünün önüne geldi. Oysa kafası parçalanmış halini bir türlü gözünde canlandıramıyordu. Hayır! Ölmüş olamazdı o. Besklebnof'la konuşmaları hatırına geldi. "Gregor da Gregor diye böbürlenmekle Tanrı'yı gücendirdim, iyi etmedim," diye kızdı kendine. "Belki Gregor da şimdi bir yerde serilmiş kalmış, kalbura dönmüştür. Yok, aman, Allah esirgesin! Biz yaşlıları kim korur sonra?"

Tam o sırada bir çalının altından bir çulluk fırladı, Pantaleymon ürkerek geri sıçradı. Dalgın gözlerle küçük kuşun yan yan, sinirli uçuşunu izledi, yoluna devam etti. Ufak bir orman gölcüğünün kıyısında gözüne bir küme çalı kestirdi, kesmeye başladı. Çalışırken hiçbir şey düşünmemeye gayret ediyordu. Bir yıl içinde, ölüm o kadar çok sevdiğini, yakınını almış götürmüştü ki, düşüncesi bile yetiyor, hafakanlar basıyordu ihtiyarı. Sanki dünya soluyor, kapkara bir örtü gelip üzerini örter gibi oluyordu.

"Şu fundayı kesip indireyim bari. İyi çalı bu, iyi çit olur," diye yüksek sesle kendi kendine konuştu, kasvetli düşüncelerini dağıtmak için.

Uzunca bir süre çalıştıktan sonra ceketini çıkardı, kestiği çalıların üstüne oturdu. Solmuş yaprakların kokusunu derin derin soluyarak dalgın gözlerle uzakta açık mavi bir pusa karışan ufka, son güzellikleriyle parıldayan, güz ışığınca yaldızlı küçük korulara baktı. Az ötede bir isfendan fidanı vardı. Öyle güzel, dile gelmez! Soğuk güz güneşi altında ışıl ışıl mor yapraklarıyla yaygın dalları yeryüzünden havalanmaya hazır bir masal kuşunun kanatları gibi açılmıştı. Pantaleymon oturduğu yerde uzun uzun baktı ağaca, sonra gözü gölcüğe takıldı. Durgun, tertemiz suda kocaman sazan balıklarının siyah sırtlarını gördü. Suyun yüzüne yakın yüzüyorlardı. Pantaleymon fırıl fırıl kanatlarını, mor kuyruklarını görebiliyordu. Sekiz tane balık vardı orda. Arada sırada su zambaklarının yeşil yaprakları altına dalıp gözden kayboluyorlar, sonra yine duru suya çıkıyorlar, söğüt ağacından düşer düşmez ıslanan, çöküveren yapraklara atılıyorlardı. Sonbahar kurak geçtiğinden gölcüğün suyu çekilmişti, sazanları yakalamak pek zor olmasa gerekti.

Pantaleymon biraz arandı, bir başka gölün yanında dibi sökük bir çuval buldu. Döndü geldi, pantolonunu çıkardı, soğuktan homurdanıp titreyerek çuvalla beraber suya girdi. Çuvalın alt ucunu gölcüğün dibine batırdı. Arada bir elini çuvalın içine sokuyor, orda çırpınıp dolaşan hırçın bir balık var mı diye bakıyordu. Gayretleri başarılı oldu. Her biri en az beş kilo çeken üç sazan yakaladı. Fazla da durmadı. Soğuktan topal bacağı tutulmuştu. Bacaklarını kuruladı, giyindi, ısınmak için yeniden çalı kesmeye koyuldu. Her şeye rağmen, iyi çalışmıştı o gün. O ağırlıkta öyle üç balık yakalamak herkese kısmet olmazdı. Balıklara dalınca düşünceleri dağılmış, kasvetten kurtulmuştu. Geri kalan balıkları da toparlamak için oraya yine gelmek niyetiyle çuvalı kuytu bir yere sakladı, domuz yavrularını andıran altın rengi tombalak balıkları kıyıya atarken kimse onu görmüş olmasın diye kuşkuyla yanına yönüne bakındı. Balıkların solungaçlarından bir dal geçirdi, çalı çırpı demetini sırtlandı, aheste adımlarla nehre doğru yürüdü.

Yüzünde kendinden memnun bir gülümsemeyle İlyinişna'ya balıkları nasıl tuttuğunu anlatırken sazanların kızıl bakır renkleri yine gözünü aldı. İlyinişna ölüleri görmeye gitmiş, gözyaşları içinde, üzüntülü dönmüştü.

"Anikuşka'yı görmeye gidecek misin?" diye sordu.

"Hayır, gitmeyeceğim. Hiç ölü görmedim mi? Yeter gördüklerim."

"Gitmelisin. Köylü garipser sonra. Son bir kerecik gitmedi derler."

"Sen beni rahat bıraksana, İsa hakkıyçün! Çocuklarımın isim babası değildi, bir şey değildi, ne diye gidip de son bir kerecik görecekmişim?" diye ihtiyar öfkeyle parladı.

Cenazeye de gitmedi. O sabah erkenden kayığına atlayıp nehrin öte yakasına geçti, bütün günü ormanda geçirdi. Ormandayken kilise çanının çaldığını duyunca elinde olmadan kasketini çıkarıp haç çıkardı. Sonra da papaza kızdı: Çanı böyle uzun uzun çalmanın âlemi mi vardı? Bir kere çalardın, biterdi işte. Bu ama tam bir saattir çalıyordu. Yararı neydi sanki, milletin yüreğini dağlamak-

tan, durup dururken herkesin aklına ölümü getirmekten başka? Zaten güzün her şey ölümü hatırlatıyordu insana: Dökülen yapraklar, masmavi gökyüzünde uçup bağırışan kazlar, boynu eğik, pörsümüş otlar...

Canını sıkacak bir olayla karşılaşmamak için çok uğraştı ama, çok geçmedi, yine yaman bir darbe yedi. Bir gün yemekten sonra Dunya pencereden dışarısını seyrediyordu.

"Hay Allah, gördünüz mü, cephede ölen birini daha getiriyorlar!" dedi. "Arabanın arkasına bağlı eyerli bir ordu atı var, çok, çok yavaş sürüyorlar arabayı... Bir adam atları sürüyor, kaputunun altında yatan bir ölü var. Arabacının sırtı bize dönük, bizim köyden mi, değil mi, bilmem..." Dunya gözlerini dikip baktı, sonra yanakları bembeyaz kesildi. "Ama... ama bu... bu..." anlamsız bir şeyler fısıldadı, birden keskin bir çığlık attı. "Grişa'yı getiriyorlar! Onun atı!" diye haykırarak merdiven başına fırladı.

İlyinişna avcunu gözlerine kapatıp masada oturduğu yerde taş kesildi. Pantaleymon ağır ağır kalktı, kapıya yürüdü. Körmüşcesine ellerini önüne uzatmıştı.

Prokor Zikof bahçe kapısını açıyordu. Basamaklardan inen Dunya'ya bakıp neşesiz bir sesle, "Konuk getirdik size," dedi. "Beklemiyordunuz, değil mi?"

"Grişa'mız! Abicim benim!" diye inledi Dunya, ellerini burarak.

Prokor genç kızın gözyaşlarına bulanan yüzüne, basamaklarda dili tutulmuş duran Pantaleymon'a bön bön baktı bir süre. Neden sonra, o da Dunya öyle konuşunca, "Telaşlanmayın, yaşıyor," demeyi akıl edebildi. "Tifüse yakalandı."

Pantaleymon bitkin bir halde sırtını kapı direğine dayadı.

"Yaşıyor!" Dunya babasına dönüp ağlaya güle haykırdı. "Grişa yaşıyor! Duydun mu? Eve getirmişler. Hastaymış. Git anama söyle! Ne duruyorsun orda öyle?"

"Meraklanma, Pantaleymon Prokofiyeviç, sağ salim getirdim onu size ama sağlığını hiç sorma," dedi Prokor, çabuk çabuk, atları avluya sokarken.

Pantaleymon birkaç kararsız adım attı, basamaklardan birine çöktü. Dunya kasırga gibi onun yanından geçip iyi haberi anasına iletmek için eve daldı. Prokor atları basamakların yanında durdurdu.

"Ne oturup duruyorsun öyle, yahu? Bir kilim getir de içeri taşıyalım," dedi Pantaleymon'a.

İhtiyar hiç konuşmadan oturuyordu. Gözlerinden sel gibi yaşlar akıyordu ama yüzü kaskatıydı, tek kas oynamıyordu. İki kere haç çıkarmak için kolunu kaldırdı, yarı yolda kolu yanına düştü. Elini alnına götürmeye gücü yetmedi. Boğazında bir hırıltı, bir gurultu.

"Aklın başından gitti, bakıyorum," dedi Prokor, adama acıyarak. "Keşke önden birisini gönderip size haber iletseydim! Aptallık ettim, hem de büyüğünü! Neyse, hadi kalk be, Prokofiyeviç! Burda dışarda bırakacak değiliz ya adamı, hasta hasta? Nerden bir kilim bulabilirim? Yoksa kucağımıza mı alıp götürsek?"

"Dur hele biraz," dedi Pantaleymon, güç işitilir bir sesle. "Dizlerimin bağı çözüldü. Öldü sandım da... Şükür Tanrı'ya... Umudu kestiydim..." Köhne mintanının yakasını düğmeleri koparta koparta açtı, kepçe gibi açılan ağzıyla derin derin solumaya başladı.

"Kalksana be, Prokofiyeviç, hadi kalk!" diye Prokor sıkıştırdı onu. "Bizden başka kimse yok onu içeri alacak, var mı?"

Pantaleymon bir gayret doğruldu, indi basamaklardan. Kaputun ucunu kaldırarak, baygın yatan Gregor'un üzerine eğildi. Yine boğazı kabarmaya başlamıştı. Tuttu kendini. "Bacaklarından tut sen, taşıyalım," dedi Prokor'a.

Gregor'u konuk odasına götürdüler, soydular, yatağa yatırdılar. Dunya telaşla mutfaktan seslendi o sırada: "Baba! Anama bi hal oldu, gel!"

İlyinişna mutfakta bayılmış, düşmüştü. Yanında diz çöken Dunya ihtiyar kadının kül rengi olmuş yüzüne su serpiyordu.

"Koş, kocakarı Kapitanovna'yı çağır, çabuk! Kan almasını bilir

o. Söyle ona, ananın kan aldırması lazım de, söyle, gelirken araçlarını da getirsin!" diye buyurdu Pantaleymon.

Ama Dunya gelinlik çağa gelmiş bir genç kızdı, köyün içinden böyle başı açık geçemezdi. Hemen bir başörtüsü kaptı, aceleyle başını sararken, "Çocuklar çok korktular," dedi. "Tanrım, bir günde neler gelmedi ki başımıza!.. Sen onlara göz kulak ol, baba, ben şimdi geliyorum."

Belki aynanın önünde bir lahza durabilirdi ama, artık kendini toparlayan Pantaleymon öyle bir bakış baktı ki ona, kızcağız şimşek gibi fırladı kaçtı mutfaktan.

Bahçe kapısından çıkarken Aksinya'yı gördü. Yüzünde bir damla kan kalmamıştı. Çite dayanmış duruyordu. Elleri ölü gibi iki yana düşmüştü. Buğulu kara gözlerinde yaş yoktu. Öyle bir acıyla, öyle bir sessiz yakarışla bakıyorlardı, Dunya bir an durdu, kendi de şaşarak, istemeye istemeye konuştu:

"Yaşıyor! Yaşıyor! Tifüse yakalanmış." Sonra yumuşacık oynak memelerini tutarak olanca hızıyla yan sokaktan aşağı koştu gitti.

Her bir yandan Melekofların avlusuna koşan meraklı kadınlar Aksinya'yı bahçe kapısından ağır ağır uzaklaşırken gördüler. Az sonra birden adımları sıklaştı, başını önüne eğdi, ellerine yüzüne kapadı.

XXV

Gregor bir ayda iyileşti. İlk, kasım sonuna doğru yataktan kalktı. Uzun boyu, kadidi çıkmış yüzüyle odanın içinde biraz yürüdükten sonra gitti pencerenin başında durdu.

Yerde, kulübelerin saz damları üzerinde göz kamaştırırcasına parıldayan yeni kar. Yan sokakta kızak ayakların izleri. Batan güneşin ışınlarını gökkuşağı renkleriyle yansıtarak çitleri, ağaçları saran maviye çalar kırağı...

Gregor kemikli elleriyle bıyığını sıvazlaya sıvazlaya, dudaklarında düşünceli bir gülümseme, pencereden dışarısını seyretti.

Hayatında hiç böyle şanlı bir kış görmemiş gibiydi. Her şey olağanüstü taze, anlamlı geliyordu ona. Sanki hastalığı gözlerini keskinleştirmişti, çevresinde yeni yeni eşyalar, yıllardır alıştığı eşyada yenilikler görüyordu.

Ondan hiç beklenmedik bir merakla köyde, çiftlikte olup bitenlerle ilgilendi. Hayatında ne varsa yeni, gizli bir anlama varmıştı. Her şey dikkatini çekiyordu. Hafif şaşkınlık dolu gözlerle, önünde açılan bu yepyeni dünyaya bakıp duruyordu. Sade, çocuksu bir gülümseme dolaşıyordu yüzünde: Sert yüz çizgilerine, hayvansı gözlerine hiç de uygun düşmeyen bir gülümseme. Dudaklarının köşelerindeki haşin kıvrımları da yumuşattı. Bazen evde çocukluğundan bu yana bildiği bir şeyi eline alıp inceliyor, kaşlarını çatıyor, sanki bir uzak, yabancı ülkeden yeni dönmüş gibi, onu ilk kez görürmüş gibi bakıyordu. Bir gün İlyinişna onu bir örekeyi elinde evirip çevirirken gördü de şaştı. Anası odaya girer girmez Gregor örekenin yanından kaçıverdi. Suçlu bir ifade geldi yüzüne.

Dunya ağabeyinin kemikleri çıkmış sıska vücuduna baktıkça gülmeden edemiyordu. Odanın içinde don gömlek dolaşırdı Gregor. Eliyle uçkurunu tutar, kamburunu çıkarır yürürdü. İnce, kararsız bacakları titrerdi. Otururken sırt üstü düşecekmiş gibi bir duyguya kapılır, korkar, hemen bir tarafa tutunurdu. Hastalığı sırasında uzayan kara saçları dökülmeye başladı. Kıvırcık, kır perçemi seyreldi.

Dunya'nın yardımıyla saçlarını kazıdı. Başını çevirip kardeşine bakınca Dunya usturayı elinden yere düşürdü, karnını tutup yatağın üstüne yuvarlandı, orda katıla katıla gülmeye başladı.

Gregor sabırla bekledi kızın gülmesi geçsin diye. Sonra sabrı tükendi, zayıf, titrek, bir parça da gücenik bir sesle, "Bana bak, fazla ileri gitme," dedi. "Sonra kendin utanırsın. Artık koskoca kadın oldun, biliyorsun."

"Ah, abicim! Canım! İyisi mi ben gideyim burdan, gücüm kuvvetim kalmadı... Halini görsen! Tıpkı, tıpkı bir korkuluğa döndün!" Dunya gülme nöbeti arasında güç bela konuşabiliyordu.

“Sen olsaydın görürdük seni. Al şu usturayı yerden, hadi!”

İlyinişna da oğlundan yana çıktı.

“Ne kişniyorsun orda öyle?” dedi kızına, öfkeyle.

“Ama ana, baksana şunun haline!” dedi Dunya, gözlerinin yaşını silerek. “Kafasındaki yumrulara bak. Tıpkı karpuza benziyor, öyle de kapkara!.. Ah, dayanamayacağım artık!”

“Bir ayna ver bana,” dedi Gregor. Ufak ayna parçasına bakınca kendi de uzun uzun, sessizce güldü.

“Niçin kazıdın saçlarını sen de?” dedi İlyinişna ona, hoşnutsuz bir sesle. “Öyle bırakaydın ya, daha iyiydi.”

“Kel olmak mı daha iyiydi?”

“Ama bu halinle de zaten...”

“Aman be, şimdi sana da...” Gregor kızarak. Tıraş fırçasıyla sabunu köpürtmeye devam etti.

Sokağa çıkamadığı için vaktinin büyük kısmını evde çocuklarıyla geçiriyordu. Onlarla hemen her konuyu konuştu. Natalya’dan pek söz açmadı. Bir gün Polyuşka kendisi sokulup sordu ona:

“Baba, anam hiç gelmeyecek mi artık?”

“Hayır, canım. Oraya gidenler bi daha gelmezler.”

“Nereye? Mezarlığa mı?”

“Bak canım, ölüler gelmez geri.”

“Ama o hep, hep mi öldü?”

“Tabii ya. Öldü tabii.”

“Ama ben sandımdı ki bizi özler de gelir...” diye güç işitilir bir sesle fısıldadı Polyuşka.

“Sen hiç düşünme ananı, canım. Düşünme daha iyi,” dedi Gregor, sesi çatallandı.

“Nasıl düşünmeyeyim? Ama onlar hiç mi gelmezler insanları görmeye? Azıcık azıcık? Hiç?”

“Gelmezler. Hadi sen git oyna Mişatka’yla.” Gregor başını

çevirdi. Hastalık irade gücünü azaltmış olacaktı. Gözleri doldu. Çocuklar görmesin diye uzun bir süre yüzü cama dayalı, pencerenin başında kaldı.

Çocuklarla savaşa dair konuşmaktan hazzetmiyordu. Oysa Mişatka'nın en çok ilgilendiği şeydi savaş. İkide bir tuttururdu: İnsanlar nasıl savaşır? Kızıllar ne biçim adamlardır? Neyle öldürürler onları? Niçin?.. Gregor'un yüzü asılır, sinirli sinirli cevap verirdi:

"Yine mi başladın? Sana ne bu savaştan, yahu? Yaz gelince seninle nasıl balık tutacağız oltayla, gel onu konuşalım. Balık iğnesi yapayım mı sana? Avluya çıktığım zaman sana hemen at kılından bir olta yapacağım."

Ne zaman Mişatka savaştan söz açsa, içten içe büyük bir utanç duyuyor, çocuğun sade, basit sorularına ne cevap vereceğini bilemiyordu. Kim söyleyebilirdi niçin olduğunu? Belki kendi de henüz bu soruların cevabını bulamamıştı da onun için. Yine de Mişatka'yı başından savmak kolay olmadı. Babasının balıkçılık planlarını dikkatle dinler görünür, sonra yine soruverirdi:

"Baba, sen hiç savaşta adam öldürdün mü?"

"Ama sıkıyorsun beni artık!"

"Onları öldürünce korkuyor musun? Onlar ölünce kan fışkırıyor mu? Çok kan akıyor mu? Bir tavuktan, bir koyundan da mı çok?"

"Kes artık dedim sana!"

Mişatka bir an susar, yine başlardı:

"Geçende dedem bir koyun boğazladı. Ben korkmadım... Belki azcık biraz korktum ama çok değil."

"Sav gitsin şunu," derdi İlyinişna, kızarak. "O da büyüyüp katil olacak. Çocuk değil, katil mübarek! Savaştan başka bir şey konuştuğu yok! Herkesin çocuğu var, hangisi ağzına alıyor bu batasıca savaşı, tövbe yarabbi? Gel buraya! Al şu böreği de sus artık!"

Ama gün geçmiyordu ki savaşı hatırlayıp, savaşı düşünme-

sinler! Cepheden dönen Kazaklar gelip gelip Gregor'u görüyorlar, General Şukro ile General Mamantof'un Budyeni süvarilerine yenilmelerini, Orel'deki başarısız çarpışmaları, bütün cephede başgösteren geri çekilme olaylarını anlatıyorlardı. Gribanovskaya ve Karday'daki çarpışmalarda Tatarsk'tan iki Kazak daha ölmüştü. Gerasim Akvatkin yaralanmış, köye getirilmişti. Dimitri Goloşçokof tifüsten ölmüştü. Gregor iki savaşta ölen köylülerini bir bir hatırladı: Tatarsk'ta kurban vermemiş tek kulübe kalmamıştı.

Köy atamanı nahiye atamanından gelen bir emri ona ulaştırdığında Gregor daha evden dışarı adımını atacak halde değildi. Emirde, Bölük Kumandanı Melekof'un derhal bir sağlık kuruluna çıkıp muayeneden geçmesi isteniyordu.

"Yaz onlara, de ki, ayağa kalkar kalkmaz ben kendim giderim, kimsenin bana hatırlatmasına hacet yok!" dedi Gregor, öfkeyle.

Cephe gitgide Don'a yaklaşıyordu. Köyde yine geri çekilmekten söz edilmeye başlandı. Birkaç gün sonra pazar yerinde nahiye atamanının çıkardığı bir emir okundu: Bütün yetişkin Kazaklar, hepsi, geri çekileceklerdi.

Alandan dönen Pantaleymon Gregor'a emri bildirdi. "N'apıcaz şimdi?"

Gregor omuzlarını silkti: "N'apabiliriz, çekileceğiz. Emir olsa da olmasa da zaten gider herkes."

"Ben senden benden bahsediyorum... Beraber mi gidelim, başka türlü mü? Nasıl?"

"Beraber gidemeyiz. Bir iki güne kadar ben Viyeşenska'ya gidip ordan geçen birliklerin hangileri olduğunu öğreneceğim. Alaylardan birine katılırım orda. Ama senin yapacağın kaçıp göçmektir. Yoksa bir askeri birliğe mi katılmak istiyorsun?"

"Allah göstermesin!" dedi Pantaleymon, telaşla, "...Pekâlâ o halde, ben de bizim moruk Besklebnof'la giderim. Geçende dediydi beraber gidelim, diye yoldaş olalım diye. Kendi halinde bir ihtiyardır, beygiri de iyi. İki beygiri birden koştuk mu dörtnala

gideriz. Zati kısrak epey yağ bağladıydı. Domuz gibi yiyor, namussuz! Çiftesi de bi sert ki!"

"İyi ya sen onunla git o halde," diye babasına hak verdi Gregor. "Ama hangi yolu tutacaksınız, asıl onu konuşalım. Belki ben de o yoldan giderim."

Asker çantasından bir Güney Rusya haritası çıkardı, ihtiyarın geçeceği köyleri bir bir gösterdi. Sonra bir kâğıda isimlerini yazmaya başladı. Haritayı saygıyla gözden geçiren ihtiyar, "Dur, dur, yazma!" dedi. "Tabii sen bu işleri benden iyi bilirsin, harita da hiç yalan söylemez, doğru yolu hemen gösterir ama ya o yol bana uymazsa? Önce Karginskaya'dan geçmemiz gerek diyorsun. Ordan yol daha düz, doğru. Yine de, ben daha dolambaçlı bir yol tutmalıyım."

"Niçin?"

"Çünkü Latişef'te oturan bir amca oğlum var. Kendime de, beygirlere de yiyecek bulurum orda. Yabancıların yanında kalacak olursam kendi yiyeceğimi harcetmem gerekir. Sonra, haritaya göre, Astakof köyünden geçmem gerek. O yol daha kestirme gerçi ama ben Malakovski köyünden geçeceğim. Orda da uzak akrabalarım var. Kendi samanımı saklar, başkalarınınkini kullanırım. Unutma, her gittiğin yere yanında bir tınaz götüremezsin. Elin memleketinde, olur a, insan para da verse saman bulamayabilir, bırak dilenmeyi..."

"Peki. Don'un öte yakasında da akrabaların yok mu?" diye sordu Gregor kurnazca.

"Var."

"O halde ordan da geçeceksin demektir!"

"Saçmalama!" diye Pantaleymon birden parlayıverdi. "Sen konuyu değiştirme ve namussuzluk etme. Şakanın sırası değil. Ailede pek zeki bir herife çattık, doğrusu!"

"Bütün akrabalarını görmeye gideceksin de n'olacak? Geri çekilme geri çekilmedir. Akraba ziyaretine gitmenin zamanı mı? Şenlik mi var?"

"Peki, peki. Sen bana yol gösterme, ben biliyorum gideceğim yolu."

"Madem biliyorsun, istediğin yoldan gidersin!"

"Senin planlarına göre yol tutmakta fayda yok. Saksağan mıyım ben dümdüz uçayım? Sen hiç duymadın mı o atasözünü? Kim bilir nerelere gideceğim. Yolu yok, izi yok yerlere belki de. Kış vakti. Böyle saçmalamayı da nerden çıkardın bilmem ki! Bir de tümen kumandanı olmuşsun!"

Gregor'la ihtiyar uzun bir süre daha tartıştılar. Gregor da biraz düşününce ihtiyarın dediklerinde büyük bir gerçek payı olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Uysalca, "Kızma bana, baba," dedi. "Zorlamam seni dediğim yoldan gitmeye, peki. Canın nerden gitmek istiyorsa ordan git. Donets'in öte yanında ben seni bulmaya çalışırım."

"Ha şunu diyeydin!" Pantaleymon sevindi. "Bi dolu plandan, yoldan söz ediyorsun ama şunu bilmiyorsun işte: Plan milan, iyi ya, beygirler yemsiz şurdan şuraya gidemez."

İhtiyar, Gregor daha hasta yatarken, sessiz sedasız sıvışmaya hazırlanıyordu zaten. Kısrağına iyi yem vermiş, kızağı onarmış, kendine iyi keçe çizmeler ısmarlamıştı. Yollarda ıslanmasınlar diye kösele taban da çaktırmıştı çizmelerine. Yulafın iyisini seçip çuvallara doldurmuştu. Geri çekilme hazırlığına tam bir çiftçi dikkatiyle girişti. Yolda işe yarayabilecek her şeyi hazır etti. Balta, el testeresi, keski, ayakkabı onarım araçları, sicim, yedek tabanlar, çivi, çekiç, bir demet kayış, ip, bir topak da zift aldı yanına. At nalına, nal mıhına varana kadar her şey katranlı bezlere sarılmış, sarmalanmış, istendiği anda kızağa yerleştirilmeye hazır bekliyordu. Hatta bir de kantar almaya kalktı. İlyinişna kantara ne ihtiyacı olacağını sorunca haşladı karısını:

"Ulan karı, gitgide ahmaklaşıyorsun! Bilmedin mi yani niçin? Geri çekilirken hiç saman satın almam mı? O zaman? Samanı arşınla mı ölçüyorlar orda, ha?"

"Peki, oralarda kantar bulunmaz mı?" diye sordu İlyinişna, şaşkın şaşkın.

“Ne biliyorsun ne türden kantarları var?” Pantaleymon kızdı. “Belkim bizim gibileri aldatmak için hileli terazi kullanıyorlardır. Tabii ya! Oralarda ne biçim insanlar yaşadığını bilmez gibi konuşma. Bir kiloya bir okka parası alırlar. Her seferinde o kadar kazık yiyeceğime, kendi kantarımı götürürüm yanımda daha iyi. Çok bir ağırlık yapacak değil nasıl olsa. Ama sen burda kantarsız da idare edersin. Nene gerek kantar senin? Ordu geldiğinde alıp götürdüğünü tartıp da mı götürüyor? Götürsünler de tek... Başka şey bilmezler! Bilirim ben onları, boynuzsuz şeytanlar, ah, bilirim, çok iyi bilirim!”

İlkin, hatta, kızağa bir de araba yüklemeyi düşündü, ilkbaharda para harcayıp satın almasın diye. Ama sonra düşündü taşındı, baktı olacak gibi değil, vazgeçti.

Gregor da yola hazırlanıyordu. Mavzerini, tüfeğini temizledi, ona onca hizmeti geçen palasını yağladı etti, iyileştikten bir hafta sonra da gitti atını gözden geçirdi. Hayvanın parıl parıl sağrısına bakınca anladı: İhtiyar yalnız kendi kısrağını beslememişti. Kıpırdak hayvanın sırtına zorlukla bindi, güzelce bir koşturdu, eve döndü. Tam o sırada Astakofların kulübesinde bir pencereden kendisine küçük bir mendil sallandığını gördü, ya da gördüğünü sandı.

Bir köy toplantısında, Tatarsk’ta ne kadar erkek varsa hepsinin aynı gün köyden ayrılması kararlaştırıldı. İki gün, yola çıkacak Kazaklar için kadınlar çeşit çeşit yiyecek pişirdiler. Aralık ayının on ikisinde hareket edilecekti. Bir akşam önceden Pantaleymon kızağa samanla yulaf koydu, ertesi sabah gün ağarmaya başlar başlamaz gocuğunu giydi, kemerini sıktı, büyük meşin süvari eldivenlerini kemerinin arasına tıkıştırdı. Sonra Tanrı’ya dualar edip, ailesiyle helâlleşti.

Çok geçmeden köyden tepeye doğru ilerleyen upuzun bir ikmal katarı belirdi. Kadınlar ortak çayıra kadar çıktılar, köyden ayrılan erkeklerinin ardından uzun uzun mendil salladılar. Derken bozkırda hafif bir yel esti, karla karışık sisler içinde ağır ağır tepeyi tırmanan arabalar da, arabaların yanında yürüyüp giden Kazaklar da göze görünmez oldular.

Gregor Viyeşenska'ya hareket etmezden önce Aksinya'yla aralarında bir konuşma geçti. Bir akşam onu görmeye gitti. Köyde ışıklar yanmıştı. Aksinya yün eğiriyordu. Anikuşka'nın karısı yanında oturmuş çorap örüyor, bir yandan da hikâye anlatıyordu. Gregor onu görünce, sert bir sesle "Bir dakika dışarı gelsene," dedi Aksinya'ya. "Sana diyeceklerim var."

Merdiven başında elini Aksinya'nın omuzuna koyup sordu:

"Benimle gelecek misin geri çekilirken?" dedi.

Aksinya uzun bir zaman cevap vermedi. Düşünüyordu. Sonra usulcacık, "Ama çiftliği n'aparım? Ev de var," dedi.

"Birine bırakırsın hepsini. Geri çekilmemiz gerekiyor."

"İyi ama ne zaman?"

"Yarın ben sana gelirim."

Aksinya karanlıkta gülümsedi. "Hatırlıyor musun, taa ne zaman, seninle dünyanın öbür ucuna giderim dediydim sana? Şimdi de öyleyim ben. Sana olan sevgim gerçek sevgi. Giderim de bir kerecik olsun ardıma bakmam! Ne zaman geleceksin?"

"Akşama. Yanına fazla eşya alma. Esvap al, yiyecek al. Ne kadar yiyecek alırsan o kadar iyi. Başka bir şey istemez. Hadi şimdi, alasmarladık!"

"Alasmarladık! İçeri gelmez miydin? Birazdan gidecek. Çok oldu seni görmeyeli, Grişa, canım benim! Diyordum ki sen... Yok, ama, yok söylemiyeceğim."

"Hayır, gelemem. Hemen Viyeşenska'ya gitmeliyim. Hoşça kal. Yarın bekle beni."

Gregor bahçe kapısından çıkıp gittikten sonra Aksinya merdiven başından daha bir süre ayrılmadı. Gülümsüyordu. Avuçlarını ateş gibi yanan yanaklarına bastırmıştı.

Viyeşenska'da resmi dairelerle levazım depolarının boşaltılmasına çoktan başlanmıştı. Nahiye atamanının bürosunda Gregor cephede durumu sordu. Yaverlik yapan genç bir asteğmen

durumu anlattı ona: "Kızıllar Alekseyevskaya'ya yaklaşıyorlar. Viyeşenska'dan ne kadar kuvvet geçirecekler, ya da geçirecekler mi, bilmiyoruz. Siz de görüyorsunuz işte, kimsenin bir şey bildiği yok. Herkes bir an önce gitmeye bakıyor. Size şimdilik alayınızı aramayın derim. Doğru Milerova'ya gitseniz iyi olur. Alayın nerde olduğunu orda daha kolay öğrenirdiniz. Zaten sizin alay demiryolu boyunca geri çekilecek. Düşmanı Don'da tutabilecek miyiz acaba? Hayır, sanmıyorum. Viyeşenska hiç savaşmadan teslim olacak, belli."

Gregor gece geç vakit köye döndü. İlyinişna akşam yemeğini hazır ederken, "Senin Prokor geldi," dedi. "Sen gittikten bir saat sonra geldi, yine gelirim dedi ama görünmedi bir daha."

Bu habere çok sevinen Gregor çabucak yemeğini yiyip Prokor'u görmeye gitti. Emir eri onu donuk bir gülümsemeyle karşıladı. "Viyeşenska'dan doğruca kaçtın sanmaya başlamıştım," dedi.

"Sen nerden çıktın be?" Gregor sadık emir erinin sırtını sıvazlayarak güldü.

"Cepheden, tabii."

"Kirişi kırdın demek, öyle mi?"

"Niyeymiş? Benim gibi bir asker kaçar mı hiç? Her şey açık, ortada. Sıcak ülkelere sensiz gitmeyi canım istemedi. Seninle beraber günaha girdik, kıyamet gününde de beraber olmalıyız. İşler kötü gidiyor, çok kötü, biliyor musun?"

"Biliyorum, biliyorum... Nasıl oldu da alaydan koyverdiler seni geldin, anlatsana."

"Uzun hikâye. Sonra anlatırım," dedi Prokor, bir kaçamak. Yüzü daha da asıldı.

"Alay nerde?"

"Şu anda nerde olduğunu Allah bilir."

"Ne zamandan beri ayrısın alaydan?"

"Aşağı yukarı iki hafta oluyor."

"O zamandan beri nerelerdeydin peki?"

"Amma başımın etini yedin sen de!" dedi Prokor, canı sıkılarak. Yan gözle karısına baktı. "Nerde, nasıl, niçin? N'oluyoruz yahu? Nerdeysem nerdeyim, artık orda değilim ya sen ona bak! Sana anlatacağım dedim, anlatacağım işte! Hey, karı! İçki var mı evde? Kumandanımla karşılaştım, boğazımı ıslatmadan olmaz. İçkin var mı, söyle. Yok mu? Koş al biraz öyleyse. Ama hemen dönüp geleceksin, yolda eğlenmek yok, anladın mı? Kocanın yokluğu unutturmuş sana asker disiplinini. Hepten şımarmışsın!"

"Yine neye kızdın?" dedi karısı, gülümseyerek. "Öyle çok bağırma bakalım sen! Buranın gerçek sahibi sen değilsin. Ayda yılda bir gelip iki gün kalıyorsun zaten."

"Herkes bana bağırıyor, ben kime bağırayım? Sen bekle, hele bir general olayım, o zaman ben de başkalarına bağırırım. Şimdilik sırıtıp katlanacaksın, n'apalım! Haydi, giy üniformanı sırtına, yallah!"

Karısı kışlıklarını giyip çıktıktan sonra Prokor gücenik gözlerle Gregor'a baktı. "Valla şu kadarcık anlayış yok sende, Pantaleyeviç! Kadın varken yanımızda sana her şeyi söyleyemem ki! Sen de tutmuş sıkıştırıyorsun beni... Nasıldı, niçindi, yok bilmem nedendi... Neyse, atlattın mı tifüsü?"

"Evet, geçti. Sen kendinden söz et şimdi. Bir sakladığın var benden, ulan düşmanın dölü! Çıkar şu baklayı ağzından. Yine ne geldi başına? Nasıl kaçtın?"

"Kaçmaktan da beter... Seni buraya getirdikten sonra alaya döndüm. Beni senin bölükte Üçüncü Takıma ayırdılar. Savaşmaya bayılırım, tabii! İki hücuma katıldım, sonra düşündüm kendi kendime: 'Bu gidişle sonun geldi demektir. Bir yer bul, başını sok, yoksa hapı yuttuğun gündür, Prokor, evladım!' dedim. Derken, talih işte, Kızıllar üzerimize bi bastırdılar, bi bastırdılar, öyle çetin savaşlar oldu, soluklanmaya vakit bulamadık. Nerde cephe yarılıyor, bizi oraya gönderiyorlar. Nereye güvenemiyorlar, hadi bizim alay oraya! Bir hafta içinde bizim bölükten on bir Kazak öbür dünyayı boyladı. Hoooop, gittiler! Dayanamaz oldum. Öyle bozuk

çalıyordum ki sorma!" Prokor bir sigara yaktı, tütün kesesini Gregor'a uzattı, acele etmeden yine anlatmaya koyuldu. "Derken, Liski yakınında bir yere keşfe gönderdiler. Üç kişiydik. Bir yamacı tırmanıyorduk, tırısta. Gözlerimizi dört açmış, çevreyi kolluyorduk. Bir baktık, bir Kızıl. Bir derenin içinden çıktı, ellerini havaya kaldırdı. Dörtnala yanına vardık. 'Kazaklar,' diye bağırdı, 'ben sizden yanayım, öldürmeyin beni, ben de sizdenim.' Ama şeytan mı girdi içime nedir, nedense tepem attı, atımı herifin üzerine sürüp, 'Ulan orospu çocuğu,' dedim, 'madem savaşmaya karar verdin, ne diye teslim oluyorsun? Pis domuz,' dedim, 'görmüyor musun anamız ağlıyor,' dedim, 'bizim burda, zor zoruna dayanıyoruz? Sen tut teslim ol, durup dururken takviye görelim, bu ne iştir?' dedim. Kılıcımın kınını patlattım sırtına. Yanımdaki Kazaklar da öyle dediler: 'Madem döneklik edecektin, ne diye savaşıyorsun? Üzerimize hep birden saldırsaydınız şimdiye savaş çoktan sona ermişti bile,' dediler. Ama ben nerden bileyim hainin subay olduğunu? Öyle değil miymiş meğersem? Kılıcımın kınıyla vurunca sarardı, usulca, 'Ben,' dedi 'subayım!' dedi. 'Ne hakla vuruyorsun bana? Eskiden süvariydim, seferberlikte Kızılların eline düştüm. Beni kumandanınıza götürün, ona her şeyi anlatacağım,' demesin mi? Biz de dedik ki, 'Göster bakalım kâğıtlarını sen,' dedik. Herif başını dikip de cevap vermez mi? 'Sizinle konuşmam ben, beni kumandana götürün,' diye?"

"Peki niçin bundan karının önünde söz etmek istemedin?" Gregor hayretle sordu.

"Daha oraya gelmedim, lütfen sözümü kesme. Adamı bölüğe götürmeye razı olduk ama aptallık ettik işte. Hemen oracıkta öldürecektik, uzatmayacaktık işi. Ama götürmemiz lazımdı, götürdük. Bir gün sonra da bizim bölüğe kumandan atandı herif, iyi mi? Çattık mı belaya şimdi? Bir iki gün sonra beni yanına çağırdı. 'Birleşmiş, ayrılmaz bir Rusya için savaşıyorsun demek sen, ha, köpoğlu köpek?' dedi. 'Beni tutsak ettiğinizde sen ne dediydin bana bakayım? Ha? Hatırlıyor musun?' İşin içinden sıyrılmaya çalıştım ama hiç acımadı herif. Kılıcımın kınıyla sırtına vurduğumu da

hatırlayınca deliler gibi titremeye başladı. 'Biliyor musun sen,' dedi, 'ben bir hafif süvari alayı yüzbaşısıyım, soylu bir ailedenim, sen tuttun, ulan kereste, sen tuttun bana vurmaya cüret ettin!' Bir kere çağırdı beni, iki kere çağırdı, hiç acımadı. Beni sıram gelmeden ileri karakollara ya da nöbete göndersin diye takım kumandanına emir verdi. Canımı çıkardı, etmediğini komadı, domuz! Onu yakaladığımızda yanımda olan öbür iki oğlana da aynını yaptı. Oğlanlar dayanabildikleri kadar dayandılar, sonra bir gün yanıma gelip, 'Şunu,' dediler, 'ortadan kaldıralım mı, ne dersin?' dediler. 'Yoksa bizim bu hayatımız cehennem hayatından beter olacak.' Vicdanım adamı öldürmeye elvermedi. Düşündüm taşındım, sonunda gidip olanları bir bir alay kumandanına anlatmaya karar verdim. Onu ilk yakaladığımızda öldürebilirdik belki ama, sonradan nedense hiç elim varmadı. Benim karı bir tavuk kesse ben gözümü yummadan edemem, nerde kaldı adam öldürecem!"

"Ama öldürdünüz, değil mi, adamı?" diye Gregor yine Prokor'un sözünü kesti.

"Bekle biraz. Sırası gelince öğreneceksin. Neyse, anlattım her şeyi alay kumandanına. Gittim çıktım karşısına. Herif güldü. 'Madem vurmuşsun ona, hiç yakınma,' dedi. 'Disiplini korumaya hakkı var. İyi, zeki bir subaydır.' Yanından ayrılırken düşündüm kendi kendime: 'O iyi subayı sen haç niyetine boynuna as!' dedim. 'Ben onun bölüğünde kalmıyorum.' Bir başka bölüğe ayrılmak istedim, olmadı. Ayırmadılar. O zaman bütün bütün tüymeyi düşündüm. O da o kadar kolay değil, tabii. Bizi bir hafta dinlenelim diye cephe gerisine yolladılar. O sırada işte şeytan çeldi aklımı, ne yaptığımı bilemedim. En iyisi dedim, belsoğukluğu olan bir kadın bulmalı, hafif hastalar listesine yazılmalı. Ondan sonra geri çekilme başlayacak zaten, işler kendiliğinden yoluna girer. Bunun üzerine, hiç yapmadığım bir şey yaptım, karı peşinde koşmaya başladım. En çirkinini arıyordum. Arıyordum ya, nerden bileceksin? Bir kadının alnında yazılı değil ya nesi var, nesi yok? N'apacaktım?" Prokor hak tuu diye bir tükürdü, karısı geliyor mu diye kulak kabarttı.

Gregor gülümsediğini belli etmemek için elini ağzına götürdü. "E peki, kaptın mı belsoğukluğunu?" diye sorarken gözleri gülmekten ışıl ışıldı.

Prokor dolu dolu gözlerle baktı ona. Hüzünlü, sakindi bakışı, kocamış bir köpeğin bakışları gibi. Kısa bir susmadan sonra konuştu: "Kolay mı sanıyorsun? İstemedin mi, havadan kaparsın mereti! Ama ben bir türlü bulamadım işte! N'apsam nafile!"

Gregor yarı arkasını dönüp sessizce güldü, sonra elini yüzünden çekip boğulurcasına, "Eziyet etme bana daha fazla, İsa hakkıyçün! Kaptın mı, kapmadın mı, onu söyle!"

"Tabii sana gülünç geliyor," dedi Prokor, alıngan bir sesle. "Yalnız ahmaklar güler başkalarının acısına. Hiç değilse ben öyle derim."

"Ama ben gülmüyorum ki!.. Neyse, sonra n'oldu?"

"Sonra konakladığımız evin kızını tavlamaya çalıştım. Kırk yaşında, belki daha yaşlı bir kızdı. Yüzü hep sivilce içinde. Bi surat var... Valla, neyse işte, Allah düşmanıma vermesin!.. Komşular az bir zaman önce hekime gidip geldiğini çıtlattılar. 'Eh,' dedim, 'ondan kapmazsam kimseden kapmam.' Tıpkı bir genç horoz gibi takıldım peşine. Kabara kabara döndüm durdum etrafında, ağzıma geleni söyleyip yağ yaktım karıya... Nerden buldum çıkardım söylediklerimi, ben de bilmiyorum." Suçlu suçlu gülümsedi. Olayı hatırlayınca neşesi biraz yerine gelir gibi oldu. "Ona, seninle evlenirim dedim, bir dolu alçakça laflar ettim... Sonunda kandırdım karıyı. Tam günaha giriyoruz, karı zırlamaya başlamaz mı? Yatıştırmaya çalıştım. 'Belki hastasın, ha?' dedim. 'Zararı yok, daha iyi.' Ama ben de korktum, doğrusu. Vakit geceydi. Sesimizi duyup orda olduğumuz yere, samanlığa gelen eden olabilirdi. 'Haykırma öyle, n'olur!' dedim ona. 'Hastaysan da korkma. Seni o kadar çok seviyorum ki, her şeye razıyım,' dedim. O ne dese beğenirsin? 'Canım Proşenkam, hasta filan değilim. Namuslu bir kızım ben, korkuyorum. Ondan bağırdım,' demesin mi? İster inan, ister inanma, Gregor Pantaleyeviç, kız bana bunları deyince

bütün vücudumu soğuk terler bastı. 'Tanrım,' dedim içimden, 'nedir bu başıma sardığın bela şimdi! Bu kadarı da fazla artık!' Bir bağırdım karıya: 'Peki ne diye hekime gidiyorsun öyleyse? Niçin onun bunun aklına yanlış fikirler sokuyorsun?' dedim. 'Hekime yüzümdeki sivilceleri iyi etmek için melhem versin diye gittiydim,' dedi. Ben de başımı ellerimin arasına alıp bağırdım ona o zaman: 'Hadi kalk, defol burdan, cadı karı!' dedim. 'İstediğim filan yok benim seni. Evlenmiycem seninle!' dedim."

Prokor daha da şiddetle bir tükürdü, isteksiz isteksiz anlatmaya devam etti: "Böylece bütün gayretlerim boşa çıktı. Kulübeye gittim, pılımı pırtımı topladım, hemen o gece bir başka eve geçtim. Derken çocuklar kulağıma bir iki fısıldadılar da orda dulun birinde buldum aradığımı. Ama bu sefer dosdoğru açtım meseleyi karıya. "Hasta mısın sen?' diye sordum. 'Evet, az biraz hastayım,' dedi. 'İyi o zaman' dedim, 'zaten bir ton isteyen yok senden!' Bana yardım etti diye yirmi ruble verdim. Ertesi gün gidip başıma geleni anlattım, hafif göreve ayrıldım. Ordan da doğru buraya geldim."

"Atını almadan mı geldin?"

"Hiç öyle şey yapar mıyım? Atımın sırtında, hem de tam teçhizat geldim. Çocuklar raporlu olduğum yere gönderdiler atımı. Ama orası önemli değil. Karıma ne diyeyim, sen onu söyle bana? Belki de gelir geceyi seninle geçiririm, dertten kurtulurum, ha?"

"Ne münasebet! Geceyi kendi evinde geçir. Yaralandım dersin. Sargı bezin var mı?"

"Sahra sargılarım var işte."

"İyi ya, onları kullan."

"İnanmaz karı bana," dedi Prokor, üzüntülü. Yine de doğruldu, heybelerini karıştırdı, konuk odasına geçip ordan fısıldadı: "Dönerse sen onu lafa tut, ben şimdi geliyorum."

Gregor kendine bir sigara sararken yola nasıl çıkacağını düşünüyordu. "İki atı da kızağa koşarız," diye karar verdi. "Akşam yola çıkmalıyız ki Aksinya'yı yanımda görmesinler. Yine de öğrenirler ama."

"Bölük kumandanının başına gelenleri daha bitirmedim," dedi Prokor, konuk odasından topallıya topallıya gelip masaya otururak. "Ben hastalandıktan sonra üçüncü günü bizimkiler herifi hakladılar."

"Sahi mi?"

"İnan olsun! Bir çarpışmada arkadan vurdular. Yani, senin anlayacağın, boşu boşuna kaptım ben belsoğukluğunu. Ona yanıyorum ya zaten!"

"Öldüreni yakalamadılar mı?" Tatarsk'tan ayrılacağını düşünen Gregor dalgın dalgın sordu.

"Nerden bulsunlar? Öyle bir geri çekiliş çekiliyorduk ki, kimsenin peşine düşecek zaman yoktu. Ama nerde benim şarabım yahu? Canım öyle içki çekiyor ki! Sen ne zaman yola çıkıyorsun?"

"Yarın."

"Bir gün daha kalamaz mısın?"

"Niçin?"

"Hiç değilse üstümden şu bitleri silkelerdim. Bunlarla gitmek hoş olmuyor."

"Bitlerini yolda silkelersin. Vakit geçirmeye gelmez şu sıra, Kızıllar Viyeşenska'ya iki günlük yoldalar."

"Sabah mı yola çıkıyoruz."

"Hayır, akşam. Karginskaya'ya varalım hele bi önce de... Geceyi orda geçiririz."

"İyi ama Kızıllar yakalamaz mı bizi?"

"Her an yola çıkmaya hazır olmalıyız... Düşünüyordum... Aksinya Astakova'yı da yanımda götürsem mi, ne dersin?"

"Beni ne ilgilendirir? İstersen iki Aksinya al götür... Ama atlar için biraz fazla olurdu hani."

"Çok ağır değildir."

"Kadınlarla yolculuk güçtür... Hem nerden aklına esti onu götürmek? Onsuz başımız az dertte değilmiş gibi!" Prokor

içini çekti. Gözlerini kaçırıp devam etti: "Biliyordum onu da peşine takıp götüreceğini. Kocası gibisin karının. Ah, Gregor Pantaleyeviç, tam kırbaçlanacak adamsın sen, tam!"

"Orası seni ilgilendirmez," dedi Gregor, bir soğuk. "Gidip karına bir şey çıtlatayım demeyesin sakın ha!"

"Ne zaman bir şey dedim ki ben karıma? Sen beni daha tanımamışsın... Peki evini kime bırakacak Aksinya?"

Merdiven başında ayak sesleri duydular. Prokor'un karısı içeri girdi. Kül rengi, tüylü başörtüsünün üstünde kar taneleri parıldıyordu.

"Çok kar yağıyor mu?" Prokor dolaptan bardak çıkardı, ancak ondan sonra sormak aklına geldi: "İçki ne oldu, peki?"

Karısı, yanakları al al, koynundan iki buğulu şişe çıkardı masaya koydu.

"İyi. Şimdi birini yola saklayabiliriz," dedi Prokor, enikonu keyiflenerek. Votkayı kokladı. "Mükemmel! Bi de sert ki!"

Gregor iki küçük bardak votka içtikten sonra yorgun olduğunu söyleyerek eve gitti.

XXVI

"Evet, savaş sona erdi sayılır. Kızıllar daha böyle yüklenirlerse üzerimize, sonunda gidecek yerimiz kalmayacak," diyordu Prokor, tepeye tırmanırlarken.

Aşağıda Tatarsk köyü maviye çalar bir pusa sarınmış, ufkun karlı, pembe çizgisi ardında güneş batmıştı. Kızak ayaklarının altında kar gevrek gevrek eziliyordu. Atlar âdeta gidiyorlardı. Gregor kızağın arkalığına yaslanmış, sırtını eyerlere dayamıştı. Yakası kürklü bir gocuğa sarınmış yanında oturan Aksinya'nın tüylü başörtüsünün altında gözleri sevinçten parıldıyordu. Gregor yan gözle onun ayazdan al al olmuş yanağına, kalın kara kaşlarına, rastıklı kirpiklerinin uzun kavsi altında görünen mavice göz aklarına baktı. Aksinya hevesli bir merakla çevresine bakınıyor,

bozkırın kar savruntulu ak örtüsünü, ayak altında ezilmiş parıldayan karlı yolu, uzakta sis bağlamış ufku seyrediyordu. Her şey yeni ve olağanüstü geliyordu ona. Hemen hep evde oturduğundan, şimdi her şey dikkatini çekiyordu. Bazen de, gözlerini her aşağı indirişinde, kirpiklerine sürülü rastığın bir hoş gelen serinliğini duyarak ne zamandır gönlünü tutsak eden düşün böyle bir garip, hiç beklenmedik bir anda gerçek oluşunu düşünerek gülümsüyordu. İşte, Gregor'la Tatarsk'tan çok uzak bir yere gidiyordu. Doğup büyüdüğü, onca nefret ettiği, üzerinde onca acı çektiği, sevmediği bir kocayla ömrünün yarısını boşuna harcadığı, neye gözü ilişse gönlünü ağır anıların bastırdığı topraklardan uzağa gidiyordu. Gregor'un varlığını bütün vücuduyla yanında duydu, gülümsedi. Bu mutluluğu ne pahasına elde ettiğini de, onu öyle uzaklara çağıran bozkır ufku gibi karanlık bir pusa sarınmış geleceği de hiç düşünmedi.

O ara arkasına bakan Prokor, Aksinya'nın ayazdan kabarmış kızıl dudaklarında dolaşan gülümsemeyi görünce gücenmiş gibi sordu: "Ne sırıtıyorsun öyle? Gelin mi gidiyorsun sandın kendini? Evden kurtulduğuna mı sevindin?"

"Sevinmedim mi sanıyorsun?" dedi Aksinya çın çın öten bir sesle.

"Sevindiği şeye bak! Aptalın tekisin sen, kadın! Bu kısa yolculuğun sonu n'olacak bilmeden sevinme öyle bakalım! Bekle biraz."

"Başıma gelecekler bugüne dek gelenlerden de beter olamaz ya."

"Sizi böyle gördüm mü öyle fena oluyorum ki..." diye Prokor kamçısını atların sırtında öfkeyle şaklattı.

"İyisi mi sen çevir başını da kapat ağzını," dedi Aksinya, gülerek.

"Aptalsın demedim mi ben sana! Taa denize kadar ağzımı açıp konuşmıycam demek, öyle mi? Hah!"

"Niçin fena oluyormuşsun?"

"Kes sesini, hadi! Kocan dururken bir başka herife yamanmışsın, Allah bilir nereye, ne olmaya gidiyorsun. Ya Stepan şu sıra köye gelirse? N'olacak?"

"Biliyor musun, Prokor," dedi Aksinya, "sen bizim işlerimize karışmasan iyi edersin. Yoksa sen de alırsın başına belayı!"

"Öyle sizin işlerinize karışan kim? Ne biçim konuşuyorsun? Aklıma geleni söyleyemez miyim yani? Yoksa arabacınız mıyım ben sizin, ha? Yalnız atlarla mı konuşacağım? Bu da yeni çıktı! İster kız, ister kızma, Aksinya, sen bilirsin, ama iyice bir kırbaçlanmak istiyorsun ki sen ne kırbaçlanmak! Hiç öyle beladan filan söz edip beni korkutmaya kalkma. Ben her gittiğim yere beraber götürüyorum belamı. Benimkisi de başka bir çeşit bela işte! Pek ötmüyor ama, uyutmuyor da beni... Ulan, şeytanlar! Azcık dalmayalım, hemen kaytarırsınız, düşük kulaklı iblisler sizi!"

Gregor onları dinliyor, gülümsüyordu. Sonunda aralarını bulurcasına, "Daha köyden doğru dürüst çıkmadık, birbirinize sövmeye başlamayın bakalım!" dedi. "Yolumuz uzun, daha çok dalaşırsınız. Ne diye uğraşıyorsun Aksinya'yla be Prokor?"

"Uğraşıyorum çünkü her dediğime karşı çıkmazsa daha iyi olacak!" dedi Prokor, burnundan soluyarak. "Şu anda bana öyle geliyor ki, bütün dünyada arasan, bu kadınlar gibi bela bulamazsın. Bir dolu ısırganotu, hepsi... Biliyor musun, kardeş, karı kısmısı Tanrı'nın en işe yaramaz icadı. Bana bıraksalar, yeryüzünde kadınların kokusu bile kalmazdı. Valla öyle kızıyorum ki onlara şimdi! Sen de ne diye gülüyorsun? Gülme komşuna, gelir başına! Al şu dizginleri, ben biraz iniyorum."

Prokor bir süre yayan gitti. Sonra yine bindi kızağa, iyice yerine yerleşti ve bir daha konuşmadı. Geceyi Karginskaya'da geçirip ertesi sabah kahvaltıdan sonra yola çıktılar. Geceye kadar Tatarsk'tan altmış verst uzaklaşmışlardı.

Güney yönünde sonu gelmez göçmen katarları uzanıyordu. Morozovski yakınlarında ilk Kazak birlikleriyle karşılaştılar. Topu topu otuz kırk atlıdan kurulu bölükler, aralarında ikmal katarlarıyla yanlarından geçti gitti. İlerledikçe gece yatısına konak bulmakta güçlük çekiyorlardı. Akşama kadar köylerde hiç yer kalmıyor, hatta atları koyacak ahır bulunamıyordu. Tavrida nahiyele-

rinden birinde Gregor boşuna kapı kapı dolaştı, yatacak yer aradı. Sonunda çaresiz, bir sundurmada gecelediler. Tipiden esvapları sırılsıklam oldu, sabaha kadar dondu, kaskatı kesildi. Hareket ettikçe takur tukur ötüyordu. Bütün gece gözlerini kırpmadılar. Gün ağarmadan az önce avluda bir saman ateşi yaktılar da azıcık ısındılar.

Sabahleyin Aksinya, ürkek ürkek, "Grişa," dedi, "bugünü burda geçirsek mi? Soğukta, uykusuz, öyle kötü bir gece geçirdik ki, biraz dinlensek iyi olur."

Gregor razı oldu. Epey sorup soruşturduktan sonra bir yer buldular. Gün ağarırken öbür göçmenler çekip gitmişlerdi. Fakat yüz elli tifüs hastası taşıyan bir sahra hastanesi o gün orda kalıyordu.

Küçücük bir odada on Kazak kirli toprak döşemenin üzerinde uyuyakalmışlardı. Prokor bir at çuluyla bir torba dolusu yiyecek getirdi, kapının hemen yanına biraz saman serdi, derin uykuya dalmış bir Kazağı ayaklarından tutup sürükleyerek bir kenara çektikten sonra, Aksinya'ya, "Sen uzan hele şurda," dedi, "çok yoruldun, tanınmaz hale geldin."

Akşama doğru köy yine doldu taştı. Yan sokaklarda bütün gece ateşler yandı. İnsan sesleri, at kişnemeleri, kızak gıcırtıları doldurdu köyü. Gregor Prokor'u uyandırdığında gün yeni ışımaya başlamıştı. Fısıldayarak, "Atları koş, hadi," dedi, "yola çıkmalıyız."

"Niye bu kadar erken gidiyoruz?" dedi Prokor, esneye esneye.

"Dinle, bak!"

Prokor eyer kaşının üstünden başını kaldırıp kulak kabarttı. Uzaktan, boğuk top sesleri duyuluyordu.

Yıkandılar, biraz domuz yağı yiyip avluya çıktılar. Orda hayat yeni canlanıyordu. Sıra sıra kızakların çevresinde adamlar koşuşuyordu. Sabah karanlığında kısık bir ses duyuldu: "Hayır, siz kendiniz gömün onları! Altı adama mezar kazmak yarı günümüzü alır bizim."

"Bizim işimiz mi onları gömmek?" dedi sakin bir Ukraynalı ses.

Kısık ses, "Siz gömeceksiniz, n'apalım!" diye haykırdı. "İsterseniz gömmeyin. Kalsın kokuşsunlar avlunuzda, bana ne?"

"Ama, hekim bey, ölen bütün göçmenleri gömmeye kalksak burdan bir adım öteye gidemeyiz. Siz niçin gömmüyorsunuz?"

"Haydi ordan, ahmak herif! Sizin için hastaneyi bırakayım da Kızılların eline mi geçsin?"

Yolun ortasında duran kızakların yanından atını sürüp giderken Gregor, "Kimse el sürmek istemiyor ölülere..." dedi.

"Burda kimsenin yaşıyanlara aldırdığı yok, bırak ölüleri!" dedi Prokor da.

Don'un bütün kuzey nahiyeleri güneye akıyordu. Ardı arkası kesilmeyen göçmen katarları Çaritsin'den Likaya'ya giden demiryolunu aşıp Maniç üzerinde toplanıyorlardı. Yolculuklarının ilk haftasında, her durdukları yerde Gregor Tatarsklı hemşerilerini sordu soruşturdu ama geçtikleri köylerin hiçbirinde tanıdık birine rastgelmediler. Babasıyla diğerleri herhalde daha sola kaymışlar, Ukrayna köycüklerine hiç yanaşmadan Kazak köyleri içinden geçip Oblivkaya'ya varmışlardı. Sonunda, on üçüncü günü, izlerine rastladı. Geceyi geçirdikleri bir yerde, Viyeşenska nahiyesinden bir Kazağın komşu kulübede tifüsten yattığını öğrendi kazara. Adamın nerden geldiğini sormaya gitti. Alçak tavanlı ufak odaya girer girmez yerde serilmiş yatan ihtiyar Obzinof'u gördü. Tatarsk göçmenleri o köyden iki gün önce ayrılmışlar. Bir çoğu tifüse yakalanmış, ikisi yolda ölmüş. Obzinof'u kendi istemiş de orda bırakmışlar.

"İyileşirsem Kızıl yoldaşlar bana acırlar, öldürmezler, bir yolunu bulur köye varırım," diyordu ihtiyar, Gregor'la vedalaşırken. "Yoksa burda ölürüm işte. Nerde ölürsem öleyim, önemi yok. Ölüm ölümdür, acı..."

Gregor ihtiyara babasını sordu. Obzinof hiç haberi olmadığını söyledi. Çünkü kendisi en son kızaklardan birindeymiş, Malakovski köyünden geçtiklerinden beri Pantaleymon Prokofiyeviç'i görmemiş.

Bir sonraki durakta Gregor daha kolay yatacak yer buldu. Girdiği ilk evde Verkne-Çirskoye köyünden Kazak tanışlarıyla karşılaştı. Ona yer açtılar, o da Aksinya'yla Prokor'u getirdi, ocağın yanına yerleştirdi. On beş göçmen, balık istifi doluşmuştu oraya. Üçü tifüsten yatıyordu. Bir başkasının ayakları donmuştu. Kazaklar domuz pastırması yağında yulaf lapası pişirdiler, Gregor'la yanındakilere de sundular. Gregor'la Prokor yemeklerini iştahla yediler ama Aksinya hiç elini sürmedi.

"Ne o, aç değil misin?" diye sordu Prokor. Son birkaç gündür, nedense, Aksinya'ya karşı tutumu değişmiş, şimdi onunla kaba ama içten bir sevgiyle konuşuyordu.

"Biraz midem bulanıyor..." Aksinya başörtüsünü başına sarıp avluya çıktı.

"Hastalanmış olmasın?" dedi Prokor, Gregor'a.

"Kim bilir?" Gregor, lapa tabağını bırakıp Aksinya'nın ardından çıktı. Aksinya basamakların orda ayakta durmuş, elini göğsüne bastırmıştı. Gregor kucakladı onu, endişeyle sordu.

"Neyin var, canım?"

"Midem bulanıyor. Başımda ağrı var."

"Gir içeri de uzan."

"Sen git, ben şimdi gelirim."

Sesi kalın ve kuru çıkıyordu. Hareketleri cansızdı... Gregor hamam gibi sıcak odaya girerken genç kadına dikkatle baktı. Yanaklarının al al olduğunu, gözlerinin parladığını görünce içine bir kaygı düştü. Hastaydı, belli. Bir akşam önce titremekten, baş dönmesinden yakındığını hatırladı. O sabah uyandığında Aksinya'yı korkunç terli görmüştü. Ensesinde kıvırcık saçları yeni yıkanmış gibi ıpıslaktı. Uyurken uzandığı yerde onu seyretmiş, rahatsız olmasın diye ayağa kalkmamıştı.

Yolculuğun eziyetlerine iyi dayanmıştı Aksinya. Hatta bir keresinde Prokor, "Bu savaş da nerden çıktı, kim icat etti yahu? Bütün gün sür git, geceyi geçirecek yer bulama, üstelik daha ne kadar

sürecek bu musibet, onu da hiç bilme!" dediği zaman, yüreklendirmişti onu. Ama şimdi asabı bozuk, tedirgindi. Yattıklarında, Aksinya ağlıyormuş gibi geldi Gregor'a.

"Neyin var?" diye sordu, fısıldayarak. "Neren hasta?"

"Hastayım tabii... N'apıcaz şimdi? Bırakacak mısın beni?"

"Bırak enayiliği! Niçin bırakayım? Ağlama. Belki yolda üşüttün azıcık. Zaten asabın bozuk."

"Grişa, canım, tifüs bu!"

"Saçmalama! Hani nerde? Alnın bak ne kadar serin! Niçin tifüs olasın?" diye Gregor onu avutmaya çalıştı. Ama biliyordu, tifüstü. Yatması gerekirse ne yapacaklardı?

"Böyle kızakta gidemem ki," dedi Aksinya, Gregor'un göğsüne sokulup, "baksana, geceleri ne çok insan bir arada kalıyor! Grişa, bitlerim yiyip yutacak bizi. Bu adamlar yüzünden kendime de bakamıyorum... Dün bir sundurmaya girdim de soyundum, gömleğimdeki bitler... Aman Allah'ım, hayatımda böyle şey görmedim ben! Düşündüm mü midem kalkıyor, hiç yemek yemek gelmiyor içimden... Ama dün hani kerevette yatan bir ihtiyar vardı, onun üzerindekileri gördün mü? Paltosunun üstünde kaynaşıyorlardı..."

"Sen hiç düşünme onları. Düşünecek başka şey mi yok? Bit bittir işte. Askerde bit sayılmaz," diye fısıldadı Gregor, sinirli.

"Her bir yanım kaşınıyor."

"Herkesin her bir yanı kaşınıyor. Çaresiz, dayanacaksın biraz daha. Yekaterinador'a varalım, bir güzel yıkanırız."

"Temiz çamaşırımız da yok ki!" diye Aksinya içini çekti. "Öldürecek bunlar bizi, Grişa."

"Sen uyumana bak şimdi. Yarın sabah erkenden gidiyoruz."

Gregor'u saatlerce uyku tutmadı. Aksinya da uyumuyordu. Birkaç kere uzun gocuğunu başının üstüne çekip usulca hıçkırdı, bir o yana bir bu yana döndü durdu. Ancak Gregor dönüp de onu kollarının arasına aldığı zaman biraz dalabildi. Geceleyin kapıya inen darbelerle uyandı. Birisi haykırıyordu:

“Hey, açın kapıyı, yoksa kırarım! Amma da derin uykunuz varmış be, açın!”

Evin sahibi, kendi halinde yaşlıca bir Kazak, kalkıp merdiven başına çıktı.

“Kim o? Ne istiyorsun? Geceyi geçirecek yer arıyorsan, boşuna uğraşma. Doluyuz, kımıldamaya yerimiz yok.”

“Aç kapıyı diyorum sana!” diye bağırdı dışardaki. Az sonra yarım düzine kadar silahlı Kazak kapıyı ardına kadar açıp içeri doluştular.

“Kim kalıyor burda?” diye sordu içlerinden biri. Soğuktan yüzü gözü demir karasına dönmüştü. Donmuş dudaklarını zorla oynatabiliyordu.

“Göçmeniz biz. Ama siz kimsiniz?”

Kazaklardan biri cevap vermeden konuk odasına dalarak haykırdı:

“Hey, sizler! İyi, rahatı bulmuşsunuz burda valla! Hemen çıkın dışarı, hadi! Asker kalacak burda. Kalkın, kalkın! Acele edin, yoksa fena olur.”

“Sen kimsin be öyle bağırıyorsun?” diye Gregor soğuk bir sesle sordu. Ağır ağır doğruldu, yerinden.

“Şimdi gösteririm sana kim olduğumu!” Kazak Gregor’un üzerine yürüdü. Küçük gaz lambasının sarı ışığı altında elinde tuttuğu tabancanın namlusu donuk bir ışıltıyla parıldadı.

“Bak sen kurnaza...” dedi Gregor, yumuşak bir sesle. “Hadi görelim bakalım şu oyuncağını senin!” Ansızın atılıp Kazağın bileğinden kavradı, var gücüyle sıkınca adam inledi, açtı parmaklarını, tabanca at çulunun üstüne düştü, tok bir ses çıktı. Gregor hemen yana itti Kazağı, eğildi, tabancayı alıp cebine attı. “Şimdi konuşalım,” dedi, sakin sakin. “Hangi alaydansınız siz? Kaç kişisiniz?”

Şaşkınlığı geçen Kazak haykırdı:

“Çocuklar, buraya!”

Gregor kapıya gitti. Eşikte durup sırtını kapının kasasına dayadı.

"On Dokuzuncu Don Alayında bölük kumandanıyım ben! Susun! Bağırmayın öyle! Kim hâlâ haykırıyor orda? Evet, sevgili Kazak yoldaşlarım, nedir bu çıkardığınız gürültü burda böyle? Kimi kapı dışarı ediyorsunuz? Kim verdi size bu yetkiyi? Haydi, hızlı adım marş, dışarı!"

"Sen ne bağırıyorsun?" diye Kazaklardan biri sesini yükseltti. "Çok bölük kumandanı gördük biz. Geceyi avluda mı geçirelim? Hadi, herkes dışarı! Bütün göçmenleri çıkarmak için emir aldık, anladın mı? Asıl gürültü çıkaran sensin. Senin gibilerini çok gördük biz!"

Doğru adamın üzerine yürüyen Gregor dişlerinin arasından hırladı:

"Benim gibisini daha görmedin! Şimdi seni şurda ikiye ayırayım da gör o zaman, ahmak herif! Kaçma, gel! Bu tabanca benim tabancam değil, yoldaşından aldım. Al ver bunu da ona, basın gidin burdan. dövüştürmeyin beni. Derinizi yüzerim valla!" Kazağı hafifçe çevirip kapıya doğru iteledi.

"Patlatayım mı bi tane?" Yüzü deve tüyü başlığa sarılı bir Kazak kararsızca sordu. Gregor'un arkasında durmuş, yakından inceliyordu onu. Ayak değiştirdikçe kocaman, kösele tabanlı çizmeleri gıcır gıcır ötüyordu.

Gregor ona döndü, kendini kaybedip yumruklarını sıktı. Fakat Kazak ellerini kaldırdı, dostça konuştu:

"Beni dinleyin, kumandanım, ya da ne diyorsanız işte kendinize. Durun hele, durun! Biz mesele çıkarmıyoruz. Ama böyle zamanlarda Kazakların üzerine fazla varmasanız iyi edersiniz. Zor günler geliyor. 917'de olduğu gibi. Öyle deli bozuk heriflere çatarsınız ki, ikiye değil, beşe ayırırlar sizi! Anladık, yürekli adamsınız, sonra konuşmanızdan da belli doğuştan bizden biri olduğunuz. Onun için biraz daha sakin olun da başınız belaya girmesin..."

Gregor'un elinden tabancasını aldığı adam kızgın kızgın söylendi: "Ne durmuş orda vaaz veriyorsun? Yürüyün, öbür eve gidelim!" İlk kapıya yönelen o oldu. Gregor'un yanından geçerken yan gözle baktı ona, acı acı, "Seninle uğraşmak istemiyoruz, subay efendi," dedi, "yoksa vaftiz ediverirdik seni şuracıkta ya, neyse..."

"Sen git kendini vaftiz et!" dedi Gregor, adama dudak bükerek. "Bas git hadi, bas! Pantolonunu indirmeden çek arabanı! Bi de sofu çıktı başımıza! Keşke tabancanı geri vermeseydim. Senin gibilerin eline tabanca değil, kaşağı yaraşır, kaşağı!"

"Gelin hadi, çocuklar, canı cehenneme! Boka taş atmışız meğersem!" dedi o zamana kadar hiç söze karışmayan bir Kazak. Dostça kikirdedi sonra.

Kazaklar donmuş çizmeleriyle ortalığı gürültüye boğarak, söve söve kapıya yöneldiler.

"Bir daha o kapıyı açayım deme," diye ev sahibine çıkıştı Gregor. "Vurur vurur, giderler. Gitmezlerse sen beni uyandır."

Gürültüden uyanan Verkne-Çirskoye köylüleri aralarında alçak sesle konuşuyorlardı:

"Hiç disiplin filan kalmadı, canım!" diyordu yaşlılardan biri, içini çekip. "Subaylara sokak köpeği kadar değer veren yok artık. Eskiden nerdee böyle şeyler olsun! Soluğu doğru taş ocaklarında alırdın."

"Ne değer vermesi? Görmedin mi nasıl kavgaya hazırlanıyorlardı? O başlıklı meşe kütüğünün dediğini duymadın mı? 'Patlatayım mı bi tane?' demez mi? Rezile bak sen!"

"Niçin ağızlarının payını vermedin, Gregor Pantaleyeviç?" diye sordu Kazaklardan biri.

Söylenenleri dudaklarında kalenderce bir gülümsemeyle dinleyen Gregor, kaputuna sarınırken cevap verdi:

"Bu heriflerle başa çıkılmaz. Yoldan çıkmışlar bir kere, kimseyi dinlemezler. Çete olmuşlar, ordan oraya dolaşıyorlar. Başlarında kimse yok. Kim emir verecek de sözünü dinletecek? Hangisi daha

azılı çıkarsa o alır kumandayı ele. Bütün birlikte tek bir subay kalmamıştır, bana sorarsanız. Bunlar gibi koca bölükler gördüm ben. Bir bölük yetim diyeceği gelir insanın... Neyse, hadi uyuyalım artık."

Aksinya kulağına eğilip fısıldadı: "Ama niçin yürüdün üzerlerine, Grişa? Böyleleriyle dalaşma, n'olursun, İsa hatırıyçün! Öldürürler seni. O halde adamlar."

"Sen uyu, yarın erkenciyiz. Nasılsın? Daha iyi misin?"

"Eskisi gibi."

"Başın ağrıyor mu hâlâ?"

"Evet. Bir daha kalkamıyacam diye korkuyorum..."

Gregor elini kadının alnına koyup içini çekti.

"Alnın ateş gibi. Neyse ama, zararı yok, meraklanma sen. Sağlıklı kadınsın, atlatırsın."

Aksinya sustu. Susuzluktan ölüyordu. Birkaç kere mutfağa çıkıp o tatsız, ılık sudan içti, sonra mide bulantısını, baş dönmesini tutup yine uzandı at çulunun üstüne.

O gece kalacak yer arayan daha başkaları da geldi kulübeye. Kapıyı dipçiklediler, kepenkleri açtılar, pencerelere vurdular, Gregor'un öğüdünü tutan ev sahibi aralıktan, "Defolun burdan! Burası tugay karargâhı!" diye bağırmadan gitmediler.

Gün ağarırken Gregor'la Prokor atları kızağa koştular. Aksinya gocuğunu güçlükle giydi, avluya çıktı. Güneş yeni doğmuştu. Bacalardan mavi göğe açık külrengi ince duman sütunları yükseliyordu. Taa yukarılarda güneşin alttan vurup aydınlattığı pembe bir bulut süzülüyordu. Çitler, sundurmaların damları hep bir parmak kırağıyla kaplıydı. Atların gövdelerinden buhar çıkıyordu.

Gregor, Aksinya'nın kızağa binmesine yardım etti. "İstersen uzan sen," dedi, "daha rahat edersin."

Aksinya olur gibilerden başını salladı, bacaklarını bir güzel sarıp sarmalayan Gregor'a minnetle baktıktan sonra gözlerini yumdu.

Öğle üzeri ana yoldan iki verst kadar dışarda bir köyde hayvanlara yem vermek için durdular. Aksinya kızaktan inemedi. Gregor koluna girip eve götürdü onu, ev sahibinin karısının gösterdiği yatağa yatırdı.

"Fena mısın, canım benim?" diye sordu, Aksinya'nın solgun yüzüne doğru eğilip.

Aksinya gözlerini zorla açtı, bulanık bir bakışla baktı, sonra yine daldı. Gregor titreyen elleriyle başından başörtüsünü çekti aldı. Aksinya'nın yanakları buz gibi soğuktu, alnıysa ateş gibi yanıyordu. İnce ter basmış şakaklarından küçük küçük buz parçacıkları sarkıyordu. Akşama doğru bütün bütün kendinden geçti. Az önce su isteyip mırıldanmıştı: "Azıcık soğuk su, biraz erimiş kar verin!" Bir an sustuktan sonra belirgin bir sesle, "Grişa'yı çağırın," dedi.

"Burdayım, ne istiyorsun, canım?" Gregor, Aksinya'nın elini eline alıp beceriksizce, sıkılarak okşadı.

"Beni burda bırakma, Grişa, sevgilim."

"Bırakmam. Niçin bırakayım, niye?"

"Beni yabancı ellerde bırakma... Öleceğim ben burda."

Prokor ona su verdi, Aksinya kupkuru dudaklarını bakır maşrapanın kenarına dayayıp hevesle birkaç damla içti, inledi. Başı yastıkların üstüne düştü. Beş dakika sonra karmakarışık, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu. Başucunda oturan Gregor birkaç kelimeyi zar zor seçebildi: "Çamaşırları yıkamalıyım... çivit al... erkenden..." Anlaşılmaz sözleri söndü, bir fısıltı oldu. Prokor başını sallayarak konuştu o sırada: "Söyledim sana onu almayalım diye! Şimdi n'apıcaz? Tanrı'nın cezası bu bize, öyle işte! Geceyi burda mı geçireceğiz, yoksa gidecek miyiz?"

Gregor cevap vermedi. Gözlerini Aksinya'nın kül gibi renksiz yüzünden bir an bile ayırmadan, büzülmüş oturuyordu. Ev sahibi kadın, konuksever, iyi kalpli biriydi, gözleriyle Aksinya'yı göstererek Prokor'a sordu: "Karısı mı? Çocukları var mı?"

"Evet. Çocukları da var, her şeyimiz var, yalnız talihimiz yok," diye mırıldandı Prokor.

Gregor avluya çıktı. Kızağa oturup sigara üstüne sigara içti. Aksinya'yı köyde bırakmaktan başka çare yoktu. Alıp götürmeye kalksalar ölürdü, hiç şakası yok. Eve girdi, gitti yine yatağın kenarına oturdu.

"Geceyi burda geçiriyoruz, değil mi?" diye sordu Prokor.

"Evet. Belki yarın da kalırız."

Az sonra evin sahibi geldi. Parıl parıl kurnaz gözleri fel fecri okuyan kısa boylu bir rençber. Bir bacağı dizinden kesik. Tahta bacağını yere vura vura masaya geldi, gocuğunu, başlığını çıkardı, yan gözle Prokor'a bakıp, "Demek Tanrı konuğumuz var, ha?" dedi. "Nerden geliyorsunuz siz?" Cevap beklemeden karısına buyurdu: "Çabuk bana yemek ver. Köpek gibi açım."

Uzun sürdü yemesi. İştahı yerindeydi. Fıldır fıldır gözleri bir Prokor'a bir Aksinya'nın hareketsiz vücuduna takılıp kalıyordu. Gregor konuk odasından gelip selamladı adamı. Adam başını salladı.

"Çekiliyor musunuz?"

"Evet."

"Demek yetti dövüştüğünüz, ha, kumandan hazretleri?"

"Eh, öyle. Aşağı yukarı."

"Kim bu... Karınız mı?" Başıyla Aksinya'yı gösterdi.

"Evet."

"Niçin yatağa yatırdınız onu? Biz nerde uyuyalım?" Hoşnutsuz bir ifadeyle karısına döndü.

"Hasta kadıncağız, Vanya. Dayanamadım haline."

"Her birine acıyacak olursan! Baksana günde kaç kişi geçiyor burdan! Bize yer bırakmadınız, kumandan hazretleri."

Gregor adamla karısına döndü, elini göğsüne bastırarak yalvarır gibi konuştu:

"N'olur derdime yardımcı olun, İsa aşkına!" dedi. "Burdan götürürsek ölecek. Onu sizinle bırakalım, istediğiniz kadar para

veririm size. Bütün hayatımca bu iyiliğinizi unutmam... Olmaz demeyin, kırmayın beni."

Adam önce oralı olmadı, kesti attı. Hasta bir kadına bakmaya vakti yoktu, ona yer de ayıramazlardı evde. Sonunda ama, yemeğini bitirdikten sonra, "Neyse, kimse ona bedavadan bakmaz nasıl olsa, değil mi?" dedi. "Siz bize ne vereceksiniz? Onca zahmete katlanacağız. Elinizden ne ödemek gelir?"

Gregor cebindeki bütün parayı çıkarıp adama uzattı. Köylü, Don Hükümeti kredi banknotlarını kararsızca aldı, parmağını tükürükleyip bir bir saydı.

"Peki, hiç Çarlık parası yok mu sizde?" diye sordu.

"Yok."

"Belki Kerenski rublesi vardır? Bu para pek sağlam değil..."

"Krenski param da yok. İstersen sana atımı bırakayım."

Adam bir süre düşündü, sonra yine düşünceli düşünceli cevap verdi. "Olmaz. Tabii alırdım atı. Biz köylülere gün doğar, at bulduk mu. Ama bu zamanlarda pek işe yaramıyor. Beyazlar gelip almazlarsa Kızıllar alır, yine bize yaramaz. Berbat bir küçük kısrağım var, gözüm hep üstünde olmasa avludan götürüverecekler." Sustu. Düşünceliydi. Kendini haklı çıkarmak istercesine, "Aç gözlü sanmayın beni," dedi. "Tanrı korusun! Ama, kumandanım, bi de siz kendiniz düşünün! Olur a belki bir ay, belki ondan da fazla kalır burda. Sabah akşam bakacağız ona. Onu ver, bunu al. Üstelik besleyeceğiz de. Ekmeği, sütü, arada bir yumurta. Et de veririz. Hepsi parayla bunların, değil mi? Sonra esvaplarını yıkamak gerek, kendi de yıkanmalı. Daha başka bir sürü şeyler... Karımın evde, çiftlikte işi başından aşkın. Ona da bakması gerekecek. Kolay iş değil. Paraya kıyın da azıcık daha verin. Ben de sakatım, görüyorsunuz, bacağımı kaybettim. Çalışsam da ne kazanabilirim bu halimlen? Tanrı ne verdiyse geçinir gideriz biz. Kvas ekmek yeriz."

Gregor için için depreşen bir kızgınlıkla, "Senden para esirgediğim yok, adamım," dedi. "Ne kadar param varsa hepsini verdim sana. Ben parasız da yaparım. Daha ne istiyorsun?"

“Bütün paranızı verdiniz, öyle mi?” Adam inanmamacasına güldü. “Sizin maaşınızla, eyer torbalarınız ağzına kadar dolu olmalı.”

“Sen bana açıkça söylesene,” dedi Gregor, sapsarı kesildi. “Hasta kadına bakacak mısın, bakmayacak mısın?”

“Hayır! Eğer hesabın buysa hiç bırakmayın onu bizimle.” Adamın sesine gücenik bir hava vurdu. “O kadar da basit değil, yani... Bir subay karısı falan filan... Komşular öğrenirler. Yoldaşlar peşimizde zati. Duyar gelirler. Hayır, o halde. Alın götürün onu. Belki komşulardan biri bakmaya razı olur.” Parayı Gregor’a geri verdi (gözü de kalmıştı parada, belli), tütün kesesini çıkardı, sigara sarmaya başladı.

Gregor kaputunu giyip Prokor’a, “Sen yanında kal, ben başka bir yere bakmaya gidiyorum,” dedi.

Kapının mandalını kaldırırken ev sahibi durdurdu onu. “Biraz bekleyin, kumandanım, ne aceleniz var? Sanki zavallı kadına acımadım mı ben sanıyorsunuz? Çok üzgünüm. Ben de ordudaydım, mevkiinize, rütbenize saygım var. Ama paraya az bir şey daha ekliyemez miydiniz?”

Kendini tutamayıp patlayan Prokor öfkeden pancara dönmüş bir yüzle kükredi:

“Daha ne ekleyelim ulan, bacaksız eşekarısı seni! Öbür bacağını da kesmeli senin ki layığını bulasın! Gregor Pantaleyeviç, bırak şuna haddini bildireyim, sonra Aksinya’yı kor kızağa gideriz. Ha üç kere lanet olsun sana, e mi, iblis!”

Ev sahibi Prokor’u sonuna kadar dinledi. “Bana böyle hakaret etmeye hakkınız yok ama, askerler,” dedi sonra. “Bu iş konuşup anlaşmayla olur, olursa. Öyle hırlaşıp gürleşmenin âlemi yok. Ne bağırıyorsun sen öyle, Kazak? Ben paradan mı söz ediyorum sanıyorsun? Hiç de değil işte! Demek istediğim başkaydı. Belkim bir fazla teçhizatınız vardır, bir tüfek, bir tabanca filan... Sizde olsa da olur, olmasa da, hepsi bir sizin için, ama böyle zamanda bizim için pek makbule geçer de. Evimizi korumak için silah lazım

oluyor. Dediğim buydu. Verin o parayı geri, üstüne de bir tüfek koyarsınız, olur biter. Anlaştık demektir. Bırakın hastanızı. Kendi ailemizden biriymiş gibi bakarız biz ona. Yemin billah!"

Gregor, Prokor'a dönerek sakin bir sesle, "Benim silahımla fişeklerimi ver şuna," dedi. "Sonra git atları koş... Aksinya kalacak... Tanrı şahidim, nasıl alır götürürüm onu burdan? Ölür... hiç şakası yok."

XXVII

Günler geçiyordu. Kasvetli, soğuk günler. Aksinya'yı geride bıraktıktan sonra Gregor artık hiçbir şeyle ilgilenmez oldu. Her sabah kızağa biniyor, uçsuz bucaksız kar örtülü bozkırda sürüp gidiyordu. Akşamları konaklayacak bir ev bulup uzanıyordu. Her gün, gün be gün, böyle. Cephede olanlar hiç ilgilendirmiyordu onu. Cephe de durmadan güneye sarkmaktaydı. Gerçek, ciddi direnişin artık sonunun geldiğini, Kazakların çoğunlukla kendi nahiyelerini bile savunmak niyetinde olmadıklarını anlamıştı. Bütün belirtilere göre, Beyaz ordularının harekât gücü sonuna varmıştı. Kızılların hücumunu Don hattında durduramamışlardı ya, Kuban'da da durduramazlardı artık.

Savaş sona eriyordu. Akıbet hızla, önü alınamazcasına yaklaşıyordu. Kuban Kazakları, binlerce kişilik kafileler halinde cepheden kaçmaya başladılar, köylerine dağıldılar. Don Kazakları ağır yenilgiye uğradılar. Savaştan, tifüsten kırılan, mevcudunun dörtte üçünü yitiren Gönüllü Ordu da, elde ettiği başarının coşkunluğuyla üzerine varan Kızıl Ordunun baskısı karşısında tutunamadı. Göçmenler arasında bir söylentiye bakılırsa, General Denikin'in Kuban Rada'sı üyelerini vahşice öldürmesi her yerde gittikçe yaygınlaşan bir öfke uyandırmıştı. Kuban'da Gönüllü Orduya karşı bir ayaklanma hazırlandığı söyleniyordu. Galiba, Şûra birliklerinin serbestçe Kafkasya'ya geçmelerini sağlamak üzere Kızıl Ordu temsilcileriyle görüşmelere başlanmıştı bile. Israrlı bir söylentiye göre, Kuban ve Terek ahalisi Don Kazaklarıyla Gönüllü Orduyu

düşman belliyorlardı. Hatta bir Don tümeniyle Kuban Kazak piyadeleri arasında büyük bir çatışma yer almış deniliyordu.

Gregor durduğu yerlerde bütün bu söylentileri dikkatle dinledi, Beyazların eninde sonunda yenileceklerine inancı gün geçtikçe güçlendi. Yine de, bazen, gönlünde kısık bir umut ışığı doğmuyor değildi: Dağınık, maneviyatı bozuk, birbirlerine düşman Beyaz kuvvetleri belki tehlike karşısında birleşirler, yeniden direnmeye başlarlar, başarılı Kızıl kuvvetlerini geri püskürtürlerdi. Fakat Rostof'un teslim olmasından sonra o umudu da kalmadı. Bataisk'de çetin savaşlardan sonra Kızılların geri çekilmeye başladıkları söylentisine inanmadı. Tembellikten, aylaklıktan içini sıkıntı basmıştı. Gidip bir askeri birliğe katılmak istiyordu. Bunu Prokor'a açtığı zaman emir eri şiddetle karşı çıktı.

"Sen aklını hepten kaybetmişsin, Gregor Pantaleyeviç!" diye köpürdü. "Ne bok yemeye gidip burnumuzu o cehenneme sokacağız sanki? Mesele kapandı, görüyorsun işte. Canımızı sokağa mı atalım? Yoksa ikimizin, yalnız başımıza bi işe yarayacağımızı mı sanıyorsun? Hazır kimse bizi zorla orduya sokmaya çalışmazken bir an önce şu beladan kurtulmaya bakalım diyorum ben, sen saçmalamaya başladın. Hayır, olmaz! Lütfen sessiz sedasız, şu ihtiyarlar gibi geri çekilelim biz de işte. Son beş yıldır sen de, ben de o kadar savaştık ki, yetti artık! Azıcık da başkaları savaşsın. Ne diye belsoğukluğu kaptım ben? Gidip cephede sakat kalmak için mi? Yok, sağ olasın, canım. Eksik olma. Öyle gına geldi ki bu savaştan, aklıma geldikçe midem kalkıyor. Sen istersen git katıl, ben gelmiyorum. Ben de bir hastaneye giderim. Yeter artık be!"

Uzun bir sessizlikten sonra Gregor, "Peki, senin dediğin olsun," dedi. "Kuban'a gideriz, sonra duruma bakarız bakalım."

Prokor işini biliyordu. Nerde dursalar, eğer kalabalık bir yerse, gidip hekimi buluyor, bir dolu tozla, suyla dönüyordu. Ama iyileşmeye de pek hevesli görünmüyordu. Gregor niçin tozlardan yalnız birini kullanıp geri kalanları kara gömüp ezdiğini sorduğu zaman, illetinden bütün bütün kurtulmak istemediğini, yalnız daha azmasını önlemeye çalıştığını söyledi. Sağlık kurulunca muayene-

ye sevkedilecek olursa bir alaya gönderilmekten böyle yakayı kurtarabilirmiş. Köylerden birinde gün görmüş bir Kazak ona ördek ayaklarından yapılma bir şurupla kendini iyileştirmesini salık verince, Prokor ne zaman bir köye girse ilk karşılaştığı adama, "Bu köyde ördek var mı?" diye sorar oldu. Adam ona hayretle bakıp da o yörede hiç su olmadığını, o yüzden de köyde ördek beslenmediğini söyleyince Prokor korkunç bir küçümsemeyle dişlerinin arasından tıslardı: "İnsan gibi yaşamıyorsunuz ki siz! Ömründe hiç ördek sesi işittin mi acaba? Ulan sizi bozkır hödükleri, sizi!" Sonra Gregor'a döner, acı acı söylenirdi: "Yolumuzdan bir papaz mı geçti nedir, uğursuzluk var başımızda. Bir ördeği olana rastlasak, adam ne isterse vereceğim, ya da, olmazsa, çalarım, görürüm işimi. Şu sıralar illet bayağı canımı yakar oldu. İlk başlarda yolda şöyle bi kestireyim desem bırakmıyordu ya fena da değildi, bayağı eğlenceli oluyordu. Şimdi ama. Allah kahretsin, bela kesildi başıma! Kızakta oturamıyorum, yahu!"

Baktı boşuna, Gregor tınmıyor, susardı. Ya da, kimi zaman, suratını bir karış asar, ağzını bıçak açmaz, tek kelime söylemeden saatlerce yol giderdi.

Bir yerden bir yere gitmekle geçen günler yorucu ve uzun geliyordu ikisine de. Ne ki, sonu gelmez kış geceleri daha da uzundu. Gregor durumunu düşünüp geçmişi hatırlamaya bol vakit buldu. Garip, düzensiz hayatının öylesine hızla geçip giden yıllarını düşündü uzun uzun. Kızakta oturduğu yerde, sessizliğiyle insanın gönlünü sıkan bozkırın kar örtülü enginliğine dalarak, ya da geceleyin, bunaltıcı, kalabalık bir odada uzandığı yerde, gözleri yumulu, dişleri sıkılı, yalnız ve yalnız Aksinya'yı düşünüyordu: Bilinmedik bir küçük köyde bırakıp geldiği Aksinya'yı, bir de Tatarsk'taki ailesini. Orda, Don Bölgesinde Şûra İdaresi kurulmuştu. Gregor içini kasan kaygıyla soruyordu kendi kendine, durmadan: "İnşallah benim yüzümden anamla Dunyaşka'yı hırpalamazlar." Sonra hemen gönlü ferahlıyordu. Yolda durmadan söylenen, Kızıl Ordunun tam bir düzenle ilerlediği, işgal edilen Kazak nahiyelerinde ahaliye iyi davrandığıydı. Kaygıları yavaş

yavaş yatıştı. Nasıl olur da onun yaptıklarının hesabını yaşlı anasından sorarlardı? Akıl almaz, korkunç, o denli de haksız bir şeydi bu. Çocukları aklına gelince, tifüsten kurtulamayacakları korkusuyla bir an yüreği sıkışıverdi. Ama yine de, onları ne kadar severse sevsin, Natalya'nın ölümünden sonra artık hiçbir acının onu öylesine sarsmayacağını pekâlâ biliyordu.

Atlar biraz dinlensinler diye Salsk bozkırının kış kulübelerinden birinde dört gün geçirdiler. Bu süre içinde birkaç kere ilerde ne yapacaklarını da görüştüler. Kulübeye daha yeni varmışlardı, Prokor sordu: "Bizimkiler cepheyi Kuban'da mı tutacaklar, yoksa Kafkasya'ya mı giderler dersin? Ne düşünüyorsun?"

"Bilmem ki! N'aparlarsa yapsınlar, sana ne?"

"Şuna da bak! Bana nesi var mı? Bu gidişle herifler bizi bir kâfir ülkeye kadar kovalayacaklar ki! Türk topraklarında bir yere vardık mı görürsün sen orda başımıza geleceği."

"Ben Denikin değilim. Bizi nereye süreceklerini bana sorma," dedi Gregor.

"Sormamın sebebi, bi söylenti duydum: Bizimkiler Kuban Irmağı boyunda yine savunmaya geçeceklermiş. İlkbaharda da geri döneceklermiş."

Gregor alayla güldü: "Kim savunmaya geçecekmiş?"

"Kim olacak, Kazaklarla Kadetler, tabii!"

"Saçmalıyorsun. Olup bitenleri görmüyor musun? Herkes bir an önce tüymeye bakıyor. Kim kaldı direnecek?"

"Aha, oğlum, işlerin hiç de yolunda gitmediğini ben de biliyorum. Biliyorum ama inanamıyorum bir türlü," diye Prokor içini çekti. "Ama, diyelim, gemiye binip bir yabancı ülkeye gitmek zorunda kaldık, ya da karadan kaçmaktan başka çare bulamadık, ne yaparsın? Gider misin?"

"Peki, sen n'aparsın?"

"Senin gittiğin yere ben de giderim. Herkes basıp giderken bi ben mi kalacam geride?"

"Ben de öyle düşünüyorum. Bir kere bir koyun sürüsüne katıldın mı, o sürünün ağılına gireceksin artık. Başka çaresi yok."

"Koyun kısmısı ahmaktır, nereye olsa gider. Bırak şimdi böyle konuşmayı da doğru dürüst konuş."

"Yine başladın dırdıra. Oraya varalım hele bir, görürüz. Şimdiden ne dert ediyorsun kendine?"

"Pekâlâ, pekâlâ! Bir daha bir şey sormam," dedi Prokor.

Ama ertesi gün, atları almaya gittiklerinde, yine açtı aynı konuyu.

"Yeşiller diye bir şey duydun mu sen?" diye sordu, ihtiyatla. Bir yabanın sapını inceler gibi yapıyordu.

"Duydum. N'olmuş?"

"Kim bu Yeşiller şimdi? Nerden çıktılar, kimden yanalar?"

"Kızıllardan yana onlar."

"Niçin onlara Yeşil diyorlar peki?"

"Kim bilir? Belki ormanlarda saklandıkları içindir."

"Biz de Yeşil olsak, ha, ne dersin?" dedi Prokor, uzun uzun düşündükten sonra, çekingen.

"Bana göre değil."

"Ama bir an önce köye dönmenin ondan başka yolu yok, var mı? Benim için hepsi bir. İster yeşil, ister mavi, ister yumurta sarısı, yeter ki savaşa karşı olsunlar, bıraksınlar asker artık evine gitsin."

"Biraz daha sabret, belki olur öyle bir şey," diye salık verdi Gregor.

Ocak sonunda sisli, ılık bir günün öğle üzeri, Gregor'la Prokor Belaya Glina köyüne vardılar. Köye on beş bin kadar göçmen dolmuştu, onların da yarıya yakını tifüstü. Kısa İngiliz kaputları, kısa gocuklar, uzun Kafkas paltoları giymiş Kazaklar sokakları arşınlayıp kalacak ev, atlarına yem arıyorlardı. Ordan oraya atlılar, kızaklar koşturuyordu. Her avluda düzineyle sıskası çıkmış at

yemliklerin başında, bezgin ve bitkin, saman kemirmeye dalmıştı. Sokaklarda, yan sokaklarda yüzüstü bırakılmış kızaklar, ordu arabaları, cephane sandıkları vardı. Bir sokaktan geçerlerken Prokor bir çite bağlı duran yüksek bacaklı bir doru ata dikkatle baktı, "Bu benim amca oğlu Andreyi'nin atı, yahu!" diye haykırdı. "Bizim Tatarsk'tan adamlar olmalı burda." Çevik bir hareketle kızaktan atladı, sormak için eve girdi.

Birkaç dakika sonra Prokor'un amca oğlu ve komşusu Andreyi Topolskof kaputunu omzuna atmış, kulübeden çıktı geldi. Prokor yanındaydı. Ciddi bir yüzle kızağın yanına vardı, elini Gregor'a uzattı. Yapışkan ve pisti eli. At teri kokuyordu.

"Bizim köylülerle beraber misiniz?" diye sordu Gregor.

"Hep birlikte çekiyoruz bu belayı."

"Peki, yolculuk nasıldı?"

"Herkesinki nasılsa, bizimkisi de öyle. Geceyi nerde geçirsek, ertesi sabah geride birkaç kişi, birkaç at kalıyor."

"Babam hâlâ sağ mı, nasıl?"

Topolskof Gregor'un başının ötesine baktı, içini çekti.

"Sana kötü haberim var, Gregor Pantaleyeviç, kötü..." dedi. "Baban için dua et. Dün akşam ruhunu Tanrı'ya teslim etti. Öldü..."

"Gömüldü mü?" diye sordu Gregor. Birden sapsarı kesildi.

"Bilmiyorum. Bugün daha oraya gitmedim. Sana evi göstereyim... Sağı izleyeceksin. Sağda, şu köşeden dördüncü ev."

Prokor kızağı teneke damlı büyük bir evin önüne sürdü, çitin yanında durdurdu atları. Topolskof avluya girmelerini öğütledi.

"Burası da çok kalabalık. Yirmi kişi kadar var içerde ama bir yer bulursun artık," dedi. Kapıyı açmak için kızaktan atladı.

Odaya ilk Gregor girdi. Korkunç sıcaktı içerisi. Köyünden tanıdığı bi sürü adam. Kimi yatıyor, kimi oturuyordu. Birkaçı çizmelerini ya da koşumlarını onarıyordu. Üçü, Pantaleymon'un birlikte yola çıktığı ihtiyar Besklebnof'da aralarındaydı, bir masada çorba

içiyorlardı. Gregor'u görünce Kazaklar ayağa kalktılar, hep bir ağızdan hal hatır sordular.

Gregor gocuğunu çıkardı. Odanın içini gözden geçirip, "Babam nerde?" diye sordu.

"Sana acı haberimiz var... Pantaleymon Prokofiyeviç öldü," dedi Besklebnof, sakin bir sesle. Kaşığını masanın üstüne koydu, ağızını paltosunun yenine sildi haç çıkardı. "Dün gece göçtü. Tanrı taksiratını affeylesin!"

"Biliyorum. Gömüldü mü?"

"Daha gömülmedi, bugün gömeceğiz. Daha burda. Konuk odasına koduk onu. Soğuk da, orası... Burdan," diye ihtiyar Besklebnof yandaki odanın kapısını açtı, sonra özür dilercesine ekledi: "Kazaklar aynı odada kalmak istemediler. Koku oldukça kötü. Hem zaten burda kalması daha iyi... Isınmıyor bu oda."

Geniş odanın içi acı acı kendir tohumu ve sıçan kokuyordu. Bir köşeye biraz darıyla kendir yığılmıştı. Bir kerevetin üstünde de fıçılar dolusu unla yağ duruyordu. Pantaleymon odanın tam ortasında bir at çulunun üzerinde yatıyordu. Gregor, Besklebnof'u yana çekti, odaya girdi. Gitti babasının yanında durdu.

"İki hafta hasta yattı" dedi. Besklebnof, fısıltıyla. "Meçetka'dayken biz, tifüse yakalandı. Burda da işte... Hayatımız bu..."

Gregor eğilip babasının yüzüne baktı. Yüz çizgileri hastalıktan değişmiş, bir garip tanınmaz olmuştu. Solgun, çökük yanaklarında kır sakalı kısacık uzamıştı. Bıyığı ağzının üstünden sarkıyor, gözleri yarı yumulu duruyordu. Göz aklarının maviye çalar parıltısı canlılığını yitirmişti. İhtiyarın alt çenesini bir kırmızı mendille bağlamışlardı, kırmızı kumaşın önünde kıvırcık kır sakalının kılları olduğundan da daha gümüşsü görünüyordu.

Son bir kere daha dikkatle bakıp o sevdiği yüzü aklına iyice kazımak için Gregor dizlerinin üstüne çöktü ve elinde olmadan dehşetle, tiksintiyle ürperdi. Pantaleymon'un balmumunu andıran külrengi yüzünde, göz çukurlarında, yanaklarının kırışıkları içinde yüzlerce, binlerce bit kaynıyordu. Yaşayan, hareket eden bir

perde gibi örtmüşlerdi yüzünü. Sakalın içinde oynuyorlar, kaşların arasında kımıldıyorlar, uzun mavi ceketinin sert yakasının çevresini akça bir şerit gibi dolanıyorlardı.

Gregor ve iki Kazak daha kaskatı donmuş balçıklı toprakta demir çubuklarla bir mezar kazdılar. Prokor da birkaç parça tahtayı bir araya getirip derme çatma bir tabut hazırladı. Günün sonunda Pantaleymon Prokofiyeviç'i evden çıkardılar, götürdüler elin Stavropol toprağına gömdüler. Bir saat sonra, köyde ışıklar parıldamaya başlarken, Gregor atını sürüp Novopokrovskaya yönünde Belaya Glina'dan çıktı.

Koronovski köyünde birden fenalaştı. Prokor yarım gün uğraştıktan sonra bulduğu yarı sarhoş bir ordu hekimini zar zor kulübeye getirebildi. Hekim kaputunu çıkarmadan muayene etti Gregor'u. Nabzına bakıp güvenle açıkladı:

"Tifüs nüksetmiş. Yüzbaşım, size yolculuğunuzu yarıda bırakmanızı salık veririm. Devam ederseniz ölürsünüz."

"Gitmiyeyim de Kızılları mı bekleyeyim?" Gregor acı acı sırıttı.

"Daha çok var Kızılların gelmesine."

"Ama yaklaşıyorlar."

"Şüphesiz yaklaşıyorlar. Yine de sizin için burda kalmak daha iyi olur. Bence gitmeniz tehlikeli."

"Yok, bir yolunu bulur giderim ben," dedi Gregor, kararlı. Ceketini giydi. "Bana bir ilaç vereceksiniz değil mi?"

"Madem istiyorsunuz, gidin. Ben görevimi yerine getirdim, bundan sonrası sizi ilgilendirir. İlaca gelince, en iyisi dinlenmek, bakılmaktır. Size bir reçete yazardım ama eczacı çekmiş gitmiş. Yanımda kloroform, iyot, biraz da ispirto var, başka da bir şey yok."

"N'apalım, ispirtoyu verin bari."

"Memnunlukla. Nasıl olsa yolda öleceksiniz, alkol bir şeyi değiştirmez. Emir erinizi yanıma katın da size bin gram ispirto vereyim. Ben iyi kalpliyimdir..." Hekim bir selam çaktı, sarsak adımlarla çıktı gitti.

Prokor ispirtoyu getirdi. Sonra nerden bulduysa bir yerden çarpuk çurpuk bir araba getirdi, atları koştu. Odaya girerken yüzü asık, alaycı, durumu bildirdi: "Araba hazır bekliyor, kumandan hazretleri!"

Can sıkıcı günler yine, peş peşe.

Kuban'da, Kafkasya tepelerinden vurup gelen erkenci bir güney baharıyla karşılaştılar. Bozkırın karı ansızın eriyiverdi, yolun toprağı orda burda kara kara ortaya çıktı. Dereler gümüşsü seslerle çağıldıyordu. Yol, eriyen kardan arta kalan su birikintileriyle bezenmişti. Taa uzaklarda ufuk bahardan bir ışıltıydı. Engin Kuban göğü şimdi daha derin, daha mavi, daha ılıktı.

Birkaç gün içinde kış buğdayı güneşin alnında boy gösterdi. Sürülü toprağın üzerinde akça pakça bir sis yükseliyordu. Atlar çamurlu yolda bata çıka ilerlediler, çukurlara dalıp kaldılar, terden parıldayan sırtları incindi. Prokor, yine tedbirli, kuyruklarını bağlamıştı. Sık sık arabadan iniyor, ayağını çamurdan çeke çıkara, mırıldanarak hayvanların yanında yürüyordu. "Bu çamur değil bu, zift! Vallahi de zift, billahi de zift! Zavallı atların başına gelene bak sen!"

Gregor konuşmuyordu. Arabanın içinde kaputuna sarınmış, yattığı yerde titriyordu. Prokor'un canı sıkıldı konuşacak kimse olmayınca, Gregor'un ayağına, ya da yenine şöyle bir dokunur, söylenirdi: "Bu çamur dayanılır gibi değil! Çık da bi de sen dene. Tam zamanını buldun hastalanacak!"

"Çek arabanı, hadi!" diye fısıldardı Gregor, güç işitilen bir sesle.

Birisiyle karşılaştılar mı Prokor hemen sorardı: "İlerde çamur burdan fena mı, yoksa hep aynı mı?"

Adam gülerek, bir şakayla cevap verir, Prokor da yaşayan bir insanla iki çift laf etmiş olmaktan memnun, bir süre daha konuşmadan yürürdü. Sık sık atları durdurup esmer alnında beliren kocaman ter tanelerini siliyor, yüzünü kuruluyordu. Arada sırada geriden atlılar gelip onları geçiyordu. Prokor adamları yollarından alıkoyup biraz çene çalmadan edemiyordu. Nerden geliyorlar,

nereye gidiyorlardı? Sonunda hep, "Vaktinizi boşuna harcıyorsunuz," derdi. "Nasıl olsa daha ileri gidemeyeceksiniz. Niçin mi? Niçin olacak, ilerde çamur öyle bir çamurmuş ki, oralardan gelenler söylediler bana, hayvanların karınlarına kadar çıkıyormuş. Araba tekerlekleri dönmüyormuş. Kısa boylu olanlar da yolda düşüp oracıkta boğuluyorlarmış. Valla! Benden yalan çıkmaz, hiç şaşmayın. Biz niçin mi gidiyoruz, peki? Başka çeremiz yok da ondan! Hasta bir piskopos götürüyorum. Kızıllarla bir arada yaşamaları mümkünsüz de..."

Atlıların çoğu neşeli bir küfür sallar, basar giderdi ama kimi de durup pis pis bakardı yüzüne, küçültücü sözler ederek: "Anlaşılan, ahmaklar da Don'dan geri çekilmeye başlamışlar. Sizin oralarda herkes senin gibi midir, ulan?"

Arkadaşlarından ayrı düşen bir Kuban Kazağı, böyle saçma sapan sözlerle onu yolundan alıkoydu diye Prokor'a fena kızdı. Kamçısını yüzünün ortasına indirmeye kalmadan Prokor yaman bir çeviklikle arabaya atladı, at çulunun altından karabinasını çektiği gibi dizlerinin üstüne yerleştirdi. Kubanlı Kazak korkunç küfürler savura savura atını sürüp giderken Prokor kahkahadan kırıldı. Bağırdı adamın arkasından:

"Burası Çaritsin değil, mısır sapları arasında saklanamazsın! Ulan odun kafalı, ulan uyuz! Hey, gel buraya mısır lapası! Kaputunun eteklerini yukarı çeksene, çamura bulanacak. Sıvışırsın, değil mi, tavuk katili? Dişi domuz pastırması seni! Pis bir kurşunum olsaydı görürdün sen. Ulan indir şu kamçını diyorum sana!"

Can sıkıntısından, işsizlikten yarı kaçırmış gibiydi. Bu yollardan eğlence buldu kendine.

Gregor, daha hastalığının ilk gününden, sanki düşte yaşıyordu. Arada sırada kendinden geçip yine ayılıyordu. Bir keresinde, uzun bir süre baygın yattıktan sonra kendine geldiğinde, Prokor üzerine eğildi, "Hâlâ yaşıyor musun?" diye fersiz gözlerine merhametle bakarak sordu ona.

Tepelerinde güneş ışıl ışıldı. Göğün derin, mavi enginliğinde, bazen bir araya toplanarak, bazen kırık kırpık, kadifemsi bir kara çizgi olup uzayarak, kara kanatlı yaban kazları uçuyordu. Taze otun ilk sürgününe bağrını açan ılınmış toprak insanı serseme çeviren bir koku salıyordu. Gregor hızlı hızlı soluyor, baharın canlandırıcı havasını ciğerlerine çekiyordu. Prokor'un sesi kulağına çok belli belirsiz ulaşıyordu. Çevresinde her şey gerçek dışı, inanılmazcasına ufalmış, uzaktı. Arkalarında, uzaklığın ağır örtüsü altında top sesleri duyuluyordu. Çok da uzak olmayan bir yerde, demir çemberli araba tekerlekleri takırdıyordu, hiç durmamacasına. Atlar burun çalıp kişniyor, insan sesleri işitiliyordu. Burnuna fırında pişmiş ekmek, saman, at teri kokuları geliyordu. Hepsi bilincine sanki bir başka dünyadan ulaşıyordu. Var gücünü harcadı, Prokor'un sesine kulak verdi. Güç bela anlayabildi:

"Bir bardak süt ister misin?"

Gregor dilini hemen hiç oynatmadan kavruk dudaklarını yaladı. Tadını bildiği bir serin, yoğun sıvı boşaltıyorlardı ağzından içeri. Birkaç yudumdan sonra dişlerini sıktı. Prokor mataranın tıpasını kapattı, tekrar Gregor'un üzerine eğildi. Çatlak dudaklarının hareketinden çıkardı Gregor onun sorduğu soruyu:

"Seni bu köyde bıraksam daha iyi değil mi? Zor geliyor sana yolculuk, değil mi, ha?"

Gregor'un yüzünde korkulu, acı bir ifade belirdi. Yeniden var gücünü toplayıp fısıldadı:

"Götür beni... ölene kadar..."

Prokor'un yüzündeki ifadeden anladı sözünün işitildiğini, ferahladı, yumdu gözlerini. Bilinçsizlik şimdi rahata ermekti: Unutkanlığın derin karanlığına gömülmek, karmakarışık gürültülü dünyadan elini eteğini çekmek...

XXVIII

Abinskaya köyüne kadar bütün yol boyunca olanlardan Gregor yalnız bir şeyi hatırladı: Kapkaranlık bir gecede keskin, acı bir

soğukla uyandı. Yolda arabalar birkaçı aynı hizada gidiyorlardı. Seslere, tekerleklerin sürekli boğuk takırtısına bakılırsa, araba dizisi çok uzun olmalıydı. Kendi arabası ortalarda bir yerde. Atlar âdeta gidiyorlardı. Prokor dilini şaklatıp arada bir, "Deh, deeh!" diye bağırıyor, kamçısını sallıyordu. Gregor kamçının ince ıslığını duydu. Atlar gayrete geldiler, koşumlara daha bir güçle asıldılar. Falakalar takırdadı, arabanın hızı arttı. Arada sırada arabanın okunun, öndeki arabanın arkasına vurduğu oluyordu.

Gregor, bir gayret, gocuğunun uçlarını çekip gövdesine sardı, sırtüstü döndü. Kapkara gökyüzünde rüzgâr kocaman bulutları güneye uçuruyordu. Bazen bulutlarda küçücük bir yarıktan kıvılcım gibi bir yıldız parıldıyor, sonra kayboluyor, bozkırı yine zifir karanlığı sarıyordu. Rüzgâr telgraf tellerinden yaslı ezgiler kopartıyordu. Ve toprağın üzerine inceden, tane tane yağmur serpeliyordu.

Yolun sağından bir süvari kolu gidiyordu. Gregor sımsıkı bağlanmış Kazak teçhizatının bildik, düzenli şıngırtısını, çamura batıp çıkan sayısız toynağın boğuk, uyumlu vıcıltısını duydu. En azdan iki bölük geçmiş, toynak seslerinin ardı kesilmemişti. Yolun kenarından bir alay geçiyor olmalıydı. Birdenbire, önden giden bir türkücünün mert sesi, tek başına, sessiz bozkırın üzerinde bir kuş gibi yükseldi:

Oy, ırmak boyu, kardeşler, Kamişinka'da
Şanlı bozkırda, engin Saratof bozkırında...

Yüzlerce ses kadim Kazak türküsüne katıldı. Hepsinin üstünde akıllara durgunluk verici güçte, o denli de güzel bir yanık ses, yavaş yavaş kesilen kalın sesleri bastırarak karanlıkta çınlıyor, duyanların yüreğine işliyordu. Ama ilk ses sürdürdü türküyü:

Kazaklar yaşardı, özgür ve bağımsız,
Bütün Don ve Greben ve Yayık Kazakları...

Gregor'un içinde bir şey kırıldı sanki. Birden gözlerine yaşlar doldu, vücudu sarsılmaya başladı. Boğazı hüzünden kasılmıştı. Gözyaşlarını tuttu, can kulağıyla o ilk sesin yeniden başlamasını

bekledi. Sesi duyunca, çocukluğundan beri bildiği kelimeleri içinden tekrarladı o da:

Ve atamanları Yermak'tı, Timofeyi'nin oğlu,
Reisleri Astaşka, Lavrenti'nin oğlu...

Türkücü ilk kelimeleri haykırır haykırmaz arabalarda giden Kazaklar konuşmayı kesmişler, sürücüler atlara seslenmez olmuşlardı. Binlerce arabalık katar, derin, duyarlı bir sessizlik içinde yol alıyordu. Türkücübaşı heceleri dikkatle belirleyerek her bir bölümün ilk kelimelerini okurken, yalnız tekerleklerin takırtısıyla çamuru yoğuran toynakların vıcıltısı duyuluyordu. Ardında yüzyılların yattığı bir eski türküydü, şimdi acı bozkırın üzerinde yine yaşıyordu, yine egemendi. Basit, sade kelimelerle bir vakitler Çarın askerlerini darmadağın edenleri, hafif korsan tekneleri içinde Don'da, Volga'da kol gezip Çarın gemilerini ele geçirenleri, tüccarları, soyluları, valileri soyanları, uzak Sibirya'ya boyun eğdirenleri, özgür dedelerini anlatıyordu. Şimdi de işte o özgür Kazakların torunları, Rus halkına karşı giriştikleri onursuz savaşta yenilip geri çekilirken soluklarını tutmuş, bu yiğit türküyü dinliyorlardı. Sessizdiler.

Alay geçti. Türkü çağıra çağıra arabalara yetişip geçenler atlarını göçmenlerin taa ilerisine sürüp gittiler. Ama daha uzun bir süre arabalar geride büyülü bir sessizlik içinde kaldı. Ne bir konuşma, ne bir yorgun ata sesleniş duyuldu. Yalnız karanlığın içinde, uzaktan, o türküydü gelip gelip geri vuran, seli kabaran Don Nehri gibi bütün yöreye yayılan:

... Hepsinin aklında aynı düşünce:
Yaz geçecek, yazın sıcağı geçecek,
Kış gelecek, kardeşler, soğuk kış gelecek.
Nasıl, nerde geçirecez, kardeşler, o kışı biz?
Yayık yolu uzundur, uzun sürer yürümesi,
Volga'ya uzansak hırsıza çıkar ünümüz,
Kazan'a gidelim desek Çar var orda da,
Korkunç Çar, İvan Vasilyeviç...

Artık türkü çağıranların sesi duyulmuyordu. Yalnız türkücü-

başı, çın çın öten sesiyle, hâlâ haykırıyordu. Ses yükseliyor, sonra alçalıp siniyor, yine yükseliyor, herkes aynı gergin, ters sessizlikle onu dinliyordu.

Yine düşte gibi, Gregor, ılık bir odada kendine geldiğini hatırladı. Daha gözlerini açmadan kollarında, bacaklarında, vücudunun her bir yanında tertemiz yatak çarşaflarının serinliğini duydu, keskin ilaç kokusu genzini tırmaladı. İlkin hastanede olduğunu sandı ama yandaki odadan kaygısız erkek kahkahaları, tabak çanak takırtısı, sarhoş sesler geliyordu. Tanıdık bir kalın ses, "... Sende de ne akıl var ama! Bizim alayın nerde olduğunu öğrenseydin ya, yardıma koşardık," diyordu. "Neyse, iç bakalım. Neler geveleyip duruyorsun öyle ağzında?"

Prokor ağlamaklı, kafası dumanlı, cevap verdi: "Tanrı hakkıyçün, ben nerden bileyim? Kolay mıydı ona bakması? Yudum yudum içirdim suyunu, lokmasını önce kendim çiğnedim de verdim ağzına, kundakta bebeymiş gibi. Süt de verdim içmesi için. Vallahi öyleydi! İnan olsun! Dişlerini palamın ucuyla açtım. Bi keresinde ağzından içeri süt dökerken boğazında kaldı da az daha ölüyordu... Düşünün bi kere..."

"Dün yıkadın mı onu?"

"Yıkadım, saçlarını da kırptım. Bütün paramı süte harcadım... Pişman değilim, tabii, ne önemi var? Ama lokmasını çiğneyip de elimle ağzına vermek yok mu, o bitirdi beni. Kolay mıydı sanıyorsun? Bir kolay de de bak n'oluyor. Bi vurdum mu hiç anlamam rütbeni mütbeni!"

Prokor, Karlampi Yermakof, külrengi koyun postu başlığı başının arkasına yıkılı, yüzü pancar gibi kıpkırmızı Piyotr Bogatiryof'la Platon Riyabçikof ve iki yabancı Kazak, Gregor'un odasına girdiler.

"Uyanık!" Yermakof kararsız adımlarla Gregor'a yaklaşarak deliler gibi haykırdı.

Elinde bir şişeyi sallayıp ağlayan Platon Riyabçikof, heyecanla, "Grişa!" diye bağırdı. "Sevgili dostum benim! Çir boyunda nasıl

eğlendiydik, hatırlıyor musun? Nasıl savaştık? N'oldu şimdi o şan, o şeref? N'apıyorlar generaller böyle bize, ordumuzu ne hale kodular, ha? Allah kahretsin hepsini! Yaşıyorsun yine, ha? Al da iç biraz, iyi gelir. Saf alkol."

Yermakof, "Gördün mü, sonunda bulduk işte seni!" diye mırıldandı. Kara gözleri sevinçten parlıyordu. Gregor'un yatağına çöktü, ağırlığı altında yatak bel verdi.

"Nerdeyiz?" diye sordu Gregor, hafifçe. Kazakların bildik yüzlerine bakmak için güçlükle gözlerini kaldırdı.

"Yekaterinodar'ı ele geçirdik, hâlâ geri çekiliyoruz! İç hadi, Gregor Pantaleyeviç, eski dost. Kalk ayağa. Allah aşkına, seni orda öyle yatakta görmeye dayanamıyorum!" Riyabçikof, Gregor'un ayaklarına kapandı. Bogatiryof sesini çıkarmadan gülümsüyordu. Hepsinden daha ayık olduğu belliydi. Riyabçikof'u kemerinden kavradığı gibi hafifçe havaya kaldırdı, sonra dikkatle yere bıraktı.

"Şişeyi al elinden, dökecek hepsini!" Yermakof telaşlandı. Ağzı kulaklarına varırcasına, sarhoşça sırıtıp Gregor'a döndü. "Biliyor musun niçin içiyoruz? Hepimizin çok canı sıkılıyordu, derken bedava içki fırsatı çıktı. Kızılların eline düşmesin diye bir şarap deposunu yağma ettik. Ne şaraplar vardı, bilsen! İnanmazsın... Bir sarnıca ateş edip delik açtık, çeşmeden su akar gibi içki aktı. Kurşunlarla delik deşik ettik sarnıcı. Her deliğin başında bir adam durdu, kasketti, kovaydı, mataraydı, artık ne geçerse elimize, tuttuk altına. Kimi de lıkır lıkır avuçlarından içti. Depoyu koruyan iki gönüllü vardı. Herifleri tepeledik, içkiye el koyduk. Ondan sonra âlem başladı! Bir ara baktım, Kazağın biri kazanın tepesine tırmandı, taa tepeden at kovasıyla içki çekecek, niyeti o. İçeri düştü boğuldu herif! Yer betondu. İçki doldu da doldu, dizlerimize kadar çıktı. Kazaklar koşturdular durdular. Eğilip eğilip ağızlarıyla içiyorlardı, dereden geçen atlar gibi. Hemen oraya yığılanlar mı istersin... Korkunçtu, korkunç! Ama bi de gülünç! Patladık gülmekten. Kim bilir kaç kişi gidecek şimdi içkiden. Orda da gösterdik ne olduğumuzu. Beş kova dolusu içki alan bir fıçıyı yuvarladık çıkardık dışarı, yetti bize. İç canın çektiği kadar, canımın içi! Bizim iyi

Don hapı yuttu nasıl olsa! Platon az kalsın boğuluyordu. Yere yıktılar, ezip geçtiler. Bir iki ağız dolusu içki yuttu, az daha kendinden geçecekti, son anda çektim kurtardım."

Ağızları hep içki, soğan, tütün kokuyordu. Gregor'un midesi bulandı, başı döndü. Dayanamadı. Hafifçe bezgin, gülümseyerek, gözlerini yumdu.

Yekaterinodar'da Bogatiryof'un dostu bir hekimin evinde bir hafta yattı, yavaş yavaş iyileşmeye başladı. Sonra, Prokor'un deyimiyle, "onarıma girdi." Abinskaya köyünde, geri çekilme başladığından beri ilk kez ata bindi.

Novorossisk tahliye ediliyordu. Rus para babaları, toprak ağaları, general aileleri, nüfuzlu siyasiler vapurlarla Türkiye'ye taşınmaktaydılar. Bütün rıhtımlarda gece gündüz vapurlar yükleniyordu. Subay okulu öğrencileri limanda hammallık yapıyor, ambarlara ordu malzemesi ile nüfuzlu kişilerin bavullarını yüklüyorlardı.

Gönüllü Ordu kuvvetleri yolda Don ve Kuban Kazaklarına yetişip geçmişler, limana hepsinden önce varmışlardı. Orda hiç durmadan nakliye gemilerine doluştular. Gönüllü Ordunun kurmay subayları, akıllı tedbirli adamlar, körfezde demirli duran "The Emperor of India" adındaki İngiliz dretnotuna kapağı attılar. Tonelnaya yakınlarında çarpışmalar hâlâ sürüyordu. Şehrin sokaklarını on binlerce göçmen doldurmuştu. Bu arada askeri birlik sevkiyatı da devam ediyordu. Rıhtımlara dolan kalabalığı anlatmak ne mümkün! Novorossisk'i çevreleyen tepelerin kireçli yamaçlarında binlerce başı boş at dolaşıyordu. Limanı çevreleyen sokaklarda terk edilmiş Kazak eyerleri, Kazak teçhizatı, savaş malzemesi yığılmıştı. Şehri bir baştan ötekine şimşek hızıyla kesip geçen söylentilere bakılırsa, yalnız Gönüllü Ordu birlikleri gemilere bindirilecek, Don ve Kuban Kazakları cebrî yürüyüşle Gürcistan'a gideceklerdi.

25 Mart 1920 günü sabahı Gregor'la Platon Riyabçikof İkinci Don Kolordusu birliklerinin gemiye bindirilip bindirilmeyeceğini

öğrenmek için rıhtıma indiler. Bir akşam önce Kazaklar arasında bir söylenti yayılmıştı: General Denikin bir emir çıkarmış, teçhizat ve atlarını ellerinde bulunduran bütün Don Kazakları gemilerle Kırım'a aktarılacakmış.

Rıhtıma Salsk Bölgesi Kalmukları dolmuştu. Adam almıyordu orası, öyle kalabalıktı. Kalmuklar atlarını, develerini taa Manik'ten, Sal'dan sürüp getirmişler, hatta tahta kulübelerini bile yüklenip gelmişlerdi. Genizlerini dolduran koyun yağı kokusuna bakmadan Gregor'la Riyabçikof kalabalığı ite kaka, rıhtıma yanaşmış büyük bir nakliye gemisinin iskelesine sokuldular. İskeleleri Markof Tümeninden takviye alan subay birlikleri koruyordu. Yakında bir yerde Don Kazak topçuları sıra olmuş, gemiye binme emrini bekliyorlardı. Geminin kıçına üzerleri katranlı hâki bez örtülü toplar yerleştirilmişti. Gregor önündekileri dirsekleye dirsekleye ilerledi, kara bıyıklı, şık bir çavuşa sordu:

"Ne bataryası bu, dostum?"

Çavuş Gregor'a yandan bakıp isteksizce cevap verdi:

"36'ncı Batarya."

"Kumandan Kargin mi?"

"Evet."

"Bindirme işine kim bakıyor?"

"Orda, parmaklığın orda. Albay mıdır nedir!"

Riyabçikof Gregor'un kolundan çekip yüzünü ekşiterek söylendi: "Hadi çekip gidelim burdan, canları cehenneme! Bu heriflerden iş çıkmaz. Savaşırken bize ihtiyaçları vardı, şimdi yüzümüze bile bakmazlar..."

Çavuş gülümsedi. Orda sırada duran topçulara göz kırptı, "Hadi talihiniz varmış, çocuklar!" dedi. "Subayları da almıyorlar işte içeri."

Bindirme işine bakan albay çevik bir hareketle iskeleden aşağı atladı. Ardından gelen, pahalı kürk paltosunun önü açık, kafası dazlak bir memur fok derisinden kasketini göğsüne bastırarak

ona bir şeyler söyledi. Titreyen yüzünde, miyop gözlerinde öyle yalvaran bir ifade vardı ki, albay başka yere baktı. Kaba bir sesle haykırdı sonra: "Size bir kere söyledim! Başıma musallat olmayın, yoksa indiririm aşağı. Aklınızı kaçırmışsınız siz. Nereye koyalım o süprüntüyü? Kör müsünüz, nesiniz! Görmüyor musunuz, buranın halini? Hadi, hadi, gidin yolunuza Allahaşkına! İsterseniz gidin General Denikin'e şikâyet edin, kime giderseniz gidin, size yapamam dedim... Yapamaaam! Rusça da mı anlamıyorsunuz, canım?"

Başbelası memurdan kurtulmak için dönen albay Gregor'un yanından geçecekti. Gregor yolunu kesti. Elini kasketine götürüp telaşla sordu: "Subaylar gemiye alınacaklar mı eninde sonunda?"

"Bu gemide hiç yer yok."

"Başka gemi var mı ki?"

"Tahliye noktasından öğrenirsiniz?"

"Oraya gittik, kimse bir şey bilmiyor."

"N'apalım! Ben de bilmiyorum. Yol açın da geçeyim."

"Ama Otuz Altıncı Bataryayı bindiriyorsunuz? Bize niye yer yok?"

"Bırak geçeyim dedim! Ben danışma bürosu değilim!" Albay hafifçe Gregor'u yana itmeye kalktı. Oysa Gregor bacaklarını iki yana açmış, sımsıkı durmuştu. Gözlerinde maviye çalar kıvılcımlar çakıyordu.

"Artık bize ihtiyacınız kalmadı, değil mi? Ama daha önce vardı! Çek elini, yerimden kımıldatamazsın beni!"

Albay, Gregor'un gözlerinin taa içine baktı, sonra çevresine bakındı. İskele ağzında silahlarını çatmış duran Markof muhafızları taşan kalabalığı anca tutabiliyorlardı. Gregor'un ardına bakıp bezgin bir sesle sordu:

"Hangi alaydansınız siz?"

"Ben On Dokuzuncu Don Alayındanım. Öbürleri çeşitli alaylardan."

“Hepiniz kaç kişisiniz?”

“On.”

“Alamam. Yer yok.”

Riyabçikof, sesini yükseltmeden konuşan Gregor’un burun deliklerinin açılıp kapandığını gördü. “Ne oyunu oynuyorsun burda, köpek? Ulan, kuytu biti! Geçir bizi, yoksa...”

“Grişa şimdi tepeleyecek herifi,” diye düşündü Riyabçikof, memnunlukla. Ama iki Markof nöbetçisinin kalabalığı dipçikleriyle iteleyip albayın yardımına koştuklarını görünce Gregor’u kolundan çekip, “Bırak şimdi dalaşmayı, Gregor,” dedi, “Gel gidelim.”

Albay, “Sen bir ahmaksın! Bu hareketinin hesabını vereceksin!” diye bağırıyordu. Yüzü bembeyaz kesilmişti. Markof nöbetçilerine dönüp Gregor’u gösterdi:

“Beyler, şu saralıyı yatıştırın! Burda asayişi korumalısınız. Kumandanla görülecek acele işimiz var, ikide birde işimi bırakıp bir sürü saçmalıkla uğraşıyorum...” Gregor’un yanından hışımla geçti gitti.

O gittikten sonra uzun boylu, tertemiz kırpılmış bıyıklı bir Markof nöbetçisi, koyu mavi üniformasında teğmen apoletleri vardı, Gregor’un yanına gelip sordu:

“Ne istiyorsun? Niçin disiplini bozuyorsun?”

“Vapurda bir yer... Bütün istediğim o.”

“Alayın nerde.”

“Bilmiyorum nerde.”

“Kâğıtlarını göster!”

İkincisi, tombul yüzlü, burundan sıkmalı gözlüklü bir delikanlı, kalın, titrek bir sesle, “İyisi mi nöbet odasına götürelim bunu,” dedi. “Boşuna vakit harcama, Viyotski.”

Teğmen, Gregor’un kâğıdını dikkatle okuduktan sonra geri verdi.

"Alayınızı bulmalısınız. Size burdan çekip gitmenizi, gemiye binme işine müdahale etmemenizi tavsiye ederim. Disiplini bozan, ya da tahliyeye müdahale edeni, kim olursa olsun, rütbesi ne olursa olsun, tutuklamak için emir aldık." Teğmen dudaklarını büzdü, yan gözle Riyabçikof'a bakıp Gregor'un kulağına eğildi. "İsterseniz Otuz Altıncı Bataryanın kumandanıyla bir konuşun," diye fısıldadı. "Kuyruğa girin, onların arasında durun, gemiye binersiniz."

Teğmenin sözlerini duyan Riyabçikof keyifle, "Sen Kargin'e git, ben gideyim bizim çocukları getireyim," dedi. "Senin çantandan başka ne getireyim?"

"Beraber gideriz," dedi Gregor, umursamazcasına.

Yolda Sempanovski köyünden bir tanıdık Kazakla karşılaştılar. Koca bir araba dolusu ekmek almış rıhtıma götürüyordu. Arabanın üstü katranlı bezle örtülüydü. Riyabçikof adama seslendi:

"Merhaba, Fiyodor! Nereye böyle?"

"Aa, Platon! Gregor Pantaleyeviç de burdaymış! Selam! Benim alayın ekmeğini götürüyorum. Epey güçlük çektik pişirtmek için ya, bu da olmasaydı bütün yol boyunca lapadan başka yiyeceğimiz yoktu."

Gregor arabaya yanaşıp sordu:

"Senin ekmekler hepsi tartılı mı, yoksa sayıyla mı?"

"Kim sayar bunları be? Niçin, ekmek mi istiyorsun?"

"Evet."

"Al öyleyse birkaç tane."

"Kaç tane alabilirim?"

"Taşıyabildiğin kadar al. Nasıl olsa çok var."

Gregor'un yığınla ekmek aldığını gören Riyabçikof şaşırdı. Merakını yenemedi, sordu: "Ne diye bu kadar çok alıyorsun, anlamadım?"

"Lazım bana," dedi Gregor, kısaca.

Sürücüden iki çuval isteyip somunları içine doldurdu, adama teşekkür etti, iyi günler diledi. Sonra Riyabçikof'a döndü. "Al şunun birini, taşıyalım," diye buyurdu.

"Kışı burda mı geçirmek niyetindesin yoksa?" diye sordu Riyabçikof alayla, çuvalı omzuna atarken.

"Kendime almadım."

"Kime aldın o halde?"

"Atıma aldım."

Riyabçikof çuvalı omzundan kaydırıp usulca yere koydu, şaşkın şaşkın sordu:

"Şaka mı bu, nedir?"

"Ciddi söylüyorum."

"Demek sen... Ne kuruyorsun yine, Pantaleyeviç? Burda kalmayı mı düşünüyorsun yoksa?"

"Öyle! Hadi sırtlan çuvalı, gidiyoruz. Atıma yem gerek. Şimdiden yemliği kemiriyor. At her zaman insana yardımcıdır. Yayan hiçbir iş göremezsin."

Kaldıkları eve giderlerken yolda Riyabçikof hiç konuşmadı. Yalnız arada bir homurdana homurdana çuvalı bir omuzundan alıp ötekine aktarıyordu. Kapıya vardıkları zaman, "Çocuklara söyleyecek misin?" diye sordu. Sonra cevap beklemeden kendisi gücenik bir sesle ekledi: "İyi fikir kodun aklına valla! İyi ya biz n'olacağız?"

"Ona sen karar ver," dedi Gregor, yapmacık bir umursamazlıkla. "Madem bizi almıyorlar, bize yer yokmuş, almasınlar, n'apalım! Ne bok yemeye gidip eteklerine yapışacakmışız? Biz de geride kalırız. Talihimizi burda deneriz. Yürüsene! Ne takıldın durdun kapıda?"

"Öyle şeyler söylüyorsun ki, kim olsa takılır kalır. Vay anasını! Ulan Grişa, fena bozdun beni be! Bi bu eksikti. Ben de orda düşünüyordum: 'Bu da neden istedi şimdi o ekmekleri?' diyordum. Şimdi bizimkiler öğrensinler, görürsün sen curcunayı!"

Gregor, "Peki, senden ne haber? Sen kalmıyor musun?" diye sordu.

"Ne?" Riyabçikof telaşlandı.

"Düşün bir kere daha."

"Ne var düşünecek? Fırsatını bulmuşken ben gidiyorum. Kargin Bataryasına takılıp gidiyorum."

"Pişman olacaksın ama sonra."

"Öyle mi dersin? Ben canımdan bezmedim daha, kardeş. Yağma mı var bırakayım Kızıllar gelsin palalarıyla kellemi uçursunlar?"

"Son bir kere daha düşün bu işi, Platon. Biliyorsun, şu sıralar..."

"Biliyorum, tabii. Onun için de hemen gidiyorum işte!"

"Pekâlâ, istediğini yap. Benden günah gitti," dedi Gregor, sinirli bir sesle. Önden basamakları tırmanmaya başladı.

Yermakof, Prokor, Bogatiryof, dışardaydılar. Ev sahibi, yaşlıca, kambur bir Ermeni kadını, Kazakların birazdan döneriz deyip gittiklerini söyledi. Gregor bir somunu büyük büyük parçalara ayırdı, ahırda duran atların yanına gitti. Ekmeği iki kısma ayırıp yarısını kendi atına, yarısını Prokor'un atına verdi. Tam su getirmek için yerden kovayı almıştı, ahırın kapısında Riyabçikof göründü. Kıvırdığı kaputunda büyük parçalara ayrılmış bir ekmek taşıyordu o da. Sahibinin kokusunu alan hayvan kısaca burun çaldı. Riyabçikof sessiz sessiz gülümseyen Gregor'un yanından geçti, ekmek parçalarını yemliğe boca ederken başını kaldırmadan konuştu:

"Ne sırıtıyorsun? Bu şartlar altında benim de atıma yem vermem gerekmez mi? Sanki kaçmak hoşuma gidermiş gibi! Kendi ellerimle yakamdan tutup kendimi çeke çeke götürmem gerek o batasıca gemiye. Gitsem anca öyle giderim. Korku beni sürüklüyor... Bu dünyada ola ola bir canım var, öyle değil mi? Tanrı esirgeye de kafam yerinde kala. Aya Mikail yortusuna kadar bir ikincisi nasıl olsa büyümez."

Prokor'la diğerleri ikindi vaktine kadar dönmediler. Geldiklerinde Yermakof'un elinde kocaman bir içki şişesi vardı. Prokor da, asker çantasında, koyu renkte sarı bir sıvıyla dolu mühürlü şişeler getirmişti.

"İyi iş gördük bugün, bütün geceye yeter," dedi Yermakof, şişeyi gösterip övündü. Sonra açıkladı: "Bir askeri hekime rastladık, adam bizden yardım istedi. Depodan rıhtıma taşınacak tıbbi malzeme varmış. Dok işçileri çalışmayız demişler, öğrenciler taşıyordu eşyayı. Biz de katıldık onlara. Hekim yardımımıza karşılık bize içki verdi. Prokor da, fazladan, bu şişeleri yürüttü işte. Tanrı çarpsın, yalanım varsa!"

"Ne var peki bunların içinde?" diye Riyabçikof merakla sordu.

"Alkolden daha saf, kardeş!" Prokor şişeleri sallayıp ışığa tuttu. Koyu renkli şişenin içinde yoğun bir sıvı çalkalandı, Prokor kurumlanarak ekledi: "Az bulunur bir yabancı şarap bu. Yalnız hastalara veriyorlar. Orda o öğrenci olacak piç kurularından biri, İngilizce biliyormuş, söyledi bana. Vapura bindik mi dikeriz artık, Sevdiğim Aziz Vatanım'ı tutturduk mu taa Kırım'a kadar çekeriz kafayı. Şişeleri de denize atarız."

"Hadi acele et de bin gemiye! Seni bekliyorlar demir almak için. 'Nerde o Prokor Zikof, kahramanlar kahramanı?' diyorlar. 'Onsuz imkânı yok gitmeyiz!' dedi Riyabçikof, alayla. Sarı tütün lekeli parmağıyla Gregor'u gösterip ekledi: "Fikrini değiştirdi, gitmiyor. Ben de gitmiyorum."

"Ne diyorsun?" Prokor inledi. Şaşkınlığından az kalsın şişelerden birini elinden düşürüyordu.

"Ne demek bu? Şimdi de ne kodunuz aklınıza?" Yermakof kaşlarını çatıp Gregor'a dik dik bakarak sordu.

"Gitmemeye karar verdik."

"Niye?"

"Çünkü bize yer yok."

"Bugün yoksa yarın olur," dedi Bogatiryof, güvenle.

"Siz rıhtıma indiniz mi?"

"N'olmuş?"

"Orda olanlardan haberiniz var mı?"

"Var, n'olacak?"

"N'olacak, n'olacak! Madem gördünüz, anlatmaya ne gerek var? İlkin yalnız benimle Riyabçikof'u alacaklardı, derken Gönüllülerden biri Kargin Bataryasıyla sıraya girmemizi söyledi. Yoksa olamazmış."

"Daha binmediler, değil mi?.. Yani, batarya demek istiyorum," diye Bogatiryof alelacele sordu. Batarya erlerinin orda sırada beklediklerini duyunca hemen gitmeye hazırlandı. Çamaşırları ve yedek şalvarıyla bir subay ceketini çantasına koydu, araya biraz ekmek tıkıştırdı, herkesle helâleşti.

"Kal bizimle, Piyotr," dedi Yermakof ona. "Takımdan ayrılacaksın da n'olacak?"

Bogatiryof cevap vermeden elini uzattı. Sonra kapıda bir kere daha eğildi, "Hoşça kalın!" dedi. "Tanrı kısmet ederse yine görüşürüz." Sonra koşa koşa gitti.

O gittikten sonra odanın içinde uzun, tatsız bir sessizlik oldu. Yermakof ev sahibini görmek için mutfağa gitti, dört bardakla döndü. Hiç konuşmadan bardaklara içki doldurdu, masanın üstüne içi soğuk su dolu kocaman bir çaydanlık koydu, biraz domuz pastırması kesti, yine konuşmadan masaya oturdu. Dirsekleri masanın kenarında, birkaç dakika öyle ayaklarına baktı. Çaydanlıktan biraz su içip kısık bir sesle, "Bu Kuban'da da su niçin hep gaz kokar, bilmem ki!" dedi.

Kimse cevap vermedi. Riyabçikof bir paçavrayla palasının buğulanan çeliğini siliyordu. Gregor çantasını karıştırıyordu. Prokor dalgın gözlerle pencereden tepelerin çıplak yamaçlarına, orda sürüyle dolaşan atlara bakıyordu.

"Hadi oturun sofraya da, içelim!" dedi Yermakof. Öbürlerini beklemeden yarım bardak içkiyi boğazından aşağı boşaltıverdi.

Ardından biraz su içti, ağzına bir parça domuz pastırması attı, Gregor'a daha neşeli gözlerle bakıp, "Kızıl yoldaşlar kıymamızı çekmeseler bari!" dedi.

"Hepimizi öldürmezler. Burda binden fazla adam kalacak," dedi Gregor.

Yermakof güldü. "Hepimizden bahseden kim? Ben kendi başımın derdindeyim."

Epey içtiler, konuşma daha bir neşelendi. Az sonra Bogatiryof çıkageldi. Kaşları çatılmış, somurtuyordu. Yüzü soğuktan morarmıştı. Bir denk dolusu yeni İngiliz kaputunu yere fırlattı attı, hiçbir şey söylemeden kaputunu çıkarmaya koyuldu.

"Hoş geldiniz!" dedi Prokor, alayla, yerlere kadar eğilip.

Bogatiryof ona kızgın bir bakış fırlatarak içini çekti. "Bir daha bu Denikin piçleri ya da başkaları gelip önümde diz çöküp yalvarsalar zor giderim ben! Sıraya girdim, bekledim, dondum orda, boşuna. Tam önüme gelince kestiler. Önümde iki kişi daha vardı. Birini aldılar, öbürünü bıraktılar. Bataryanın yarı mevcudu geride kaldı. Bu ne biçim iş yahu?"

"Bizim gibilere yaptıkları bu işte!" Yermakof bir kahkaha attı. İçkiyi şişeden saça döke Bogatiryof'a bir bardak doldurdu. "Hadi iç bakalım, şu zavallı halimize iç! Oturup bekleyecek değilsin ya gelsinler seni gemiye davet etsinler diye! Pencereden bak bakalım, şu gelen General Vrangel olmasın?"

Bogatiryof cevap vermedi, dikti içkisini. Şaka kaldıracak halde değildi. Ama Yermakof'la Riyabçikof, ikisi de yarı sarhoş, yaşlı Ermeni kadınına içki sunup patlayasıya içirdiler, sonra da gidip bir yerden bir akordeoncu bulmaktan söz etmeye başladılar.

"En iyisi siz istasyona gidin," diye Bogatiryof akıl verdi onlara. "Yük vagonlarını açıyorlar. Koca bir tren dolusu sahipsiz üniforma var. Kapanın elinde kalıyor."

Yermakof, "N'apacağız biz üniformayı?" diye haykırdı. "Senin getirdiğin kaputlar yeter bize. Nasıl olsa bütün fazlalıkları sıyırıp alacaklar üzerimizden. Piyotr, ulan köpek, biz Kızıllara katılmaya karar

verdik, anladın mı şimdi? Kazak değil miyiz biz? Kızıllar hayatımıza dokunmasınlar, gider onlara da hizmet ederiz. Don Kazaklarıyız, su katılmamış Kazağız! Bizim işimiz savaşmak. Ben palamı nasıl çalarım, biliyor musun sen? Lahana sapı keser gibi. Kalk ayağa da sende deneyim istersen. Ne? Bitkin misin? Biz bakmayız kimi kestiğimize. Kesilecek adam olsun da... Öyle değil mi, Melekof?"

"Sus artık!" dedi Gregor, bezginlikle.

Kanlanmış gözleri kayan Yermakof sandığın üstünde duran palasına ulaşmaya uğraşırken Bogatiryof dostça iteledi onu.

"Fazla öfkelenme, cengâver bozuntusu, yoksa haddini bildiririm, sinersin! İçki başına vurmasın, dikkat et. Subay olduğunu unutma!"

"Rütbemden de, apoletlerden de vazgeçtim ben. Şu anda ha bir domuza yular takmışsın, ha bana apolet... Aklıma getirme, fena oluyorum. Şu senin apoletlerini kesiveriyim mi, ha? Piyotr, canım benim, dur biraz, şimdi çıkarıveririm onları sana."

"Daha vakit var, daha vakit var hele," diye güldü Bogatiryof, zapta rapta gelmez arkadaşını iteleyerek.

Gün ağarana dek içtiler. Gece başka Kazaklar da geldi. Birinin akordeonu vardı. Yermakof yorgunluktan yere serilinceye kadar kazaska oynadı. Düşünce bir kenara çektiler, o da hemen oracıkta, çıplak döşemenin üstünde uyuyakaldı: Bacakları iki yana açık, başı bir tuhaf geriye savrulu... Neşesiz âlem sabaha kadar sürdü. Son gelen Kazaklardan biri, yaşlıca birisi, sarhoş sarhoş hıçkırarak, "Ben Kumşatskaya'danım," dedi. "Bizde bi öküzler vardı, öyle büyük, boynuzlarına erişemezdin. Atlarım aslanlar gibiydi. Ama şimdi elimizde ne kaldı çiftlikten? Uyuz bir kancıktan başka hiçbir şey kalmadı. O da yakında geberir, acından." Eski püskü Çerkes paltolu bir Kuban Kazağı akordeoncuya bir Norskaya havası çalmasını söyledi, sonra kollarını çalımla ordan oraya savurup oynamaya başladı. Odanın içinde öyle bir hızla hoplayıp zıplıyordu ki, çizikler içindeki kirli döşemeye tabanları hiç değmiyor sandı Gregor.

Gece yarısı Kazaklardan biri gitti bir yerden iki uzun, boğazı dar testi getirdi. Testilerin karınlarına yapışık, yarısı çürümüş, rengi uçmuş kâğıtlar vardı. Tıpalarından vişne kırmızısı balmumuyla iliştirilmiş kocaman kocaman mühürler sarkıyordu. Muazzam testilerdi. Her biri en az bir kova içki alır, öyle büyük. Prokor birini eline aldı, dudaklarını eze büze kâğıtta yazılı yabancı kelimeleri okumaya çalıştı. Bu arada kendine gelen Yermakof testiyi onun elinden alarak yere koydu, palasını sıyırdı, Prokor'un ağzını açmasına vakit kalmadan palayı yandan savurduğu gibi kesiverdi testinin başını. "Getirin bardaklarınızı!" diye haykırdı sonra.

Kopkoyu ağır kokulu şarap birkaç dakika içinde bitti. Riyabçikof damağını şaklata şaklata, kendinden geçmişcesine mırıldanıyordu: "Bu şarap değil, kutsal şarap bu! Tam âyinlik! Bunu ölüm döşeğinde içeceksin. Sonra öyle herkese de nasip olmaz. Hiç iskambil oynamamış, tütün koklamamış, kadına eli değmemiş olanlar içer yalnız bunu... Yani, sizin anlayacağınız, piskopos içkisi bu!"

O sırada Prokor da çantasındaki kuvvet şuruplarını hatırladı. "Bekle, Platon!" diye haykırdı. "O kadar övünme bakalım. Bende ondan iyisi var. Benim depodan aldığımın yanında seninki çamur kalır be! Bak işte, şarap diye buna derler! Günlükle bal karışımı. Daha da iyi. Bu öyle senin bildiğin piskopos şaraplarından değil, kardeş, bu Çar şarabı, bu! Eskiden Çarlar içerdi bunu, ama şimdi bizim elimize düştü..." diye böbürlenerek açtı şişelerden birini.

Riyabçikof'a ne zaman ne versen içerdi, yeter ki içki olsun. Bir dikişte yarım bardak şurubu yuvarlayınca birden yüzü sapsarı kesildi, gözleri yuvalarından uğradı.

"Bu şarap değil, fenol be!" diye uludu, boğuk boğuk. O kızgınlıkla, bardağın içinde kalanı Prokor'un gömleğine saçarak deliler gibi koştu, aralığa çıktı.

"Yalan söylüyor, yılan! İngiliz şarabı. En iyisinden hem de. Siz bakmayın ona, kardeşler!" diye haykırdı Prokor, gürültü patır-

tının üzerinden sesini duyurmaya çalışarak. Hemen bir bardak dolusu şurubu devirdi, devirmesiyle Riyabçikof'dan beter sararması bir oldu.

"Ee, nasıl?" Yermakof burun delikleri açılıp kapanarak, Prokor'un şiş gözlerine bakarak sordu. "Çar şarabı, ha? Kuvvetli mi? Tatlı mı? Konuşsana, herif! Şimdi şişeyi patlatırım kafana, ha!"

Hiç sesini çıkarmadan acıya katlanan Prokor başını salladı, hıçkırdı, ayağa kalkarak Riyabçikof'un peşinden dışarı fırladı. Kahkahadan katılan Yermakof, aramızda kalsın der gibilerden Gregor'a bir göz kırptı, avluya çıktı. Bir iki dakika sonra geri geldiğinde attığı çılgınca kahkahalar odanın içinde bütün diğer sesleri bastırdı.

"Yine n'oldu" diye, canı sıkkın sordu Gregor. "Ne kişniyorsun öyle, şapşal?"

"Hay Allah, git de gör şunları, nasıl çıkarıyorlar! Biliyor musun neydi içtikleri?"

"Neydi?"

"Bir İngiliz bit ilacı!"

"Yalan söyleme!"

"Valla öyle! Ben de depodayken şarap sandımdı ama sonradan hekime sordum, 'Nedir bu nesne, hekim bey,' dedim. 'İlaç,' dedi. 'Her derde deva bir şey olmasın,' dedim. 'İçki mi yoksa?' 'Aman, sakın ha!' dedi. 'Müttefiklerin,' dedi, 'bize yolladığı bir bit ilacı, dışardan kullanılır, içilmez,' dediydi."

"O halde niçin söylemedin onlara, ahmak?" Gregor kızmıştı.

"Bırak teslim bayrağını çekmeden içleri temizlensin azıcık. Ölecek değiller ya!" Yermakof gözlerinin yaşını silip biraz da sinsi sinsi ekledi: "Hem bundan sonra daha ağır içerler. Heriflerle yarışamıyordum, birader! Böylelerine arada sırada böyle bir ders gerek. Neyse, çekelim mi yine, yoksa biraz bekleyelim mi? Hadi, sonumuza içelim!"

Gün doğmadan hemen önce Gregor dışarı, basamaklara çıktı. Titrek parmaklarıyla kendine bir sigara sardı, yaktı, sırtını nemli duvara dayayıp sisin, dumanın ortasında durdu öyle.

İçerisi bir âlemdi. Sarhoş haykırışları, akordeonun gözü yaşlı çınlayışı, delice ıslıklar... Kızışan oyuncuların topukları hiç durmamacasına döşemeyi dövüyordu. Körfezden bir vapurun basık, boğuk düdük sesi duyuldu. Rıhtımlarda insan sesleri birbirine karışmış, sürekli bir uğultuya dönmüştü. Arada sırada sert emirler işitiliyordu. Atlar kişniyor, lokomotifler düdük çalıyordu. Demiryolu üzerinde bir yerde savaş vardı. Basık top sesleri. Arada, belli belirsiz duyulan, mitralyöz takırtısı. Dağlarda bir geçitin üzerinde bir aydınlatma fişeği dört bir yöne ışık saça saça taa göğe yükseldi. Bir iki saniye dağların kambur dorukları o yeşilsi, yarı saydam ışıkla parıldadı, sonra ilkbahar gecesinin nemli karanlığı tepelerin üstünü yeniden örttü. Sürekli mitralyöz takırtısına karışan top sesleri daha bir hızla duyulur oldu.

XXIX

Denizden tuzlu, ağır bir rüzgâr esiyor, kıyıya bilinmedik garip kokular getiriyordu. Ne ki, Don Kazaklarına sorsan, yalnız kokular değil, her şey bir garipti, yabancıydı o kasvetli, esintili kıyı şehrinde. Rıhtımda yoğun bir kalabalık olmuş, gemilere bindirilmeyi bekliyorlardı. Kıyıya yeşil köpüklü dalgalar vurup kabarıyor, bulutların arasından toprağa soğuk yüzlü bir güneş vuruyordu. Dış limanda demirli duran İngiliz ve Fransız muhriplerinin bacalarından habire duman çıkıyordu. Bir dretnotun külrengi, ürkünç gövdesi üzerine kara bir duman örtüsü düşmüştü. Rıhtımlarda uğursuz bir sessizlik. En sona kalan nakliye gemisinin az önce bağlı durduğu yerde, suyun yüzünde, subay eyerleri, bavullar, elbiseler, gocuklar, kırmızı kadife kaplamalı koltuklar, alelacele iskeleden fırlatılmış daha bir dolu eşya...

Sabah erkenden Gregor atına binip rıhtıma indi. Prokor'a hayvana bakmasını söyleyip, kalabalığın içinde uzun bir zaman

dolaştı. Tanıdık kimse var mı diye bakıyor, bir yandan da bölük pörçük, endişeli konuşmalara kulak veriyordu. Son gemiye alınmayan yaşlı bir emekli albayın iskelede kendini vurup öldürdüğünü gördü.

Ufak tefek, telaşlı bir adamdı, albay. Yanaklarında kır sakalı uzamış. Birkaç dakika önce, altları torbalı gözlerinde yaşlarla muhafız subayının kılıç kemerinden kavramış, tütünden sararmış bıyıklarını, titrek dudaklarını kirli bir mendille silerek, burnunu çeke çeke, acıklı bir yüzle kulağına bir şey fısıldamıştı. Ansızın kararını verdi... Bir dakika sonra eli çabuk bir Kazak, parlak brovningi ölünün sıcak elinden çekmiş almış, açık külrengi subay kaputu içinde cesedi ayağıyla itip ötede duran bir yığın kutunun dibine yuvarlamıştı. Ondan sonra iskelenin çevresini saran kalabalık daha da azan bir öfkeyle kaynamaya başladı. Sıralarda kavgalar kızıştı, göçmenlerin kısık sesleri perde perde yükselerek önü alınmaz bir infial kükreyişine dönüştü.

Son vapur da rıhtımdan ayrılırken kadınların hıçkırıkları, isterik beddualar, lanetler göğe varıyordu. Vapurun düdüğü kısa kısa öttü. Daha uğultusu sona ermeden, başında tilki postundan külâhıyla bir genç Kalmuk suya atlayıp vapurun ardından yüzmeye başladı.

"Sabredemedi," dedi Kazaklardan biri, içini çekerek.

"Bu herif geride kalmayı göze alamadı, anlaşılan," dedi Gregor'un yanında duran bir Kazak. "Kızıllara fazla mı eziyet etti, nedir?.."

Gregor dişlerini sıkıp, yüzen Kalmuğun ardından baktı. Adamın havayı yaran kulaçları gitgide yavaşladı, omuzları suya gömüldü, gömüldü, gömüldü. Suda ağırlaşan kaputu dibe çekiyordu onu. Bir dalga geldi, pejmürde tilki postu külâhını başından aldı götürdü.

"Kahrolasıca kâfir, boğulacak!" dedi, uzun Kafkas paltolu bir ihtiyar, acıyan bir sesle.

Gregor topukları üzerinde ani bir dönüşle atının olduğu yere

gitti. Orda Prokor, Riyabçikof ve Bogatiryof'la heyecanlı bir konuşmaya dalmıştı. Dörtnala yeni gelmişlerdi. Gregor'u görünce Riyabçikof eyerinde huzursuzca kımıldadı, sabırsızlık belirtisi bir hareketle topuklarını atın böğrüne daldırıp bağırdı:

"Hadi çabuk ol, Pantaleyeviç!" Gregor'un yanlarına gelmesini beklemeden tekrar seslendi: "Çok gecikmeden kaçalım, hadi! Yarım bölük kadar Kazak topladık. Gelendizik'e gitmeyi, ordan da Gürcistan'ı boylamayı düşünüyoruz. Sen n'apıyorsun?"

Elleri kaputunun derin ceplerinde, Gregor orda toplanmış aylak aylak duran Kazakları sessizce iteleyip yanaştı.

"Bizimle geliyor musun, gelmiyor musun?" diye Riyabçikof atını onun yanına sürüp ısrarla sordu.

"Hayır, gelmiyorum!"

"Bir Kazak kumandan bulduk, o da bizimle gelecek. Yolun her bir bucağını biliyor. Bizi gözleri bağlı Tiflis'e kadar götürürmüş, öyle diyor. Gel sen de, Grişa! Ordan Türklere gideriz. Ha? Ne dersin? Nasıl olsa bir yolunu bulup kurtulacağız bu beladan. İş sonuna vardı, sen hâlâ yarı ölü balık gibisin, yahu?"

"Ben gitmiyorum!" Gregor, Prokor'un elinden dizginleri aldı, ihtiyar bir adam gibi ağır ağır atına bindi. "Gitmiyorum. Faydasız. Zaten, geçti artık... Baksana!"

Riyabçikof çevresine bakındı ve birden öfkeyle, çaresizlikle palasının subay düğümünü koparttı attı. Dağlardan aşağı sıra sıra Kızıl Ordu erleri iniyordu. Bir çimento fabrikasının orda makineliler takırdamaya başlamıştı. Zırhlı trenlerden erlerin üzerine ateş açıldı. İlk mermi bir yel değirmeninin yanında patladı.

Gregor birden keyiflenip doğruldu.

"Sürün hadi evlerimize, çocuklar! Arkamdan gelin, uzak kalmayın!"

Riyabçikof, Gregor'un atının dizginlerinden kavrayıp telaşla haykırdı: "Gitme! Burda kalalım... Biliyorsun, hep beraber olunca ölüm o kadar kötü gelmez adama..."

"Haydi ordan, enayi! Yürü! Ölümden söz etmenin âlemi mi var şimdi? Ne saçmalıyorsun?" O hışımla bir şey daha söyleyecekti, tam o sırada denizden gelen korkunç bir gümbürtü sesini bastırdı. "The Emperor of India" körfezden çıkmış, on ikilik toplarıyla bir salvo göndermişti. Kıyıdan açılan vapurları koruyarak, şehrin varoşlarından içeri dolan Kızıl ve Yeşil Ordu erlerinin üzerine ateş yağdırıyordu. Sonra ateşini yukarıya, geçidin tepesine çevirdi. Orda Kızıl bataryalar mevzi almışlardı. İngiliz bombaları rıhtımda toplaşan Kazakların başları üzerinden gacırtılı, boğuk sesler çıkararak uçup gittiler.

Art ayakları üstüne çöken atını toplamak için dizginlere sımsıkı asılan Bogartiryof, gümbürtünün arasından, "Eh, İngiliz toplarının şakası yok! Ama boşuna mermi harcıyorlar. Ne işe yarar? Kuru gürültü!" diye bağırıyordu.

"Bırak ötsünler. Bizim için hepsi bir artık." Gregor gülümseyerek atını mahmuzladı, sokaktan aşağı sürdü gitti. Atlarını çılgınca dörtnala süren altı süvari tam o sırada yalın kılıç bir köşeyi döndüler, üzerlerine saldırdılar. En öndeki atlının göğsünde kan rengi bir şerit dalgalanıyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

İki gündür güneyden ılık bir rüzgâr esiyordu.

Tarlalarda son karlar da erimişti. Köpük köpük ilkbahar derelerinin gürleyişi kesilmiş, bozkırın selleri güçlerini yitirip yok olmuştu. Üçüncü günde rüzgâr kesildi, bozkırı ağır sisler kapladı. Geçen yılın kırotu kümelerinde nemli pırıltılar vardı. Tepecikler, yarlar ve köyler, çan kulelerinin, kavakların dorukları, hepsi, ışık geçirmez bir süt-akı pusa gömülmüştü. Don'un engin bozkırlarına bahar gelmişti.

O sisli sabah, iyileştiğinden beri ilk kez, Aksinya merdiven başına çıkarak orda uzun bir süre kaldı. Taze bahar havasının baş döndürücü tatlılığı onu sarhoş etmiş gibiydi. Mide bulantısıyla baş dönmesine aldırmadan bahçedeki kuyuya kadar yürüdü, kovasını yere bıraktı, kuyunun kenarına oturdu.

Hepten başka, taze mi taze, sihirli görünüyordu, dünya o sabah Aksinya'ya. Gözleri heyecandan parıldayarak çevresine bakındı. Parmakları, tıpkı bir çocuk gibi, entarisinin kıvrımlarıyla oynuyordu. Sislenmiş uzaklıklar, bahçede kar eriyiği sular içinde elma ağaçları, ıslak parmaklıklar, su birikintileri, hepsi, hepsi inanılmayacak kadar güzeldi. Her şey ağır ama zarif renklerle çiçek açmıştı, güneşten hâlelenmiş gibi.

Pusun arasından görünen bir parça gökyüzü soğuk maviliğiyle gözlerini kamaştırdı. Çürüyen samanın, ılınan, kıştan çözülen kara toprağın kokusu öyle bildik, öyle hoş bir kokuydu, Aksinya derin bir iç geçirdi. Gülümsedi. Sisli bozkırda bir tarlakuşunun sade türküsü işitiliyordu. Kuşu dinledi, dinledi, bilinçsiz bir hüzün uyandı içinde. Evinden barkından uzak, bir başına duyduğu o bir

parçacık tarlakuşu cıvıltısıydı, Aksinya'nın yüreğini öyle daha hızlı çarptıran, gözlerinden iki damlacık biçare gözyaşı akıtan.

Fazla düşünmeden, ona geri dönen hayata seviniyordu. Her şeyi görmeye, duymaya can atıyordu. Rutubetten kararmış frenküzümü fundasını okşamak, kadifemsi, soluk pembe çiçekler açmış elma ağacının dallarına yüzünü gömmek, yere devrilen çitin üzerinden atlayıp geçmek, çamurda yürümek, bütün yolları ardında bırakıp uzağa, ötede geniş bir çukurun ardında kış buğdayının masalsı bir yeşilliğe bürünüp parıldadığı, sisli uzaklıklara karıştığı yere gitmek istiyordu.

Birkaç gün, Gregor'un her an çıkageleceği umuduyla yaşadı. Sonra, kaldığı evin sahibini görmeye gelen komşulardan savaşın hâlâ sürüp gittiğini, birçok Kazağın Novorossisk'ten Kırım'a kaçtığını, geride kalanların da ya Kızıl Orduya katıldığını, ya da madenlerde çalışmaya gönderildiğini öğrendi.

Hafta sonunda köye dönmeye az çok karar vermiş gibiydi. Beraber gidecek birini bulmakta da güçlük çekmedi. Bir akşam, ufak tefek kambur bir ihtiyar geldi kulübeye. Kapıyı vurmadan girdi, eğilip selam verdi ama konuşmadı. Üzerine çuval gibi geçirdiği, dikiş yerlerinden sökülü çamurlu İngiliz kaputunun düğmelerini çözmeye başladı.

"Allah Allah! Madem başını sokacak bir yer arıyorsun, adamım, şöyle bir hayırlı akşamlar, demez mi insan?" diye evin sahibi, davetsiz konuğa hayretle bakıp sordu.

İhtiyar önce paltosunu çıkardı, eşikte sallayıp silkti, dikkatle bir kancaya astı, sonra kısa kırçıl sakalını sıvazlaya sıvazlaya, gülümseyerek konuştu:

"Kusuruma bakma sen de, azizim. Bu zamanda böyle yapmak gerekiyor, n'apalım, ben de zamanla öğrendim. İlkin esvaplarını çıkaracaksın, sonra geceyi geçirip geçiremeyeceğini soracaksın! Yoksa içeri bile almazlar seni. Bugünlerde millet pek kabalaştı. Kimsede konukseverlik kalmadı..."

"İyi ama, nereye koyalım seni? Görüyorsun, kalabalığız zaten," dedi ev sahibi, daha yumuşak bir sesle.

"Ben fazla yer kaplamam. Na şuracıkta kapının yanında kıvrılır yatarım."

"Kimsin sen, dede? Şûralardan mı kaçtın?" diye kadın merakla sordu.

"Tastamam! Şûralardan kaçtım. Koştum, koştum, koştum ki denize kadar. Ama şimdi artık sessiz sedasız dönüyorum. Koş koş, yoruldum..." Geveze ihtiyar kapının yanında topukları üzerine çömelerek cevap verdi.

"Yine de, kimsin? Nerelisin?" diye ev sahibi yeniden sorguya başladı.

İhtiyar, cebinden kocaman bir terzi makası çıkardı, bir süre elinde döndürdü durdu. Dudaklarında aynı donuk gülümsemeyle, "Benim pasaportum burda," dedi. "Novorossisk'ten buraya kadar getirdi beni. Ama köyüm burdan uzaktır. Viyeşenska nahiyesinin öte yanında. Denizde tuzlu suyun tadını tattım, şimdi geri dönüyorum."

"Ben de Viyeşenskalıyım, dede!" diye Aksinya sevinçle atıldı.

"Sahi mi?" dedi ihtiyar. "Bak sen şu işe! Demek burda da memleketten bir kadınla karşılaşmak varmış! Ama bu günlerde bunun da şaşılacak bir yanı kalmadı ya! Yahudilere döndük, dört bir yöne saçıldık. Kuban'da köpeğe sopa atsan gider bir Kazağa vururdu, öyleydi orası. Nereye gitsen Kazak dolu. Toprağın üstü gibi altı da öyle, hatta alttakiler daha çok. Hey dostlarım benim, bu geri çekilmede neler görmedim ben! Halkın çektiklerini gözünüzle görseniz inanmazsınız. İki gün önce bir istasyonda bekleme odasında oturuyordum, yanımda gözlüklü bir hanım vardı, üstünde dolaşan bitleri seyrediyordu. Öyle de çoktu ki, meretler! Alayıyla. Hanım parmaklarıyla toplayı toplayıveriyordu bitleri. Suratını öyle ekşitmişti ki, görecektiniz! Her birini ezip öldürdükçe biraz daha somurtuyordu. Pek tiksinmişti. Nerdeyse çıkaracak derdin. Ama koskoca adamlar görüyorsun, herif adam öldürüyor da, bırak somurtmayı, burnunu bile kıvırmıyor. Böyle bir hergeleye rastladıydım. Üç Kalmuğu temizledi, palasının kanlarını atının yele-

sine sildikten sonra bir sigara çıkardı, yaktı, atını sürdü yanıma geldi. 'Ne bakıyorsun öyle bel bel suratıma, dede?' dedi. 'Seni de ister misin kesivereyim?' Ben de dedim ki, 'Neler söylüyorsun be oğlum!' dedim. 'Eğer,' dedim 'sen benim başımı kesersen,' dedim, 'sonra ekmeği nasıl çiğnerim ben?' Güldü de sürdü gitti atını."

"Ne dersen de, bir kere alıştıktan sonra adam öldürmek bit kırmaktan kolaydır. Bu ihtilalde insan canı çok ucuzladı," dedi ev sahibi, sözünü önemseyerek.

"Doğru valla," dedi ihtiyar da. "İnsanlar davar değil ki, her şeye alışıyorlar. Ben de işte bu kadına sordum: 'Siz kimsiniz acaba? Yüzünüze bakılırsa, aşağı tabakadan birine benzemiyorsunuz,' dedim. Şöyle bir baktı bana. Yüzünden yaşlar akıyordu. 'Ben Tuğgeneral Greçiknin'in karısıyım,' dedi. 'Eh,' diye düşündüm, 'tuğunu, generalini bilmem ama, uyuz kedi gibi bit içinde yüzüyorsun işte, gördün mü?' dedim kendi kendime. 'Kusura bakmayın, hanımefendi,' dedim ona, 'ama bu sürüngen böcekleri böyle bir bir öldürürseniz Kutsal Bakire yortusuna kadar sürer bu iş, haberiniz olsun,' dedim. 'Üstelik bütün tırnaklarınız da kırılır,' dedim. 'En iyisi siz hepsini birden ezin gitsin.' 'Peki ama nasıl ezebilirim hepsini birden?' dedi. Ben de söyledim ona. 'Esvaplarınızı çıkarın, sert bir yere serin, üzerinde bir şişe yuvarlayın,' dedim. Bir de baktım bizim generalin hanımı o saat ayağa fırlamaz mı? Su deposunun arkasına koştu gitti. Orda yeşil bir şişeyi elbiselerinin üzerinde yuvarlayıp durmuyor mu? Öyle de iyi yuvarlıyor, sanırsın hayatı boyunca yuvarlamış! Durdum seyrettim onu. Kendi kendime düşündüm: 'Tanrı'nın hikmeti büyük. Baksana, haşaratı soylu kişilere de musallat ediyor. Biraz da körpe kanlan beslensinler diye. Yani hep emekçiler mi doyuracak onları? Tanrı bu, tabii bilir işini. Bazen insanları seviyor da davalarını öyle iyi hallediyor ki, daha iyisini arasan bulamazsın...' diye düşündüm."

Terzi konuştu da konuştu. Derken baktı ev sahibiyle karısı her dediğini büyük bir dikkatle dinliyorlar, bunlar gibi anlatacağı daha çok ilginç şeyler olduğunu, ama açlıktan gözlerinin kapandığını söz arasında çıtlatıverdi.

Yemekten sonra uyumaya hazırlanırken, Aksinya'ya, "Peki, sen, memleketlim, burda daha çok kalacak mısın?" diye sordu.

"Ben eve gitmeye hazırlanıyorum, dede."

"İyi ya benimle gel o halde. Yolculuğumuz daha iyi geçer."

Aksinya hemen razı oldu. Ertesi gün, ev sahibiyle karısına iyi günler dileyerek, o ıssız bozkır köyü Novo-Mihailovski'den birlikte ayrıldılar.

Yolculuklarının on ikinci günü hava karardıktan sonra Milyutinskaya köyüne vardılar. Görünüşte varlıklı büyük bir evde geceyi geçirmek için müsaade istediler. Ertesi sabah Aksinya'nın yol arkadaşı o köyde bir hafta daha kalmaya karar verdi. Yara olan, kanayan ayaklarını dinlendirecekti. Daha ileri gitmeye hali kalmamıştı. Evde ona iş buldular, mesleğine dönmeye hevesli terzi pencerenin yanına kuruldu, makasını çıkardı, sicimle bağlı gözlüklerini de taktı gözüne, hızlı hızlı dikmeye koyuldu elindeki elbiseyi.

Ayrılırlarken şakacı ihtiyar Aksinya'nın başı üzerinde haç çıkarıp bir iki damla gözyaşı döktü. Sonra bir acele gözyaşlarını silip yine öyle şakacı, "İhtiyaç insanın öz anası değildir ama milleti birbirine hısım eder..." dedi. "Bak senden ayrıldığıma üzülüyorum şimdi... N'apalım, ne gelir elimizden? Artık yalnız gideceksin, kızım. Kılavuzun ayakları tutmaz oldu. Arpa ekmeği mi verdiler bir yerde ona, nedir? Sonra, zaten, bu yaşımda seninle epey taban teptim hani. Fazla bile oldu. Fırsatını bulursan bir uğra da benim ihtiyar karıya söyle kumrusunun hayatta olduğunu. İyidir de. Sıkılmış limona döndü ama, daha hayatta de, yolda iyi insanlar için pantolon dikiyor, bugün yarın çıkagelir de. Öyle de, olmaz mı? Koca ahmak kaçtı kaçtı da şimdi memlekete doğru ileri yürüyüşe geçti dersin. Döndüğünde ilk yapacağı ocağın üstüne tırmanmak olacakmış de. Burnunda tütüyormuş..."

Aksinya yolda birkaç gün daha geçirdi. Bokovskaya'da Tatarsk'a giden bir arabaya rastgeldi. Akşam geç vakit, avlusunun ardına kadar açık kalmış kapısından içeri giriyordu. Melekofların

kulübesine bir göz atacak oldu o ara, birden yüreği düğümlenivermedi, hıçkırmaya başladı. İhmal kokan boş mutfakta, ne zamandır içinde biriken kadınca acı gözyaşlarına boğulup ağladı, ağladı. Sonra su almaya Don'a indi, ocağı yaktı, masaya oturup ellerini dizlerinin üstüne bıraktı. Düşünceye dalmış gitmişti. Kapının gıcırdadığını duymadı. İlyinişna içeri girip de, usulca, "Eh komşu, selam! Ne zamandır yoktun..." deyince ancak kendine gelebildi.

Aval aval baktı ihtiyar kadının yüzüne. Doğruldu.

"Ne diye öyle bakıyorsun yüzüme? Niçin konuşmuyorsun? Yoksa kötü bir haberin mi var?" diyen İlyinişna yavaş yavaş masaya yanaştı, peykeye ilişti. Meraklı gözlerini Aksinya'nın yüzünden hiç ayırmamıştı.

"Ne haberi getireceğim?.. Seni beklemiyordum da. Düşünmeye dalmışım, geldiğini işitmedim," dedi Aksinya, sıkılgan.

"Pek zayıflamışsın, bir deri bir kemik kalmışsın."

"Tifüse yakalandım."

"Peki bizim Gregor... o nasıl? Nerde bıraktın onu? Yaşıyor mu?"

Aksinya bütün bildiklerini kısaca anlattı. İlyinişna hiç sözünü kesmeden dinledi onu, sonra sordu: "Seni bıraktığında hasta değildi ya?"

"Değildi."

"O zamandan beri hiç mi haber almadın?"

"Almadım."

İlyinişna ferahlayıp içini çekti.

"Pekâlâ, sağ olasın iyi habere! Çünkü burda, köyde onun için neler söylenmiyor, bilsen!"

"Neler?" Aksinya güç işitilir bir sesle sordu.

"N'olacak, saçma sapan şeyler hep... Her söylenene kulak verecek olsan... Bizim köylülerden yalnız ihtiyar Besklebnof döndü. Yekaterinodar'da Gregor'u gördüğünde hastaymış. Ondan başka hiçbir şeye inanmıyorum ben."

"Peki neler söylüyorlar?"

"Singin'den bir Kazak, Kızıllar Gregor'u Novorossisk'te öldürdüler demiş sözde. Taa Singin'e kadar yürüdüm, ana yüreği bu, neler yaptırır insana, gittim buldum o Kazağı. Hepsini inkâr etti. Gregor'u ne görmüş, ne de hakkında bir şey işitmiş. Derken başka bir söylenti çıktı. Hapse komuşlar da onu orda, tifüsten ölmüş dediler..." İlyinişna gözlerini yere indirdi, yamru yumru, ağır ellerini inceleyerek uzun bir süre sustu. İhtiyar kadının yüzü, yaşlanmış sarkık yanakları sakindi. Dudakları sımsıkı kapalıydı. Sert bir ifade orda, dudaklarında. Birden esmer yanakları kızardı, gözkapakları kıpırdamaya başladı. Ateş gibi yanan kuru gözlerle baktı Aksinya'ya.

"Ama inanmıyorum. Son oğlumu da elimden almış olamazlar, olamaz bu! Tanrı'nın beni cezalandırması için bir sebep yok ki... Bir ayağım çukurda, yakında ölüp gideceğim, başıma gelmedik bi o kaldı. Grişa yaşıyor! Yüreğim bilirdi ölseydi, demek ki yaşıyor yavrum benim!"

Aksinya sustu, başını çevirdi.

Mutfakta uzun bir sessizlik oldu. Birden rüzgâr sahanlığın kapısını ardına kadar açıverdi, Don'un öte yanında kavakların arasında gürleyen sel suyunun sesini işittiler. Yaban kazları telaşlı telaşlı, suyun bir başından öbür başına sesleniyorlardı.

"Üzülme onun için, nine," dedi Aksinya usulca. "Onun gibi adam hastalıktan gitmez. Öyle güçlü ki, demir gibi! Onun gibileri ölmezler. Biz burdan ayrıldığımızda soğuktan her taraf kaskatı kesilmişti, kızakta bütün yolu eldivensiz gitti o."

"Hiç çocuklardan söz etti mi?" diye sordu İlyinişna, bezgin bir sesle.

"Senden de, onlardan da söz etti. Nasıllar onlar, iyiler mi?"

"İyiler. Ne kötülük gelir ki onlara? Ama bizim Pantaleymon Prokofiyeviç geri çekilmede öldü, kimsesiz kaldık bu dünyada..."

Aksinya sessizce haç çıkardı. Yaşlı kadının kocasının ölümünü böylesine metanetle haber verişine şaşmıştı.

Ellerini masaya dayayıp ağır ağır doğruldu İlyinişna.

"Burda seninle konuşmaya daldım, avlu kapkaranlık oldu," dedi.

"Dilediğin kadar otur, nine."

"Dunyaşka evde yalnız. Gitmeliyim."

Başörtüsünü iliştirirken mutfağı gözden geçiriyordu. Kaşları çatıldı birden. "Ocağın tütüyor. Sen yokken birisini bulacaktın, gelip kalacaktı burda. Neyse, hadi alasmarladık!" Kapının mandalına elini attı, başını çevirmeden, "Şöyle biraz yerleştikten sonra gel gör bizleri," dedi. "Belki Gregor'dan bir haber filan alırsın, bize de iletirsin."

O günden sonra Melekoflarla Aksinya'nın arası düzeldi. Gregor'un hayatından duydukları endişe onları yakınlaştırmış, hısım etmiş gibiydi.

Ertesi gün avluda Aksinya'yı gören Dunya ona seslenip, çite yanaştı, kollarını zayıf omuzlarına doladı, yapmacıksız, tatlı bir gülümsemeyle baktı yüzüne. "Ne de zayıf düşmüşsün, Aksinya!" dedi. "Bir deri bir kemik kalmışsın."

"Benim hayatımı yaşasaydın sen de zayıflardın," diye gülümsedi Aksinya. Genç kızın olgun bir güzellikle çiçeğe varmış pespembe yüzüne biraz da kıskançlıkla bakarak konuştu.

Dunya nedense sesini alçaltıp fısıldayarak, "Dün anam gelip gördü mü seni?" dedi.

"Evet."

"Ben de öyle sandım. Grişa'yı mı sordu?"

"Evet."

"Ağlamadı mı hiç?"

"Hayır. Yaman kadın senin o anan."

Dunya, Aksinya'ya güvenle bakıp konuştu:

"Ağlıyaydı daha iyiydi. Daha bir rahatlardı... Biliyor musun, Aksinya, geçen kıştan beri pek tuhaf oldu. Hiç eskisi gibi değil.

Babamın başına geleni duyduğu zaman yüreği paralanacak, başına bir hal gelecek sandım, çok korktum. Ama hiç ağlamadı. Yalnız dedi ki, 'Cennetin yolu açık olsun ona,' dedi. 'Çektikleri sona erdi artık erkeğimin...' dedi. Bütün gün kimselerle konuşmadı. Onu konuşturmak istedim, neler yapmadım ama başından savdı beni, hiç ağzını açmadı. Ne çok acıdım ona o gün! Ama akşam, sığırları getirmiştim, avludan geldim sordum: 'Ana' dedim, 'yemek pişiriyor musun?' O zaman acısı geçti, konuşmaya başladı..." Dunya içini çekti. Düşünceli düşünceli Aksinya'nın omzu üzerinden bakıp sordu: "Bizim Gregor öldü mü? Söyledikleri doğru mu acaba?"

"Bilmiyorum, hayatım."

Dunya yandan, sorar gibi bir bakış baktı Aksinya'ya, sonra yeniden, daha da derin bir iç geçirdi.

"Anam öyle özledi ki onu! 'En küçüğüm benim!' demeden anmıyor adını. Bir türlü inanmıyor hayatta olmıyabileceğine. Ama, biliyor musun, öldüğünü öğrenirse kederinden o da ölür. Hayatta yalnız o kaldı ona şimdi. Tutunduğu tek dal. Çocuklarla bile arası pek iyi değil. Doğru dürüst iş de görmüyor. Düşünsene, bir yılda ailemizden dört kişi..."

Üzüntüden yüreği yanan Aksinya çitin üzerinden eğilip Dunya'yı kucakladı, yanağından öptü, sımsıkı.

"İyisi mi ananın başına bir iş sar, bir şey yap, hayatım," dedi. "Bırakma çok üzülsün öyle."

"N'apabilirim ki?" Dunya mendilinin kenarıyla gözlerini kurulayıp sordu. "Sen arada sırada gelsen de bize, konuşsan onunla... Biraz gönlü açılır. Bizden kaçman için sebep yok ki..."

"Arada uğrarım, gelirim tabii."

"Yarın benim tarlaya gitmem lazım. Anikuşka'nın karısıyla biraz buğday ekmek istiyoruz. Sen bir şey ekecek miydin?"

"Tam adamını buldun!" dedi Aksinya, kuru kuru gülümseyerek. "Ekecek neyim var ki benim? Zaten yararı ne? Bir yolunu bulur geçinir giderim işte."

"Senin Stepan'dan n'aber?"

"Bir haber yok," dedi Aksinya, umursamazlıkla. Sonra sözlerine kendi de şaşarak, "Pek merak etmiyorum onu," diye ekledi. Bu itiraf durup dururken ağzından kaçmıştı. Sıkıldı. Sıkıldığını belli etmemek için de hemen ekledi: "Neyse, hadi hoşça kal, kız! Gideyim ortalığı toplayım biraz."

Dunya, Aksinya'nın bozulduğunu görmemiş gibi başını çevirdi. "Bir dakika dursana!" dedi. "Sana sormak istiyordum, biraz bize yardım edebilir misin? Toprak kuruyup giderse işin altından kalkamayacağız. Bütün köyde topu topu iki Kazak kaldı. Onlar da topal, ikisi de."

Aksinya hevesle razı oldu. Dunya hazırlanmaya gitti.

Bütün gün, ertesi sabahın işine hazırlandı. Anikuşka'nın dul karısının yardımıyla tohumu elekten geçirdi, tırmığı onardı, araba tekerlerini yağladı, tohum makinesini hazır etti. Akşam olunca bir mendilin içine bir avuç mısır tanesi koydu, mezarlığa gidip Piyotra'nın, Natalya'nın, Darya'nın mezarlarına serpti, ertesi sabah kuşlar uçup gelsinler oraya diye. Saf gönlüyle, Dunya, kuşların şen cıvıltısını duyup sevineceklerine inanırdı ölülerin.

Don'un kıyılarına ancak gün ağarmadan bir saat önce derin bir sükûn basardı. Sel zamanı ormanda kavakların soluk yeşil gövdelerine çarparak yumuşacık akıp giderdi su. Meşe ve telli kavak fidanlarının başları sallanır, sallanır, sazların salkım çiçekleri suları taşan gölcüklerde akıntı önünde eğilir, hışırdardı. Sel suyunun kapladığı tarlalarda suların büyülenmiş gibi hareketsiz durduğu, yıldızlara sarınmış göğü içinde yansıttığı ıssız çukurlarda yaban kazları pes perdeden seslenir, erkek çamurcu ördekler uykulu uykulu fısıldar, bir de göçmen kuğuların ötüşleri duyulurdu. Bazen sel suyunun enginliğinde yağ bağlayan bir balık karanlıkta bir şırıltıyla sıçrayıverince titrek bir dalga kayıp giderdi parıl parıl suyun yüzeyinde taa uzaklara kadar ve şaşıran bir kuş uyarıcı bir çığlık atardı. Sonra Don kıyısı toprakları yine sessizliğe bürünürdü. Gün ağarırken ama, tepelerin kıraç yamaçlarına pembe bir ışık

vurduğunda, toprağa yakın bir rüzgâr esmeye başlardı. Oldukça sert, güçlü akıntıya karşı eserdi. Nehir boyunca yedi adım boyunda kocaman dalgalar döverdi kıyıları. Ormanda sular gazaba gelir kaynaşır, ordan oraya sallanan ağaçlar inlerdi. Bütün gün eserdi rüzgâr, ancak gece olunca dinerdi.

Havalar birkaç gün böyle gitti.

Leylak rengi bir pus sardı bozkırı. Toprak kurudu, katıldı. Otlar güdük kaldı. Sonbahardan sürülü tarlalarda çatlaklar belirdi. Saatten saate biraz daha kuruyordu toprak ve Tatarsk köyünün tarlalarında kimsecikler görünmüyordu. Bütün köyde birkaç ak sakallı ihtiyar kalmıştı. Köye dönen Kazaklar ya hastaydılar, ya da soğuktan elleri ayakları donmuştu. Yalnız çocuklarla kadınlar tarlalara çalışmaya çıktı. Rüzgâr tozu getirdi ıssız köyün taa içine sürdü, kulübelerin kepenklerini çarptı, sundurmaların dam samanlarını birbirine kattı. "Bu yıl ekmeksiz kalırız gayri," diyordu yaşlılar. "Tarlalarda yalnız kadınlar çalışıyor, o halde bile üç evden ikisi ekin ekmiyor. Ölü toprak doğum yapmayacak."

Aksinya güneş batarken öküzleri göle indirdiğinde Dunya ve öbür kadınlar iki gündür ekindeydiler. Bendin yanında Obzinofların on yaşındaki oğulları eyerli bir atın dizgininden tutmuştu. Atın dudakları oynuyor, külrengi kadifemsi burnundan sular damlıyordu. Çocuk, suya kurumuş balçık topakları atarak gide gide açılan dairelere bakıp vakit geçiriyordu.

"Nereye böyle, Vanya?" diye sordu Aksinya.

"Anama yemek getirdim."

"Köyde ne haberler var?"

"N'olsun? Gerasim dede dün gece ağla kocaman bir sazan tuttu. Fiyodor Melnikof köye döndü."

Çocuk ayaklarının ucunda yükseldi, atın gemini taktı, yelesinden kavrayıp, cin gibi çevik, eyere atlayıverdi. Akıllı uslu bir rençber gibi atını âdeta sürerek gölden uzaklaştı. Az ilerde arkasına bir göz atıp Aksinya'ya baktı, sonra dörtnala sürdü gitti atını. Soluk mavi mintanı sırtında balon gibi şişip kabarıyordu.

Öküzler su içerken Aksinya bendin üzerine uzandı. Oracıkta kararını verdi: Hemen köye gidecekti. Melnikof askerdi, Gregor'un başına gelenlerden muhakkak haberi olurdu. Öküzleri çardağın yanına götürüp bırakarak Dunya'ya, "Ben köye gidiyorum," dedi, "sabah erkenden dönerim."

"İşin mi çıktı?"

"Evet."

Ertesi sabah döndüğünde Dunya öküzleri koşuyordu. Aksinya elinde bir değneği umursamazlıkla sallayaraktan yanaştı. Ama kaşları çatılı, dudaklarının kenarları kederle bükülüydü.

"Fiyodor Melnikof dönmüş. Gittim Gregor'u sordum, hiçbir şey bilmiyor," dedi, kısaca. Topukları üstünde dönüp tohum makinesinin başına gitti.

Ekimden sonra Aksinya kendi çiftliğinde çalışmaya koyuldu. Karpuz bostanına karpuz ekti, evi yeniden sıvayıp badanaladı, sundurmanın damını da arta kalan samanla elinden geldiğince örttü. Çalışmaya dalıyor, günler çabuk geçiyordu ama, Gregor'u düşünmeden, onu düşünüp de endişelenmeden edemiyordu. Stepan'ı düşünmeye pek yanaşmıyordu. Nedense, onun geri dönmeyeceğinden emindi. Yine de, Kazaklar köye döndüklerinde ilkin hemen onu sorardı: "Benim Stepan'ı gördünüz mü?" Ancak ondan sonra tedbirli, ihtiyatlı, Gregor hakkında adamlardan bir habercik kopartmaya çalışırdı. Köyde herkes aralarında olanı biliyordu, dedikodu düşkünü kadınlar bile artık onları konuşmaz olmuşlardı, yine de Aksinya duygularını açığa vurmaktan çekiniyor, utanıyordu. Pek arada bir, köye dönen ağzını bıçak açmaz askerin biri Gregor'dan hiç söz açmayınca, gözlerini kısıp, sıkıldığını açıkça belli ederek, "Bizim komşumuz Gregor Pantaleyeviç'i gördünüz mü?" diye sorardı. "Anası pek merak ediyor oğlunu. Üzüntüden harap oldu zavallı..."

Don Ordusu Novorossisk'de teslim olduğundan bu yana ne Gregor'u ne de Stepan'ı gören vardı. Haziran sonunda, ama, Stepan'ın alay arkadaşlarından biri kendi köyüne giderken Aksinya'yı görmeye Tatarsk'a uğradı.

"Stepan Kırım'a gitti," dedi. "Doğruyu söylüyorum. Vapura binerken ben kendim gözümlen gördüm. Konuşmaya fırsat olmadı. Kalabalıktan millet birbirini eziyordu."

Aksinya Gregor'dan haber sordu, adam kaçamak cevap verdi: "Rıhtımdaydı, omuzunda apoletler vardı. O zamandan beri hiç görmedim. Bir sürü subayı aldılar Moskova'ya götürdüler. Kim bilir nerdedir Gregor şimdi!"

Derken bir hafta sonra Prokor Zikof çıkageldi. Yaralanmış, bir arabaya koyup Milerovo istasyonuna getirmişler. Haberi alan Aksinya ineği sağmayı yarıda bıraktı, buzağıyı anasının üzerine saldı, başörtüsünü bağlayıp Zikofların avlusuna koştu. "Hiç olmazsa Prokor bilir. O bilir, tabii," diye düşünüyordu yolda. "Fakat ya Gregor öldü derse? N'aparım o zaman?" Her adımda biraz daha yavaşlıyor, bir kara haber alacağı korkusuyla elini yüreğinin üstüne bastırıyordu.

Prokor, ağzı kulaklarında, sol kolunun kütüğünü arkasında saklamaya çalışarak, onu konuk odasında karşıladı.

"Merhaba, silah arkadaşım! Selam! Seni hayatta gördüm, çok şükür. Biz de sandık ki, o küçük köyde öldün gittin. Ah, fenaydı halin orda, fena!.. Neyse, sizin gibiler de bir güzel oluyorsunuz ki... Tifüs olunca demek istiyorum. Ama gör bak, Polonyalılar ne hale kodular beni, namussuzlar!" Hâki ceketinin düğümlü yenini gösterdi. "Karım görünce bir çığlık, bir ağlama... Ama ben dedim ki, 'Böğürme öyle, bırak aptallığı!' dedim. 'Başkalarının kafalarını koparıyorlar da gık demiyor onlar,' dedim ona. Bir kol ne ki? Ne zaman istesen bir tahta kol bulur takarlar adama. Hem zaten tahta kolun üşümez de kesilince kanamaz da... Yalnız ne var, biliyor musun, kız, tek elimle idare etmesini daha öğrenemedim. Pantolonumun düğmelerini ilikliyemiyorum, derdim o. Kief'den buraya önüm açık geldim. Ayıp valla! Onun için üstüm başım perişan görürsen beni kusura bakmayacaksın. Evet, evet, gir içeri, buyur otur. Konuğumuz ol, olmaz mısın? Hazır benim karı dışardayken iki çift laflıyalım seninle. Votka almaya gönderdim. Deccal karı! Kocası tek kolu kopuk eve dönüyor da sağlığına içecek

bir damla yok evde! Siz karılar hep aynısınız kocalarınız yokken. Ben bilmem mi sizleri ah, ıslak kuyruklu şeytanlar sizi!"

"Söyleyemez miydin bana?.."

"Biliyorum. Söyleyeceğim. Senin önünde, işte böyle, eğilmemi istedi benden," diye Prokor şakayla yerlere kadar eğildi, sonra kaşlarını şaşkın şaşkın kaldırarak yukarı baktı. "Bak, bak, şuna da bak şimdi, ne diye ağlıyorsun, aptal karı? Siz kadınlar hep aynı kumaştan dokunmuşsunuz, ne diyeyim! Kocaları ölür, ağlarlar. Eve gelir, yine ağlarlar!.. Sil gözünün yaşını, sil, ne zırlıyorsun öyle? Novorossisk'de ikimiz de Yoldaş Budyeni'nin süvarilerine katıldık. On Dördüncü Tümen. Bizim Gregor Pantaleyeviç bir takımın, yani bölüğün demek istiyorum, kumandasını aldı üzerine. Tabii ben de emir eri oldum. Cebrî yürüyüşle Kief'e gittik. Eh, kız, o Polonyalılara gösterdik günlerini! Yolda Gregor Pantaleyeviç diyordu ki, 'Almanları öldürdüm, çeşit çeşit Avusturyalı üzerinde denedim kılıcımı, sanmam Polonyalıların kafaları hepsinden sağlam olsun. Herhalde bizim kendi Ruslarımızdan kolaydır onları kılıçtan geçirmesi, ne dersin?' Öyle diyordu... İşte böyle. Kızıl Orduya katıldıktan sonra hepten değişti. Neşesi yerine geldi, bir kıyak oldu ki!.. Neyse, yine kavga çıktı aramızda, kavgasız edemedik. Bir gün yanına vardım, şakacıktan, 'Bir mola vermenin zamanıdır, Kumandan Hazretleri, Yoldaş Melekof,' dedim. Gözlerini belerte belerte, 'Böyle şakalardan vazgeç,' dedi bana, 'Yoksa senin için kötü olur.' Yine o akşam bir iş için çağırdı beni yanına, şeytan yine aklımı çeldi, 'Kumandan Hazretleri,' dedim ona... Eli bir gidiş gitti mavzerine görecektin! Yüzü bembeyaz kesildi, dişleri ortaya çıktı, kurt gibi... Ağzında da bir sürü diş var. Hemen bir atın karnının altına sindim kurtuldum elinden, yoksa az daha öldürüyordu beni, namussuz!"

"Belki izinli gelir köye..." diye kekeledi Aksinya.

"Hiç umma onu." Prokor homurdandı. "Eski günahlarının kefaretini ödeyene kadar hizmet edecekmiş, öyle diyor. Eder de. İnsan aptal oldu mu... Küçük bir şehrin dışında hücuma kaldırdı bizi, kendi de başa geçti. Heriflerin dördünü birden tepelediğini

kendi gözlerimlen gördüm. Kâfir, çocukluğundan beri solaktır, iki yandan birden saldırıyordu adamlara. Savaştan sonra Budyeni kendisi bütün alayın önünde onun elini sıktı. Ona da, bölüğe de teşekkür ettiler. Öyle haltlar beceriyor işte orda... senin Pantaleyeviç'in."

Aksinya kendinde değilmiş gibi dinliyordu... Melekofların kapısına gelince ancak kendini toparlayabildi. Dunya merdiven başında süt süzüyordu. Başını kaldırmadan sordu: "Maya mı almaya geldin? Sana getiririm demiştim ama unuttum." Aksinya'nın yaşlar içinde, mutluluktan kıvılcımlar çakan gözlerine bakınca anladı.

Alev alev yanan yüzünü Dunya'nın omzuna bastırdı Aksinya, sevinçten soluğu kesilircesine fısıldadı:

"Hayattaymış, iyiymiş... Selam yollamış... Hadi git, git de anana haber ver!"

II

Beyazlarla birlikte geri çekilen bütün Tatarsk Kazaklarından otuz kadarı yaz başında köye dönmüştü. Çoğunluk ihtiyarlarla yaşını başını almış Kazak erleriydi. Hastalar ve yaralılar dışında hayata yeni atılmış dinç Kazaklar daha ortalarda yoktular. Bir kısmı Kızıl Orduya girmişti, bir kısmı Vrangel Alaylarında Kırım'da fırsat kolluyordu. Don Bölgesine ilerleme hazırlığındaydılar.

Gidenlerin aşağı yukarı yarısı artık kıyamete kadar el toprağında kalacaktı. Kimi tifüsten gitmiş, kimi Kuban'daki son çarpışmalarda can vermişti. Yürüyüş kollarından ayrılan bir kısmı Maniç ötesindeki bozkırlarda donup öldü, iki kişi partizanların eline düştü, hiçbir iz bırakmadan kayıplara karıştı. Tatarsk'a dönmeyen çok Kazak vardı. Kadınlar günlerini meraklı bir bekleyiş içerisinde geçiriyorlar, akşamları çayırdan dönen ineklerini karşılamaya çıktıklarında ellerini gözlerine siper edip uzun uzun yolu gözlüyorlardı. Kim bilir? Akşamın leylak rengi pusu içerisinde yorgun argın bir yolcunun şosede belirmeyeceği ne malûm?

Üstü başı perişan, bit içinde, sıskası çıkmış, ama nice zamandır yolu gözlenen çiftçi evine döner. O dönünce sevinçli, amaçsız bir koşturmadır başlar evin içinde. Kirden kararmış askere su ısıtılır. Çocuklar babalarına hizmet etmek için birbirleriyle yarışırlar, her bir hareketini kollarlar. Kadıncağız, mutluluğundan yarı deliye dönmüş, alelacele masaya koşarak sofrayı kurar, ordan bir koşu sandığa gider temiz bir takım iç çamaşırı çıkarır kocasına. Bir de bakar, aksilik bu ya, çamaşırlar onarılmamış! Kadının titrek elleri bir türlü geçiremez ipliği iğnenin deliğinden. O mutlu anda, sahibini taa uzaktan tanıyan, eşiğe kadar peşinden koşup gelen avlu köpeğini bile bırakırlar içeri girsin. Çocuklar kap kacak kırarlar, sütü dökerler de kimse oralı olmaz. Ne bir ceza, ne bir tokat. Adam yıkandıktan sonra, henüz temiz esvaplarını giymeye vakit bulamamıştır, evin içi kadınlarla dolar taşar. Kendi sevdiklerinin âkıbetini öğrenmeye gelmişlerdir. Kazağın ağzının içine bakar da dinlerler her bir sözünü. Az sonra bir küçük kadın çıkar avluya, gözyaşlarına bulanmış yüzüne bastırır avuçlarını, kör gibi nereye gittiğine bakmadan yürür gider sokakta. Derken bir başka ufacık evde bir başka dul kadın, ağlayan çocuklarının ince sesleri arasında, ölüsünün ardından ağıt yakmaya koyulur... Tatarsk'ta da öyle oldu. Bir eve varan sevinç, bir başkasının felâketi oldu.

Ertesi sabah çiftçi tertemiz tıraş olmuş, gençleşmiş, dinçleşmiş, gün ağarmadan kalkar, çiftliğini dolaşır, hemen görülmesi gereken işleri aklından sıraya koyardı. Kahvaltıdan sonra vakit geçirmeden işe koyulurdu. Bir sundurmanın saçak altında, serinde, işe acıkmış becerikli erkek ellerinin artık o avluya döndüğünü dünya âleme bildirircesine, rende öter durur, balta sesi işitilirdi. Buna karşılık babanın ya da kocanın ölüm haberinin alındığı evde, o avluda da, ahraz bir sessizlik hüküm sürerdi. Kederinden bitkin düşen ana yatağa serilir, bir gecede büyüyüp, akıllanmış yetim çocukları gelir başına üşüşürlerdi.

Ne zaman İlyinişna bir Kazağın evine döndüğünü duysa, "Peki bizimkisi ne zaman dönecek?" diyordu. "Başkaları geliyor, bizimkinden hiç haber yok."

"Genç Kazakları terhis etmiyorlar işte, anlamıyor musun, ana?" diyordu Dunya, asabi.

"Terhis etmiyorlar mı? Tikon Gresimof nasıl geldi? Grişa'dan bir yaş ufak o."

"Ama o yaralı, ana!"

"Yaralıymış, hah!" İlyinişna diretirdi. "Dün demircinin orda gördüm, törende gibi yürüyordu. Yaralı adam öyle mi yürürmüş?"

"Yaralıydı, şimdi iyileşiyor."

"Peki, bizimkisi hiç yaralanmadı mı? Gövdesinde yara bere izinden geçilmiyor. Onun iyileşmeye hiç mi ihtiyacı yok sanki?"

Bir süre daha Gregor'un dönmesini beklemenin boşuna olduğuna anasını ikna etmek için Dunya akla karayı seçti. İlyinişna'ya laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan zordu.

"Sus sen, akılsız!" diyordu Dunya'ya. "Ben de senin kadar biliyorum, anana ders verecek yaşa gelmedin henüz, dur bakalım! Eve dönmelidir diyorum. Yani bu demektir ki, dönecek demektir. Hadi git, hadi git! Boşuna nefes tükettirme bana."

Yaşlı kadın oğlunu sonsuz bir sabırsızlıkla bekliyor, her fırsatta sözü döndürüp dolaştırıp ona getiriyordu. Mişatka yaramazlık mı ediyor, tehdit hazır: "Sen bekle gelsin de baban, görürsün, maymun yavrusu seni! Ona söyleyeceğim, bi güzel pataklasın seni!" Pencerenin önünden kaburgası yenilenmiş bir araba mı geçti, içini çeker, hiç sektirmeden, "Şu arabanın sahibi dönmüş eve, belli. Bir de bizim arabaya bak! Sanki bizimkinin sahibini hiç komayacaklar gelsin, o halde!" derdi. Ömrü boyunca tütün dumanından hazzetmemişti. Tiryakilere adım attırmazdı mutfağından içeri. Şimdi ona bile aldırmıyordu. "Git Prokor'u çağır gelsin," diyordu sık sık Dunya'ya. "Gelsin bir sigara içsin burda. Ev ölü kokmaya başladı. Grişa hizmetten dönsün, evimiz adam gibi kokacak, içinde Kazak yaşadığı belli olacak." Her gün fazladan yemek pişiriyordu. Yemekten sonra hep bir tencere dolusu lahana çorbası koyardı ocağa. Dunya niçin öyle yaptığını sorunca şaşkın şaşkın, "Niçin mi yapıyorum?" derdi. "Bizim asker çıkagelirse, bari yiyecek bir

kab sıcak yemek olması için. Biz onu bunu ısıtalım derken o aç mı otursun?" Bir gün Dunya karpuz bostanından eve döndüğünde Gregor'un eski paltosuyla kasketini mutfakta çiviye asılı gördü. Soran gözlerle anasına baktı. İlyinişna suçlu suçlu, zavallı bir gülümsemeyle, "Sandıktan çıkardım," dedi. "Avludan içeri girince insan onları görüyor da burası daha bir eve benziyor. O dönmüş de burdaymış gibi oluyor, nedense."

Bu sonu gelmez Grişa dırıltısından Dunya'nın burasına geldi. Bir gün dayanamadı, çıkıştı anasına:

"Ana, durmadan aynı şeyden söz etmekten bıkmıyor musun Allaaşkına? Herkesi hasta ettin bu konuşmanla. Senden başka laf işitmez olduk. Bir Grişa'dır tutturdun ki yani..."

"Niçin bıkacakmışım kendi oğlumun sözünü etmekten? Sen bekle, kendi çocukların olsun da görürsün..." dedi İlyinişna, usulca.

Ondan sonra Gregor'un kasketiyle paltosunu mutfaktan alıp kendi odasına astı, birkaç gün hiç ondan söz açmadı. Saman yapımına az kala, bir gün, "Grişa'dan söz edince kızabilirsin ama," dedi Dunya'ya, "o olmasa nasıl yaşarız? Hiç düşündün mü sen onu, aptal? Bak samanı biçme zamanı yaklaşıyor, tırmığı bileyecek adamımız bile yok. Görmüyor musun her şey nasıl perişan? Senle ben yetişemeyiz. Çiftçi çiftliğinin başında gerek."

Dunya karşılık vermedi. Biliyordu, çiftliğin meseleleri değildi asıl anasının derdi: Gregor hakkında konuşmak, içini dökmek için bunlar hep vesile. İlyinişna yeniden oğlunu özlemeye başlamıştı, duygularını saklayamıyordu. O akşam yemek yemedi, Dunya hasta olup olmadığını sorunca zorla cevap verdi: "Yaşlandım ben... Gönlüm Grişa'yı özlüyor... Öyle özlüyor, hiçbir şeyden tat almaz oldum, dünyaya baktım mı gözüm gocunuyor, öyle."

Ama kısmet, Melekofların avlusunu Gregor değil, bir başkası ele aldı. Saman biçiminden, hemen önce Mişa Koşevoy cepheden köye döndü. Geceyi uzak akrabalarının yanında geçirdi, sabahleyin Melekofları görmeye geldi. O sırada İlyinişna yemek pişiriyordu. Mişa terbiyeli terbiyeli kapıyı vurdu, cevap almayınca mutfağa

girdi, eskimiş asker kasketini başından çıkardı. İhtiyar kadına bakıp gülümsedi.

"Merhaba, İlyinişna teyze! Beklemiyordun beni, değil mi?"

"Günaydın! Neyim oluyorsun ki seni bekleyecekmişim? Bizim çitin değnekleriyle bir akrabalığın mı vardı yoksa?" İlyinişna kaba kaba konuştu, Koşevoy'un nefret ettiği suratına öfkeyle baktı.

Mişa hiç oralı olmadı. "Ne de olsa tanış sayılırız," dedi.

"Tanışıyoruz, işte o kadar."

"O kadarı da yetti işte benim gelip seni görmeme. Burda oturup seninle yaşıyacak değilim."

"Çok şükür o güzel günü daha görmedim!" dedi İlyinişna. Ziyaretçisine aldırmadan yemeğine döndü.

Kadının sözlerini önemsemeyen Mişa mutfağı gözden geçirdi. "Bi seni göreyim, nasıl olduğunuzu öğreneyim dedim. Görüşmiyeli bir yılı geçti."

"Biz seni pek aramadık," dedi İlyinişna, tencereleri kömürlerin üzerinde ordan oraya çekiştire çekiştire.

Dunya konuk odasını derliyordu. Mişa'nın sesini duyunca sarardı, hafifçe ellerini çırptı. Peykeye oturdu, yerinden kımıldamaya cesaret edemeden mutfakta konuşulanları dinlemeye koyuldu. Bazen yüzü kıpkırmızı kesiliyor, bazen yanakları solu soluveriyordu. Öyle derin soluk alıyordu ki, burnunun daracık direği üzerinde ak çizgiler beliriyordu. Mişa'nın mutfakta dolaştığını, sonra bir iskemleye oturup iskemleyi altında çatırdattığını, kibrit çaktığını işitti. Sigara dumanının kokusu konuk odasına kadar geldi.

"Senin ihtiyar ölmüş diye duydum."

"Öyle."

"Gregor'dan n'aber?"

İlyinişna uzun bir süre sustu. Sonra isteksizliğini belli ederek cevap verdi: "Kızıllarla beraber o. Kasketinde seninki gibi yıldız var."

"Onu çok daha evvelden takacaktı kasketine."

"Orasını o kendi bilir."

Mişa sesinde belli bir endişeyle sordu: "Peki, Yevdokiya Pantaleyevna?"

"Evi temizliyor. Pek erkenci ziyaretçisin sen de. Adam olan, bu kadar erken sokağa çıkmaz."

"Bazen işte öylesi insanın elinden gelmiyor. Dunya'yı görmek istedim de ondan geldim. Niçin zamanını, sabahını bekleyecekmişim?"

"Hadi, hadi, Mihail, kızdırma beni şimdi!"

"Niye kızdırayım seni, teyze?"

"Niye olacak, bütün bunlarla işte!"

"Neymiş, bütün bunlar?"

"Bu konuşmalarınla, neyle olacak!"

Dunya Mişa'nın derin bir iç geçirdiğini duydu. Daha fazla duramadı, ayağa fırladığı gibi eteğini düzeltip mutfağa girdi. Mişa pencerenin yanında oturmuştu. Sigarasını bitirmek üzereydi. Derisi sapsarı, öyle de sıska, tanınmayacak gibi. Dunya'yı görünce feri kaçmış gözleri parladı, yanakları pek belli belirsiz kızardı. Bir acele ayağa kalkarak, "Eh, günaydın!" dedi, kısık bir sesle.

Dunya güç işitilir bir sesle cevap verdi:

"Günaydın!"

"Sen git su getir, hadi!" dedi İlyinişna hemen. Kızının arkasından bir baktı.

Mişa sabırla bekledi Dunya dönsün. İlyinişna susuyordu. Mişa da susuyordu. Sonunda sigarasının sonunu parmaklarının arasında ezip parçalayarak sordu: "Niçin bana bu kadar kızıyorsun, teyze? Gücendirdim mi seni, n'aptım?"

İlyinişna bir yeri sokulmuş gibi ocaktan döndü:

"Vicdanın nasıl elveriyor da buraya geliyorsun, arsız herif!" dedi. "Nasıl sorarsın bana bu soruyu? Katil!"

"Niçin katil oluyormuşum?"

"Katilin büyüğüsün hem de! Piyotra'yı öldüren kim? Sen öldürmedin mi?"

"Ben öldürdüm."

"İyi işte! Ondan sonra ne yüzle görmeye geliyorsun bizi?.. Oturmuş burda, sanki..." İlyinişna'nın sözleri boğazında kaldı. Sonra toparladı kendini, devam etti: "Ben onun anası değil miyim, kimim? Hangi yüzle gelip oturuyorsun karşımda?"

Mişa sarardı. Bekliyordu bu sözleri. Heyecanından biraz kekeleyerek konuştu: "Senden utanmam için bir sebep görmüyorum. Ya Piyotra beni yakalasaydı n'apardı? Tutup alnımdan mı öpecekti sanıyorsun? O da beni öldürecekti. Orda tepelerde n'apıyorduk biz sanıyorsun? Aç kapıyı bezirgânbaşı mı oynuyorduk? Savaş bu. Adamlar ölür."

"Bizim akrabamız, ihtiyar Korşunof, peki? Kendi halinde ihtiyarları öldürmek de mi savaş?"

"Tabii ya, ne sandın?" dedi Mişa, hayretle. "Tabii savaş o da. Sen bana sor o kendi halinde ihtiyarları! O kendi halinde ihtiyarlar tumanlarını tuta tuta oturur pineklerler evlerinde, ama cephede dövüşenlerden daha haindirler, daha da zararlı. O moruk Grişaka gibileri Kazakları bize karşı kışkırttılar hep. Onlar yüzünden çıktı bu savaş. Kim başlattı huzursuzluğu, ha? Onlar başlattılar... O kendi halinde adamlar! Bir de bana katil diyorsun. Eskiden ben bir kuzuyu, domuzu kesemezdim. Şimdi de kesemem. Öyle yaratıklara el süremem ben. Başkaları hayvan boğazlarken ben kulaklarımı kapatır çeker giderim, duymıyayım diye..."

"Ama hısmımızı..."

"Senin de şimdi, hısmının da!" Mişa hırçınlaşarak onun sözünü kesti. "Tekeden ne kadar süt aldıysak ondan da o kadar iyilik gördük. Zararı hadsiz hesapsız. Evden çıkmasını söyledim, çıkmadı. Onun için de yedi kafasına kurşunu. Tepem atıyor, bu morukların karşısında. Hayvan öldüremem ben, ya da, işte pek kızarsam, belki, ama böyle... Kusura bakma ama, senin o akraban gibi bok kutularını öldürürüm, hem de öyle bi öldürürüm ki!

Onlar gibi düşmanların karşısında elim hiç titremez. Bu dünyaya bir faydaları olsa bari..."

"Bu taş yürekliliğinden zaten böyle bir deri bir kemik kalmışsın ya sen," dedi İlyinişna, zehir kusar gibi. "Herhalde vicdanın rahat komuyor..."

"Sanmam." Mişa dostça gülümsedi. "O moruk gibi süprüntüler yüzünden benim vicdanım sızlamaz. Sıtma oldum. Fena sarstı beni, yoksa, ana..."

"Ana deme bana!" İlyinişna parlayıvedi. "Git de kancık köpeğe ana de sen!"

"Kafamı kızdırma," dedi Mişa boğuk bir sesle. Gözleri kısılıverdi. "Sözlerine bir yere kadar dayanırım... Sana açık açık söylüyorum bak, teyze, Piyotra yüzünden bana kızmak yok! Belasını aradı, buldu o. İşte o kadar!"

"Sen bir katilsin! Katilsin işte! Defol git burdan, gözüm görmesin!" diye İlyinişna inatla ayak direyip haykırdı.

Mişa bir sigara daha yakıp sükûnetle sordu:

"Peki, Mitka Korşunof'dan n'aber, ha? O da sizin akrabanız. O katil değil mi? Ya senin Gregor'un? Sevgili oğlundan hiç söz etmiyorsun ama asıl katil o işte. Hiç şaşma, öyle."

"Bırak saçmalamayı!"

"Çoktan bırakmışım ben saçmalamayı. Söyle bakalım, katil değilse ne senin oğlun? Bizimkilerden kaç kişiyi öbür dünyaya gönderdi, biliyor musun? Mesele orda. Savaşa katılan herkese katil diyeceksen, hepimiz katiliz. Mesele, kimi ne için öldürüyoruz, mesele orda," dedi Mişa, anlamlı anlamlı.

İlyinişna sesini çıkarmadı. Konuğunun çekip gitmeye hiç niyeti olmadığını görünce kabaca konuştu: "Yeter artık. Seninle konuşmaya vaktim yok benim, evine gitsen iyi edersin."

"Ne de çok evim vardı!" diye güldü Mişa, ayağa kalktı.

Sanki böyle sözler, böyle küfürlerle yolundan alıkoyabilirlermiş gibi onu! Acı çeken bir ihtiyar kadının hakaret dolu sözlerinden

gocunacak adam mıydı o? Dunya'nın kendisini sevdiğini biliyordu ya, yeter. Başka her şey, hatta İlyinişna bile vız gelirdi.

Ertesi sabah yine geldi. Hiçbir şey olmamış gibi İlyinişna'yı selamladı, pencerenin yanına oturdu. Dunya'nın hiçbir hareketini kaçırmıyordu.

"Pek sık gelmeye başladın ama sen de buraya!," dedi İlyinişna, onun selamını almadan.

Dunya kızararak anasına baktı. Sonra sesini çıkarmadan, alev alev yanan gözlerini aşağı indirdi.

"Seni görmeye gelmiyorum, İlyinişna teyze, merak etme."

"Bizim evin yolunu hepten unutsan daha iyi olurdu."

"İyi ama başka nereye gidebilirim?" diye birden ciddileşerek sordu Mişa. "Eksik olmasın, hısmınız Mitka'nın himmetiyle bu dünyada tek başıma kaldım. İnsan bomboş bir kulübede yalnız başına oturamıyor, kurt gibi öyle. Hoşlan ya da hoşlanma, teyze, ama daha çok gelip göreceğim sizi," diye bitirdi sözünü. Yerine daha bir rahatça yerleşti, bacaklarını uzattı.

İlyinişna dik dik baktı onun yüzüne. Gerçekten, kulağından tutup kapı dışarı edebileceğin adamlardan değildi bu Mişa. Tıkız gövdesinde, başını tutuşunda, sımsıkı kapalı duran dudaklarında tam bir öküz inadı okunuyordu.

O gittikten sonra İlyinişna çocukları avluya gönderdi. Dunya'ya dönüp, "Bir daha buraya adımını atmasın. Ne yaparsan yap, getirme onu buraya, anladın mı?" dedi.

Dunya gözlerini kırpmadan baktı anasının yüzüne. Melekofların tümü gibi gözlerini öfkeyle kısarak kelimeleri ısırırmış gibi konuştu: "Hayır! Gelecek işte! Yasak edemezsin, gelecek!" Kendini tutamadı, önlüğünü yüzüne kapatıp koştu merdiven başına çıktı.

İlyinişna gitti pencerenin yanına oturdu. Derin derin soluyor, başını sallıyordu. Dalgın gözlerle bozkırın taa uzak ucuna baktı. Orda, güneşten gümüşlenmiş bir pelinotu kuşağı göğü yerden ayırıyordu.

O akşam üzeri Dunya'yla anası, daha barışmamışlardı, susuyorlardı ikisi de, Don'un orda bir bostanın devrilen çitini dikmeye uğraşıyorlardı, Mişa geldi. Hiçbir şey söylemeden Dunya'nın elinden beli aldı, "Çukurları çok sığ kazıyorsun," dedi. "Bir rüzgâr essin, yine devrilir." Sırık çukurlarını derinleştirmeye başladı. Sonra çiti dikmelerine yardım etti, çiti sırıklara bağladı, gitti. Ertesi sabah sopaları yeni soyulmuş iki tırmıkla bir yaba sapı getirdi. Melekofların sahanlığında duvara dayadı sopaları. İlyinişna'ya selam verdikten sonra işbilir bir edayla, "Çayır otunu biçecek misiniz?" diye sordu. "Başkaları Don'un öte yanına çoktan gittiler bile."

İlyinişna, Mişa'nın sorusunu cevapsız bıraktı. Onun yerine Dunya konuştu:

"Irmağı neyle geçelim? Bizim kayık güzden beri sundurmada duruyor. Kurudu, kaskatı kesildi."

"Baharda suya batıracaktınız," dedi Mişa, paylar gibi onları. "Kalafat ediverin bari kayığı. Kayık olmadan hiçbir iş göremezsiniz."

Dunya alttan alan bir bakışla anasına baktı, bekledi. İlyinişna sesini çıkarmadan hamur yoğurmaya devam etti. Konuşulanların onunla bir ilgisi yokmuş gibi davranıyordu.

"Kıtık var mı hiç sizde?" diye sordu Mişa, belli belirsiz gülümseyerek.

Dunya kilere gidip bir kucak dolusu kendir sapı getirdi.

Mişa yemek vaktine kadar kayığı hazır etmişti. Mutfağa geldi.

"Neyse, oldu. Kayığı suya indirdim, şimdi biraz yatsın orda," dedi. "Bir kütüğe filan bağlayın da birileri alıp götürmesin." Sonra yine sordu: "Ee, saman işi n'oluyor, teyze? Belki size biraz yardım edebilirim. Şu sıralar işim de yok?"

"Ona sor!" diye İlyinişna başıyla Dunya'yı gösterdi.

"Ben evin sahibine soruyorum."

"Benim evin sahibi olmadığım ortada artık..."

Dunya hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayarak konuk odasına gitti.

"O halde tamam, geliyorum," dedi Mişa, kararlı. "Marangoz takımınız nerde? Size bir tırmık yapayım. Eski tırmıklar kullanılır halde değillerdir."

Sundurmaya gitti, ıslık çala çala tırmıklara tahtadan dişler hazırlamaya başladı. Küçük Mişatka ayağının dibinde fır dönüp yalvarırcasına gözünün içine bakıyordu. "Mişa amca, bana da bir küçük tırmık yapsana! Kimsem yok bana tırmık yapsın. Ninem yapmasını bilmiyor, halam da bilmiyor. Bi sen varsın tırmık yapmasını bilen, hem de çok iyi yapıyorsun."

"Yapacam sana da adaşım, yapacam, görürsün bak! Ama sen şimdi biraz uzak dur da gözüne kıymık filan kaçmasın, olmaz mı?" dedi Koşevoy oğlana, gülerek. Şaşmış da düşünüyordu: "Şuna bak, nasıl da babasına benziyor, kerata! Hık demiş burnundan düşmüş. Gözleri, kaşları, sonra o dudaklarını büküşü, hep aynı... Gregor iyi iş görmüş, belli."

Çocuğa bir oyuncak tırmık yapmaya başladı ama bitiremedi. Birden dudakları morardı, sapsarı yüzüne öfkeli, çaresiz bir ifade geldi. Islık çalmayı kesti, bıçağı yere bırakıp üşümüş gibi omuzlarını kıpırdattı.

"Mihail Grigoriç, hadi adaşım, git şurdan bir çuval ya da bir başka şey getir bana, biraz uzanayım," dedi Mişatka'ya.

"Peki ama niçin?" Oğlan merakla sordu.

"Hasta olmak istedi canım."

"Neden?"

"Ulan kene gibi yapışıyorsun be adama! Neden olacak, zamanım geldi de ondan, hepsi bu. Çabuk ol hadi!"

"Peki benim tırmığım?"

"Sonra bitireceğim tırmığını."

Korkunç bir titreme geldi sarstı Mişa'nın gövdesini. Dişleri birbirine vurdu. Mişatka'nın getirdiği çuvalın üzerine uzandı, başından kasketini çıkarıp yüzüne örttü.

“Hasta mı oldun yoksa, çabucak?” Mişatka hayal kırıklığına uğramış gibi sordu.

“Evet. Hastayım şimdi?”

“Niçin öyle titriyorsun?”

“Hummadan titriyorum?”

“Niçin ama dişlerin çatırdıyor.”

Mişa kasketin altından bir gözüyle geveze adaşına baktı, gülümsedi kısaca. Sorularına cevap veremez oldu. Mişatka korka korka bir baktı ona, sonra koştu gitti.

“Nine, Mişa amca sundurmada yatıyor, bi titriyor, bi titriyor ki nerdeyse oynayacak.”

İlyinişna pencereden baktı, masaya gitti. Susuyor, düşünüyordu.

“Niçin bir şey demiyorsun, nine?” Mişatka sabırsızlanarak sordu, ihtiyarın yeninden çekiştirerek.

İlyinişna ona dönüp, “Yavrum, hadi bir battaniye al da götür o deccala, örtsün,” dedi, sertçe. “Hummadan titriyor. Bir hastalık. Battaniyeyi taşıyabilecek misin?” Yine pencereye gitti, avluya baktı. Bir acele, “Dur gitme, dur!” dedi. “Zahmet etme, hacet kalmadı.”

Dunya kendi gocuğunu Mişa’nın üstüne örtmüş, eğilmiş konuşuyordu onunla.

Nöbet geçtikten sonra Mişa günün geri kalan kısmını ot biçmeye hazırlanmakla geçirdi. Birden çok güçsüz düşmüşcesine hareketleri uyuşuk, kararsızdı. Ama Mişatka’nın tırmığını bitirdi.

Akşam İlyinişna yemeği hazır etti, çocukları sofraya oturttu, yüzüne bakmadan Dunya’ya, “Git şu... Nedir ismi işte, çağır onu sofraya gelsin,” dedi.

Mişa sofraya haç çıkarmadan oturdu. İki büklüm, bezgin. Terden kirlenmiş sapsarı yüzünden ne kadar bitkin olduğu belliydi. Kaşığı dudaklarına götürürken eli titriyordu. İştahsızdı, az yedi. Arada bir umursamaz bakışlarla çevresindekileri süzüyordu.

İlyinişna hayretler içinde kaldı: "Katil"in fersiz gözleri ne zaman Mişatka'ya takılsa hemen ılınıveriyor, ışıyordu. Ufacık ufacık takdir ve sevgi kıvılcımları parlayıp sönüyordu o gözlerde, dudaklarına çok belli belirsiz bir gülümseme geliyordu. Sonra başka yere bakıyor, gölge gibi donuk bir umursamazlık iniyordu yine yüzüne.

İlyinişna belli etmeden Koşevoy'u incelemeye başladı, oğlanın hastalıktan nasıl da sıskası çıktığını ancak o zaman fark etti. Tozlanmış külrengi üniformasının altında köprücük kemikleri belli oluyordu. Geniş omuzları kamburlaşmıştı. Kemikleri, az daha, derisinden fırlayıp çıkacak gibiydi. Çocuk boynu gibi incecik boynunda kıllı ademelması pek yersiz ve anlamsızdı. İlyinişna "katil"in iki büklüm gövdesine, mum gibi yüzüne baktıkça tedirgin oldu. İçi yırtılıyormuş gibi bir şey. Onca nefret ettiği bu adama karşı hiç yoktan bir acıma, güçlü sert kadınlara bile boyun eğdiren o kıskaç gibi sımsıkı anaca merhamet duygusu uyanıverdi yüreğinde, ansızın. Mişa'nın önüne bir tabak dolusu süt sürüp konuştu:

"Hadi ye, Allah aşkına! Öyle zayıfsın ki yüzünü gördüm mü hasta oluyorum... Damat olacak adama bak!"

III

Köylü, Koşevoy'la Dunya hakkında konuşmaya başlamıştı. Dunya'yla iskelede karşılaşan kadınlardan biri, sesinde açıkça belli bir alayla sordu: "Mihail'i ırgat mı aldınız yoksa yanınıza, hiç sizin avludan ayrılmıyor?"

Kızının bütün yalvarmalarına rağmen İlyinişna ayak diriyordu. "İstediğin kadar yalvar, seni ona vermeyeceğim! Hakkımı helâl etmem!" Dunya, sonunda, gidip Koşevoy'la yaşayacağını bildirdi ve hemen giysilerini toparlamaya başladı da öyle yola geldi.

"Aklını başına topla!" diye haykırdı, telaşla. "Çocuklarla bi başıma n'aparım ben? Perişan mı olalım?"

"Sen bilirsin, ana. Ben bütün köyün alay konusu olmak istemiyorum," dedi Dunya, genç kız giysilerini bir bir sandıktan çıkararak. O sakindi.

İlyinişna bir şey demedi, dudaklarını kıpırdatarak durdu orda. Uzun bir sessizlikten sonra ayaklarını sürüye sürüye ikonların durduğu köşeye yöneldi.

"Peki öyle olsun, kızım," diye fısıldadı. İkonu indirdi. "Madem öyle diyorsun, Tanrı yardımcın olsun. Gel buraya..."

Dunya hemencecik diz çöktü. İlyinişna kızını takdis edip titrek bir sesle ekledi:

"Rahmetli anam beni bu ikonla takdis ettiydi... Ah, baban görecekti asıl seni şimdi... Hatırlıyor musun, kocan için ne dediydi? Tanrı biliyor ya bana ne zor geliyor bu..." Sessizce başını çevirdi, sahanlığa çıktı.

Mişa anlattı olmadı, yalvardı olmadı, kızdı olmadı. Dunya'yı kilisede evlenmekten caydıramadı. Kız inatçı. Kararında diretiyordu. Sonunda Mişa dişlerini gıcırdata gıcırdata boyun eğdi. Dünya âleme içinden lanetler okuyarak, idama gider gibi hazırlandı. Geceleyin, bomboş kilisede, papaz Vissaryon nikahlarını kıydı. Törenden sonra genç çifti tebrik etti, öğüt verdi onlara:

"Eh, Şûracı delikanlım, gördün mü, hayat böyledir işte! Geçen yıl kendi elinle benim evimi ateşe verdiydin sen, bugün de ben seni evlendirme zevkini tattım işte. Atasözü ne diyor? 'Kuyuya tükürme, suyundan içeceğin tutar,' diyor. Yine de, memnunum, çok memnunum. Döndün dolaştın, İsa'nın kilisesini buldun sonunda."

Bu kadarı da fazlaydı. İrade güçsüzlüğünden duyduğu utanca kendine öfkesi eklenmiş, kilisedeyken ağzını açıp tek kelime söylememişti Mişa. Şimdi orda oturmuş böbürlenen papaza pis pis baktı, Dunya duymasın diye fısıldayarak, "Yazık ki o zaman kaçtın köyden," dedi. "Yoksa seni de evinle birlikte yakıp kül edecektim, uzun yeleli şeytan seni! Bunu iyi yerleştir kafana, olmaz mı?"

Ansızın gelen saldırıdan şaşkına dönen papaz kırpış kırpış gözlerle bakakaldı. Damat bey genç karısının yeninden çekiştirip sert bir sesle, "Hadi, yürü!" dedi. Asker çizmesiyle pat pat kapıya doğru yürüdü.

Bu kasvetli düğünde ne votka içildi, ne türkü çağrıldı. Sağdıç olan Prokor Zikof ertesi gün gitti Aksinya'ya yakındı bundan. İkide bir tiksintiyle tüküre tüküre, "Eh, kız, ne düğündü ne düğün! Ben anlatayım, sen dinle," dedi. "Kilisede Mihail bir şeyler fısıldadı papazın kulağına, adamın çenesi düşüverdi. Sonra yemekte biliyor musun ne yedik? Kızarmış tavukla yoğurt yedik... Reziller bir damla votka verselerdi ya! Gregor Pantaleyeviç burda olacaktı da görecekti kız kardeşine yapılan düğünü! Yerin dibine geçerdi. Yok, kız, yok artık burama geldi. Bu yeni düğünlere gitmiyorum bundan böyle, hiçbirine. Köpek kısmısınınki bundan iyi. Onlar hiç olmazsa birbirlerinin tüyünü yolar da biraz şamata olur. Bunlarda ne içki var, ne kavga be! Kahrolası kâfirler! Biliyor musun, düğünden sonra öyle fena oldum ki bütün gece uyuyamadım. Gömleğimin içine bir avuç pire atmışlar gibi, kaşın da kaşın..."

Koşevoy Melekofların evine yerleştikten sonra çiftlikte işler başka türlü yürümeye başladı. Kısa zamanda çiti onarmış, bozkır otunu taşıyıp harman yerinde tınaz etmiş, tepesine saçak atmıştı. Sonra hasada hazırlandı. Harman makinesini onardı, dövenliği adamakıllı temizledi, yabayı düzeltti, koşumları yeniledi. Gizliden gizliye, çift öküzü verip yerine bir at almayı tasarlıyordu, Birkaç kere Dunya'ya, "Bize at lazım," demişti. "Bu boyunduruklu mollalarla yola çıktım mı kendimi cenazeye gidiyor sanıyorum." Bir gün de ambarda bir kutu mavi boya bulunca eskilikten rengi uçmuş kepenkleri boyamaya karar verdi. Kenarları mavi boyalı pencereleriyle gün yüzüne çıkan Melekofların evi birden gençleşti, şenlendi.

Meğersem Mişa yaman çiftçiymiş! Sıtma ateşine rağmen araçlarını hiç elinden düşürmüyor, durmadan çalışıyordu. Dunya da her şeyde ona yardımcı oluyordu.

Evliliklerinin ilk birkaç gününde gözle görülürcesine güzelleşti, omuzları, kalçaları genişledi. Gözlerine yeni bir ifade geldi. Yürüyüşü de, hatta saçlarını toplayışı bile, bir başkaydı. Eski kırık dökük hareketleri, çocukça coşkusu, canlılığı kayıplara karışmıştı.

Güleç yüzünde sakin bir ifade, kocasına seven gözlerle bakıyor, çevresinde olup bitenleri görmüyordu. Genç, mutlu gözler kör olur.

Oysa İlyinişna üzerine çöken yalnızlığı gün geçtikçe daha derinden derine duyuyordu. Hemen bütün hayatını geçirdiği evin içinde fazladan biriydi artık. Dunya'yla kocası yeni bir yerde yuvalarını kurar gibi çalışıyorlardı. Onunla hiçbir konuyu konuşmuyorlar, çiftliğe bir yenilik getirmeden önce onun rızasını almayı düşünmüyorlardı. Ona karşı bayağı saygısızdılar da. Sofraya oturdukları zaman onunla birkaç havadan sudan laf ederlerdi, sonra İlyinişna yine kasvetli düşünceleriyle baş başa kalırdı. Kızının mutluluğundan kendine bir sevinç payı çıkaramadı. Evde bir yabancı erkeğin varlığı –damadı yine eskisi gibi yabancıydı onun gözünde– ona ağır geliyordu. Bir yıl içinde onca sevdiklerini yitirmişti, hâlâ yaşıyordu. Kederden bitkin, kocamış, acınacak hale gelmiş, hâlâ yaşıyordu. Çok, çok acı çekmişti hayatında, belki haddinden fazla. Artık acıya dayanmaya gücü yoktu. İçinde hep bir önsezi: Ailesini ziyarete bunca alışan ölüm daha çok geçecekti Melekofların eşiğinden. Dunya'nın evlenmesine gönlünü razı ettikten sonra şimdi tek bir isteği vardı: Gregor'un döndüğünü görene kadar yaşamak. Çocukları ona emanet edecek, sonra gözlerini yumacaktı, bir daha açmamak üzere. Hır gür içinde geçen hayatı boyunca çektiği onca çileden sonra artık hakkıydı dinlenmek.

Sonu gelmemecesine geçti gitti uzun yaz günleri. Güneş parlak, sıcaktı. Ne ki güneşin ışığı artık İlyinişna'yı ılındırmıyordu. Saatlerce hiç hareketsiz oturuyordu basamaklarda. Tepede güneş, o oturuyor, çevresiyle hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Nerde bir zamanların o hayat dolu, işgüzar ev kadını? Hiçbir şey yapmak gelmiyordu içinden. Ne yapsan, boşuna. Hepsi şimdi bir tuhaf gerçek dışı, gereksiz. Eski günlerdeki gibi çalışacak gücü de kalmamıştı. Sık sık, yıl yıl üstüne emeğin paralayıp koduğu ellerine bakar da düşünürdü: "Evet, ellerim işlerini gördüler bitirdiler... Dinlenmenin zamanıdır... Hayatımı yaşadım, yetti... Yeter ki Grişa'mı da göreyim, gözüm arkada gitmiyeyim..."

Yalnız bir kere eski canlılığını buldu, ama o da uzun sürmedi. Bir gün Prokor Viyeşenska dönüşü onlara uğramıştı. Daha uzaktan bağırdı:

"İçkimi isterim, İlyinişna nine! Oğlundan sana mektup getirdim."

İhtiyar kadın sarardı. Onun için mektup demek kara haberin bir yenisi demekti. Prokor okudu mektubu. Yarısı sevdiklerine selamdı. Sonunda, o da birkaç satırda, güze izin alıp eve gelmeye niyetli olduğunu bildiriyordu Gregor. İlyinişna sevincinden uzun bir süre konuşamadı. Yağız yüzünün derin oyukları arasından tesbih tanesi gibi küçücük yaşlar yuvarlandı. Başını önüne eğdi, cepkeninin koluyla, kaba elleriyle sildi gözyaşlarını ama onlar yine akıyorlardı, şıp şıp düşüp ılık yağmur damlaları gibi yaş lekeler bırakıyorlardı önlüğünün üzerinde. Prokor kadınların gözyaşlarını sevmediği kadar ağlamalarına da dayanamazdı. Kızdı. Kaşlarını çatıp, "Nedir bu halin böyle, nine?" dedi. "Siz kadınlarda da bi sulugözlülük bi sulugözlülük! Sevinsene, oturup ağlayacağına! Neyse, ben gidiyorum. Alasmarladık. Seni böyle görmek hiç de içimi açmıyor."

İlyinişna ağlamayı kesti, durdurdu onu. "Böyle iyi haberden sonra, iyi komşum benim, nasıl korum gidesin? Dur hele biraz, bir içki vereyim..." diye mırıldanarak ne zamandır sandığında sakladığı bir şişeyi çıkardı.

Prokor oturdu, bıyıklarını sıvazlamaya koyuldu.

"Madem çok sevindin, sen de iç benimle," dedi. Ama hemencecik endişeyle düşündü: "Eeeh, yine şeytan çarptı dilimi. Kadın içecek, bana kalmayacak..."

Ama İlyinişna içki içmeye hevesli değildi. Mektubu dikkatle katladı, ikonların durduğu rafa koydu. Sonra belki de başka bir şey düşündü, aldı ordan, bir an tuttu elinde, koynuna sokup sımsıkı yüreğinin üstüne bastırdı.

Tarladan dönen Dunya mektubu tekrar tekrar okuduktan sonra gülümseyip içini çekerek, "Ah, bir an önce gelse!" dedi. "Hiç eski halin kalmadı, ana."

İlyinişna kıskançlıkla aldı mektubu kızının elinden, gerisin geri koynuna koydu. Gülümseyerek, kızına ışıl ışıl, yarı kapanık gözlerle bakarak konuştu: "Artık köpekler bile havlamıyor bana. O kadar işe yaramaz oldum. Ama küçük oğlum anasını hatırlamış. İsmimi de tam söylemiş. Ellerinden öperim anacım diyor, çocuklarına da selam ediyor. Seni de unutmamış, Dunya... Eee, ne diye gülüyorsun öyle? Aptal, sen de!"

"Sen de, ana! Hiç gülümsemeyelim mi yani? Nereye gidiyorsun?"

"Bahçeye, patatesleri çapalamaya."

"Ben yaparım onu yarın. Sen otur şimdi evde. Hep hastalıktan yakınırsın, şimdi birden iş çıkardın kendine."

"Yok, yok, ben gidiyorum... Pek sevindim valla, canım yalnız kalmak istiyor," dedi İlyinişna, içini döktü. Tıpkı bir genç kız gibi çabucak başörtüsünü bağladı.

Bahçeye giderken Aksinya'ya da uğradı. Kibarlık olsun diye önce havadan sudan birkaç laf etti, sonra, mektubu çıkardı.

"Bizim oğlan bana mektup yollamış. Anasını sevindirdi, bak. İzin alıp eve gelecek, söz diyor. Al, komşum, oku da ben de bir kere daha işiteyim."

O günden sonra Aksinya o mektubu birçok defalar okudu İlyinişna'ya. Akşam oldu mu damlardı ihtiyar kadın. Koynunda mendile sarılı duran sarı zarfı çıkarır, içini çekip, "Okusana, Aksinya, canım," derdi. "Bugün yine yüreğimde bir ağırlık var. Düşümde onu gördüm, ufacıktı. Daha okula gittiği günlerde gibi."

Zamanla, kurşun kalemle yazılı kelimeler silinmeye başladı, bazısı bütün bütün okunmaz oldu. Ama Aksinya için hava hoş. Mektubu o kadar çok okumuştu ki, artık ezbere biliyordu. Daha da sonraları, ince kâğıt parçalanmaya başlayınca, mektupta yazılanları en son satırına kadar hiç duraklamadan anlatırdı İlyinişna'ya.

Mektubun gelmesinden bir iki hafta sonra İlyinişna hastalandığının farkına vardı. Dunya harmana dalmıştı. Yaşlı kadın onu işinden alıkoymak istemedi ama yemeği kendi başına hazır edemedi.

"Bugün kalkmıyım ben," dedi kızına. "Siz başınızın çaresine bakarsınız."

"Niçin, ana? Neren ağrıyor ki?"

İlyinişna eskimiş cepkeninin kırışıklarını düzeltip gözlerini kaldırmadan cevap verdi:

"Her yanlarım ağrıyor işte... İçimde her şey dövülmüş, hamur olmuş gibi... Gençliğimde rahmetli baban kızar döverdi beni. Yumrukları da dökme demir gibiydi hani... Tam bir hafta ölü gibi yatardım. Şimdi de öyleyim, içim dışım kırılmış sanki... Pek bitkinim, pek..."

"Mihail'i göndereyim mi hekim getirsin?"

"Hekime ne ihtiyacım var? Ben iyileşirim, meraklanma."

Ertesi gün sahiden ayağa kalktı, avluya gitti. Ama akşama doğru yeniden düştü yatağa. Biraz yüzü şişti, gözlerinin altında torbalar belirdi. Gece birkaç kere dirseklerine dayanıp başını yastıklardan kaldırdı, hızlı hızlı soludu. İkide bir soluğu tıkanıyordu. Derken geçti o hali. Şimdi yatağında rahatça uzanabiliyor, hatta ayağa da kalkabiliyordu. Böylece sükûn içinde, boynu bükük, birkaç gün geçirdi. Yalnız kalmak istiyordu. Aksinya onu görmeye geldiğinde sorularına kısa kısa cevaplar verdi, o gittikten sonra daha bir rahatladı. İyi ki çocuklar günün büyük kısmını dışarda açık havada geçiriyorlar. Dunya da pek yanına gelmiyor, sorularıyla başını ağrıtmıyordu. Artık kimsenin avutucu sözlerine, acımasına ihtiyacı yoktu. Bir başına kalıp hayatının geçmiş çağlarını anacağı günler gelmiş çatmıştı. Gözlerini yarı yumuyor, saatlerce hiç kıpırdamadan uzanıyordu. Arada bir şiş parmakları battaniyesinin kıvrımlarını kavrar çekiştirirdi, o kadar. Bu saatlerde bütün hayatı gözlerinin önünden geçerdi.

Şaşılacak şey! Sonunda, ne kadar da kısa, yoksul bir hayattı onunkisi! Kasvetli, acı. Hiç hatırlamak bile istemediği zamanlar meğersem ne de çokmuş! Nedense anıları, düşünceleri her şeyden çok Gregor'a yöneliyordu. Belki de savaşın başından beri onun için endişe duymadığı hiçbir zaman olmamıştı da ondan. Onu hayata

bağlayan tek bağdı Gregor. Ya da, belki, büyük oğluyla kocasına duyduğu hasret dinmiş, zaman üst üste yığıla yığıla örtmüştü onun üzerini. Onları pek seyrek hatırlıyordu: Akça bir sisin içinden görür gibi. Uzakta. Gençliğini, evlilik hayatını da hatırlamak istemiyordu. Ne gereği vardı, şimdi? Çok, çok uzaklarda kalmıştı, hatırlaması da ne hoştu, ne huzur verici. Anıları arasında geçmişe döndü ama, düşünceleri yine açık seçik, sertti. "Küçük oğlu" elle tutulurcasına gözlerinin önündeydi. Onu düşünmeye başlar başlamaz yüreğinin atışı hızlanıyordu. O zaman işte yine boğulur gibi oluyor, soluğu tıkanıyor, yüzü küle dönüyordu. Uzun bir süre kendinden geçiyordu. Kendine geldiğinde ilk iş yine onu hatırlıyordu. Ona kalan tek oğlunu ne yapsa unutamıyordu.

Bir gün konuk odasında uzanmıştı. Dışarda öğlen güneşi parlıyordu. Göğün güney ucunda rüzgârın silkelediği ak bulutlar göz kamaştırıcı bir mavilik içinde heybetle süzülüp gidiyorlardı. Ağır basan sessizliği kıran, yalnız, çekirgelerin tekdüze, uykulu ötüşleriydi. Pencerenin hemen dibinde evin temeline yaslanmış çimenler, pisipisi otu, yaban yulafı, ayrıkotu daha solmamıştı, çekirgeler de orayı sığınak yapmışlardı kendilerine. İlyinişna onların ardı arkası kesilmeyen cırlayışlarına kulak verdi, güneşte kuruyan otun odaya dolan kokusunu içine çekti. Bir an için, sıcaktan kavrulan Ağustos bozkırı, altınsı buğday sapları, kumru rengi pusa sarınmış masmavi saydam göğüyle gözlerinde canlandı.

Tarlaların pelinotu kaplı çitleri boyunca otlayan öküzleri, üzerinde tentesiyle arabayı gördü, çekirgelerin kuru kuru cırlayışını işitti, pelinotunun tıkayıcı, acı kokusu geldi burnuna... Sonra kendini görür gibi oldu: Gençti. Gelişmiş, serpilmiş. Güzel çevik adımlarla çardağa doğru yürüyordu. Ayaklarının altında ekin dipleri hışırdayıp çıplak baldırlarına sürtünüyor, sırtında yakıcı rüzgâr eteğinin içine tıkılı terli gömleğini kurutuyor, ensesini yakıyor. Yanakları al al. Başına saldıran kandan kulaklarında ince bir çınlama. Bir koluyla ağır, gergin, süt sızıntılı memelerini tutuyor, bir çocuğun hıçkırıklı ağlayışını duyup adımlarını sıklaştırıyor. Giderken gömleğinin düğmelerini çözüyor...

Kapkara, minik Grişa'yı arabanın altına asılı salıncaktan alırken çatlak dudakları titrer, gülümserdi. Haçının terli zincirini boynundan çekip dudaklarının arasında tutar, memesini aceleyle dayardı çocuğun ağzına. Dişlerinin arasından fısıldardı: "Canım benim, küçük oğlum! Güzelim! Anan aç kodu bitirdi seni..." Küçük Grişa, hâlâ gücenik, hıçkırarak, memenin başını emer acıtırdı minik diş etleriyle. Oğlanın kara bıyıklı delikanlı babası yanında bir tırpanı ıslatmaya dalmış olur, aşağı inik kirpiklerinin altından kocasının gülümsediğini görürdü, ışıl ışıl gözlerinin akları mavice. Sıcak, soluğunu keserdi, alnından akan ter yanaklarını gıdıklar, ışık gözlerinde solar, solardı...

Kendine geldi, elini gözyaşlarına bulanmış yüzünün üzerinden geçirdi, hiç kımıldamadan uzandı. Soluğu fena kesiliyordu. Bazen kendinden geçtiği oluyordu.

O akşam geç vakit, Dunya'yla kocası uykuya yattıktan sonra İlyinişna arta kalan gücünü topladı, ayağa kalktı. Avluya çıktı. Aksinya sürüden ayrılan ineği aramaya dalmış gecikmişti, eve dönerken İlyinişna'yı kararsız adımlarla ağır ağır harman yerine doğru giderken gördü. "Ne işi var orda hasta hasta?" Melekofların harman yerini ayıran çite yanaştı belli etmeden, içeri baktı. Dolunay parlıyordu gökyüzünde. Bozkırdan bir meltem esiyordu. Çıplak, taş döşeli harman yerine saman yığınından yoğun bir gölge vurmuştu. İlyinişna iki eliyle birden çite dayanmış, bozkıra bakıyordu. Orda, bozkırda, ekin biçenlerin yaktığı bir ateş çok uzak, erişilmez bir yıldız gibi parıldıyordu. Aksinya ihtiyar kadının şiş yüzünün mavice ayışığıyla aydınlandığını, siyah şalının altından bir tutam kır saçın alnına döküldüğünü gördü.

İlyinişna uzun bir zaman gözlerini dikip baktı kararan bozkıra. Sonra oğlu hemen yanındaymış gibi usulca seslendi. "Grişa, canım! Sevgili oğlum benim!"

Bir an sustu, sonra değişik, kısık bir sesle bir daha seslendi: "Canımın parçası!"

Aksinya ürperdi. Anlaşılmaz bir hüzün, korku sarmıştı benliğini. Hemen çitten ayrıldı, evine gitti.

O akşam İlyinişna yakında öleceğini bildi. Ölüm başucunda bekliyordu. Gün ağarırken sandıktan Gregor'un gömleğini çıkardı, yuvarladı, yastığının altına koydu. Kendi mezar giysilerini, son nefesini verdikten sonra üzerine giyeceği gömleğini de hazır etti.

Ertesi sabah Dunya anasını görmeye gelince, İlyinişna Gregor'un dikkatle katlanmış gömleğini yastığının altından çıkarıp sessizce ona uzattı.

"Nedir bu?" dedi Dunya, hayretle.

"Grişa'nın gömleği... Kocana ver, o giysin. Kendininki terden çürümüş olmalı," dedi İlyinişna, kırılgan bir sesle.

Dunya baktı, anasının siyah etekliği, gömleği, bez terlikleri, son yolculuğun giysileri, peykenin altında duruyor. Onları görünce sapsarı oldu.

"Ana, bunları da neden hazır ettin sanki? İsa hakkıyçün al onları ordan! Hay Allah, sen de! Zamanı mı şimdi ölümü düşünmenin?"

"Yok, canım. Günüm geldi..." diye fısıldadı İlyinişna. "Vakittir... Çocuklara iyi bak. Gregor gelene kadar üzerlerinden gözünü ayırma... Biliyorum, o gelene kadar yaşayamayacağım... Ah, yaşamayacağım o gelene kadar!.."

Dunya, anası gözyaşlarını görmesin diye duvara döndü, yüzünü başörtüsünün altına çekti.

Üç gün sonra İlyinişna öldü. Yaşıtı kadınlar geldiler ölüsünü yıkadılar, mezar giysilerini giydirdiler. Konuk odasında masanın üstüne yatırdılar. Akşam ölüyle vedalaşmaya gelen Aksinya bir zamanların mağrur, yüreği pek İlyinişnası'nın yüz çizgilerini tanımakta güçlük çekti. Küçücük, ihtiyar bir kadının güzel yüzüydü orda gördüğü. Soğuk, sarı alnına dudaklarını değdirirken, beyaz başörtüsünün altından çıkan o tanıdık isyankâr saç tutamı ilişti gözüne. Kulağının yuvarlak kepçesi ufacıktı, gencecik bir kadınınki gibi.

Dunya'nın rızasıyla Aksinya çocukları evine aldı. Bu yeni ölümden dilleri tutulmuş, ürkmüşlerdi. Yemek verdi onlara,

yatağında yatırdı. Sevdiği adamın çocuklarını kucaklarken, ufacık, sokulgan gövdeleriyle biri bir yanında, öbürü öbür yanında, bir garip duygu geldi üzerine. Avunsunlar, ölen ninelerini düşünmesinler diye onlara kendi çocukluğundan aklında kalan masallar söyledi. İnişli çıkışlı bir sesle, usullacık, yoksul yetim Vanyuşka'nın hikâyesini anlattı:

Kuğular, taşıyın beni
Kar beyaz kanatlarınızlan uzaklara,
Doğduğum ülkeme,
Kendi aziz toprağıma...

Daha masal sona ermeden çocukların mışıl mışıl soluk aldıklarını duydu. Mişatka yatağın dış yanında uyuyordu, yüzü sımsıkı onun omzuna dayalı. Aksinya omzunu oynatarak çocuğun arkaya savrulmuş küçük başını rahat ettirirken, birden apacı, merhametsiz bir hasret doldu içine. Boğazı düğümlendi, acı acı ağlamaya başladı. Bütün vücudu sarsılıyor, hıçkırıyordu. Ama gözyaşlarını bile silemeyecekti. Gregor'un çocukları kollarının arasında uyuyorlardı. Uyandırmak istemiyordu onları.

IV

İlyinişna öldükten sonra Koşevoy evin tek ve rakipsiz hâkimi oldu. Şimdi artık çiftliğin yeniden belini doğrultması, daha da gelişmesi için hevesle çalışması beklenirdi ama, hiç de öyle olmadı. Her geçen gün Mişa'nın çalışma hevesi kırılıyordu. Geceleri geç vakte kadar merdiven başında oturup sigara içer, düşüncelere dalar olmuştu. Dunya kocasında beliren değişmeyi ister istemez görüyordu. Bir zamanlar kendini unuturcasına çalışıp işe dalan Mişa, ansızın, ortada hiç sebep yokken, baltayı ya da eğeyi elinden atıp dinlenmeye oturuyordu. Kış çavdarını ekerlerken birkaç kere tarlada da oldu bu. Bir iki gider gelirdi tarlada, sonra öküzleri durdurur, bir sigara sarar, sürülü toprağın üzerinde uzun bir süre oturur, sigarasını tüttürürdü. Kaşları çatılı. Dunya şaşıyordu kocasının bu hallerine.

Babasının köylü sağduyusu Dunya'da yoksa, kimsede yoktu.

Endişeyle düşünüyordu: "Pek uzun sürmedi bunun gayreti... Ya bir hastalığı var, ya da tembellikten. Böyle bir koca insanın başına dert açar. Sanki yabancılarla yaşıyor evin içinde! Günün yarısı sigara içmekler, öbür yarısında aylak aylak dolaşmaklar... Ya iş? Konuşmalıyım onunla, belli etmeden. Yoksa bu gidişle, sermayeyi kediye yüklediğimiz gündür yani..."

Bir gün ihtiyatla sordu kocasına:

"Sende bir değişiklik var, Mişa. Hummadan mı dersin, ne var?"

"Ne humması? Hummasız da insanı hasta etmeye yeter burası," diye cevap verdi Mişa, sinirli sinirli. Öküzlere bir dokundurup tohum makinesinin ardına geçti.

Dunya daha fazla soru sormanın akıllıca bir iş olmayacağını sezmişti. Ne de olsa, kocasına akıl öğretmek bir kadına düşmezdi. Mesele orda kapandı.

Düşüncelerinde yanılıyordu. Mişa'yı eski hevesiyle çalışmaktan alıkoyan tek bir şey vardı: Köyüne gelip yerleşmekte fazla acele ettiği kanısı, içinde gün geçtikçe kuvvetleniyordu. "Çiftliğe dönmekte acele ettim, çok acele ettim," diyordu kendi kendine, nahiye gazetesinde savaş haberlerini okurken ya da bazı akşamlar, terhis olup gelen Kızıl Kazakların anlattıklarını dinlerken. Köylünün tutumu özellikle tedirgin ediyordu onu. Bazıları, açıktan açığa, kış gelmeden Şûra Hükümetinin sona ereceğini, Vrangel'in Tavriya'dan hücuma geçtiğini, Makno'yla birlikte daha şimdiden Rostof yakınlarına vardıklarını söylüyorlardı. Müttefikler de Novorossisk'e büyük bir seferi kuvvet çıkarmışlardı, öyle diyorlardı. Köyde hepsi birbirinden saçma, olur olmaz söylentiler dolaşıyordu. Toplama kamplarından ya da madenlerden dönen Kazaklar, yazın yedikleri ev yemekleriyle göbek bağlamışlar, birbirlerinden de ayrılmaz olmuşlardı. Geceleri votka içiyorlar, gevezelik ediyorlar, Mişa'yla karşılaştıkları zaman yapmacık bir umursamazlıkla soruyorlardı: "Gazeteleri okuyorsun sen, Koşevoy, Vrangel ne âlemde, söylesene? Yakında tepeleyecekler mi herifi? Müttefikler bizi yine sıkıştırıyorlar diyorlar, doğru mu acaba?"

Bir pazar günü, ikindi vakti, Prokor Zikof Melekoflara uğradı. Mişa tarladan yeni dönmüştü, sahanlığın orda ayakta elini yüzünü yıkıyordu. Dunya eline su döküyor, gülümseyerek kocasının sıska, esmer boynunu seyrediyordu. Prokor selamladı onları, en alt basamağa oturdu. "Gregor Pantaleyeviç'ten hiç haberiniz yok herhalde, değil mi?" diye sordu.

"Yok," dedi Dunya, "yazmadı bize."

"Niçin, çok mu merak ediyorsun onu?" Mişa elini yüzünü kurularken ciddi ciddi Prokor'un gözlerinin içine baktı.

Prokor içini çekti. Mintanının boş yenini düzeltip, "Tabii merak ediyorum," dedi. "Biz hep onunla birlikte hizmet gördük."

"Daha da göreceksiniz galiba?"

"Daha ne göreceğiz?"

"Ne olacak, hizmet göreceksiniz!"

"Geçti artık o günler."

"Ben de sandıydım ki o gelsin diye bekliyorsun. Yine askere gitmeyi dört gözle bekliyorsun sandımdı," diye Mişa hiç gülümsemeden devam etti. "Yani, Şûra Hükümetine karşı savaşmak için..."

"Valla böyle konuşmamalısın, Mihail," dedi Prokor. Gücenmişti.

"Niçin konuşmayacakmışım? Köyde bir dolu söylenti var, benim de kulağıma geliyor."

"Ben hiç öyle konuştum mu? Nerden duydun o sözleri?"

"Seni duymadım ama, senin gibi, Gregor gibi adamlar, o 'sizinkileri' bekleyenler hep konuşuyorlar."

"Ben kimseyi beklemiyorum. Hepsi bir benim için."

"Tamam işte, hepsi bir senin için!.. Gel içeri. Ne güceniyorsun, şaka ediyordum."

Prokor isteksizce tırmandı basamakları. Eşikten geçerken, "Şakaların, kardeş, iyi şakalar değil," dedi. "Geçmişi unutmamız gerek. Ben geçmişin hesabını ödemişim."

"Geçmişin hepsi unutulmaz," dedi Mişa, aksi bir sesle, masaya otururken. "Kal da bizimle yemek ye."

“Sağ ol. Tabii, geçmiş hep unutulmaz. Mesela ben bir kolumu kaybettim, keşke unutabilsem onu ama unutulmuyor. Hep hatırlatıyor kendini bana.”

Sofrayı kuran Dunya kocasına bakmadan, “Beyazlarla birlikte olanların hiçbiri hiç mi bağışlanmayacak yani?” dedi.

“Tabii ya, ne sandın?”

“Ben sandıydım ki geçmişi karıştıranların gözleri önlerine akacak sandıydım! Öyle derler de...”

“Belki İncil’de derler onu,” dedi Mişa, bir soğuk. “Bana sorarsan, insan yaptıklarının hesabını her zaman vermelidir.”

“Hükümet öyle demiyor ama,” dedi Dunya, usulca. Bir başka Kazağın önünde kocasıyla tartışmak istemiyordu. Oysa içinden içinden, Prokor’a yaptığı yersiz şakalardan, son zamanlarda ona açıkça belli ettiği Gregor düşmanlığından ötürü Mişa’ya kızgındı.

“Hükümet sana bir şey demiyor, çünkü sana diyeceği bir şey yok. Ama, Şûra kanunlarınca, Beyazlara hizmet edenler hesap verecekler.”

“Peki, ben de mi hesap vereceğim?” diye sordu Prokor.

“Sen sadece bir koyunsun. Çayırda otladın otlayacağın kadar, şimdi ağıla döndün. Emir erlerinden bir şey sorulmayacak ama Gregor döndüğünde görür gününü. Onu ayaklanmayla ilgili olarak sigaya çekeceğiz.”

“Kim yapacak sorguyu, sen mi?” Dunya’nın gözleri parıldayıverdi. Bir kâse yoğurt koydu masanın üstüne.

“Evet, benim de soracaklarım var ona,” dedi Mişa, sakin sakin.

“Senin işin değil o... Sana gelmeden daha, çok soran çıkar. Kızıl Orduda o kadar hizmet gördü, bağışlanmaya hak kazandı.”

Dunya’nın sesi titriyordu. Önlüğünün farbalasını avucunun içinde toparlayıp bir kenara oturdu. Mişa karısının telaşını hiç fark etmemiş gibi konuşmaya devam etti. “Benim de soracaklarım olur elbet. Niçin ilgilenmiyecekmişim?” dedi. “Ama bağışlanmasına gelince, göreceğiz bakalım... Bağışlanmaya ne kadar hak

kazandı, o bir belli olsun bakalım. Çok kanımızı döktü. Kimin kanı daha ağır basıyor, ölçeceğiz..."

Mişa'yla Dunya'nın evlendiklerinden bu yana ilk çatışmalarıydı bu. Mutfakta can sıkıcı bir sessizlik oldu. Mişa konuşmadan yoğurdunu yedi. Arada sırada peşkirle dudaklarını siliyordu. Prokor sigarasını tüttüre tüttüre Dunya'yı süzüyordu. Sonra çiftlik işlerinden söz açtı, yarım saat daha oturdu, giderken, "Kiril Gromof döndü, haberiniz var mı?" dedi.

"Hayır. Nerden geldi?"

"Kızılların yanından. O da Birinci Süvari Ordusundaydı."

"Mamantof kumandasında hizmet gören değil mi o?"

"O, evet."

"Yaman dövüşçüydü!" dedi Mişa, alayla gülerek.

"Yamandı, doğru, iş yağmaya gelince. Eli o işe pek yatkındı. Tutsakları hiç acımadan kılıçtan geçirirmiş, öyle duydum. Çizmelerini almak için öldürürmüş. Yalnız onun için, çizmelerini almak için..."

"Peki, şimdi o da mı bağışlanacak?" diye sordu Mişa, sesini yükseltmeden. "Tanrı düşmanlarını bağışladı, biz kullarına da öyle yapmalarını buyurdu, öyle mi?"

"Valla bilmem. Kolay değil... Ama n'apabilirsin ona?"

"Ben bilirim ona ne yapacağımı..." Mişa gözlerini kıstı. "Ona öyle bir şey yapacağım ki, hemen ardından öbür dünyayı boylayacak! Kurtulamaz da. Viyeşenska'da Don Çekası var. Bak onu ne güzel bağırlarına basacaklar orda, gör sen!"

Prokor gülümsedi. "Doğru bir söz vardır: Kamburun kusurunu mezar düzeltir derler. Kızıl Ordudan gelirken de bir sürü talan malı getirdi. Karısı benimkine çalımlanmış. Kocası bir kadın paltosu getirmiş eve. Sayısını unuttum, bir sürü entari, daha başka şeyler, bir sürü. Maslak Tugayındaymış, ordan gelmiş buraya. Kaçmıştır bana kalırsa. Yanında silahlarıyla geldi."

"Ne silahları?"

“Bir karabina, bir tabanca. Belki başka da vardır.”

“Şûraya gidip adını yazdırmış mı, biliyor musun?”

Prokor gülerek elini salladı. “Boynuna ip takıp çeksen götüremezsin onu oraya. Düşünüyorum düşünüyorum, herhalde kaçaktır diyorum ben. Bugün olmazsa yarın köyden de tüyer. Görünüşe göre Kiril daha savaşmak niyetinde ama sen beni yanlış anlıyorsun. Yok, kardeşim, ben savaşmayı bitirdim. Burama geldi, eğlencenin öylesi.”

Az sonra gitti. Birazdan Mişa da çıktı. Dunya çocukların yemeğini verdi, tam yatmaya hazırlanıyordu, Mişa döndü. Elinde çuvala sarılı bir şey vardı.

“Nerelerde kaldın?” diye sordu Dunya, aksilenircesine.

“Çeyizimi aldım geldim.” Mişa dostça gülümsedi. Sarılı paketi dikkatle çözdü, bir tüfek, bir torba dolusu kurşun, bir tabanca, iki de el bombası çıkardı. Hepsini bir peykenin üstüne sıraladı, bir kabın içine biraz gaz döktü.

“Nerden çıktı bütün bunlar?” dedi Dunya, kaşlarını oynatıp silahları göstererek.

“Benim. Cepheden getirdim.”

“Nerde saklamıştın ki?”

“Seni ilgilendirmez. Emin bir yerde.”

“İyi, iyi, gizli kapaklı işlerden pek hoşlanıyorsun! Bir kelime bile söylemedin bana. Karından bile saklıyorsun bakıyorum.”

Mişa karısıyla barışmak istercesine, adam sen de der gibilerden gülümsemeye zorladı kendini.

“Niçin söyleyecektim ki sana, Dunya? Kadın işi değil ki bu. Burda kalır. Fena mı, kız?”

“İyi ama evin içine niçin getirdin bunları? Sen ki o kadar kanunlara boyun eğersin, her şeyi de bilirsin... Bunun hesabını kanun sormaz mı senden?”

Mişa’nın yüzü asıldı.

"Enayiliği bırak," dedi. "Kiril Gromof'un cepheden silahla dönmesi Şûra İdaresi için bir tehlikedir ama ben getirdim mi yararınadır. Anlıyor musun? Kime hesap vereceğim? Allah bilir yine neler saçmalıyorsun! Hadi yat yatağına da uyu sen!"

Düşünmüş taşınmış, kendince en doğru yolu bulmuştu. Madem Beyazlar köye silahlarıyla dönüyorlardı, o halde dikkatli olmalıydı. Tüfekle tabancayı güzelce temizledi, ertesi sabah gün ışır ışımaz, Viyeşenska'ya gitmek için yayan yola çıktı.

Dunya sırt çantasına yiyecek koyarken kızgındı. Acı acı söyleniyordu: "Hep bir şeyler saklıyorsun benden! Hiç olmazsa ne kadar kalacaksın, niçin gidiyorsun onu söyle. Ne biçim hayat bu? Aklına esiyor, hoop, gidiyor! Ağzından laf alabilene ne mutlu! Sen benim kocam mısın, yoksa gömleğimde düğme mi?"

"Viyeşenska'ya askeri komiserliğe gidiyorum. Daha ne söyleyim istiyorsun? Döndüğüm zaman her şeyi öğrenirsin."

Çantasını böğrüne bastırıp Don'a indi, kayığa bindi, hızlı hızlı kürek çekerek karşı kıyıya geçti.

Viyeşenska'da muayeneden geçtikten sonra hekim kısaca, "Sevgili yoldaşım," dedi ona, "Kızıl Ordu saflarında işe yaramazsın sen. Sıtma canına okumuş. İyisi mi tedavi ettir kendini, yoksa daha beter olursun. Senin gibilerine ihtiyacı yok Kızıl Ordunun."

"Ne gibilerine ihtiyacı var, o halde? İki yıl hizmet gördüm, artık işe yaramıyorum, öyle mi?"

"Bize her şeyden önce sağlam adam lazım. Sen iyileş de öyle gel. Al bu reçeteyi, eczaneden kinin alacaksın."

"Pekâlâ, anladım." Mişa huysuz ata hamut takar gibi mintanını giydi, yakasından başını güç bela geçirebildi. Pantolonunun düğmelerini sokakta ilikleyerek doğruca parti bölge komitesine yollandı.

Tatarsk'a döndüğünde köy İhtilal Komitesi başkanıydı. Karısını bir acele selamlayıp, "Ya," dedi, "şimdi görüşürüz, bakalım!"

"O da ne demek?" Dunya şaşkın şaşkın sordu.

“Tıpkı eskisi gibi.”

“Eskisi neydi ki?”

“Başkan atandım. Anladın mı şimdi?”

Dunya sinirlenip ellerini çırptı. Bir şey daha diyecekti, Mişa sırtını döndü. Aynanın önünde durup rengi kaçmış hâki üniformasının kemerini düzeltti, sonra uzun, hızlı adımlarla Köy Şûrasına yollandı.

İhtiyar Mikeyef kıştan beri İhtilal Komitesi başkanıydı. Gözü az görür, kulağı da az işitirdi zaten, taşıdığı sorumluluk canından bezdirmişti zavallıyı. Başkanlıktan alındığını duyunca pek sevindi.

“İşte kâğıtlar burda, kartalım,” dedi, “köy mührü de burda. Al, al, İsa hakkıyçün!” Gerçekten sevinmişti. Haç çıkardı, ellerini ovuşturdu. “Yetmişimdeyim, hayatımda hiç görev almadıydım. Bu ihtiyar yaşımda başıma geldi... Tam senin gibi bir delikanlıya lâyık iş bu. Ben ne yapabilirim ki? Doğru dürüst ne gözüm görüyor, ne kulağım işitiyor... Bir ayağım çukurdayken tuttular beni başkan yaptılar...”

Mişa nahiye İhtilal Komitesinden gönderilen genelgelerle emirleri çabucak gözden geçirdi. “Kâtip nerde?”

“Ha?”

“Sağır mısın, kâtip nerde diyorum?”

“Kâtip mi? Çavdar ekiyor. Canını şeytan alsın, haftada bir gün ya uğrar ya uğramaz! Bazen nahiyeden bir kâğıt gelir, okumak lazım, kodunsa bul herifi! O yüzden önemli kâğıtlar filan günlerce durur bir köşede, hiç okunmadan. Ben iyi okuyamıyorum. Mührü kullanıyorum işte, o kadar...”

Koşevoy kaşlarını çatıp İhtilal Komitesi odasının çizik çizuk duvarlarını inceledi. Odada tek bir tabela asılıydı, o da kir pas içinde, eski.

İhtiyar Mikeyef başkanlıktan öyle beklenmedik bir anda atıldığına o kadar sevinmişti ki, tuttu bir şaka yapmaya kalktı. Bir paçavraya sarılı mührü Koşevoy’a uzatırken, “Olup olacağı bütün

köy malı bu işte," dedi. "Teslim edilecek para yok. Şûra İdaresinde ataman alametlerine iyi gözle bakılmıyor, istersen sana eski bastonumu vereyim." Dişsiz ağzını yayıp gülümseyerek, sapı kullanıla kullanıla cilalanmış, dişbudaktan yontulma sopasını uzattı.

Ama Koşevoy şaka kaldıracak havada değildi. Bir kere daha, ihmalden kırılan odanın içini gözden geçirip kaşlarını çattı, içini çekti:

"Senden her şeyi devraldım deriz artık, dede," dedi. "Haydi bakalım şimdi, yallah, çek arabanı!" Gözleriyle kapıyı gösterdi.

Sonra masaya oturup dirseklerini iki yana yaydı, dişlerini gıcırdatarak, alt çenesi dışarda, öyle oturdu. Tanrım! Şu son günlerde ne köpoğlu köpeklik etmişti! Toprağı çiziktir dur sen, hiç başını kaldırma, çevrende olup bitenlere kulak verme! Kendine de, her şeye de içinde korkunç bir kızgınlık kabararak kalktı masadan, ceketini düzeltti, gözleri taa uzaklarda, dişlerinin arasından, "Evet, çocuklarım," dedi, "Şûra Hükümeti neymiş görün bakalım şimdi!"

Kapıyı kapattı, zincirini bağladı, alanı geçip evine yollandı. Kilisenin orda Obzinof'un delikanlı oğlunu gördü. Aldırmadan başını sallayıp selam verdi, yürüdü, derken aklına bir şey geldi, birden dönüp seslendi: "Hey, Andriyuşa! Dursana biraz, diyeceğim var sana!"

Sarışın, utangaç oğlan sessizce yanına geldi. Mişa koskoca adammış gibi elini uzattı ona, sordu. "Nereye gidiyordun, köyün öte ucuna mı? Gezmeye çıktın galiba? Bak sana ne soracaktım... Sen ortaokula gittin, değil mi? Gittin mi? İyi. Büro işinden anlar mısın?"

"Ne tür büro işi?"

"Bayağı iş. Gelen kâğıt, çıkan kâğıt... Öyle işte."

"Niyetin ne senin, Yoldaş Koşevoy?"

"Yani, bir büroda kullanılan belgeler filan diyorum. Anlar mısın onlardan? Hani gönderilmesi gereken kâğıtlar olur, başka işler olur?"

Mişa belirsiz bir hareketle parmaklarını şaklattı, karşılık beklemeden kararlı bir sesle konuştu: "Bilmiyorsan çabuk öğrenirsin. Ben köy İhtilal Komitesi başkanı oldum şimdi. Okumuş yazmış bir çocuk olduğun için de seni kâtip atadım. Hemen İhtilal Komitesine git, ordaki eşyaya göz kulak ol. Her şeyi masanın üstünde bulacaksın. Ben birazdan geliyorum. Anlaşıldı mı?"

"Yoldaş Koşevoy!"

Mişa elini sallayıp sabırsızlıkla, "Sonra konuşuruz," dedi, "sen git şimdi görevi devral." Ağır ağır, ölçülü adımlarla yoluna devam etti sonra. Evde yeni bir pantolon giydi, cebine tabancasını koydu, aynanın önünde biraz oyalanıp kasketini düzeltti.

"Ben bir iş için azıcık çıkıyorum," dedi Dunya'ya. "Başkan nerde diye soran olursa, söyle, birazdan geliyorum."

Başkan olmanın da bazı kaçınılmaz gerekleri vardı. Mişa ağır adımlarla yürüyor, bir tavırlar takınıyordu. Öyle yadırgandı ki bu hali, köylülerden bazıları durup ardından baktılar, gülümsediler. Yolda karşılaştığı Prokor Zikof saygıyla bir iki adım geri gitti, çite dayandı. "Nedir bu halin, Mihail?" diye sordu. "İş gününde bayramlıklarını giymişsin! Geçit resminde gibi gidiyorsun. Yeniden mi evleniyorsun yoksa, nedir?"

"Ona yakın bir şey işte," dedi Mişa, dudaklarını kurumla kıstı.

Gromof'un kapısının önünde elini cebine sokup tütün kesesini yoklarken geniş avluyu, dış yapıları, evin pencerelerini gözden geçirdi.

O sırada hayvanlara kıyılmış su kabağı götürmek için evden çıkan Kiril Gromof'un anası sahanlıkta göründü. Mişa kadını saygıyla selamlayıp basamaklara yöneldi.

"Kiril evde mi, teyze?"

"Evde, gir içeri, gir!" dedi ihtiyar kadın. Mişa geçsin diye yana çekildi.

Mişa sahanlığa girdi, yarı karanlıkta eliyle kapının mandalını araştırdı.

Konuk odasının kapısını Kiril açtı ve hemen bir adım geri attı. Yeni tıraş olmuştu, gülümsüyordu. Kafası dumanlıydı. Mişa'yı kısaca, meraklı gözlerle süzerek, "Bir asker daha!" dedi rahat bir sesle. "Gel içeri, Koşevoy! Otur, hoş geldin. Bu yudum içki içelim dediydik, az bir şey..."

Mişa ev sahibinin elini sıktı, masanın çevresinde oturan konuklara bakarken, "Konuksever adamın yemeği lezzetli olur," dedi.

Besbelli, zamansız gelmişti. Tanımadığı geniş omuzlu bir Kazak, karşı köşede, ikonların altına uzanmıştı, bardağını önünden itip Kiril'e, meraklı bir bakış fırlattı. Korşunofların uzaktan akrabası Semyon Akvatkin, onun karşısında oturuyordu, Mişa'yı görünce kaşlarını çattı, başını çevirdi.

Kiril, Mişa'yı masaya çağırdı.

"Davete teşekkür ederim."

"Otur ama, kırma bizi. İç bir bardak votka sen de."

Mişa oturdu. Votka bardağını ev sahibinin elinden aldı, başını öne eğip kaldırdı. "Dönüşün şerefine, Kiril İvanoviç!"

"Sağ ol. Sen ordudan döneli çok oldu mu?"

"Çok oldu ya. Yerleştim bile çoktan."

"Yerleştin de, evlendin de, anlaşılan... Peki ne somurtuyorsun öyle? İçsene!"

"Yeter bu kadar. Seninle iş konuşmaya geldim."

"Bu da fazla ama artık! Bugün iş konuşmuyorum ben. Dostlarım var, şöyle bir eğleneyim diyorum. İş için geldiysen yarın gel."

Mişa masadan kalktı. Sükûnetle gülümseyerek, "Ufak bir mesele ama bekleyemez," dedi. "Bir dakika dışarı gelsene."

Kiril özene bezene burulmuş kara bıyığını sıvazlayarak bir süre hiç konuşmadı. Sonra doğruldu.

"Burda konuşamaz mıydık? Meclisi bozmaya gerek var mı?"

"Hayır, dışarı çıkalım," dedi Mişa, sakin, ama kararlı.

“Çık sen de, ne mesele yapıyorsun?” dedi o geniş omuzlu yabancı Kazak.

Kiril isteksiz isteksiz öne geçti, mutfağa girdiler. Kiril ocakta çalışan karısına, “Katerina, çık sen burdan,” diye mırıldandı. Sonra peykeye oturup sert sert, “Evet, neymiş, söyle!” dedi.

“Geldiğin kaç gün oluyor?”

“Niçin, ne oldu ki?”

“Geldiğin kaç gün oluyor dedim.”

“Bu dördüncü gün galiba.”

“İhtilal Komitesine gittin mi?”

“Daha gitmedim.”

“Viyeşenska’da Askeri komiserliğe gitmeyi düşünüyor musun?”

“Ne istiyorsun sen yahu? İş için geldiysen iş konuşalım.”

“İş konuşuyoruz işte!”

“Canın cehenneme öyleyse! Sen kim oluyorsun ki sana cevap verecekmişim?”

“İhtilal Komitesi başkanıyım ben. Alay kâğıtlarını göster!”

“Anlaşıldıı!” Kiril kelimenin sonunu uzatarak keskin, birden ayık bir bakışla Mişa’nın gözünün içine baktı. “Demek mesele bu?”

“Evet, anladın mı şimdi? Ver kâğıtlarını!”

“Bugün Şûraya gidip göstereceğim kâğıtlarımı.”

“Hemen şimdi göster!”

“Bir yere kodum, yok yanımda.”

“Bul getir öyleyse!”

“Hayır, getirmiyorum! Hadi çek git evine, hadise çıkarma şimdi burda, Mişa.”

“Ben şimdi gösteririm sana hadiseyi!” Mişa sağ elini cebine soktu. “Paltonu giy!”

“Bırak, Mişa! Dokunmasan bana iyi edersin...”

“Haydi, yürü diyorum!”

"Nereye?"

"İhtilal Komitesine."

"Canım çekmiyor..." Kiril sarardı, yüzünde alaycı bir gülümseme belirdi.

Mişa az sola kaykılıp cebinden tabancasını çıkardı, ateşe hazır etti.

"Geliyor musun, gelmiyor musun?" diye telaşlanmadan sordu.

Kiril hiç konuşmadan konuk odasına doğru yürüdü. Mişa önüne geçip yolunu kesti, sahanlığa açılan kapıyı gösterdi.

Yapmacık bir umursamazlıkla bağırdı Kiril o sırada: "Çocuklar, burda bir çeşit tutukladılar beni! Votkayı siz bensiz bitirin artık!"

Konuk odasının kapısı ardına kadar açılıverdi. Eşiği geçmeye davranan Akvatkin tabancayı üzerine doğrulmuş görünce hemen kapı kütüğünün ardına kaçtı.

"Hadi yürü!" diye emretti Mişa, Kiril'e.

Kiril yalancıktan kaygısız adımlarla kapıya doğru yürüdü. Kapının mandalını usulca tuttu, birden tek bir sıçrayışta sahanlığı geçip dış kapıyı ardından çarptı, kendini basamaklardan aşağı attı. İki büklüm avluyu geçerek meyva bahçesine doğru koşarken Mişa ardından iki el ateş etti ama ıskaladı. Bacaklarını iki yana açıp durdu, tabancasının namlusunu koluna dayadı. Dikkatle nişan aldı. Üçüncü elde Kiril sendeler gibi oldu, sonra toparlandı, çevik bir hareketle çitin üzerinden aştı. Mişa basamaklardan indi. Arkasındaki evden sert bir silah sesi duyuldu. Önünde bir sundurmanın kireç badanalı duvarına çarpan kurşun sıvayı uçurdu, akça akça taş kırıkları saçıldı yere.

Kiril hızla, kolaylıkla koşuyor, iki büklüm gövdesi elma ağaçlarının yeşil yaprakları arasında bir parlayıp bir kayboluyordu. Mişa çitin üzerinden atlarken düştü, yüzükoyun yattığı yerden, kaçan adama iki el daha ateş etti. Sonra yüzünü eve döndü. Dış kapı ardına kadar açıktı. Kiril'in anası basamaklarda durmuş, elini gözüne siper etmiş, meyva bahçesine bakıyordu. "Daha ordayken, hiç

konuşmadan vuracaktım herifi," diye düşündü Mişa, belli belirsiz. Çitin dibinde birkaç dakika uzanıp, dizine bulaşan çamurları sile sile evi gözledi. Sonra doğruldu, çitin öte yanına geçti. Tabancasının namlusunu yere çevirerek gerisin geri eve yürüdü.

V

Gromof'tan başka, Akvatkin'le Gromof'un odasında gördüğü yabancı Kazak da sırra kadem basmışlardı. O gece köyden iki Kazak daha kayıplara karıştı. Viyeşenska'daki Don Çekası'ndan Tatarsk'a ufak bir birlik geldi, birkaç Kazağı tutukladılar, alaylarından izinsiz gelen dört kişiyi Viyeşenska Cezalandırma Bölüğüne gönderdiler.

Koşevoy bütün günlerini İhtilal Komitesinde geçiriyor, hava kararırken eve dönüyordu. Yatarken dolu tüfeğini yatağının başucuna dayar, tabancasını yastığının altına koyardı. Hiç soyunmadan uzanırdı yatağa. Kiril'le arasında geçen olaydan üç gün sonra Dunya'ya, "Merdiven başında uyuyalım," dedi.

"O da neden?" Dunya şaşkın şaşkın sordu.

"Pencereden ateş edebilirler. Yatak pencereye çok yakın."

Dunya hiçbir şey söylemeden yatağı merdiven başına çekti. Ama o akşam sordu: "Peki, daha ne kadar böyle peşine avcı düşmüş tavşanlar gibi yaşayacağız! Kış geliyor, o zaman da mı böyle merdiven başında tüneyeceğiz?"

"Daha kışa çok var. Şimdilik böyle yaşayacağız."

"Bu 'şimdilik' ne kadar sürecek?"

"Kiril'in hakkından gelene kadar ben."

"Paşa paşa gelip sana teslim mi olacak sanıyorsun?"

"Bir gün gelecek," dedi Mişa, kendine güvenle.

Ama yanılıyordu. Kiril Gromof'la arkadaşları Don'un öte yanında bir yerde gizlenmişlerdi. Anarşist kumandan Makno'nun oralara yaklaştığını duyunca beri yana geçtiler, söylentilere göre Makno çetesinin ileri kollarının göründüğü Krasnokutskaya

nahiyesine gittiler. Kiril geceyi Tatarsk'ta geçirdi. Yolda bir ara Prokor Zikof'a rastgeldi, Gromof'un selam yolladığını, yakında ziyaretine geleceğini, beklemesini Koşevoy'a söylemesini istedi. Ertesi sabah Prokor, Kiril'le karşılaştığını söyleyip konuştuklarını anlattı Mişa'ya...

"Pekâlâ, gelsin bakalım! İlkinde paçayı kurtardı ama bu defa kurtulamayacak elimden. Onun gibilerle nasıl uğraşacağımı öğretti bana, eksik olmasın!" dedi Mişa, Prokor sözünü bitirince.

Gerçekten de Makno'yla çetesi Yukarı Don Bölgesine gelmişlerdi. Konkof yakınında kısa süren bir çatışmada Makno, Viyeşenska'dan üzerine yollanan bir piyade taburunu dağıttı, bölgenin ortalarına dalmadan Milerovo İstasyonu yönünde ilerleyip istasyonun kuzeyinde demiryolunu geçti, Starobelsk'e doğru geri çekildi. Kazaklar arasından en azılı Beyaz Muhafız unsurlar ona katıldılar, çoğunluk köylerinde kaldı, olacağı beklemeye koyuldu.

Koşevoy kulağı kirişte bekliyor, köyde olup bitenleri hiç kaçırmıyordu. Ama Tatarsk'ta hayat pek de hoş değildi. Kazaklar katlanmak zorunda kaldıkları sıkıntılar yüzünden Şûra İdaresine bolca küfrediyorlardı. Köydeki kooperatifin geçende açtığı ufacık dükkânda hemen hiçbir şey bulunmuyordu. Sabun, şeker, tuz, gaz, kibrit, tütün, araba yağı, bütün bu hayati ihtiyaç maddeleri yoktu. Çıplak raflarda pahalı sigaralarla aylardır satılmadan duran kap kacak sıralanmıştı.

Gaz yerine köylü küçük tabaklar içinde erimiş tereyağı ya da kuyruk yağı yakıyordu. Sigara yerine ham tütün içiyorlardı. Kibrit yoktu, herkes demircilerin yaptığı kaba saba çakmaklarla, çakmak taşlarıyla idare ediyordu. Suya ayçiçeği sapları koyar, onunla kavı kaynatırlar da daha çabuk ateş aldırırlardı. Yine de kolay olmuyordu ateş elde etmesi. Akşamları İhtilal Komitesinden eve dönerken Mişa kaç kere köşede halka olmuş tiryakileri çakmak taşlarından kıvılcımlar çaktırırken görmüştü. Soluklarının altından sövüp sayıyorlardı: "Ulan Şûra Hükümeti, bi ateş bize!" Sonunda içlerinden biri kuru kava bir kıvılcım düşürmeyi becerir, hepsi birden cılız alevi üflemeye başlarlardı. Sigaraları yaktıktan sonra topukları üstüne çömelirlerdi, sakin sakin son haberleri konuşurlardı.

Sigara saracak kâğıt da yoktu. Kilise odasındaki bütün sicil kâğıtlarına el konuldu. Kazaklar onları içip bitirdikten sonra sıra evlere geldi: Çocukların okul kitaplarına, hatta yaşlıların din kitaplarına dek ne varsa sigara sarmaya kullanıldı.

Melekofların avlusuna sık sık gelen Prokor Zikof, Mihail'den alabildiği kadar kâğıt aldı, sonra yaslı yaslı konuştu:

"Benim karının çeyiz sandığının kapağı hep eski gazete kâğıtlarıyla kaplıydı. Koparttım, sigara sardım. Bir de Ahdiceditimiz vardı, din kitabı yani, onu da içtim bitirdim, üstüne Ahdiatik de gitti. Yazık, ermişler az yazmışlar bu kitapları! Benim karının bir aile defteri vardı, bütün akrabalar, ölüsü, canlısı, alayı yazılıydı. O defteri de tüttürdüm. E peki, şimdi?.. Kâğıt yerine lahana yaprağı ya da dulavrat otu mu kullanacağız yani? Mihail, sen ne dersen de, bize bir gazete lazım. Tütünsüz yapamam ben. Alaman cephesindeyken kaç kere ekmek tayınımı verdim bir tutam tütün alabilmek için, sen biliyor musun onu?"

Tatarsk'ta hayat şen değildi o sonbahar. Arabaların yağlanmayan tekerlekleri gıcır gıcır öttü, yağsız kalan deri koşumlarla ayakkabılar hep çatladı. Ama asıl acısı tuz sıkıntısıydı. Tatarsklılar Viyeşenska'ya gidiyor, besili bir koyunu satıp iki buçuk kilo tuz aldıktan sonra dönüşte Şûra Hükümetine küfrü basıyorlardı. O kahrolasıca tuz yüzünden Mihail az çekmedi. Günün birinde birkaç yaşlı adam geldi Şûra odasına. Başkanı vakarla selamladılar, kasketlerini çıkardılar, peykelere kuruldular.

"Köyde hiç tuz yok, başkan bey," dedi birisi.

"Artık bey filan kalmadı," diye Mişa düzeltti onu.

"Kusura kalma, alışkanlık işte, ağzımdan kaçıyor... Beysiz yaşarız ama tuzsuz yaşayamayız."

"Peki, nedir dileğiniz?"

"Başkanım, ne yapıp yapıp köye tuz getirtmelisin. Taa Maniç'ten öküzlerle taşıyamayız."

"Durumu nahiyeye bildirdim. Haberleri var. Yakında gönderirler."

"Güneş yükselene kadar çiy tohumu çürütür," dedi ihtiyarlardan biri, gözlerini yere dikip.

Mişa birden parlayıp masadan kalktı. Öfkeden kıpkırmızı kesilmişti. Ceplerini ters yüz edip gösterdi.

"Bende tuz aramayın! Görün işte! Yanımda tuz taşımıyorum, yoktan da var edecek değilim. Anladınız mı, ihtiyarlar?"

"Bu tuz da nereye gitti?" diye sordu, bir an süren bir sessizlikten sonra, tek gözlü Çumakof. Tek gözüyle şaşkın şaşkın çevresine bakındı. "Eski günlerde, eski hükümet zamanında sözünü bilem etmezdik. Her yerde vardı, yığınlan. Ama şimdi bir tutam olsun bulamıyorsun..."

"Hükümetimiz n'apsın?" dedi Mişa, daha sakin. "Suçlu olan bir hükümet varsa o da sizin eski Kadet hükümetiniz. Her şeyi öylesine yakıp yıktılar ki tuz taşımaya araba bile kalmadı. Bütün demiryolları harap, vagonlar da."

Geri çekilme sırasında Beyazların nasıl devlet malını tahrip ettiklerini, fabrikaları uçurduklarını, depoları ateşe verdiklerini ihtiyarlara anlatmaya çalıştı. Savaşta kendi gözüyle görmüştü bir kısmını, çoğunu da işitmişti. Gerisini, Şûra Hükümetine karşı hoşnutsuzluğu azaltmak için kendisi oracıkta uydurdu. Hükümeti suçlamalara karşı korumak için yanlış doğru bir alay hikâye anlattı. Bir yandan da düşünüyordu: "O domuzların yaptıklarını azıcık büyütmekten bir zarar gelmez. Nasıl olsa domuz herifler, daha da domuz demekten bir şey çıkmaz ama bizim işimize yarar..."

"Siz ne sanıyorsunuz bu burjuvaları? Aptal mı herifler? Bütün Rusya'da ne kadar şeker, tuz stoku varsa topladılar, binlerce kilo, binlerce, Kırım'a taşıdılar, orda vapurlara yükleyip öbür ülkelere satmaya götürdüler!" dedi, gözleri parlayarak.

"Peki dingil yağını da mı olduğu gibi alıp götürdüler?" Tek gözlü Çumakof inanmaz inanmaz sordu.

"Götürmeyip de sana mı bırakacaklardı sandın, dede? Sanki hiç sizi, emekçi halkı düşünürlermiş gibi! Dingil yağını bile satacak adam bulur onlar. Ellerinden gelseydi her şeyi götüreceklerdi. Sırf millet açlıktan ölsün diye burda."

"Orası öyle, doğru, tabii," dedi ihtiyarlardan biri. "Zenginlerin hepsi öyledir. Zırnığına kadar alırlar. Ne kadar zenginleşirlerse o kadar aç gözlü olurlar. Biz onu biliriz, iyi biliriz. Viyeşenska'da bir tüccar varmış, ilk çekilmede nesi var nesi yok arabalara yüklemiş, son ibrişimine kadar bütün malını alıp götürecekmiş. Kızıllar yaklaşmışlar, o daha avlusundan çıkmaya hazır değilmiş. Gocuğu üstünde ordan oraya koşturup kerpetenle duvarların çivilerini söküp çıkarıyormuş. 'Bir çivi bile bırakmam onlara, namussuzlar!' diyormuş. Tevekkeli değil araba yağını bile alıp götürmüş herifler!"

"Her neyse biz tuzsuz nasıl idare edeceğiz?" dedi ihtiyar Maksayef, konuşmanın sonuna doğru, dostça.

"Yakında işçilerimiz daha çok tuz çıkaracaklar. Siz bu arada Maniç'e araba gönderirsiniz," diye Mişa ihtiyarlara akıl verdi.

"Köylü oraya gitmeye hevesli değil. Kalmuklar bir dert. Göllerden tuz çıkarttırmıyorlar bize, üstelik öküzlerimizi de alıyorlar elimizden. Tanıdığım biri döndüğünde elinde sade kamçısı kalmıştı. Bir gece üç silahlı Kalmuk gelmiş öküzlerini alıp götürmüşler. Elleriyle boğazlarını gösterip 'Ağzını açayım deme, yoksa sonun fena olur,' demişler. Oraya gittin miydi de sonu öyle oluyor işte!"

"N'apalım, biraz bekleyeceğiz," dedi Çumakof, içini çekti.

Mişa ihtiyarlarla az çok bir uzlaşmaya vardı ama, evde bu tuz meselesi yüzünden Dunya'yla bayağı atıştılar. Mişa'nın karısıyla arası hiç de iyi değildi.

Her şey o gün başlamıştı: Prokor'un önünde Gregor hakkında o sözleri söylediği gün. O ufak tartışma unutulmadı. Bir akşam masada Mişa, "Çorban tuzsuz, hanım," dedi. "Masada yeterince tuz olmazsa sonra sırtından çıkar bunun acısı, biliyorsun."

"Bu hükümet başımızda kaldıkça daha çok tuzsuz kalırız! Biliyor musun ne kadar tuzumuz var?"

"Ne kadar?"

"İki avuç!"

“Durum kötü.” Mişa içini çekti.

“Başkaları taa yazın Maniç’e gittiler tuz almaya. Senin tuzu düşünmeye vaktin mi oldu ki?” dedi Dunya, azarlayıcı bir sesle.

“Neyle gidebilirdim ki? Daha evliliğimizin yılı dolmadan seni arabaya mı koşsaydım yani? Sahi öküzlere gelince...”

“Şakalarını başka zaman yaparsın. Yemeğini tuzsuz yiyeceğin günlere sakla.”

“Bana ne bağırıyorsun, yahu? Söyle, nerden bulayım ben tuzu? Ne biçim şeylersiniz siz kadınlar da! ‘Kus da bul, istersen, ama bul!’ Ya hiç yoksa, n’apalım, ha?”

“Başkaları öküzlerle Maniç’e gittiler ama! Şimdi tuzları da var, her bir şeyleri var. Ama biz tatsız tuzsuz yiyoruz yemeğimizi.”

“Bir yolunu buluruz, Dunya. Yakında gönderecekler. Çok mu az tuzumuz?”

“Sizde her şey var ama, bol bol!”

“Siz dediğin de kim!”

“Kızıllar.”

“Sen nesin, pekâlâ?”

“Ben neysem neyim! Konuştunuz da konuştunuz hep: ‘Her şey bollaşacak. Hep bir eşit yaşıyacağız, iyi yaşıyacağız...’ Bu muydu sizin iyi yaşamanız? Çorbamıza koyacak tuzumuz bile yok!”

Mişa karısına şaşkınlıkla baktı, benzi sarardı.

“Nedir bu böyle, Dunya? Neler söylüyorsun? Nasıl konuşursun sen böyle?”

Ama Dunya gemi azıya almıştı bir kere. O da öfkeden sarardı, sesini yükseltip haykırarak devam etti: “E peki, nasıl yaşayacağız böyle? Ne öyle gözlerini açmış bakıyorsun? Biliyor musun ki, başkan bey, tuzsuzluktan milletin diş etleri kabarmaya başladı? Çorak yerlerde toprağı kazıyorlar da, taa Nekayef höyüğüne kadar gidiyorlar onun için, toprağı kazıyorlar da onu koyuyorlar çorbalarına... Sen duydun mu bunu, ha, duydun mu?”

“Dur hele, o kadar bağırma... E, daha?”

Dunya ellerini çırptı.

“Daha ne istiyorsun?”

“Ama n’apıp edip dayanmamız gerek, değil mi?”

“İyi, sen dayan işte!”

“Ben dayanırım ama sen... Bütün Melekof tıynetin çıkıyor ortaya.”

“Ne tıyneti?”

“Sizin o karşı-ihtilalci tıynetiniz, n’olacak” dedi Mişa, gergin bir sesle. Masadan kalktı. Yere bakıyor, gözlerini karısının yüzüne kaldırmıyordu. Dudakları titreye titreye konuştu: “Bir daha böyle konuşacak olursan, seninle beraber yaşamayız anladın mı? Sözlerin bir düşmanın sözleri...”

Dunya bir karşılık verecekken Mişa gözlerini kısıp yumruğunu kaldırdı.

“Kes sesini!” dedi, boğuk bir sesle.

Dunya, hiç korkusuz, merakla baktı ona. Bir an sonra, sakin, neşeli, “İyi ya, pekâlâ,” dedi. “Tam bulduk konuşacak konuyu... Tuzsuz yaparız, n’apalım!” Bir saniye sustu, sonra Mişa’nın o kadar sevdiği o sakin gülümsemesiyle ekledi: “Kızma bana, Mişa. Eğer her konuda biz kadınlara kızarsan sen, kızmaktan bir hal olursun. Kafasız bir kadından başka ne beklenir? Hoşaf mı istersin, biraz yoğurt mu vereyim?”

Dunya gençti ama sağduyusu sağlamdı. Bir tartışmada ne zaman inatlaşacağını, ne zaman boyun eğip çekileceğini iyi bilirdi.

Bir iki hafta sonra Gregor’dan mektup aldılar. Vrangel Cephesinde yaralandığını, iyileştikten sonra belki terhis olacağını yazıyordu. Dunya mektubu Mişa’ya okudu, sonra ihtiyatla sordu: “Mişa, ağabeyim gelince nasıl yapacağız?”

“Benim kulübeme geçeceğiz. O burda oturur. Malı paylaşırız.”

“Birlikte yaşayamayız tabii. Anlaşılan... Aksinya’yı eve alacak.”

"Mümkünü olsaydı bile senin ağabeyinle asla bir dam altında oturmazdım," dedi Mişa, kesinlikle.

Dunya kaşlarını kaldırdı. Şaşmıştı. "Niçin oturmazdın, Mişa!"

"Pekâlâ biliyorsun, niçin."

"Yani Beyazlara hizmet etti diye mi?"

"İyi bildin."

"Nasıl da nefret ediyorsun ondan! Ama bir zamanlar arkadaştınız..."

"Niçin sevecekmişim onu? Arkadaştık ama arkadaşlığımız çoktan bitti."

Dunya çıkrığın başındaydı. Çıkrık öte öte dönerken birden ip koptu. Dunya tekerin kenarını avucuyla tuttu, ipin iki ucunu birleştirip kıvırırken, kocasına bakmadan sordu:

"Döndüğü zaman, Kazaklarla birlik oldu diye dert gelir mi başına?"

"Yargılanacak... Mahkeme önüne çıkacak."

"Ama acaba ne hüküm giyer."

"Ben ne bileyim? Yargıç değilim."

"Kurşuna dizerler mi dersin?"

Mişa, Mişatka'yla Polyuşka'nın uyudukları yatağa baktı, düzenli soluk alışlarını dinledi, sesini alçaltıp cevap verdi:

"Olabilir."

Dunya başka bir şey sormadı. Ertesi sabah ineği sağdıktan sonra Aksinya'yı görmeye gitti.

"Grişa yakında geliyor, sana haber vereyim dedim. Sevin."

Aksinya sesini çıkarmadan bir tencerenin içine su koydu yanan kömürlerin üstüne, sonra ellerini göğsüne bastırdı. Yanaklarının kızardığını gören Dunya, "Ama o kadar çok sevinme," dedi. "Benimkisi mahkemeden kurtulamayacak diyor. Ne ceza verirler, artık orasını Tanrı bilir."

Aksinya'nın ıslak, parıl parıl gözleri bir an dehşet içinde kaldı.

"Niçin?" diye sordu, irkilerek. Dudaklarındaki sevinç gülümsemesi daha silinmemişti.

"Ayaklanma için, her bir şey için işte."

"Saçma! Yargılamazlar onu. Senin Mihail'in dünyadan haberi yok, sen bakma onun öyle ötüp durduğuna."

"Belki yargılamazlar." Dunya sustu. Sonra içini çekecekken tuttu kendini, "Ağabeyime çok kızıyor," dedi. "Öyle üzülüyorum ki, bilsen! Çok üzülüyorum Gregor için. Yine yaralanmış. Hayatı hep karışık, hep bir düğüm, nedense."

"Gelsin de geri... Çocukları alır bir yere saklanırız," dedi Aksinya, heyecanla.

Nedense başörtüsünü çıkardı, sonra yine sardı ve peykenin üzerinde tencereleri ordan oraya kaldırıp koymaya başladı. Birden bastıran şiddetli heyecanın önünü alamıyordu. Peykeye oturup da eski, partal önlüğünün kıvrımlarını dizinin üstünde düzeltirken ellerinin titrediğini gördü Dunya.

Boğazında bir şey düğümlendi. Kalkıp bir yere gitmek, orda bir başına ağlamak geliyordu içinden.

"Anam gözü arkada öldü..." dedi, sakin sakin. "Neyse, ben gidiyorum. Ocağı yakacam."

Aralıkta Aksinya bir acele, çekingen, Dunya'nın boynundan öptü, birden elini kapıp dudaklarına götürdü.

"Sevindin mi?" diye sordu Dunya, titrek bir sesle.

"Evet, azıcık... birazcık" dedi Aksinya, uçuk bir gülümseyişin ardında işi şakaya vurup gözyaşlarını göstermemeye çalışarak.

VI

Terhis olmuş bir Kızıl kumandan olduğu için Gregor'a Milerovo İstasyonunda bir arabayla iki beygir verdiler. Yolda her geçtiği Ukrayna köycüğünde beygir değiştirdi, aynı gün Yukarı Don hudutlarına vardı. Ama girdiği ilk Kazak köyünde İhtilal Komitesi Başkanı, Kızıl Ordudan yeni dönmüş bir genç, "Yazık ki size artık

öküz vereceğiz, kumandan yoldaş," dedi. "Bütün köyde bir tek beygirimiz var, o da üç bacağı üzerinde zor duruyor. Geri çekilme sırasında hayvanların hepsi Kuban'da kalmış."

"Belki o tek beygirle idare ederdim," dedi Gregor, parmaklarıyla masayı döverek. Tatlı yüzlü başkanın şen gözlerinin içine baktı.

"Onunla gideceğiniz yere hiç varamazsınız. Bir hafta gidersiniz de varamazsınız. Ama üzülmeyin, kuvvetli öküzlerimiz var, uzun adımlı. Zaten Viyeşenska'ya bir araba göndermemiz gerekiyordu. Burda savaştan arta kalan bir parça telgraf teli var da... Hiç araba değiştirmeyeceksiniz, kapınızın önüne kadar götürecekler sizi." Başkan sol gözünü kısıp kırptı, gülümseyerek ekledi: "En iyi öküzlerimizi, sürücü olarak da genç bir dul veririz size. Burda biri var, öyle azgın, öyle azgın, düşünüzde görseniz inanmazsınız. Onunla, göz açıp kapayana kadar bir de bakarsınız evinize varmışsınız bile! Ben de askerdim, halden anlarım..."

Gregor düşündü, o yolda giden bir at arabası beklemenin boşuna olacağına karar verdi. Yayan gideyim dese, çok uzaktı. Peki deyip öküzleri kabullenmekten başka çare yoktu.

Bir saate kalmadan araba kapının önündeydi. Köhne bir şey. Tekerlekleri gıcırtılı, arka kenarı kırık. Rastgele atılmış samanlar sarkıyordu orasından burasından. Gregor arabanın içler acısı haline tiksintiyle bakıp, "Görün işte savaşınızı!" diye düşündü. Sürücü, elinde kamçısını sallaya sallaya öküzlerin yanında yürüyordu. Sahiden de pek güzel bir kadındı. Sağlam yapılı, dolgun. Boyuna göre fazlaca büyük memeleri görünüşünü biraz bozuyordu sadece. Yuvarlak çenesini yandan kesip geçen bir yara izi al, yağız yüzüne hafiften kaşarlanmış bir ifade veriyor, onu olduğundan daha yaşlı gösteriyordu. Burun direğinin çevresi darı tohumu gibi incecik çillerle kaplıydı.

Başörtüsünü düzeltirken gözlerini kıstı, tepeden tırnağa bir süzdü Gregor'u. "Seni mi götüreceğim?" diye sordu.

Gregor basamaktan kalktı, kaputunu omzuna attı.

"Evet. Teli yükledin mi?"

"Ne sanıyorlar bunlar beni?" Kazak kadını çın çın öten bir sesle bağırdı. "Her Allah'ın günü bir yere gönderip işlerini gördürtmek isterler. Ben onun için mi yaratıldım? Tellerini kendileri yüklesinler, efendim! Yüklemezlerse ben de arabayı boş götürürüm!"

Yine de ama, tel yumaklarını sürüye sürüye getirdi arabaya koydu, başkanla yüksek sesle ama dostça atıştılar. Kadın arada bir, yandan, araştırıcı bakışlar fırlatıyordu Gregor'a. Başkan güldü. Genç dula sahiden takdirle baktı. Arada bir de Gregor'a göz kırpıyordu, "İşte bizim kadınlarımız böyledir. Demedim mi ben sana?" gibilerden.

Köyün ötesinde, uzakta, rengi solmuş güz bozkırı uzanıyordu. Sürülü tarlalardan gelen kumru rengi bir duman şeridi yolu kesip geçiyordu. Rençberler muzur otları yakıyorlardı: Kuru çalılık, kendir ısırganı, pörsümüş çayırotu. Dumanın kokusu Gregor'un içinde yaslı anılar uyandırdı. Bir zamanlar o da ıssız güz bozkırında böyle tarla sürmüştü, geceleyin göğün kara boşluğunda ışıldayan yıldızları seyretmiş, taa tepede uçan kaz sürülerinin çığlıklarını dinlemişti. Samanın üzerinde yerinden kımıldadı, sürücüye baktı.

"Kaç yaşındasın sen, kadınım?"

"Altmışa yakın," dedi kadın, kırıtarak. Yalnız gözleri gülümsedi.

"Yok, şakasız?"

"Yirmi."

"Hem de dul, öyle mi?"

"Öyle."

"Ne oldu peki kocana?"

"Vuruldu."

"Çok oldu mu?"

"İki yıl oluyor."

"Ayaklanma sırasında demek ki, ha?"

"Daha sonra. Güzün."

"Peki nasıl idare ediyorsun?"

"Ediyorum işte."

"Yalnızlık çekiyor musun?"

Dikkatle süzdü Gregor'u kadın. Gülümsediğini göstermemek için başörtüsünü dudaklarının üstüne çekti. Cevap verirken sesi daha kısık, bir değişik çıktı: "İnsanın işi oldu mu yalnız kalmaya vakti olmuyor ki!"

"İyi ama, kocasız kötü olmuyor mu?"

"Kaynanamla yaşarım ben. Çiftlikte işimiz çok."

"Peki kocasız nasıl idare ediyorsun?"

Kadın yüzünü Gregor'a çevirdi. Esmer yanaklarında al lekeler bir gelip bir gidiyordu. Gözlerinde küçük kızıl kıvılcımlar parladı söndü. "Ne demek istiyorsun?"

"Ne dediysem onu demek istiyorum."

Kadın başörtüsünü dudaklarından çekip kelimeleri uzata uzata konuştu: "Eh, hayatta ondan da bol bol var. Bu dünyada iyilik yapmaktan hoşlanan adam çook!" Biraz sustu, sonra devam etti: "Kocamla fırsat bulup da kadınlığımın pek tadına varamadım. Hepsi hepsi bir ay beraber kaldık, sonra onu orduya aldılar. Onsuz, işte, bir türlü idare ediyorum. Şu sıra genç Kazaklar köye döndüler de biraz kolayladı. Ama ondan önce güçtü doğrusu. Diih, kelkafa! Diiih! İşte böyle, askerağa. Benim hayatım bu."

Gregor konuşmadı. Bu tarz konuşmaya hiç hevesli değildi. Hatta başladığına da pişman olmuştu.

İri, besili öküzler hep aynı ölçülü uzun adımlarla ayaklarını sürüye sürüye ilerliyorlardı. Birinin sağ boynuzu bir zaman kırılmış, sonra başının üstünde haç gibi uzayıp büyümüştü. Gregor dirseğinin üstüne dayandı, gözlerini yarı yumdu, uzandı arabanın içinde. Çocukken, sonra daha büyüyünce sürdüğü öküzler aklına geldi. Hiç birbirlerine benzemezlerdi. Renkleri, vücut yapıları, mizaçları, hatta boynuzları bile hep kendilerine özgüydü. Bir kere elinden boynuzu tıpkı bunun gibi eğri büğrü bir öküz geçmişti.

Huysuz, kurnaz bir hayvan. Kan çanağına dönmüş aklarını döndüre döndüre, gözlerinin köşelerinden köşelerinden bakar hep: Arkadan yanaşmaya kalkan oldu mu, tekme hazır... Geceleyin sürü otlamaya bırakılınca ya doğru evin yolunu tutar, ya da, daha kötüsü, ormana ya da uzak kuytulara girer saklanırdı. Gregor kaç kere bütün bir günü at sırtında geçirmişti, bozkırda onu arayıp bulacağım diye. Tam kayboldu gitti derken birden bir yarın en dibinde bir yerde, karmakarışık dikenlikler arasında, ya da yaşlı bir yaban elmasının yaygın dallarının ağacının gölgesinde karşısına çıkıverirdi. O eğri boynuzlu şeytan başını öküz yularından sıyırıp çıkarmasını da biliyordu. Geceleri ağıl kapısının mandal tahtasını kaldırır çıkar, yüzerek Don'u geçer, gider çayırlarda dolanırdı. Az çektirmemişti Gregor'a bir vakitler...

"Şu eğri boynuzlu öküz, nasıl, uysal mıdır?" diye sordu kadına.

"Evet. Niye sordun, ne var?"

"Merak ettim de... Hiç."

"İnsan söyleyecek sözü olmayınca 'hiç' der," dedi kadın, gülümseyerek.

Gregor yine sustu. Geçmişi, o eski barış günlerini, çiftlik işlerini savaştan gayri şeyleri düşünmek hoşuna gidiyordu. Yedi yıl süren bu savaş onu canından bezdirmişti. Ne zaman aklına savaş gelse, orduda hizmetiyle ilgili bir ufak olayı hatırlasa, birden bir mide bulantısı, derin bir öfke kabarıyordu içinde.

Savaşıp savaşacağı bu kadardı işte. Bıkmıştı artık. İşe koyulmak, çocuklarıyla, Aksinya'yla yaşamak için evine gidiyordu sonunda. Daha cephedeyken, Aksinya'yı yanına almayı kararlaştırmıştı. Çocuklarını büyütecek, hep, hep yanında olacaktı. O işi de bir sonuca bağlamak gerekiyordu artık. Bir an önce.

Eve varınca nasıl ceketini, çizmelerini çıkararak rahat çarıklarını giyeceğini, pantolonunun paçalarını Kazak usulü beyaz yün çorapların içine sokarak evde dokunmuş paltosunu ıpılık ceketinin üstüne atıp tarlanın yolunu tutacağını kurdu. Elleri sabanın saplarında, sabanın ardında beliren nemli karık boyunca

yürümek iyiydi ya! Genzinde saban bıçağının kestiği otların acı kokusuna karışık gevrek toprak kokusu, çiğ, taze. Başka ülkelerde toprağın, otların kokusu bile değişikti. Kaç kere Polonya'da, Ukrayna'da, Kırım'da bir akça pelinotu sapını avcunda ufalayıp kokusuna bakmış da gönlü gurbet acısıyla yana yana, "Yok," demişti, "aynı değil bu, başka..."

Ama arabayı süren kadının canı sıkıldı. Konuşmak istiyordu o. Öküzleri dehlemeyi bıraktı, rahatça yerine yerleşti, kamçısının deri püskülüyle oynayarak gizli gizli Gregor'u, onun ciddi, dalgın yüzünü, yarı kapanık gözlerini inceledi. "Kırlaşmış ama pek yaşlı değil. Garibin biri. Gözlerini kısıp duruyor hep. Nedendir acep? Yorulmuş, bitmiş gibi. Birileri onu araba beygiri gibi kullanmış da kullanmış gibi... Derdi başından aşmışa benzer. Ama fena da değil hani. Yakışıklı. Yalnız saçları pek ağarmış, bıyıkları da, nerdeyse. Fena değil yine de, fena değil! Niçin bu kadar çok düşünüyor? İlk başta neşeli birine benziyordu ama nedense değişti de öküzü sordu. Belki ne konuşacağını bilmiyor. Belki de utangaç. Öyle bir hali de yok ya! Sert bakışları. Yok, yok, iyi bir Kazak bu, ama bi garip işte. İyi ya pekâlâ, açmasın ağzını, konuşmasın, n'apalım, kambur şeytan! Sanki sana muhtaçmışım gibi! Evine, karısına gitmeye can atıyor... İyi, iyi, sen sus daha, iyi gelir!"

Arabanın kaburgalarına yaslanıp kuruldu, sakin sesle bir türkü okumaya başladı.

Gregor başını kaldırıp güneşe baktı. Gün tazeydi. Geçen yılın deve dikenleri yolun başına dikilmişler, yola yarım adım boyu gölgeler salmışlardı. Bir ters görünüşleri vardı. Saat herhalde öğleden sonra ikiden geç değildi.

Bozkır büyülenmiş gibi ölü bir sessizlik içinde uzanıp gidiyordu. Güneş az ısıtıyordu. Hafif bir yel pörsümüş kızılsı kahverengi otları kıpırdatıyor, ne bir kuş sesi, ne bir sincap ıslığı duyuluyordu. Soğuk, açık mavi gökyüzünde ne bir atmaca, ne bir kartal... Yalnız bir kerecik, akça bir gölge yolun üzerinden kaydı geçti, başını kaldırmaya vakit bulamadan Gregor ağır ağır çarpan geniş kanatların sesini duydu. Yanlarından külrengi bir toykuşu geçti,

uzakta bir tepeciğin yamacında, gölgesi uzaklıkların mor karanlığına karışan bir çukura kondu. Yalnız güz sonlarında bozkırı böylesine yaslı, böylesine derin bir sessizliğe bürülü görmüştü Gregor. Rüzgâra kapılan kuru çalıların güdük otlar üzerinde hışır hışır yuvarlanıp sürüklenişini, bozkırı geçerek uzağa, taa uzaklara gidişini duyarmış gibi gelirdi o zamanlar ona.

Yol sanki hiç bitmeyecek gibiydi. Bir yamacı tırmanıyor, bir yara iniyor, yeniden bir sırtın tepesine çıkıyordu. Hep, hep o aynı, uçsuz bucaksız, kasvetli bozkır çayırı...

Yarın yamacında biten bir isfendan ağacı Gregor'un gözünü şenlendirdi. İlk ayazın çaldığı yaprakları tozdan ağarmış bir mor renkle ışıldıyordu, sönmeye yüz tutmuş bir ateşin küllenen korları serpilmiş gibi üzerine.

"Adın, ne senin, adamım?" diye arabacı kamçıyla hafifçe omzuna dokunarak sordu ona.

Gregor birden silkindi, yüzünü kadına çevirdi. Kadın yana baktı.

"Gregor. Seninkisi?"

"Ne ola ki? Sen ne dersen."

"Çok konuşuyorsun ama 'sen ne dersen'!"

"Susmaktan bıktım gayri. Yarım bir gün konuşmaya konuşmaya ağzım kurudu. Sen neden böyle hüzünlüsün ki, Grişa?"

"Neşeli olmam için bir sebep var mı?"

"Evine gidiyorsun ya? Öyle olman gerekir."

"Benim neşeli yıllarım geride kaldı."

"Hadi, hadi! Ne de yaşlısın! Niçin saçların ağardı böyle bu genç yaşında?"

"Sen de her şeyi bilmek, öğrenmek istiyorsun... Yaşadığım iyi hayattan olmalı."

"Evli misin sen, Grişa?"

"Öyle... Sen de kendine tez elden bir koca daha bulsan iyi edersin."

"Niçin?"

"Eh, azcık oynaksın da..."

"Çok mu kötü bir şey ki o?"

"Kötü olabilir. Bir kere senin gibi oynak birini tanıdıydım. O da duldu. Oynadı da oynadı, sonunda burnu dökülmeye başladı."

"Amanın, ne korkunç!" Kadın yalancıktan ürkmüş gibi bağırdı. Sonra hemen, iş bilir bir edayla ekledi: "Dul kadının hayatı öyledir. Kurttan korkan ormana girmesin."

Gregor kadının yüzüne baktı. Sessiz sessiz gülüyordu, dudakları birbirine yapışık. Yukarı kalkık üst dudağı oynuyor, uzun kirpiklerinin altında gözleri, parıldıyordu. Gregor kendini tutamayıp gülümsedi, elini uzattı, kadının ılık, yuvarlak dizine koydu.

"Zavallı çocuk!" dedi, acıyan bir sesle. "Yirmi yılda hayat seni fena hırpalamış."

Birden kadının neşesi kaçtı, izi bile kalmadı. Gregor'un elini kabaca tutup itti, kaşlarını çattı. Kızardı. Burun köprüsünün üzerindeki ufacık çiller görünmez oldu.

"Sen var git evine, orda kendi karına acı! Bana acıyanların sayısı bana yeter de artar bile."

"Kızma, dur hele!"

"Bırak, canın cehenneme!"

"Öyle dedim, sahiden üzüldüm haline de ondan."

"Sen üzüntünü al da!.." Erkekçe küfür kadının dudaklarından kolaycacık döküldü. Gözleri çakmak çakmak oldu.

Gregor kaşlarını kaldırıp hayretle mırıldandı: "Vallahi iyi sövüyorsun, ne demeli! Ne yabani şeymişsin be!"

"Sen nesin, peki? Bitli kaputa sarınmış evliyaya bak, hah! Ben bilirim senin gibileri. 'İyisi mi sen evlen, şu bu.' Sen ne zamandan beri böyle akıllandın?"

"Çok olmadı," dedi Gregor, gülerek.

"Öyleyse n'oluyor öyle bana racon kesiyorsun? Kaynanam yeter bana."

“Hadi, kes artık, kes! Ne var bu kadar kızacak, aptal! Söz gelişi söyledim işte,” dedi Gregor, kadının gönlünü alırcasına. “Bak şimdi, gördün mü, biz konuşmaya daldık, öküzler yoldan çıktı.”

Yerine daha bir rahat kurularak şen dula bir göz attı. Kadın ağlamaklı olmuştu. “Eh, bu kadarı bardağı taşırır! Bu kadınlar da hep birbirinin aynısı...” diye düşündü. Sıkılmış, sinirlenmişti.

Az sonra sırt üstü uzandı, kaputunun kenarıyla yüzünü örttü, uyuyakaldı. Uyandığında akşam oluyordu. Gökyüzünde akşam yıldızları parıldıyordu, soluk soluk. Burnuna taze, şen saman kokusu geldi.

“Öküzlere yem vermemiz lâzım,” dedi sürücü.

“Pekâlâ. Duralım.”

Gregor kendi çözdü öküzleri, sonra çantasından biraz konserve etle ekmek çıkardı, bir kucak dolusu çalı çırpı toplayıp arabanın yanında ateş yaktı.

“Hadi otur da bir lokma bir şey ye,” dedi kadına. “Yeter kızdığın.”

Kadın ateşin yanına oturup sessizce torbasını silkeledi: Üstü küf bağlamış bir parça domuz pastırmasıyla ekmek döküldü yere. Yemeklerini yerken az konuştular, dostça konuştular. Sonra kadın uyumak için arabaya tırmandı. Gregor da ateşe birkaç tezek atıp uzandı, asker usulü: Başı asker çantasının üstünde. Yıldızlara sarınmış göğe baktı. Bölük pörçük, çocuklarını, Aksinya’yı düşünürken uyuyakaldı. Usulca kendisini çağıran bir kadın sesiyle uyandı: “Uyuyor musun, asker? Uyuyor musun, uyanık mısın?”

Başını kaldırdı. Yol arkadaşı dirseğine dayanmış, yarı beline kadar arabadan sarkmıştı. Ölen ateşin kararsız ışığıyla alttan aydınlanan yüzü pespembe, tazeydi. Dişleri, başörtüsünün danteli karanlıkta ışıl ışıldı. Tekrar gülümsedi. Aralarında hiç konuşma geçmemişcesine, kaşlarını oynata oynata, “Korkarım orda üşüyüp donacaksın,” dedi. “Toprak soğuk. Çok üşüdüysen gel yanıma. Gocuğum sıcacık, gelmez misin?”

Gregor bir an düşündükten sonra içini çekerek cevap verdi: “Sağ ol, kız, ama canım çekmiyor. Bir iki yıl önce olaydı... Burda ateşin yanında donmam herhalde.”

Kadın da bir iç geçirdi, "Peki, nasıl istersen," diyerek gocuğunu başının üstüne çekti.

Çok geçmeden Gregor kalktı, eşyalarını topladı. Gün ağarana kadar Tatarsk'a varabilmek için yola yayan devam etmeye karar vermişti. Onun gibi askerden dönen bir kumandanın gündüz vakti öküz arabasıyla köyüne gelmesi yakışık almazdı. Şakanın, dedikodunun, alayın ardı kesilmezdi sonra.

Kadını uyandırdı.

"Ben yayan gidiyorum," dedi. "Bozkırda yalnız kalmaktan korkmazsın sen, değil mi?"

"Korkmam. Sinirlerim kuvvetlidir. Hem şurda yakında bir köy var. Peki ama n'oldu? Sabırsızlandın, ha?"

"İyi bildin. Neyse, hadi alasmarladık! Kızma bana, olmaz mı?"

Kaputunun yakasını kaldırıp yola düzüldü. Kirpiklerine bir kar tanesi düştü. İlk kar. Rüzgâr kuzeye dönmüştü. Rüzgârın soğuk soluğunu içine çeken Gregor karın bildik, hoş kokusunu duyar gibi oldu.

Koşevoy Viyeşenska'ya gitmiş, akşama dönmüştü. Dunya pencereden kapıya gelirken gördü onu, omuzlarına çabucak bir şal sardı, avluya çıktı.

"Grişa geldi bu sabah," dedi bahçe kapısında. Merakla, endişeyle kocasının yüzüne baktı.

"İyi haber, senin için," dedi Mişa, pek kendini bağlamadan. Az bir alay vardı sesinde.

Dudaklarını kısıp mutfağa girdi. Avurtları atıyordu. Teyzesinin giydirdiği temiz entarisiyle Polyuşka Gregor'un dizine tırmanmıştı. Gregor kızı dikkatle yere koydu, eniştesini karşılamaya kalktı. Gülümseyerek iri, esmer elini uzattı ona. Mişa'yı kucaklayacak gibi oldu ama gözlerindeki düşmanca soğuk bakışı görünce vazgeçti.

"Ee, selam, Mişa!"

"Selam!"

"Görüşmeyeli çok oldu. Yüzyıla yakın gibi."

"Evet, çok oldu ya... Evine hoş geldin."

"Sağ ol. Demek hısım olduk şimdi?"

"Öyle görünüyor. Yanağındaki o kan nedir?"

"Bir şey değil. Acele tıraş olurken kestim."

Masaya oturup, konuşmadan, birbirlerini incelediler. Sıkılgandılar. Birbirlerine yabancıydılar. Şöyle bir ciddi konuşmaları gerekiyordu ama o dakikada imkânsızdı. Mihail kendini tuttu, sakin sakin çiftliği, çiftlikteki değişiklikleri anlattı.

Gregor pencereden bakıp ilk karla örtülü toprağı, elma ağacının çıplak dallarını seyretti. Mihail'le karşılaşmalarının böyle olacağını hiç düşünmemişti.

Az sonra Mihail dışarı çıktı. Aralıkta bıçağını dikkatle bilerken Dunya'ya, "Gideyim de kuzuyu boğazlayacak birini bulayım," dedi. "Ne de olsa evin sahibi geldi, ziyafet ister. Koş, votka bul biraz. Yok, yok, gitme! Prokor'a git söyle, o ne yapsın etsin bulsun. O daha iyi bilir. Akşama da çağır onu."

Dunya sevinçle gülümseyerek kocasına minnet dolu bir bakış fırlattı. "Belki her şey yoluna girer... Savaş bitti artık, daha ne diye dalaşsınlar? Tanrım, sen doğru yolu göster onlara!" diye düşünüyordu, umutla, Prokor'un kulübesine yollanırken.

Yarım saat geçmeden Prokor soluk soluğa koşarak geldi.

"Gregor Pantaleyeviç! Aslan!.. Seni bir daha görmem sanıyordum!" diye haykırdı tiz, ağlamaklı bir sesle. Eşiğe takılıp tökezlendi, elinde taşıdığı kocaman bir testi votkayı az kalsın düşürüp döküyordu.

Gregor'u kucaklarken hıçkırıyordu. Yumruklarıyla gözünün yaşlarını sildi, ıslanan bıyıklarını düzeltti. Gregor'un da boğazı düğümlenmişti ama tuttu kendini. Heyecanlı, sadık emir erinin sırtına bir şaplak indirip ne dediğine aldırmadan konuştu: "Eh, yine karşılaştık işte... Evet, memnunum, çok memnunum, Prokor.

Niçin ağlıyorsun be, oğlum? Tutamıyor musun artık kendini? Beynin mi sulanmaya başladı yoksa? Kolun nasıl? Karın öbürünü koparmamış daha bakıyorum..."

Prokor şiddetle sümkürdü, gocuğunu çıkardı.

"Kocakarıyla bugünlerde kumrular gibi sevişiyoruz. Dediğin gibi, öbür kolum yerinde. Beyaz Lehlilerin kopardığı da vallahi yeniden büyüyor! Bir yıla kalmaz ucunda parmaklar çıkar, görürsün!" Her zamanki neşesiyle konuşuyor, gömleğinin içi boş yeni havada çırpınıp duruyordu.

Savaş ikisine de gerçek duygularını bir gülümseme ardında saklamayı öğretmişti. Gregor da aynı eğlenceli havayla sorularını sürdürdü: "Nasıl yaşıyorsun, koca keçi? N'apıyorsun, nasıl tozutuyorsun bakalım?"

"Kocamış adam gibi. Fazla acelem yok."

"Benden ayrıldıktan sonra yeni bir şeyler kaptın mı, ha?"

"Ne demek istiyorsun, anlamadım?"

"Hani geçen kış böbürlenip duruyordun ya..."

"Pantaleyeviç! Allah göstermesin! Nerde o günler? Zaten tek kolumla elimden ne gelir? O senin işin o, genç bir adam olmalı ki insan... Üstüm başım perişan, baksana! Vakti geldi, kocakarıya vereyim de yer bezi yapsın bari."

İki eski siper yoldaşı orda durup birbirlerinin gözünün içine baktılar, güldüler, sevindiler karşılaştıklarına.

"Temelli mi geldin?" diye sordu Prokor.

"Temelli."

"Ne rütbe kazandın oralarda?"

"Alayın ikinci kumandası bendeydi."

"Niye o kadar çabuk terhis ettiler peki seni?"

Gregor'un yüzü asıldı, kısa cevap verdi:

"Artık işlerine yaramaz oldum."

"Niye?"

"Bilmem. Geçmişimden olacak."

"Ama herkesi Özel Daire Komisyonu'ndan geçirip eliyorlar subayları. Sana dokanmadılar. Ondan sonra artık geçmişin sözü mü olurmuş?"

"Kim ne der bilinmez ki!"

"Mihail nerde, peki?"

"Avluda. Hayvanları ağıla sokuyor."

Prokor Gregor'a yaklaşıp sesini alçalttı: "Platon Riyabçikof'u bir ay önce vurdular."

"Deme!"

"Tanrı hakkıyçün!"

Merdiven başında kapı gıcırdadı.

"Sonra konuşuruz," diye fısıldadı Prokor. Sonra yüksek sesle: "Evet, kumandan yoldaş, hadi bu mutlu gün için içelim. Gidip Mihail'i çağırayım mı?"

"Çağır ya."

Dunya sofrayı kurdu. Ağabeyini ağırlamak için ne yapacağını bilemiyordu. Dizinin üstüne temiz bir peşkir serdi, tepsi içinde karpuz turşusu sürdü önüne, bardağını en azından beş kere parlattı. Gregor, onunla konuşurken Dunya'nın sıkıldığını fark etti. Sen de demiyordu artık ona.

Sofrada Mihail ilkin inatla sustu, konuşmadı. Gregor'un anlattıklarını dikkatle dinledi. Az içti, isteksiz içti. Prokor, ama, bardakları art arda deviriyordu. İçtikçe yüzü morarıyor, sarı bıyıklarını daha sık sıvazlıyordu.

Dunya yemeklerini yedirip çocukları yatırdıktan sonra sofraya büyük bir tabağın içinde kuzu haşlaması çıkardı. Sonra eğilip Gregor'un kulağına fısıldadı: "Abi, bir koşu gideyim Aksinya'yı getireyim, ha? İstersin, değil mi?"

Gregor konuşmadan başını salladı. Bütün akşam gergin bir bekleyiş içerisindeydi, kimseye de belli etmediğini sanıyordu ama, Dunya her kapıya vuruluşta kulak kabarttığını, sesleri dinlediğini,

yan gözle kapıya baktığını kaçırmamıştı. Bu kızın da gözleri öyle keskin ki yani o kadar olur!

"Peki, o Kuban Kazağı Tereşenko vardı hani, hâlâ takım kumandanı mı o?" diye sordu Prokor. Birisi gelip elinden alacakmış gibi bardağına sımsıkı yapışmıştı.

"Lvof'da öldü o."

"Eh, n'apalım, Tanrı taksiratını affetsin! İyi süvariydi."

Prokor aceleyle haç çıkardı. Koşevoy'un yüzündeki alaycı gülümsemeyi görmeden bardağından bir yudum çekti.

"Peki, o tuhaf isimli herif n'oldu? Hani sağ kanatta giderdi, Allah kahretsin, neydi ismi şimdi, Hayboroda'ydı, değil mi? Ukraynalı, şişkonun biri, şen bir herifti hani? Brodi'de bir Leh subayını ikiye biçtiydi. O yaşıyor mu, nasıl?"

"Aygır gibi yaşıyor. Şimdi bir makineli bölüğüne aktarıldı."

"Senin atı kime verdin?"

"O zamana kadar bir başkasını bulmuştum."

"Alnı akıtmalı n'oldu öyleyse?"

"Şarapnelle öldü o."

"Savaşta?"

"Bir küçük kasabada konaklıyorduk, topa tutulduk, bağlı olduğu yerde öldü."

"Yazık, iyi attı." Prokor içini çekip bardağını dudaklarına götürdü.

Merdiven başında kapı mandalı tıkırdadı. Gregor bir dikeldi. Aksinya eşiği geçti, alışkanlıkla, "Selamlar!" diyerek başörtüsünü çıkarmaya koyuldu. Derin derin soluyor, kocaman açılmış parlak gözlerini Gregor'dan ayırmıyordu. Masaya geldi, Dunya'nın yanına oturdu. Kaşlarının, kirpiklerinin üstünde, solgun yanaklarında ufacık ufacık kar taneleri eriyordu. Gözlerini kısıp avucuyla yüzünü sildi, kendini toparladıktan sonra Gregor'a baktı. Gözleri heyecandan kopkoyu olmuştu.

"Silah arkadaşım benim! Aksinya! Birlikte geri çekildik, birlikte bitlere yem olduk seninle... Gerçi seni Kuban'da bıraktık geldik ya başka n'apabilirdik?" diye Prokor bardağını ileri sürüp masanın üstüne votkaları saçtı. "Gregor Pantaleyeviç'in şerefine içsene! Dönüşünü kutla... Sağ salim döndü, bak! Gelecek demiştim sana, geldi işte. Bir ruble ver, al git senin olsun. İşte oturuyor burda, çil para gibi parıl parıl."

"Kafayı buldu, komşu, sen bakma ona." Gregor gözleriyle Prokor'u gösterip güldü.

Aksinya, Gregor'la Dunya'ya bakıp baş eğdi, bardağını masadan azıcık kaldırdı. Elinin ne kadar titrediğini görecekler diye ödü kopuyordu.

"Gelişin için, Gregor Pantaleyeviç! Senin de sevincine, Dunyaşka!"

"Peki, senden ne haber? Senin de üzüntüne mi?" diye kükredi Prokor. Yanında oturan Mihail'e bir dirsek attı.

Aksinya kıpkırmızı oldu. Kulaklarının ufacık memeleri bile saydam saydam pembeleşti. Hışımla bir baktı Prokor'a.

"Benim de sevincime, büyük sevincime!" diye cevap verdi.

Böylesine bir içtenlik karşısında n'apsın Prokor? Duygulandı. "Hepsini iç, hadi, Tanrı aşkına, son damlasına kadar!" diye haykırdı. "Dobra dobra konuşmasını biliyorsun, nasıl içtiğini de göster. Böyle iyi içkiyi yarım bırakanlar olmuyor mu, fena bozuluyorum!"

Aksinya fazla oturmadı. Yakışığı ne kadarsa o kadar kaldı, o süre içinde de sevdiğinin yüzüne az baktı. Şöyle bir bakıp gözlerini kaçırıyor, kendini başkalarına bakmaya zorluyordu. Umursamaz görünmek elinden gelmeyecekti, herkesin önünde duygularını açığa vurmak istemedi. Yalnız, onun eşikte durup kendisine kısaca bir baktığını gördü Gregor, sevgi dolu, bağlılık dolu, dosdoğru bir bakış ve her şeyi okudu o bakışta. Onu geçirmek için dışarı çıktı. Çakır keyif Prokor arkalarından bağırdı: "Uzatmayın! İçkiyi bitiririz sonra!"

Merdiven başında Gregor hiç konuşmadan Aksinya'yı tuttu, alnından, dudaklarından öptü. Sordu sonra: "Evet, Aksinya?"

"Valla, ne deyim... Yarın gelir misin?"

"Geleceğim."

Hızlı hızlı, sanki orda onu bekleyen bir iş varmış gibi, Aksinya evine yollandı. Ancak kulübesinin kapısına varınca adımlarını biraz yavaşlattı, gıcırtılı basamakları dikkatle tırmandı. Bir an önce düşünceleriyle, böyle ansızın gelen mutluluğuyla baş başa kalmak istiyordu.

Ceketini, başörtüsünü çıkardı, ışığı yakmadan konuk odasına girdi. Kepenkleri açık pencereden gecenin mor ışıltısı dalıyordu odanın içine. Ocağın ardında bir cırcır böceği ötüyordu. Aksinya alışkanlıkla aynaya baktı. Karanlıkta kendini göremedi ama yine de saçını düzeltti, tül gömleğinin göğsü üstüne düşen kıvrımlarını bastırdı, gitti pencerenin önünde peykeye çöktü.

Hayatında, çok umutları ve emelleri boşa çıkmıştı. Belki işte onun için, deminki sevincinin yerini şimdi sürekli bir tasa almış, yüreğini doldurmuştu. Hayatı şimdi ne yöne sapacaktı? Gelecekte ne vardı? Kadın kısmının acı mutluluğu ona gülümsemekte bir hayli gecikmemiş miydi?

Bütün akşam duyduğu heyecandan yorgun, yanağını buz tutmuş soğuk cama dayadı, sakin, biraz da hüzünlü bakışlarını karanlığa dikti, oturdu orda. Kar, karanlığı azıcık aydınlatıyordu.

Gregor masaya oturdu, testiden kendine bir bardak votka doldurdu, bir dikişte bitirdi.

"İyi, değil mi?" dedi Prokor.

"Bilmem. Ne zamandır içmiyordum."

"Tıpkı Çarlık votkası gibi, valla öyle!" dedi Prokor, fikrinin doğruluğunu vurgularcasına. Sonra yana kaykılıp Mişa'yı kucakladı. "Eşek hoşaftan ne anlar ki? Sen de bu işlerden o kadar anlıyorsun işte, Mişa! Ama ben votka bahsinde ne nedir bilirim, ben. Hayatımda ne votkalar, ne şaraplar içmişim! Bir şarap var, mantarını daha çıkarmadan köpürmeye başlıyor, şişenin dışına akıyor. Tanrı şahidim, bak, yalansa! Polonya'da cepheyi yarıp

da Budyeni'yle Polonyalıları dağıtmaya giderken çiftliğin birini ele geçirdik. Çiftlik evi iki üç kat vardı. Ağılda sığırlar boynuz boynuza sıkışık duruyordu, öyle çoktu. Her çeşidinden bir sürü kümes hayvanı, ortalıkta. Tükürsen yere düşmez. Senin anlayacağın, toprak ağası olacak herif Çaroğlu gibi yaşıyor. Bizim takım at sırtında çiftliğe daldığımızda birkaç subay ağayla âlem yapıyorlardı. Beklemiyorlardı bizi. Tümünü bahçede ya da merdivenlerde kılıçtan geçirdik, yalnız bir kişiyi tutsak ettik. Görünüşüne göre önemli bir subaydı. Ama elimize geçince korkudan bıyıkları düştü herifin, eli ayağı tutmaz oldu. Gregor Pantaleyeviç'i acele karargâha çağırmışlardı, o yüzden kumandayı biz ele aldık. Aşağı odalara inince kocaman bir masa gördük. O masadaki yiyecekleri orda olacaktın da görecektin! Ağzımızın suyu aka aka durduk orda ama, açlıktan öldüğümüz halde bir türlü el süremiyorduk yemeklere. 'Ya,' diyorduk içimizden, 'zehir ney varsa içinde? N'olur n'olmaz!' Bizim tutsak da bize dik dik bakıyordu. Emrettik herife 'Ye ulan!' dedik. Yedi. Pek istekli değildi ama yedi. 'İç, ulan!' İçti. Ne kadar yemek varsa hepsinden yedirdik, her şişeden de bir bardak içirdik. Şeytan gözümüzün önünde şişti de şişti yemekleri mideye indirince! Bizim ama ağzımızın suyu akıyor. Baktık herif ölmüyor, yemeğe oturduk biz de. Ye, iç, o köpüklü şaraptan, na buramıza kadar dolduk. Bi de baktık, subay iki yandan birden boşaltmıyor mu? 'Hay Allah!' dedik. 'Yılan herif bile bile yedi zehirli yemekleri, aldattı bizi!' dedik. Kılıçları çekip saldırdık üzerine. Adam elini kolunu sallayıp haykırdı: 'İstediniz, yedim işte! Çok geldi. Hepsi bu. Korkmayın, yemekte zehir yok.' Biz de onun üzerine döndük şarabın başına. Bir mantarı biraz dürtükleyince silah patlar gibi bir ses, mantar fırlayıverdi. İçki köpürdü kabardı, bulut gibi. O şarap yüzünden o gece üç kere atımdan düştüm. Eyere çıkmamla, rüzgâra kapılmışım gibi, yere yuvarlanmam bir oluyordu. Aç karnına o şaraptan bir iki bardak içebilsem, yüz yaşıma kadar yaşardım valla. Ama nerde? Bu zamanda nerde o talih? Ne bu böyle, içki mi bu mesela? Zehir bu, zehir! İç bunu da daha vaktin gelmeden dik nalları havaya!" Prokor başıyla votka testisini işaret ederken bir bardağı daha ağzına kadar doldurdu.

Dunya konuk odasında çocukların yanında uyumaya gitti. Az sonra Prokor da kalktı. Olduğu yerde sallanarak gocuğunu omzuna attı. "Testiyi götürmeyeceğim," dedi. "Boş testiyle gitmeye dayanamıyorum... Eve varınca benim karı başlar şimdi dırdıra. O işi, bak, pekâlâ bilir. Nerde öğreniyor o ağza alınmaz lafları, bilmem ki? Birazcık içki içip eve dönüyorum, karı başlıyor: 'Ulan sarhoş köpek, ulan kolsuz köpek, ulan şunun busu, bunun şusu!' Ben sakin sakin, hiç sertlenmeden onu yatıştırmaya çalıyorum: 'Ulan alık şeytan, ulan köpek memesi, sarhoş köpeği nerde gördün? Üstelik de kolsuzunu nerde gördün, ha? Bu dünyada olur mu böyle şeyler hiç?' Bir yanlışını düzeltiyorum, hemen bir ikincisini sürüyor önüme. Onu da düzeltiyorum, hadi üçüncüsü! Sabaha kadar böyle be, birader!.. Bazen onu dinlemekten gına geliyor, gidip sundurmada uyuyorum. Ama bazen de eve sarhoş dönüyorum yine, karı sövüp üzerime varmadı mı bir türlü uyuyamıyorum, yahu, valla öyle! Sanki bir eksiğim varmış gibi, oram buram kaşınıyor, uyku tutmuyor. Bi bela ki Allah düşmanıma vermesin! Sonra omzuna dokunuyorum karının, o başlıyor yine dırdıra, sonunda benim de tepem atıyor. Karının içinde cin mi var, nedir? Valla var, benim elimden ne gelir? Bırak böyle devam etsin ama, değil mi, ha, daha iyi çalışır böyle, değil mi? Neyse, bana müsaade, alasmarladık! Yoksa geceyi ahırda geçirsem de hiç onu rahatsız etmesem mi?"

"Eve gidebilecek misin?" diye sordu Gregor, gülerek.

"Çağanoz gibi giderim ya, giderim. Ne o, Kazak değil miyim ben yani, Pantaleyeviç? Bozuldum bu soruyu sormana."

"Pekâlâ, pekâlâ, hadi Tanrı'ya emanet ol!"

Gregor arkadaşını bahçe kapısına kadar geçirdi, mutfağa döndü.

"Eh, bir konuşsak seninle, Mihail, ha?"

"Konuşalım, olur."

Masada karşılıklı oturdular, sustular. Sonunda Gregor konuştu: "Aramızda bir şey var. Yüzünden anlıyorum, döndüğüme memnun olmadın sen. Yoksa yanılıyor muyum?"

“Hayır, haklısın. Memnun olmadım geldiğine.”

“Niçin ama?”

“Bir dert daha başımda.”

“Ben kendi başımın çaresine bakarım.”

“Onu demek istemedim.”

“Ne o halde?”

“Biz düşmanız.”

“Düşmandık.”

“Evet... Anlaşılan daha da olacağız.”

“Anlamıyorum. Niçin düşman olacakmışız?”

“Sana güvenilmez de ondan.”

“Saçmalıyorsun. Saçma sapan konuşuyorsun.”

“Hayır, saçmalamıyorum. Niçin bu zamanda terhis ettiler seni? Doğruyu söyle!”

“Bilmiyorum niçin ettiler.”

“Tabii biliyorsun, biliyorsun ama söylemek istemiyorsun! Sana güvenmediler. Öyle değil mi?”

“Bana güvenleri olmasaydı tutup bir bölüğe kumandan yapmazlardı.”

“O sen ilk katıldığındaydı. Seni orduda tutmadıklarına göre durum apaçık ortada, kardeş.”

“Peki, sen güvenmiyor musun bana?” diye sordu Gregor. Mişa’nın gözlerinin içine baktı.

“Hayır! İstediğin kadar doyur karnını, kurt yabanı özler.”

“Bu akşam fazla içtin sen, Mihail.”

“Bırak bu lafları! Senden sarhoş değilim. Orda sana güvenleri yoktuysa, burda daha fazla olmayacak. Ko bunu bir kere aklına.”

Gregor sustu. Tabaktan bir parça hıyar turşusu aldı, çiğnedi, tükürdü.

"Karım sana Kiril Gromof'dan bahsetti mi hiç?" diye Mihail sordu.

"Söyledi, evet."

"Onun dönmesinden de hiç hoşlanmadım. Daha duyar duymaz o gün..."

Gregor sarardı. Gözleri öfkeyle belerdi.

"Peki, ben kimim senin için be? Kiril Gromof'dan hiç mi farkım yok?"

"Bağırma! Niçin ondan iyi olacakmışsın?"

"Biliyorsun ki..."

"Bilecek bir şey yok. Ne zamandır her şeyi biliyoruz biz. Diyelim Mitka Korşunof çıktı geldi... O geldi diye de mi sevinmem lazım? Yok, yok, köye hiç dönmeyeydin daha iyiydi."

"Senin için mi?"

"Benim için de, köylü için de. Patırtı çıkmazdı."

"Beni ötekilerle bir tutma."

"Söyledim sana, Gregor, hiç boşuna kızma. Onlardan bi farkın yok. Hatta sen daha da tehlikelisin."

"Niçin daha tehlikeliyim? Ne demek istiyorsun?"

"Onlar sıradan Kazaklar. Ama sen ayaklanmayı başlattın."

"Ayaklanmayı ben başlatmadım. Ben yalnız bir tümene kumanda ettim, o kadar."

"Yetmez mi?"

"Yeter, yetmez, mesele orda değil... O akşam Kızıl Ordu adamları beni öldürmeye kalkmasaydılar belki ayaklanmaya hiç katılmazdım."

"Subay olmasaydın kimse sana dokunmazdı."

"Orduya almasalardı beni, ben de subay olmazdım... Hikâye uzar böyle."

"Hikâye hem uzun, hem de pis bir hikâye."

"N'olursa olsun, yeniden yaşanacak değil. Geçmişte kaldı artık."

Sessiz sessiz sigaralarını tüttürdüler. Koşevoy tırnağıyla vurup sigarasının külünü düşürdü. "Senin ne kahraman olduğunu biliyorum, çok işittim," dedi. "Çok adamımızı öldürdün bizim. Seni hep karşımda görmek kolay değil benim için... Yaptıkların öyle kolay unutulur şeyler değil."

Gregor alayla güldü:

"Ne de iyi hatırlıyorsun her şeyi! Kardeşim Piyotra'yı sen öldürdün. Ben sana onu hatırlatıyor muyum?.. Her şeyi hatırlayacak olursak, kurtlar gibi yaşamamız gerek."

"Evet, öldürdüm onu, inkâr etmiyorum! Orda seni de ele geçirseydim, seni de uzatırdım bi güzel."

"Ama ben, İvan Alekseyeviç'i Ust-Koperskaya'da tutsak aldıkları zaman, ben bir koşu buraya geldim. Onların arasında olabilirsin, Kazaklar seni de öldürürler diye ödüm koptu. Anlaşılan fazla acele etmişim o zaman."

"Doğrusu yaman soylu kişiymişsin! Savaşı kazansaydınız kim bilir benimle nasıl konuşurdun şimdi! Sırtımı dilim dilim kıyar da atardın. Şimdi şimdi yüreğin yumuşamaya başladı, değil mi?"

"Belki başkaları yapardı onu ama ben elimi sana sürüp kirletmezdim."

"Demek ki senle ben başka türlü yaratılmışız... Ben hiçbir zaman düşmanlarımı öldürüp elimi kirletmekten korkmadım. Bundan sonra da, gerekirse, kılım kıpırdamaz..." Mihail kalan votkayı bardaklara boşaltıp sordu: "İçecek misin?"

"İçerim. Bu biçim konuşma için biraz fazla ayıldık..."

Ses etmeden bardakları tokuşturdular, içtiler. Gregor masanın üstüne eğilip bıyıklarını burdu, yarı kapanık gözlerle süzdü Mihail'i.

"Peki ama, neden korkuyorsun sen, Mihail? Yeniden Şûra İdaresine başkaldırırım diye mi korkuyorsun?"

"Benim bir şeyden korktuğum yok! Ama biliyorum, yeniden bir olay olursa sen hemen öbür yana kayıvereceksin."

"Polonya'dayken yapardım onu, yapamaz mıydım? Bizden koca bir alay geçti onların yanına."

"N'oldu, beceremedin mi?"

"Yoo! İstemedim. Ben savaşacağım kadar savaştım, fazlasını istemiyorum. Canımdan bezdim, bittim. Her şeyden bezdim. İhtilalden de, karşı-ihtilalden de. Hepsinin... hepsinin canı cehenneme! Geri kalan hayatımı çocuklarımla yaşamak istiyorum. Çiftliğime dönmek... Bütün istediğim bu. İnan bana Mihail, doğru söylüyorum."

Ama o ne derse desin, Mihail Nuh diyor peygamber demiyordu. Gregor bunu anlayınca sustu. Bir an için kızdı kendine. Fena kızdı hem. Ne demeye kendini haklı göstermeye çalışmıştı, içtenliğini ispata kalkmıştı sanki? Bu sarhoş konuşmasını devam ettirmenin, Mihail'in ahmakça vaazlarını dinlemenin ne anlamı vardı? Batsın hepsi! Ayağa kalktı.

"Lüzumsuz, bırakalım artık konuşmayı," dedi. "Ben bıktım. Sana son sözüm şu: Benim boğazıma yapışmazsanız bu idareye karşı gelmem. Ama boğazıma yapışırlarsa, o zaman kendimi savunurum. N'olursa olsun, Platon Riyabçikof gibi öyle ayaklanmaya başımı feda etmem ben."

"Ne demek istiyorsun?"

"Ne diyorsam onu demek istiyorum. Kızıl Orduda gördüğüm hizmeti, aldığım yaraları hesaba katsınlar. Ayaklanma için hapse girmeye razıyım, ama iş vurulmaya kadar varırsa, bak o yok o, ona yokum ben."

Mihail horgörüyle güldü. "Düşündüğün şeye bak! İhtilal Mahkemesi ya da Çeka sana ne isteyip ne istemediğini sormaz

ki! Seninle pazarlığa girecek değiller. Bir kere suçlu görüldün mü, payına düşeni alacaksın, lamı cimi yok bunun. Eski borçlar aynen ödenecek."

"Görürüz bakalım!"

"Tabii göreceğiz!"

Gregor kemerini, gömleğini çıkardı, sonra ıhlayıp pıhlayarak çizmelerini çıkarmaya başladı.

Çizmesinin yırtık tabanını gereksiz bir dikkatle inceleyerek, "Burda hep birlikte mi oturacağız?" diye sordu.

"Merak etme, o iş kolay. Ben evimi hale yola koyup hemen çıkacağım."

"Evet, ayrı olalım. Yoksa geçinemeyeceğiz."

"Geçinemeyiz, doğru," dedi Mihail de.

"Neyse... Benim hakkımda böyle düşündüğünü sanmadıydım... Yine de, herhalde..."

"Açık açık söyledim sana, aklımdan geçeni söyledim. Viyeşenska'ya ne zaman gidiyorsun?"

"Bugünlerde gideceğim."

"Bugünlerde olmaz. Hemen yarın gitmelisin."

"Daha yeni kırk verst yolu yayan geldim. Yorgunum. Yarın dinleneceğim, öbür gün gidip adımı yazdıracağım."

"Emirde, derhal yazdırılacak diyor. Yarın gitmelisin."

"Bir gün olsun dinlenmeyeyim mi? Kaçmam, merak etme."

"Şeytan bilir senin ne yapacağını. Senin için sorumlu olamam ben."

"Amma da domuzlaşmışsın be, Mihail!" dedi Gregor, eski arkadaşının kaskatı yüzüne biraz şaşkınlıkla bakıp.

"Öyle domuz filan deme bana, alışık değilim..." Mihail hızlı bir soluk aldı, sesini yükseltti. "Bu subay alışkanlıklarından vazgeçersen iyi edersin. Yarın gideceksin! Uslu uslu gitmezsen başına adam kor ben gönderirim seni, anlaşıldı mı?"

"Tamam, şimdi anlaşıldı..." Gregor, odadan çıkan Mihail'in sırtına nefretle baktı. Soyunmadan yatağına uzandı.

Evet, her şey olacağına varmıştı işte. Döndüğünde başka nasıl karşılasınlar istiyordu onu? Nerden de, Kızıl Ordudaki kısa, şerefli hizmetinin bütün geçmiş günahlarını silmeye yeteceğini sanmıştı! Belki de her şeyin bağışlanmayacağını, eski borçların tastamam ödeneceğini söylerken Mihail haklıydı.

Düşünde açık bozkırda hücuma hazırlanan bir alay gördü. Uzakta bir yerden gibi bir kumanda sesi: "Böööölük!" Atının karnında kolan kayışı sıkılmamıştı. Vücudunun olanca ağırlığını sol üzengiye veriyordu ama eyer altından kayıyordu. Utanç ve korku içinde atından inip kolan kayışını sıkmaya davranıyordu, tam o anda at nallarının bir an için artan, sonra hızla azalan gümbürtüsünü duydu. Alay onsuz hücuma kalkmıştı, doludizgin.

Yan döndü, uyandı. Kendi boğuk feryadını işitti.

Pencerenin dışında gün yeni ağarmaya başlamıştı. Geceleyin herhalde rüzgâr açmıştı kepengi, buz bağlayan camın içinden yarım ayın ışıl ışıl yeşil yüzünü gördü. Eliyle arayıp tütün kesesini buldu, bir sigara yaktı. Yüreğinin hızlı atışı dinmemişti. Sırtüstü uzanıp gülümsedi. Ne biçim düştü bu da şimdi! Bir savaşa katılmamak, geride kalmak... O sabahın köründe, ilerde kim bilir daha kaç kere, üstelik de düşünde değil, gerçek hayatta, hücuma kalkacağı aklına gelseydi inanmazdı.

VII

Dunya, ineği sağmak için erkenden uyandı. Gregor, mutfakta usul usul dolaşıyor, öksürüyordu. Dunya battaniyeyi çocukların üzerine çekti, çabucak giyindi, mutfağa girdi. Kardeşi o sırada kaputunun düğmelerini ilikliyordu.

"Sabah sabah nereye, abi?"

"Köyde dolaşayım dedim. Şöyle bi bakayım."

"Önce kahvaltı edeydin..."

"Canım istemiyor. Başım ağrıyor."

"Kahvaltı vaktine kadar döner misin? Ocağı şimdi yakıyorum."

"Sen beni bekleme hiç. Uzun sürer benim dolaşmam."

Sokağa çıktı. Sabaha doğru havada hafif bir ılınma olmuştu. Güneyden esen rüzgâr nemli ve ılıktı. Çizmelerinin topuklarına çamurla karışık kar yapıştı. Köyün ortasına doğru yavaş yavaş yürürken çocukluğundan beri bildiği evleri, sundurmaları sanki yabancı bir yere düşmüş gibi dikkatle gözden geçirdi. Bir yıl önce Koşevoy'un yaktığı tüccar evleriyle dükkânların yangın yerleri alanda kara kara, bomboş duruyordu. Kilisenin yarı yıkık duvarında esneyen ağızlar gibi oyuklar açılmıştı. "Tuğlaları ocaklarda işe yaramıştır," diye düşündü Gregor, umursamadan. Kilise yine eskisi gibiydi: Küçük, toprağa abanmış, boyasız uzun damı paslı, duvarları rutubetten kararmaya yüz tutmuş. Sıvanın döküldüğü yerlerde tuğlalar kıpkırmızı görünüyordu.

Sokaklar boştu. Kuyunun orda iki üç mahmur gözlü kadın geçti yanından. Yabancıymış gibi sessizce eğilip selamladılar onu, ancak o geçtikten sonra durup arkasından baktılar.

Geri döndü, "Mezarlığa gidip anamı, Natalya'yı ziyaret etmeliyim," dedi içinden. Mezarlığa giden yolda yürümeye koyuldu. Az gittikten sonra durdu. Oraya gitmeden de yüreğinde yeter sıkıntı, yeter hüzün vardı. "Bir başka sefere giderim," deyip Prokor'un evinin yolunu tuttu. "Gitsem de bir, gitmesem de, onlar için. Huzurdalar şimdi. Hepsi geçti gitti. Mezarlarının üstünde kar var. İçerisi soğuk olmalı... Orda birlikte yatıyorlar, hepsi bir arada, yan yana, karım, anam, Piyotra, Darya... Ailenin tümü eşiği geçti. Gittiler orda yan yana uzandılar. İyiler, rahatlar. Yalnız babam elin toprağında kaldı işte. Yabancılar arasında, oraları yadırgıyordur." Artık çevresine bakmıyordu. Gözleri ayaklarının ucuna dikili, öyle yürüyordu. Erimeye yüz tutan kar bembeyaz, ıslakçaydı. Yumuşak. Öyle yumuşak ki, insan, ayağının altında duymuyordu bile karı. Sessizce ezilip basılıveriyordu.

Sonra düşünceleri yine çocuklarına gitti. Yaşlarına göre bir tuhaf içlerine kapanık, konuşmaz olmuşlardı. Anaları hayattayken böyle değillerdi. Ölüm çok şeylerini almış götürmüştü. Ürkmüşlerdi. Neden Polyuşka dün onu görünce hemen ağlamaya başlamıştı? Çocuklar, çokluk, birini görünce ağlamazlar. Çocuğa uymaz o. Ne düşünüyordu? Niçin onu kucağına aldığı zaman gözleri öyle korkuyla çakmak çakmak olmuştu? Belki de babasının öldüğünü sanıyordu, onu yeniden görünce korkmuştu. Tabii kendinin bir suçu yoktu ama Aksinya'dan çocuklara iyi davranmasını, elinden geldiği kadar analarının yerini tutmaya çalışmasını istemeliydi... Belki üvey analarına bağlanırlardı. İyiydi o, Aksinya, iyi yürekli kadındı. Onu sevdiği için çocukları da severdi.

Bunları düşünmek de içini acıttı. Bu kadar basit değildi, tabii, her şey. Hayat da, daha az zaman öncesine kadar ona göründüğü gibi basit olmadığını belli ediyordu. Ahmakça, çocukça saflığıyla eve dönmenin, kaputunu çıkarıp yerine bir köylü gocuğu geçirmenin yeteceğini, ondan sonra işlerin yolunda gideceğini sanmıştı. Kimse ona bir şey demeyecekti, kimse ona kusur bulmayacaktı, her şey kendiliğinden yoluna girecekti, o da barışsever bir rençber, örnek bir aile babası olacak, günlerini yaşayıp bitirecekti, aklınca.

Zikof'un tek menteşesi tutan bahçe kapısını dikkatle açtı. Ayağında iyi yamanmış kocaman keçe çizmeleri, başında gözlerinin üstüne kadar inen üç köşeli bir şapkayla Prokor basamaklara doğru gidiyordu. Elinde sallanan boş bir süt güğümünden karların üstüne süt damlıyordu.

"İyi bir gece geçirdiniz mi, kumandan yoldaş?" diye Gregor'u selamladı.

"Çok şükür."

"Kafayı temizlemek için bir damla içki gerekmez mi şimdi? Kafamın içi bu güğüm gibi boş geliyor bana."

"İyi fikir doğrusu. Ama güğüm niçin boş öyle? Kendin mi sağdın ineği yoksa?"

Prokor başını sallayıp şapkayı geri iteledi ve Gregor arkadaşının yüzünün berbat olduğunu fark etti.

"Kim sağsın ki başka? Ben sağdım ineği, kahrolası karının yerine! İnşallah ağrısı tutar da görür gününü!" Prokor kovayı öfkeyle savurup bir yana fırlattı. "İçeri girelim," dedi, kısaca.

"Karın ne âlemde?" diye sordu Gregor, duraksılı.

"Bırak, canı cehenneme! Sabahın köründe kalktı, aldı öküzleri, çakal eriği toplamaya Kruzilinski'ye gitti. Dün gece eve döndüğümde hemen çullandı üzerime. Söyledi söyledi, emirler verdi, sonra da ayağa fırlayıp, 'Ben çakal eriği toplamaya gidiyorum,' dedi. 'Maksayef'in gelinleri gidiyor bugün, ben de gideceğim.' 'Gidersen git, n'apalım,' dedim içimden. 'İsabet!' Kalktım, ocağı yaktım, ineği sağmaya çıktım. Sağdım da. Ama ne sağış! Tek kolla insan nasıl becersin bu gibi işleri."

"Söyleseydin de bi kadına yaptırsaydın ya, odun kafalı!"

"Kuzuya derler odun kafalı, taa Meryem yortusuna dek asılır durur anasının memesine. Ama ben ömrümde odun kafalılık etmedim. Kendi başıma beceririm sandım işte, n'apayım? Çömeldim girdim ineğin karnının altına ama, kahrolası inek rahat dursa ya! Kıpırdar da kıpırdar, meret! Ürkmesin diye şapkamı bile çıkardım, o da işe yaramadı. İneği sağayım derken gömleğim terden sırsıklam oldu. Tam elimi uzattım, güğümü alacam altından, inek işeyivermez mi? Güğüm bir yana gitti, ben bir yana... Öyle sağdım işte ineği. İnek değil, boynuzlu şeytan! Suratına tükürdüm, bıraktım orda. Sütsüz de yaparım ben. Var mısın biraz içkiye?"

"İçkin var mı?"

"Bir şişe var. Sakladıydım."

"İyi ya, yeter işte."

"Gel içeri, konuğum ol. Yumurta kızartayım mı sana? Bir çırpıda hazır ederim, hemen."

Gregor biraz domuz yağı kesti, ocağın önünde ateşi tutuşturmak için Prokor'a yardım etti. Hiç konuşmadan pespembe pastırma dilimlerinin tavada fısırdayıp eriyişini, ordan oraya kayışını seyrettiler. Prokor ikonun ardından tozlu bir şişe çıkardı.

"Karımdan gizli şeylerimi hep oraya saklarım," diye açıkladı, kısaca.

Küçüktü, konuk odası, iyi de ısınmıştı. Kahvaltılarını yiyip, içkilerini içtiler, alçak sesle konuştular. Prokor'dan başka kime açabilirdi Gregor gizli düşüncelerini? Masada oturdu, uzun, adaleli bacaklarını iki yana açtı, kısık, derin sesiyle boğuk boğuk konuştu.

"Askerdeyken, sonra yolda gelirken hep, artık toprağa yakın yaşayacağımı, şu namussuz savaştan uzak, ailemin içinde dinleneceğimi kurdum. Yedi yıl bu, at sırtından inmeden geçti. Dile kolay. Uykuda bile insan hemen her gece aynı düşü görüyor. Ya sen birini öldürüyorsun, ya da onlar seni öldürüyorlar... Ama şimdi, bakıyorum da, Prokor, hiç de düşündüğüm gibi olmayacak galiba... Bana öyle geliyor ki toprağı benim yerime başkaları sürüp bereketini alacak."

"Mihail'le konuştun mu sen dün?"

"Evet, tattım o zevki!"

"Ne dedi?"

Gregor iki işaret parmağını birbirine çattı.

"Arkadaşlığımız o halde. Beyazların yanında hizmet görmemi yüzüme vuruyor. Yeni idareye kin besliyorum, fırsat kolluyorum sanıyor. Bir ayaklanma olacak diye korkuyor. Ama ben niçin ayaklanma olsun isteyim, kendisi de bilmiyor, enayi!"

"Bana da aynısını söyledi."

Gregor neşesiz neşesiz güldü.

"Polonya üzerine yürürken bir Ukraynalıya rastgeldik, köyü korumak için bizden silah istedi. Eşkiyalar gelip köyü yağma

etmişler, hayvanlarını kesmişler. Bizim alay kumandanı, ben de yanındaydım, 'Verelim size silahları da sonra gidin eşkıyalara katılın, değil mi?' dedi. Ama Ukraynalı güldü. 'Siz bize silahları verseniz, yoldaş,' dedi 'biz eşkıyaları da, sizi de sokmayız köyümüze.' İşte şimdi ben de tıpkı o Ukraynalı gibi düşünüyorum. Tatarsk'a Beyazları da, Kızılları da sokmamanın yolu olsaydı, ne iyi olurdu! Bana sorarsan, benim akrabam Mitka Korşunof'la Mihail Koşevoy, ikisi de aynı bokun soyu. Mihail sanıyor ki ben Beyazları pek seviyorum, onlarsız yaşayamam. Nah yaşayamam! Doğrusu çok severim onları! Daha geçende, Kırım'a giderken, başını almış tüyen bir Kornilofcu subay düştü yoluma. Süslü püslü ufacık bir albaydı. Bıyıkları İngilizlerinki gibi: Burnunun altına şöyle incecik bir çizgi çekmiş. Bi hırsla giriştim herife, yüreğim sevinçten kanatlanıp uçacaktı. Zavallı, kasketinin ve başının yarısıyla kaldı orda. Beyaz subay kokartı uçtu gitti. Öyle seviyorum işte ben onları! Onlardan da az çekmedim hayatta. Kanımı döktüm de kazandım şu batasıca subay rütbesini, yine de subayların arasında beyaz karga gibiyim. Domuzlar hiç adam yerine komadılar beni, hiç! Ellerini bile uzatmazlardı. Ne yani, ondan sonra ben tutacam da... Cehenneme kadar yolları var! Sözünü etmek bile midemi bulandırıyor. Sonra kalk sen, ben onların idaresini geri getirmek istiyormuşum de! General Fitzharalofları getirmek istiyormuşum! Bir kere denedim onu, sonra bir yıl acısını çektim. Yetti. Aldım dersimi. İzleri daha sırtımda duruyor."

Sıcak domuz yağına ekmeğini banan Prokor, "Ayaklanma filan olacağı yok," dedi. "Zaten şurda bir avuç Kazak kaldı. Hayatta kalanlar hepsi derslerini aldılar. Kardeşlerimiz epey kan akıttılar hani, şimdi öyle bir akıllandılar ki, boyunlarından iple çeksen ayaklanmaya sürükleyemezsin onları. Hem zaten millet dört gözle barışı bekliyor. Görecektin bu yaz nasıl çalıştı herkes! Tepeleme saman tınaz ettiler. Ekini son tanesine kadar dövüp harmanladılar. Çalışmaktan canları çıktı ama öyle bir sürüyorlar tarlaları, öyle bir ekiyorlar, sanırsın her biri yüz yaşına kadar yaşayacak.

Yok, ayaklanmanın sözünü etmek bile saçma artık. Aptallığın ta kendisi. Yine de ama, Kazak kısmının aklına ne eser, orasını şeytan bilir."

"Ne esebilir akıllarına? Ne demek istiyorsun?"

"Bizim komşular tutmuşlar..."

"Ne?"

"Ne 'ne?' Voronez ilinde ayaklanma var. Boguçar'ın ardında bir yerlerde."

"Yalandır."

"Hayır, yalan değil. Dün, tanıdığım bir milis söyledi. Anlaşılan makamlar oraya milisleri göndermek istiyorlarmış."

"Neresiymiş orası?"

"Monostırşina, Sukoy Donets, Paseka, Staraya, Novaya Kalitva filan işte. Oralarda. Bayağı büyük bir ayaklanma diyorlar."

"Niçin dün söylemedin bunu bana, yolunmuş kaz?"

"Mihail'in önünde söylemek istemedim. Sonra, zaten tatsız konular bunlar. Artık hiçbir şey işitmek istemiyorum, yetti be!"

Gregor'un yüzü asıktı. Uzun boylu düşündükten sonra, "Bu kötü haber işte," dedi.

"Seni ilgilendirmez. Hokollar aldılar başlarına derdi. Bir güzel yiyecekler köteği, görecekler ayaklanmak neymiş! Ama sana bana ne? Hiç de üzülmüyorum heriflere."

"Benim işimi güçleştirecek ama bu."

"Neden?"

"Görmüyor musun? Bölge makamları da benim hakkımda Mihail gibi düşünüyorlarsa, kodese girmekten kurtulamayacağım demektir. Komşu ilde bir ayaklanma olsun da burda bir eski subay, bir de isyancı üstelik... Anladın mı şimdi?"

Prokor lokmasını çiğnemeyi unutup düşünceye daldı. İşin bu yanını hiç düşünmemişti. İçkiden dumanlanan kafası ağır işliyordu.

"İyi ama, sen nerde giriyorsun işin içine. Pantaleyeviç?" dedi, hayretle.

Gregor sinirlenip kaşlarını çattı, cevap vermedi. Besbelli canı sıkılmıştı. Prokor bardağını ona geçirecekken, o arkadaşının elini itti, kararlı bir sesle, "Yeter artık, içmeyeceğim," dedi.

"Bir tanecik daha... İç, iç, mosmor olana dek iç! Bu neşeli hayata ancak votkayla dayanılır."

"Morarana kadar kendin iç, beni katma. Hazır sersemin birisin, yakında geberip gideceksin zaten!.. Bugün Viyeşenska'ya gidip ismimi yazdırmam lazım."

Prokor gözlerini dikmiş bakıyordu ona. Gregor'un güneşten, yanmış tunç yüzü pancar gibi kızarmıştı. Yalnız alnından geri taranmış saçlarının diplerinde donuk beyaz teni görünüyordu. Oldukça sakindi, onca tecrübenin, savaşın, bin belanın Prokor'a hısım ettiği bu asker. Azıcık şiş gözleri yaşlı yaşlı bakıyordu adama, hırçın ve bezgin.

"Seni içeri alırlar diye mi korkuyorsun yoksa?"

Gregor sektirmedi: "Tam üstüne bastın, oğlum. Korktuğum o. Ben hiç kodese girmedim, ölümden çok korkarım kodesten. Ama, anlaşılan, o mutluluğu da tatmak varmış nasipte."

"Köye hiç gelmeyecektin," dedi Prokor, ona acır gibi.

"Köye gelmeyecektim de nereye gidecektim?"

"Şehrin birinde saklanırdın, ortalık yatıştıktan sonra gelirdin."

Gregor omuz silkip güldü.

"Benim yapacağım şey değil o. Öyle oturup bekleyemem ben. Sonra, çocukları nasıl bırakabilirdim?"

"Lafa bak, sanki hiç sensiz yaşamadılar! Sonradan alırdın onları yanına. Yavuklunu da. Evet, unuttum sana söylemeyi, senin eski efendiler, savaştan önce Aksinya'yla çalıştığınız çiftliğin sahipleri vardı hani, ikisi de temize havale..."

"Listnitskiler mi?"

"Tamam, adları oydu işte. Benim akrabam Zakar, genç Listnitski'nin emir eriydi geri çekilmede, o söyledi. İhtiyar, Morovozski'de tifüsten ölmüş. Öbürü Yekaterinador'a kadar gitmiş, orda karısı General Pokrovski'yle kırıştırmış, o da dayanamamış, o hiddetle vurmuş öldürmüş kendini."

"İsabet, canları cehenneme!" dedi Gregor, hiç umursamadan. "Ölüp giden iyi adamlara acıyorum ama o ikisinin ardından kimse gözyaşı dökmeyecek." Ayağa kalktı, kaputunu giydi, eli kapının tokmağında, düşünceli düşünceli konuştu: "Yine de, Allah kahretsin, genç Listnitski ya da bizim Koşevoy gibi adamlara hep gıpta ettim ben... Onlar için taa baştan her şey apaçıktı. Oysa ben şimdi bile karanlıktayım. İkisi de önlerindeki yolu dosdoğru görüyorlardı, yolun sonunu da görüyorlardı. Bense 17'den beri bir çember içinde dönüp duruyorum. Sarhoşlar gibi başım dönüyor. Beyazlardan koptum ama Kızıllara da katılmadım. Su yüzünde bok gibi, sürükleniyorum ordan oraya... Biliyor musun, Prokor, başından sonuna kadar Kızıl Orduda kalmalıydım ben. Belki öylesi benim için daha iyi olurdu. Bilsen, başlangıçta nasıl var yüreğimle hizmet ettim ben Şûra Hükümetine! Sonradan ne olduysa, her bir şey yolundan saptı. Beyazların arasında, onların kumandanları arasında yabancı kaldım. Hep şüphelendiler benden. Şüphelenmesinler de n'apsınlardı? Bir rençberoğlu, okumasız yazmasız bir Kazak... Ne ilişkileri olabilirdi onunla? Hiç ama hiç güvenmediler bana. Sonradan aynısı Kızıllarla başıma geldi. Ne de olsa kör değilim, bölükte komiserle Komünistlerin bana ne gözle baktıklarını biliyordum pekâlâ... Savaşta bir an gözden uzak tutmazlardı beni, her adımımı gözlerlerdi. Herhalde, içlerinden, 'Ah şu domuz, yok mu, eski Beyaz, Kazak subayı, gözümüzü dört açalım da bize de ihanet etmesin!' diyorlardı. Bunu gördüm mü yüreğim buz kesiyordu. Kesmez mi? İyi oldu da terhis ettiler beni. İşin sonu yaklaştı." Kısık bir ses çıkarıp boğazını temizledi, bir an sustu, sonra Prokor'a bakmadan, sesini değiştirerek devam etti: "Yemek için sağ olasın. Ben gidiyorum. Kendine iyi bak. Geri

dönersem akşama doğru sana uğrarım. Şu şişeyi kaldır da karın eve geldiğinde tavayı sırtında kırmasın!"

Prokor basamaklara kadar geçirdi onu, merdiven başında kulağına eğilip fısıldadı: "Pantaleyeviç, dikkat et, orda başına bir iş açmasınlar."

"Olur," dedi Gregor, boğuk bir sesle.

Eve gitmedi. Nehre indi, iskelede birinin kayığını çözüp avuçlarıyla içindeki suyu boşalttı. Sonra çitten bir sırık çekti aldı, kıyının buzları arasından kendine yol açıp nehrin öbür kıyısına doğru açıldı.

Don üzerinde koyulca yeşil, rüzgârdan çırpıntılı dalgalar yuvarlanıp gidiyordu, batı yönünde. Dalgalar kıyıların sakin sularında ince, saydam buzu kırıp götürüyor, zümrüt yeşili yosun demetlerini salındırıyordu. Nehrin kenarında buzlar kırıldıkça çın çın öten billursu bir ses uzuyordu. Çakıllar suyun altında hafif hafif hışırdamaktaydı. Nehrin tam ortasında, akıntının hızlı ve düzenli olduğu yerde, Gregor kayığın sol yanına çarparak kaynaşan dalgaların boğuk şarıltısını duydu sadece. Don kıyısındaki ormanda rüzgâr uğulduyordu.

Kayığı yarısına kadar sudan çekti, çömeldi, çizmelerini çıkardı, yürümek daha kolay olsun diye ayak sargılarını dikkatle yeniden sardı.

Öğleye doğru Viyeşenska'ya vardı.

Bölge Askeri Komiserliği kalabalık ve gürültülüydü. Telefonlar çalıyor, kapılar çarpılıyor, silahlı adamlar girip çıkıyor, odalardan daktiloların kuru tapırtısı duyuluyordu. Koridorda yirmi, yirmi beş kadar Kızıl Ordu eri, üzerine farbalalı gocuk giymiş tıknaz bir adamın çevresini sarmışlardı. Aralarında heyecanla konuşup birbirlerinin sözünü kesiyorlar, kahkahadan kırılıyorlardı. Gregor koridorda yürürken iki Kızıl Ordu eri arka odalardan birinden tekerlekli bir makineli çıkardılar. Pürüzlü tahta döşemenin üzerinde tekerlek hafifçe takırdadı. Mitralyözcülerden biri, uzun

boylu, çam yarması gibi bir adamdı, şakayla haykırdı: "Haydin, bakalım, Cezalandırma Bölüğü, çekilin yoldan, yoksa düzlerim hepinizi!"

"Galiba sahiden bir ayaklanmayı bastırmaya gidiyorlar," dedi Gregor içinden.

İsmini yazdırması uzun sürmedi. Askeri Komiserliğin kâtibi kâğıtlarına çabucak bakıp not aldıktan sonra, "Don Çekası siyasi bölümüne gidin," dedi. "Eski bir subay olarak onlara müracaat etmeniz gerekiyor."

"Pekâlâ," dedi Gregor, selam çaktı. Birden içinde parlayan heyecanı belli etmedi.

Alanda durdu. Kararsızdı. Siyasi Bölüm'e gitmesi gerekiyordu ama bütün varlığı buna karşı koyuyordu. "Seni içeri tıkacaklar," diyordu, içinden bir ses. Korkuyla, tiksintiyle ürperdi. Okulun çiti yanında durdu, dalgın gözlerle pislik saçılı toprağa baktı. Elleri bağlı gördü kendini. Kirli bir merdivenden bir mahzene iniyordu. Arkasından adamın biri tabancasının pürtüklü kabzasını sıkıyordu avucunda. Yumruklarını sıktı, ellerinin kabaran mavi damarlarına baktı. Bu elleri bağlayacaklardı, ha? Kan yüzüne çıktı. Hayır, o gün gitmeyecekti oraya. Ertesi gün belki, ama o gün köye dönüyordu. Gününü çocuklarıyla geçirecek, Aksinya'yı görecek, ertesi gün Viyeşenska'ya dönecekti. Ayakları yol yürümekten ağrıyacakmış. Ağrısın! Bir gün için, bir tek gün için köye gidecek, sonra dönecekti... Tabii dönecekti. Bir gün sonra her şeye razıydı. Ama o gün? Hayır!

"Melekof! Yıllar oldu yahu!.."

Gregor başını çevirdi. Yakof Fomin, Piyotra'nın alay yoldaşı, Don Ordusunun isyancı Yirmi Sekizinci Alayının eski kumandanı, yanına geldi.

Gregor'un vaktiyle tanıdığı o hırpani gariban değildi bu Fomin. İki yıl içinde korkunç değişmişti. İyi biçilmiş süvari kaputu üzerine tıpatıp oturuyordu. Kızıl bıyıkları fiyakalı fiyakalı

burulmuştu. Öyle kurula kasıla yürüyüşü, kendinden memnun gülümseyişi, her şeyi, kendini başkalarından üstün ve ayrı tuttuğunu gösteriyordu.

"Nerden çıktın?" diye sordu, Gregor'un elini sıkıp. Geniş aralıklı mavi gözleriyle Gregor'un gözlerinin içine baktı.

"Terhis ettiler beni. Demin Askeri Komiserlik'teydim."

"Geleli çok oldu mu?"

"Dün geldim."

"Kardeşin Piyotra Pantaleyeviç'i sık sık hatırlıyorum. Yiğit Kazaktı. Öldü, yazık oldu. İçtiğimiz su ayrı gitmezdi onunla. Geçen yıl ayaklanmayacaktın, Melekof, katılmayacaktın. Hata ettin."

Gregor bir şey söylemesi gerektiğini duydu. "Evet," dedi, "Kazaklar hata ettiler..."

"Hangi birlikteydin sen?"

"Birinci Süvari Tugayı."

"Neydin orda?"

"Bölük Kumandanı."

"Öyle mi? Ben de şimdi bir bölüğe kumanda ediyorum. Burda Viyeşenska'da bir savunma birliğimiz var." Yanına yönüne bakıp sesini alçalttı. "Yürüyelim, hadi. Biraz gel benimle. Burası çok kalabalık, bir daha konuşmaya fırsat bulamayız."

Sokakta yürüdüler. Fomin gözünün ucuyla Gregor'a bakıp sordu:

"Köyde oturmayı mı düşünüyorsun?"

"Başka nerde otururum? Tabii."

"Rençberlik edeceksin?"

"Öyle."

Fomin, Gregor'a acır gibi başını salladı, içini çekti. "Çok kötü bir zaman seçtin, Melekof, çok kötü... Bir yıl, hatta iki yıl daha dönmeyecektin buralara."

"Neden?"

Fomin Gregor'un dirseğinden tutup hafifçe üzerine eğilerek fısıldadı: "Bölgede karışıklık var. Kazaklar yiyeceklere el konulmasına çok kızıyorlar. Boguçar nahiyesinde bir ayaklanma oldu, bugün onu bastırmak için yola çıkıyoruz. Burdan çekip gidersen iyi edersin, delikanlım, hem de çabuk. Piyotra'yla biz iyi arkadaştık, onun için söylüyorum sana, bir an önce tüy burdan!"

"Gidecek yerim yok ama benim."

"Orasını bilmem. Gözünü dört aç, siyasi bölüm eski subayları tutuklamaya başladı bile. Daha bu hafta Dudarevka'dan üç asteğmenle Reşetovka'dan birini getirdiler. Don'un öte yanından sürüylen adam geliyor. Sıradan Kazak erlerini bile sıkıştırıyorlar. Artık kararını kendin ver, Gregor Pantaleyeviç."

"Öğüdün için sağ olasın ama ben yine de kaçmıyorum," dedi Gregor, inatla.

"Sen bilirsin."

Fomin konuyu değiştirip bölgedeki durumdan söz açtı, bölge makamlarıyla, Bölge Askeri Komiseri Şakayef'le ilişkilerini anlattı. Kendi düşüncelerine dalan Gregor onu üstün körü dinliyordu. Üç sokak öteye kadar yürüdüler, orda Fomin durdu.

"Birisini görmem lazım. Eyvallah!" Elini papağına götürüp selam verdi, bir soğuk ayrıldı Gregor'dan. Bir yan sokağa sapıp gitti. Yeni bel kemeri gıcırdaya gıcırdaya, Allahlık bir kurumla dimdik yürüyordu. Gregor gözleriyle izledi onu, sonra döndü.

Siyasi bölümün taş basamaklarını çıkarken düşünüyordu: "Eğer bu sonsa, bir an önce gelsin daha iyi. Uzatmakta mana yok. Adamların canını yaktın pekâlâ, Gregor, şimdi ver bakalım hesabını!"

VIII

Sabah saat sekiz sularıydı, Aksinya ocağın küllerini deşti, sonra bir peykeye oturup kızarmış terli yüzünü önlüğüne sildi. Bir

an önce yemeği pişirip bitirmek için gün ağarmadan kalkmıştı. Şehriyeli tavuk haşlamış, gözleme pişirmiş, ufak hamur parçalarına bol kaymak döküp tavada kızarmaya koymuştu. Gregor hamur tatlısını severdi. Sevdiğinin o gün onunla yemek yiyeceğini umarak hazırlandı ziyafete.

Bir bahane uydurup Melekoflara gitmek istiyordu. Hiç değilse bir dakika kadar kalır, şöyle bir görürdü Gregor'u. O orda, komşu evde olsun da Aksinya onu görmesin? Ama tuttu kendini, gitmedi. Ne de olsa genç kız değildi. O yaşta öyle saçma sapanlıklar... Olur mu?

Elini yüzünü o gün daha dikkatle yıkadı, üzerine temiz gömlek, yeni işlenmiş bir iç etekliği giydi. Kapağı açık sandığın önünde uzun zaman kararsız kaldı. Ne giysin? İş gününde bayramlıklarını giymek olmazdı ama basit iş kıyafetiyle de görünmek istemiyordu. Hangisini seçeceğini bilemeden, asık yüzle, ütülü eteklikleri bir bir çıkardı baktı. Sonunda kararını vermişti, koyu mavi bir eteklikle hemen hiç giyilmemiş, siyah dantel kenarlı bir mavi cepken çıkardı sandıktan. En iyi esvaplarıydı bunlar. Hem zaten n'olmuş yani? Kim ne derse desin! Bugün onlara iş günü, onun için bayramdı. Bir acele şık esvaplarını giyindi, aynanın karşısına geçti. Hafif, şaşkın bir gülümseme dolaşıyordu dudaklarında. Genç, parlak gözler aynadan ona neşeyle bakıyordu. Yüzünü yakından dikkatle inceledi, sonra ferahlayıp içini çekti. Yok, güzelliği solmamıştı. Daha Kazaklar, çoook, yolda onu görünce durur ardından hayranlıkla bakarlardı.

Aynanın önünde etekliğini düzeltirken, yüksek sesle, "Eh, Gregor Pantaleyeviç, sakın kendini!" dedi. Kızardığını sezdi, güldü. Yine de ama, şakaklarında tek tük kırlar vardı. Buldu onları bir bir, çekti koparttı. Yaşını hatırına getirecek hiçbir şey görmemeliydi Gregor. Onun için bugün de yedi yıl önceki gibi genç, dinç olmak istiyordu.

Öğleye kadar evde oturdu, güç de olsa. Sonra dayanamadı, omuzlarına keçi yününden dokunmuş bir beyaz şal atıp

Melekofların kulübesine gitti. Dunya evde yalnızdı. Aksinya onu selamlayıp sordu: "Yemek yemedin daha, değil mi?"

"Böyle aylaklarla, nerdeee! Kocam Şûrada, Gregor da Viyeşenska'ya gitti. Çocukları yedirdim, şimdi büyükleri bekliyorum!"

Aksinya, görünüşte sakindi, duyduğu hayal kırıklığını ne bir hareketiyle, ne bir sözüyle belli etmeden konuştu:

"Ben de hep evde olursunuz sandımdı. Grişa... Gregor Pantaleyeviç ne zaman dönecek? Bugün mü?"

Dunya komşusunun şık elbiselerine çabuk bir göz atıp isteksizce cevap verdi: "Adını yazdırmaya gitti."

"Ne zaman dönerim dedi?"

Dunya'nın gözleri dolmuştu. Gücenik bir sesle, kekeleyerek, "Tam zamanını bulmuşsun... süslenip püslenmek için..." dedi. "Ama bilmiyorsun ki... Hiç dönmeyebilir."

"Ne demek istiyorsun?"

"Mihail, Viyeşenska'da tutuklayacaklar onu diyor..." Dunya o kızgınlıkla gözyaşlarını tutamadı. Gözlerini yenine silip bağırdı sonra: "Allah kahretsin! Ne batasıca hayatmış bu! Ne zaman son bulacak? O gitti, çocuklar... Sanırsın delirdiler. Bir dakika bırakmadılar peşimi. 'Babam nereye gitti? Ne zaman dönecek?' Ben nerden bileyim? Dışarı avluya gönderdim onları ama yüreğim parçalanıyor... Ne biçim bir uğursuz hayat bu böyle? Hiç rahat huzur yok... istediğin kadar bağır çağır..."

"Akşama kadar dönmezse, ben yarın Viyeşenska'ya gider öğrenirim." Aksinya bu sözleri pek umursamaz bir havayla söyledi. Telaşa kapılmaya değmez, önemsiz bir şeyden söz ediyordu sanki.

Onun sükûnetine şaşan Dunya, içini çekerek, "Artık gelmez, boşuna beklememeli," dedi. "Geldi, başına bir sürü dert aldı işte!"

"Daha bir şey bilmiyoruz. Sen ağlamayı bırak da şimdi çocukların aklına bir kötülük gelmesin. Hadi alasmarladık."

Gregor o akşam geç vakit döndü. Evde biraz kaldıktan sonra doğru Aksinya'yı görmeye gitti.

Aksinya bütün günü endişe içinde geçirmişti, o yüzden karşılaşmalarının sevinci biraz tutuk oldu. Akşam vakti, bütün gün iki büklüm çalışmış durmuş gibi, bitkin düşmüştü. Beklemekten içini sıkıntı bastı, yoruldu. Yatağa uzanıp uyuklamaya başladı. Pencerenin dışında ayak seslerini duyunca bir genç kız çevikliğiyle hemen ayağa fırladı.

"Niçin Viyeşenska'ya gideceğini bana söylemedin?" diye sordu, Gregor'u kucaklayıp kaputunun düğmelerini çözerken.

"Fırsat olmadı. Çok acele gittim."

"Dunya'yla bi başımıza ağlaştık durduk, hiç dönmeyeceksin sandık."

Gregor hüzünle gülümsedi.

"Yok, o kadar değil," dedi. Biraz sustuktan sonra ekledi: "Hiç değilse şimdilik."

Topallaya topallaya masaya yanaştı, oturdu. Açık kapıdan, köşede geniş tahta karyola, bakır çemberleri donuk donuk parıldayan sandıkla konuk odası görünüyordu. Her şey eskisi gibi. Delikanlılığında Stepan evde yokken Aksinya'ya uğradığı zamanlar da böyle olurdu burası. Hemen hiç değişiklik görmedi. Sanki zaman o odanın yanından geçerken başını çevirip şöyle bir içeri bakmıştı. O eski koku bile duruyordu: Taze şerbetçi otunun, silinmiş döşemenin mayamsı kekre kokusu. Bir de, çok belli belirsiz, yok gibi öyle, pörsümüş kekik kokusu. Daha geçen gün, gün ağarırken ayrılmış gibiydi ordan. Aslında ne de uzundu, geçen zaman...

İçini çekecekken kendini tuttu, dikkatle bir sigara sarmaya başladı. Nedense eli titriyordu. Tütün dizlerine döküldü.

Aksinya çabucak sofrayı kurdu. Soğuyan şehriyeyi ısıtmak gerekti. Bir koşu sundurmaya gidip çalı çırpı getirdi. Soluk soluğa, biraz da solgun, ocakta ateşi tutuşturdu. Korların üzerine üfleyip

dört bir yana kıvılcımlar saçtı. Göz ucuyla da Gregor'a bakıyordu. Gregor büzülmüş oturmuş, sigarasını içiyordu.

"Nasıl gitti işlerin? Hepsini yoluna kodun mu?"

"Her şey yolunda."

"Dunya nerden aklına komuş seni tutuklayacaklarını? Beni öyle korkuttu ki!"

Gregor kaşlarını çatıp sigarasını bir yana fırlattı.

"Mihail dolduruyor onu. Bütün hepsini icat eden, başıma bu belayı saran o!"

Aksinya masaya yanaştı. Gregor onun elini avuçlarına alıp gözlerinin içine bakarak, "Biliyor musun, ama," dedi, "durumum gerçekten iç açıcı değil. Siyasi bölüme girerken ordan bir daha çıkmayacağım sandım. İnkara gerek yok, ayaklanmada bir tümene kumanda ettim. Bölük kumandanıydım da. Benim gibileri hemen içeri alıyorlar kimsenin gözünün yaşına bakmıyorlar."

"Peki ama ne dediler sana?"

"Elime kâğıt verdiler, askerde ne yaptıysam yazmamı söylediler. Pek kalem adamı değilim ben, yazı yazmasını filan bilmem ya, orda oturdum bir iki saat, bütün geçmişimi yazdım. Sonra iki kişi girdi içeri, ayaklanma hakkında bir alay soru sordular. İyi adamlardı, dost adamlar. Yaşlısı sordu bana: 'Çay içer misin? Ama sakarinli olacak,' dedi. 'Çayı n'apayım ben?' diye düşündüm. 'Şu bacaklarım beni sizden sağ kurtarsın da, yeter.'" Bir an sustu. Sonra horgörüyle ekledi, bir başkasından söz edermiş gibi: "Sonunda iş hesaplaşmaya gelince su koyverdim. Ödlekliğim tuttu."

Viyeşenska'da tabansızlık ettiği, üzerine varan korkuyu yenemediği için, bir de korkularının boşuna olduğu sonunda ortaya çıktığı için kendi kendine kızıyordu. Bütün o heyecanı saçmalıktı yani. Utanç verici. Yolda dönerken aklı takılmış, hep bununla uğraşmıştı. Belki de ondan, oturdu hepsini anlattı Aksinya'ya. Kendi haline gülüyor, başından geçenleri biraz da abartıyordu.

Aksinya onu dikkatle dinledi. Sonra ellerini yavaşça çekip ocağın yanına gitti. Ateşi harlandırırken sordu: "Peki bundan sonra n'olacak?"

"Bir haftaya kadar oraya gidip görünmeliyim."

"Seni tutarlar mı dersin?"

"Galiba tutacaklar. Eninde sonunda tutacaklar."

"N'apacağız o halde, nasıl yaşayacağız, Grişa?"

"Bilmiyorum. Sonra konuşalım bunları. Su var mı, biraz yıkanayım?"

Yemeğe oturdular. Sabahki o taşkın mutluluğu yeniden duydu Aksinya. Gregor ordaydı, yanındaydı işte. Gözlerini kaçırmadan, başkalarının ne diyeceğini düşünmeden yüzüne bakabilirdi artık. Hiçbir şeyi gizlemeden, hiç de sıkılmadan, gözleriyle her şeyi söyleyebilirdi ona. Tanrım, nasıl, nasıl özlemişti onu, nasıl bitmişti! Onun o kocaman, kaba saba ellerini, bedenini nasıl da özlemişti! Yemeğe hemen hiç dokunmadı. Azıcık öne eğildi, iştahla yemeğini yiyen Gregor'u seyre koyuldu. Buğulanan gözleri sevdiğinin yüzünden, ceketinin yüksek yakası içinde sıkışan esmer boynundan, geniş omuzlarından, masanın üstünde serili duran ağır ellerinden hiç ayrılmadı. Ondan saçılan ekşi erkek teri kokusuyla tütün kokusu karışımını hevesle çekti içine. Yalnız onundu, dünyalara değişmeyeceği bu bildik koku... Yalnız bu kokusuyla, gözlerini bağlasalar, bin kişi arasından bulur çıkarırdı Gregor'unu. Yanakları al al olmuştu. Yüreğinde bir çarpıntı, bir heyecan... Bu akşam hiç de dikkatli bir ev kadını değildi Aksinya: Gözü Gregor'dan başka bir şey görmüyordu. O, ama Gregor, hayatından memnundu. Kendi ekmeğini kesti, tuzluğa bakındı, gitti ocağın üstünden aldı getirdi. Bir tabak şehriye daha aldı.

"Köpek gibi açım," dedi gülümseyerek, kendini mazur göstermek istercesine. "Sabahtan beri ağzıma bir lokma koymadım."

Aksinya ancak o zaman kendini toparladı. Hemen ayağa fırladı. "Ah, bende de hiç kafa yok ki! Hamur tatlısını, gözlemeyi

hep unuttum! Biraz tavuk alsana. Al, al! Ye, çok ye, canım! Şimdi hepsini getiririm sofraya."

Gregor yedi de yedi. Bütün bir hafta aç kalmış gibi. Üstelemeye hiç gerek yoktu. Aksinya sabırla bekliyordu ama dayanamadı sonunda. Yanına oturdu, sol eliyle başını kendine doğru çekti, sağ eline tertemiz, işlemeli bir peşkir alıp sevdiğinin canım yağlı dudaklarını sildi. Çenesini de sildi. Sonra soluğunu tutup gözlerini kıstı. Karanlıkta küçücük turuncu kıvılcımlar boşanıyordu gözlerinden. Dudaklarını Gregor'un dudaklarına bastırdı. Doğru. İnsanoğlu mutluluğa ermekte zorlanmaz. Her şeye rağmen Aksinya mutluydu o akşam.

IX

Koşevoy'la karşılaşmak Gregor'un zoruna gidiyordu. İlişkileri daha ilk geldiği gün çıkmaza girmişti. Artık ne konuşulacak bir konu kalmıştı aralarında, ne de konuşmaları için bir sebep vardı. İhtimal, Mihail de Gregor'u görmekten pek hazzetmiyordu. İki marongoz buldu, ufak kulübesini çabucak onardılar. Yarı yarıya çürümüş çatı kirişini yenilediler, sallantılı duvarlardan birini indirip yeniden ördüler, yeni pencere pervazları, üst eşikler, kapılar yaptılar.

Gregor, Viyeşenska'dan döndükten sonra köy İhtilal Komitesine uğrayıp Askeri Komiserlikçe tasdikli kâğıtlarını Koşevoy'a verdi, allahaısmarladık bile demeden çıktı gitti. Çocuklarını, üç beş parça eşyasını alıp Aksinya'yla birlikte oturmaya gitti. Ağabeyini yeni evine uğurlarken Dunya birden ağlamaya başladı.

"Abicim, kızma bana! Sana bir fenalık etmedim ben!" Yalvaran gözlerle bakıyordu Gregor'un yüzüne.

"Niçin kızayım, Dunyaşka? Tabii, tabii kızgın değilim," diye Gregor kızın gönlünü aldı. "Arada gel gör bizleri. Aileden yakının bi ben kaldım. Öteden beri severdim seni, hâlâ da severim... Ama kocan... Bak o başka. Senle dostluğumuzu kesecek değiliz."

“Biz yakında evden çıkıyoruz. Kızma, emi?”

“Niçin çıkıyormuşsunuz?” dedi Gregor, sinirlenerek. “Hiç değilse bahara kadar kalın burda. Bana yük değilsiniz. Aksinya’nın yanında çocuklara da, bana da bol bol yer var nasıl olsa.”

“Onunla evlenecek misin, Grişa?”

“Daha vakit var,” dedi Gregor.

“Evlen onunla, abi. İyi kadın o,” dedi Dunya, kararlılıkla. “Toprağı bol olsun, anamız, senin için tek kadındır o derdi. Sonunda onu çok sever olduydu. Ölmezden önce sık sık gider görürdü.”

“Beni kandırmaya çalışır gibisin,” dedi Gregor, gülümseyerek. “Onunla evlenmezsem kiminle evlenirim? Kocakarı Andronika’yı mı alayım yani?”

Andronika köyün en moruk kocakarısıydı. Yüz yaşını çoktan aşmıştı. Onun ufacık, iki büklüm vücudu aklına gelince Dunya kikirdedi.

“Neler de söylüyorsun, abi! Hiç işte... sordum. Hiç lafını etmiyorsun da sen, ondan.”

“Tamam. Olsun da, seni düğünüme çağırırım!” Gregor şakacıktan kardeşinin kıçına bir tokat attı, eski evinden gönlü rahat ayrıldı.

Aslına bakarsan, nerde yaşayacağı umurunda değildi. Barış ve sükûn içerisinde yaşasın... Bir oydu dilediği, o kadar. Oysa bulamadığı da o oldu. Birkaç gün, ağırbasan bir tembellik içinde yaşadı. Aksinya’nın çiftliğinde bir iki işe el atacak oldu, yapamadı, vazgeçti. İçinden hiçbir iş yapmak gelmiyordu. Durumunun kararsızlığı onu çılgına çeviriyor, hayatını köstekliyordu. Bir dakikası geçmiyordu, yakında tutuklanabileceğini, en azından kodese tıkılabileceğini, hatta kurşuna dizilebileceğini düşünmeden.

Aksinya gece yarısı uyanır, uyanık bulurdu onu. Çok kere sırtüstü uzanmış olurdu. Elleri başının altında kenetli, gözleri

karanlığa dalmış, soğuk ve sert. Aksinya onun ne düşündüğünü biliyordu, biliyordu ya ne yapsın? Onu öyle sıkıntıdan kıvranır gördükçe kendi de acı çekiyor, onunla yaşayacağı hayatın, bütün umutlarının yine uzaklaştığını seziyordu. Bir şey sormadı ona. İyisi mi kendi bir karara varsın. Yalnız bir keresinde, gece uyandı, yanında bir sigaranın ucunu kıpkızıl parıldar görünce, "Grişa," dedi, "hiç uyumuyorsun. Belki şu sıra köyden ayrılman iyi olur. Birlikte gidip bir yerde gizlensek mi seninle? Ne dersin?"

Gregor battaniyeyi bacaklarına örtüp okşadı onu. İsteksiz isteksiz cevap verdi: "Bi düşüneyim. Sen uyu, hadi."

"Sonradan dönerdik, burda her şey yatışınca... Ha, olmaz mı?"

Yine belirsiz bir cevap verdi Gregor, bir karara varamamış gibi:

"Neyse, bakalım durum ne gösterecek. Sen uyu, Aksinya." Çıplak, ipek gibi serin omzunu öptü, hafifçe.

Gerçekte, kararını vermişti: Bir daha Viyeşenska'ya gitmeyecekti. Geçen sefer siyasi bölümde onunla görüşen adam beklesin boşuna. Masanın ardında oturmuş, kaputu omuzlarına atılı, gerinip mafsallarını çıtlatmış, Gregor ayaklanmayı anlatırken yalancıktan esnemiş durmuştu. Eh, bir daha dinlemeyecekti işte. Bir hikâye bir kere anlatılır.

Siyasi bölüme gideceği gün köyden kaçacaktı. Gerekirse, uzun bir zaman için. Nereye, kendi de bilmiyordu ama, kaçmaya kararlıydı. Ne ölmeye, ne de hapse tıkılmaya niyeti vardı. Kararını vermekle birlikte vaktinden önce Aksinya'ya açmak istemedi. Kadının onunla geçireceği son birkaç gününü de zehir etmenin ne anlamı vardı? Zaten pek neşeli günler yaşamıyorlardı... En son günü konuşmaya karar verdi. Şimdi uyusun, daha iyi. Yüzünü koltuğunun altına gömsün, uyusun. Geceleri Aksinya, sık sık, "Senin kanadın altında uyumak iyi geliyor bana," diyordu. Evet, bırak uyusun şimdi o. Zavallı, böyle içine içine sokulup yatacağı daha kaç günü kalmıştı ki?

Sabahları çocuklarla oynuyor, sonra köyün içinde aylak aylak dolaşıyordu. Başkalarının yanında daha neşeli oluyordu. Bir gün Prokor, Nikita Melnikof'un evinde buluşup alaydan yoldaşları olan genç Kazaklarla birlikte içki içmelerini önerdi. Gregor kesinlikle olmaz dedi. Köylülerin konuşmalarından biliyordu ürüne el konulmasına kızıp homurdandıklarını. İçerken ister istemez açılırdı o konu da. Oysa o üzerine şüphe çekmek istemiyordu. Tanışlarına rastladığı zaman bile siyasetten söz etmezdi. Siyaset mi? Yetmişti. Az çekmemişti siyasetten.

Tedbirli davranıyordu, iyi ediyordu. Ürüne el koyma siyaseti pek olumlu bir sonuç vermedi. Bu yüzden üç ihtiyarı tutukladılar, başlarına adam koyup rehine olarak Viyeşenska'ya gönderdiler.

Ertesi gün, kooperatif dükkânının orda, Gregor Kızıl Ordudan yeni dönen eski topçu Zakar Kramskof'u gördü. Körkütük sarhoştu Zakar, yürürken sendeliyordu. Gregor'un önüne gelince kirli ceketinin bütün düğmelerini ilikleyip kısık bir sesle, "Sağlıklar dilerim, Gregor Pantaleyeviç!" dedi.

"Ben de sana." Gregor tıknaz, çakı gibi topçunun ağır elini sıktı.

"Beni tanıdın mı?"

"Tabii tanıdım."

"Hatırlıyor musun, geçen yıl bizim batarya Bokovskaya'nın orda seni nasıl kurtardıydı? Biz olmasaydık sizin süvarilerin hali dumandı. O gün uçurduğumuz Kızıllar, hey! O zaman ben bir numaralı topun nişancısıydım." Zakar yumruğunu geniş göğsüne vurdu. Tok bir ses çıktı.

Gregor gizlice yanına yönüne bakındı. Az ötede duran birkaç Kazak onları dinliyorlardı. Gregor'un dudaklarının köşeleri titremeye başladı, beyaz sağlam dişleri ortaya çıktı. "Sarhoşsun!" diye hırladı, alçak sesle, dişlerinin arasından. "Git uyu, kendine gel. Bu kadar çok konuşma."

"Hayır, hiç de sarhoş değilim!" Kafası dumanlı topçu haykırdı. "Ya da, belki sefaletten sarhoşum. Eve döndük sözde! Burda hayat mı

be sizin yaşadığınız? Cehennemin ta kendisi! Kazaklar yaşamıyorlar artık. Kazak mazak kalmadı. Yalnız benden aldıkları ürün yarım ton. Ne diyorsun buna, ha? Onlar mı ekti benim ekinimi, şimdi gelip elimden alıyorlar? Ne hakla? Ekin nasıl yetişir ne bilir onlar?"

Sersem, kanlı gözlerle bakıyordu. Birden sallandı, elini uzatıp Gregor'a dokundu. Ağzı leş gibi votka kokuyordu.

"Niçin şeritsiz pantolon var ayağında? Köylü mü oldun sen de yoksa, ha? Yooo, ama, bırakmayız seni! Azizim Gregor Pantaleyeviç, yeniden kavgaya atılmamız gerek. Geçen yılki gibi, "Kahrolsun komün, yaşasın Şûra İdaresi!' diyeceğiz."

Gregor kabaca iteledi onu, "Hadi bas git evine, sarhoş domuz!" diye homurdandı. "Ne söylediğinin farkında mısın?"

Kramskof bir elini uzattı, tütünden lekeli parmaklarını yayıp mırıldandı: "Eğer kötü bir laf ettimse, kusura bakma, özür dilerim, ama seninle içten konuşuyorum şimdi, kendi kumandanımla konuşur gibi... Kendi kumandanımla konuşur gibi... Kavgaya yeniden atılmamız gerek!"

Gregor sesini çıkarmadan döndü, alanı geçip evine yürüdü. Bu zamansız karşılaşmanın etkisinden akşama kadar kurtulamadı. Kramskof'un sarhoş haykırışları, Kazakların onaylayıcı susuşu, gülümsemeleri aklından çıkmıyordu. "Bir an önce kaçmalıyım," diye düşündü. "Bunun sonu iyi değil..."

Viyeşenska'ya cumartesi günü gitmesi gerekiyordu. Yani doğup büyüdüğü köyünü bırakıp gitmesine daha üç gün vardı. Ama olacağı o değilmiş. Perşembe gecesi, yatmaya hazırlanıyordu, birisi güm güm kapıya vurdu. Aksinya merdiven başına çıktı. Gregor onun, "Kim o?" diye sorduğunu işitti, bir cevap işitemedi ama içinde garip bir endişeyle yataktan kalktı, pencereye gitti. Aralıkta kapının mandalı tıkırdadı. İçeri önce Dunya girdi. Kızın solgun yüzünü görür görmez hiçbir şey sormadan peykenin üstünden kasketini ve kaputunu kaptı Gregor.

"Abi!.."

"Ne var?" Gregor kollarını kaputuna geçirirken çabucak sordu.

Dunya hızlı hızlı soluyordu. "Abi, hemen kaç! Viyeşenska'dan dört atlı geldi. Konuk odasında oturuyorlar... Fısıldaşıyorlardı aralarında ama ben duydum. Kapının yanında durdum, hepsini işittim. Mihail seni tutuklamaları lazım diyordu... Senin hakkında her şeyi anlatıyor onlara... Kaç!"

Gregor bi acele kız kardeşinin yanına gitti, kucakladı onu, yanağından sıkıca öptü.

"Sağ ol, kardeşim! Sen git şimdi, buraya geldiğini öğrenmesinler. Alasmarladık!" Aksinya'ya döndü. "Ekmek... çabuk ol! Hayır, bütün somun değil, az bir parça."

Böylece, kısa süren barış günleri de son bulmuştu. Savaşta gibi davranıyordu şimdi. Acele, ama güvenle. Konuk odasına girdi, uyuyan çocuklarını usulca öptü, sonra Aksinya'yı kollarının arasına aldı.

"Hoşça kal! Yakında sana haber yollarım. Prokor iletir. Çocuklara iyi bak. Kapıyı sürgüle, vuran olursa Viyeşenska'ya gittiğimi söylersin. Hadi hoşça kal! Üzülme, Aksinya!" Onu öperken dudaklarında gözyaşlarının ılık, tuzlu ıslaklığını duydu.

Onu avutmaya, kırık dökük, çaresiz, perişan sözlerini dinlemeye vakti yoktu. Gövdesine sarılan kollardan usulca kurtuldu, uzun adımlarla aralığa yürüdü. Dışarısını dinledi. Sonra dış kapıyı ardına kadar açtı. Don'dan esen soğuk rüzgâr yüzünü yaktı. Gözlerini yumdu bir an, karanlığa alışmak için.

Aksinya Gregor'un ayakları altında ezilen karın çıkardığı sesi duydu. Her bir adım yüreğine keskin bir acı saplıyordu. Derken ayak sesleri silindi, çit gıcırdadı. Her şey sustu. Don'un öte yanında ormanda rüzgâr uğulduyordu.

Rüzgârın uğultusu içinde bir ses yakalamaya çalıştı, hiçbir şey duyamadı. Birden üşüdü. Mutfağa girdi. Lambayı söndürdü.

X

1920 yılı güz sonuna doğru, ürüne el koyma siyasetinden pek bir başarı elde edilemeyince, Şûra Hükümeti ürün toplama birlikleri kurma gereğini duydu. Bu tedbir yüzünden Don topraklarında yaşayan Kazaklar arasında derhal huzursuzluk başgösterdi. Yukarı Don'un Şumilinskaya, Migulinskaya, Meşkovskaya, Viyeşenska, Yelanskaya ve daha başka nahiyelerinde küçük silahlı çeteler türedi. Bu çeteler, ürün toplama birlikleri kurulmasına ve Şûra Hükümetinin ürünlere el koyma siyasetini uygulamak için art arda aldığı sert tedbirlere karşı varlıklı Kazakların cevabıydı.

Beş ilâ yirmi kişilik çeteler, çokluk, bir ara Beyaz Muhafızların safında savaşan yöre Kazaklarından kuruluydu. Aralarında 918 ve 19 yıllarında Cezalandırma Birliklerinde hizmet görenler, eski Don Ordusunun Eylül Şûra seferberliğinden paçayı kurtaran astsubaylarıyla küçük rütbeli subayları, Yukarı Don Bölgesinde geçen yılki ayaklanma sırasında yararlılık gösterdikleri ya da Kızıl Ordu tutsaklarını öldürdükleri için üne eren isyancılar, bir kelimeyle, her durumda Şûra Hükümetiyle bağdaşmaları imkânsız adamlar vardı.

Köylerde ürüne el koyma birliklerine saldırıyorlar, toplama merkezlerine buğday götüren köylülerin arabalarını geri çeviriyorlar, komünistleri, partili olmayan ama Şûra İdaresine bağlılık duyan Kazakları öldürüyorlardı.

Çeteleri ortadan kaldırma işi Yukarı Don Bölgesine ayrılan, Viyeşenska'da ve Bazki köyünde yerleşik bir garnizon taburuna verilmişti. Fakat geniş Don arazisine yayılmış çeteleri temizlemek için girişilen teşebbüslerin hiçbiri sonuç vermedi. Çünkü, bir kere, ora ahalisi çeteleri hoş karşılıyor, sonra onlara yiyecek sağlıyor, Kızıl Ordu kuvvetlerinin harekâtından haberdar ediyor, peşlerine düşülenleri saklıyordu. Sonra, tabur kumandanı Kaparin bir Sosyalist İhtilalci ve eski Çar Ordusu subaylarındandı. Bu bölgenin karşı-ihtilalci güçlerden temizlenmesini pek istemiyor, onlara karşı harekâtı güçleştirmek için elinden geleni esirgemiyordu.

Arada sırada, o da bölge Parti Komitesi Başkanının zoruyla, kısa süren baskınlara çıkar, elindeki birlikleri dağıtıp Viyeşenska'yı ve ordaki bölge daire ve depolarını yeterli savunma gücünden yoksun bırakmanın tehlikeli olacağını bahane ederek çabucak geri dönerdi. Dört yüz kadar süngü ve on dört makineli mevcutlu bu tabur, garnizon görevlerini yerine getiriyordu. Erler tutsaklara göz kulak olur, su getirir, ormandan odun keser, zorunlu hizmetleri kapsamında mazı da toplarlardı. Bu mazıyla mürekkep yapılıyordu. Tabur, çeşitli bölge kurumları ve daireler için yeteri kadar odun ve mürekkebi başarıyla sağlıyordu ama, bu arada bölgedeki ufak isyancı çetelerinin sayısı da fena artıyordu. Sonunda, aralık ayında, Voronez ilinin Yukarı Don Bölgesi hududu üzerindeki Boguçar nahiyesinde önemli bir ayaklanma patlak verince odun kesme, mazı toplama işi ister istemez ileriye ertelendi. Don ili Ordu Kumandanı'nın emriyle üç bölük ve bir makineli birliğinden kurulu tabur ayaklanmayı bastırmaya gönderildi. Garnizon Süvari Bölüğü, On İkinci Ürüne El Koyma Alayının Birinci Taburu ve iki ufak mahalli savunma birliği de taburla birlikte yola çıktı.

Sukoy Donets köyü yakınında bir çarpışmada Yakof Fomin kumandasındaki Viyeşenska Bölüğü isyancı kuvvetlere kanattan saldırdı, düşmanı püskürtüp kaçırttı. Kaçanların peşine düşüldü, yüz yetmiş kadar adam kılıçtan geçirildi. Bölüğün kaybı, hepsi hepsi, üç kişiydi. Birkaç kişi dışında bölük hep Yukarı Don Bölgesi Kazaklarından kuruluydu. Bu savaşta da yıllanmış Kazak geleneklerine sadık kaldılar. Savaştan sonra bölükteki iki komünistin itirazlarına hiç kulak asan olmadı, bölüğün hemen yarı mevcudu, eski kaputlarını, içi pamuklu üniformalarını ölen isyancıların iyi gocuklarıyla değiştirdi.

Ayaklanma bastırıldıktan birkaç gün sonra bölük Kazanskaya'ya çağrıldı. Burda, Fomin, askerlik hayatının sıkıntılarından uzak, bilindiğince, elinden geldiğince kendini eğlenceye verdi. Yola gelmez bir zampara, hoş sohbet, şen bir Kazaktı. Her gece ortadan kayboluyor, sabah gün ışırken evine dönüyordu. Adamlarıyla içli

dışlıydı. Akşamları onu pırıl pırıl cilalı çizmeleriyle görünce aralarında anlamlı anlamlı göz kırpışırlar, "Eh bizim aygır yine kısrak peşinde. Sabaha dek gelmez artık!" derlerdi.

Fomin, bölük komiseriyle siyasi eğitmenin haberi olmadan bölüğündeki bazı Kazakları kaldıkları yerlerde ziyaret ediyordu. Bu Kazaklarla arası iyiydi. Ona haber iletirler de bol votka var, akşam âlem yapılacak dediler mi, hiç kaçırmaz koşardı. Ama çok geçmeden fiyakalı kumandanın canı sıkılmaya başladı, huysuzluğu tuttu, az bir zaman önce nasıl eğlendiğini de nerdeyse unuttu gitti. Artık akşamları zarif çizmelerini pek o kadar özene bezene cilalamıyordu. Her gün tıraş olmaktan da vazgeçmişti. Bölükte hizmet gören hemşerilerinin evlerine uğrayıp arada bir tek atıyordu ama konuşmalara pek katılmıyordu.

Fomin'in davranışındaki bu değişme, Viyeşenska'dan gelen bir habere rastladı. Don Çekası'nın siyasi bölümünden aldığı bu kısa habere göre, komşu Ust-Medveditskaya Bölgesindeki Mihailovska'da bir garnizon taburu isyan bayrağını açmıştı. Tabura Vakulin kumanda ediyordu.

Bu Vakulin, Fomin'in Alay arkadaşlarından biriydi. Vaktiyle isyancı Mirinof Kolordusunda birlikte hizmet görmüşler, o birlik Budyeni'nin süvarilerince sarıldığında birlikte silah bırakmışlardı. Aralarındaki arkadaşlık bağı eskisi gibi sağlamdı. Hatta daha geçende, eylül başında, Vakulin Viyeşenska'ya gelmiş, daha o zamandan, dişlerini gıcırdata gıcırdata eski arkadaşına "Komiserlerin baskısından, ürüne elkoymalarla çiftçileri mahvedip ülkeyi felâkete götürmelerinden" yakınmıştı. Fomin de, yüreğinden geçeni sorsan, Vakulin gibi düşünüyordu. Öyle düşünüyordu ama, çok yerde gerçek zekâ yerine ona yolunu bulduran bir kurnazlıkla, hiç renk vermiyordu. Fomin doğuştan tedbirli adamdı. Hiçbir işi aceleye getirmezdi. Vakti gelmeden ne bir yandan, ne öbür yandan olurdu. Yine de, Vakulin'in taburunun isyan ettiğini duyduktan az sonra tedbiri elden bıraktı. Bir akşam, bölük Viyeşenska'ya hareket etmezden az önce, Kazaklardan bir

kısmı takım kumandanı Alferof'un evinde toplanmışlardı. Koca bir kova votka vardı masanın üstünde. Heyecanlı bir konuşmadır gidiyordu. Âleme gelip katılan Fomin hiç konuşmadı, sadece konuşulanları dinledi. Boyuna kovadan votka alıp içiyordu. Kazaklardan biri, Sukov Donets yakınında nasıl hücuma kalktıklarını anlatmaya başlayınca, düşünceli düşünceli bıyıklarını burarak adamın sözünü kesti: "Ukraynalıları iyi kılıçtan geçirdik, çocuklar, geçirdik ya, inşallah yakında kendi başımız derde girmez. İster misiniz, Viyeşenska'ya vardığımızda ürün toplama birlikleri evlerimizde ne kadar ürün varsa hepsini almış olsunlar? Kazanskayalılar bu ürün birliklerinden illallah diyorlar. Ambarlarda ne varsa silip süpürmüşler..."

Odaya bir sessizlik çöktü. Fomin adamlarını süzerek zoraki bir gülümsemeyle konuştu: "Şaka ediyordum... Dikkatli olun, fazla konuşmayın. Şaka maka derken başkalarına kaka gelebilir, hiç belli olmaz!"

Viyeşenska'ya döndükten sonra süvarilerinden yarım takımı yanına alıp Rubezni köyüne gitti. Orda evinin kapısı önünde atından indi, adamlarından birine dizginlerini fırlattı, uzun adımlarla içeri girdi.

Karısına başının bir hareketiyle soğuk bir selam verdikten sonra anasının önünde eğildi, saygıyla elini sıktı. Çocuklarını kucakladı.

"Babam nerde?" diye sordu, tabureye oturup palasını dizlerinin arasına yerleştirdikten sonra.

"Değirmene gitti," dedi anası. Oğluna bakıp sert bir sesle buyurdu: "Çıkarsana kasketini, kâfir, sen de! İkonun altında kasketle oturmak da nerden çıktı? Ah, Yakof, günün birinde başını kaybedeceksin ya sen!"

Fomin zorla gülümseyip kasketini çıkardı. Kışlıklarını çıkarmaya davranmadı ama.

"Kaputunu çıkarmayacak mısın?" diye sordu anası.

"Sizi göreyim diye şöyle bir iki dakika uğradım. Hiç vaktim olmuyor ki..."

"Biz biliyoruz senin orda ne iş gördüğünü!" diye ihtiyar kadın oğlunun serkeş hayatını, Viyeşenska'da kadınlarla yaptıklarını aklından geçirip hışımla konuştu. Ordaki marifetlerine dair söylentiler ne zamandır Rubezni'de almış yürümüştü.

Fomin'in karısı, vaktinden evvel yaşlanmış, solgun benizli, çok çekmiş bir kadındı, kaynanasına telaşla baktı, kalkıp ocağın yanına gitti. Kocasını memnun edecek bir şey yapmak, ona yaranmak, hiç değilse şöyle tatlı bir bakışına hak kazanmak için ocağın altından bir paçavra çıkardı, dizlerinin üstüne çöktü, orda iki büklüm, Fomin'in çizmelerine bulaşan kalın çamurları temizlemeye koyuldu.

"Çizmelerin de pek yaman, Yakof! Ama çok çamurlanmışlar. Temizleyim de pırıl pırıl olsunlar, bak gör," diye kocasının ayakları dibinde dizleri üstünde sürünerek, başını kaldırmadan, zor işitilir bir sesle fısıldadı.

Kaç yıldır birlikte yaşamamıştı karısıyla Fomin. Yıllardır, gençliğinde sevdiği bu kadına belli belirsiz, küçümseyici bir acımadan başka bir yakınlık duymuyordu. Oysa o onu seviyordu hâlâ, ne yapsa bağışlamaya hazırdı. Eninde sonunda ona geri döneceğini umuyordu, gizlice. Yıllardır çiftlikte çalışmış, çocuklarını büyütmüş, keyfine buyruk kaynanasının gönlünü hoş tutmak için didinmiş durmuştu. Tarla işinin bütün yükü onun cılız omuzlarındaydı. Fazla çalışmaktan, bir de ikinci çocuğunun doğumundan sonra yakalandığı bir hastalıktan zamanla çökmüş, güçten kuvvetten kesilmişti. Çok zayıflamıştı. Yüzü sünmüş, vakitsiz gelen ihtiyarlık yanaklarını kırışıklar içinde bırakmıştı. Zeki gözleri, insana ürkek, boynu bükük bir ifadeyle bakıyordu, hasta hayvanlar gibi. Hızla yaşlandığının, her gün daha da çöktüğünün yalnız o farkında değildi. Hâlâ umutluydu. Beraber oldukları nadir zamanlarda ürkek bir sevgi ve hayranlıkla dolu gözlerini yakışıklı kocasından ayırmazdı.

Fomin karısının iki büklüm sırtına, belirli belirli ortaya çıkan cılız kürek kemiklerine, çizmelerinin çamurunu temizleyen büyücek, titrek ellerine bakıp düşündü: "Şu dilbere bak ki ne dilber! Bir zamanlar bununla mı yattım ben? Çok ihtiyarladı ama, çok! Nasıl da kocadı!"

"Yeter artık, nasıl olsa yine çamurlanacak," dedi, sinirli bir sesle, ayağını karısını ellerinden kurtardı.

Kadın acıyla belini doğrultup ayağa kalktı. Solgun yanakları hafifçe kızarmıştı. Fomin'e bakarken yaşlı gözlerinde öyle seven, öyle sadık bir ifade vardı ki, Fomin başını çevirdi. Anasına sordu: "Pekâlâ, nasılsın bakalım?"

"Her zamanki gibi," dedi ihtiyar kadın, canı sıkkın.

"Köye hiç ürün toplama birliği geldi mi?"

"Daha dün Nizne-Krivskaya'ya çekip gittiler."

"Bizden de ürün aldılar mı?"

"Aldılar! Ne kadar aldılar, Davitka?"

"Dedem gördü onları, o biliyor. Sanırsam on çuvaldı," diye oğlan cevap verdi. On dört yaşındaydı. Babası gibi birbirinden uzak, mavi gözleri vardı.

"Aaah!" Fomin ayağa kalktı. Oğluna sert sert bakarak kılıç kemerini düzeltti. Yüzü hafifçe soldu. "Söyledin mi onlara kimin ürününü aldıklarını?"

İhtiyar kadın alay edercesine omuz silkip gülümsedi:

"Seni pek taktıkları yok. Kumandanları dedi ki: 'Herkes, kim olursa olsun, fazla ürününü teslim edecek,' dedi. 'İsterse Fomin olsun, isterse bölge başkanı kendisi olsun, fazla ürününü alacağız!' Öyle dedi, deyiş o deyiş, hemen ambara dalıverdiler."

"Ben gösteririm onlara, ana, görürler günlerini!" diye homurdandı Fomin. Ailesiyle çabucak vedalaşıp çıktı gitti.

Köyden döndükten sonra, belli etmeden, bölüğündeki adamların ne havada olduklarını anlamaya çalıştı. Ürüne el koyma siyasetinden çoğunluk hiç de hoşnut değildi. Karıları, çeşitli köylerdeki,

nahiyelerdeki uzak yakın akrabaları gelip onları ziyaret ediyor, ürün toplama birliklerinin her bir yanı aradıklarını, bütün ürünü alıp gittiklerini, yalnız tohumlukla yemeklik bıraktıklarını söylüyorlardı. Ocak ayı sonunda Bazki'de bir garnizon toplantısında bölükteki Kazaklar Bölge Askeri Komiseri Şakayef'in konuşmasını yarıda kestiler, sıralardan sesler yükseldi:

"El koyma birliklerini geri çağırın!"

"Ürünümüzü elimizden almaktan artık vazgeçin!"

"El koyucu komiserler kahrolsun!"

Garnizonun Kızıl Ordu erleri bağırarak karşılık verdiler:

"Karşı-ihtilalciler!"

"Dağıtın şu domuzları, başka başka alaylara verin!"

Toplantı uzun ve gürültülü oldu. Garnizonda sayısı az komünistlerden biri, Fomin'e, "Bir şey söylesene şunlara!" dedi, "Nedir bu senin bölüğündeki adamların oynadığı oyun böyle?"

Fomin bıyık altından güldü: "İyi ama ben partili değilim ki! Ne diye benim sözümü dinlesinler?"

Konuşmadı ve toplantı son bulmadan ayrıldı ordan. Tabur Kumandanı Kaparin'le birlikte çekip gittiler. Viyeşenska'ya giderlerken yolda ortaya çıkan yeni durumu görüştüler. Aşağı yukarı hep aynı şeyleri düşünüyorlardı. Bir hafta sonra Fomin'in evinde Kaparin onunla açık konuştu:

"Şimdi harekete geçersek geçeriz, yoksa iş yatar. Bunu iyice yerleştir kafana, Yakof Yefimofiç. Fırsattan yararlanmanın tam zamanıdır. Kazaklar bizi destekleyecekler. Bu civarda senin sözünü dinlerler. Bundan sonra halk bir daha böyle elverişli bir havaya girmez. Niçin susuyorsun? Ver kararını!"

"Neye karar vereceğim?" Fomin kelimeleri uzata uzata konuştu. Kaşlarının altından bakıyordu Kaparin'e. "Karar verilmiş zaten. Yalnız öyle bir plan hazırlamalıyız ki her şey yolunda gitsin, bir karışıklık çıkmasın. Asıl onu konuşalım."

Fomin'le Kaparin arasındaki kuşku uyandırıcı dostluk gözden kaçmadı. Taburda birkaç komünist onları gözlemeye koyuldular, şüphelerini Siyasi Bölüm Başkanı Artemyef'le Askeri Komiser Şakayef'e de açtılar.

"Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer," dedi Artemyef, gülerek. "Kaparin korkağın biridir. Ne yapabilir? Asıl Fomin'e göz kulak olmak gerek. Zaten ne zamandır gözümüz üzerindeydi. Yalnız şu var, acaba Fomin bir şey yapmaya kalkacak mı? Orası şüpheli. Bunlar hep sizin kuruntularınız," diye bitirdi sözünü, kararlı bir edayla.

Ne ki, Fomin'e göz kulak olmanın zamanı çoktan geçmişti. Komplo hazırdı. Ayaklanma Martın on ikisinde, sabah saat sekizde başlayacaktı. Varılan anlaşmaya göre Fomin o gün bölüğü tam teçhizat sabah talimine çıkaracak, ansızın Viyeşenska dışında konaklanan mitralyöz birliğine saldıracaklar, mitralyözleri ele geçirecekler, sonra da bölge örgütlerinin "temizlenmesi"nde garnizon bölüğüne yardım edeceklerdi.

Kaparin bütün taburun onlarla birlik olacağından emin değildi. Bu şüphesini arkadaşına açtı. Onu dikkatle dinleyen Fomin, "Makinelileri ele geçirelim, taburu iki saniyede sindiririz," dedi.

Fomin'le Kaparin'in yakından izlenmeleri hiç fayda vermedi. Çok ender buluşuyorlardı, buluşmaları hep günlük işlerle ilgili oluyordu. Neden sonra, Şubat sonlarına doğru, bir devriye kolu bir gece onları yolda gördü. Fomin eyerli atının dizginlerinden tutmuş, önden yürüyordu. Kaparin yanındaydı. Kim oldukları sorulduğunda, Kaparin, "Dostuz!" dedi. Kaparin'in kaldığı eve yöneldiler. Fomin atını sahanlığın parmaklığına bağladı. Kaparin'in odasında lambayı yakmadılar. Fomin sabah saat dörtte ordan ayrıldı, atına atlayıp kendi evine gitti. Devriye kolunun bütün görebildiği bundan ibaretti.

Bölge Askeri Komiseri Şakayef, Fomin'le Kaparin hakkında şüphelerini şifreli telgrafla Don ili Ordu Kumandanına bildirdi

ve birkaç gün sonra, kumandandan gelen bir emirle, Fomin'le Kaparin'in görevlerinden alınıp tutuklanmaları için komisere yetki verildi.

Bölge Parti Komitesi toplantısında bir karara varıldı: Bölge Askeri Komiserliği'nin emriyle Novoçerkask'a çağrıldığı, orda ordu kumandanlığının emrine verildiği, bölüğün kumandasını yardımcısı Ovçinnikof'a devredeceği Fomin'e bildirilecekti. Aynı gün bölük, bir silahlı çetenin üzerine yürüme bahanesiyle Kazanskaya'ya gönderilecek, komplocular ertesi gece tutuklanacaklardı. Bölüğün Viyeşenska'dan çekilmesine, Fomin'in tutuklandığı duyulunca isyan çıkmasın diye karar verilmişti. Garnizon Taburunun İkinci Bölüğünün Kumandanı Tkaçenko isminde bir komünistti. O da taburdaki komünistleri uyaracak, bir ayaklanma olabileceğini bildirecek, bölüğü ve mitralyöz birliğini savaşa hazır tutacaktı.

Görevinden alındığına dair emir ertesi sabah Fomin'e bildirildi.

"Pekâlâ, sen bölüğü devral, Ovçinnikof, ben Novoçerkask'a gidiyorum," dedi Fomin, sakin sakin. "Hesapları gözden geçirelim, ister misin?"

Ovçinnikof Parti üyesi olmayan bir takım kumandanıydı. Ona kimse bir şey çıtlatmamış, kendi de bir şeyden şüphelenmemişti. Bölüğün kâğıtlarına daldı kapandı.

Fomin fırsattan istifade Kaparin'e bir not yazdı: "Bugün harekete geçiyoruz. Beni geri alıyorlar. Hazırlanın!" Merdiven başında notu emir erine verdi.

"Ağzına koy, avurdunda tut," diye fısıldadı. "Âdeta gideceksin. Anladın mı? Atını âdeta sürüp Kaparin'e gideceksin. Bu notu ona ver, sonra hemen buraya dön. Yolda biri seni durdurursa notu yutarsın."

Bölüğü Kazanskaya nahiyesine götürme emrini alan Ovçinnikof yürüyüşe hazırlık olarak Kazakları kilise alanında sıraya dizmişti. Fomin atının sırtında onun yanına vardı.

"Bölüğe hoşça kalın diyebilir miyim?"

"Tabii. Yalnız çabuk ol, bizi tutma."

Bölüğün önünde kıpırdak atının dizginlerine asılan Fomin adamlarına bağırdı: "Beni hepiniz tanırsınız, yoldaşlar! Benim bugüne dek ne için savaştığımı bilirsiniz. Ben her zaman sizinle beraberdim ama, bugün Kazakların soyulmasına, ekini yetiştirenlerin ellerinden zorla ürünlerinin alınmasına göz yumamam. Kumandanlıktan beni bunun için aldılar. Bana ne yapmak niyetinde olduklarını da iyi biliyorum. Onun için size bir 'hoşça kalın!' diyeyim dedim..."

Bir an, bölükten yükselen haykırışlarla sözü kesildi. Bir uğultudur gidiyordu. Fomin üzengilere basıp doğrularak sesini yükseltti:

"Bu soygundan kendinizi kurtarmak istiyorsanız, el koyma birliklerini kovalayın, Şakayef gibi komiserleri öldürün! Bunlar Don'a geldiler..."

Gürültüden, son söyledikleri işitilmez oldu. Bir saniye sonra Fomin âhenkli bir sesle kumanda veriyordu: "Sağdan üçlü sırada... Sağa çark! Hızlı adım, marş!"

Bölük kumandaya derhal uydu. Bütün bu olup bitenlerden şapşala dönen Ovçinnikof atını sürüp Fomin'in yanına geldi:

"Nereye gidiyorsun, yoldaş Fomin?"

Fomin başını çevirmeden cevabı yapıştırdı: "Kilisenin çevresinde şöyle bir dolaşacağız."

Ovçinnikof ancak o zaman anladı o son birkaç dakika içinde ne döndüğünü. Atını sürüp sıradan çıktı. Siyasi eğitmen, komiser yardımcısı ve tek bir er peşinden gittiler.

Fomin onların yokluğunun birkaç yüz adım uzaklaştıklarından sonra farkına vardı. Atını döndürüp haykırdı:

"Ovçinnikof, dur!"

Dört atlı atlarını mahmuzlayıp tırıstan dörtnala kaldırdılar. Atların toynaklarından her bir yana yarı erimiş kar topakları saçıldı. Fomin emir verdi:

"Silah başına! Ovçinnikof'u ele geçirin! Birinci Takım, peşlerinden!"

Çentikli bir salvo sesi duyuldu. Birinci Takımın on altı eri gidenlerin ardından ileri atıldı. Bu arada Fomin bölüğün geri kalan kısmını ikiye ayırdı: Bir kısmını, Üçüncü Takımın kumandanı Çumakof emrinde makineli birliğinin silahlarını almaya gönderdi, geride kalanların başına kendi geçti, köyün kuzey ucundaki geniş ahırlarda garnizon bölüğünün konakladığı yere yollandı.

İlk giden isyancılar havaya ateş edip palalarını savura savura ana yoldan doludizgin ileri atıldılar. Yolda dört komünisti kılıçtan geçirdiler, köyün yamacında toplandılar, ses çıkarmadan, hurra çekmeden, o sırada kışlalarından çıkan Kızıl Ordu mitralyözcülerinin üzerine saldırdılar.

Mitralyözcülerin konakladığı ev köyün az dışındaydı, en sondaki evlerle arasında olup olacağı iki yüz adım kadar bir uzaklık vardı. Kazaklar yakın menzilden makineli ateşiyle karşılaşınca, hemen yüz geri ettiler. Üçü vuruldu, en yakındaki ara sokağa ulaşmadan eyerlerinden aşağı yuvarlandılar.

Mitralyözcülere baskın teşebbüsü başarılı olamamıştı. İsyancılar bir daha denemediler. Başlarındaki kumandan adamlarını kurşunlardan sakınacakları bir yere götürdü. Atından inmeden, taştan örülme bir sundurmanın köşesini dönerken, "Birkaç Maksim daha çıkardılar," dedi. Terleyen alnını papağıyla silip adamlarına döndü:

"Geri döneceğiz, çocuklar. Fomin kendi gelsin yakalasın mitralyözcüleri. Karın üstünde kaç kişi kaldı, ha? Üç mü? Evet, bu sefer de kendi gelsin denesin."

Köyün doğu ucunda ateş sesleri duyulur duyulmaz bölük kumandanı Tkaçenko evinden dışarı fırlamıştı. Yolda giderken giyinerek kışlaya koştu. Kışlanın dışında sıraya girmiş bekleyen otuz kadar Kızıl Ordu eri onu soru yağmuruna tuttular:

"Kim bu ateş edenler?"

"N'oluyor?"

Tkaçenko cevap vermedi. Kışladan çıkıp akın akın gelen Kızıl Ordu erlerine sıraya girmelerini söyledi. Bölge idaresinde çalışan birçok komünist işçi de bir koşu kışlaya gelip sıraya girdiler. Köyden tek tük silah sesleri duyuluyordu. Batı ucunda bir yerde bir el bombası patladı, tok bir ses çıktı. O sırada elli kadar atlının elde pala kışlaya doğru doludizgin geldiğini gören Tkaçenko hiç acele etmeden tabancasını kılıfından çekti. Sıralarda ses seda kesilmişti. O daha emir vermeden erler silahlarını omuzlayıp nişan aldılar.

"Ama bunlar bizimkiler! Bakın, bizim tabur kumandanı, yoldaş Kaparin!" diye bağırdı Kızıl Ordu erlerinden biri.

Yolda koşturan atlılar ansızın, sanki emir verilmiş gibi, atlarının boyunları üzerine eğilerek doludizgin, kışlanın üzerine vardılar.

"Yaklaştırmayın onları!" diye haykırdı Tkaçenko.

Salvo ateşi sesini bastırdı. Atlılar sıkışık duran Kızıl Ordu erlerinden yüz adım kadar ötedeyken dört kişi tepetaklak yuvarlandı, öbürleri dağılarak geri döndüler. Arkalarından silahlar patladı. Anlaşılan hafif yaralanan bir atlı yere düştü, fakat dizginleri bırakmadı. Dörtnal giden atının ardında yirmi adım kadar sürüklendi öyle, sonra ayağa kalktı, üzengilerden biriyle arka eyer kaşını kavradığı gibi göz açıp kapayana kadar yine eyerin üstündeydi. Çılgınca dizginlere asılıp dörtnala sağa çark ettirdi atını ve en yakındaki ara yolda gözden kayboldu.

Birinci Takımdakiler Ovçinnikof'un ardından boşuna koşturup köye döndüler. Bütün aramalara rağmen komiser Şakayef de bulunamadı. Bomboş Askeri Komiserlikte kimseler yoktu, evinde de bulamadılar. Silah seslerini duyar duymaz bir koşu Don'a inmiş, buzların üstünden yürüyüp ormana girmişti. Ordan Bazki köyüne geçti. Ertesi gün Viyeşenska'dan elli verst ötede, Ust-Koperskaya nahiyesindeydi.

İleri gelen bölge yöneticilerinin çoğunluğu kaçmayı başardı. Peşlerine adam salmak da tehlikeliydi şimdi: Kızıl mitralyözcüler hafif makineli tüfekleriyle Viyeşenska'nın merkezine ilerlemişler, alana çıkan bütün yolları denetim altına almışlardı.

İsyancılar aramayı bıraktılar, Don'a indiler, ordan kilise alanına, Ovçinnikof'un peşine düşmeden önce oldukları yere vardılar. Çok geçmeden herkes orda toplandı. Yeniden sıra oldular. Fomin gerekli yerlere nöbetçi konulması için emir verdi, diğerlerini evlerine yolladı. Ama atlarını eyerli tutacaklardı.

Fomin, Kaparin ve takım kumandanları köyün dışındaki evlerden birinde toplanıp durumu görüştüler.

"Her şeyi kaybettik," dedi Kaparin, bitkin bir halde bir peykeye çökerek.

"Evet. Nahiye merkezini ele geçiremedik, burda tutunamayacağız," dedi Fomin de, sakin bir sesle.

"Bölgeyi bir dolaşalım, Yakof Yefimoviç," dedi Çumakof. "Artık korkmanın âlemi yok. Nasıl olsa ölmeden ölmeyeceğiz. Kazakları ayaklandırdık mı bir kere, tamamdır, nahiye merkezi bizim olur."

Fomin konuşmadan ona bakıyordu. Sonra Kaparin'e döndü:

"Bakıyorum, süt dökmüş kediye döndünüz, Kumandan Hazretleri! Bırak saçmalamayı, olan oldu. Bu işe beraber başladık, beraber bitireceğiz. Ne diyorsun? Viyeşenska'dan çekip gidelim mi, bir daha deneyelim mi?"

Çumakof sert bir sesle, "Başkaları denesin," dedi. "Ben mitralyözlere karşı gitmiyorum. Göz göre göre ölüme gitmem ben."

"Sana sormadım, kes sesini!" diye Fomin, Çumakof'a bir baktı. Çumakof başını çevirdi:

Bir saniye sonra Kaparin konuştu: "Tabii, artık yeniden denemek akıl kârı değil. Silah üstünlüğü onlarda. On dört mitralyözleri var, bizim bir tane bile yok. Adamları da daha fazla onların... Geri çekilip Kazakları ayaklandırmalıyız. Kızıllar takviye gönde-

rinceye kadar bütün bölge isyana katılmış olur. Tek umudumuz bu nasıl olsa. Başkası yok."

Fomin uzun bir susuştan sonra, "Bakalım, daha göreceğiz," dedi. "Takım kumandanları işe koyulup teçhizatı denetlesinler. Bakın bakalım herkese kaçar kurşun var. Sıkı emir verin, tek bir kurşun boşa harcanmayacak. Söz dinlemeyenin ben kendim boynunu uçuracağım. Öyle dersiniz adamlara." Bir an sustu, sonra kocaman yumruğunu masanın üstüne indirdi. "Ah, o namussuz makineliler! Hep senin kabahatin, Çumakof! Hiç olmazsa dördünü ele geçirebilseydin... Tabii şimdi bizi burdan sürüp çıkaracaklar. Neyse, dağılın. Herifler gelip kovalamazlarsa geceyi Viyeşenska'da geçiriyoruz. Şafakta çıkıp bölgeye dalacağız..."

Gece sakin geçti. İsyancı bölüğü Viyeşenska'nın bir ucunda, garnizon taburu öbür ucundaydı. Komünistlerle Genç Komünistler de tabura katılmışlardı. Düşman kuvvetleri bir gece hücumunu göze alamadılar.

Ertesi sabah isyancı bölüğü hiç çatışmaya girmeden köyden çekildi, güney yönünde yürüyüşe geçti.

XI

Gregor köyden kaçtıktan sonra üç hafta, Yelanskaya nahiyesinde Verkne-Krivskoy köyünde, alaydan tanış olduğu bir Kazağın evinde kaldı. Ordan Garbatovski köyüne geçti, bir aydan fazla bir süre de orda Aksinya'nın uzaktan akrabası birilerinin yanında oturdu.

Günlerce evden dışarı adım atmadı. Yalnız geceleri avluya çıkıyordu. Bu hayat da, ama, hapse tıkılmaktan farksızdı. Asabı bozuldu, hareketsizlikten sıkıldı. Önüne geçilmesi hemen de imkânsız bir güç onu evine, çocuklarına, Aksinya'ya çekiyordu. Uykusuz gecelerinde sık sık kaputunu giyer, Tatarsk'a geri dönmeyi aklına koyardı. Her seferinde kararından cayıp kaputu sırtından atmış, inleyerek yüz üstü yatağa yıkılmıştı. Dayanılmaz bir

hayattı, sürdüğü. Ev sahibi, Aksinya'nın babasının bir amcaoğlu, onun bu haline acıyordu ama onun gibi bir konuğu da evinde pek uzun boylu tutamazdı. Bir akşam, yemekten sonra, Gregor odasına çekilmişti, ev sahibinin karısının nefretten tizlenen bir sesle yakındığını duydu:

"Ne zaman bitecek bu?"

"Ne o, 'bu'? Neden bahsediyorsun?" diye sordu ev sahibi, kalın bir sesle.

"Şu aylak asalaktan ne zaman kurtulacağız?"

"Sus!"

"Susmuyorum işte! Öyle az buğdayımız kaldı, kediler ağlar halimize. Sen hâlâ bu kambur şeytanı besle bakalım. Daha ne kadar sürecek, soruyorum sana? Ya Şûradan öğrenirlerse? Kafamızı keserler, çocuklarımız yetim kalır."

"Sus diyorum sana, Avdotya!"

"Susmuyorum işte! Çocuklarımızı düşünmeliyiz. Şurda bir avuç buğdayımız kaldı, sen hâlâ bu asalağı besle bakalım. Neyin oluyor ki senin? Öz kardeşin mi? Damadının babası mı? Amcanın oğlu mu? Ne hısmın ne bi şeyin. Tavşanın suyunun suyu! Sen hâlâ onu barındırıp yiyeceğini içeceğini veriyorsun. Kel şeytan, sen de! Sus, bağırma bana, yoksa yarın kendim Şûraya gider bu evde ne biçim çiçek yetiştirdiğini söylerim, görürsün!"

Ertesi gün ev sahibi Gregor'un odasına geldi. Yere bakarak, "Gregor Pantaleyeviç, benim hakkımda ne dersen de, ama artık burda kalamazsın," dedi. "Sana saygım var. Rahmetli babanı tanırdım, ona da çok saygım vardı. Ama yiyeceğimizden sana pay ayırmak güç geliyor bize. Sonra zaten resmi makamlar burda olduğunu öğrenecekler diye de korkuyorum doğrusu. Ailem var benim. Senin yüzünden canımdan olmak istemem. İsa hakkıyçün bağışla beni, ama kurtar bizi kendinden..."

"Pekâlâ," dedi Gregor, kısaca. "Bana yer verdin, karnımı doyur-

dun, sağ ol! Her şey için sağ olasın! Ben de görüyorum, geldim sizlere yük oldum ama, nereye gidebilirim? Bütün yollar kapalı bana."

"Ona kendin karar vereceksin."

"Tamam, bugün gidiyorum. Her şey için sağ olasın, Artamon Vasilyeviç!"

"Minnete hacet yok."

"İyiliğini unutmayacağım. Belki günün birinde benim de sana bir iyiliğim dokunur."

Heyecanlanan ev sahibi Gregor'un sırtını sıvazladı.

"Ne lüzum var bütün bunlara? Bana kalsa bir iki ay daha kalabilirsin ama benim karı bırakmıyor. Her gün başımın etini yiyor, kahrolasıca! Ben Kazağım, sen de Kazaksın, Gregor Pantaleyeviç. Sen de, ben de, ikimiz de Şûra İdaresine karşıyız, sana yardım edeceğim. Sen hemen bugün Yagodni köyüne git, benim oğlumun kaynatası orda oturur, o alır seni yanına. De ki ona, Artamon diyor ki de, seni kendi oğluymuşsun gibi alsın yanına diyor de. Yiyecek versin, mümkünü kadar barındırsın diyor de. Ben onunla hesaplaşırım sonra. Yalnız sen hemen bugün ayrıl burdan, olmaz mı? Seni tutamam gayri. Karı canıma okuyor, Şûradan haberleri olacak diye de ödüm patlıyor. Hoş geldin, hoş kaldın burda Gregor Pantaleyeviç, ama yetti artık. Kendi canıma da acırım ben."

Gregor o gece evden ayrıldı. Köyün üstündeki tepede bir yel değirmeni vardı, daha oraya varmadan karşısına yerden biter gibi üç atlı çıktı, durdurdular onu.

"Dur, köpoğlu! Kimsin sen?"

Gregor'un yüreği hızla çarpmaya başladı. Konuşmadı. Durdu. Kaçmak delilik olacaktı. Yolun yakınında ne bir hendek, ne fundalık vardı. Çıplak, boş bozkır, sade. İki metre öteye varamaz, enselerlerdi.

"Komünist misin, ha? Geri bas, namussuz! Hadi, çabuk!"

Atını Gregor'un üstüne süren bir ikinci atlı, "Eller yukarı!" diye buyurdu. "Çıkar ellerini cebinden! Çıkar hadi, yoksa uçurum kafanı!"

Gregor bir şey demeden ellerini kaputunun ceplerinden çıkardı, ne olduğunu, bu adamların kimler olduğunu hâlâ anlamadan sordu:

"Nereye gideceğim?"

"Köye! Dön geri!"

Atlılardan biri onu aldı köye götürdü. Öbür ikisi otlağın orda ayrıldılar, atlarını şoseye sürdüler. Gregor konuşmadan yürüyordu. Yola geldikleri zaman adımlarını yavaşlattı, "Baksana bana," dedi, "Kimsiniz siz?"

"Hadi yürü, yürü! Konuşmaca yok. Koy ellerini arkana, hadi! Duydun mu?"

Gregor ses çıkarmadan itaat etti. Az sonra yine sordu: "İyi ya siz kimsiniz yahu?"

"Rus Ortodokslarıyız..."

"Ben de Sofulardan değilim zaten."

"Allah'ına şükret değilsin."

"Nereye götürüyorsun beni?"

"Kumandana. Hadi yürü ulan, çıyan, yoksa!.."

Adam palasının ucuyla Gregor'u dürttü. Keskin, soğuk çelik kaputunun yakasıyla papağının tam arasında çıplak ensesine battı, bir an korkunç bir dehşet duygusu parladı içinde, kıvılcım gibi. Ardından çaresiz bir öfke geldi. Yakasını kaldırdı, adama bakmak için yarı döndü, dişlerinin arasından, "Enayiliği bırak, anladın mı? Yoksa o elindekini alırım, görürsün gününü..." dedi.

"Hadi yürü, namussuz! Bırak konuşmayı. Ben seni alayım da gör sen! Eller arkaya!"

Gregor sesini çıkarmadan birkaç adım daha yürüdü. Sonra,

“Sen bana küfretmezsen susarım,” dedi. “Ne domuz adamsın be!”

“Arkana bakma!”

“Arkama baktığım yok.”

“Kes sesini, daha hızlı yürü!”

“Koşayım mı istiyorsun?” diye sordu Gregor, kirpiklerine takılan kar tanelerini silkeleyip.

Adam cevap vermeden atını mahmuzladı. Hayvanın terden, gecenin rutubetinden ıslanan göğsü Gregor’un sırtına abandı. Ayağının yanında eriyen kara şlapp diye bir toynak battı.

“N’oluyor be, yeter artık!” diye bağırdı Gregor, eliyle hayvanın göğsünü iteleyip.

Muhafız kılıcını başının hizasına kaldırdı, sakin bir sesle konuştu: “Ulan yürü, kancık piçi, konuşma, yoksa oraya kadar da götürmem seni valla! Elim çabuktur bu işte, bilesin. Kapat ağzını, bir kelime daha yok, anlaşıldı mı?”

Köye kadar konuşmadılar. İlk avlunun önünde adam dizginleri çekti, “Gir şu kapıdan!” dedi.

Gregor ardına kadar açık bir kapıdan içeri girince, avlunun tam ortasında teneke damlı büyük bir ev gördü. Bir sundurmanın saçak altında burun çalıp eşinen atlar duruyordu. Merdiven başında altı yedi silahlı adam vardı. Muhafız palasını kınına soktu, atından inerken, “Eve gir,” dedi. “Aralıktan doğru, soldan birinci oda. Hadi yürü, arkana bakmak yok! Kaç kere söyleyeceğim sana?”

Gregor yavaş yavaş merdivenden çıktı. Parmaklığın orda uzun süvari kaputlu, Kızıl Ordu kasketli bir adam duruyordu.

“Birini mi enselediniz?” diye sordu.

“Evet.” Gregor’un muhafızının bildik, boğuk sesi ters ters cevap verdi. “Yel değirmeninin yanında yakaladık.”

“Kim bu? Parti grubu kâtibi mi?”

“Kim bilir kim? Domuzun biri. Birazdan öğreniriz.”

"Bunlar ya bir Beyaz çetesi, ya da kurnazlık edip Beyaz numarası yapan Viyeşenska Çekası'nın adamları. Sıçan gibi yakalandım işte," diye düşündü Gregor. Merdiven başında düşüncelerini toparlamak için mahsustan ağır atıyordu adımlarını.

Kapıyı açınca ilk gördüğü adam Fomin oldu. Bir masaya oturmuş, çevresini asker üniformalı birkaç kişi sarmıştı. Hiçbirini tanımıyordu Gregor. Yatağın üstüne rastgele kaputlar, gocuklar atılmış, peykenin yanına karabinalar yığılmıştı. Peykenin üzerinde karmakarışık palalar, fişeklikler, eyer heybeleri duruyordu. Adamlardan da, kaputlardan da, teçhizattan da, yani her şeyden odanın içine keskin bir at teri kokusu saçılıyordu.

Gregor papağını çıkardı, sakin bir selam mırıldandı.

"Melekof! Valla bozkır geniş ama yollar dar! Demek kader yine bizi bir araya getirdi, ha? Nerden çıktın? Kaputunu çıkar da gel otur." Fomin masadan kalkıp Gregor'un yanına geldi. Elini uzattı. "Ne dolaşıyorsun sen buralarda?"

"Bir iş için köye gelmiştim."

"Ne işi o? Senin köyden epey uzak burası." Fomin merakla Gregor'un yüzüne baktı. "Doğruyu söyle? Saklanıyordun burda, değil mi?"

Gregor, zorla gülümseyip, "Doğruyu söylüyorum," dedi.

"Peki benim çocuklar nerde yakaladılar seni?"

"Köyün dışında."

"Nereye gidiyordun ki?"

Fomin yine Gregor'un gözlerinin içine bakıp gülümsedi.

"Anlaşıldı. Seni enseledik, Viyeşenska'ya götüreceğiz sanıyorsun. Yok, kardeş, yok, yolumuz orası değil, korkma. Biz Şûra İdaresinin hizmetinden çıktık artık. Yetti. Anlaşamadık."

"Boşandık!" dedi ocağın yanında sigarasını tüttüren yaşlı bir Kazak, kalın sesiyle.

Masada oturanlardan biri bir kahkaha attı.

"Benim hakkımda bir şey işitmedin mi?" diye Fomin, Gregor'a sordu.

"İşitmedim, hayır."

"Neyse, otur da hadi, konuşalım. Konuğumuza lahana çorbası, et getirin!"

Gregor, Fomin'in dediklerinin tek kelimesine inanmamıştı. Yüzü solmuş, tutuk hareketlerle kaputunu çıkardı, oturdu. Canı sigara içmek istiyordu. Son iki günden beri hiç tütünü olmadığını o zaman hatırladı.

"Tütün var mı?" diye sordu Fomin'e.

Fomin deri sigara tabakasını uzattı. Sigarayı alırken Gregor'un ellerinin titrediği gözünden kaçmadı. Kıvırcıklanan kızıl bıyığının altından gülümsedi yine.

"Şûra İdaresine başkaldırdık. Halktan yanayız, ürünlere el konulmasına, komiserlere karşıyız. Uzun zamandır bizi enayi yerine kodular, ama şimdi sıra bizde. Anlıyor musun, Melekof?"

Gregor sesini çıkarmadı. Hızlı hızlı nefes çekip sigarasını tüttürüyordu. Başı dönmeye başladı, midesi bulandı. Bir aydır aç açına idare ediyordu, şimdi anlıyordu ne kadar zayıf düştüğünü. Sigarasını söndürüp hırsla yemeğe saldırdı. Fomin ona kısaca ayaklanmayı, ilk günler o havalide nasıl aylak aylak dolaştıklarını anlattı. Bu dolaşmalara "Baskınlar" diyordu, işi büyütüp. Gregor az pişmiş yağlı koyun haşlamasıyla ekmeğini doğru dürüst çiğnemeden yuta yuta, hiç sesini çıkarmadan dinledi onu.

"Ama başkalarının evinde konukluk etmek zayıflatmış seni," dedi Fomin, iyilikle gülerek.

Gregor hıçkırıp homurdandı.

"Kaynanamın yanında kalıyordum," dedi.

"Belli. Ye, ye, aldığı kadar doldur mideni. Biz o eli sıkı ev sahiplerinden değiliz."

"Sağ olasın! Şimdi canım bir sigara istiyor," dedi Gregor.

Uzatılan sigarayı aldı, bir sıranın üstünde duran su kabının yanına gitti, tahta maşrapayla biraz su içti. Buz gibiydi su, azıcık da tuzlu. Ağır yemekten tuhaf bir sersemlik gelmişti üzerine. Kana kana iki maşrapa dolusu su içti, sonra sigaranın keyfini çıkarmaya koyuldu.

"Kazaklar pek de iyi karşılamıyorlar bizi," diye Fomin, Gregor'un yanına oturup konuşmaya devam etti. "Geçen yılki ayaklanmada fena sarsalandılar doğrusu... Yine de gönüllüler var ardımda. Kırk kişi katıldı. Ama bizim istediğimiz bu değil. Biz bu bölgeyi ayaklandırmak, komşu bölgelerin, Koper'le Ust-Medveditskaya'nın da yardımlarını sağlamak istiyoruz. O zaman Şûra İdaresiyle karşı karşıya geçip görüşebiliriz."

Masada gürültülü bir konuşmadır gidiyordu. Gregor, Fomin'i dinlerken, bir yandan da gizlice ordaki adamları inceliyordu. Tanıdık bir yüz yoktu aralarında. Hâlâ inanmamıştı Fomin'in söylediklerine. Kurnazlık yaptığını sanıyor, ağzını açmıyordu. Ama hep de susamazdı.

"Bütün bunları ciddi söylüyorsan, istediğiniz nedir? Yeni bir savaş mı başlatmak istiyorsunuz?" diye sordu, üzerine bastıran uyuşukluğu gidermeye çalışarak.

"Söyledim ya sana."

"Hükümeti değiştirmek istiyorsunuz?"

"Evet."

"Peki, yerine ne biçim bir hükümet koyacaksınız?"

"Kendi Kazak hükümetimizi."

"Atamanlar hükümetini mi yani?"

"Eh, atamanların sözünü etmeden önce biraz daha düşüneceğiz. Halkın seçtiği hükümeti kuracağız. Ama ona daha vakit var. Hem zaten siyaset benim harcım değil. Benim işim komiserleri, komünistleri ortadan kaldırmak. Kurmay Başkanım Kaparin'le konuşun siz hükümet konusunu. O konuda benim yerime hep

o düşünür. Akıllı adamdır. Okumuştur." Fomin, Gregor'a eğilip fısıldadı: "Çarlık Ordusunun eski kurmay subaylarından. Zeki bir çocuk. Yandaki odada uyuyor. Biraz keyifsiz de... Bu çeşit hayata alışık olmadığından herhalde. Uzun yollardan yürüyüp geldik."

Merdiven başında birden bir şamata koptu. Ayak patırtısı, bir inilti, boğuşmalar, kısık bir ses bağırdı: "Patlat bir tane!" Masada konuşma kesildi. Fomin merakla kapıya baktı. Birden kapı ardına kadar açıldı, odanın içine beyaz bir buhar bulutu girdi. Sırtına yediği yaman bir darbeyle ileri savrulan, içi pamuklu hâki ceket ve külrengi keçe çizmeler giymiş uzun boylu, başı açık bir adam hızla birkaç adım atıp sendeleyerek içeri daldı, omzunu ocağın kenarına çarptı. Kapı çarpıp kapanmadan merdiven başından şen bir haykırış duyuldu:

"Alın işte bir tane daha!"

Fomin ayağa kalkıp kemerini düzeltti.

"Kimsin sen?" diye sordu adama, buyurgan bir edayla.

Adam derin derin soluyarak elini saçının üzerinden geçirdi. Omuzlarını kıpırdatmaya çalıştı sonra. Acıdan yüzü buruştu. Ağır bir şeyle beline vurmuşlardı. Belki bir dipçikle.

"Niye konuşmuyorsun? Dilini mi yuttun? Kimsin sen, sana soruyorum?"

"Kızıl Ordu eriyim."

"Hangi birlik?"

"On İkinci Ürüne El Koyma Alayı."

"Aha! Tam adamımızı bulduk!" dedi masada oturanlardan biri, gülümseyerek.

Fomin sorguya devam etti:

"N'apıyordun burda?"

"Şeyi savunacaktık... Bizi gönderdiler..."

"Tabii! Kaç kişiydiniz köyde?"

"On dört."

"Öbürleri nerdeler?"

Kızıl Ordu eri cevap vermedi. Dudaklarını güçlükle oynatabiliyordu. Boğazında bir gurultu vardı. Ağzının sol köşesinde ince bir kan sızıntısı belirmişti, ordan akıp çenesinden aşağı iniyordu. Elleriyle dudaklarını sildi, avcuna baktı, sonra avcunu pantolonuna sildi.

"Şu sizin domuz..." dedi gurultulu bir sesle. Kanını yuttu. "Ciğerlerimi yaraladılar..."

"Sen korkma, biz seni iyileştiririz," dedi tıknaz bir Kazak, alay edercesine. Masadan kalkıp öbürlerine göz kırptı.

"Arkadaşların nerdeler?" Fomin bir daha sordu.

"İkmal katarıyla Yelanskaya'ya gittiler."

"Sen nerelisin? Nahiyen neresi?"

Adam çakmak çakmak mavi gözlerle Fomin'e baktı. Yere bir parça kan tükürdükten sonra açık seçik, kalın, ahenkli bir sesle cevap verdi:

"Pskof ili..."

"Pskof, Moskof... Biz biliriz senin gibilerini!" dedi Fomin, alayla. "Taa nerelerden kalkmış gelmişsin buraya, başkalarının yetiştirdiği ürünü ellerinden almaya! Neyse, yeter artık. Biz şimdi n'apalım sana, sen onu söyle?"

"Salın beni gideyim."

"Sen de pek safsın be delikanlım! Ama belli olmaz, belki salarız gidersin. Ne dersiniz, ha, çocuklar?" Bıyık altından gülerek masadakilere döndü baktı.

Olayı dikkatle izleyen Gregor hava çalığı tunç yüzlerde sakin, anlayışlı gülümsemeler gördü.

"Birkaç ay bizimle kalır, sonra göndeririz karısının yanına," dedi adamlardan biri.

"Belki bizimle kalırsın, kalmaz mısın?" diye sordu Fomin, gülümsediğini belli etmemeye çalışarak. "Sana bir at, bir eyer veririz, bu keçe çizmeler yerine yepyeni uzun çizmeler giyersin... Kumandanlarınız sizi iyi giyindirmiyorlar. Bunlar ne biçim çizmeler böyle? Dışarda karlar eriyor, siz keçe çizmelerle dolaşıyorsunuz. Nasıl, katılıyor musun bize?"

"Bu köylünün biri, bu. Hayatında ata binmemiştir!" dedi Kazaklardan biri, yalancıktan budala taklidi yapıp peltek peltek konuşarak.

Kızıl Ordu eri susuyordu. Sırtını ocağa dayamış, aranan, parıldayan gözlerle çevresine bakınıyordu. Arada sırada acıdan yüzünü buruşturuyor, soluk almakta güçlük çektiğinde ağzını yarı açıp öyle kalıyordu.

"Katılacak mısın bize, katılmayacak mısın?" diye Fomin yeniden sordu.

"Peki ama siz kimsiniz?"

"Biz kim miyiz?" Fomin kaşlarını kaldırıp avcuyla bıyıklarını sıvazladı. "Biz emekçi halk için dövüşenleriz. Komiserlerin, komünistlerin baskısına karşıyız biz. Biz o adamlarız işte!"

O zaman Gregor birden adamın yüzünde bir gülümseme gördü.

"Anlaşıldı kim olduğunuz... Ben de merak etmiştim." Kan lekeli dişlerini göstererek gülümsedi. Duyduklarına bir hoş şaşmış gibi konuştu ama sesinde öyle bir eda vardı, odanın içindekiler hep kulak kabarttılar: "Demek kendinize halk için dövüşenler diyorsunuz siz, ha? Yaaa! Fakat bizim dilimizde sizin gibilere düpedüz eşkıya derler. Size hizmet etmemi istiyorsunuz demek? Doğrusu çok şakacı adamlarsınız, bayıldım!"

"Sen de az şaklaban değilsin hani, bakıyorum da," dedi Fomin, gözlerini kısarak. "Komünist misin?"

"Hayır, değilim tabii. Partili değilim ben."

“Benziyorsun ama partiliye.”

“Hayır, değilim. Niye yalan söyleyim?”

Fomin bir öksürdü, masaya döndü.

“Çumakof, gör şunun işini!”

“Beni öldürmenize değmez. Beni öldürmeniz için sebep de yok...” dedi adam, sakin.

Aldığı cevap bir sessizlik oldu. Çumakof iri yapılı, yakışıklı bir Kazaktı. Üzerinde İngiliz malı meşin ceketiyle isteksiz isteksiz ayağa kalktı, zaten düzgün kumral saçlarını bir daha düzeltti.

“Ben de bıktım bu işten artık!” dedi yüksek sesle, peykenin üstünde yığılı duran silahların arasından palasını alıp çeliğin keskinliğini başparmağında deneyerek.

“Kendin yapmak zorunda değilsin. Avluda çocuklara söyle,” diye Fomin akıl öğretti.

Çumakof tutsağı tepeden tırnağa soğuk soğuk süzdükten sonra, “Hadi önden yürü bakalım, delikanlım!” dedi.

Kızıl Ordu eri sendeleyerek ocağın yanından ayrıldı. Kamburunu çıkarıp ağır ağır yürüdü, kapıya yöneldi. Döşemenin üzerinde ıslak keçe çizmelerinden lekeler kaldı.

“İçeri girerken ayaklarını silemez miydin, gelip burda yerleri kirletiyorsun? Ne pis hayvansın sen de, kardeş!” dedi arkadan gelen Çumakof, yalandan kızmış gibi.

“Söyle çocuklara, yan sokağa ya da döven yerine götürsünler. Eve yakın olmasın, ev sahipleri yakınıyorlar!” diye Fomin arkalarından bağırdı.

Gregor’un yanına gidip oturdu. “Nasıl, şipşak yargılayıveriyoruz, değil mi?” dedi.

“Evet,” dedi Gregor, başka yere bakarak.

Fomin içini çekti.

“N’apalım, çaresiz! Bundan böyle başka yolu yok.” bir şey daha

söyleyecekti, aralıkta ayak patırtıları duydu, birisi bağırdı. Tek bir silah sesi işitildi.

"Ne bok yiyorlar orda bu herifler!" diye Fomin kızgın bir sesle bağırdı.

Masada oturanlardan biri ayağa fırlayıp bir tekmede açtı kapıyı. "N'oluyor orda?" diye karanlığa doğru haykırdı.

"Hergele, bayağı kurnaz çıktı. Üst basamaklardan atladığı gibi koştu. Kurşunu harcamak zorunda kaldım. Çocuklar dışarda işini bitiriyorlar..."

"Söyle, avludan çekip yan sokağa atsınlar."

"Söyledim, söyledim, Yakof Yefimoviç."

Odada bir sessizlik oldu. Derken adamlardan biri, esnemesini tutmaya çalışarak, "Hava nasıl dışarda, Çumakof?" diye sordu. "Açıyor mu?"

"Bulutlu."

"Yağmur yağarsa kalan karları da siler götürür."

"Niçin yağmur yağsın istiyorsun?"

"İstemiyorum yağmur yağsın. Çamura batmaya niyetli değilim."

Gregor yatağa gidip papağını aldı.

Fomin sordu:

"Nereye?"

"Biraz hava almaya."

Merdiven başına çıktı. Bulutların arasında donuk bir ay parıldıyordu. Geniş avlu, sundurmaların damları, kavakların çıplak dorukları, sırıklarının başında üzerlerine çulları örtülmüş duran atlar, hepsi, gece yarısının kumru mavisi donuk ışığıyla aydınlanmıştı. Merdiven başından birkaç adım ötede yatıyordu Kızıl Ordu eri. Başı, belli belirsiz parıldayan bir kar suyu birikintisine düşmüştü. Üç Kazak üzerine eğilmiş, adama bir şey yapıyorlar, aralarında usul usul konuşuyorlardı.

“Valla daha soluk alıyor,” dedi adamlardan biri, kızgın. “Niçin öyle vurdun adama, beceriksiz sen de! Kafasına vuracaksın dedim, salak herif!”

Ters sesli bir Kazak, Gregor’u tutup getiren adam, karşılık verdi:

“Geberecek, merak etme! Soluğunu verip geberecek. Sen kaldırsana şunun başını, kaputu çıkaramıyorum. Saçından tut da kaldır. Tamam. Tut şimdi!”

Gregor suyun şıpırtısını duydu. Tutsağın başında duranlardan biri doğruldu. Yere çömelmiş duran ters sesli Kazak içi pamuklu ceketi çekerken bir ıhladı, sonra konuşmaya başladı:

“Benim elim hafif de ondan hemen gebermedi. Köydeyken ben, bir domuz boğazlayacak olduk mu... Tut yahu, bırakma düşsün! Eeeh, kahrolasıca! Ne diyordum? Domuzu boğazlamaya başlardım, tam boğazından keserdim, bıçağı da boynunun taa dibine daldırırdım da yine de boynu kırılası hayvan kalkar dolaşırdı avluda. Ha babam dolaşırdı, meret. Kanı akar durur, o daha yaşardı. Demek ki hafif elim var benim. Tamam, bırak şimdi... Daha soluk alıyor mu? Deme, lan! Evet, nerdeyse ikiye ayırdıydım ya boynunu.”

Üçüncü Kazak, Kızıl Ordu erinin ceketini koluna serip yaydı. “Sol tarafı hep kan lekesi oldu... Elime yapışıyor. Pah, şu pisliğe bak!”

“Geçer, aldırma. Yağ değil, bir şey değil,” dedi ters sesli adam. Yeniden çömeldi. “Silersin çıkar. Olmazsa yıkanır. Önemi yok o kadar.”

“Şimdi n’apacaksın, peki? Pantolonunu da mı çıkaracaksın?” diye sordu birinci Kazak, hoşnutsuz.

Ters ses cevabı yapıştırdı: “Bi acelen mi var? Atların yanına mı gitmek istiyorsun? Sen git, biz sensiz de yaparız. Böyle iyi malı sokağa atacak değiliz.”

Gregor topukları üstünde dönüp eve girdi.

Fomin, niyetini tartar gibi bir bakışla karşıladı onu. Ayağa kalktı.

"Gel öbür odaya gidip konuşalım seninle, burda çok gürültü var," dedi.

Büyük, iyi ısıtılmış oda sıçan kokusuna karışık şerbetçiotu tohumu kokuyordu. Bir yatakta yanağı kılıfsız, kirli bir yastığa dayalı, hâki ceketli ufarak bir adam uyuyordu. Dağınık seyrek saçlarına kuş tüyü parçacıkları karışmıştı. Tavandan sarkan lambanın ışığı tıraşı uzamış solgun yüzüne vuruyordu.

Fomin adamı uyandırarak. "Kaparin, kalk!" dedi. "Konuğumuz var. Gregor Melekof burda. Dostumuzdur. Vaktiyle bölük kumandanıydı."

Kaparin bacaklarını yatağın kenarından sarkıttı, elleriyle yüzünü ovuşturup ayağa kalktı. Hafifçe eğildi, Gregor'un elini sıktı.

"Tanıştığımıza memnun oldum. Ben Kurmay Yüzbaşı Kaparin."

Fomin, Gregor'a bir iskemle çekti, kendisi bir sandığın üstüne oturdu. Gregor'un yüzünden, tutsağın öldürülmesine canının sıkıldığını anlamış olmalıydı, "Bütün tutsaklarımıza böyle sert davrandığımızı sanma," dedi. "O herif bir ürün toplama birliğindeydi. Onun gibilerini, bir de komiserleri koyvermek niyetinde değiliz... Ama başkalarına bir şey yapmıyoruz. Dün üç milis yakaladık, atlarını, eyerlerini, teçhizatlarını aldık, saldık gitti. Onları ne diye öldürelim?"

Gregor cevap vermedi. Elleri dizlerinin üstünde, kendi düşüncelerine dalmıştı. Fomin'in sesi sanki uykusunda geliyordu kulağına. "... İşte onun için şimdilik böyle savaşıyoruz. Ama her şeye rağmen Kazakları ayaklandıracağımızı umuyoruz. Şûra iktidarı yaşayamaz. Her şey savaşın her yanda sürüp gittiğini gösteriyor. Her yerde ayaklanmalar oluyor. Sibirya'da, Ukrayna'da, hatta

Petersburg'ta bile. Bütün donanma başkaldırmış o kalede... Neydi adı?"

"Kronştat," dedi Kaparin.

Gregor başını kaldırdı, dalgın, boş gözlerle Fomin'e baktı. Sonra bakışlarını Kaparin'e çevirdi.

"Bir sigara iç!" Fomin sigara tabakasını uzattı. "Evet, Petersburg'u ele geçirmişler, şimdi Moskova'ya yürüyorlarmış. Her yerde aynı hikâye. Biz ne diye uyuyalım sanki? Kazakları ayaklandırırız. Şûra İdaresini başımızdan atarız. Kadetler de bizi desteklediler mi işimiz iştir. Heriflerin okumuş adamları bir hükümet kurarlar, biz de onları destekleriz." Bir an sustu, sonra devam etti: "Ne dersin, Melekof? Kadetler Karadeniz'den ilerleyip buraya kadar varırlarsa, biz de onlara katılırsak, Kızılların gerisinde ilk ayaklananların bizler olduğumuzu unutmazlar, değil mi? Kaparin, tabii unutmazlar diyor. Mesela 918'de alayın başına geçip adamları cepheden çektim diye, birkaç yıl Şûra Hükümetine hizmet ettim diye beni suçlamazlar sanırım, ha?"

"Niyetin anlaşıldı. Salağın birisin ama kurnazsın," diye düşündü Gregor, ister istemez gülümseyerek. Fomin ondan cevap bekliyordu. Belli, onu da çok yakından ilgilendiren bir meseleydi bu.

Gregor, isteksiz, "Daha çok uzun zaman alır bu," dedi.

"Tabii, tabii!" Fomin hevesle katıldı ona. "İlerde bakalım daha iyi göreceğiz. Ama şimdi harekete geçip geriden komünistleri ezmeliyiz. Zaten başlarına bela olacağız. Piyadelerini vagonlara yükleyip peşimize salabilirler sanıyorlar. Denesinler de görelim! Süvari birlikleri yardıma gelene kadar biz bütün bölgenin altını üstüne getiririz."

Gregor yine ayaklarına baktı. Düşünüyordu. Kaparin özür dileyip yatağa uzandı.

"Çok yoruluyorum. Öyle delice yürüyüşler yapıyoruz, öyle de az uyuyoruz ki!" dedi, hafifçe gülümseyerek.

"Biz de yatalım artık, vakittir," dedi Fomin ve ayağa kalktı. Ağır elini getirdi Gregor'un omuzuna koydu. "O gün Viyeşenska'da öğüdümü tutmakla akıllılık ettin, Melekof," dedi. "Saklanmasaydın, işini göreceklerdi senin. Viyeşenska dışında kumullarda yatıyordun şimdi, tırnakların bile çürümüş olacaktı. Başına neler gelecekti, sen bana sor. Neyse... neye karar verdin? Söyle de, sonra gidelim uyuyalım."

"Ne söyleyeyim?"

"Bize katılacak mısın, katılmayacak mısın? Bütün ömrünü onun bunun evinde saklanarak geçiremezsin."

Gregor bekliyordu bu soruyu. Kararını vermesi gerekti. Seçecekti: Ya köyden köye dolaşıp aç bilaç, barınaksız yaşayacak, gurbet acısından yüreğinin yağı eriyecek, sonunda ev sahiplerinden biri tutup onu ele verecekti, ya Siyasi Bölüme gidip kaderine boyun eğecekti; ya da Fomin'e katılacaktı. Kararını verdi, yolunu seçti. O akşam ilk kez Fomin'in yüzüne dosdoğru baktı. Dudaklarını büküp gülümseyerek, "Masal kahramanlarına döndüm ben de," dedi, "bu karar hususunda. 'Soldan gidersen atını kaybedeceksin, sağdan gidersen hayatın elden gidecek.' Önümde üç yol var, hiçbiri de bana göre değil..."

"Sen masalı filan bırak da şimdi, kararını ver. Masalı sonra anlatırsın."

"Gidecek yerim yok, onun için kararımı çoktan verdim."

"Evet?"

"Senin çetene katılıyorum."

Fomin hoşnutsuzlukla kaşlarını çatıp bıyığını ısırdı.

"O kelimeden vazgeçsen iyi edersin. Neden çete diyorsun? Komünistler öyle diyorlar bize, senin söylemen yakışık almaz. Biz idareye başkaldıran adamlarız, o kadar. Şusu busu yok artık."

Hoşnutsuzluğu uzun sürmedi. Gregor'un kararından çok sevindiği belliydi, saklayamıyordu sevincini. Ellerini ovuşturarak,

“Bir kişi daha geldi aramıza,” dedi, “işittin mi, kurmay yüzbaşı? Melekof, sana bir takım vereceğiz. Yok eğer takıma kumanda etmek istemezsen karargâhta Kaparin’le çalışırsın. Ben kendi atımı veririm sana. Benim yedek atım var.”

XII

Gün ağarmasına az kala hafif ayaz çıktı. Su birikintilerinin üzeri kumru mavisi buzdan bir örtüyle örtündü. Kar sertlendi, ayak altında katı bir hışırtı çıkarır oldu. Bulgurumsu karda at toynaklarından yuvarlak izler kalıyordu. Bir gün önceki ılıman havanın karı yediği yerlerde geçen yıldan kalma ölü otlar çıplak toprağa yapışmıştı, oralarda atların toynakları pek hafif bir iz bırakıyor, atlılar geçerken toprak tok bir ses veriyordu.

Fomin’in çetesi köyün dışında mevzi aldı. Yolda, taa ilerde, keşfe gönderilen altı atlı arada bir görünüp kayboluyorlardı.

“İşte benim ordu!” dedi Fomin. Atını Gregor’un yanına sürüp gülümsedi. “Böyle yaman delikanlılarla, şeytan kendisi gelse canına okuruz!”

Gregor gözlerini adamların üzerinde gezdirip acı acı düşündü: “Sen de, ordun da benim Budenyi Bölüğüme çatacaktınız ki görecektiniz gününüzü! Yarım saate kalmaz hepinizi kemik yığınına çevirirdik.”

Fomin kırbacıyla adamlarını gösterip, “Nasıl buldun delikanlıları?” diye sordu.

“Tutsak öldürmeye, ölüleri soymaya gelince fena değil ama savaşta n’aparlar, bilmem,” dedi Gregor, soğuk bir sesle.

Eyerin üstünde sırtını rüzgâra dönen Fomin bir sigara yakıp konuştu:

“Savaşta da göreceksin onları. Adamlarımın çoğu ordu askeridir benim. Korktuğun başına gelmez, merak etme.”

Atlı kolunun ortasında cephane ve erzak yüklü çift atlı bir

araba duruyordu. Fomin dörtnala başa sürdü atını, ilerlemeleri için emir verdi. Yamaçta Gregor'un yanına geldi. "Nasıl buldun benim atı?" dedi "Hoşlandın mı?"

"İyi at."

Bir süre konuşmadan, üzengileri birbirine değe değe ilerlediler. Sonra Gregor, "Tatarsk'tan geçmeyi düşünüyor musun?" diye sordu Fomin'e.

"Seninkileri mi görmek istedin?"

"Görsem fena olmazdı."

"Belki geçeriz. Şu anda Çir'e uzanmayı düşünüyorum. Orda Kazakları şöyle bir silkeleyelim bakalım."

Ne ki, Kazaklar silkelenmeye hiç de niyetli değildiler. Gregor daha ilk günden bunun farkına vardı. Bir köyü ya da nahiye merkezini ele geçirdiklerinde Fomin hemen ahalinin toplanması için emir verirdi. Çok kere kendisi, bazen de onun yerine Kaparin konuşurdu. Kazakları silahlarını kapıp ayaklanmaya çağırır, Şûra İdaresinin çiftçiler üzerine yıktığı 'yükler'den, 'Şûra Hükümeti devrilmezse ülkede baş gösterecek korkunç yıkıntı'dan söz ederlerdi. Fomin, Kaparin kadar düzgün cümlelerle, başı sonu belli konuşmalar yapmıyordu ama daha tumturaklıydı sözleri, daha bir Kazakların anladığı dildendi. Konuşmaları, çok kere, ezbere öğrendiği hep aynı cümlelerle sona ererdi: "Bugünden itibaren sizi ürünlerinize el konulmasından kurtarıyoruz. Toplama merkezlerine artık ürünlerinizi götürmeyin. Komünist asalakları beslemekten vazgeçmenin zamanı geldi. Sizin yetiştirdiğiniz ekinle göbekleri yağ bağladı ama bundan böyle artık başkalarının sırtından yaşamayacaklar. Siz hür bir milletsiniz. Silahlanın, bizim idaremizi destekleyin! Kazaklar, hurra!"

Kazaklar gözlerini yere diker, suratları asık, susarlardı. Ama kadınların dili durmuyordu. Kalabalığın arasından alaycı sesler, sorular duyulurdu:

"Sizin idare iyi güzel de, hani nerde, sabun getirdiniz mi bize?"

"Nerde sizin hükümetiniz? Heybelerinizde mi saklıyorsunuz?"

"Peki siz kimin buğdayını yiyorsunuz?"

"Ev ev dolaşıp dilenmeye başlamayın da!"

"Ellerine kılıçları geçirdiler ya, artık başlarlar tavukların kafalarını kesmeye, kimseye de sormazlar."

"Pekâlâ, toplama merkezlerine götürmeyelim buğdayımızı, iyi. Ama siz bugün burdasınız, yarın çekip gideceksiniz. Nerde bulalım biz sizi bi daha? Bizden hesap sormaya geldikleri zaman siz nerdesiniz?"

"Bırakmayız kocalarımızı alıp gidesin. Kendiniz savaşın madem!"

Daha neler, neler haykırmadı kadınlar, inatları tuttu da. Savaş yılları süresince neyin ne olduğunu iyi anlamışlardı. Yeniden savaş çıkacak diye ödleri kopuyordu. Umutsuzluktan gelen bir inatla yapıştılar kocalarının paçalarına, bırakmadılar.

Fomin kadınların karmakarışık haykırışlarını dinler, hiç oralı olmazdı. Kadınlar susunca o Kazaklara dönerdi. Onlar kısaca, doğru dürüst konuşurlardı çünkü:

"Bizi sıkma, yoldaş Fomin. Yetti, buramıza geldi savaşmak."

"1919'da ayaklanmaya kalktık işte."

"Neyle ayaklanalım, neyimiz var? Bir anlamı da yok artık. Şu sıralar muhtaç değiliz."

"Şimdi ekin zamanı, ne savaşması?"

Bir gün de adamın biri kalabalığın gerisinden haykırdı:

"Şimdi iyi konuşuyorsun ama 919'da biz ayaklandığımızda sen neredeydin? Aklın başına geldi ya biraz geç oldu, yoldaş Fomin!"

Gregor, Fomin'in yüzünün değiştiğini gördü. Fomin tuttu kendini, cevap vermedi.

O ilk hafta, toplantılarda Kazakların itirazlarını dinlerken genellikle sakindi. Onu desteklemeyeceklerini söyledikleri zaman

sesini çıkarmadı. Kadınların bağırmaları, ilenmeleri karşısında bile bozulmadı. "Pekâlâ, gösteririz, onlara!" diyordu, küstahça, bıyık altından gülümseyip. Vakta ki Kazak nüfusunun büyük çoğunluğunun ona dost gözüyle bakmadığını anladı, o zaman tutumu hepten değişti. Şimdi artık atından inmeden konuşuyordu. Yol göstermeye, akıl öğretmeye çalışmıyor, tehdit ediyordu. Ama sonuç yine aynıydı. Desteklerine güvendiği Kazaklar onu sessizce dinliyorlar, sonra yine öyle sessiz, dağılıp gidiyorlardı.

Köylerden birinde Fomin konuştuktan sonra dul bir Kazak kadını söz alıp ona cevap verdi. Boyluca, şişman, iri kemikli bir kadındı, erkeksi bir sesle, erkek gibi elini kolunu sallayarak konuşuyordu. Çiçekbozuğu ablak yüzünde öfkeli bir kararlılık okunuyor, yayvan kalın dudakları hep horgören bir alayla bükülüyordu. Kıpkırmızı elini, eyerin üstünde taş gibi kasılmış oturan Fomin'e doğru uzattı, kelimeleri ağzından tükürür gibi konuştu:

"Ne diye buraya geldin milletin kafasını karıştırıyorsun? Kazaklarımızı nereye, hangi çukura götürmek niyetindesin? Bu batasıca savaş kaç kadını dul kıldı, yetmedi mi? Kaç Kazak çocuğu yetim kaldı, yetmedi mi? Bu senin yaptığın başımıza yeni dertler açmak değil de nedir yani? Rubezni köyünden fırlama şu Çar kurtarıcısına da bakın hele! Sen git de kendi evine çeki düzen ver, kendi harabeni onar, ondan sonra gel bize nasıl yaşayacağımızı, hangi idareye boyun eğeceğimizi öğret! Çünkü biz biliyoruz senin evinde karının nasıl didindiğini. Sen ama, bıyığını kabartmış da bir ata binmişsin, gelip milleti rahat komuyorsun burda. Rüzgâr üfürse yerle bir olacak, şuna bak! Vaaz verenden gel! Niçin susuyorsun, mankafa? Yalan mı dediklerim?"

Kalabalık arasında tutuk bir gülüşme dolaştı, rüzgâr gibi dolanıp dindi. Fomin'in eyer kaşına dayalı eli dizginlerle oynuyordu. Yüzü öfkeden karardı ama sesini çıkarmadı. Çalımını bozmadan bu belayı nasıl atlatacağını düşünüyordu.

"Sonra ne biçim bir hükümet bu seninkisi, gelmişsin desteklememizi istiyorsun?" diye dul kadın devam etti. İyice azmıştı şimdi.

Kollarını göğsünde çaprazlayıp geniş kalçalarını kıvıra kıvıra Fomin'e yaklaştı. Kalabalık önünde açıldı, yol verdi ona. Gülümsediklerini belli etmemeye çalışıyorlardı. Gözlerini yere diktiler. Birisi oyun oynayacakmış gibi birbirlerini ite kaka açılıp halka oldular.

"Sen gittikten sonra bir dakika bile sürmez senin hükümetin," dedi kadın kalın, basık sesiyle. "Sen nereye gidersen o da oraya gidiyor, senin arkandan bir saat bilem kalmıyor. 'Bugün at sırtında, yarın karınüstü çamurda.' Senin de, hükümetinin de olup olacağınız bu işte!"

Fomin atını mahmuzlayıp kalabalığın içine sürdü. Kazaklar dört bir yana kaçıştılar. Yalnız dul kadın, büyük bir halkanın ortasında, tek başına kaldı. Hayatında çok görmüş geçirmişti. Fomin'in atının sıyrılmış dişlerine, Fomin'in bembeyaz olmuş, kendinden geçmiş yüzüne baktı durdu öyle, sakin. Yerinden kıpırdamadı.

Fomin atını kadının üzerine sürüp kırbacını başının üstüne kaldırdı.

"Kes sesini ulan, benekli akbaba! Ne diye böyle propaganda yapıyorsun burda?"

Dizginlerin yukarı çektiği atın ağzı, dişleri sıyrılmış ortaya çıkmış öyle, korkusuz kadının hemen başının üstündeydi. Gemden soluk yeşil bir köpük uçtu, gitti kadının siyah başörtüsüne kondu, ordan yanağına indi. Kadın köpüğü eliyle silkeleyip bir adım geriledi.

"Yani sen konuşacaksın da biz konuşmayacak mıyız?" diye haykırdı, delice parlayan büyümüş gözlerle Fomin'e bakarak.

Fomin kadına vurmadı. Kırbacını sallayıp kükredi:

"Adi Bolşevik! Kırbacı bastım mı aklın başına gelir! Kendi etekliğinle bağlatır, tüfek harbisiyle dövdürürüm seni. O zaman aklın başına gelir, görürsün gününü!"

Dul kadın bir iki adım daha geriledi, birdenbire Fomin'e kıçını dönüp yere eğildi, etekliğinin arkasını yukarı attı.

"Ömründe böylesini gördün mü sen, şapşal savaşçı?" diye haykırdı. Akıl almaz bir çeviklikle doğruldu sonra, döndü Fomin'e baktı. "Beni, ha? Beni kırbaçlatacaksın? Bak sen şu hödüğe!"

Fomin öfkeyle tükürüp dizginlere asıldı, geri basan atını tuttu.

"Kapat ağzını, kısır kısrak! Ulan et torbası!" diye bağırarak atını çevirdi. Sert görünmeye çalışıyordu ama, boşuna.

Kalabalıktan gülüşmeler, mırıldanmalar duyuldu. Kumandanının ayaklar altına alınan onurunu korumak isteyen Fomin'in adamlarından biri karabinasının dipçiğini savurarak dul kadının üzerine yürüyecek oldu. Tam o sırada, kendinden boyu bir iki kafa uzun iri yarı bir Kazak öne çıktı, kadını geniş omuzlarının arkasına alarak sakin ama tekinsiz bir sesle konuştu: "Yoo, dur bakalım!"

Üç köylü daha hızla koşup geldiler, dulu geri itelediler. İçlerinden biri, gür saçlı bir delikanlı, Fomin'in adamına fısıldadı: "Kime vuracaksın öyle? Bi kadına vurması kolay, sen git de savaş alanında göster kahramanlığını! Arka avluda herkesin gözü pektir."

Fomin atını âdeta sürüp çitin yanına gitti, orda üzengilere basıp yükseldi.

"Kazaklar, iyi düşünün!" diye bağırdı. Kalabalık ağır ağır dağılmaktaydı. "Şimdi size iyilikle söylüyoruz. Bir haftaya kadar döneceğiz, o zaman başka türlü konuşuruz."

Kim bilir neden, bir keyifli hal gelmişti üzerine. Gülerek, kıpırdak atını zaptedip, haykırdı: "Biz korkak değiliz. Bizi öyle kadınların (burda baskıya gelmez birkaç yakası açılmadık kelime kullandı)... korkutamazsınız. Biz çok çopur suratlı gördük, daha neler gördük. Dönüp geleceğiz, içinizden gönül rızasıyla birliğimize katılan kimse çıkmazsa genç Kazakları zorla alacağız. Hepsini. Haberiniz olsun. Sizi okşayıp gözlerinizin içine bakacak, sizinle yarenlik edecek vaktimiz yok bizim."

Bir an duralayan kalabalıktan gülmeler, heyecanlı konuşmalar yükseldi. Fomin hâlâ gülümsüyordu. Emir verdi:

"Atlara!"

Gregor gülmemek içini kendini tutmaktan mosmor kesilmişti. Atını sürdü takımına gitti.

Fomin'in birliği çamurlu yolda bata çıka sırtı tırmandı. Konuksavar köy artık görünmez oldu. Gregor, ama, arada sırada gülümsüyordu. "İyi ki biz Kazaklar neşeli adamlarız, üzüntüden çok şakayı severiz. Doğrusu, hep ciddi herifler olaydık şimdiye ben çoktan asmıştım kendimi!" diye düşünüyordu. Neşesi çabucak geçmedi. Ancak bir sonraki duraklarına vardıklarında, endişeyle, acı acı, Kazakları ayaklandıramayacaklarını, Fomin'in bütün planlarının eninde sonunda felâketle sonuçlanmaya mahkûm olduğunu düşündü.

XIII

İlkbahar geldi yürüdü. Güneşin ışınları artık daha bir ılıktı. Tepelerin güneye bakan yamaçlarında karlar eridi, öğle vakti geçen yılın otundan pas rengine bürülü toprak saydamca, leylak rengi bir pus saldı. Ilık kuytularda, tümseklerin üstünde, kumlu toprağa yarı gömülü kayaların dibinde ilk yoncanın yemyeşil, körpe ışkınları göründü. Sürülü tarlaların karı eridi, toprak ortaya çıktı. Saksağanlar ıssız kış yollarını bırakıp döven yerlerine, erimiş kar suyunun bastığı mısır tarlalarına göçtüler. Yarlarda, derelerde ıslak kar birikintileri taa yüzeye kadar mor bir renge büründü. Oralardan hâlâ soğuk, haşin bir hava esiyordu. Ama dere yamaçlarında göze görünmez bahar çaycıkları karın altında şırıldamaya başlamıştı. Kayranlarda kavakların dallarını çok belli belirsiz, körpecik, bahardan bir yeşillik sardı.

İş mevsimi yaklaşıyordu. Günler geçti, Fomin'in çetesi eridi, azaldı. Her akşam molasından sonra iki üç kişi ortadan kayboluyordu. Bir sabah yarım takım kadarı kayıplara karıştı. Sekiz

kişi atlarıyla, teçhizatlarıyla, Viyeşenska'ya teslim olmaya gittiler. Toprağı sürüp ekme zamanıydı. Toprak, Kazakları kendine çağırıyor, işe çekiyordu. Mücadelenin boşuna olduğunu gören Fomin'in adamlarından birçoğu gizlice kaçıp evlerinin yolunu tuttular. Geride yalnız, nasıl olsa dönmelerine imkân olmayan, Şûra Hükümetine karşı işledikleri suçların bağışlanmayacağını bilen delibozuklar kaldı.

Nisanın ilk günlerinde Fomin'in emri altında mevcudu seksen altı kişiden ibaret bir birlik vardı. Gregor hâlâ çeteyle beraberdi. Eve gitmeyi göze alamıyordu. Fomin'in sonunun kötü olacağını, çetenin eninde sonunda dağılacağını biliyordu, Kızıl Ordu süvarileriyle ilk ciddi çatışmada ezilip son adamına kadar yok edilecekti, onu da biliyordu, yine de Fomin'den ayrılmadı. Gizli bir umudu vardı: Ne yapıp edip yaza kadar kalacak, sonra birliğin en iyi atlarından ikisini alıp gece dörtnala kaçarak Tatarsk'a varacak, ordan da Aksinya'yla birlikte güneye gidecekti. Don bozkırı geniş ve engindi, sürüylen ıssız yol vardı orda ve yazın bütün yollar açıktı, her yerde kolaylıkla barınak bulunurdu. Atları bir yerde bırakır, Aksinya'yla, yayan, Kuban'a, Kafkasya yamaçlarına, bizim topraklardan çok uzaklara giderim, bu güç, karışık zamanlar geçene kadar yaşarım orda, diyordu. Başkaca bir yol göremiyordu önünde.

Bu arada Kaparin'in öğüdünü tutan Fomin buzlar çözülmeden Don'un sol yakasına geçmeye karar verdi. Ormanları bol Koper Bölgesinde peşine düşen birliklerden sakınabileceğini umuyordu.

Çete, Ribni köyünün üstünden Don'u geçti. Akıntının hızlı olduğu yerlerde nehrin buzu çoktan kırılıp gitmişti. Parlak nisan güneşi altında su gümüşsü pullarla kaplıymış gibi ışıl ışıl yanıyordu. Ama kışın ayaklar altında ezile ezile karları basılıp sertlenen yol, buzun seviyesinden iki üç adım yukarda kalmıştı. Orda Don hâlâ kaskatıydı. Kırık kenarın üzerine dallar serdiler, atları birer birer öte yana geçirdiler. İleriye bir keşif kolu gönderip Yelanskaya nahiyesi yönünde yola koyuldular.

Ertesi gün Gregor Tatarsk'tan bir köylüsüne rastgeldi. Tek gözlü ihtiyar, Gıryaznovski'deki akrabalarını görmeye giderken köyün yakınında bir yerde çetenin yoluna düştü. Gregor ihtiyarı bir yana çekip sordu: "Benim çocuklar yaşıyor mu, iyiler mi, dede?"

"Allah korusun, Gregor Pantaleyeviç! Hayattadırlar, iyidirler."

"Senden büyük bir ricam var, dede. Çocuklarımla kız kardeşim Yevdokiya Pantaleyevna'ya benden çok selam söyle, Prokor Zikof'a da selam et, Aksinya Astakova'ya da de ki yakında geliyorum, beni beklesin. Ama başka kimseye beni gördüğünü söyleme, olmaz mı?"

"Olur, oğlum, yaparım. Sen hiç merak etme, dediğini olduğu gibi iletirim ben onlara."

"Köyden ne haber?"

"Hiç. Her şey eskisi gibi."

"Koşevoy hâlâ başkan mı?"

"Başkan o, evet."

"Benim aileme bir zararı dokunmuyor ya?"

"Hiçbir şey duymadım, demek ki dokanmamış. Ama neden dokansın? Onlar mı hesap verecek senin için?"

"Köyde benim hakkımda ne diyorlar?"

İhtiyar sümkürdü, kırmızı mendiliyle uzun uzun bıyıklarını, sakalını sildi, sonra kaçamak bir cevap verdi: "Allah bilir... Bi dolu şeyler diyorlar işte, akıllarına ne gelirse. Şûra Hükümetiyle anlaşman yakın mı senin?"

Ne diyebilirdi Gregor? Birliğin peşinden koşturmak için sabırsızlanan atını tutup gülümsedi. "Bilmiyorum," dedi. "Şimdilik diyeceğim bir şey yok."

"O nasıl şey öyle? Biz Çerkezlerle de dövüştük, Türklerle de dövüştük, yine sonunda barış oldu. Ama siz, sizler hep bizim kendi adamlarımızsınız, siz birbirinizlen anlaşmıyorsunuz bi türlü... İyi

iş değil bu, Gregor Pantaleyeviç, hiç iyi değil! Ulu Tanrı, o her şeyi görür bilir, inan bana, bunu hiç affetmeyecek. Sorarım sana, Ruslar gerçek iman sahipleri, hep böyle aralarında savaşsınlar da sonu gelmesin bunun, olur mu? Birazcık savaşırdınız, olur biterdi belki, ama dört yıl oluyor siz hâlâ birbirinizin boğazına sarılıyorsunuz. Bu ihtiyar aklımlan derim ki ben, yeter artık, bitsin derim."

Gregor ihtiyara hoşça kal deyip atını dörtnala yoldaşlarının ardından sürdü. Adam sopasına dayanarak mendiliyle göz çukurunu sildi, durdu orda, dinç ve keskin tek gözüyle Gregor'un ardından baktı. Duruşunu, gidişini beğenmemişti. Kendi kendine mırıldandı:

"Yaman bir Kazak. Çalımı da var, her bi şeyi de var. Ama aylağın biri işte. Yolunu yitirmiş. Oturup da Çerkezlerle dövüşeceğine bak n'apıyor! Ne demeye hükümetin işine karışırlar böyle? Ne düşünürler bu genç Kazaklar? Hiçbir şey bekleme sen bu Grişka'dan. Bunların tümü böyle aylaktır zaten. Rahmetli babası, Pantaleymon da aynı tezgâhın kumaşıydı, sonra dedesi Prokoffey... O da bir başka yaban elmasıydı işte, adam değil! İyi ama Kazaklar ne düşünüyorlar? Doğrusu ben anlamıyorum."

Artık Fomin bir köyü ele geçirdiği zaman köylüyü bir araya toplamıyordu. Tecrübe göstermişti: Propagandayla bir şey kazanamayacaklardı. Kendi adamlarını yerlerinde tutabilse oturup Tanrı'ya şükredecekti, bırak yenilerini almayı. Gitgide asık suratlı, az konuşur bir adam oldu. Derken votkaya dadandı. Ne zaman bir köyde bir gece geçirseler, hadi bir içki âlemidir başlıyordu. Reislerini örnek alan adamları da kendilerini içkiye verdiler. Disiplin bozuluyordu. Yağmalar sıklaştı. Çetenin yaklaştığı yerlerde çalışan Şûra görevlileri kaçıp saklanıyorlardı. Adamlardan çoğunun heybeleri patlayasıya dolmuştu. Bir gün Gregor, takımından birini elle çevrilen bir dikiş makinesini yüklenmiş götürürken gördü. Adam dizginleri eyer kaşına asmış, makineyi sol kolunun

altına almıştı. Gregor kırbaca davrandı da ancak öyle koparabildi ganimeti adamın elinden. O akşam Fomin'le aralarında sert bir tartışma oldu. Yalnızdılar. Fomin, yüzü içmekten şişmiş, masada oturuyor, Gregor uzun adımlarla odanın içini arşınlıyordu.

"Otur, gözümün önünde gidip gelme öyle," dedi Fomin, sinirlenerek.

Gregor aldırmadı. Huzursuz huzursuz dolaştı durdu küçücük odanın içinde. Sonunda konuştu: "Artık burama geldi, Fomin. Yeter bu yağmalar, bu içki âlemleri!"

"Dün gece kötü rüya mı gördün ne, n'oldu?"

"Yine şaka, hep şaka!.. Millet hakkımızda kötü konuşmaya başlıyor."

"Benim kadar sen de biliyorsun ki çocuklara söz geçiremeyiz," dedi Fomin, isteksizce.

"Ama sen onlara söz geçirmeye çalışmıyorsun bile!"

"Sen bana akıl öğretmeyi bırak şimdi... Millete de aldırma. Değmez. Domuzlar için biz nelere katlanıyoruz, onlar... Ben kendi dümenime bakarım, yeter bana."

"Kendi dümenine de iyi bakmıyorsun. İçkiden başını aldığın yok, dört gündür ayılmadın. Üstelik herkes içiyor. Nöbette bile içiyorlar herifler, geceleri de. Niyetin ne senin, köyün birinde yakayı ele verelim de biz sarhoşken hepimizi kılıçtan mı geçirsinler istiyorsun?"

"Sen kurtulacağımızı mı sanıyorsun?" dedi Fomin, alayla. "Günün birinde öleceğiz. Su testisi su yolunda kırılır. Bilmiyor musun?"

"O halde hemen yarın Viyeşenska'ya gidelim, ellerimizi havaya kaldırıp, 'Tutun bizi, teslim oluyoruz,' diyelim!"

"Hayır. Biraz daha bu hayatın keyfini süreceğiz..."

Gregor masanın karşısında durup bacaklarını iki yana açtı.

"Bana bak, adamları bir düzene sokmazsan, bu yağmaya, içki

âlemlerine son vermezsen, alır başımı giderim, adamların yarısını da beraberimde götürürüm, haberin olsun," dedi, usulca.

"Hele bir dene bakalım," dedi Fomin, tehdit edici bir sesle.

"Fazla denememe kalmaz."

"Ulan!.. Vazgeç sen beni tehdit etmekten..." Fomin elini tabancasına attı.

"Çek elini ordan, ben sana daha çabuk ulaşırım!" dedi Gregor. Birden sarardı, palasını yarıya kadar kınından çekti.

Fomin ellerini masanın üstüne koyup gülümsedi. "Ne diye başımın etini yiyorsun? Zaten kafam çatlayacak gibi, bi de sen geldin burda ahmakça lakırdılarınla perişan ediyorsun beni. Bir şaka da mı yapmayalım yani? Amma sertsin. On altı yaşında kızdan farkın yok."

"Ben sana ne istediğimi söyledim. Onu iyice aklına koy. Burda herkes senin gibi düşünmüyor."

"Biliyorum."

"Bil işte, bil ve unutma! Yarın emir vereceksin, heybeler boşaltılacak. Süvari kuvvetiyiz biz, ikmal katarı değiliz! Anlat bunu onlara. Bi de kendilerine halk için savaşan adamlar diyorlar! Yağma ettikleri malla doldurmuşlar ceplerini, köy köy dolaşıp eski zaman madrabazları gibi satış yapıyorlar. Utancımdan yerin dibine geçiyorum. Ne bok yemeğe geldim katıldım sana, bilmem ki!" Hiddetten yüzü sapsarı kesilmişti. Tükürdü, yüzünü pencereye döndü.

Fomin bir kahkaha attı. "Daha bir kere bile süvari sıkıştırmadı bizi. Besili kurdun peşine atlı avcı düştü mü kurt hemen midesindekini kusar. Doğru dürüst peşimize düşseler, benim hergeleler de bırakacaklar mallarını. Pekâlâ, Melekof, sen kızmayı bırak, ben işi hallederim. Mesele şu: Canım sıkılıyor da, dizginleri koyverdim biraz. Sıkarım yine, meraklanma. Birliği ikiye bölemeyiz. Bu belaya beraber katlanacaz, naçar."

Konuşmaları yarıda kaldı. Ev sahibi kadın dumanı tüten bir kâse lahana çorbasıyla içeri girdi. Ardından Çumakof'la bir sürü Kazak daha odaya doluştular.

Ama o görüşme hemen etkisini gösterdi. Ertesi sabah Fomin bütün heybelerin boşaltılması için emir verdi ve kendisi emrin yerine getirilip getirilmediğini denetlemeye koyuldu. Heybeleri aranan en azılı yağmacılardan biri ayak diremeye kalktı. Ganimetten vazgeçmem de geçmem diyordu. Fomin oracıkta, sırada durduğu yerde vurdu öldürdü adamı.

"Götürün atın bu leşi burdan," dedi sonra, sakin bir sesle, çizmesinin ucuyla cesedi dürtüp. Adamlarının yüzlerine baktı, sesini yükseltti: "Yeter artık bu kadar yağma, köpoğulları! Ben sizi bunun için mi ayaklandırdım Şûra Hükümetine karşı? Ölüleri istediğiniz gibi soyun, mideniz bulanmazsa isterseniz donlarını da alırsınız, ama ailelerine dokanmak yok. Kadınlarla savaşa çıkmadık. Kafa tutmaya kalkan olursa bu rezile yaptığımı yaparım ona da."

Sıralarda usulcacık bir mırıltı dolandı, söndü.

Disiplin yeniden kurulmuş gibiydi. İki üç gün, çete Don'un sol yakasında at koşturdu, ufak mahalli savunma birlikleriyle çatışıp hepsini dağıttı.

Şumilinskaya nahiyesine vardıkları zaman Kaparin Voronez iline dalmalarını teklif etti. Orda az bir zaman önce Şûra İdaresine başkaldıran ahaliden büyük destek göreceklerini söylüyordu. Ne ki, Fomin bu planı Kazaklara açtığı zaman hepsi bir ağızdan, "Kendi bölgemizin dışına çıkmayız!" dediler. Toplantılar yapıldı, karar değiştirildi. Dört gün üst üste, Kazanskaya nahiyesinden beri yana peşlerini bırakmayan bir süvari birliğiyle çatışmaktan kaçınarak, batıya çekildiler.

İzlerini yok etmek kolay olmuyordu. Baharın tarla işi görülüyordu her yerde, bozkırın en ücra köşelerinde bile çalışan köylüler vardı. Çete karanlık bahar gecelerinde geri çekiliyor, sabahleyin atlara yem vermek için daha yeni durmuşken öteden düşmanın

bir keşif kolu daha görünüyordu. Bir hafif makineli tüfek takırdamaya başlıyor, Fomin'in adamları hadi yeni baştan bir telaş atlarının başına koşuyorlardı. Viyeşenska nahiyesinde, Melnikof köyünün ardında, Fomin kurnaz bir manevrayla düşmanı aldattı, çetenin izini kaybettirdi. Kendi keşif kollarının verdiği haberlerden, Kızıl süvarilerinin başında Bukanovskayalı zeki ve sert bir Kazağın olduğunu öğrenmişti. Bu birliğin kendi çetesinden sayıca iki katı kadar kuvvetli olduğunu da biliyordu. Altı hafif makineli tüfekleri vardı, hayvanları uzun yürüyüşlere katılmamış dinç atlardı. Bütün bunlar bir çatışmadan kaçınmayı gerektiriyordu. Adamların da, atların da dinlenmeye ihtiyacı vardı. Sonra, bir fırsat çıkınca açıktan savaşarak değil de apansız bir saldırıyla Kızıl süvarilerini yarıp geçecek, sürekli izlenmeden kurtulacaktı. Hatta bu yoldan düşmanın elinden birkaç makineli ile biraz kurşun bile alabilirlerdi.

Bu hesapların hepsi yanlış çıktı. 18 Nisan günü Gregor'un korktuğu başına geldi. Bir akşam önce Fomin'le erlerin büyük kısmı yine zil zurna sarhoştular. Gün ağarırken mola verilen köyden ayrıldılar. O gece hemen kimse uyku uyumamıştı, şimdi çoğu eyerlerinde uyukluyordu. Sabah saat dokuza doğru, Ozhogin köyüne yakın bir yerde bir korunun kıyısında mola verdiler. Fomin dört bir yana nöbetçi koydu, atlara yulaf verilmesini emretti.

Doğudan kuvvetli, hırçın bir rüzgâr esiyordu. Ufkun üzerini kumla karışık toz bulutları basmıştı, bozkırı saran kasveti güneş delip geçemiyordu. Rüzgâr kaputların eteklerini, atların yeleleriyle kuyruklarını uçuruyordu. Hayvanlar sırtlarını rüzgâra döndüler, korunun kenarında biten seyrek alıç fundalarının arasına sığınmaya çalıştılar. Dikensi, kumlu toz, adamların gözlerini yaşarttı. Yakından bile bir şey görmek güçtü.

Gregor atının ağzını, gözlerini bir güzel sildi, yulaf sepetini boynuna astı, Kaparin'in yanına gitti. Kaparin kaputunu bohça yapıp içine yulaf dökmüş, atına yem veriyordu.

"Tam yerini buldunuz durmak için," dedi Gregor, kırbacıyla koruyu gösterip.

Kaparin omuzlarını silkti:

"Söyledim o budalaya ama laf anlamıyor."

"Bozkırda ya da köyün dışında duracaktık."

"Koruda bir hücum mu olur diyorsun?"

"Evet."

"Düşman daha çok uzakta."

"Düşman çok yakında da olabilir. Piyade değil bunlar."

"Korunun dalları çıplak, nasıl olsa. Gelirlerse görürüz."

"Kim görecek? Herkes uykuda. Korkarım nöbetçiler de uyuyordur."

"Dün akşamki âlemden sonra ayakta duracak hal mi kaldı kimsede? Şimdi hiç kaldıramazsın herifleri." Kaparin bir yeri acırmış gibi kaşlarını çatarak mırıldandı. "Bu herifin kumandası altında perişan olacağız. Şişe gibi boş herif. Bir de aptal, akıl almaz! Niçin sen kumandayı devralmak istemiyorsun? Adamlar şevkle gelirler senin peşinden..."

"Hevesli değilim. Ben burda geçiciyim," dedi Gregor, dümdüz bir sesle. Atının yanına gitti. Bu sözü ağzından kaçırdığına pişman olmuştu.

Kaparin geri kalan yulafları kaputundan yere dökerek, Gregor'un ardından seğirtti.

"Biliyor musun, Melekof," dedi, yanında yürürken, kopardığı, bir diken dalının sıkı, şişkin tomurcuklarını çimdikleye çimdikleye, "Şûraya karşı çıkan büyük bir kuvvete katılmadıkça ben pek fazla tutunabileceğimizi sanmıyorum. Maslak'ın tugayı mesela. İlin güneyinde bir yerde dolaşıyor. Çemberi yarıp onunla birleşmeliyiz, yoksa yarın öbür gün fena tepeleneceğiz, kökümüzü kazıyacaklar."

"Sel zamanı şimdi. Don'u geçemeyiz."

"Şimdi demiyorum. Ama su çekilir çekilmez gitmeliyiz. Öyle değil mi?"

Gregor az düşündükten sonra cevap verdi: "Haklısın. Buralardan çekip gitmeliyiz. Fazla dolanıyoruz da n'oluyor sanki?"

Kaparin heyecanla konuşmaya başladı. Halktan umdukları desteği bulamamışlardı, şimdi yapılacak şey bir yolunu bulup Fomin'i kandırmak, bölgede aylak aylak dolaşmayı bırakıp daha kuvvetli bir birliğe katılmaya karar vermekti.

Kaparin konuştu da konuştu. Gregor'un canı sıkıldı sonunda. Gözlerini atından ayıramıyordu. Sepet boşalır boşalmaz hayvanın boynundan aldı, gemini taktı, kolan kayışını sıktı.

"Daha hareket etmiyoruz, aceleye gerek yok," dedi Kaparin.

"Gidip atını hazır etsen iyi olur, sonra atını eyerlemeye vaktin olmayacak," dedi Gregor.

Kaparin dik dik baktı onun yüzüne. Araba sırasına yakın duran atının yanına gitti.

Gregor da atının dizginlerinden çekip Fomin'in yanına gitti. Kumandan, paltosunun üstüne serilmiş, bacaklarını iki yana açmış, uzanmıştı. Haşlanmış bir tavuğun kanadını kemiriyordu. Yerinde şöyle bir kımıldadı, başıyla Gregor'u yanına oturmaya çağırdı.

"Otur dinlen biraz."

"Hemen gitmeliyiz. Dinlenme zamanı değil," dedi Gregor.

"Atların yemini verip bitirelim, gidiyoruz."

"Sonra bitiririz."

"Acelen ne?" Fomin kemiği fırlatıp ellerini paltoya sildi.

"Burda kıstıracaklar bizi. Tam yeri."

"Nasıl kıstırabilirler? Nöbetçiler daha yeni geldi, tepede kimse yok dediler. İzimizi kaybetmiş olmalılar, yoksa şimdiye çoktan

peşimize takılmışlardı. Bukanovskaya nahiyesinden bir saldırı beklemek yersiz. Ordaki askeri komiser iyi savaşçıdır ama emri altında pek bir kuvvet yok, karşımıza çıkmasına pek ihtimal vermiyorum. Otur biraz tavuk ye. Ne duruyorsun tepemde öyle? Tabansızlaştın gibi geliyor bana, Melekof. Yakında her önüne çıkan fundalığın çevresini dolanıp bakacaksın. Böyle!" Elini savurup havada büyük bir yarım daire çizdi. Bir kahkaha attı.

Gregor ağır bir küfür sallayarak yürüdü. Atını bir fundaya bağladı, yanına uzandı. Kaputunun kenarını çekip örttü yüzünü rüzgâra karşı. Rüzgârın esintisine, üzerine eğilen otların ince, ahenkli mırıltısına daldı, uyuklamaya başladı.

Uzun süren bir makineli ateşiyle birden ayağa fırladı. Salvo kesilmeden, atını çözmüştü. Şamatanın üzerinden Fomin'in haykırışı duyuldu: "Atlara!" Sağda, iki üç makineli daha takırdamaya başlamıştı. Gregor atına atlarken bir bakışta kavradı durumu. Sağda, korunun kenarında, toz bulutları arasında güçlükle görünen elli kadar Kızıl Ordu eri saldırıya geçmişti. Çetenin tepelere çekilmek için tutacağı yolu kesmeye gidiyorlardı. Başlarının üzerinde kılıçları parıldıyordu, donuk donuk. Güneşin kısık ışığında, hiç de yabancısı olmadığı bir mavice ışıltı. Koruda fundalıklarla kaplı bir tepecikten makineliler cehennem gibi ateş kusuyordu. Soldan da yarım bölüğe yakın Kızıl Ordu eri palalarını savurarak, ses çıkarmadan, dörtnala üzerlerine geliyordu. Çember kapanacaktı. Tek kurtuluş yolu vardı: Soldan saldıran ince sırayı yarıp geçmek, ordan Don'a çekilmek. Gregor, Fomin'e, "Arkamdan ayrılma!" diye bağırdı, atını dörtnala kaldırıp palasını sıyırdı.

Yüz adım kadar ilerledikten sonra arkasına baktı. Fomin, Kaparin, Çumakof, birkaç kişi daha elli adım ardından deliler gibi koşturuyorlardı. Koruda makineliler susmuştu. Yalnız en sağdaki, ikmal arabalarının çevresinde kaynaşan çetecilerin üzerine kısa, öfkeli salvolar savuruyordu. Derken o da sustu. Gregor Kızılların mola yerine vardıklarını, arkada kalanların kılıçtan geçirilmekte olduğunu anladı. Canhıraş çığlıklar, tek tük silah sesleri duydu.

Ama arkasına bakmaya vakti yoktu şimdi. Atı onu karşıdan gelenlere doğru uçuruyordu. Adamını seçti. Kısa gocuklu biri. Pek de hızlı koşmayan bir kıratın üstünde doludizgin üzerine geliyordu. Amansız bir şimşek ışığı gibi çakıp geçen bir an içinde Gregor atın beyaz köpük bağlamış göğsünü, atlıyı, heyecanlı yüzünü, onun arkasında taa Don'a kadar uzanan bozkırın bulanık, engin uzantısını gördü. Bir an sonra darbeyi savuşturup palasını çalacaktı. Atlı otuz adım kadar önüne gelince Gregor gövdesini sola kaykılttı başının üstünden geçen palanın ıslığı daha kulaklarında silinmeden eyerin üstünde dikelip palasının ucunu adamın başına dokunduruverdi. Eli darbenin gücünü pek duymamıştı ama arkasına bakınca adamın sündüğünü, eyerden yavaşça kayıp yere yuvarlandığını gördü. Sarı gocuğunun sırtından oluk gibi kan boşanıyordu. Kırat yavaşladı, tırısa düştü. Kafası havada, ürkek, kendi gölgesinden korkar gibi yan yan koştu.

Gregor atının yelesinin üstüne eğildi, içgüdüsel bir alışkanlıkla palasını aşağı indirdi. Başının üstünden vın vın kurşunlar uçtu. Hayvanın başına sımsıkı yapışık duran kulakları titriyordu. Uçları benek benek ter toplamış. Gregor ardından yollanan kurşunların haşin ıslıklarıyla atının keskin, kısa soluklarından başka ses duymuyordu. Bir daha arkasına baktı, Fomin'le Çumakof'u gördü. Kaparin en az üç yüz adım geriden geliyordu, onun da gerisinde İkinci Takımdan topal Sterliyadnikof, yalnız o, başka kimse yoktu, üzerine varan iki atlıyı atlatıp geçmeye savaşıyordu. Fomin'in ardından kaçmaya davranan sekiz dokuz kişi hep tepelenmişti. Kuyrukları havada, binicisiz atlar koşuyordu etrafta. Kızıl Ordu erleri onları toparlamaya başlamışlardı. Yalnız uzun bacaklı bir doru, düşerken ayağını üzengiden kurtaramayan ölü sahibini ardından sürükleye sürükleye, Kaparin'in yanında koşturuyordu.

Kumluk yamacın ardında Gregor atını durdurdu, eyerden atladı, palasını kınına soktu. Atını yere yatırması birkaç saniyeden fazla sürmedi, bir hafta içinde öğretmişti bunu hayvana, arkasına sinip kurşunu bitene kadar ateş etti. Alelacele, telaşla nişan alıyordu ama

ancak son kurşunda bir Kızıl Ordu erinin altından atını yere yıkabildi, o sayede çeteden bir beşinci adamın kurtulmasını sağladı.

"Bin atına! Yakalayacaklar seni!" diye haykırdı o sırada Fomin, hemen yanı başında.

Kırım tamamdı. Bütün çeteden beş kişi hayatta kaldı. Onlar da Antonovski köyüne kadar kaçtılar, orda köyün çevresindeki ormana sığınarak izlenmekten kurtuldular.

O çılgınca dörtnal sırasında kimse bir kelime konuşmadı.

Bir ufak çayın yanında Kaparin'in atı yere yıkıldı, bir daha kaldıramadılar. Öbürlerinin atları da sendeliyor, bacaklarını güçlükle oynatabiliyorlardı. Üzerlerinden koca koca ak köpükler dökülüyordu.

"Sen git de bir koyun sürüsüne çoban ol! Ne demeye bir birliğe kumanda ediyorsun?" dedi Gregor, Fomin'e, dişlerinin arasından. Yüzüne hiç bakmadan atından indi.

Fomin karşılık vermedi. Atından kayarak indi, eyerini çıkarmaya başladı. Sonra yarıda bıraktı o işi de, eğreltiotu kaplı bir tümseğe gitti oturdu.

"Atları bırakmak zorunda kalacağız," dedi, korkuyla çevresine bakınarak.

"Ee, sonra?" Çumakof sordu.

"Sonra yayan Don'un öte yanına geçmemiz gerekiyor."

"Ordan nereye?"

"Gece bastırana kadar ormanda kalırız, sonra Don'u geçer şimdilik Rubezni'de saklanırız. Orda bir sürü akrabam var benim."

"Saçma sapan bir fikir daha!" diye Kaparin öfkeyle bağırdı. "Sanki seni aramazlar mı sanıyorsun orda? Şimdi hemen oraya gidecekler. Hiç kafa yok mu sende, be adam?"

"Peki nereye gidebiliriz öyleyse?" diye sordu Fomin, dalgın ve şaşkın.

Gregor heybesinden birkaç kurşun, bir parça da ekmek çıkardı. "Daha ne kadar konuşup duracaksınız burda böyle? Hadi gelin, bağlayın atları, alın eyerleri, yürüyün. Yoksa Kızıllar burda da gelip bulacaklar bizi," dedi.

Çumakof kırbacını yere fırlatıp üzerine bastı, çamura batırdı. Sesi titreye titreye konuştu: "Gördün mü, şimdi yaya olduk işte! Bütün çocuklar da gittiler. Amma da canımıza okudular be! Bugün hayatta kalacağımdan umudu kesmiştim... Ölüm gözüne kestirdiydi beni."

Konuşmadan eyerleri çözdüler, atların hepsini bir akçaağaç fundasına bağladılar, birerli kolda, kurtlar gibi birbirlerinin ayak izlerine basarak, Don'a doğru yürüdüler. Eyerlerini kollarında taşıyorlardı. Mümkün olduğu kadar, çalılıkların daha sık olduğu yerlerden geçiyorlardı.

XIV

İlkbaharda Don yatağını aşıp da otlakların tümünü sel basınca Rubezni köyünün karşısındaki yüksek sol yakanın ufak bir parçası suyun üstünde kalır. Orası hep kurudur.

Yeni yetişen söğütlerin, meşelerin, kumru mavisi yaygın dallarıyla sepetçi söğüdü fundalarının sımsıkı kapladığı bu küçük adacık, Don kıyısı tepelerinden bakınca taa uzaklardan görünür.

Yazın, ağaçları baştan aşağı şerbetçiotu sarar. Aşağıda toprak karmakarışık, yol vermez, iz göstermez dikenli böğürtlen fundalarıyla kaplıdır. Fundaların üzerini açık mavi kahkaha çiçekleri sarmıştır. Tek tük açıklıklarda bereketli toprağın cömertçe beslediği uzun, kalın otlar adam boyunu geçer.

Yazın burası öğle vakti bile sakin, alacakaranlık ve serindir. Yalnız sarı asma kuşları bozar sessizliği, guguk kuşları da kim bilir kimin ömrünün geri kalan yıllarını saymakta birbirleriyle yarışırlar. Ama kışın bu koruluğu tam bir ıssızlık basar. Çıplaktır, ölümcül bir sessizliğe varmıştır. Ağaçların diş diş dorukları sol-

gun kış göğü önünde kapkara örnekler çizer. Yalnız kurt yavruları güvenli sığınak bulurlar burada, çalıların dibinde. Karla kaplı otların üzerinde geçirirler günlerini.

Fomin, Gregor Melekof ve kırımdan başlarını kurtaran öbür çeteciler bu adayı kendilerine in yaptılar. Karınları zor doyuyordu. Fomin'in amcaoğlu geceleri kayıkla gelip pek az yiyecek getiriyordu onlara. Yarı açtılar ama heybelerini başlarının altına çekip, diledikleri kadar uyku uyuyorlardı. Geceleri sırayla nöbet tutuyorlardı. Dışardan görünmemek için hiç ateş yakmazlardı.

Sel suyu adayı dolanıp güney yönünde akıyordu. Yolunu kesen yaşlı kavakların engelini aşarken korkunç çağıldıyor, sonra sakin, ahenkli bir şırıltıyla, fundaların tepelerini salındırarak kayıp gidiyordu.

Gregor yakın suyun hiç kesilmeyen sesine çabuk alıştı. Sarp yamacın dibinde saatlerce uzanıp engin suları, Don kıyısı tepelerinin güneş altında leylak rengi pusa sarılı kıraç yamaçlarını seyrederdi. Orda, o pusun ötesindeydi köyü... Aksinya... Çocukları... Kasvetli düşünceleri de hep o yana gidiyordu. Sevdiklerini hatırlayınca bir an içinde bir hasret uyanıp bağrını yakıyor, Mihail'e duyduğu nefretten içi içine sığmıyordu.

Bu duygulardan kurtulmaya, Don kıyısı tepelerine bakmaya zorladı kendini. Kara anılara dalıp gitmenin âlemi yoktu. Hayat zaten bir keder. Yüreğinde öyle bir sancı vardı, bazen yüreği delinmiş, hiç atmıyormuş gibi geliyordu ona. Durmadan kanıyordu sanki. Yaraları, savaşın sıkıntıları, tifüs, yapacağını yapmıştı. Göğsünde hep bir çarpıntı şimdi, vakitli vakitsiz. Göğsünü yırtar gibi sol memesinin altından vurup gelen sancı bazen pek dayanılmaz olur, dudakları kupkuru kesilir, inlememek için kendini güç tutardı. Acıdan kurtulmanın sağlam bir yolunu buldu. Sol böğrünü nemli toprağa dayayıp uzanıyor, ya da gömleğini soğuk suda ıslatıyordu. O zaman yavaş yavaş, istemeye istemeye sanki, vücudundan çekilip gidiyordu sancı.

Havalar açtı, sakinledi. Arada bir rüzgârın taa tepede saçıp dağıttığı ufacık ak bulutlar göğün enginliğinde süzülüp gidiyorlar, Del Suyu'na vuran akisleri kuğular gibi akarak karşı kıyıda kayıplara karışıyordu.

Kıyı boyunda çağıldayarak akan akıntıya bakmak, suyun binbir çeşit sesine kulak verip hiçbir şeyi düşünmemek, gönlüne acı veren hiçbir şeyi düşünmemeye çalışmak Gregor'un hoşuna gidiyordu. Akıntının gelişigüzel, çizdiği keyfine buyruk değişken girdapları seyrediyordu oturup saatlerce. Dalgacıklar durmadan biçim değiştiriyordu. Az önce yüzünde saz sapları, buruşuk yapraklar, köklerinden sökülmüş ot demetleri taşıyan pürüzsüz bir akıntının geçtiği yerde birden kapkara bir oyuk açılır, sular karışır, yakına ne gelirse çeker alırdı içine. Sonra o kapanır, su yine için için kaynayarak, bulanarak akardı. Kâh bir kararmış saz kökü çıkardı suyun yüzüne, kâh yayvan bir meşe yaprağı, kimi zaman da kim bilir nerden kopup gelmiş bir tutam saman.

Akşamları batı yönü vişne rengi bir ışıltıyla yanar tutuşurdu. Bir ulu kavağın ardından ay yükselir, ışığı Don'un üzerine bir soğuk, ak alev yayardı. Rüzgârın suyu çırpındırdığı yerlerde kıpır kıpır. Bir gümüş, bir kara. Gece, kuzeye uçan sayısız kaz sürülerinin sesleri suyun şırıltısına karışır, adanın üzerinden eksik olmazdı. Kimsenin tedirgin etmediği kuşlar sık sık gelir adanın doğu yanına konarlardı. Sel basmış ormanın içinde erkek çamurcu ördeği eşini çağırır, ördekler çığrışır, yaban kazları birbirlerine uslu uslu cevap yetiştirirlerdi. Bir gün Gregor sessizce kıyıya indi ve orda, az ötede, büyük bir kuğu sürüsü gördü. Daha güneş doğmamıştı. Sabah aydınlığı ormanın ardında ışıyor, pembe parıltısı suya vuruyordu. Kocaman, görkemli kuşlar da, başları güneşin doğacağı yere dönük, pespembe görünüyorlardı. Kıyıda bir hışırtı duyunca âhenkli bir patırtıyla havalandılar, ormanın üstüne yükseldiler. Kar-akı tüylerinin akıl almaz ışıltısı Gregor'un gözlerini kamaştırdı.

Fomin ve ötekiler de, her biri kendince, vakit öldürüyordu.

Sterliyadnikof çalışkan adamdı. Topal bacağını rahat bir yere yerleştirdikten sonra sabahtan akşama kadar çalışır, esvap, çizme onarır, silahlarını temizlerdi. Geceleri nemli toprakta uyumak Kaparin'e hiç iyi gelmiyordu. Başına kadar kaputuna sarınıp günlerce güneşin alnında yatıyor, arada bir öksürüyordu. Fomin ve Çumakof kâğıttan yaptıkları kartlarla boyuna iskambil oynuyorlardı. Gregor adada dolaşıyor, suyun yanında çömelip oturunca saatlerce kalkamıyordu. Pek az konuşuyorlardı. Artık birbirlerine söyleyecek sözleri de kalmamıştı. Yalnız yemek zamanı, bazen de akşamları Fomin'in amcaoğlunu beklerken, bir araya geliyorlardı. Can sıkıntısı canlarına yetti. Adada kaldıkları bütün süre boyunca Gregor yalnız bir kere, nedense ansızın neşelenen Çumakof'la Sterliyadnikof'un güreşe tutuştuklarını gördü. Uzun bir zaman ayaklarını yere vurup durdular, homurdandılar, alaycı sözlerle kızıştırdılar birbirlerini. Ayakları, bileklerine kadar, iri taneli beyaz kuma batmıştı. Topal Sterliyadnikof besbelli, daha güçlüydü, ama Çumakof ondan çevikti. Kollarını birbirlerinin bellerine dolayıp omuzlarını ileri fırlattılar, biri gözünü öbürünün bacağından ayırmadan güreştiler. Zordan yüzleri gerildi, sarardı, soluklaları düzensizleşti. Gregor güreşi ilgiyle seyrediyordu. Çumakof fırsatı kollayıp ansızın kendini sırtüstü yere attı, hasmını da kendisiyle birlikte sürükledikten sonra bükülü bacaklarının bir hareketiyle başının üzerinden yere fırlattı. Bir saniye sonra bir sansar çevikliğiyle fırlamış, Sterliyadnikof'un tepesine binmiş, omuzlarını kuma bastırıyordu. Öbürü soluk soluğa gülerek haykırıyordu: "Ama hile yapıyorsun! Baş üstünden fırlatmaca var dememiştik!"

"Ulan dövüşken horozlar gibi saldırdınız birbirinize be! Yeter artık, yoksa iş ciddiye binecek," dedi Fomin.

Ama onlarda hiç o niyet yoktu. Dostça, kolları birbirlerinin omuzlarında, kumların üstüne oturdular, Çumakof kalın ve hoş sesiyle bir şarkı tutturdu. Sterliyadnikof da yanık sesiyle ona katıldı, bir arada, âhenkli şarkılarını söylediler. Hem de onlardan pek beklenmeyecek kadar iyi söylediler.

Birden Sterliyadnikof kendini tutamadı. Ayağa fırladığı gibi, parmaklarını şıkırdatıp topal bacağıyla kumları etrafa saça saça, oynamaya başladı. Çumakof şarkıyı kesmeden kılıcını aldı, kumda sığ bir çukur kazdı.

"Az dur biraz, topal şeytan! Bacaklarından biri öbüründen kısa, düz yerde doğru dürüst oynayamıyorsun... Ya git bir bayırda oyna, ya da uzun bacağını şu çukura sok da oyna. Sağlam bacağını sok hadi şuraya, sok bak, göreceksin ne iyi oluyor! Hadi diyorum!"

Sterliyadnikof alnının terini sildi, söz dinleyip sağlam bacağını Çumakof'un kazdığı çukura soktu.

"Haklısın be! Sahiden de daha kolaymış," dedi.

Gülmekten katılan Çumakof ellerini çırpıp daha bir şevkle şarkı söylemeye başladı, Sterliyadnikof da bütün oyuncular gibi yüzünde ciddi bir ifadeyle kıvrak bir oyun tutturdu. Topukları üstüne çömelip bacaklarını ileri geri savurmasını bile beceriyordu.

Günler geçti. Hep birbirinin aynı günler. Karanlık basarken hepsi, sabırsız, Fomin'in amcaoğlunun gelmesini beklerlerdi. Beşi de kıyıda toplanır, alçak sesle konuşarak sigara içerler, sigaralarının ateşini kaputlarının etekleri altına sokup saklarlardı. Adada bir hafta daha kalıp güneye kaçmaya karar vermişlerdi. Bir söylentiye göre Maslak'ın Tugayı bölgenin güneyinde bir yerlerde dolanıp duruyordu hâlâ.

Fomin akrabalarına nerden işe yarar at bulunabileceğini öğrenmelerini, ayrıca o bölgede ne olup bittiğini günü gününe gelip kendisine haber vermelerini buyurdu. Gelen haberler iyi haberlerdi: Fomin Don'un sol yakasında aranmaktaydı. Kızıl Ordu erleri Rubezni'ye gelmişlerdi ama, evini aradıktan sonra durmayıp gitmişlerdi.

"Bir an önce burdan çekip gitmeliyiz. Ne diye çakılıp kaldık sanki? Hemen yarın gidelim," dedi Çumakof bir gün, kahvaltıda.

"Önce şu at işini halletmeden olmaz," dedi Fomin. "Acelen ne? Biraz daha yiyecek olsa kışa kadar gitmezdim ben. Baksana ne

güzel burası! Bi iyice dinlenir, sonra gideriz. Onlar arasınlar bizi daha, biz kolay kolay yakayı ele vermeyiz. Evet, benim ahmaklığımdan oldu hep, ezdiler bizi. Yazık oldu tabii ama her şey de onunla bitmedi ya! Yeniden adam toplarız. Atlara atlar atlamaz en yakın köylere gider, bir haftada yarım bölük adam toplarız. Belki de bir tam bölük. İhtiyacımız olduğu kadar adam bulacağız. Bulmazsak o zaman söyleyin!"

"Saçmalamaya başladı yine, küstaha bak!" dedi Kaparin, sinirli sinirli. "Kazaklar yüzüstü bıraktılar bizi işte! Peşimizden gelmediler, gelecekleri de yok. Gerçeği kabul edip böyle ahmakça umutlara kapılmamak gerekir."

"Niçin gelmesinler peşimizden?"

"Niçin mi? İlkinde gelmediler, şimdi de gelmezler."

"Orası belli değil," diye Fomin meydan okurcasına karşılık verdi. "Ben öyle kolay kolay teslim olmam."

"Boş laflar bunlar," dedi Kaparin, bezgin bir sesle.

"Ulan şeytanın başı!" Fomin öfkeyle haykırdı. "Ne diye telaşa veriyorsun herkesi? Gözyaşların, inlemelerin... Yetti be! Niçin ayaklandık ki biz? Sen beni kışkırttın ayaklanmayı başlatmaya, şimdi kaçmaya bakıyorsun. Konuşsana, ne susuyorsun?"

"Sana söyleyecek sözüm yok benim, canın cehenneme, ahmak!" diye Kaparin kendinden geçercesine haykırdı. Tir tir titreyerek gocuğuna sarındı, yakasını kaldırdı, yürüyerek uzaklaştı.

"Bu iyi aile çocukları da pek hassas oluyorlar. İşler biraz kötü gitmeye görsün hemen yetti, bitti!" dedi Fomin, içini çekip.

Bir süre sessiz oturdular, suyun sürekli, güçlü çağıltısını dinlediler. Peşine iki erkek ördek takılmış bir dişi ördek bağıra çağıra üzerlerinden uçtu. Cıvıl cıvıl, heyecanlı bir sığırcık sürüsü açıklığa inecek oldu ama orda insan görünce yine havalanıp uçtular. Kara bir şerit gibi kıvrıldılar giderken.

Kaparin az sonra döndü.

“Ben bu akşam köye gitmek istiyorum,” dedi Fomin’e, gözlerini kırpıştırarak.

“Niçin?”

“Garip bir soru. Görmüyor musun, fena üşüttüm, zor duruyorum ayakta.”

“N’apalım üşüttüysen? Köyde üşütmen geçecek mi?” dedi Fomin, hiç istifini bozmadan.

“Hiç değilse sıcak bir yerde iki üç gün geçirmeliyim.”

“Hiçbir yere gidemezsin!” dedi Fomin, kararlı.

“Ne? Burda kalıp gebereyim mi?”

“Canın ne istiyorsa onu yap!”

“Ama niçin gitmeyecekmişim, yahu? Böyle geceleri dışarda uyumak öldürecek beni.”

“Ya köyde yakalarlarsa seni? Hiç onu düşündün mü? O zaman hepimizi temizlerler. Sanki ben seni tanımazmışım gibi! İlk soruşturmada bizi ele verirsin sen. Ondan da önce yaparsın ya, daha Viyeşenska’ya varmadan...”

Çumakof kikirdeyip Fomin’in dediğini onaylarcasına başını salladı. Ama Kaparin diretti. “Gitmem lazım. Senin parlak tahminlerinle ben fikrimi değiştirmem.”

“Ama ben sana şimdilik yerinden kıpırdamayacaksın dedim.”

“Ama anlamıyor musun, Yakof Yefimoviç, ben böyle hayvanlar gibi yaşamaya daha fazla dayanamam. Zatülcenp oldum, hatta belki de zatürree.”

“İyileşirsin. Güneşte yat, geçer.”

“N’olursa olsun, ben bugün gidiyorum,” dedi Kaparin, sert bir sesle. “Beni burda tutmaya hakkın yok. Sen ne dersen de, ben gidiyorum.”

Fomin gözlerini kısıp şüpheli bir bakışla süzdü onu. Çumakof’a baktı sonra, bir göz kırptı, doğruldu.

“Bana öyle geliyor ki, Kaparin, sen sahiden hastalanmışsın...

Ateşin olmalı... Dur bi bakayım alnın sıcak mı?" Elini uzatıp Kaparin'e doğru birkaç adım attı.

Fomin'in yüzündeki kötü ifadeyi herhalde görmüş olmalıydı ki Kaparin geri çekilip haykırdı:

"Uzak dur!"

"Bağırma! Ne gürültü çıkarıyorsun? Bi bakayım dedim. Neyin var senin?" Fomin Kaparin'in yanına varıp birden boğazına sarıldı. "Gidip teslim olmak istiyorsun demek, ha? Domuz!" diye homurdanarak Kaparin'i yere yıkmaya çalıştı.

Gregor olanca gücünü harcayarak zor ayırdı onları.

Yemekten sonra yeni yıkanmış çamaşırlarını bir çalılığa kurumaya asarken Kaparin yanına geldi. "Seninle yalnız konuşmak istiyorum, Gregor... Gel oturalım," dedi. Devrilip çürümüş bir kavak kütüğüne oturdular.

Kaparin boğuk boğuk öksürerek konuştu: "Ne diyorsun şu ahmağın yaptığına? Araya girdiğin için sana çok müteşekkirim. Çok asil bir hareket yaptın, bir subaya yakışır bir davranıştı. Ama bu korkunç, bu! Artık dayanamıyacağım. Hayvanlar gibi yaşıyoruz... Kaç gün oldu sıcak bir kap yemek yemediğimiz? Sonra bu rutubetli yerde yatmak yok mu? Üşüttüm, sırtım feci ağrıyor. Herhalde zatürree oldum. Canım bir ateşin başında, bir sıcak odada oturmak, bir sıcak odada uyumak, çamaşır değiştirmek istiyor. Tertemiz yeni gömlekler, çarşaflar giriyor rüyalarıma... Yok, yok, dayanamayacağım!"

Gregor gülümseyerek sordu: "Hiçbir sıkıntıya girmeden mi savaşacaz sandıydın?"

"Yahu, baksana, bu ne biçim savaş?" Kaparin birden heyecanlandı. "Bu savaş değil ki! Sonu gelmez bir avarelik, tek tük Şûra işçilerini öldürmek, sonra kaçmak... Hepsi bu. Halk bizi desteklseydi savaş olurdu, bir ayaklanma filan olsaydı. Ama buna savaş dersen... Savaş değil bu, hayır!"

"Başka bir şey yapamayız. Teslim olalım istemiyorsun herhalde?"

"Haklısın ama bir şey yapmalıyız."

Gregor omuz silkti. Adada aylak aylak dolaşıp uzanırken sık sık aklından geçen bir düşünceyi dile getirdi: "Yoksul özgürlük rahat mapusaneden iyidir. Hani ne derler, 'muhkem mapusane şeytana yarar.'"

Kaparin bir dal parçasıyla kumu çiziktiriyordu. Uzun bir sessizlikten sonra, "Gidip teslim olmamız şart değil," dedi. "Ama Bolşeviklere karşı başka savaş yolları bulmalıyız. Bu pis mahlûklardan kurtulmalıyız. Sen tahsil görmüş bir adamsın..."

"Onu da nerden çıkardın?" Gregor güldü. "Nerde! O kelimeyi bile doğru dürüst söylemesini bilmem ben."

"Subaysın ama."

"Kazara subay oldum ben."

"Hayır, şaka bir yana, subaysın sen, subaylar toplumunun bir parçasısın. Bu Fomin gibi bir Şûra zıpçıktısı değilsin. Burda kalmamızın bir anlamı olmadığını bilmen gerek. Kendi kendimizi öldürmekle bir bu. Ormanda tepelenmemize o sebep oldu, ondan ayrılmazsak yine başımızı belaya sokacak. Şarlatanın biri, üstelik de tahammül fersa bir ahmak. Onunla kalırsak mahvolduk demektir."

"O halde teslim olalım demiyorsun, Fomin'i bırakalım diyorsun, öyle mi? İyi ama nereye gideriz? Maslak'a mı?" diye sordu Gregor.

"Hayır. O da maceraperestin biri, üstelik o bundan da beter. Ben bütün bunları başka türlü görüyorum şimdi. Maslak'a gitmemeliyiz..."

"Nereye gitmeliyiz o halde?"

"Viyeşenska'ya."

Gregor sinirlendi, omuzlarını silkti:

"Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak derim ben ona. Bana göre değil."

Kaparin gözleri birden parlayarak baktı ona.

"Melekof, anlamadın. Sana güvenebilir miyim?"

"Güvenebilirsin."

"Bir subay olarak şeref sözü veriyor musun?"

"Bir Kazak olarak şeref sözü veriyorum."

Kaparin Fomin'le Çumakof'un oldukları yere bir göz attı, epey uzakta olmalarına rağmen sesini alçalttı: "Fomin ve öbürleriyle aranın nasıl olduğunu biliyorum. Bunların arasında tıpkı benim gibi yabancısın sen de. Şûra İdaresiyle niçin savaştığın beni ilgilendirmez. Anladığım kadarı, geçmişin yüzünden, tutuklanmak korkusundan, değil mi?"

"Daha demin, niçin savaştığımın seni ilgilendirmediğini söylemiştin."

"Evet, evet, öyle dedim işte. Biraz da kendimden söz edeyim. Ben eskiden subaydım. Sosyalist İhtilalciler Partisi üyesiydim ama sonradan siyasi düşüncelerimi kökten değiştirdim. Rusya'yı yalnız Çarlık kurtarabilir. Çarlık! Tanrı da vatanımıza bu yolu gösteriyor. Şûra Hükümetinin alameti nedir? Orak çekiç, değil mi? Yani bir 'molot' bir de 'serp', değil mi?" Kaparin elindeki çubukla kuma bu kelimeleri yazdı. Sonra hummalı gözlerini Gregor'a çevirdi. "Şimdi bu kelimeleri tersinden oku bakalım... Okudun mu? Anladın mı? Yalnız 'prestolom,' yalnız 'taht yolundan', İhtilal ve Bolşevik idaresi sona erecektir! Biliyor musun, bunu keşfettiğim zaman korkunç mistik bir dehşete kapıldım. Tir tir titredim. Çünkü, istersen öyle diyelim, bütün sıkıntılarımızın sonunu bize gösteren Tanrı'nın parmağıdır."

Kaparin sustu. Heyecandan soluk soluğa kalmıştı. Gregor'a bakarken keskin gözlerinde bir parça çılgınlık okunuyordu. Fakat Gregor Kaparin'in bu açıklaması karşısında hiç de titremedi, hiç de mistik bir dehşete kapılmadı. Olaylara daha ayık kafayla bakardı o. "Boş ver sen o parmağı," diye karşılık verdi. "Alaman Savaşında sen cephede miydin?"

Soruya şaşan Kaparin hemen karşılık vermedi.

"Niçin soruyorsun? Hayır, cephede değildim pek."

"Savaş sırasında nerdeydin o halde? Geride mi?"

"Evet. Yani hep değil ama hemen hemen. Peki neden soruyorsun?"

"Ben 914'ten bu güne dek, bir iki kısa süre dışında, hep cephedeydim. Sonra senin o Tanrı'nın parmağına gelince... Tanrı kendisi var olmadığına göre parmağı n'oluyor? Çoktan o saçmalığa inanmaktan vazgeçtim ben. 915'ten beri, ilk savaşı gördüğümden beri Tanrı'nın var olmadığına inanırım. Hiç mi hiç! Var olsaydı ne hakla bırakırdı insanlar böyle davransınlar? Biz cephe adamları Tanrı'dan vazgeçeli çok oluyor, çok! Artık kadınların, ihtiyarların avuntusu o. Ne bir parmak var, ne de Çarlığın geleceği. Millet onun işini bitirdi artık, bir daha dönemez. Ve de senin oynadığın bu oyun... Bu, bu kelimeleri ters yüz etmen de... Kusuruma bakma ama, çocuk hilesi bu, başka bir şey değil. Anlamıyorum, bunları bana niçin söylüyorsun? Daha açık, daha basit konuşmalısın. Ben subay okulunda okumadım. Subay oldum ama doğru dürüst okumuşluğum yoktur. Daha çok okumuş olsaydım belki böyle yolunu sel kesmiş kurt gibi bu adada seninle baş başa oturmazdım," diye sesinde açıkça okunan bir üzüntüyle sözünü bitirdi.

"Onun önemi yok," dedi Kaparin, bir acele. "Tanrı'ya inan ya da inanma, önemli değil. Bu senin kendi vicdanının bileceği iş. Sonra, ister Çarlık taraflısı ol, ister Anayasa Meclisini tut, ister bağımsız hükümet taraflısı Kazak ol, hepsi bir. Önemli olan, Şûra İdaresine karşı tek bir tutumda birleşmemizdir. Tamam mı?"

"Devam et."

"Kazakların hep birden ayaklanmasına umut bağladık, değil mi? O umut boşa çıktı. Şimdi bir çıkar yol bulmamız gerekiyor. Bolşeviklerle savaşmaya devam edebiliriz ama Fomin'in önderliği altında olması şart değil. Şimdi önemli olan, hayatımızı kurtarmaktır. Onun için ben sana ittifak teklif ediyorum."

"Ne biçim bir ittifak bu? Kime karşı?"

"Fomin'e karşı."

"Anlamıyorum."

"Çok basit. Seni benim yardakçım olmaya çağırıyorum." Kaparin gözle görülürcesine heyecanlandı, derin derin soluyarak devam etti: "Seninle bu üçünü öldürür, Viyeşenska'ya gideriz, anladın mı? O zaman kurtuluruz. Şûra Hükümetine yapacağımız bu hizmet bizi cezadan kurtarır. Yaşarız. Anlıyor musun? Yaşarız! Hayatımızı kurtarırız. Tabii, bir fırsat çıktığı zaman Bolşeviklere karşı yine savaşacağız. Orası öyle. Ama ciddi bir durum belirirse. Bu Fomin serserisi gibi ahmakça maceralara atılacak değiliz. Tamam mı? Şimdilik bu umutsuz durumdan bizi kurtaracak tek yol budur, bunu aklından çıkarma. Parlak da bir fikir üstelik."

"İyi ama nasıl yapacağız bu işi?" diye sordu Gregor. İçinden, kızgınlıktan titriyordu. Kızdığını belli etmemek için var gücünü harcadı.

"Ben hepsini düşündüm. Geceleyin yapacağız. Soğuk çelikle. Ertesi akşam bize yemek getiren Kazak gelecek, Don'u geçeceğiz. Tamam ondan sonra... Fevkalâde basit, hiçbir kurnazlık filan gerekmiyor."

Gregor gülümseyerek, yalancı bir dostlukla, "İyi fikir," dedi. "Ama söyle bana, Kaparin, bu sabah, ısınmak için köye gideceğim dediğin zaman... Viyeşenska'ya mı gitmekti niyetin? Fomin'in dediği doğru muydu yoksa?"

Kaparin Gregor'un dostça gülümseyen yüzüne dikkatle baktı, o da gülümsedi. Birazcık sıkılmıştı.

"Sana açıkça söyleyeceğim. Öyle. Bilirsin, canını kurtarmaya kalınca iş, hangi yolu seçtiğine pek bakmaz insan."

"Demek bizi ele verecektin?"

"Evet." Kaparin açıkça kabullendi. "Ama sizi bu adada yakalarlarsa senin başına bir tatsızlık gelmesini önlemeye çalışacaktım."

"Peki niçin hepimizi birden öldürmedin? Geceleyin kolaycacık olurdu..."

"Tehlikeliydi. Ben biriyle uğraşırken öbürleri..!"

“Silahlarını ver!” Gregor tabancasını çekip tutuk bir sesle buyurdu. “Ver silahlarını, yoksa hemen burda gebertirim seni! Fomin seni görmesin diye ayağa kalkıyorum, tabancanı ayağımın dibine at. Hadisene! Davranayım deme, ilk kıpırdanmanda sererim leşini!”

Kaparin dondu kaldı. Ölü gibi sarardı. “Öldürme beni!” diye fısıldadı, bembeyaz dudaklarını hemen hiç kıpırdatmadan.

“Öldürmeyeceğim ama silahlarını alacağım.”

“Beni ele vereceksin...”

Kaparin’in kıllı yüzünden aşağı yaşlar akıyordu. Gregor tiksinti ve acımayla yüzünü buruşturdu. Sesini yükseltti:

“Tabancanı yere at! Seni ele vermem gerek ama vermeyeceğim. Amma da köpekmişsin be! Aşağılık köpek!”

Kaparin tabancasını Gregor’un ayağının dibine fırlattı.

“Bravningin n’oldu? Bravningi de ver. Ceketinin göğüs cebinde.”

Kaparin parıl parıl nikelaj kaplamalı Bravningi atıp ellerini yüzüne kapattı. Hıçkırıkları bütün vücudunu sarsıyordu.

“Kes artık, adi herif!” dedi Gregor, hışımla. İçinden ona vurmak geliyordu, güç tuttu kendini.

“Beni ele vereceksin, mahvoldum...”

“Vermeyeceğim dedim sana! Ama adadan ayrılır ayrılmaz yok ol ortadan, gözüme görünme! Senin gibilerini istemiyoruz biz. Git nereye sığınırsan sığın, bize bulaşma!”

Kaparin ellerini yüzünden çekti. Kıpkırmızı ıslak yanakları, şiş şiş olmuş gözleri, sarsak alt çenesi korkunçtu. Bakılır gibi değildi.

“Peki ama, niçin... Niçin silahlarımı aldın elimden?” diye kekeledi.

Gregor isteksizce konuştu: “Beni sırtımdan vurmayasın diye. Senin gibi okumuş adamlardan her şey beklenir. Orda oturdun da parmaktan, Çar’dan, Tanrı’dan söz ettin bir de... Adi, yamşık herif!..”

Kaparin birden ağzına dolan salyalarını tükürüp duruyordu. Gregor hiç onun yüzüne bakmadan yavaş yavaş yürüdü, öbürlerinin yanına gitti.

Eyerindeki bir yırtığı balmumlu sicimle diken Sterliyadnikof usul usul ıslık çalıyordu. Fomin'le Çumakof bir at çuluna serilmişler, yine iskambil oynuyorlardı.

Fomin, Gregor'a yandan bir bakıp sordu: "Ne diyordu sana? Neler konuştunuz?"

"Hayattan yakındı durdu... Bir sürü saçmalık..."

Gregor sözünü tuttu, Kaparin'i ele vermedi. Ama o akşam, kimseye belli etmeden, Kaparin'in tüfeğinin mekanizmasını çıkarıp bir yere sakladı. "Geceleyin n'apacağını şeytan bilir!" diye düşünüyordu, uykuya yattığında.

Ertesi sabah Fomin uyandırdı onu. Üzerine eğilip sakin sakin sordu: "Kaparin'in silahını sen mi aldın?"

"Ne? Ne silahları?" Gregor dirseğinin üstünde doğruldu. Acıyla omuzlarını dikeltti. Kaputu, papağı ve çizmeleri gün doğarken yağan çiğden ıpıslak olmuştu. İliklerine kadar üşümüştü.

"Silahlarını bulamıyoruz. Sen mi aldın? Uyan be, Melekof!"

"Ben aldım, evet. Ne var?"

Fomin cevap vermeden gitti. Gregor ayağa kalkıp kaputunu silkeledi. Az ötede Çumakof kahvaltı hazırlıyordu. Tek tabaklarını yıkadı, bir somun ekmeği göğsüne dayayıp dört eşit parçaya ayırdı, bir ibrikten tabağın içine süt döktü, koyu koyu pişmiş bir parça darı lapasını ufalayarak Gregor'a baktı.

"Çok uyudun bu sabah, Melekof. Baksana güneş nereye vardı!"

"Vicdanı rahat adamlar iyi uyurlar," dedi Sterliyadnikof, yıkadığı tahta kaşıkları kaputunun eteğine silip kurularken. "Ama Kaparin bütün gece uyumadı, ordan oraya döndü durdu..."

Fomin Gregor'a bakıp gülümsedi.

"Oturun da kahvaltınızı yiyin hadi, eşkıyalar," dedi Çumakof.

Öbürlerini beklemeden sütü kaşıklamaya koyuldu, ekmeğinden de kocaman bir parça ısırdı. Gregor kaşığını eline aldı, öbürlerinin yüzüne dik dik baktı. "Kaparin nerde?"

Fomin'le Sterliyadnikof sessizce atıştırmaya devam ettiler. Çumakof Gregor'a gözlerini dikti. O da bir şey söylemedi.

"Kaparin nereye gitti?" diye tekrar sordu Gregor. Geceleyin olanları belli belirsiz sezer gibiydi.

"Kaparin çok uzaklarda şimdi," dedi Çumakof, hiç tınmadan, gülümseyerek. "Rostof'a doğru yüzüyor. Herhalde Ust-Koperskaya'nın orda bir yerlerde sallanıyordur. Gocuğu orda asılı, bak..."

"Sahiden öldürdünüz mü onu?" Gregor Kaparin'in gocuğuna bakıp sordu.

Sormaya hacet yoktu. Olanlar apaçık ortadaydı ama nedense sordu yine de. Kimse cevap vermeyince sorusunu tekrarladı.

"Tabii öldürdük," dedi Çumakof. Kirpiklerini, kadınca güzel ela gözlerinin üstüne indirdi. "Ben öldürdüm. Bugünlerde işim bu, adam öldürmek..."

Gregor dikkatle baktı ona. Çumakof'un temiz, tunç yüzü sakindi, şendi hatta. Yanık yüzünde parlak sarı bıyıkları kaşlarının, iyi taranmış saçının koyuluğunu daha bir belirliyordu. Gerçekten yakışıklı, kendi halinde bir görünüşü vardı, Fomin çetesinin bu alnı pak celladının. Kaşığını katranlı bezin üstüne koydu, elinin tersiyle bıyığını sildi. "Sen Yakof Yefimoviç'e şükret, Melekof," dedi. "Hayatını o kurtardı. Yoksa şimdi sen de Kaparin'le beraber Don'da yüzüyordun."

"Niçin?"

Çumakof kelimelerin arasını uzatarak cevap verdi:

"Kaparin'in gidip teslim olacağı belliydi. Dün seninle uzun uzun konuştu. Eh, Yakof Yefimoviç'le biz de düşündük, onu bu günahtan kurtaralım dedik. Söyleyim mi her şeyi?" Soran gözlerle Fomin'e baktı.

Fomin başını salladı. İyi pişmemiş darı lapasının tanelerini dişlerinin arasında çıtır çıtır ezerek devam etti Çumakof:

"Dün akşam bir meşe kütüğünü hazır ettim, Yakof Yefimoviç'e dedim ki: 'İkisini de, Kaparin'i de, Melekof'u da bu gece haklarım,' dedim. Ama o, 'Kaparin'i gebert, ama Melekof'a dokunma,' dedi. İşte böyle karar verdik. Kaparin'in yatmasını bekledim, sen de uyuyordun. Horluyordun da. Neyse, sürüne sürüne gittim yanına, kütüğü patlattım kafasına. Bizim kurmay yüzbaşı bacağını bile oynatmadı. Öyle tatlı tatlı bir gerindikten sonra ruhunu teslim etti. Üstünü aradık, kollarından bacaklarından tutup kaldırdık, kıyıya götürdük. Çizmelerini, ceketini, gocuğunu çıkardık, herifi suya attık. Sen hâlâ uyuyordun, hiçbir şey duymadın. Dün gece ölüm pek yakınlarında dolaştı, Melekof. Ta tependeydi. Yakof Yefimoviç sana dokunulmayacak dediği halde ben, 'Acaba dün neler konuşmuş olabilir bunlar?' diye düşünüyordum. 'Beş kişi içinden ikisi ayrı düşüp de fiskosa başladılar mı işler fenadır,' dedim içimden. Yavaşça yanına geldim, palayı çalacaktım sana. Çünkü, 'Kütüğü indirsem,' diyordum, 'şeytan, kuvvetlidir, bir vuruşta hakkından gelemedim mi kalkar saldırır.' Ama yine Fomin durdurdu beni. Yanıma gelip fısıldadı, dedi ki, 'Dokanma ona,' dedi, 'o da bizden, ona güvenebiliriz.' Neyse işte, biraz konuştuk, Kaparin'in silahlarına n'oldu bir türlü çıkaramadık. Sana da hiç el sürmedim. Ama doğrusu bu ya iyi uyuyordun. Başında neler dönüyordu da kılın bile duymadı."

Gregor, sükûnetle, "Boşuna öldürecektin beni, budala!" dedi. "Kaparin'le hiçbir şey yoktu aramda."

"Silahlarını niye aldın o halde?"

Gregor gülümsedi. "Tabancalarını dün almıştım," dedi, "akşam da tüfeğinin mekanizmasını çıkarıp eyer çulunun altına sakladım." Sonra oturdu, bir bir, Kaparin'le konuştuklarını, yüzbaşının ona yaptığı teklifi anlattı.

"Niçin dün söylemedin bize bunu?" dedi Fomin, yüzünü ekşiterek.

"Acıdım korkak budalaya."

"Ah, Melekof, Melekof!" Çumakof sahiden şaşırmıştı. "Acımanı git de Kaparin'in tüfek mekanizmasını koduğun yere koy, git bir eyer çulunun altına göm! Başına bir iş açacak ya günün birinde senin bu yufka yürekliliğin!"

"Sen bana akıl öğretme, ben işimi bilirim," dedi Gregor, soğuk soğuk.

"Sana akıl öğretmiyorum ki! Ama ya sırf senin bu acıman yüzünden dün gece durup dururken öbür dünyaya yollasaydım seni? N'olurdu, o zaman?"

"İsabet olurdu." dedi Gregor, bir an düşündükten sonra. Sonra da öbürlerinden çok kendi kendine ekledi: "Gün ortasında ölümle yüz yüze gelmek korkunç şeydir... Ama uykudayken pek o kadar zor olmasa gerek..."

XV

Nisan sonunda bir gece kayıkla Don'u geçtiler. Rubezni'nin dışında, kıyıda, Nizne-Krivskaya köyünden Aleksandır Koşelof adında bir genç Kazak onları bekliyordu.

"Ben de sizinle geliyorum, Yakof Yefimoviç," dedi Fomin'i selamladıktan sonra. "Bıktım usandım artık evde oturmaktan."

Fomin Gregor'a bir dirsek atıp fısıldadı: "Nasıl, dememiş miydim sana? Adadan daha yeni ayrıldık, burda millet şimdiden... İşte, burdalar. Tanırım onu, savaşkan bir Kazaktır. İyi, iyi. İşler yoluna giriyor demektir."

Sesinden anlaşıldığı kadar, Fomin gülümsüyordu. Yeni bir yoldaşın onlara katılmasına pek sevinmişti. Nehri kazasız belasız geçmeleri, derken bir kişinin daha hemen onlara katılması neşesini yerine getirdi, umutlandırdı onu.

Koşelef'in teçhizatını karanlıkta gözden geçirip ellerken, memnunlukla, "Demek bir tüfekle tabancadan başka, palan, dürbünün

de var, ha?" dedi. "Kazak dediğin böyle olur işte! Hemen görülüyor gerçek bir Kazak olduğu."

Fomin'in amcaoğlu ufak bir atın çektiği bir arabayla kıyıya yanaştı.

"Eyerleri arabaya atın," dedi alçak sesle. "Acele edin, İsa aşkına, gece ilerliyor, daha çok yol var önümüzde."

Telaşlıydı. Fomin'i sıkıştırdı. Oysa bir kere o adadan ayrılmış, doğduğu köyün sağlam toprağını ayağının altında bulmuştu ya, Fomin'e kalsa bir iki saat evine de uğrar, köyde tanıdıklarını da görmeye giderdi.

Gün ağarmazdan az önce Yagodni köyünün yakınında bir sürüden en iyi atları seçip eyerlediler. Sürüye bakan ihtiyara Çumakof, "Atlar için o kadar üzülme, dede," dedi. "Hiç üzülmeye değmez. Zaten azıcık süreceğiz onları. Daha iyilerini bulur bulmaz bunları sahiplerine geri göndeririz. Eğer birisi nerde atlar diye sorarsa Krasnokutskaya'dan milisler geldi aldı dersin. Sahipleri oraya gitsinler. Söyle onlara, bir çeteyi kovalıyoruz biz."

Ana yola varınca Fomin'in amcaoğluyla helalleştiler, sola saptılar, beşi birden güneybatı yönünde hızlı tırısta sürdüler atlarını. Bir söylentiye göre Maslak'ın çetesi son bir iki gündür Meşkovskaya nahiyesi yakınlarında görünmüştü. Fomin de Maslak'la birleşmek niyetiyle oraya yöneldi.

Maslak çetesini araya araya Don'un sağ yakasındaki bozkır yollarında üç gün geçirdiler. Bütün büyük köylerden, nahiyelerden uzak geçiyorlardı. Karginskaya nahiyesinin topraklarını çevreleyen Ukrayna köylerinde altlarındaki işe yaramaz atları besili, hızlı Ukrayna atlarıyla değiştirdiler.

Dördüncü günün sabahı bir köyün oralarda, tepeler arasında bir geçitten geçen atlı kolunu ilk Gregor gördü. En azdan iki bölük geliyordu. Önlerinde ve iki yanlarında küçük keşif birlikleri vardı.

"Ya Maslak, ya da..." diyerek Fomin dürbünü gözüne kaldırdı.

"Ya yağmur, ya kar. Ya o, ya değil," dedi Çumakof, alayla. "Sen hele iyi bak, Yakof Yefimoviç. Eğer Kızıllarsa hemen dönmeliyiz."

"Taa burdan nasıl bilebilirim?" dedi Fomin, sinirlenerek.

"Bakın, gördüler bizi! Bu yana bir devriye geliyor!" diye haykırdı o sırada Sterliyadnikof.

Doğru söylüyordu. Görmüşlerdi onları. Atlı kolunun sağından giden devriyeler çark edip onlara yöneldiler. Tırıs geliyorlardı. Fomin dürbünü telaşla kutusuna yerleştirirken Gregor gülümseyerek atının üzerinden eğildi, Fomin'in atının dizginlerini eline aldı.

"Acele etme," dedi. "Bırak yaklaşsınlar. Hepsi on kişiler. Yakından bir bakarız, gerekirse dörtnala kaçarız. Atlarımız yorgun değil, neden korkuyorsun? Sen iyice bir bak bakalım şu dürbünle."

On iki atlı gitgide yaklaşıyor, her an büyüyorlardı. Tepeyi kaplayan uzun, yeşil otların önünde açıkça seçilir olmuşlardı. Gregor'la öbürlerinin gözleri Fomin'deydi. Dürbünü tutan elleri hafiften titriyordu. Öyle dikkatle bakıyordu ki, güneşi gören yanağından aşağı bir damla yaş yuvarlandı.

"Kızıllar bunlar! Kasketlerinde yıldızları görüyorum!" diye boğuk bir sesle bağırdı sonunda ve atını çeviriverdi.

Dörtnala kalktılar. Arkalarından tek tük silah sesleri işitildi. Gregor iki verst kadar Fomin'in yanında, arada bir dönüp arkasına bakarak, doludizgin sürdü atını.

"Tamam, katıldık işte Maslak'a" dedi, alaycı bir gülüşle.

Fomin susuyordu. İçini kasvet basmıştı. Çumakof, dizginleri bir parça kısıp, "Köylere yaklaşmayalım, Viyeşenska bozkırına gidelim, oraları daha ıssız olur," diye seslendi.

Atlarını birkaç verst daha öyle çılgınca sürdüler mi, tamam, hayvanların canına okunacaktı. İleri uzanan boyunları terden hep köpük bağlamıştı. Böğürleri sarkıyordu.

"Daha yavaş gitmeliyiz. Yavaşlayın!" diye emir verdi Gregor.

Arkalarından gelen on iki atlıdan üçü geride kaldı. Gregor

aralarındaki uzaklığı gözleriyle ölçüp bağırdı: "Durun! Bir iki el ateş edelim şunlara."

Beşi birden atlarını yavaşlattılar, hemen yere atlayıp silahlarını omuzlarından aldılar.

"Dizginleri elden bırakmayın. En soldaki adama nişan, ateş!"

Her biri birer, üçer el ateş ettiler. Kızıl Ordu erlerinden birinin atını öldürdüler, sonra yine kaçmaya başladılar. Öbürleri onları izlemeye pek istekli görünmüyorlardı. Arkalarından, oldukça uzaktan, tek tük ateş ediliyordu sadece. Sonunda askerler takipten bütün bütün vazgeçtiler.

Sterliyadnikof kırbacıyla uzakta bir bozkır gölünün mavi lekesini işaret ederek, "Atlar susadı," dedi. "Şurda ilerde bir göl var."

Şimdi tırısa yakın bir hızla gidiyorlar, önlerine çıkan her dere yatağını, her oyuğu gözden geçirip bozkırın düzensiz kıvrımları arasında sığınacak yer arıyorlardı.

Atları suvardıktan sonra yine yola koyuldular. İlkin âdeta gittiler, sonra tırısa kaldırdılar atları. Öğle üzeri hayvanlara yem vermek için, bozkırı boydan boya yarıp geçen derin bir dere yatağının yamacında durdular. Fomin, Koşelef'i yanındaki bir tepeciğe gözcü gönderdi. Orda uzanacak, bozkırda atlılar görür görmez onlara haber verecek, hemen atların yanına koşacaktı.

Gregor atına köstek vurdu, otlamaya bıraktı. Kendi de hemen orda kuru bir yer bulup uzandı.

Burda güneşe bakan yamaçta taze otlar daha boylu, daha sıktı. Günılık kara toprağın yumuşak soluğu, solmaya yüz tutmuş bozkır menekşelerinin daha hâlâ keskin kokusunu bastıramıyordu. Nadasa bırakılmış bir toprak parçası üzerinde bitmişti menekşeler. Geyikdillerinin kuru sapları arasından boy gösteriyor, epeydir saban yüzü görmemiş eski bir tarla diliminin kıyısını şenlendiriyorlardı. Rengârenktiler. Çakmaktaşınca sert, ham toprakta, geçen yılın pörsümüş otları arasında, yine de mavi, çocuksu, duru gözleriyle süzüyorlardı dünyayı. Issız ve engin bozkırda günleri

sayılıydı artık. Onların yerine, derenin yamacında parlak laleler boy veriyor, kırmızı, beyaz, sarı başlarını güneşe kaldırıyordu. Rüzgâr çeşit çeşit çiçek kokularını harman edip bozkırın üzerinden taa ötelere üfürüyordu.

Kuzeye bakan yamacın sarp taşlıkları üzerinde, kayaların gölgesinde, yer yer erimemiş ıslak kar kümeleri görünüyordu. Kardan yükselen hafif serinlik, solmaya başlayan menekşelerin, çoktan geçmişe karışmış değerli bir şeyin anısı gibi, uzak ve yaslı kokusunu daha da belirgin kılıyordu.

Gregor yüzükoyun uzandığı yerde dirseklerine dayanmış, bacaklarını iki yana açmıştı. Hırslı gözlerle güneşten pusarmış bozkırı, uzakta art arda sıralanan mor tepeleri, yamacın çevresinde beliren akıcı, sedefsi yalgını seyrediyordu. Bir an gözlerini yumdu, tarlakuşlarının yakından uzaktan ötüşlerini, çayırda otlayan atların hafif ayak tepip burun çalışlarını, gemlerin şıngırtısını, taze otun arasında dolaşan rüzgârın sesini dinledi. Gövdesini sert toprağa bastırdıkça garip bir boyun eğme, bir sükûn kaplıyordu gönlünü. Ne zamandır bildiği bir duygu. Her endişelendiğinde, ardından gelirdi. Çevresinde her şeyi taptaze bir gözle görür gibi olurdu. Sanki görme, işitme duyuları keskinleşir, daha önce hiç dikkatini çekmeyen şeylerle ilgilenirdi. Şimdi de, ufak bir kuşu kovalayan atmacanın kanatlarını hışırdatarak yan yan uçuşunu seyrederken, aynı dikkatle, iki dirseğinin arasını aşmaya uğraşan karaböceğin tedbirli, kuşkulu adım atışlarını, pırıl pırıl el değmemiş güzelliğiyle kan kırmızı bir lalenin rüzgârda salınışını seyrediyordu. Lale çok yakınındaydı, ufalanıp dağılmış bir gelincik yuvasının hemen kenarında. Elini uzatsa koparacaktı, öyle yakın. Ama hiç kımıldamadan uzandı orda, sessiz bir hayranlık içinde çiçeğe, kıvrımları arasına düşen sabah çiyini tutmuş, salıvermeyen sert yapraklarına baktı. Sonra gözünü başka yere çevirdi. Hiçbir şey düşünmeden, ufkun üzerinde, terk edilmiş sürüyle gelincik yuvası üzerinde dolanan kartalı süzdü.

Bir iki saat sonra atlarına bindiler, gece bastırmadan tanıdık Yelanskaya nahiyesi köylerine ulaşmak için sürüp gittiler.

Kızıl Ordu devriyesi onları telefonla haber vermiş olacaktı. Kamenka köycüğüne girerlerken bir çayın ötesinden üzerlerine ateş açıldı. İnişli çıkışlı kurşun sesleri Fomin'i hemen yana saptırttı. Ateş altında dörtnala köyün çevresini dolandılar, hızla Viyeşenska'nın at yayılan otlaklarına yöneldiler. Bir başka köycüğün ötesinde ufak bir milis kuvveti yollarını kesmeye kalktı.

"Soldan çevrelerini dolanıp gidelim," dedi Fomin.

"Hayır, üzerlerine saldıracağız!" dedi Gregor, kararlı. "Onlar dokuz kişi, biz beş kişiyiz. Yarar geçeriz."

Çumakof ve Sterliyadnikof da onu desteklediler.

Palalarını sıyırıp yorgun atlarını mahmuzladılar. Milisler atlarından inmeden seri ateş açtılar, sonra çarpışmaktan sakınarak dörtnala yan taraftan savuştular.

"İş yok bu heriflerde. Şimdi upuzun, yaman bir rapor yazacaklar ama doğru dürüst çarpışmaya yoklar," dedi Koşelef, alayla.

Üzerlerine varan milislere karşılık vere vere doğu yönünde kaçtılar. Peşlerine av köpekleri düşmüş kurtlar gibi arada sırada dönüp bir iki el ateş ediyor, hiç durmadan kaçıyorlardı. Bir keresinde, Sterliyadnikof yaralandı. Kurşun sol bacağının kasını deldi, kemiği sıyırdı. Acıdan inleyerek, yüzü sapsarı, "Bacağımdan vurdular beni," dedi. "Aynısı da üstelik... Topal olanı... Ulan domuzlar!"

Çumakof eyerde kendini arkaya atıp kahkahayı bastı. Gülmekten gözleri yaşardı. Sterliyadnikof'un ata binmesine yardım ederken hâlâ gülmekten sarsılıyordu.

"Peki nasıl oldu da o bacağını buldular? Bile bile ona nişan aldılar herhalde. Topal herifin biri baktılar sekip duruyor burda, o bacağından vurduk mu hali tamamdır dediler. Ulan Sterliyadnikof! Ulan öldüreceksin sen beni! Şimdi bacağın biraz daha kısalacak, gördün mü? Nasıl Kazaska oynarsın artık? Daha derin bir çukur kazmadan olmayacak."

"Sus lan, ahmak! Seninle uğraşacak halim yok şimdi. Sus, İsa aşkına!" Sterliyadnikof acıdan yüzünü buruşturdu.

Yarım saat kadar sonra, sayısız dere yataklarından birinin dibinden giderlerken, "Burda mola verip biraz dinlenelim," dedi. "Yaramı sarmalıyım. Çizmemin içi hep kan doldu."

Durdular. Gregor atları tuttu, Fomin'le Koşelef ötede beliren milislere bir iki el ateş ettiler. Çumakof Sterliyadnikof'un çizmesini çıkarmasına yardım etti.

"Amma çok kan kaybetmişsin, baksana şuraya!" dedi. Kaşlarını çatarak çizmenin içindeki kırmızı sıvıyı boşalttı. Sterliyadnikof'un kandan sırılsıklam olan pantolonunu yırtmak üzereyken öbürü bırakmadı.

"Bu iyi pantolon, bu," dedi, "ziyan etmenin âlemi yok şimdi." Avuçlarını yere bastırıp sırtını geri eğdi, yaralı bacağını havaya kaldırdı. "Çek çıkar. Ağır ol ama."

"Sargı bezin var mı?" diye sordu Çumakof, ceplerini karıştırıp.

"Sargı bezini n'apıcam? Onsuz da idare ederim."

Yaranın ağzını gözden geçirdi. Sonra bir kurşunu dişleriyle kovanından çekip çıkardı, barutu avucuna döktü, tükürüğüyle ıslattıktan sonra bir parça toprakla iyice karıştırdı, yaranın iki deliğini de bu melhemle sıkı sıkıya kapattı. Memnun bir sesle, "Çok denenmiş bir ilaçtır bu," dedi. "Yara kurur şimdi, iki güne kadar bir şey kalmaz."

Çir Nehri'ne kadar bir daha hiç durmadılar. Milisler araya saygılı bir uzaklık koymuşlar, arada sırada ateş ediyorlardı. Sık sık arkasına bakan Fomin, "Gözden uzak tutmuyorlar bizi," dedi. "Takviye mi bekliyorlar acaba? Böyle uzak durmalarının bir sebebi olsa gerek."

Bir köyün yakınındaki geçitten Çir'i geçtiler, atları âdeta sürüp bir tepenin yamacına tırmandılar. Atlar yorulmuş, bitmişlerdi. Bayır aşağı şöyle böyle tırıs gidebiliyorlardı ama, yukarı tırmanırken dizginlerinden tutup çekmeden olmuyordu. Biniciler hayvanların böğürlerini, sağrılarını kaplayan titrek köpükleri sıyırıp atıyorlardı.

Fomin'in dediği çıktı. Bir köyün beş verst kadar dışında dinç, hızlı atlara binmiş yedi kişi peşlerine düştü.

"Bizi böyle, elden ele atmaya devam ederlerse tamam, hapı yuttuk," dedi Koşelef, durgun bir sesle.

Patikalara sapmadan, peşlerinden gelenlere sırayla ateş ede ede bozkırı geçtiler. İki kişi otların arasına yatıp geriden gelenlere ateş ediyor, öbürleri yarım verst gidip atlarından iniyorlar, o ikisi yeniden bir verst ilerleyip yere yatarak ateşe hazır olana kadar düşmanı ateş altında tutuyorlardı. Bir milis erini ya öldürdüler ya da ağır yaraladılar, bir başkasının atını öldürdüler. Çumakof'un da atı vuruldu. Çumakof Koşelef'in atının üzengisine yapışarak yanında koşturdu.

Gölgeler uzuyordu. Güneş batıya inişe geçti. Gregor birbirlerinden ayrılmamalarını öğütledi, hep bir arada âdeta sürdüler atları. Çumakof uzun adımlarla yürüyordu. Az ilerde bir tepenin sırtında iki atın çektiği bir araba gördüler, hemen yola yöneldiler. Arabayı süren sakallı ihtiyar, atları dörtnala kaldırdı ama arkadan kurşunlar yağmaya başlar başlamaz durdu.

"Palayı çalayım da kafasına görsün rezil herif, kaçmak neymiş!" diye Koşelef birden ileri atılıp dişlerinin arasından mırıldandı. Kırbacı deli gibi indirdi atın sırtına.

"Dokanma ona, Saşa, menediyorum seni!" diye Fomin onu uyardı, sonra daha yanına varmadan seslendi adama: "Çabuk çöz atlarını," dedi, "duyuyor musun? Hemen çöz, yoksa öldüğün gündür!"

İhtiyar Kazağın gözünün yaşına bakmadan kendileri çözdüler koşumları, dizginleri, hamutları çıkardılar, hayvanların üzerine çabucak eyer attılar.

"Hiç olmazsa sizinkilerden birini bırakın bunların yerine," diye ihtiyar ağlaya sızlaya yalvardı.

"Moruk, sen dikkat et de dişlerini dökmeyelim!" dedi Koşelef. "Atlar bize lazım. Sen Tanrı'na şükret hayatın bağışlandı."

Fomin'le Çumakof dinç atlara bindiler. Ama az sonra peşlerinden gelen altı atlıya üç kişi daha katıldı.

"Acele etmeliyiz. Hadi, çocuklar!" dedi Fomin. "Akşam basmadan Krivski Dereleri'ne ulaştık mı kurtulduk demektir."

Atının sırtına kırbacı indirdi, dörtnal öne geçti. Sol eliyle bir başka atın kısa dizgininden tutmuştu. Hayvanların toynakları altında lalelerin kırmızı başları koca koca kan damlaları gibi dört bir yana savruldu. Fomin'in ardından giden Gregor bu kırmızı serpintilere baktı, gözlerini yumdu. Nedense başı dönüyordu. Yüreğine yine o bildik, keskin sancı saplanmıştı.

Atları bitkindi, yorgunluktan nerdeyse yıkılıp kalacaklardı. Durmaksızın süregiden bu koşturmadan, açlıktan onların da canı çıkmıştı. Sterliyadnikof, yüzü kireç gibi bembeyaz, eyerde sallanıyordu. Hayli kan kaybetmiş, susuzluktan, mide bulantısından bitap düşmüştü. Bir parça yavan ekmek yedi, hemen çıkardı. Akşam basarken, Krivski köyü yakınlarında, bozkırdan dönen bir at sürüsüyle karşılaştılar. Arkalarından gelenlere birkaç el ateş ettiler, sonra sevinçle, artık takipten vazgeçildiğini gördüler. Uzakta dokuz atlı birlikte sürüyorlardı atlarını. Durumu görüşür gibiydiler. Sonra dönüp gittiler.

Krivski köyünde Fomin'in bir tanıdığının evinde iki gün kaldılar. Ev sahibi varlıklı biriydi, onları iyi ağırladı. Atlar karanlık bir sundurmaya çekildi, yiyebileceklerinden fazla yulaf konuldu önlerine: İkinci günün sonunda o çılgınca kaçışın hemen bütün yorgunluğunu çıkarmışlardı. Biniciler atların başında sırayla nöbet tuttular. Serin bir saman sundurmasının örümcek ağlarıyla bezeli döşemesi üzerinde uyudular. Adadaki yarı açlık günlerinin acısını çıkarırcasına tıka basa karınlarını doyurdular.

Ertesi gün köyden ayrılabilirlerdi ya Sterliyadnikof tuttu onları. Yarası fenalaştı, kenarları kıpkırmızı oldu. Akşama bacağı şişmiş, baygın yatıyordu. Susuzluktan ölüyordu. Bütün gece, her kendine gelişinde hemen su istedi, ne verdilerse hırsla içti bitirdi. Bir gecede bir kova dolusuna yakın su içti. Ama başkalarının yardımıyla da olsa ayağa kalkamıyordu. Parmağını oynatsa korkunç canı yanıyordu. Yerinden kalkmadan işedi. İnledi durdu. İniltileri duyulmasın diye onu sundurmanın uzak bir köşesine götürdüler. Bazen çok fena inliyor, kendinden geçince saçma sapan şeyler sayıklıyordu.

Onu da göz altında tutmak zorundaydılar. Su veriyorlar, yanan alnını ıslatıyorlar, fazla inleyip sesini yükseltmeye başlayınca elleriyle ağzını kapatıyorlardı.

İkinci günün sonuna doğru kendine geldi, daha iyi olduğunu söyledi.

Çumakof'u yanına çağırıp, "Ne zaman gidiyorsunuz burdan?" diye sordu.

"Bu akşam."

"Ben de gidiyorum. İsa aşkına beni burda bırakıp gitmeyin!"

"Sen nereye gidebilirsin ki?" dedi Fomin, alçak sesle. "Yerinden kıpırdıyamıyorsun bile."

"Kıpırdayamıyor muyum? Sen bak!" Büyük güçlükle doğruldu, ayağa kalkmasıyla yuvarlanması bir oldu. Yanakları ateş gibi yanıyordu. Alnını ter basmıştı.

"Seni de alırız." dedi Çumakof, "Seni de alırız, n'olursun korkma! Sil şu gözünün yaşını. Kadın değilsin."

"Ter o," dedi Sterliyadnikof, usulca. Kasketini gözlerinin önüne kadar çekti.

"Seni bırakırdık burda ama, ev sahibi razı olmuyor. Cesaretini kırma, Vasil. Bacağın iyileşecek, seninle yine güreşip Kazaska yapacağız. Ne üzülüyorsun o kadar? Yaran ağır olsaydı hadi neyse... Ama bu hiçbir şey değil, bu..."

Başkalarına karşı her zaman sert, kaba davranan Çumakof bu sözleri öyle yumuşak, dokunaklı bir içtenlikle söyledi ki, Gregor adamın yüzüne baktı, şaştı kaldı.

Gün ağarmadan az önce çıktılar. Biraz uğraşıp Sterliyadnikof'u eyere oturttular. Yerinde duramıyor, bir o yana, bir bu yana devriliyordu. Çumakof sağ kolunu yaralı adamın bileğine dolayarak onunla yan yana sürdü atını.

Fomin, Gregor'un yanına gelip başını acı acı sallayarak, "Başımızda yük!" diye fısıldadı.

"Öldürelim mi demek istiyorsun?"

"Başka n'apabiliriz? Gözlerine baksana. Bu haliyle bize engel olacak."

Bir süre hiç konuşmadan âdeta sürdüler atlarını. Gregor Çumakof'un yerine yaralının yanına gitti, sonra Koşelef geldi onun yerini aldı.

Güneş doğdu. Aşağılarda, Don'un üzerinde hâlâ sis dalgalanıyordu. Ama tepelerden bakınca bozkırın uzaklıkları açık seçik, apaydınlıktı. Her geçen dakika gökkubbe daha bir mavileşiyordu. Taa tepede, hiç hareketsiz, yumak yumak ak bulutlar. Onların üstünü gümüşten bir işleme gibi ağır çiy kaplamıştı. Atların geçtiği yerde koyulca bir iz kalıyordu. Bozkırı saran yüce sessizliği tek bozan tarlakuşlarının ötüşleriydi.

Sterliyadnikof atın her bir adım atışıyla başı sallana sallana, usulca, "Ah, çok fenayım" dedi bir ara.

"Sus! Sana bakmak da bizim için kolay değil," diye Fomin kabaca tersledi onu.

Hetman Şosesi'nin yakınında atların ayakları dibinden bir toykuşu fırlayıp havalandı. Kuşun kanat sesleri Sterliyadnikof'u dalgınlığından sıyırdı.

"Kardeşler, indirin beni atımdan," dedi.

Koşelef'le Çumakof onu eyerin üstünden dikkatle kaldırdılar, ıslak otların üzerine yatırdılar.

"Hele bi bakalım şu ayağına. Çöz pantolonunu," dedi Çumakof, yanına çömelip.

Sterliyadnikof'un bacağı davul gibi şişmişti: Pantolonunun geniş paçasını olduğu gibi dolduruyordu. Pürüzsüz, gepgergin deri taa kasığına kadar parlak, koyu menekşe bir renk almıştı. Dokununca kadife gibi ele gelen benekler vardı üstünde. Buna benzer benekler de, ama onlar daha soluktu, rengi koyulmuş çökük karnında görülüyordu. Yaradan, pantolonunda kuruyan kandan iğrenç bir çürüyük kokusu saçılıyordu. Çumakof burnunu tıkayıp yüzünü buruşturdu, arkadaşının bacağını gözden geçirirken içini

kavrayan mide bulantısını güç tuttu. Sonra Sterliyadnikof'un yarı kapanık, morarmış göz kapaklarına baktı, dikkatle. Fomin'le bakıştılar. "Galiba kankıran olmuş," dedi. "Yaaa! Durumun kötü, Vasil Sterliyadnikof. Çok kötü, çok! Ah, Vasya, Vasya, nerden geldi bu senin başına?"

Sterliyadnikof hızlı hızlı soluyordu. Cevap vermedi. Fomin'le Gregor bir emir verilmiş gibi atlarından indiler, yaralının yanına geldiler. Sterliyadnikof bir süre hareketsiz uzandı, sonra ellerine dayanıp doğruldu, oturdu, kan çanağına dönmüş gözleriyle baktı onlara. Bakışlarında kadere boyun eğmiş, katı bir ifade vardı.

"Kardeşler, öldürün beni... Bu dünyada yaşamıyorum zati artık... Bittim, hiç gücüm kalmadı..."

Yine sırtüstü uzanıp gözlerini yumdu. Fomin'le öbürleri zaten bunu bekliyorlardı. Fomin Koşelef'e kısaca göz kırptı, başını çevirdi. Koşelef sesini çıkarmadan silahını omuzundan aldı. Çumakof'un dudaklarına baktı. "Vur!" sözünü, işitmekten çok, dudaklarının hareketinden çıkardı. Çumakof yana çekilmişti. Tam o sırada Sterliyadnikof gözlerini açtı. Kesin konuştu:

"Burdan." Elini kaldırıp parmağıyla burnunun direğini gösterdi. "Burdan vur, iş hemencecik bitsin... Benim köye yolunuz düşerse karıma söylersiniz nasıl olduğunu... Söyleyin ona, beni beklemesin."

Koşelef tüfeğinin mekanizmasıyla pek uzun boylu uğraşır gibiydi. Sterliyadnikof göz kapaklarını düşürüp eklemeye vakit buldu: "Zaten karımdan başka kimsem yok... Çocuğum olmadı. Bir tane doğurduydu ama ölü doğdu... Bir daha da olmadı."

Koşelef iki kere tüfeği kaldırdı, yine indirdi. Gitgide sararıyordu. Çumakof öfkelendi. Omuzuyla onu bir yana iteledi, kaptı silahı elinden.

"Madem yapamayacaksın, alma üstüne, enik!" diye haykırdı, boğuk bir sesle. Kasketini çıkarıp saçlarını düzeltti.

"Çabuk ol!" dedi Fomin, bir ayağını üzengiye geçirirken.

Çumakof söyleyeceği kelimeleri arayarak, alçak sesle ağır ağır konuştu: "Vasil, alasmarladık. Beni de, hepimizi de bağışla, İsa aşkıyçün! Öbür dünyada yine karşılaşacağız... Orda tartacaklar günahlarımızı... İstediğini karına söyleriz." Cevap bekledi ama Sterliyadnikof susuyordu. Ölümünü beklerken yüzü sarardı. Yalnız güneşten ağarmış kirpikleri kıpırdıyordu, rüzgârda gibi. Ceketinde bir kırık düğmeyi iliklemeye çalışan sol elinin parmakları ağır ağır oynuyordu.

Gregor hayatında çok ölüm görmüştü, Sterliyadnikof'un ölümünü görmeye kalmadı. Alelacele yürüdü, dizginleri çekiştirip atını da ardından sürükledi götürdü. Silah sesini, sanki kurşun kendi kafasında patlayacakmış gibi bekliyordu. Her bir saniyeyi saydı yüreği. Ansızın arkasında keskin çatırdıyı duyunca dizlerinin bağı çözülüverdi. Şaha kalkan atını güç bela tutabildi.

Birkaç saat hiç konuşmadan gittiler. Mola verdikleri zaman ilk konuşan Çumakof oldu. Avucunu gözlerinin üstüne örtüp kısık bir sesle. "Ne demeye öldürdüm sanki onu?" dedi. "Burda bozkırda bırakacaktık işte, boşuna bir günah almayacaktım üstüme. Gözlerimin önüne geliyor hep..."

"Sen de hiç alışmayacak mısın bu işe?" dedi Fomin. "Bunca adam öldürdün, hâlâ alışamadın mı? Seninkisi yürek değil, bir külçe paslı demir..."

Çumakof sarardı. Fomin'in yüzüne öfkeyle, pis pis baktı.

"Üzerime varma şimdi benim, Yakof Yefimoviç," dedi. "Uğraşma benimle, yoksa vurur gebertirim bak! Öyle ya seni de... Hem de çok kolay!"

"Ne diye uğraşayım seninle? Benim derdim bana yeter," dedi Fomin, Çumakof'u yatıştırmak ister gibi bir havada. Güneşe karşı gözlerini kısıp sırtüstü uzandı, gerindi.

XVI

Gregor hiç bekleme demişti ama, ondan sonraki on gün içinde kırktan fazla Kazak gelip Fomin'e katıldı. Şûra kuvvetlerince dağı-

tılan çeşitli ufak çetelerin kalıntılarıydı hepsi. Başsız kalmışlar, bölgede aylak aylak dolaşıyorlardı, koşa koşa geldiler katıldılar Fomin'e. Kime hizmet ettikleri, kimi öldürdükleri ne umurları? Serbest, avare hayatlarını yaşasınlar, ellerine kim düşerse soyup soğana çevirsinler, daha ne isterlerdi? Bir sürü gözü dönmüş serseri! Fomin, adamları süzüp süzüp, horgörüyle, "Evet, Melekof," dedi Gregor'a, "bize gelenler adam değil, süprüntü. Tümü hapisane kaçkını. İpini koparan buraya gelmiş." Fomin yüreğinin bir köşesinde kendini hâlâ "emekçi halk için dövüşen biri" sayıyor, artık eskisi kadar sık değilse de, arada sırada, "Biz Kazakların kurtarıcısıyız," dediği oluyordu. En saçma sapan umutlara bel bağlamakta birebirdi bu Fomin. Üstelik de inatçı. Silah arkadaşlarının yağmaya dalmalarına yeniden göz yumar oldu. Onun gözünde naçar katlanılacak bir şeydi bu. Günü gelince yağmacıları başından atacak, eninde sonunda gerçek bir isyancı kuvvetler kumandanı olup küçük bir haydut çetesinin reisi olmaktan kurtulacaktı.

Ama Çumakof, Fomin'in adamlarının topuna birden "Haydutlar" demekten çekinmiyordu. Sesi kısılana kadar tartışıp duruyordu, Fomin'le, onun da bir başka ölçüde hayduttan başka bir şey olmadığını ona anlatmaya çalışıyordu. Yalnızken aralarında sık sık sert tartışmalar çıkardı.

"Ben Şûra İdaresine karşı çıkan ideolojik bir savaşçıyım," diye haykırırdı Fomin, sinirden kıpkırmızı kesilip, "Sen tutmuş bana neler diyorsun! Anlamıyor musun be, şapşal herif, ben bir fikir için savaşıyorum!"

"Şaka yapma şimdi!" derdi Çumakof. "Kandıramazsın beni. Ben çocuk değilim. Fikir savaşçısıymış! Doğuştan haydutsun sen be! Niçin korkuyorsun bu kelimeden, anlamıyorum."

"Çünkü bana hakarettir bu, sümsük! Ben hükümete başkaldırmışım, silahla üzerine varmışım... Demek ki haydut değilim."

"Onun için haydutsun ya zaten, hükümete karşı savaştığın için. Dünya kurulalı beri haydutlar hükümete karşı olmuşlardır.

Şûra Hükümeti, n'olursa olsun, orası başka, yine de hükümettir. 917'den bu yana iş başında. Ona karşı çıkan, kim olursa olsun, hayduttur."

"Ulan sulu beyin! General Krasnof n'oluyor o halde? Ya Denikin? Onlar da mı hayduttular?"

"Tabii ya, başka neydiler sanki? Onlar da hayduttu, yalnız onların apoletleri vardı. Hem üstelik apoletler o kadar önemli değil. İş apolet takmaya kalırsa, sen de, ben de takarız apoleti..."

Fomin yumruğunu masaya indirir, tükürür, daha başka söyleyecek inandırıcı söz bulamaz, tartışmayı yarıda keserdi. Çumakof'la tartışılamazdı ki zaten!

Çeteye katılanların çoğunun giyimi, kuşamı, silahları mükemmeldi. Hemen hepsinin uzun yürüyüşlere alışkın, günde kolaylıkla yüz verst yol alabilen atları vardı. Bazısının, hatta, iki atı vardı. Birini sürerken öbürünü yanında götürüyordu. Gerektiği zaman birini bırakıp öbürüne biniyor, sırayla dinlendiriyordu hayvanlarını. İki atı olan bir atlı, günde iki yüz verst yol alabiliyordu.

Bir gün Fomin, Gregor'a, "Daha başta her birimizin iki atı olsaydı," dedi, "dünyada tutamazlardı bizi. Milislerle Kızıl Ordu erlerinin halktan at almalarına izin yok. Almayı da sevmiyorlar zaten. Ama biz dilediğimizi yapabiliriz. Herkese bir yedek at bulmalıyız, o zaman bizi hiç mi hiç enseleyemezler. Eskilerin dediğine göre, Tatarlar baskınlarını öyle yaparlarmış. Her birinin iki atı varmış, hatta bazen üç. Kim yetişebilir öyle atlılara? Biz de aynını yapmalıyız. Tatar aklı bana pek uygun geliyor."

Hemen yeni atlar buldular ve bir süre için gerçekten ele geçmez oldular. Viyeşenska'da yeni kurulan atlı milis kuvvetinin bütün gayretleri boşa gitti. Yedek atlar sayesinde Fomin'in sayıca az kuvveti düşmandan kolaylıkla kaçıyor, taa uzaklara açılıp tehlikeli çarpışmalardan yakayı sıyırıyordu.

Yine de, Mayıs ortalarında çetenin dört misli mevcutlu bir kuvvet, Ust-Koperskaya nahiyesinde Bobrovski köyü yakınlarında

Don'a sürüp sıkıştırdı onları. Kısa bir çarpışmadan sonra çete çemberi yarıp kıyı boyunca çekildi. Sekiz kişi ölü ve yaralı kayıp verdiler. Bundan az sonra Fomin, Gregor'dan kurmay başkanı olmasını istedi.

"Okumuş birine ihtiyacımız var. Bir plana göre, haritayla filan hareket etmeliyiz, yoksa günün birinde bizi köşeye sıkıştırıp canımıza okuyacaklar. Sen al bu işi üzerine, Gregor Pantaleyeviç."

"Milisleri yakalayıp kafalarını kesmek için kurmay karargâhına ihtiyaç yok," dedi Gregor, ters ters.

"Her birliğin bir kurmayı olmalı, saçmalama," dedi Fomin.

"Madem kurmaysız yaşayamıyorsun, Çumakof'a ver sen o görevi."

"Peki sen niçin istemiyorsun?"

"Ne demek olduğunu anlamıyorum da ondan."

"Peki, Çumakof anlar mı?"

"Hayır, o da anlamaz."

"O halde ne bok yemeğe o olsun diyorsun? Sen subay olduğuna göre bir şeyler bilmen lazım. Taktik filan nedir biliyorsundur."

"Sen ne kadar iyi bir kuvvet kumandanıysan ben de o kadar iyi bir subaydım. Bizim için tek taktik var: Bozkırda dolanıp gözlerimizi dört açmak," dedi Gregor, alaycı.

Fomin bir gözünü kırpıp işaret parmağını havaya kaldırdı, "Ben bilirim seni!" dedi. "Hep geride tutuyorsun kendini. Işıktan mı korkuyorsun yoksa? Kurtarmaz o seni, kardeş. İster takım kumandanı ol, ister kurmay başkanı, hepsi bir. Seni yakaladıkları zaman özrüne bakarlar mı sanıyorsun? Nah bakarlar!"

"Hiç de öyle bir şey düşündüğüm yok, yanılıyorsun," dedi Gregor. Gözlerini dikmiş, pala kınındaki sırma püskülü inceliyordu. "Bilmediğim bir işi üzerime almak istemiyorum, o kadar."

"Pekâlâ. Madem istemiyorsun, almazsın. Sensiz de yaparız," dedi Fomin, kaşlarını çatarak.

Bölgede durum eskisinden çok farklıydı. Bir zamanlar Fomin'i büyük bir cömertlikle ağırlayan zengin Kazakların kapıları şimdi yüzüne kapanıyordu. Çete bir köye girdiğinde çiftçiler çil yavrusu gibi dağılıp bahçelerde, kuytularda saklanıyorlardı. Viyeşenska'ya gelen İhtilal Mahkemesi daha önce Fomin'i barındıran Kazaklardan birçoğunu sert cezalara çarptırmıştı. Haber nahiyeleri hızla dolandı, haydutlara karşı dostluklarını açıkça dile getirenler üzerinde etkili oldu.

İki hafta içinde Fomin Yukarı Don'un bütün nahiyelerini dolaştı. Çetenin mevcudu şimdi yüz otuzu bulmuştu. Peşlerine düşen kuvvet de alelacele toplanan atlılar değil, Güney Cephesinden bu yana aktarılan On Üçüncü Süvari Alayının birkaç bölüğüydü.

Fomin'e yeni katılanların çoğu uzak yerlerden gelme adamlardı. Dolambaçlı yollardan geçip gelmişlerdi Don ülkesine. Bazısı hapisane kaçkınıydı, çoğunluk Maslak'tan ayrılan birkaç düzine atlı. Dağılan Kuroçkin çetesinden arta kalanlar da vardı. Maslak adamları çeşitli takımlara dağıtılmalarına ses çıkarmadılar ama, Kuroçkin çetecileri birbirlerinden ayrılmak istemediler. İçlerine kapalı, kaynaşık, başkalarına yüz vermez, apayrı bir takımdı bunlar. Savaşta olsun, molada olsun hep bir arada hareket ederler, hep bir arada dururlardı. Bir kooperatif dükkânı, ya da bir ambar mı yağma edildi, ellerine ne geçerse önce takımın ortak malı yapar, sonra aralarında paylaşırlardı. Herkesin eşit pay almasına özel bir dikkat gösterirlerdi.

Garip Çerkes paltolarıyla birkaç Terek ve Kuban Kazağı, iki Kalmuk, avcı çizmeleri kasıklarına kadar çıkan bir Letonyalı, çizgili gömlekleri ve rengi kaçmış bahriyeli üniformalarıyla beş anarşist bahriyelinin de katılmasıyla, Fomin çetesi olduğundan da karışık bir görünüş kazanmıştı.

"E, pekâlâ, sen hâlâ haydut çetesine başkanlık etmediğini söyleyip duruyorsun ama, bunlara ne diyorsun bakalım? Bunlar da mı fikir savaşçıları?" diye Çumakof bir gün sordu Fomin'e, düşe

kalka ilerleyen atlı kolunu gözleriyle işaret ederek. "Bir de manastır kaçkını bir keşişle birkaç pantolonlu domuz bulduk mu tamam! Tam mevcutlu bir ermişler ordusu olacak elimizde!"

Fomin aldırmadı. Tek endişesi vardı şimdi: Çevresine olabildiğince çok adam toplamak. Gönüllüleri kabul ederken hiçbir ölçü koymuyordu. Kumandası altına girmek isteyenleri kendisi sorguya çekiyor, kısaca, "Tamam, uygunsun," diyordu. "Seni alıyorum. Git Kurmay Başkanım Çumakof'u gör, seni bir takıma ayırsın, silah versin."

Migulinskaya nahiyesinin bir köyünde Fomin'e temiz pak, kıvırcık saçlı esmer bir delikanlı getirdiler. Çeteye katılmak istediğini söyledi. Sorgu sualden sonra Fomin delikanlının Rostoflu olduğunu, eşkıyalıktan hüküm giydiğini, Rostof hapisanesinden kaçtığını öğrendi. Fomin'in ününü işitince kalkmış Yukarı Don Bölgesine gelmişti.

"Hangi millettensin sen? Ermeni mi, Bulgar mı?" diye sordu Fomin.

"Ben Yahudiyim," dedi delikanlı, az biraz sıkılarak.

Fomin bu beklenmedik itiraf karşısında neye uğradığını şaşırdı. Bir süre konuşamadı. Hiç beklenmedik bir durumdu bu. Ne yapacağını bilemedi.

Biraz düşündükten sonra derin derin içini çekti:

"N'apalım, Yahudiysen Yahudisin! Biz öyle şeylere aldırmayız. Bir kişi bir kişidir. Ata binmesini biliyor musun bari? Bilmez misin? Öğrenirsin. Çumakof'a git, seni bir takıma koysun."

Birkaç dakika sonra Çumakof atını deliler gibi sürüp Fomin'in yanına geldi.

"Aklını mı kaçırdın sen, yoksa şaka mı ediyorsun?" diye haykırdı, dizginlere asılıp atı şaha kaldırarak. "Ne halt yemeye tuttun bir Yahudi gönderdin bana? Kabul etmiyorum! Defolsun gitsin, hangi cehenneme giderse gitsin!"

"Al sen onu, al. Bir kişi bir kişidir," dedi Fomin, sakin sakin.

Çumakof ağzı köpürerek kükredi:

"Hayır almayacağım! Öldürürüm de almam! Kazaklar kıyameti koparıyorlar. Git kendin konuş onlarla."

Bu ikisi orda tartışıp lanetleşirken Kazaklar genç Yahudiyi ikmal arabalarından birinin yanında yakalamışlar, üzerinden işlemeli gömleğini, ayağından bez pantolonunu çıkarmışlardı. Kazaklardan biri gömleği giyip, "Köyün ardındaki o kuru fundalığı görüyor musun?" dedi. "Koş git oraya, uzan, biz burdan gidene kadar kal orda. Biz gidelim, ondan sonra kalk git dilediğin yere. Hiç buraya yanaşma, yoksa öldürürüz seni! En iyisi sen Rostof'a, ananın dizinin dibine git. Savaşmak senin nene gerek, ulan Yahudi? Tanrı size ticareti öğretti, savaşmasını değil. Biz sensiz de görürüz işimizi."

Yahudiyi kabul etmediler ama hemen o gün Kazaklar, Viyeşenska nahiyesinin bütün köylerinde tanınan ünlü budala Paşa'yı ele geçirdiler. Kahkahalar arasında İkinci Takıma ayırdılar onu. Bozkırda yakalanıp köye getirildi. Bir Kızıl Ordu erinin ölüsünden alınan üniformayı törenle üzerine giydirdiler, nasıl tüfek kullanacağını gösterdiler, pala çalmasını öğretmek için de bir hayli uğraştılar.

Gregor atların bağlı durduğu yere giderken toplanan kalabalığı gördü, ne olduğunu merak edip yanaştı. Bir ara topluca bir kahkaha yükseldi kalabalıktan. Adımlarını hızlandırdı o da. Birden bir sessizlik oldu. Birisinin ağırbaşlı, ders verir sesini işitti Gregor: "Hayır, öyle değil, Paşa. Öyle de pala mı kullanılırmış? Öyle odun kesersin, odun, adam mı kesilir öyle? Bak böyle yapacaksın, görüyor musun? Herifi yakaladın mı hemen diz çökmesini emredeceksin, yoksa kolay kolay vuramazsın palayı, ayakta olursa. Herif diz çöker, sen arkadan gelirsin böyle, ensesine indirirsin... Öyle dosdoğru vurmamaya bak ama, şöyle azcık yanlamasına inecek pala..."

Budala kınından sıyrılmış palasının kabzasını sımsıkı kavra-

mış, haydutların ortasında hazırolda duruyordu. Suratından bir gülümseme, patlak gözlerini huşu içinde kısmış, kendisine ders veren Kazağı dinliyordu. Ağzının kenarlarından tıpkı bir at gibi yemek kırıntıları sarkıyor, ağzından bakır-alı sakalının üzerine, ordan da göğsüne bol salya akıyordu. Kirli dudaklarını yaladı, dili döndüğü kadar peltek peltek konuştu:

"Hepsini anladım, sanım... Sam dediğin gibi yapısam... Sanrının kuluna dis söktürüsem, vurdum mu kesisem boynunu. Siz bana pansolon versiniz, bi de gömlekle sizme versiniz. Ama palsom yok benim. Bana bi de palso verin, her dediğinizi yaparım. Va güsümle salısırım."

"Sen önce bir komiseri hakla, paltoyu ondan sonra alacaksın. Şimdi söyle bakalım geçen yıl nasıl evlendiğini anlat," dedi Kazaklardan biri.

Delinin büyüyen, feri kaçmış gözlerinde hayvansı bir korku parıldadı. Peşpeşine küfürler savurup, kahkahalar arasında, bir şeyler anlatmaya başladı. Manzaranın iğrençliği Gregor'u ürpertti. Hemen döndü. "Geldim, kaderimi böyle heriflere bağladım ben de," dedi içinden, kendinden de, yaşadığı sefil hayattan da nefret ederek.

Atların bağlı durduğu yerde uzandı, budalanın haykırışlarını, Kazakların kahkahalarını işitmemeye çalıştı. "Yarın çekip gidiyorum, zamanıdır," dedi içinden. Besili kıyak atlarına baktı. Dünyanın öbür ucuna gidebilirdi insan bu atlarla. Çeteden kaçmak için aklını kullanmış, dikkatle hazırlanmıştı. Bir milis erinin ölüsünden Uşakof ismine yazılı belgeler almış, kaputunun astarı içine dikmişti. İki haftadan beri de hayvanlarını kısa ama hızlı bir dörtnala hazırlamaktaydı. Her gün saati saatine sularını veriyor, ordudaki atlarından bile daha iyi tımar ediyordu onları. Geceleri ne yapıp edip yem buluyordu, olmazsa çalıyordu. Çetede onun atları gibisi yoktu. Hele o Ukrayna bakla kırı, bir âfetti! Parlak derisi işlemeli Kafkas gümüşü gibi ışıldardı güneşte.

Bu atlarla kimse ardından yetişemezdi.

Ayağa kalktı, yakında bir kulübeye gitti. Zahire ambarının eşiğinde oturan bir ihtiyar kadına saygıyla sordu: "Tırpanın var mı, nine?"

"Bir yerde olacaktı bi tane ama kim bilir nerde! Niçin istedin?"

"Senin bahçeden atlarıma biraz yeşillik kesecektim. Kesebilir miyim?"

İhtiyar kadın biraz düşündü.

"Ne zaman kurtulacaz sizlerden?" dedi. "İşiniz gücünüz, hep istemek. Onu ver, bunu ver! Birileri gelir ürün ister, öbürleri gelir neyimiz varsa alır götürür. Vermiyorum tırpanımı! N'aparsan yap, vermiyorum!"

"Ne var, büyük hanım, otun çok mu değerli?"

"Ot dediğin yoktan mı bitiyor sanıyorsun? İneğimi neyle beslerim sonra?"

"Bozkırda çok ot var."

"Sen de gider bozkırdan kesersin, şahinim, bozkırda ot bolsa."

Gregor sinirlendi. "Nine, sen o tırpanı verirsen iyi edersin," dedi. "Birazcık ot kesicem, gerisi senin olsun. Atlarımızı bahçene saldık mıydı, bütün otun gider sonra."

İhtiyar kadın hırçın gözlerle baktı ona, başını çevirdi.

"Git kendin al," dedi. "Sundurmada bi yerde asılı olacak."

Gregor sundurmada eski püskü kırık bir tırpan buldu. İhtiyarın yanından geçerken onun açık seçik mırıldandığını duydu:

"Başımızdan atamadık gitti, kahrolasıcalar!"

Alışmıştı buna artık. Kazakların çeteye ne gözle baktıklarını çoktandır biliyordu. "Hakları da var," diye düşündü, tırpanı dikkatle savururken. Hiç sap bırakmadan, tertemiz kesmeye çalışıyordu otları. "Ne diye istesinler bizi? Kimse istemiyor. Kimseye rahat huzur vermiyoruz. Bu işe artık bir son vermenin zamanıdır."

Düşüncelerine daldı, atlarının yanında dikilip simsiyah kadifemsi dudaklarıyla demet demet körpe otu çiğneyişlerini seyretti. Daha yeni çatlamaya yüz tutmuş gençten bir ses onu dalgınlığından sıyırdı: "Şu atın güzelliğine bak! Kuğu bu, kuğu!"

Gregor sesin geldiği yöne baktı. Çeteye yeni katılan bir genç Kazak Gregor'un kır atına bakıp bakıp başını sallıyordu. Atın çevresinde birkaç kere dolandı, dilini damağına vurdu. Hayran olmuştu ata.

"Senin mi bu hayvan?" diye sordu.

"Niçin öğrenmek istiyorsun?" dedi Gregor, ters ters.

"Hadi değiş tokuş edelim. Bende safkan bir Don atı var. Doru. Çok ateşli. Her engeli aşar. Öyle ateşli, inanmazsın. Şimşek gibidir."

"Hadi çek arabanı!" dedi Gregor, soğuk bir sesle.

Delikanlı bir an konuşmadı, acı acı içini çekip az ötede yere çöktü. Uzun uzun baktı kırata: "Senin at solugan olmuş, haberin var mı?"

Gregor sesini çıkarmadı. Bir saman çöpüyle dişlerini karıştırıyordu. Delikanlıdan bayağı hoşlanmaya başlamıştı.

"Değişmez misin, amca?" Delikanlı kocaman gözlerle Gregor'a bakıp yavaşça sordu.

"Hayır, değişmem. Atınla beraber kendini kosan yine değişmem."

"Nerden buldun sen bu hayvanı?"

"Ben yarattım onu."

"Canım, bırak şimdi! Doğruyu söyle."

"Her zamanki gibi. Adamın biri düşürdü."

"Alıklarla konuşmak faydasız!" dedi oğlan, gücenik bir sesle, çekti gitti.

Bir ölüm ıssızlığı içinde köy Gregor'un önünde yayılmıştı. Görünürlerde Fomin'in adamlarından başka kimse yoktu. Bir yan

sokakta terk edilmiş bir araba, avlunun birinde üzerine balta saplanmış duran bir yarma kütüğü, onun yanında yarı planyalanmış bir tahta, yolun ortasında güdük otları tembel tembel geveleyen boyunduruklu öküzler, kuyu başında devrik kova... Hepsi, köyün sakin hayatının ansızın, beklenmedik bir anda bozulduğunu, köylünün işini yarıda bırakıp kaçtığını, bir yerlere gizlendiğini gösteriyordu.

Kazak alayları Doğu Prusya'dan geçerken de Gregor buna benzer yıkıntı izleriyle karşılaşmıştı. Oralarda da ahali böyle kaçar giderdi. Şimdi aynısı kendi ülkesinde oluyordu. Yaşamış da bunu da görmüştü işte! O zaman Almanlar nasıl somurtkan ve nefret dolu bakışlarla karşılamışlarsa onu, şimdi Yukarı Don'un Kazakları öyle karşılıyorlardı. İhtiyar kadınla konuştukları aklına geldi, meyus gözlerle yanına yönüne bakındı, gömleğinin düğmelerini çözdü. O kahrolasıca sancı yine yüreğini kemiriyordu.

Güneş toprağı kavuruyordu. Ara yolda keskin toz kokusu, ot ve at teri kokusu. Bahçelerde ulu söğütlerin tepelerine saçılı pejmürde yuvalarda vıraklayan saksağanlar... Köyün içinden, bir yarın yukarısında bir gözden beslenen küçük bir bozkır çayı akıyor, köyü ikiye ayırıyordu. İki yandan geniş Kazak avluları iniyordu çaya doğru. Bahçeler içindeydi avlular. Vişne ağaçlarından kulübelerin pencerelerine gölge vuruyor, kalın dallı elma ağaçları yeşil yapraklarıyla körpe meyva hevenklerini güneşe uzatıyorlardı.

Gregor buğulanan gözlerle, karmakarışık sinirotu bürümüş avluya, sarı kepenkli, saz damlı kulübeye, kuyunun yüksek çıkrığına baktı. Döven yerinin yanında, kırık dökük çitin sırıklarından birine yağmur altında ağarmış, göz çukurları kapkara bir at kafatası asılıydı. Sırığa sarılmış bir su kabağı döne kıvrıla ışığa yönelmişti. Sırığın taa tepesine kadar tırmanan küçücük filizleriyle at kafatasının dişlerine, kovuklarına yapışmış, boşta kalan bir ucu az ötede bir kartopu fundasının dallarından birini gözüne kestirmişti.

Bütün bunları daha önce bir düşte mi görmüştü, yoksa çok

gerilerde kalan çocukluğunda mı? Ansızın yüreğini burkan şiddetli bir özlemle çitin altına yüzükoyun uzandı, ellerini yüzüne kapattı. Uzaktan, "Atlaraaa!" diye bağırıldığını duymadan yerinden kalkmadı.

O gece, yürüyüş sırasında atını sürüp sıradan çıktı, eyerini düzeltecekmiş gibi yapıp durdu. Gitgide azalan toynak seslerini dinledi bir süre. Sonra eyere atladığı gibi yoldan dikine saparak dörtnala uzaklaştı.

Beş verst hiç durmadan koşturdu, dehledi hayvanları. Sonra yavaşladı, âdeta ilerledi. Bozkıra kulak kabarttı. Peşinden gelen var mıydı? Bir ses? Bozkırda çıt çıkmıyordu. Yalnız kumluk oyuklarda bataklık kuşları birbirlerine sesleniyorlardı. Uzakta, çok uzakta bir yerde bir köpeğin havlaması duyuluyordu, belli belirsiz.

Kapkara gökyüzüne altından bir örgü gibi ışıl ışıl yıldızlar serpilmişti. Bozkır gömülü sessizliğe hafif rüzgâr pelinotunun acı kokusuyla yüklüydü. Gregor eyerin üstünde doğruldu, ciğerleri yettiği kadar derin, rahat bir soluk aldı.

XVII

Gün doğmadan çok önce Tatarsk'ın önünde uzanan çayıra ulaştı. Köyün altında, Don'un daha sığ olduğu yerde soyundu, esvaplarını, çizmelerini, silahlarını atlarının başlarına bağladı, kurşun torbasını dişlerinin arasında tutup hayvanlarla birlikte suya girdi. Su dayanılmaz soğukluğuyla haşladı vücudunu. Isınmak için sağ koluyla hızlı hızlı kulaç atmaya başladı. Dizginleri birbirine bağlamış, sol eline almıştı. Burun çalıp soluyan atları usul usul dehliyordu.

Kıyıda çabucak giyindi, kolon kayışlarını sıktı, atları ısındırmak için dörtnala kaldırıp köyün yolunu tuttu. Islanan kaputu, eyerinin ıslak yanları, ıslak gömleği üşütüyordu onu. Dişleri birbirine çarpıyor, sırtından aşağı ürpermeler iniyordu. Ayak parmaklarının ucuna kadar titriyordu. Ama çok geçmeden ısındı, köye yaklaşınca âdeta gitmeye başladı. Çevresine bakına bakına

sesleri dinledi, dikkatle. Atları bir derede bırakmaya karar verdi. Yamacın gevşek taş döküntüsü üzerinden derenin dibine inerken hayvanların ayaklarının altında taşlar takırdadı, toynaklarından kıvılcımlar saçıldı hep.

Çocukluğundan beri bildiği bir karaağaç kütüğüne atları bağlayıp köye yürüdü.

Eski Melekof evi ordaydı işte. Elma ağaçlarının koyu yığını. Kuyunun sırığı, Büyükayı'ya çevrik. Heyecandan soluk soluğa nehre indi. Astakofların avlu çitinin içinden geçti, kepenkleri açık duran pencereye gitti. Yalnız yüreğinin hızlı atışını, başında dolanan kanın uğultusunu duyuyordu. Usulca vurdu cama... Öyle usul, kendi bile güç işitti. Aksinya sessizce pencereye gelip baktı. Gregor onun ellerini göğsüne bastırdığını gördü, dudaklarından dökülen belli belirsiz çığlığı işitti. Pencereyi açmasını işaret ederek tüfeğini omuzundan çıkardı. Aksinya ardına kadar açtı pencereyi.

"Sus! Nasılsın? Kapıyı açma, pencereden geliyorum," diye fısıldadı Gregor.

Duvarın çıkıntısına bastı. Kadının çıplak kolları boynuna dolanmıştı. Omuzlarının üstünde öyle titreyip sarsılıyordu ki, o sevdiği kollar, o da titremeye başladı.

"Aksinya... Dur, bekle... Al şu tüfeği," diye kekeledi güç işitilir bir fısıltıyla.

Palasını kabzasından tutarak pencerenin eşiğini aştı, içeri girdi.

Aksinya'yı kucaklamak isterken o birden önünde diz çöktü, kollarını bacaklarına doladı, yüzünü ıslak kaputuna bastırdı kaldı. Tutmaya çalıştığı hıçkırıklardan bütün gövdesi sarsılıyordu. Gregor onu kaldırdı, peykeye oturttu. Aksinya ona yaslanarak, yüzünü göğsüne dayadı. Sustu. Boyuna titriyordu. Çocukları uyandırmamak için hıçkırıklarını tutmaya savaşıyor, Gregor'un kaputunun yakasını ısırıp duruyordu.

Evet, demek o da, gücü yetmemiş de acıdan, kederden bu hallere düşmüştü! Bu son aylar boyunca onun da hayatı hep eziyet içinde geçmişti. Sırtına dökülen dağınık saçlarını okşadı, ateş

gibi yanan, terden ıpıslak alnını okşadı, bıraktı kana kana ağlasın. Sonra sordu:

"Çocuklar iyiler mi?"

"İyiler."

"Dunya?"

"Dunya da. Hayatta... İyidir."

"Mihail evde mi? Ama dur biraz. Ağlama canım, gömleğim hep ıslandı gözyaşlarından... Aksinya! Canım benim, yeter artık! Ağlamanın zamanı mı şimdi? Vakit az... Mihail evde mi?"

Aksinya gözünün yaşını silip ıslak avuçlarını Gregor'un yanaklarına bastırdı. Gözleri dolu dolu gülümseyerek uzun uzun baktı sevdiğinin yüzüne.

"Ağlamayacağım artık..." dedi. "Ağlamayacağım. Mihail Tatarsk'ta değil. İki aydır Viyeşenska'da o, bir ordu birliğinde. Gel, çocukları gör. Ah, seni hiç beklemiyorduk, hiç umudumuz kalmamıştı..."

Mişatka'yla Polyuşka, kolları bir yana savrulmuş, bacakları bir yana, uyuyorlardı. Gregor çocukların üzerine eğilip bir iki saniye durdu yatağın başında, sonra ayaklarının ucuna basarak döndü geldi, sessizce Aksinya'nın yanına oturdu.

"Sen nasılsın?" diye heyecanla fısıldadı Aksinya. "Nasıl geldin buraya? Nerdeydin bunca zamandır? Ama ya yakalarlarsa seni?"

"Seni almaya geldim. Yakalayacaklarını sanmıyorum. Gelir misin?"

"Nereye?"

"Benimle. Çeteyi bıraktım. Fomin'in yanındaydım, duymuş muydun?"

"Evet ama seninle nereye gelebilirim?"

"Güneye. Kuban'a ya da daha öteye. Bir yolunu bulur yaşarız, karnımızı doyururuz. Ne olsa yaparım, çalışırım ben. Ellerim çalışmaya acıktı, savaş istemiyor artık. Bu son aylar yüreğim bi ezikti ki... Ama bunları sonra konuşuruz."

"Çocukları n'aparız?"

"Dunya'ya bırakırız. Sonra bakalım... Sonradan onları da alırız. Evet mi? Gelecek misin?"

"Grişa... Benim canım Grişam!.."

"Yok, yok, yeter artık, ağlama! Sonra ağlarız. Bol zamanımız olacak... Sen hazırlan. Derede atlarım var. Geliyor musun, şimdi?"

"Ne zannettin?" Birden sesini yükseltti Aksinya. Korkuyla elini dudaklarının üstüne bastırdı, çocuklara baktı. "Ne zannettin?" dedi yine, fısıltıyla. "Bi başıma hayatım ne ki benim? Geleceğim! Grişa, canım, yayan gelirim senin ardından, sürünür de gelirim de burda yalnız yaşamam artık! Sensiz yaşayamıyorum... Öldür beni, bir daha bırakma!"

Sımsıkı sarıldı Gergor'a. Gregor, onu öperken gizlice pencereye baktı. Yaz geceleri kısa olur. Acele etmeliydiler.

"Biraz uzanmak istemez miydin?" dedi Aksinya.

Gregor, "Neden söz ediyorsun?" diye telaşla haykırdı. "Birazdan şafak sökecek. Hemen yola çıkmalıyız. Hadi sen giyin, git Dunya'yı çağır. Onunla konuşalım. Gün ışımadan Sukoy Deresi'ne varmamız lazım. Gündüzü ormanda geçiririz, gece yola çıkarız. Ata binebilir misin?"

"Beceririm, hem de nasıl! Hep diyorum, acaba düş mü görüyorum? Hep seni görüyorum düşümde... Her seferinde sen bir başkasın." Firketeleri dişlerinin arasında tutup bir acele saçını taradı. Öyle yavaş konuşuyordu ki, Gregor güç anladı ne dediğini. Çabucak giyindi kapıya gitti.

"Çocukları uyandırayım mı?" diye sordu. "Görmek ister miydin onları?"

"Hayır, kaldırma," dedi Gregor.

Papağının içinden tütün kesesini aldı, bir sigara sarmaya başladı. Aksinya çıkar çıkmaz çabucak yatağın yanına gitti, uzun uzun öptü çocuklarını. Sonra Natalya'yı hatırladı, bahtsız hayatında başından geçen bir dolu şeyi hatırladı, birden ağlamaya başladı.

Dunya eşiği geçerken, "Eee, selam, abi!" dedi. "Eve geldin demek? Bozkırda istediğin kadar dön dolaş, sonunda..." Hemen yakınmaya başladı. "Çocuklar çok şükür gördüler babalarını... Babaları hayattayken yetim kaldılar."

Gregor onu kucaklayıp, "Yavaş ol, çocukları uyandıracaksın," dedi, paylar gibi. "Yeter, yeter! Çok dinledim. Kendi üzüntüm bana yeter. Bunları dinlemek için çağırmadım seni. Çocukları alıp bakar mısın?"

"Sen nereye gidiyorsun ki?"

"Kaçıyorum. Aksinya'yı da götüreceğim. Sen çocuklara bakar mısın? Bir iş tutar tutmaz alacam onları da yanıma."

"N'apabilirim, bakmam da? İkiniz de gidiyorsanız tabii alırım. Sokakta mı kalsınlar? Elin kucağına atamayız çocukları."

Gregor kardeşini sessizce öptü. "Çok sağ olasın, kardeşim!" dedi. "Olmaz demiyeceğini biliyordum."

Dunya sandığa oturdu. "Ne zaman gidiyorsun? Hemen mi?"

"Evet."

"Peki ama ev n'olacak? Çiftlik n'olacak?"

Aksinya karşıladı o soruyu. Biraz duraladıktan sonra, "Ne istersen yap sen," dedi. "Birisine ver otursun, dilediğini yap. Elbiselerden, eşyadan ne kaldıysa senin olsun."

"Köylüye ne diyeyim? Ne yana gittiğini soracaklar, o zaman ne diyeyim?" diye sordu Dunya.

"Bir şey bilmiyorum dersin," dedi Gregor. Aksinya'ya döndü. "Aksinya, çabuk ol! Fazla öteberi alma yanına. Bir kalın ceket, iki üç eteklik, alabildiğin kadar çamaşır, iki kap da yiyecek al, yeter o kadar."

Gregor'la Aksinya Dunya'yla vedalaşıp, uyuyan çocukları öptüler, merdiven başına çıktılar. Gün ağarıyordu. Don'a indiler, kıyıdan yürüyüp dereye yollandılar.

"Seninle böyle Yagodne'ye gittiydik," dedi Gregor. "Ama o zaman bohçan daha büyüktü, biz de daha gençtik..."

Aksinya sevinçten uçuyordu. Yandan bir baktı ona, cevap verdi: "Ama hep korkuyorum, bi de uyanıcam bakıcam ki, düş görmüşüm. Elini ver bana dokunayım. İnanamıyorum bi türlü." Usulca güldü, Gregor'un omuzuna yaslandı.

Gregor kadının gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördü. Mutluluktan parıl parıldı Aksinya'nın gözleri. Sabahın erken karanlığında yanakları solgun görünüyordu. Gregor hoşgörüyle gülümsedi. "Hemencecik de hazırlandı, gezmeye gider gibi geldi," diye düşündü. "Hiçbir şeyden korkusu yok. Yaman kız!"

Sanki onun düşüncelerini sezmiş gibi Aksinya, "Gör işte ne biçim bir kadınım ben," dedi. "Köpeğe ıslık çalar gibi çağırdın beni, hemen koştum geldim arkandan. Sana sevgimden, hasretimden, Grişa, öyle kıskıvrak bağlanmışım... Çocuklar için üzülüyorum yalnız, yoksa kendime hiç mi hiç aldırmam. Seninle ölüme olsa giderim."

Ayak seslerini duyan atlar mırıldar gibi kişnediler. Ortalık hızla aydınlanıyordu. Doğuda dar bir gök alanı eni konu pembeleşmişti. Don'un sularından sis yükseliyordu.

Gregor atları çözdü, Aksinya'nın eyere yerleşmesine yardım etti. Üzengi kayışları boyuna göre biraz uzundu. Gregor düşüncesizliğine kıza kıza kayışları kısalttı, sonra öbür ata atladı.

"Peşimden hiç ayrılma, Aksinya. Dereden çıktıktan sonra dörtnal gideceğiz. O zaman sarsılmazsın. Dizginleri gevşetme sakın, bindiğin at hoşlanmaz. Dizlerine de dikkat et. Bazen hergeleliği tutar, adamın dizine diş atar. Hadi bakalım, gidiyoruz!"

Sukoy Deresi'ne sekiz verst yol vardı, o yolu çabucak aldılar. Güneş doğarken ormana yaklaşmışlardı. Orman kıyısında Gregor Aksinya'nın attan inmesine yardım etti.

"Nasıldı, ha? Alışkın olmayınca ata binmek insana güç gelir. Öyle değil mi?" dedi, gülümseyerek.

Dörtnal gitmekten yanakları al al olan Aksinya kara gözleriyle baktı ona.

"İyi. Yayan gitmekten daha iyi. Yalnız bacaklarım..." Utanarak

gülümsedi. "Sen arkanı dön. Grişa. Tenime bir şey takılıyor gibi. Sürtündü galiba..."

"O bir şey değil, geçer," dedi Gregor. "Yürü azıcık. Bacakların mı titriyor ne?" Gözlerini kıstı, yumuşak bir sesle takıldı ona. "Yaman Kazaksın!"

Derenin taa başında ufak bir kayran buldu. "Burda yerleşiriz. Rahatına bak sen, Aksinya."

Atların eyerlerini çıkardı, ayaklarına köstek vurdu, eyerlerle silahlarını bir çalılığın altına soktu. Otların üstünü bol çiy kaplamıştı, çiyin altında otlar kumru tüyü renginde görünüyordu göze. Sabah karanlığının daha çözülmediği yamaçta ama, donuk mavi bir ışıltıyla parıldıyorlardı. Çiçeklerin yarı açılmış taçlarında turuncuya çalan renkleriyle balarıları uyukluyordu. Bozkırda tarlakuşları cıvıldıyor, mis kokulu bozkırotları üstünde bıldırcınlar ötüşüyordu: "Uyku zamanı! Uyku zamanı!" Bir meşe fidanının yanında Gregor otları ezip uzandı, eyeri başının altına koydu. Bıldırcınların ötüşleri, tarlakuşlarının insana uyku veren türküsü, Don'un ötesinden, gecenin serinletmediği kumlardan akıp gelen ılık rüzgâr, hepsi, uykusunu getirdi. Başkaları ne isterlerse yapsınlar, üst üste birkaç gündür gözünü kırpmayan Gregor için şimdi uyku zamanıydı. Bıldırcınların dediği oldu. Uyku bastırdı, Gregor gözlerini yumdu. Aksinya onun yanında oturup sustu. Bir çiçeğin menekşe rengi taç yapraklarını dudaklarıyla kopardı durdu. Düşünceliydi.

"Grişa, burda bizi yakalamazlar mı dersin?" diye yavaşça sordu, çiçeğin sapını Gregor'un tıraşı uzamış yanaklarına değdirip.

Gregor uykudan güç sıyırdı kendini. Boğuk bir sesle, "Bozkırda kimseler yok. İş zamanı değil şimdi," dedi. "Benim uykum var, Aksinya. Sen atlara göz kulak ol biraz, sonra uyursun. Uykusuzluktan bitkinim. Dört gün oldu... Sonra konuşuruz."

"Sen uyu, canım, uyu."

Gregor'un üzerine eğildi Aksinya, alnına düşen bir parça saçı hafifçe kaldırdı, dudaklarını yanağına dokundurdu.

"Canım, Grişam benim, ne de çok ağarmış saçların!" diye fısıldadı. "Yaşlanıyor musun? Daha dün gibi, çocuktun..." Belli belirsiz, yaslı bir gülümsemeyle Gregor'u seyre koyuldu. Uyuyordu o. Ağzı az aralık. Düzenli soluk alıyordu. Uçları güneşten solmuş kara kirpikleri hafifçe titriyordu, üst dudağı oynuyor, sımsıkı kenetli sağlam dişleri görünüyordu. Aksinya biraz daha dikkatle baktı, ayrı kaldıkları son aylar içinde Gregor'un ne kadar değişmiş olduğunu o zaman anladı. Kaşlarının arasındaki derin, dikine kırışıklarda, ağzının köşelerinde, çıkık elmacık kemiklerinde haşin, âdeta zalim bir ifade vardı. Bir şeyin ilk kez farkına vardı: Savaşta, at sırtında, elinde palayla korkunç olmalıydı Gregor. Gözlerini indirdi, kocaman, boğum boğum ellerine baktı. Nedense içini çekti.

Az sonra usulcacık kalktı, eteğini ıslanmasın diye çiy basmış otlardan yukarı çekip kayranı geçti. Az ötede taşlar üzerinden ince bir çay akıyordu. Suyun yanına indi. Çayın yatağı soluk yeşil yosun bağlı çağşamış kayalarla kaplıydı. Soğuk bahar suyundan içti, yanan yüzünü yıkadı, sonra mendiliyle ovup kuruladı. Dudaklarında hafif bir gülümseme dolaşıyordu. Gözlerinin içi gülüyordu. Gregor yine yanındaydı işte. Yine, bilinmeyen bir gelecek onu geçici bir mutluluğa çağırıyordu. Uykusuz gecelerinde çok gözyaşı dökmüştü, son aylarda çektiği üzüntüyü bir kendisi biliyordu. Bir gün önce bahçedeydi. Komşu bostanda patates çapalayan kadınlar hazin bir türküye başlamışlardı. Yüreği acıdan kasılıvermiş, elinde olmadan kulak vermişti türküye:

Gelin dönün, akça kazlar, dönün geriye,
Yüzdüğünüz yetti, vakittir gayri,
Bi başıma ağladığım benim de yetti...

Kadının biri tiz sesiyle türküyü sürdürmüş de öyle, zavallı hayatına ağıt yakmıştı. Aksinya kendini tutamamış, gözlerinden yaşlar boşanmıştı. Kendini işe veriyor, acısını unutmaya çalışıyordu, yüreğinde kıpırdayan hasreti boğmaya çalışıyordu ama yaşlar durmuyor, gözlerinden akıp akıp patateslerin yeşil yapraklarına,

çaresiz ellerine dökülüyordu. Gözleri hiçbir şey görmüyordu. Çalışmadı. Çapayı atıp yere yattı, ellerini yüzüne kapattı, hüngür hüngür ağladı.

Daha dün hayatına lanet ediyordu: Çevresinde her şey, bulutlu bir gün gibi, kasvetli ve karanlıktı. Ama bugün, bugün yeryüzü ona coşkulu ve parlak görünüyordu. Bir yaz sağanağının ardından gelen gün ışığı gibi. "Biz de hayatta yerimizi bulacağız," diye düşündü. Dalgın gözlerle, doğan güneşin çentikli meşe yapraklarına yandan vurup orda alazlanan ışınlarına baktı.

Sıcak güneşin altında, fundaların yanında tatlı kokulu, şen çiçekler açmıştı. Aksinya bir kucak dolusu çiçek topladı, gitti Gregor'un yanına oturdu. Gençliğini hatırlaya hatırlaya bir çelenk örmeye koyuldu. Güzeldi çelenk. Durdu baktı, beğendi. Birkaç pembe yaban gülü tıkıştırdı arasına, götürdü Gregor'un başına koydu.

Saat dokuza doğru Gregor atların kişnemesiyle hemen uyandı. Telaşla silahlarına bakındı.

"Burda kimse yok," dedi Aksinya, usulca. "Neden korkuyorsun?"

Gregor gözlerini ovuşturup uykulu uykulu gülümsedi.

"Tavşan gibi yaşamaya alıştım da... Uykuda bile tek gözün açık yatacaksın, en ufak tıkırtı oldu mu ayaklanıvereceksin... Öyle bir alışkanlık ki bu, kız, unutması güç oluyor... Çok uyudum mu?"

"Yooo! Daha uyumak istiyor musun?"

"Tam dinlenebilmem için geceli gündüzlü tam bir gün uyumam gerek. İyisi mi kahvaltı edelim. Heybemde ekmekle bir bıçak var, sen al onları, ben gideyim atlara su vereyim."

Doğruldu, kaputunu çıkardı, omuzlarını gerdi. Güneş ılınmıştı. Bir rüzgâr ağaçların yapraklarını hışırdatıyor, yaprakların sesi çayın yumuşak şırıltısını bastırıyordu.

Suyun yanına gitti, taşlarla, çalılarla bir küçük bent yaptı orda. Sonra palasıyla biraz toprak eşeledi, toprağı taşların arasına doldurdu. Bendin arkasında su birikince atları getirip ordan su içirdi. Sonra gemlerini çıkardı, yeniden otlamaya bıraktı.

Kahvaltıda, "Burdan ne yana gideceğiz?" diye sordu Aksinya.

"Morozovski'ye. Platof'a kadar atlarla varıp ondan sonrasını yayan gideceğiz."

"Atlar n'olacak?"

"Onları bir yerde bırakacağız."

"Yazık değil mi ama, Grişa, iyi at onlar. O kırat yok mu hele, bakmaya kıyamıyor insan. Onu bırakman lazım mı illa? Nerden buldun onu?"

"Nerden mi buldum?" Gregor kasvetle gülümsedi. "Bir Ukraynalınındı, elinden zorla aldım."

Kısa bir sessizlikten sonra, "Yazık mazık," dedi, "atları bırakmamız lazım. At tacirliği yapacak değiliz."

"Niçin tüfekle dolaşıyorsun? Ne yararı var sana? İnşallah kimse görmez de başımız belaya girmez!"

"Gece vakti kim görür bizi? N'olur n'olmaz diye yanımda tutuyorum. Silahsız yapamıyorum bir türlü. Atlarla birlikte silahları da bırakacağım. Ondan sonra işe yaramazlar zaten."

Kahvaltıdan sonra Gregor'un kaputunu yere serip üzerine uzandılar. Uyuşukluğunu gidermeye savaşıyordu ya, boşuna, Gregor. Aksinya dirseğine dayanıp uzanmış, onsuz geçen hayatını, son aylarda çektiklerini anlatıyordu. Üzerine bastıran uykusunun içinden Gregor onun tekdüze sesini işitiyor, ağır göz kapaklarını açmaya güç yetiremiyordu. Arada sırada hiç işitmez oluyordu onun sesini. Uzaklaşıyor, uzaklaşıyordu ses, belirsizleşiyor, hepten kesiliveriyordu. Titreyip uyanıyordu. Birkaç dakika sonra yine yumuyordu gözlerini. Bitkinliği sevişme isteğinden de, iradesinden de baskın çıktı.

"... Seni çok özlüyorlardı, hep sorarlardı. 'Babam nerde?' diye. Elimden geleni yaptım, iyi davrandım onlara. Bana çok bağlandılar, Dunya'yı görmeye pek gitmez oldular. Polyuşka sessiz, uysal bir kız. Ona bez bebekler yaptım. Onları alıp masanın altına gider, kendi başına oynardı. Ama bir keresinde Mişatka sokaktan

tir tir titreyerek koştu geldi. 'Ne var?' diye sordum. Gözlerinden yaşlar boşandı, görsen ne acı yaşlar! 'Öbür çocuklar oynamıyorlar benimle, diyorlar ki benim babam eşkıya diyorlar. Doğru mu, eşkıya mı, ana? Kimlerdir eşkıyalar?' dedi. Ben de ona, 'Senin baban eşkıya filan değil,' dedim. 'Senin baban...' dedim, 'bahtsız, o kadar.' Sordu da sordu, başımın etini yedi. 'Niçin bahtsız? Bahtsız ne demek?' Nasıl anlatırsın çocuğa? Bana kendileri ana demeye başladılar, Grişa, sanma ki ben öğrettim. Ama Mihail çok iyiydi onlara karşı. Bayağı iyiydi. Benimle hiç konuşmazdı, görünce arkasını döner, ya da çeker giderdi, ama kaç kere onlara Viyeşenska'dan şeker getirdi. Prokor da hep senin için üzülüyordu. 'İyi adama yazık oldu,' diyordu. Geçen hafta bana geldi, senden söz açtı yine. Gözleri dolana kadar konuştu... Benim kulübeyi aradılar. Silah var mı diye baktılar. Saçakların altına, kilere kadar, her yere baktılar..."

Aksinya'nın anlattıklarını sonuna kadar dinlemeden uyuyakaldı. Başının üstünde körpe bir karaağacın yaprakları rüzgârda hışırdıyordu. Yüzünün üstünden sarı parıltılar kayıp geçiyordu. Aksinya onun yumulu gözlerini öptü uzun uzun, sonra o da uyudu. Yanağı Gregor'un koluna dayalı, uykusunda bile gülümsüyordu.

Sukoy Deresi'nden gece geç vakit, ay yükseldikten sonra ayrıldılar. İki saat gittikten sonra yamaçtan aşağı vurup Çir Irmağı'na indiler. Otlaklarda su kuşları ötüyor, sazlıklarda kurbağalar bağırışıyordu. Uzakta bir yerde bir balaban öttü.

Irmak boyu, sisler arasında ürkünç bir karanlığa bürünmüş meyva bahçeleriyle kaplıydı.

Küçük köprünün yakınında bir yerde Gregor durdu. Köyü gece yarısı sessizliği sarmıştı. Topuklarını atın böğürlerine dokundurdu, yana saptı. Köprünün üstünden geçmek istemiyordu. Hiç güveni yoktu bu sessizliğe, ürkütüyordu onu. Köyün dışında ırmağı geçtiler, dar bir ara yola saptıkları sırada bir hendekten bir adam kalktı. Arkasından üç kişi daha doğruldu.

"Dur! Kim var orda?"

Gregor sesi duyunca kurşun yemiş gibi sarsıldı. Dizginlere asılıverdi. Hemen kendini toparlayıp, "Dostuz!" diye bağırdı, sonra atını döndürdü, Aksinya'ya, "Geri dön! Peşimden gel!" diye fısıldadı.

Dört adam bir ürün toplama birliğindendiler, gece devriyesine çıkmışlardı. Seslerini çıkarmadan, acele etmeden onlara doğru geldiler. İçlerinden biri sigarasını yakmak için durdu, bir kibrit çaktı. Tam o sırada Gregor Aksinya'nın atına kırbacı indirdiği gibi hayvan birden şaha kalkıp dörtnal ileri atıldı. Gregor da atın boynu üzerine eğilip ardından koşturdu. Birkaç saniye süren ağır bir sessizlik oldu. Derken çentikli, yankılı bir salvo. Karanlık çakmak çakmak yırtıldı. Gregor kurşunların yakıcı ıslığını duyuyordu. Birisi haykırdı.

"Silah başıııı!"

Nehirden iki yüz metre kadar uzaklaştılar, orda Gregor uzun adımlarla dörtnala giden kırata yetişti, yanına varıp Aksinya'ya bağırdı:

"Daha eğil, Aksinya, daha eğil!"

Aksinya dizginlere asılıp kendini geri attı, yana kaykıldı. Gregor tutmasaydı düşecekti.

"Yaralandın mı? Nerden vurdular? Konuşsana!" diye sordu Gregor, boğuk bir sesle.

Aksinya'dan ses çıkmıyordu. Gittikçe daha çok asılıyordu koluna. Dörtnala giderlerken Gregor onu kendine çekti.

"Tanrı aşkına, bir kelime olsun söyle! Neyin var?" diye fısıldadı.

Aksinya'dan ne ses, ne bir inilti çıkıyordu.

Köyün iki verst kadar dışında Gregor yoldan saptı, bir dereye yöneldi, orda atından indi. Aksinya'yı kaldırıp yavaşça yere koydu.

Sıcacık ceketini çıkardı, ince pazen gömleğinin önünü yırttı, eliyle yarayı aradı. Kurşun sol kürek kemiğine çarpmış, kemiği parçalamış, sağ köprücük kemiğinin altından çıkmıştı. Kanlanan

titrek elleriyle Gregor eyer heybesinden sargı beziyle temiz bir iç gömleği çıkardı. Aksinya'yı ayağa kaldırdı, dizini arkasına dayadı, yarayı sarmaya koyuldu. Köprücük kemiğinin sargı bezi bir anda ıslanıp koyulaştı. Aksinya'nın yarı aralık ağzından da kan geliyor, boğazında köpürüp gurulduyordu. Dehşetten dört bir yanı buz kesti Gregor'un. Anladı her şeyin bittiğini, Hayatında olabilecek en korkunç şey olmuştu işte.

Aksinya'yı kucağına aldı, adamları kollaya kollaya yamaçta otlar arasında uzanan, çayır taşkıranları serpili ufak patikadan aşağı derenin içine indi. Aksinya'nın ağırlaşan başı omuzuna dayanmıştı. Hırıltılı, hıçkırıklı soluğunu işitiyordu. Vücudunu bırakıp giden kan ağzından akıp onun göğsüne dökülüyordu. Ilıktı kan. Atlar da geriden derenin içine geldiler. Burun çalıp gemlerini şıngırdatarak körpe otu kemirmeye koyuldular. Gün ağarmadan az önce Aksinya Gregor'un kucağında öldü. Hiç kendine gelmedi. Gregor onun soğuk, kandan tuzlanmış yanaklarını sessizce öptü, otların üstüne yatırdı onu, doğruldu. Nerden geldiğini, ne olduğunu bilemediği bir şey vurdu birden göğsüne. Boylu boyunca yere serildi. Hemen dehşet içinde ayağa fırladı, yine düştü. Papaksız başı bir taşa fena çarptı. Bu sefer ayağa kalkmadan dizlerinin üstünde doğruldu, palasını sıyırdı, mezar kazmaya başladı.

Toprak ıslak, yumuşaktı. Gregor büyük bir aceleyle kazıyordu. Bir ara boğazı düğümlendi, boğulacak gibi oldu. Rahat soluk almak için gömleğinin yakasını yırttı açtı. Sabah serinliği terleyen göğsünü ferahlattı biraz, ondan sonra daha rahat çalıştı. Avuçlarıyla, papağıyla atıyordu toprağı. Bir saniye durup dinlenmeden kazdı. Beline kadar inen bir mezar kazıncaya kadar epey zaman geçti.

Gregor Aksinyası'nı pırıl pırıl sabah aydınlığında gömdü. Mezarın içine uzattı onu, kanı çekilmiş esmer tenli kollarını göğsünün üstüne kavuşturdu, göğe dikili, camlaşan yarı açık gözlerine toprak dolmasın diye yüzüne bir mendil örttü. Sonra helâlleşti onunla. Çok ayrı kalmayacaklarına inanıyordu.

Tümseğin üstündeki nemli, sarı balçığı avuçlarıyla sıkıca

bastırdıktan sonra uzun bir zaman mezarın yanında dizlerinin üstünde kaldı. Başı önüne eğik, hafif hafif sallanıyordu.

Artık bir acelesi kalmamıştı. Her şey bitmişti.

Doğudan gelen sıcak bir rüzgârın getirdiği dumansı pusun içinden güneş derenin üstüne yükseldi. Işınları Gregor'un kır saçlarından gümüşsü ışıltılar koparttı, ordan kaskatı kesilmiş solgun yüzüne kaydı. Sersemletici bir uykudan uyanır gibi Gregor başını kaldırdı: Yukarda kara göğü, göğün ortasında güneşin göz kamaştırıcı kapkara yuvarlağını gördü.

XVIII

İlkbahar başlangıcında, karlar eriyip gittikten sonra, bütün kış karların altında gömülü kalan otlar kurumaya başlayınca, bozkırda birbiri ardı sıra yangınlar çıkar. Rüzgârın sürdüğü alevler oluk oluk akar, kuru kırotunu bir hışım siler süpürür, deve dikenlerinin yüksek sapları üzerinden aşar, misk otlarının kahverengi başları üzerinden kayıp hendeklere, çukurlara yayılır. Kararan, çatlayan toprağın apacı keskin kokusu ondan sonra da bozkırın üzerinden hiç gitmez. Dört bir yanda körpe otlar şenşelperek yeşillenir, göğün mavi enginliğinde sayısız tarlakuşları uçuşur, göçmen kazlar bereketli otlarla beslenir, toykuşları yazlıkta kendilerine yuva yaparlar. Fakat nerden bir bozkır yangını geçtiyse orada yanık, ölü toprak karadır, uğursuzdur. Kuş yuva yapmaz, hayvan yanaşmaz. Yalnız rüzgâr, hırçın ve hızlı, kumru alacası külü, ağır kokulu kara tozu alır bozkırın taa ötelerine üfürür.

Yangından çıkan bozkır nasıl kararırsa, Gregor'un hayatı da öyle karardı. Bütün sevdikleri gitmiş, amansız ölüm kimsesiz bırakmıştı onu, kala kala bir çocuklar kalmıştı, o hâlâ dört elle sarılıyordu hayata. Sanki perişan hayatının artık kendisi ve başkaları için bir değeri varmış gibi...

Aksinya'yı gömdükten sonra üç gün bozkırda aylak aylak dolaştı. Ne köye gitti, ne de Viyeşenska'ya teslim olmaya. Dördüncü günü Ust-Koperskaya nahiyesinin bir köyünde atları bıraktı,

Don'u geçti, Silaçşevski Ormanı'na yollandı. Geçen Nisanda Fomin çetesi o ormanın kenarında baskına uğrayıp darmadağın olmuştu. Daha o zamandan ormanda asker kaçaklarının sığındığını duymuştu. Onların yanına gitti. Fomin'e dönmeye hiç niyeti yoktu.

Yüce ormanda birkaç gün dolaştı durdu. Açlıktan ölüyordu ama, insanların yaşadığı yerlere yaklaşamıyordu bir türlü. Aksinya'nın ölümünden sonra kafası pek işlemez olmuş, eski gözüpekliğini de yitirmişti. Kırılan bir dalın çıkardığı ses, sık ormanda bir hışırtı, bir gece kuşunun ötüşü, hepsi gönlüne dehşet veriyor, yıldırıyordu onu. Yaban çileği, yabani mantar, fındık ağaçlarının yapraklarını yiyerek yaşadı. Korkunç zayıfladı. Beşinci günün sonunda asker kaçakları onu ormanda buldular, alıp sığınaklarına götürdüler.

Yedi kişiydiler. Hepsi ora köylerinin adamları. Geçen yılın güzünden beri, silah altına alınmamak için ormanda yaşıyorlardı. Geniş sığınaklarda kendi evlerinde gibi rahattılar. Hemen hiçbir şeye ihtiyaçları yoktu. Geceleri sık sık ailelerini görmeye gidiyorlardı, dönüşte peksimet, darı, ekmek, un, patates getiriyorlardı. Arada bir başka köylerden bir koyun çalar, yeterince et de yerlerdi. Vaktiyle On İkinci Kazak Alayında hizmet gören biri Gregor'u tanıdı, pek bir güçlük çıkarmadan onu da aralarına aldılar.

Bir türlü geçmek bilmeyen günlerinin sayısını unuttu. Ekime kadar şöyle böyle yaşadı ormanda, güz yağmurları başlayıp soğuk havalar bastırınca birden içinde yepyeni bir duygu uyandı: Çocuklarını, köyünü özlemişti.

Günlerce yatağında oturup, tahtadan kaşıklar, bardaklar, yumuşak tahtadan oyuncak insanlar, hayvanlar yonttu, hiç düşünmemeye, hasretin zehrini yüreğine akıtmamaya çalıştı. Gündüzleri başarıyordu bunu ama, uzun kış gecelerinde eski günlerin acısıyla yine perişan oluyordu. Yatağında dönüp duruyor, gözüne uyku girmiyordu. Sığınaktakiler gündüzleri tek kelimeyle

olsun yakındığını işitmediler. Geceleri sık sık bir ürpermeyle uyanır, elini yüzünün üzerinden geçirir, altı aylık sakal bürümüş yanaklarında gözyaşlarının ıslaklığını duyardı.

Düşünde sık sık çocuklarını, Aksinya'yı, anasını, artık hayatta olmayan öbür sevdiklerini görüyordu. Bütün hayatı geçmişteydi artık, ama o geçmiş de bir kısa, tedirgin uykuya benziyordu. "Eski yerleri, çocuklarımı bi görsem, ondan sonra ölebilirim," diyordu kendi kendine.

İlkbahar başında bir gün Çumakof çıkageldi. Yarı beline kadar ıslanmıştı. Yine öyle neşeli, gayretli. Ateşin başında esvaplarını kuruttu, biraz ısındı, sonra Gregor'un yanında ranzaya oturdu.

"Sen bizden ayrıldıktan sonra epey dolaştık, Melekof," dedi. "Nerdeyse Astırakan'a, Kalmuk bozkırına kadar gittik. Dünyayı gezdik gördük. Ne kan döktük, ne kan!.. Hesapsız. Kızıllar Yakof Yefimoviç'in karısını rehine tuttular, malına mülküne el koydular. O da çılgına döndü. Şûra İdaresine hizmet eden herkesi öldürmemizi emretti. Herifleri öldürmeye başladık. Öğretmenleri öldürdük, hekimleri, tarım uzmanlarını... Öldürmediğimiz adam kalmadı. Ama sonunda hakkımızdan geldiler. Bitti artık." İçini çekti, soğuktan ürperdi. "İlkin Tişanskaya yakınında tepelediler bizi, bundan bir hafta önce de yine Solomni'de. Gece üç yandan birden kıstırıldık. Tek bir yandan kaçabilirdik, o da bayır yukarı. Kar atların karnına çıkıyordu. Şafakta mitralyözler ateşe başladı. Sonun başlangıcı oldu bu. Biçtiler orda hepimizi. Tek kaçıp kurtulan Fomin'in genç oğluyla ben olduk. O, Fomin yani, güzden beri nereye gitse oğlu Davitka'yı yanında götürüyordu. Yakof Yefimoviç'i de öldürdüler... Kendi gözlerimle gördüm nasıl öldüğünü. İlk kurşun bacağına çarptı, diz kapağını parçaladı. İkincisi başını sıyırıp geçti. Üç kere düştü atından. Durup kaldırdık, eyere oturttuk. Ama biraz gidiyor, sonra yine düşüyordu. Üçüncü kurşun işini bitirdi... Tam böğründen girdi. O zaman bıraktık onu orda, çaresiz. Dörtnala kaçarken arkama baktım, düştüğü yerde iki atlı çalıyorlardı palalarını..."

"Olacağı oydu, zaten," dedi Gregor, hiç aldırış etmeden.

Çumakof geceyi sığınakta geçirdi, ertesi sabah vedalaşmaya geldi.

"Nereye gidiyorsun?" diye sordu Gregor.

Çumakof gülümsedi. "Rahat bir hayat aramaya. Sen de gelmez misin?"

"Yok, sen kendin git."

"Haklısın. Biz seninle yapamayız. Senin işin bardak kaşık yontmak, o da bana yaramaz," dedi Çumakof, horgörüyle. Kasketini çıkardı. "Akıllı uslu eşkıyalarsınız, beni ağırladınız ya Tanrı sizden razı olsun. Tanrı hayatınızı şen kılsın! Burda yaşadığınız hayat da ne hayat ya! Ormanın göbeğinde böyle miskin miskin yaşamaya da yaşamak mı denir?"

Çumakof gittikten sonra Gregor bir hafta daha kaldı ormanda. Sonra gitmeye hazırlandı.

"Eve mi gidiyorsun?" diye sordu kaçaklardan biri.

Sığınağa geldiği günden beri ilk kez Gregor belli belirsiz gülümsedi:

"Eve gidiyorum."

"Bahara kadar kalsaydın. 1 Mayısta af çıkacak, o zaman hepimiz gideceğiz."

"Yok, ben bekleyemem," dedi Gregor. Helâlleşti hepsiyle.

Ertesi sabah Tatarsk'ın tam karşısında Don'a ulaştı. Orda sevinçten sapsarı kesilerek durdu avlusuna baktı. Sonra tüfeğini omuzundan aldı, tüfek temizlemek için kullandığı kıtıkları, küçük makine yağı şişesini çıkardı, her ne hikmetse kurşunlarını saydı, bir bir. On iki şarjörü, yirmi altı tek kurşunu vardı.

Kayanın altında buz kıyıdan çekilmişti. Duru yeşil su kıyıya çarparak iğne iğne olmuş buzu kemiriyordu. Gregor tüfeğini, tabancasını Don'a attı, ardından kurşunları boşalttı. Ellerini kaputunun yanlarına sildi bir iyice.

Köyün altbaşında yarı erimiş, delik deşik olmuş mavi Mart buzunun üzerinden Don'u geçerek uzun adımlarla evine doğru

yürüdü. Daha öteden, iskeleye inen yamaçta Mişatka'yı gördü. Oğluna doğru koşmamak için güç tuttu kendini.

Mişatka bir taştan sarkan buz parçalarını kırıp kırıp atıyor, yamaçtan aşağı yuvarlanışlarını seyrediyordu.

Gregor yamaca vardığında soluk soluğa kalmıştı. Boğuk bir sesle seslendi oğluna:

"Mişatka! Oğlum benim!"

Mişatka gözlerinde dehşetle ona baktı. Bu sakallı korkunç adam herhalde babası olacaktı.

Meşe ormanında geceleri çocuklarını hatırlayıp mırıldandığı bütün o yumuşak, tatlı sözleri, hepsini bir anda unuttu Gregor. Dizlerinin üstüne çöktü, oğlunun pembe, soğuk, ufacık ellerini öptü. "Oğlum benim... Küçüğüm!" diyebildi yalnız.

Sonra onu kucağına alıp kaldırdı. Çakmak çakmak gözlerini çocuğun yüzüne dikti. "Nasılsınız hepiniz? Halan nasıl? Polyuşka?.. Hepsi de iyiler mi?"

Mişatka hâlâ babasına bakmıyordu. Usulca cevap verdi:

"Dunya halam iyi ama Polyuşka güzün öldü... Kuşpalazından öldü. Mihail eniştem asker oldu..."

Kaç uykusuz gecenin sabahına dek onca özlemle beklediği şey sonunda gerçekleşmişti işte. Evinin kapısında duruyordu. Oğlunu kucağından tutuyordu.

Hayatta ona bundan başka bir şey kalmamıştı. Kısa bir süre için daha onu toprağa, donuk güneşin altında parıl parıl uzanmış yatan engin dünyaya bağlayan ne varsa hayatta, hepsi buydu.

SON